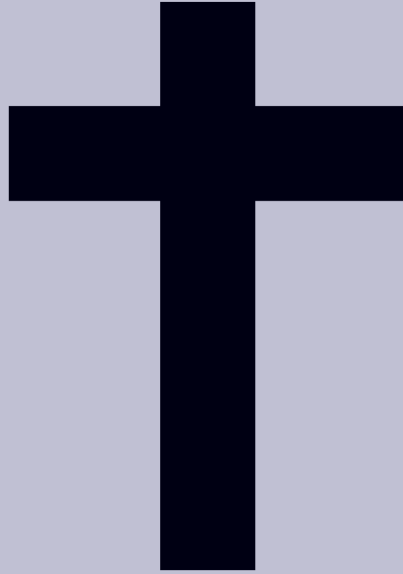

Tar le Lubba ke tar
Kabba

Kaba: Tar le Lubba ke tar Kabba Bible

Tar le Lubba ke tar Kabba
Kaba: Tar le Lubba ke tar Kabba Bible

copyright © 2015 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kabba

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
42d55340-9c90-56ec-bf99-50cbf96e48a7

Contents

RUT	1
ESTER	6
JONASE	15
MATIYE	18
Marke	61
LUKU	88
KULA	132
1TI	174
2TI	180
TITE	184
NEJE KE DDUTU NDJ TE	187

Maketuru le Rutu Rutu Rt Tar do maketuru te le Rutu

Ne ke maketuru le Rutu pa tare to do ndo te ke Jujeje a aw onje do bbe ke Ijarayel. Tar le to tar le nje ke key le Elimeleke ke to dew ke bbe te ke Betelehem nange te ke Juda. Tar le unn kute do tar ne-wungu te, tar toku bbo ke oso, tar kayn te lede, tar koy le Elimeleke, ke tar koy le nganne. Tar le tunga do tar kuju ngonn te ke dda are gel nuju lede tel guku bbay. Tar ke ngeng nya me tarje te neenn to tar le deneje joo: Nawomi dene le Elimeleke, ke ngonn mume Rutu. Rutu ke to dene ke nange te ke Mowabe ndiki ta kinya go mumeje Nawomi ang ngaa ndiki ta kare nje ke le mumeje telje to nje ke laa. Rutu dene-ndubba le dew ke Ijarayel ke ayn isi nange te ke Mowabe tel to dene le mare dew ke Ijarayel bbay. Ria na Bowaje. Ngonn ke Bowaje de ke Rutu dujeje a to bo mbay Dabbitije. Rutu tel to mare kon-dene ke ngeng nya horo kon-deneje te ke Ijarayel, mba n-to ka Dabbitije.

*Tar kaw le Nawomi, ke ngaweje,
ke nganne bbe te ke Mowabe*

¹ Do ndo te ke nje-gangeje sariya onje bbe ke Ijarayel, toku bbo oso. Mare dingaw ke Betelehem nange Juda te aw ke dene laa, ke nganne ke dingaw joo mba kisi bbe te ke Mowabe. ² Ri dingaw le na Elimeleke, ri dene laa na Nawomi, ri nganne ke dingaw ke joo le na Malon de ke Kilyon. N-toje to dewje ke nange te ke Eparata* ke isije Betelehem nange Juda te. N-teeje ngonn bbe te ke ria na Mowabe le a, disije bbe te le.

*Tar ne-kem-to-ndoo ke oso do Na-
womi te*

³ A ta koo a, Elimeleke ngaw le Nawomije le oy ngaa Nawomi nayn ke nganne ke dingaw ke joo le. ⁴ N-taaje deneje ke Mowabe. Ne ke dongor ria na Orpa, ri ne ke kara na Rutu. N-ddaje ngosi ke bbal doku. ⁵ Goe te a, Malon de ke Kilyon doyje ngaa dene le nayn ke kare baa turu nganne te ke joo, ke turu ngaweje te. ⁶ Nawomi in me bbe te ke Mowabe ke ngann mume ke joo ta tel ke Betelehem le mba noo na Nje-kisi ke ndo ke ndo dda me-maji ke dewje laa ddew ne-kusa te. ⁷ Notu bbe te ke nisi te le, ne ke ngann mume ke joo, dosoje ddew-bô ta tel nange te ke Juda. ⁸ Nawomi pa are ngann mume ke joo le na: « Ya, e-telje. Na na kara tel key le koenje! Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda ke se me-maji ddew kara baa toke e-ddaje ke nje ke oyje ddem, e-ddaje sem ddem. ⁹ Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda bba are isije ke maje kara kara toyn me key te le mare dingawje ke a taajese!» N-to mbide ngaa duruje do no te. ¹⁰ Dilaeje te na: « Baann ang, Ja kaw sei ke ro nje ke lei te.» ¹¹ Nawomi pa na: « Ngannem ke dene, E-telje! Mba ddi bba a kawje sem wa? Ma kase kuju ngannje ke dingaw kare taase bbay wa? ¹² Ngannem e-telje, awje! M-bbuka nya, mase taa ngaw ang ngaa. Bbo le munda mem to, ma to gir ngaw te til te neenn ta kuju ne ngannje ke dingaw ka, ¹³ a ngebbejede ndereng kare n-tokuje njaa wa? A mbeteje ta taa ngaw mba yeenn wa? Baann ang ngannem ke dene! Ne ke ingam neenn to ngeng nya uta engase. Mba Nje-kisi ke ndo ke ndo undam. ¹⁴ Duruje do no te bbay. Orpa to mbi mumeje a Rutu nayn saa. ¹⁵ Nawomi pa na: « Ya, nje-mari tel ke bbê le nje-ke laa, ke korje te laa. Jru goe.» ¹⁶ Rutu pa na: « A kuwam ke singa bba ma tel goi te ang ddem a kuwam ke singa kare minyai ang ddem! Lo ke aw te a, ma kaw te, lo ke e-dda bbe te a, ma dda bbe te, nje ke lei a to nje ke lem, ngaa

Lubba lei a to Lubba lem, ¹⁷ lo ke oy te a ma koy te ngaa da dubbum loe teenn. Toke yo a kayn horoje ang a minyai a, maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda sem ne ke mee ndiki.» ¹⁸ Kake Nawomi oo to Rutu ndiki nya mba kaw saa a, ew roe pa saa tar.

Nawomi de ke Rutu n-teeje Betelehem

¹⁹ N-njaje joo keme ndereng n-teeje Betelehem. Kake dandeje Betelehem a, dewje toyn ke me bbe te le aaje lo ke tade ngaa deneje paje na: « Nawomi wase na wa?» ²⁰ N-pa narede na: «E-bbaremeje Nawomi ang. E-bbaremeje *Mara, mba Nje-singa-mongu ddam are minga wungu nya! ²¹ Maw ke ne-kinga a, Nje-kisi ke ndo ke ndo tel sem jim baa. Mba ddi a e-bbaremeje Nawomi wa? Nje-kisi ke ndo ke ndo pa tar naji ke majang dom te, Nje-singa-mongu ddam majang.» ²² Nawomi tel ke ngonn mume Rutu ke to ngonn nje-bbe ke Mowabe toke baann. N-teeje Betelehem kare kunn kutu kuja teyn* te.

2

¹ Nawomi ee ke mare nuju le ngaweje. N-to dew ke bo ngaa ninga ne ddem. N-to dew ke me nuju te le Elimeleke, ria na Bowaje. ² Rutu, dene ke Mowabe le pa are Nawomi na: «Ma kaw ndoo mba kaw bburu jinga teyn, go dew te ke a koom maji keme te. Nawomi le pa are na: aw ngonnum.» ³ Naw ngaa naw n-bburu teyn go nje-kujaje teyn te. A ne umae are to ndoo le Bowaje ke to dew ke me nuju te le Elimeleke le. ⁴ A ta koo a Bowaje in Betelehem tee gode te ngaa pa are nje-kujaje teyn le na: « Nje-kisi ke ndo ke ndo ee ke se!» N-telje ke tar dareje na: «Nje-kisi ke ndo ke ndo bbar tar ke maji doi te!» ⁵ Bowaje duju nje-kula laa ke to nje-ngem do nje-kujaje teyn na: « Ngonn ke dene neenn to le na wa?» ⁶ Nje-kon do

nje-kujaje kande ko le paje are na: «N-to ngonn ke dene ke Mowabe ke Nawomi ddee saa. ⁷ Ngonn ke dene le pa na na bburu teyn ke ta kareje te ngaa na bburu jinga teynje ke nayn horo kareje te. Lew baa ke n-ddee ke esindoo njaa, nar ta kula te nyom, naw nuwa roe key mba goju kare baa.» ⁸ Bowaje pa are Rutu na: «Ngonnum, aw e-bburu ne me mare ndoo te dang ang ngaa, e-nayn neenn. Uwa go ngann nje-kulaje lem ke dene, oo maji wa!» ⁹ Unda kemi do ndoo te ke daw duja koo me te neenn ta uwa go nje-kulaje lem ke dene. Oo wa, m-pa mare nje-kulaje lem ke dingaw kare ta dinyai ddekeke. Bbo kunda maann a oin a, aa lo me joo maannje te toonn a, a kay maann ke nje-kulaje lem toje. ¹⁰ Yeenn a n-tee noso, n-debbe keme ke nangê ngaa, n-pa nare na: «Ema ke m-to nje-mba neenn a, ddew ddi te bba oom te dew ngaa e-ddasem me-maji neenn wa?» ¹¹ Bowaje pa are na: « Doru gel neje toyn ke e-dda ke mumije darem. Neje ke unn kute yo te le ngawije, ddew ke toke inya ne boije ke koinje ke bbe kuji mba ddee ne ke horo dewje te ke e-gerede kete ang. ¹² Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo tel ke mare ari woju do ne ke e-dda! Nje-kisi ke ndo ke ndo, Lubba le Israel ke e-ddee ta kiya roi ko gole te ari kuka lei.» ¹³ Rutu pa na: « Oom to dew kemi te ebbemje. E-wul mem. E-pa tar ke uru do bbengere bbere te lei ke dene. Ta koo maji a m-mbobbu mbor nje-kulaje lei ke dene kara ang.» ¹⁴ Kare ne-kusa ase a, Bowaje pa are na: « E-ngese ke kete usa ne, ula bina lei me maann nayn te.» Nisi mbor nje-kujaje kande ko te. Bowaje are mare kande ko ke n-ndaw nusa nare mee ndann ngaa n-ngem kese. ¹⁵ Goe te a nin taar ta bburu a Bowaje unn ndu are nje-kulaje laa na: «Inyaje ddew areje n-bburu horo kare teynje te to bbo okeje ddew ang. ¹⁶ Inyaje

* **1:22** Me maketuruje te ke dang to ble, kande ko ke to nange te le jiiipje.

mare jinga waa horo kareje te areje n̄-bburu, ta inje saa ang.»¹⁷ N̄-bburu ne me ndoo te le ndereng lo kul ngaa nunda ne ke n̄-bburu le ngaa ninga kande ne le ngosi ke bay sembe kara.¹⁸ Noto naw ne bbê ngaa n̄-toju mumeje ne ke n̄-bburu le. N̄-tee ke kese ne-kusa ke nayn le nare.¹⁹ Mumeje duje na: « Lo ke dda a e-bburu ne te bbokene wa? E-dda kula dda wa? Lubba bbar tar ke maji do dew te ke unda keme doi te neenn!» N̄oru gel neje toyn ke nday doe te nare mumeje, ngaa n̄-pa na: « Ri dew ke m-dda kula ndoo laa na Bowaje.»²⁰ Nawomi pa are ngonn mume na: « Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo ke ndo toyn aw dda maji ke dewje ke isije kem baa ddem, ke dewje ke oyje ddem bbar tar ke maji do dingaw te neenn! Nawomi pa are bbay na: «Dingaw le to nuju leje ke danna njaa. Ne horo dewje te ke to tar lede ta taaje to dene ndubbaje*.»²¹ Rutu ke to dene ke Mowabe tel pa na: «Dingaw le pa arem to na: E-nayn go nje-kulaje te lem nyom kula kuja koo ndoo lem nunga.»²² Nawomi pa are ngonn-mume Rutu na: «Ngonnum, maji kare e-nayn ke nje-kulaje laa ke dene ngaa maji kare dew ingai me mare ndoo te dang dda sei singa ang.»²³ N̄-nayn ke nje-kulaje le Bowaje mba bburu ne ndereng ndo ke kula kuja teyn†, ke waa tunga. N̄-nayn ke mumeje.

3

¹ Mumeje Nawomi pa are na: «Ngonnum, maw m-sange ddew ta kare uwa roi ngaa ta kare isi ke maje. ² Ke bbasine, Bowaje ke aw ro nje-kulaje te laa ke dene teenn le to nuju leje le maa? Ne njaa na to teyn ke to bbal te til te neenn. ³ E-ndoko maann, e-ndeem ubbu, ula kubbu ke kura bbo aw lo to teyn te. Are nusa ne toyn, nay ne toyn bba

ta e-toju roi. ⁴ Naw ta to nangê a, aa lo ke na to te ke maje. Goe te a, uwa ne gole te oo a, e-to nangê ko gole te a, ne njaa na toji ne ke a dda.»* ⁵ N̄-pa nare na: «Ma dda ne toyn ke e-pa arem.» ⁶ Notu naw bbal te le ngaa n̄-dda neje toyn ke mumeje pa are. ⁷ Bowaje usa ne ke ay ne ngaa ee ke ro-neel. Naw n̄-to mbor kande ko te ke to do jin te le. Rutu ngeyn jann jann ddee uwa ne gole te oo ngaa to nangê ko gole te. ⁸ Lo mongu nyenene ngaa Bowaje le ndebbe a turu roe: Na ta koo a mare dene to ko gole te. ⁹ N̄-duju na: «Ei na wa?» Nila te na: «Ema Rutu nje-kula lei ke dene aann. Uwa ta kubbu lei ila do nje-kula te lei mba to tar lei ta tam to dene-ndubba.» ¹⁰ N̄-pa nare na: Ngonnum ke dene, Nje-kisi ke ndo ke ndo bbar tar ke maji doi te! Kula ddai ke guku neenn to ke dogole uta ye ke kete bbay, mba aw e-tubba go ngann basanje ke nje-ndooje wase nje ne-kingaje ang. ¹¹ Bbasine, ngonnum, are bbel ddai ang. Ma dda ne toyn ke a dujum, mba dewje toyn ke bbe leje gereje to e-to dene ke maji nya. ¹² Tokoro njaa, to tar lem ta tai to dene-ndubba, a mare dew ke kula nuju laa to ngosi nya ke ngawije utam to. ¹³ E-to neenn. Lo are ke esin a bbo n̄-diki ta taai to dene-ndubba a na taai, a bbo n̄-ndiki ang a, ma taai ture te, Nje-kisi ke ndo ke ndo ee teenn! E-to neenn ndereng lo are. ¹⁴ Rutu to ko gol Bowaje te ndereng ta-lo-kare ngaa nin taar ke lo ke to pipi mba Bowaje ndiki kare dew gere to Rutu ddee lo to waa ke teyn te neenn ang. ¹⁵ N̄-pa nare na: E-ddee ke kubbu ke ngal ke roi teenn ke ne ta uwa tae ke maje. N̄-dda to ke baann ngaa noju teyn ke ne gol misan nungu me kubbu te le nunda doe te a, Bowaje le tel aw bbê. ¹⁶ Ruth tel ddee ro mumeje te ngaa mumeje le pa na: Na baann wa ngonnum? N̄oru gel

* 2:20 Horo jii pipe te bbo dingaw oy a, ngokoen ee ke ddew mba taa dene laa, ke ne-kingaje laa.

† 2:23 Oo 1.22 * 3:4 Ne ke Rutu dda le toju to n̄-ndiki ta kare Buwaje ngeme

neje toyn ke dingaw le dda mbata laa. ¹⁷ Nunn ne noju ne teyn le gol misan narem ngaa n̂-pa narem na: « A tel jii baa ro mumije te ang.» ¹⁸ Nawomi pa na: «Ngonnum e-nayn rom te neenn oo gel ne neenn bba, mba tar neenn goto bbokone njaa bba dingaw neenn a kila wure nangê.»

4

¹ Bowaje tee isi lo dda tar te ta ndoko te ddaka. A ta koo a dingaw ke to tar laa ta taa Rutu to dene-ndubba ke Bowaje pa tar laa le unda lo tee.* Bowaje pa na: « Ei neenn, e-ddee isi nangê neenn.» ² Bowaje bbar dingawje doku horo toku dewje te ke eeje me bbe teenn, ngaa pa na: « Isije neenn ngaa disije nangê.» ³ N-pa nare dew ke ee ke ddew ta taa Rutu to dene-ndubba le na: « Nawomi ke in bbe te ke Mowabe tel le aw labbe lo le ngokonje Elimeleke. ⁴ A ema, meje ta pa kare e-ndoko lo le kem dewje te ke isije neenn, ke kem toku dewje te neenn! A bbo e-ndiki ta ndoko a e-ndoko! A bbo a ta ndoko ang a, e-pa arem. Mba mare dew ke dang ke to tar laa ta ndoko lo le goto. Goi te bba to ema.» Dingaw le ila te na: «Ema njaa ma ndoko.» ⁵ Bowaje pa na: « Ndo ke a ndoko ne ndoo le ji Nawomi te a to ndo ke a taa ne Rutu dene ke Mowabe ke to dene-ndubba, mba kare ri ngaweje ke oy mban nayn do ne-kingaje te laa.» ⁶ Dingaw ke to tar laa ta ndoko lo le pa na: « Ma ndoko lo le ang. Bbo m-dda baann a ma tuju ne-ndubba lem. E-ndoko lo ke to tar lem ta ndoko le to lei, ddew ke ma ndoko ne goto.» ⁷ Lew, do nange te ke Ijarayel, bbo dew a ta dda mare ne toke le, taa dene-ndubba wase toke le mbel naa mare ne a, dew ke kara oru ne-gol laa are ye ke kara. Neenn le to tar-naji horo ngann le Ijarayelje te. ⁸ Dew ke to tar laa ta taa dene-ndubba le pa are Bowaje na: « E-ndoko ndoo le to

lei!» Ngaa Buwaje oru ne-gol laa. ⁹ Bowaje pa are dewje ke toku, ke dewje toyn ke nange te ke Ijarayel na: « Bbokone e-toje to nje-tar najije woju do neje le Elimeleke, ke neje le kilyon, ke neje le Malon ke m-doko ji Nawomi te. ¹⁰ Rutu dene ke Mowabe ke to dene le Malon le njaa kara matae to dene lem. Ma kunda ne kori ngaweje mba kare ri ngaweje le nayn horo ngakoenje te ddem, nayn horo dewje te ke aw isije lo dda tar te ta ndoko te ddem. E-toje to nje-tar-naji nejeenn bbokone.» ¹¹ Dewje toyn ke isije ta ndoko te le, ke dewje ke toku paje na: «N-toje to nje-tar naje njaa. Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda bba are dene ke ande me key te lei to toke le Rasel, ke Leya, dede joo kem ke dundaje gel ngann le Ijarayelje nangê. Maji kare e-ddee to nje-ne-kinga nange te ke Eparata ta are rii bbar me Betelehem te. ¹² Maji kare ngannje ke Nje-kisi ke ndo ke ndo a kari ddew te le dene ke inga neenn ddaje are me key lei to ddew kara baa toke me key le Perese ke Tamar uje are Juda.» ¹³ Bowaje taa Rutu to dene laa ngaa n̂-mbon saa naa. Nje-kisi ke ndo ke ndo dda are Rutu uwa sem ngaa uju ngonn ke dingaw. ¹⁴ Deneje paje are Nawomi na: « Josuje gaji Nje-kisi ke ndo ke ndo ke bbokone ari dew ke nje-kuka doi ke ria a bbar nange Ijarayel te toyn. ¹⁵ Ngonn le a dda kare ubba singa ngaa, na dda sei ndo bbuka te lei mba, ngonn mumi ke ndikii nya a uje. Ngonn mumi le uta ngannje ke dingaw siri.» ¹⁶ Nawomi taa ngonn le ote kare te ngaa n̂-ddee to nje-ngem ngonn le. ¹⁷ Nje-ninn-key-mareje undaje ri ngonn le na: «Duju ngonn dare Nawomi!» N̂-bbareje na Obede. Obede le a to bo Ijayije, Ijayi le a to bo Dabbitije. ¹⁸ Ri nje ke gel Perese te le to toke be: Perese uju Heteseron, ¹⁹ Heteseron uju Ram, Ram uju, Aminadabe, ²⁰ Aminadabe uju Nason, Nason uju Salma, ²¹ Salma uju Bowaje, Bowaje

* 4:1 Oo 2.20

uju Obede, ²² Obede uju Ijayi, Ijayi
uju Dabbiti.

Maketuru le Ester Ester Es

Asurusu dda toku kusu

¹ Tar ke n̄-dda maketuru te neenn, to ne ke nday dō ndoje te ke Asurusu on dō bbeje kōr kara ke dojoo gire siri. Bbeje ke unnje kute nange te ke Ende ndereng nange te ke Etiyopi. ² Dō ndoje teenn le toku mbay Asurusu isi dō ngende-mbay te toku bbe te ke ria na Suje. ³ Nō bbe bbal muta a, n̄-dda kusu ngaa n̄-bbar nje ke ta gōle te, ke nje-kulaje laa, ke mbamba ke bbe te ke Perese, ke Medi, ke toku dewje, ke ngann-mbayje ke dō bbeje te le. ⁴ Kusu le dda neyn misan. Asurusu toju ne-kingaje ke to bbal kōn-bbe te laa ddem toju toku-mbange laa ddem. ⁵ Neyn misan nunga a, toku mbay Asurusu tel dda mare kusu ndō siri bbay. N-dda kusu le me ndoko key-mbay te wōju dō dewje ke bbe te ke Suje toyn, nje-ne-kingaje, ke nje-ndooje toyn. ⁶ N̄-toje pal kubbuje ke ngeng ke ndange nda ddem kase ddem erje te ke ria na marbere ke dōsu to gajije. N̄-toje pal kubbuje le ke kula leenje ke nda, ke kulaje ke kase. N̄-toje kulaje le buwa eninga nare te. Dundaje ne-kisije ke n̄-dda ke ande ddem ke nare ddem, dō nange te ke n̄-dda ke erje dang dang ke kura. ⁷ Dōru koto ke ngoje ke n̄-dda ke ande dare dewje ayje. Gare ngoje le to dang dang. Koto ke ria na ven ula to maann, mba mbayje aw osuje ngar toke baann. ⁸ Dewje ayje koto toke mede ndiki, mba toku mbay unn ndue ta kare nje-ngem neje ke key laa ddaje ne ke me dewje ndikije. ⁹ Basti, dene le toku mbay njaa kara dda kusu wōju dō dene mareje me key te le mbay Asurusu to.

Asurusu oru ejoku-dō mbay dō Basti te

¹⁰ Ndō siri laa a, koto dda toku mbay Asurusu ngaa rōe neele nya. Toku mbay pa are *enukuje ke siri ke aw ddaje kula key laa. Ride na Mewuma, Bijita, Arbona, Bigita, Abageta, Jetar, ke Karkase. ¹¹ N̄-pa narede ta kare daw n̄-ddee ke dene laa Basti. Na kula ejoku-dō-mbay bba da ddee saa. Toku mbay ndiki ta toju mande le Basti dewje, ke ngann mbayje, mba n̄-mande nya. ¹² Enukuje le awje ndajije kula le toku mbay le areje Basti. A Basti mbete ta ddee nō toku mbay te ngaa wungu on toku mbay nya. ¹³ N̄-pa tar ke nje-negereje ke isije mbore te, mba ke ndō toyn bbo mare tar to key le mbay a, dede a daw n̄-mōseje, mba n̄-gereje ndu ddem, n̄-gereje ne ke maji kare toku mbay dda ddem. ¹⁴ Ri nje-negereje le na Karsena, Setar, Admata, Tarsise, Merese, Marsena, ke Memukan. Dede siri le n̄-toje to nje ke ta-gōl toku mbay te. Disije nange te ke Perse ke Medi. N̄-toje to singa-mōngu toku mbay ddem n̄-toje to dewje ke bo me bbe-kōn te laa ddem. ¹⁵ Toku mbay dujude na: « Ddew ndu te, sariya ddi a maji ta gange dō Basti dene te le mbay Asurusu ke mbete ta dda ne ke nula enukuje nare n̄-paje dare le wa?»

¹⁶ Memukan pa kem toku mbay te, ke nje ke ta-gōl-mbay te na: « Kula ke maji ang ke Basti dda neenn, n̄-dda ke toku mbay ke kare baa ang. N̄-dda ke nje ke ta gōl-mbay te toyn, ke dewje toyn ke bbeje te le toku mbay Asurusu. ¹⁷ Mba deneje toyn a kooje tar ne ke Basti dda le. Da dabbeje ngawdede, mba da paje na « Toku mbay unn ndu kare n̄-ddee ke dene-mbay Basti nōe te, a Basti mbete le se ddi wa!» ¹⁸ Bbasine deneje le nje ke ta-gōl mbay te ke Perse, ke Medi ke a kooje tar le Basti a ddaje ne toke baann ke de to. Yeenn njaa a ddee ke dabbe naa ddem ke wungu ddem. ¹⁹ Bbo toku mbay, e-ndiki a, ja kunn ndu ngaa ja kila ne mber. Ndu le a to ke ndō

ke ndo. Ndu le a to horo nduje te ke Perse, ke Medi. Ndu le a koku ddew Basti ta kare tee noi te ngaa a koru ri ke to dene-mbay do Basti te kare mare dene ke maji uta Basti. ²⁰ Bbo dewje ooje tar ndu neenn ke ngeng ke unn waju do bbe-kon lei toyn a, deneje toyn a bbelje ngawdede, nje ke to dewje ke bo, ke nje ke to dewje ke ten.»

²¹ Tar le neel toku mbay, ke nje ke ta-gole te ngaa toku mbay dda toke Memukan pa le. ²² Toku mbay ula ke maketuru bbeje te toyn. N-dda maketuru le ke gol maketuru le dewje kara kara, ke ndon tar lede kara kara, mba kare dingawje toyn onje do me key lede ngaa kare dingawje toyn paje tar bbe lede.

2

Ester ddee to dene-mbay

¹ Go neje teenn le a, wungu le toku mbay Asurusu gayn. Nole mee do Basti te ddem do ne te ke Basti dda ddem, do ndu te ke dunn do Basti te ddem. ² Nje-kulaje le toku mbay paje na: « Maji kare n-sange ngannje ke dene ke mandeje nya ngaa gereje ngaw ang bbay jare toku mbay. ³ Maji kare toku mbay unda nje-kulaje laa ngann bbeje te toyn ke me bbe-kon te laa kare n-mbonje ngannje ke dene ke mandeje ngaa nayn gereje ngaw ang bbay. N-mbonde lo-ngem-deneje te ke to toku bbe te ke Suje ngaa Ege ke enuku a koo lo dode te ngaa na karede ne-mandeje. ⁴ Ngonn ke dene ke neel kem toku mbay te a, a taa turu Basti.» Tar neenn le neel toku mbay ngaa nare n-dda toke baann.

⁵ Mare Jiipi ke ria na Mardose ee toku bbe te ke Suje le. N-to ngonn le Yayir, ngonn le Simeyi, ngonn le Kisi ke to dew ke gel Benjami te. ⁶ Mardose le ee horo dewje te ke toku mbay Nebukanejar uwade Jerusalem kara baa ke Yekoniya ke to mbay ke Juda aw ke de Babilonn to bbereje. ⁷ Adasa ke ria ke kara na

Ester to ngonn le ngokon Mardose, nisi ke Mardose. Boeje, ke koenje doyje. Ester le mande nya. Go yo te le boeje, ke koenje a, Mardose unne ngeme. ⁸ Goe te ke dila mber ke ndu ke toku mbay unn le a, n-mbon ngannje ke dene banya banya toku bbe te Suje ta kare Ege aa lo dode te. Yeenn a, n-ddee ke Ester longem deneje te kare Ege ke to nje-ngem deneje aa lo doe te to. ⁹ Ester neel kem Ege te ngaa Ege ndiki ta dda saa maji. Nare ne-mandeje, ke ne-kusaje. Nare Ester nje-kulaje ke dene siri ke n-mberede horo nje-kulaje te ke key-mbay te. Nare lo-to ke maji Ester, ke nje-kulaje laa ke dene me key-ngem deneje te le. ¹⁰ Ester oru gel kuje ke to Jiipi le are dew kara oo ang, mba Mardose ndeje nya ta kare n-pa ang. ¹¹ Ndo toyn Mardose aw ila mbor key-ngem-deneje le ta gere se Ester to ke maje wase ddi a daw n-dda saa wa.

¹² Dunn bbal kara kare ngannje ke dene le moseje ne rode ddew kara baa ke ndu ke dunn. Dare n-ndemje ke wubbu ke ria na mire neyn misan ngaa n-ndemje ke wubbu ke ria na aromate, n-ddaje rode ke ne-mandeje dang dang neyn misan to. Goe te bba ngannje ke dene le kara kara a kawje no toku mbay te. ¹³ Bbo ngonn ke dene in lo-ngem deneje te ta kaw ke ro toku mbay te a, dare neje toyn ke mee ndiki ta kare naw ne key-mbay te. ¹⁴ Na kaw ro toku mbay te lo-kul te ngaa lo are a, da kaw saa ke endoo mare key-ngem-deneje te ke Sasegaje aw aa lo ke doe te. Sasegaje le to enuku ke aw ngem dene-moroje le toku mbay. Ngonn ke dene le a tel ro toku mbay te ang. Bbo toku mbay ee ke bbo laa a, na kula kare n-bbare ke ria bba na kaw roe te. ¹⁵ Ndo ke Ester a ta kaw ro toku mbay te ase. Ester le to ngonn le Abisayil ke to ngokon Mardose ngaa Mardose ngeme. Ester duju mare ne dang ang, a ne ke Ege ke to enuku nje-ngem deneje le toku

mbay pa are njaa n̄-duju. Dewje tɔyn ooje Ester ke kem ke maji. ¹⁶ Asurusu ɔn bbe bbal siri laa a, daw ke Ester dundae key-mbay te ke neyn ke ria na Tebete. ¹⁷ Tɔku mbay ndiki Ester uta kese deneje tɔyn ngaa ndiki ta dda saa maji uta kese ngannje ke dene tɔyn ke gereje ngaw ang bbay. Nula ejɔku-dɔ-mbay dɔ Ester te ngaa nunda Ester turu Basti te. ¹⁸ Tɔku mbay dda tɔku kusu wɔju dɔ Ester. N̄-bbar nje ke ta-gɔle te, ke nje-kulaje laa. Nɔru lambo dɔ dewje te ke eeje bbeje te ngaa n̄-kayn ne dewje, mba mbayje aw ɔsuje ngar toke baann. ¹⁹ Gɔl joo laa ke n̄-mbɔn ngannje ke dene ke gereje ngaw ang bbay a, Mardose aw dda kula lo taa nje-mbaje te ke me key-mbay te. ²⁰ Ester ɔru gel kuje ke to Jiipi le are dew kara oo ang, ddew kara baa toke Mardose ndeje ne. Ester aw dda ne ke turu ndu Mardose toke naw n̄-dda kare te ke nisi ne saa.

Mardose tee ke gel dewje ke aw mɔseje ta tɔl Asurusu

²¹ Kare te ke Mardose aw dda kula lo taa nje-mbaje te key-mbay te a, enukuje joo ke aw ddaje kula key-mbay te aw mɔseje tar ta tɔl tɔku mbay, mba wungu ɔnde dɔe te nya. Ride na Bigitan de ke Terese. ²² Tar le oso mbi Mardose te ngaa pa are Ester oo. Ester ndaji are tɔku mbay ke ri Mardose. ²³ Duru gel tar le a, to tɔkɔrɔ. N̄-tɔ enukuje le kar kake te ngaa n̄-tɔlde. N̄-dda tar neenn kem tɔku mbay Asurusu te me maketuru te ke daw n̄-dda tarje te daw n̄-ngem.

3

Tar le Amann de ke Mardose

¹ Go neje te ke ndayjeenn le a, Asurusu unn Amann undae lo kula te ke bo. Amann le to ngonn le Amedata, dew ke me nuju te le Agage nare Amann ddee dew ke bo ngaa nundae dɔ nje ke ta-gɔle te tɔyn. ² Nje-kulaje tɔyn ke lo taa nje-mbaje te ke me key-mbay te aw ɔsuje gɔlde nangêngaa daw dulaje

dɔde nangê nɔ Amann te, mba tɔku mbay njaa unn ndue ta kare n̄-ddaje toke baann. A Mardose kara baa mbete ta kɔsu gɔle nangê ddem ta kula dɔe nangê nɔ Amann te ddem. ³ Nje-kulaje ke key-mbay te ke eeje ta ndoko te dujuje Mardose na: « Mbata ddi bba n̄-mbete ta dda ne ke turu ndu ke tɔku mbay unn wa?» ⁴ N̄-dujuje tar neenn Mardose ke ndɔ tɔyn, a Mardose oo tar lede ang. Mardose le pa arede na gel ne to Jiipi. N̄-paje dare Amann ta koo se Mardose a turu ddew laa ang wa. ⁵ Amann gere to Mardose aw ɔsu gɔle nangê ang ddem ula dɔe nangê nɔe te ang ddem a, wungu ɔen. ⁶ N̄-pa dare Amann na Mardose to Jiipi. Yeenn a, Amann ndiki ta tɔl Mardose kara baa ang. Naw n̄-sange ddew ta tɔl Jiipije tɔyn ke isije bbe-kɔn te le tɔku mbay Asurusu. ⁷ Bbal dɔku gire joo ke tɔku mbay Asurusu ɔn bbe, ke neyn ke dɔngɔr ke ria na Nisan a, Amann ndɔn ne mba gere ndɔ, ke neyn ke maji boy mba dda ne ne ke naw neje le. Elemteen oso dɔ neyn te ke ria na Adar, to neyn dɔku gire joo laa.

Tɔku mbay unn ndu kare n̄-tɔl Jiipije

⁸ Amann pa are tɔku mbay Asurusu na: « Mare dewje ke gelde to dang saneje naa bbeje te tɔyn me bbe-kɔn te lei. Ddew ndu te lede, n̄-toje dang ke kese dewje ngaa n̄-ddaje ne ke turu ndui ang. Ase kare inyade are disije ddekeke ang. ⁹ Tɔku mbay, bbo e-ndiki a, e-dda mare ndu me maketuru te are n̄-tɔl dewje neenn tɔyn. Tɔku mbay, bbo n̄-tɔlde tɔyn a, ma tura kande nare doro dɔku kare nje ke ta-gɔli te kare dilaje lo-ngem nare te lei.» ¹⁰ Tɔku mbay ɔru eninga ke ngonn-jia te are Amann ke to nje-baan le Jiipije. Amann le to ngonn le Amedata, dew ke me nuju te le Agage. ¹¹ Tɔku mbay pa are Amann na: « Inya nare lei. Minya dewje le me jii te. E-dda ne tɔyn ke mei ndiki ke de.»

¹² Ndo doku gire muta le dongor neyn a, toku mbay bbar nje-ddaje maketuru ke me key-mbay te ngaa n̄-dda ndu ke Amann unn le me maketuru te. Dula ke maketuru le dare nje-ddaje kula turu toku mbay te, ke ngann mbayje ke isije bbeje te toyn. Dula ke maketuru le dare gel dewje kara kara toyn ke bbe-kon te le Asurusu. N-dda maketuru le ke gol maketuru, ke ndon tar le dewje ke isije bbeje te kara kara. N-dda maketuru le ke ri Asurusu ngaa dunda endaji eninga laa maketuru te le to. ¹³ Dare maketuru le ngann nje-kulaje awje ne bbeje te le toku mbay toyn. Maketuru le unn ddew ta kare n̄-tol Jiipije ngaa ta n̄-rasede toyn: ngann basanje, ke ngann mandeje, bbukaje, ngannje, ke deneje. Da tolde ndo kara baa, ke ndo doku gire muta le neyn ke ria na Adar ke to neyn doku gire joo laa. Da koto neje lede to. ¹⁴ N-gem mare maketuru le ta kila ne mber bbeje te kara kara, ta kare disije perere mba ngina ndo le. ¹⁵ Toku mbay unn ndu ngaa ngann-nje-kulaje teeje ke ngoru awje. Dila mber ke ndu le me toku bbe te ke Suje. Kare teenn toku mbay de ke Amann disije mba kay koto. A dewje ke bbe te ke Suje aw noje.

4

Jiipije ndingaje ndoo ngaa mbeteje ne-kusa

¹ Mardose oo tar neje ke daw n̄-dda le. N-tir kubbu rœ te, nula kubbu ndoo ngaa nunda bu rœ te ngaa n̄-tee naw me bbe te. Nuru ekii ke wungu. ² N-ddee ke kubbu ndoo le, nar no key-mbay te, mba dew ase kande key-mbay te ke kubbu ndoo ang.

³ Jiipije ke bbeje te kara kara, ke Jiipije ke isije loje te toyn ke dila mber ke ndu ke mbay unn le ke te, daw n̄-ndingaje ndoo. N-mbeteje ne-kusa, n̄-noje ngaa n̄-ndingaje rœde. Mareje nya ulaje kubbu ndoo ngaa toje do bu te. ⁴ Nje-kulaje le Ester ke

toje to ngann mandeje, ke enukuje ke aw ngemeje ddeeje paje tar le are. Me Ester tuju nyom. Ester ula ke kubbuje ta kare Mardose toru kubbu ndoo ke rœ te a ula. A Mardose mbete ta kula kubbuje le. ⁵ Ester bbar mare enuku kara ke aw ngeme ke ria na Atake. N-pa nare ta kare naw n̄-duju Mardose se ddi a to wa? Mbata ddi bba n̄-dda ne toke baann wa? ⁶ Atake tee aw inga Mardose ndake lo te no key-mbay te. ⁷ Mardose oru gel neje toyn ke ingae, ke tar kor nare ke Amann unn ndue ta kila lo-ngem nare te le toku mbay, mba kare n̄-tol Jiipije. ⁸ Nare Atake mare maketuru ke dila ne mber me bbe te ta rase ne Jiipije le. N-pa are Atake ta kare n̄-toju maketuru le Ester, ta noru ne gel neje toyn ke aw nja nare. N-dda kokoro Atake ta kare n̄-pa nare Ester aw ro toku mbay te aw duje, ta kare noo kemto-ndoo lede ngaa ta kare n̄-dda memaji ke ngakonde Jiipije. ⁹ Atake ddee pa go tarje le Mardose le are Ester. ¹⁰ Ester ula Atake bbay ta kare n̄-pa nare Mardose na: ¹¹ « Nje-kulaje le toku mbay toyn, ke dewje toyn ke ngann bbeje te ke me bbe-kon te le toku mbay gereje tar ndu ke toku mbay unn waju do dewje toyn. Ndu le na: Dene wase dingaw ke toku mbay bbare ang a tee no toku mbay te me key te laa, a kinga yo. Dew ke toku mbay njaa ula kake laa ke n̄-dda ke ande are bba a kinga yo ang. A ema, toku mbay bbarem rœ te ang ase neyn kara ngaa.» ¹² Atake aw pa tarje le Ester le are Mardose. ¹³ Ngaa Mardose tel ula are Ester bbay na: « Eje to mba kake ee me key te le mbay bba a nayn ke tebbe horo Jiipije te wa? ¹⁴ Bbo oru tai e-pa tar bbasine neenn ang a, Jiipije a teeje ta yo te ke ddew ke dang. A ei, a koy ngaa kose a goto. A du ang, mba ne ke toke be a aw ne key-mbay te.» ¹⁵ Ester tel ula are Mardose na: ¹⁶ « Aw mbon Jiipije toyn ke me bbe te ke Suje. Inyaje ne-kusa waju tar dom. Ndo muta, ke til muta usaje

ne ang ddem ayje maann ang ddem. Ema, ke nje-kulaje lem, ja kinya nekusa, ke maann ddew kara baa toke baann tɔ. Yeenn a, ma kaal dɔ ndu ke tɔku mbay unn le ngaa ma kaw rɔe te. Bbo ase kare moy a, ma koy.»
 17 Mardose aw dda ne tɔyn ke Ester are n̄-pa dare.

5

Ester aw rɔ tɔku mbay te

1 Ndɔ muta ke Jiipije inyaje nekusa, ke maann le ase. Ester ungu ne-mandeje le deneje le mbayje rɔe te ngaa naw nar ndake lo te, nɔ key te le tɔku mbay. Ndake lo le aa naa ke lo-kisi le tɔku mbay. Tɔku mbay isi ngende-mbay te laa ke aa lo ke ta ndoko kande key-mbay te le. 2 Kake tɔku mbay oo Ester ke ar ndake lo te ddaka le a, kare teenn njaa n̄-ndiki ta dda saa me-maji. Tɔku mbay ula kake laa ke uwa jia te are Ester. Kake le n̄-dda ke ande. Ester nja aw uwa ta kake le tɔku mbay le. 3 Tɔku mbay pa are na: « Ddi wa, dene-mbay Ester? Ddi a e-ndiki wa? Ne tɔyn ke e-ndiki a, ma kari, to debbe bbe-kɔn lem njaa kara ma kari.»
 4 Ester ilae te na: « Tɔku mbay, bbo oo maji a, e-ddee ke Amann bbokone kusu te ke m-dda wɔju dɔe.» 5 Tɔku mbay pa na: « Areje Amann tel ke tar dɔ ne-bbar te le Ester ke ngɔru.» Tɔku mbay de ke Amann n̄-ddeeje kusu te ke Ester dda le. 6 Kare te ke daw dayje koto ke ria na ven a, tɔku mbay duju Ester na: « Ddi a e-duju wa? Ne ke e-duju a, ma kari. Ddi a e-ndiki wa? Ne tɔyn ke e-ndiki a, ma kari, to debbe bbe-kɔn lem njaa kara ma kari.» 7 Ester ila te na: « Ne ke m-duju le wa? Ne ke m-ndiki le wa? 8 Tɔku mbay, bbo e-ndiki ta dda sem me-maji ngaa oo maji ta karem ne ke m-duju, ke ne ke m-ndiki a, maji kare e-ddee ke Amann kusu te ke ma dda bara bbay, a ma pa ne ke m-ndiki kari.»

Amann aw sange ddew ta tɔl Mardose

9 Ndɔe teenn le Amann tee key le Ester ke rɔ-neel ngaa rɔe ndɔɔ. A ta koo a, Amann oo Mardose lo-taa-mbaje te le tɔku mbay. Amann aw ddee a, Mardose in taar ang ddem ii rɔe ang ddem. Yeenn a, wungu ɔn Amann nya dɔ Mardose te. 10 Amann ore wure aw key laa. Nula n̄-bbar nje-buwa-kuraje laa, ke dene laa Jerese. 11 Amann tura go neje ke maji ke ninga, ke kɔr ngannje ke nuju, ke neje ke maji tɔyn ke tɔku mbay dda saa ngaa unne undae dɔ ngann mbayje te, ke dɔ nje-kulaje te ke key-mbay te. 12 Dɔe te, Amann pa na: « Ema ke karem baa njaa dene-mbay Ester bbarem ke tɔku mbay kusu te ke n̄-dda bbokone. Ema le bbay a n̄-bbarem ke tɔku mbay kusu te ke bara. 13 A bbo ta kare moo Mardose ke to Jiipi aw dda kula lo-taa-mbaje te key-mbay te a, nejeenn tɔyn to mare ne kem te ang.» 14 Jerese dene le Amann, ke nje-buwa-kuraje le Amann tɔyn n̄-paje dareje na: « Maji kare are duru kake ke ndew ase dɔ-kɔbbu-dew dɔjoo gire mi taar, ta bara ke endɔɔ a, e-pa are tɔku mbay are n̄-tɔl Mardose dɔ kake te le. Yeenn a, a kase ta kaw ke tɔku mbay kusu te le ke rɔ-neel.» Tar le neel Amann ngaa nare duru kake le taar.

6

Mardose ddee bo kem tɔku mbay te

1 Tile teenn bbi ɔru kem tɔku mbay ang. Nare n̄-ddee ke maketuru ke daw n̄-dda tarje me te daw n̄-ngem. Nare n̄-tura maketuru le nɔe te. 2 N̄-tura maketuru le a, dinga tar le enukuje ke toje to nje-ngemje ta key le tɔku mbay, Bigitan de ke Terese. Dede joo ke dunguje tar me naa te ta tɔl tɔku mbay Asurusu bba Mardose uku me tare are tɔku mbay le. 3 Tɔku mbay pa na: « Ddi a n̄-dda dare Mardose, mba kɔsu ne gaje wa?» Nje-kulaje ke me key te le tɔku mbay paje na: «N̄-dda ne kara dare

ang nyom.» ⁴ Tòku mbay duju tar na: « Na ee me ndoko te ddaka wa?» Kare teenn Amann in me ndoko te me key-mbay te aw ddee ta pa kare tòku mbay kare ñ-tòl Mardose dɔ kake te ke nare ñ-mose wɔju dɔe. ⁵ Nje-kulaje le paje na: « Amann a ar me ndoko te ddaka.» Tòku mbay pa na: « Areje nande key!» ⁶ Amann ande key-mbay te ngaa tòku mbay duje na: « Ddi a da dda kare dew ke tòku mbay ndiki ta kɔsu gaje wa?» Amann eje mee te na: « Ema njaa tòku mbay ndiki ta kɔsu gajim ma se na dang bbay wa?» ⁷ Amann pa are tòku mbay na: « Tòku mbay ndiki ta kɔsu gaji mare dew wa? ⁸ Maji kare tòku mbay are dunn kubbu lei ke aw ula, ke sunda ke aw aal ngaa are dunda ejokudɔ-mbay dɔ sunda te le. ⁹ Maji kare are kubbu le, ke sunda le mare dew ke ngeng horo nje ke ta-goli te. Na kula kubbu dew ke e-ndiki ta kɔsu gaje le. Na kundae dɔ sunda te nja saa me bbe te ke Suje ngaa na kila mber nɔe te na: Ne ke daw ñ-dda ke dew ke tòku mbay ndiki ta kɔsu gaje a neenn bbo!» ¹⁰ Tòku mbay ila Amann te na: « Unn kubbu le ta uwa sunda le toke e-pa neenn njange. E-dda toke baann ke Mardose ke to Jiipi ke isi lo-taa-mbaje te. Are mbita ne toyn ke e-pa neenn kara oso nange ang.» ¹¹ Amann unn kubbu, ngaa uwa sunda le tòku mbay. Nula Mardose kubbu le ngaa nundae dɔ sunda te ñ-nja saa me bbe te ke Suje. Nila mber nɔ Mardose te na: « Ne ke daw ñ-dda ke dew ke tòku mbay ndiki ta kɔsu gaje neenn bbo!» ¹² Goe te a, Mardose tel aw lo kula te laa key-mbay te guku. A Amann tɔ dɔe ke kubbu ngaa tel key laa ke ngɔru toke le dew ke yo tɔle. ¹³ Amann ɔru gel ne ke ingae le are dene laa Jerese, ke nje-buwa-kuraje laa. Nje-buwa-kuraje laa, ke dene laa paje areje na: « Bbo Mardose ke unn kutu ta ddee ngonnn nɔe te to Jiipi a, mare ne dang ke a dda mba kutae ne goto. A tel ke guku nyom nɔ Mardose te.» ¹⁴ Daw

ñ-paje saa tar bbay a, enukuje le tòku mbay ddeeje. Duwaje Amann dawje saa ke tòku kusu te ke Ester dda.

7

Ester tee ke gel Amann ngaa Amann inga yo

¹ Tòku mbay de ke Amann ñ-ddeeje mba kusa ne ke dene-mbay Ester dda. ² Ndɔ joo laa, tòku mbay duju Ester bbay kare te ke daw dayje koto ke ria na ven na: « Dene-mbay Ester, ddi a e-duju wa? Ne ke e-duju a, ma kari. Ddi a e-ndiki wa? Ne toyn ke e-ndiki a, ma kari, to debbe bbe-kɔn lem njaa kara ma kari.» ³ Ester ila te na: « Tòku mbay, bbo e-ndiki ta dda sem me-maji tokɔrɔ, toke e-ndiki a, ne ke m-duju a neenn: Tar tebbe lem, ke le nje ke lem Jiipije. ⁴ Ema, ke nje ke lem ñ-labbeje ta kare dewje tɔlje, raseje, rebbeje toyn. Bbo to ñ-labbeje to, bbereje ke dingaw, ke bbereje ke dene a, ma pa tar ang, mba yeenn ase ta joku ne mbay ang.» ⁵ Tòku mbay Asurusu duju Ester na: « Na ee ke keje ke baann mee te wa? Nee dda wa?» ⁶ Ester ila te na: « Nje-baan leje le to Amann, nje-me-majang!» Me Amann unda dɔ binya nɔ tòku mbay te, ke nɔ dene-mbay te. ⁷ Wungu ɔn tòku mbay ngaa tusu ne-kusa le inya ngaa tee ddaka aw me ndɔɔ putu kakeje te ke to me ndoko key-mbay te. Amann nayn me key te le Ester. Naw ñ-dda kɔkɔrɔ Ester, mba kare nare tòku mbay tole ang, mba Amann gere to tòku mbay a kare ñ-tòl ne. ⁸ Amann tee oso dɔ ne-kisi te ke Ester ndɔju rɔe te. Kare teenn njaa tòku mbay in me ndɔɔ putu kakeje te ddaka ande me key te ke Ester dda kusu te le. Tòku mbay pa ke taar na: « Dɔe teenn, ñ-tel ta kuwa dene-mbay ke singa to saa kem te me key te neenn bbay wa?» Tar nayn ke ta tòku mbay te bbay a, ñ-tɔ kem Amann. ⁹ Mare enuku ke ria na Arbona pa kem tòku mbay te na: « Amann are

duru kake taar nɔ key te laa mba tɔl ne Mardose, Mardose ke pa tar are tɔku mbay tee ne ta yo te le. Kake le ndew ase dɔ-kɔbbu dew dɔjoo gire mi.» Tɔku mbay pa na: « Aw ilaje kula gɔse te e-tɔje kake te le areje noy!» ¹⁰ Daw n̄-tɔl Amann dɔ kake te ke Amann mɔse wɔju dɔ Mardose le. Yeenn ngaa wungu le tɔku mbay gayn.

8

Tɔku mbay unn ndu ke maji wɔju dɔ Jiipije

¹ Ndɔe teenn njaa tɔku mbay are Ester key le Amann ke to nje-baan le Jiipije. Ester pa are tɔku mbay na Mardose to Jiipi ngaa tɔku mbay ula are Mardose ddee nɔe te. ² Tɔku mbay ɔru eninga ngonn-ji ke nare Amann bba n̄-tel n̄-taa guku le nare Mardose. Goe te a, Ester unn Mardose to nje-ngem neje ke key le Amann.

³ Ester nayn dɔ tar teenn ang, noso nangɛnɔ tɔku mbay te n̄-nɔ ngaa n̄-duju tɔku mbay kare noo kem-tondoo le Jiipije, ta kare tɔku mbay mbete me-majang le Amann, dew ke me nuju te le Agage ke a ta tɔl ne Jiipije le. ⁴ Tɔku mbay ula kake laa ke n̄-dda ke ande are Ester. Yeenn ngaa Ester in taar ar nɔ tɔku mbay te. ⁵ Ester pa na: « Bbo oo maji ngaa e-ndiki ta dda sem me-maji, bbo ne ke ma duju neenn to ke dɔgɔle a, are n̄-dda maketuru n̄-tuju ne maketuru ke Amann ke to ngonn le Amedata, dew ke me nuju te le Agage dda mba kare n̄-tɔl ne Jiipije tɔyn ke isije bbeje te lei le. ⁶ Ma koo ne-wungu ke a ta koso dɔ nje ke lem te ke kem toke baann wa? Ma kisi kaa nje ke lem be kare kode tunga toke baann wa?»

⁷ Tɔku mbay Asurusu pa are Ester de ke Mardose ke to jiipi na: « Mare Ester key le Amann ngaa mare n̄-tɔ kula gɔsu Amann te n̄-tɔ kula gɔse te n̄-tɔ kake te dare oy wɔju dɔ Jiipije ke Amann a ta tɔlde. ⁸ Maketuru ke n̄-dda ke ri tɔku mbay ngaa dunda

endaji eninga le mbay dɔe te mban, da tel turu ang ngaa. Baann a, sese njaa e-ddaje tar ke maji wɔju dɔ Jiipije me mare maketuru te ke rim ngaa ta undaje endaji eninga lem maketuru te le.»

⁹ Ndɔe teenn njaa, ke ndɔ dɔjoo gire muta le muta le neyn ke ria na Siban, dula n̄-bbar nje-ddaje maketuru le tɔku mbay. Mardose pa tar wɔju dɔ Jiipije ngaa n̄-ddaje tar le maketuru te. Dulaje ke maketuru le dare nje-kɔn-bbeje, ke ngann mbayje tɔyn ke ɔnje dɔ bbeje, bbeje kɔr kara ke dɔjoo gire siri ke unn kute Ende ndereng Etiyopi. N-dda maketuru le ke gɔl maketuru le dewje ke bbeje te ddem ke ndɔn tar le dewje ke bbeje te kara kara ddem. N-dda maketuru le ke gɔl maketuru ddem ke ndɔn tar le Jiipije ddem dula ne darede tɔ. ¹⁰ N-dda maketuru le ke ri tɔku mbay Asurusu, dunda endaji eninga laa dɔe te ngaa dula ne nje-sundaje, sundaje le tɔku mbay ke n̄-ngemde dang. ¹¹ Tar ke n̄-dda maketuru te le na: « Tɔku mbay are ddew Jiipije tɔyn ke eeje bbeje te, ta kare n̄-mbɔnje naa, ta n̄-ddaje dɔ dɔde te, ta n̄-tɔlje nje-ddɔje ke bbeje te ke a ta ddajede maji ang. Narede ddew ta tɔl ngannje ddem, deneje ddem. Narede ddew ta kare dotoje ne-kingaje lede ddem. ¹² Nare Jiipije ddew ta kare n̄-ddaje neenn le bbeje te tɔyn ke Asurusu ɔn dɔe ndɔ kara baa, ke ndɔ dɔku gire muta le neyn ke ria na Adar ke to neyn dɔku gire joo. ¹³ N̄-ngem mare maketuru le ta kila ne mber kare dewje tɔyn, mba kare maketuru le ddee to ndu ke tɔku mbay unn kare Jiipije isije perere ndɔe teenn le ta kila bare lede.» ¹⁴ Kake tɔku mbay unn ndue a, ngann-nje-kulaje aalje sundaje le tɔku mbay ke n̄-ngemde dang le. Dinje me key-mbay te n̄-teeje ngaa dawje ke ngɔru-ngal. Goe te a, dila mber ke maketuru le me tɔku bbe te ke Suje.

¹⁵ Dula Mardose kubbu le mbayje ke kase ddem nda ddem, ke kubbu

kul ke nda ddem kase ddem. Dunda ejokudo le mbayje ke n̄-dda ke ande doe te. Dewje ke isije toku bbe te ke Suje ilaje ko ngaa ddaje r̄-neel. ¹⁶ R̄o Jiipije nelde nya. To toke ndo tete ddo lede. ¹⁷ Bbeje kara kara, ke bbuka bbeje toyn, ke loje toyn ke dila mber ke ndu ke toku mbay unn ke te, Jiipije ddaje r̄-neel, n̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje ngaa n̄-ddaje kusu. Mare dewje nya ke me bbe-kon te le Asurusu telje r̄ode Jiipije, mba n̄-bbelje Jiipije nya.

9

Jiipije tolje nje-baanje lede

¹ Ndo doku gire muta le neyn ke ria na Adar ke to neyn doku gire joo laa le ase. To ndo ke nje-baanje le Jiipije a ta ddaje ne ke turu ndu ke toku mbay unn dongor. Nje-baanje le Jiipije undaje mede ta kutade ke ddo. A ne turu are Jiipije a utaje nje-baanje lede ke ddo. ² Me bbeje te toyn ke toku mbay Asurusu on doe, Jiipije mbonje naa mba dda ddo ke nje ke ndikije ta ddade maji ang. Dew kara ase kar node te ang, mba dilaje bbil me dewje te toyn. ³ Nje ke ta-gol toku mbay te toyn, ke ngann mbayje, ke nje ke toku mbay undade to nje-kulaje do bbeje te, darje go Jiipije te, mba n̄-bbelje Mardose nya. ⁴ Mardose ddee dew ke bo me keymbay te ngaa ria bbar me bbeje te toyn ke Asurusu on doe. Mardose ddee dew ke bo ke kete kete.

⁵ Jiipije ddaje dewje ke mbetede toke mede ndiki. N̄-tolje nje-baanje lede ke toku kiya ngaa n̄-rasejede. ⁶ Jiipije tolje dewje kor mi me toku bbe te ke Suje. ⁷⁻¹⁰ Jiipije tolje ngann le Amann nje-baan le Jiipije ke to ngonn le Amedata le, a dotoje ne-kingaje lede ang. Ri ngann le Amann le na Parsanadata, Dalpon, Asepata, Porata, Adaliya, Aridata, Parmaseta, Arisayi, Aridayi, Bayejata. ¹¹ Ndoe teenn njaa dula ke kor dewje ke Jiipije tolde me toku bbe te ke Suje dare toku mbay. ¹² Toku mbay pa

are dene-mbay Ester na: « Me toku bbe te ke Suje baa bbay a Jiipije tolje dewje te kor mi ddem ngann le Amann ke doku ddem neenn a, baann a Jiipije tolje dewje kese bbeje te ke bbe-kon te le wa! A bbo endiki ta dujum mare ne bbay a, ma kari, ma dda ne toyn ke mei ndiki.»

¹³ Ester ila te na: « Toku mbay, bbo oo maji a, are ddew Jiipije ke Suje ddaje ne bara ke turu ndu mbay toke n̄-ddaje bbokone neenn. Ngaa ta n̄-na ninn ngann le Amann ke doku kake te taar.» ¹⁴ Toku mbay unn ndue kare n̄-dda toke baann. Dila mare mber toku bbe te Suje ngaa n̄-na ninn ngann le Amann ke doku le kake te taar. ¹⁵ Jiipije ke Suje mbonje naa ke ndo doku gire so le neyn ke ria na Adar. N̄-tolje dewje kor muta me bbe te le. A dotoje ne-kingaje lede ang.

¹⁶ Jiipije ke isije kese bbeje te me bbe-kon te le mbonje naa mba dda ddo dode te to. N̄-tubbaje nje-baanje lede dode te ke ddang ngaa n̄-tolje nje ke ndikide ang doro d̄siri gire mi. A dotoje ne-kingaje lede ang. ¹⁷ Neenn le nday ke ndo doku gire muta le neyn ke ria na Adar. Ndo doku gire so laa a, ddo gayn. Ndoe teenn njaa n̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje ngaa n̄-ddaje r̄-neel. ¹⁸ A Jiipije ke Suje ke ilaje bare lede ke ndo doku gire muta, ke ndo doku gire so uwaje r̄ode ke ndo doku gire mi laa. Ndoe le to ndo ke n̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje ngaa n̄-ddaje r̄-neel. ¹⁹ Gele ke neenn bba Jiipije ke isije bbeje te aw ddaje kusu ke ndo doku gire so le neyn ke ria na Adar. N̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje, n̄-ddaje r̄-neel ngaa dulaje ke ne dareje naa.

Jiipije ilaje ndo kusu ke ria na Purim

²⁰ Mardose dda tar neje ke nday le maketuru te. Goe te a, nula ke maketuru le nare Jiipije toyn ke isije bbe-kon te le toku mbay Asurusu. Dede ke bbeje te ke ngosi ddem

ddew ew ddem. ²¹ N-dujude ta kare n̄-ddaje kusu ke bbal tɔyn, ke ndɔ dɔku gire so, ke ndɔ dɔku gire mi le neyn ke ria na Adar. ²² Me ndɔje teenn le Jiipije tubbaje nje-baanje lede dɔde te ke ddang. Me neyn teenn le me-kɔn le Jiipije tel koko ngaa ndinga-ndoo lede tel kusu. To maji kare n̄-ddaje kusu ngaa n̄-ddaje rɔ-neel, to maji kare dulaje ke ne dare naa ngaa dareje ne nje-ndooje. ²³ Jiipije ooje ndu Mardose. N̄-ddaje kusu le gɔl kara ngaa kusu le tel to ne-ji-bbe lede.

²⁴ Mardose ole me Jiipije dɔ tar te le Amann na: Amann ngonon le Amedata, dew ke me nuju te le Agage, nje-baan le Jiipije ndiki ta tɔlde. N̄-dda elemteen mba gere ne ndɔ ke na tɔl ne Jiipije tɔyn. ²⁵ A Ester aw inga tɔku mbay ngaa nunn ndu, n̄-dda ndu le maketuru te ta kare n̄-dda ke Amann ne ke Amann ndiki ta dda ke Jiipije. Yeenn bba n̄-tɔ kula gosu Amann te n̄-tɔ kake te taar dare noy ngaa n̄-tɔl nganne n̄-naa ninnde kake te ke duru taar. ²⁶ Gele ke neenn bba daw n̄-bbar ne ri ndɔ kusu le na Purim, mba Purim le in me kande tar te ke to Pur*. Jiipije ooje tar ke Mardose dda maketuru te le ke maje, n̄-ngemje neje ke dooje ke kemde ddem neje ke ingajede ddem. ²⁷ Jiipije ddaje kusu le to ne-ji-bbe lede wɔju dɔde njaa, wɔju dɔ ngande ngaa wɔju dɔ dewje tɔyn ke a ddaje rɔde Jiipije. Da ddaje kusu le ndɔ joo bbal ke bbal ddew kara baa toke Mardose pa arede maketuru te.

²⁸ Dewje tɔyn ke da kujude ndɔ te ke guku, dingawje, ke nje-ke lede kara kara tɔyn ke to Jiipije ke isije bbeje te kara kara tɔyn, ke bbuka bbeje te kara kara tɔyn me bbe-kɔn te le Asurusu a ddaje kusu me ndɔje teenn. Maji kare Jiipije, ke ngannde dinyaje kusu neenn le ang ddem dare mede oy dɔ ne ke nday le ang ddem.

²⁹ Ester dene-mbay ke to ngonon

* 9:26 9.26 Pur: Kande na elemteen.

le Abiyayil de ke Mardose ke to Jiipi n̄-ddaje maketuru gɔl joo laa, mba pa ne tar ke ndu ke mɔngu dɔ maketuru te ke dɔngɔr, ke dɔ tar kusu te ke to Purim, kare Jiipije ooje to tar ndam ang. ³⁰ Dulaje ke maketuru dare Jiipije tɔyn ke isije bbeje te kɔr kara ke dɔjoo gire siri ke me bbe-kɔn te le tɔku mbay Asurusu. Tarje ke me maketuru te le, to tar ke ta kare disije ke me-wul-lɔm ddem kare Jiipije ddaje ne ke gate gate ddem. ³¹ Maketuru le are ddew Jiipije ta kare n̄-ddaje kusu ke ria na Purim ke ndɔe ndɔe ddew kara baa toke Mardose de ke Ester n̄-ddaje maketuru te. Ndu le to wɔju dɔde, ke ngannde toke le ndu ke dunn dɔngɔr ta mbete ne-kusa, ke ta dda ndoo. ³² Tarje le Ester tɔju to tar kusu Purim le to tar ke tɔkɔrɔ ngaa n̄-dda tare me maketuru te.

10

Dɔbɔyn tar

¹ Tɔku mbay Asurusu unn ndu are dewje ke me bbe-kɔn te laa, ke dewje ke isije dɔ dere maannje te ukaje lambo. ² Tar singa-mɔngu le tɔku mbay, tar ne-dingawje tɔyn ke n̄-dda, ke tar le Mardose ke nare ddee dew ke bo, tarjeenn tɔyn n̄-dda me maketuru te ke daw n̄-dda tarje le mbayje ke Medi, ke Perese te daw n̄-ngem. ³ Mardose njaa to joo le dew ke bo go tɔku mbay Asurusu te me bbe-kɔn te le. Jiipije nya ndikeje ngaa bbeleje. N̄-sange kisi-maji le Jiipiji ngaa n̄-dda nare nje ke gele te isije ke me-wul-lɔm.

Maketuru le Jonase Jonase Jn

Jonase ndiki ta kayn Nje-kisi ke ndo ke ndo

¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo pa tar are Jonase, ngonn le Amitay na: ² « In taar, aw Ninibe ke to toku bbe, ila mber are dewje ke me bbe te le, mba me-maji ang lede tee nom te.» ³ Jonase in taar mba kayn kaw Tarsise ddew ew ke Nje-kisi ke ndo ndo. N-ddisi naw Japa ngaa ninga mare toku to ke aw aw ke Tarsise, nuka to le ngaa nal ke dewje ke Tarsise mba kaw ddew ew ke Nje-kisi ke ndo ke ndo.

⁴ A Nje-kisi ke ndo ke ndo are toku lel ula do ba te ngaa bamburanbo in do ba te le. To le a ta tete danna. ⁵ Bbel dda nje-yelje-to le. Dede kara kara toyn daw n-noje ke ro korje te lede ddem, n-tilaje ne-kotoje ke me to te le maann mba kare toku to le wole. Jonase ddisi kete aw kutu to te le beer to nangé ngaa bbi tole.

⁶ Mbay le nje-yelje to le ddee saa ngosi ngaa pa are na: « Mbata ddi bba aw e-tibbi wa? In taar, e-no ke ro kor te lei! A du ang, wungu laa ke doje te a gayn a ja koyje ang.»

⁷ Nje-yelje to le paje areje naa na: « E-ddeeje areje n-ddaje elemteen mba gere ne dew ke ila ndo doje te neenn.» N-ddaje elemteen le ngaa elemteen le oso do Jonase te. ⁸ Yeenn a, n-paje dareje na: «E-pa areje joo na njaa gate a to nje-kila ndo doje te neenn wa? Aw dda kula ddi wa? In dda wa? Bbe lei dda wa? Geli in dda wa?» ⁹ Nilade te na: « M-to hebere, ngaa maw m-polo Nje-kisi ke ndo ke ndo, Lubba ke darâ ke nje-dda ba, ke do nange.» ¹⁰ Bbel dda dewje le ngaa n-paje dare na: « Ne ddi a e-dda toke be wa!» Dewje le gereje to naw nayn Nje-kisi ke ndo ndo, mba Jonase oru gel tar le arede. ¹¹ N-dujeje na: « Ddi a ja dda

sei bba ba le a kew roe ta lenge ke je wa?» Mbata ba le aw lenge ke singa ke kete kete. ¹² Nilade te na: «Unnumje ilamje me ba te a, ba le a kew roe lenge ke se, mba m-gere to ema njaa m-dda bba bamburanbo neenn ingase.» ¹³ Dewje le oruje hay mba tee ta kongo te a, duma ne pin, mba ba le aw lenge ke de ke singa singa. ¹⁴ Baann a, n-dujuje Nje-kisi ke ndo ke ndo na: « Nje-kisi ke ndo ke ndo, n-dda roje to ndoo roi te, areje joy waju do kula dda dingaw neenn ang, ngaa are tar yo le dew neenn ke dda ke je ne ang uwa doje ang! Mba ei, Nje-kisi ke ndo ke ndo, e-dda ne lei to ke mei ndiki.» ¹⁵ Yeenn a, dunnje Jonase dilaeje me ba te a, ba ke aw lenge ke singa le ew roe. ¹⁶ Bbel le Nje-kisi ke ndo ndo dda dewje le. Dareje ne-polo Nje-kisi ke ndo ke ndo ddem, dunnje ndude ddem.

2

Jonase to me kanji te

¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo are toku kanji ddee uru Jonase. Jonase to ndo muta, ke til muta me kanji te le.

² Jonase duju Nje-kisi ke ndo ke ndo ke to Lubba laa me kanji te: ³ N-pa na: «Me ne wungu te ke ingam, m-duji ei Nje-kisi ke ndo ke ndo, a ilam te.

Lo te le nje-yoje m-bbari kare umam a, oo ndum.

⁴ Ilam gel maann te beer dann ba te, maann ke aw ula guku dom, maann ke e-dda are aw kuja, maann ke e-dda are aw lenge nday dom te.

⁵ A ema m-pa na: « E-tubbam ilam ddew ew sei! A kem a koo key lei ke maji toyn bbay.»

⁶ Maann uwam gosem te.

Buja ubbam, mu bbiri dom te.

⁷ M-ddisi ndereng gol ddingirije te. Nange utu tae dom te nyom. A, ei, Nje-kisi ke ndo ke ndo

Lubba lem ɔrum kem baa me buja te!

⁸ Kare ke singam goto a, mole mem do ei Nje-kisi ke ndo ke ndo te, ngaa tar-duju lem aw ndereng tee ro i te me key te lei ke maji toyn.

⁹ Dewje ke undaje mede do korje te ke to neje ke baa daw n-tubbaje neje ke maji rode te ke ddang.

¹⁰ A ema, ma kari ne-polo ke pa tam te ta kari ne wooyo.

Ma dda ne ke munn ndum ta dda. Kaji to me ji Nje-kisi ke ndo ke ndo te.»

¹¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo unn ndu are kanji le ngaa kanji le tomo Jonase ilae do nange te ke tutu.

3

Jonase ila mber-tar le Lubba me bbe te ke Ninibe

¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo tel pa tar gol joo laa are Jonase na: ² « In taar, aw Ninibe ke to toku bbe, ila mber-tar ke m-pa mari.» ³ Jonase in taar aw Ninibe toke Nje-kisi ke ndo ke ndo pa. Kem Lubba te, Ninibe to toku bbe ke dew a dda ndo muta bba a nja te nunga. ⁴ Jonase unn kutu kila mber nja ne ndo kara me bbe te le. N-pa ke taar na: « Ndo dɔsɔ a, bbe ke Ninibe a tuju!»

Dewje ke Ninibe turuje mede

⁵ Dewje ke Ninibe unnje mede are Lubba. Dilaje mber n-mbeteje ne nekusa, dulaje kubbu ndoo, dewje ke bo ddem dewje ngaji ddem. ⁶ Toke mbay ke Ninibe oo tar le a, ubba nange nin ngende-mbay te laa, ɔru kubbu mbay laa, ula kubbu ndoo, ngaa isi do bu te. ⁷ Nare dila mber me bbe te ke Ninibe na: « Mbay, ke nje ke ta-gole te dunnje ndu na, maji kare dewje, ke ne-kuulje ke bo, ke ne-kulje ke ngaji dusaje ne ang ddem, dayje maann ang ddem. ⁸ Maji kare dewje ddem, daje ddem, ulaje kubbu ndoo. Maji kare n-ɔje ro Lubba te ke singa, ngaa maji kare

dinyaje kula-ddaje lede ke maji ang, ke ne-ddaje lede ke singa singa ke to mesede te! ⁹ Dew gere ang se Lubba a turu ndue, na kinya wungu laa ngaa na kare joyje ang wa?»

Lubba oo kem-to-ndoo le dewje ke Ninibe

¹⁰ Lubba oo ne ke n-ddaje baann ngaa n-mbeteje kula-ddaje ke maji ang le. Yeenn a, Lubba turu ndue ngaa nila ne-wungu ke nila mbere ta kila dode te le ang.

4

¹ Jonase oo nejeenn le a, neele ang are wungu ɔen. ² N-duju Nje-kisi ke ndo ke ndo: «Aay! Nje-kisi ke ndo ke ndo, tar ke m-nayn bbê bbay a m-pa le a neenn ang wa? Ne ke mndiki ta kare to ang bba mayn ke Tarsis le a neenn. Mba m-gere to e-to Lubba ke Nje-dda me-maji, ke Nje-koo kem to ndoo le dewje. Wungu ɔin ke ngoru ang. Ngaa e-ndiki kisi-maji le dew. Aw e-turu ndui woju do majang ke e-ndiki ta dda ke dew. ³ Bbasine, Nje-kisi ke ndo ke ndo, e-taa kewn lem. Mba koy lem maji uta kisi lem kem baa.» ⁴ Nje-kisi ke ndo ke ndo ila te na: «Wungu ke e-dda to ke dogole wa?» ⁵ Jonase tee me toku bbe te le isi er ke kem kare te. N-dda mare key-kam lo teenn nisi ko ndile te mba koo ne ke a ddee do toku bbe te le. ⁶ Nje-kisi ke ndo ke ndo, Lubba are ka tee ale do key te le Jonase, mba kare Jonase inga ndil kula dɔe ddem, mba koru ne kejeje ke maji ang ke aw joku Jonase ddem. Jonase inga koko nya ddew ka te ke ale le. ⁷ A ndo kara goe te, ta lo-kare te a, Lubba ula mare kuur are usa ka le are ka le oy njan. ⁸ Kare ubba me dara te a, Lubba are lel ke tunga piti piti in kem kare te ula ngaa kare ɔsu do Jonase te ndereng singa Jonase goto. N-ndinga yo na: « Koy lem maji uta kisi lem kem baa.» ⁹ A Lubba pa are Jonase na: « Wungu ke aw dda mba ka le to ke dogole wa?» Nila te na: « To ke dogole kare m-dda wungu ndereng

m-ndinga yom.» ¹⁰ Nje-kisi ke ndo ndo pa na: « Ei, oo kem to ndoo le ka ke ari kula ang, ei a e-dda are ndu ang. Ka ke tee mare til te ngaa oy mare til te to. ¹¹ A, Ninibe ke to toku bbe ke dewje ke korde uta doro kor kara ke dojoo isije te. Dewje le gereje dojide ke kol ke ye ke gel ang ngaa daje kara banyaje nya me te, ema, e-ndiki ta kare moo kem-to-ndoo laa ang wa?»

Maketuru le Matiye Matiye Mt

Gel kuju Jeju

¹ Ri gel dewje ke ujuje Jeju-Kiriste toke be: Jeju Kiriste to dew ke gel Dabbiti te, ngaa Dabbiti to dew ke gel Abaraham te.

² Abaraham uju Ijake. Ijake uju Jakobbo. Jakobbo uju Juda ke ngakoenje. ³ Juda de ke Tamar dujuje Pareje de ke jara. Pareje uju Eserom. Eserom uju Aram. ⁴ Aram uju Aminadab. Aminadab uju Naason. Naason uju Salmo. ⁵ Salmo de ke Rahabe dujuje Bowaje. Bowaje de ke Rutu dujuje Obede. ⁶ Obede uju Ijayi. Ijayi uju toku mbay Dabbiti. Dabbiti de ke dene le Uri* dujuje Salemo. ⁷ Salemo uju Robowam. Robowam uju Abiya. Abiya uju Aja. ⁸ Aja uju Jojapa. Jojapa uju Joram. Joram uju Ojiyase. ⁹ Ojiyase uju Jotam. Jotam uju Akaje. Akaje uju Ejekiyase. ¹⁰ Ejekiyase uju Manase. Manase uju Amo. Amo uju Jojiyase. ¹¹ Jojiyase uju Jekoniyase ke ngakoenje. Bbale teenn a daw ne ke ngann Ijarayelje to bbereje bbe te ke Babilonn.

¹² Go kuwa te ke duwade daw ne to bbereje Babilonn a, Jekoniyase uju Salatiyel. Salatiyel uju Jorobabel. ¹³ Jorobabel uju Abiyutu. Abiyutu uju Eliyakim. Eliyakim uju Ajor. ¹⁴ Ajor uju Sadoku. Sadoku uju Akim. Akim uju Eliyudu. ¹⁵ Eliyudu uju Eliyajar. Eliyajar uju Matan. Matan uju Jakobbo. ¹⁶ Jakobbo uju Jejebbe ngaw le Marije ke to kon Jejuje ke daw n-bbare to Kiriste.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbe-bbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara

kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

Tar kuju Jeju

¹⁸ Tar kuju Jeju Kiriste toke be: Jejebbe aw aw moro le Mari kon Jejuje. N-nayn n-taa naa ang bbay a, Mari le uwa sem ddew te le Ndil-me-nda. ¹⁹ Jejebbe nje-moro laa le to dingaw ke gate gate, ngaa ndiki ta tee ke tare ke ddaka kem dewje te ang. Yeenn a n-diki ta kinyae hoy baa. ²⁰ Toke Jejebbe aw eje tar neenn le mee te bbay a, mare anji le Ebbe-dewje tee ingae me ni te ngaa pa are na: «Jejebbe dew ke gel Dabbiti te, are bbeel ddai ang bbo e-taa Mari to dene lei, mba sem le ngonn ke to mee te le ddee ddew te le Ndil-me-nda. ²¹ Na kuju ngonn ke dingaw, ta a kunda ria na Jeju, mba ne a na kaji dewje laa me majangje te lede.»

²² Nejeenn toyn teeje mba kare tar ke Ebbe-dewje unda ta nje-kila mber-tar laa are pa ddee to tar ke tokoro. Tar le na:

²³ «Ngonn mande ke gere ngaw ang a kuwa sem, na kuju ngonn ke dingaw, ngaa da kunda ria na Emanuwel.» Gel ri le na: Lubba ee ke je.

²⁴ Toke Jejebbe le ndol a dda ne ke anji le Ebbe-dewje pa are le, ngaa n-taa Mari to dene laa. ²⁵ A, n-mbon saa naa ang ndereng Mari le uju ne ngonn ke dingaw, ngaa Jejebbe unda ri ngonn le na Jeju.

2

Nje ne-gereje ddeje mba koo Jeju

¹ Duju Jeju me bbe te ke Betelehem, do nange Jude te, kare te ke Erodeto ne to toku-mbay. Goe te a, nje-ne-gereje inje er ke lo tee te le kare, n-teeje Jurusalam, ² ngaa n-dujuje na: «Toku-mbay le Jiipije ke duje le ee dda wa? Mba joo

* **1:6** 1.6 Dabbiti ta dene neenn le goe te ke Uri oy, ooje 2 Sam 11.12

enderenden laa er ke lo tee te le kare, are n-ddee ta poloe.»

³ Toke Erodeoo tar le a, mee sange nya, ngaa dewje toyn ke Jurusalam kara mede sangede to. ⁴ N̄-mbɔn toke nje-poloje Lubba toyn, ke nje kɔruje gɛl ndu ngaa n̄-dujude se lo ke dda bba duju Kiriste te wa? ⁵ N̄-paje dareje na: «Duje me bbe te ke Betelehem, do nange Jude te mba nje-kila mber-tar le Lubba dda tare Maketuru te na:

⁶ «Ei ke Betelehem, ke nange te le Juda, e-to ten baa horo ngann bbeje te ke nange te ke Juda ang.

Mba nje-kɔn bbe a kin mei te tee ta kɔru no dewje lem, ngann Ijarayelje.» »

⁷ Erode ula bbar nje ne-gereje le lo-kiyae te dujude ta gere ndo ke endenterenden le tee ne. ⁸ Goe te a, nulade Betelehem, n̄-pa narede na: «Awje aw dujuje tar do ngonn te le ke maje ta bbo ingaeje a, e-ddeeje e-paje are ema kara maw m-poloe to.»

⁹ Goe te ke dooje tar le toku-mbay le a, dawje. A endeterenden ke dooje kete lo tee te le kare le ɔru nde aw ke de ndereng aw ar do lo te ke ngonn le to te. ¹⁰ Ro nje-ne-gerje le nelde nya woju do endeterenden ke dooje le. ¹¹ Dandeje me key te ngaa dooje ngonn le, de ke kɔenje Mari. Dosuje golde nangê ngaa n̄-poloeje. N̄-teynje ta bolje lede ngaa dareje neje ke toke, ande, ke yambo, ke ubbu ne ke ria na mir. ¹² Goe te a, Lubba ndoru mbide me ni te kare n̄-telje ro Erode te ang, a dunnje ddew ke dang n̄-telje ne bbe lede.

Dayn ke Jeju dawsaa Ejipite

¹³ Go kote te le nje-ne-gereje le a, anji le Ebbe-dewje ddee ke ni do Jejebbe te ngaa pa are na: «In taar, unn ngonn le de ke kɔenje bbo ayn aw Ejipite ta e-nayn nunn ndereng ndo ke ma pa kari kare e-tel, mba Erode a sange ddew ta tol ngonn le.»

¹⁴ Tile teenn njaa, Jejebbe in taar unn ngonn le de ke kɔenje ngaa dawje Ejipite. ¹⁵ N̄-nayn nunn

ndereng Erode oy. Yeenn bba tar ke Ebbe-ddewje pa ddew te le nje-kila mber-tar le ddee to tar ke tokɔro. N̄-pa na: «M-bbar ngunum kare tee nange te ke Ejipite ke ddang.»

Erode tol ngannje ke Betelehem

¹⁶ Toke Erode gere to nje ne-gereje le ereje a, ungu ɔen nya. Yeenn a nunn ndu kare n̄-tol ngannje ke dingaw ke bbalde joo wase bbalde aw ngosi ke bbal joo me bbe te ke Betelehem, ke me bbeje te ke mbore te, ase kem ndo ke nje ne-gereje turaje are. ¹⁷ Yeenn ngaa tar ke Jeremi nje-kila mber-tar le Lubba pa ddee to tar ke tokɔro. N̄-pa na:

¹⁸ «Ko bbar me bbe te ke Rama, ndu-no ke ndinga-ro uta doe. Rasel a aw no nganne.

N̄-ndiki ta koo ndeje ang, mba nganne gotoje ngaa.»

Jejebbe de ke nje-ke laa dinje Egipite te n̄-telje

¹⁹ Go koy te le Erode a, anji le Ebbe-dewje ddee do Jejebbe te ke ni me bbe te ke Egipite. ²⁰ Anji pa na: «In taar bbo unn ngonn le de ke kɔenje, ta e-tel nange Ijarayel te, mba nje ke aw sangeje ngonn neenn ta tole le oyje mban.» ²¹ Jejebbe in taar, unn ngonn le de ke kɔenje ngaa n̄-tel ke de nange te ke Ijarayel. ²² Toke Jejebbe oo na Arekelayusu ngaa ɔn bbe nange te ke Jude turu boeje Erode te a, bbel ddae ta tel. A Lubba pa tar are ke ni ngaa naw nange te ke Galile. ²³ Naw ngaa n̄-dda bbe ke ria na Najarete. Yeenn bba kare tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje le ddee ne to tar ke tokɔro. Da bbare to dew ke Najarete.

3

Jan Batisi ila mber

¹ Do ndoe teenn Jan Batisi tee me kor te ke Jude ngaa aw ila mber. ² N̄-pa na: «E-turuje ddew lese mba Bbe-kɔn ke darâ e ngosi.» ³ Ejayi nje-kila mber-tar le Lubba pa tar le Jan neenn le lew na:

«Mare dew ila mber me kɔr te na:
 <E-moseje ddew le Ebbe-dewje.
 E-ddaje ngann ddewje laa areje
 ndɔju njarara.> »

⁴ Jan le ula kubbu ke n̂-dda ke biin jambal, ngaa n̂-to bbere ke endaar. Ne-kusa laa to ebeteje ke ubbu teje ke me kɔr te. ⁵ Dewje ke Jurusalam, dewje ke Jude tɔyn, ke dewje ke bbeje te ke guku dɔ maann Jurden ddeje rɔe te. ⁶ N-paje tar majangje lede ke ddaka ngaa Jan le ddade batem maann Jurden te.

⁷ Toke Jan oo Parijiyenje ke Saduseyenje banya banya ke ddeje kare n̂-ddade batem le a, n̂-pa narede na: «See embakanraje, na ulase kare aynje sariya le Lubba ke aw ddee wa? ⁸ Areje kula ddase tɔju to e-turuje ddew lese mban. ⁹ Aw ejeje mese te e-paje na Abaraham to kajeje. Yeenn njaa kara baa ase ang. Mba m-pa marese: Lubba ase ta turu erje neenn kare telje to ngannka Abaraham. ¹⁰ Tina to ngɔsi baa ta tuka ne kakeje ngirade te mban. Kake ke ande kande ke maji ang a da tuka kila poro. ¹¹ Ema, m-ddase batem maann ta tɔju to e-turuje ddew lese. A dew ke aw ddee gom te, singae utam. Ne-gɔl laa kara mase kɔru gɔle te ang. Ne, na ddase batem Ndil-me-nda ke batem puru. ¹² Nuwa ne to kande koo laa jia te. Na kuta ta paal laa. Na kɔru kem koo laa kungu damâ, a na ro tisa kem puru te ke a koy ndɔ kara ang.»

Jan dda Jeju batem

¹³ Me ndɔje teenn Jeju in nange te ke Galile, ddee rɔ Jan te ta maann te ke Jurden kare ddae batem. ¹⁴ A Jan a ta mbete, ngaa pa are Jeju le na: «Ema a, a ddam batem, a ei a e-ddee rɔm te wa?» ¹⁵ A Jeju ilae te na: «Ke bbasine neenn, e-ndiki te bbo e-dda toke baann. Mba to maji kare n-ddaje ne tɔyn ke to gate gate toke baann.» Yeenn ngaa, Jan le ndiki te saa. ¹⁶ Kake Jeju inga batem, ngaa tee me maann te a, kare teenn njaa ta dara teyn. Ngaa noo Ndil le Lubba

ddisi dɔe te toke le der jeenn. ¹⁷ Ndu Lubba in me dara te bbar na: «Ne neenn n̂-to ngonum ke m-ndike nya. Minga rɔ-neel ddew te laa nya.»

4

Esu na Jeju

¹ Goe te a Ndil aw ke Jeju me kɔr te mba kare Esu nae. ² Jeju mbete ne-kusa ndɔ dɔsɔ til dɔsɔ to ngaa bbo ddae. ³ Esu nje-na-dewje ddee ngɔsi saa ngaa pa na: «Toke e-to ngonn le Lubba a unn ndui are erje neenn telje ne-kusa.» ⁴ Jeju ilae te na: «Maketuru le Lubba pa na: <Dew a kisi ke tebbe ddew ne-kusa te kara baa ang. Na kisi ke tebbe ddew tar te tɔyn ke tee ta Lubba te.> »

⁵ Goe te a Esu le aw saa Jurusalam ke to bbe ke maji tɔyn. Naw nilae lum dɔ key-polo-Lubba te, ⁶ ngaa n̂-pa nare na: « Toke e-to ngonn le Lubba a, in dɔ key te neenn oso nangê mba Maketuru le Lubba pa na: <Lubba a kunn ndu kare anjije laa wɔju doi, ngaa da lai to la kare unda gɔli er te ang.> »

⁷ Jeju ilae te na: « Maketuru le Lubba pa to bbay na: <Ebbe-dewje ke to Lubba lei le a nae ang.> »

⁸ Esu tel aw saa dɔ ddingiri te ke ndew nya ngaa tɔje bbe-kɔnje tɔyn ke dɔ nange te ke neje ke kura ke me te, ⁹ ngaa pa are na: «Toke ɔsu gɔli nɔm te, ngaa e-polom a, ma kari neje neenn tɔyn.» ¹⁰ Yeenn a Jeju pa are na: «Otu ke ddang, Satan! Mba Maketurule Lubba pa na: <Maji kare Ebbe-dewje ke to Lubba lei njaa kara baa a ɔsu gɔli nɔe te, ta ne kara baa a e-dda saa tɔ.> » ¹¹ Yeenn ngaa Esu le ɔtu inyae, a goe te a, anjije ddeje rɔe te ngaa ddaje saa.

Jeju unn kutu kula laa nange te ke Galile

¹² Toke Jeju oo na dila Jan key kula te a, nɔru rɔe naw nange te ke Galile. ¹³ Ninya Najarete a naw nisi Kapernayum kare tɔke dange te, nange te le Jabulɔn, ke le Nepetali.

14 N-dda baann kare tar le Ejayi nje-kila mber-tar le Lubba ddee ne to tar ke tókoro. Tar le na:

15 «Nange le Jabulon, ke le Nepetali, ke toje ddew ba-kate te, tura maann

Jurden te,
ke to Galile, nange le dewje ke toje to Jiipije ang.

16 Dewje ke isije me til te ooje tóku lo-kare ke.

Lo a kare dɔ dewje te ke isije dɔ nange yo te ke il biti biti.»

17 Un kute kare teenn njaa, Jeju unn kutu kila mber na: «E-turuje ddew lese mba Bbe-kɔn ke darâ e ngɔsi.»

Jeju bbar dɔngɔr nje-njaje goe te

18 Toke Jeju aw nja kar tóku dange te ke Galile a, noo ngakɔn naaje joo: Simɔ ke daw n̄-bbare na Piyar de ke ngokɔen Andere. Daw dilaje ddenge tóku dange te le mba n̄-toje to nje-ndɔn̄-maannje. 19 Jeju le pa arede na: «Unnje gom. Ma ddase to nje-sangeje dewje.» 20 Njange baa njaa a, dinyaje ddengeje lede a dunnje goe.

21 Jeju aw ngaji ke kete a oo mare ngakɔn naaje joo: Jake de ke Jan ngann le Jebede. Deeje me tóku to te ke bɔdede Jebede le, daw n̄-mɔseje ddengeje lede, ngaa Jeju le bbarde.

22 Njange baa njaa a, dinyaje tóku to lede ddem, bɔdede ddem ngaa dunnje go Jeju le.

Jeju tɔju ne ngaa ɔru rɔ-to rɔ dewje te

23 Jeju nja nange te ke Galile tɔyn. Naw n̄-tɔju ne dewje me key-mbɔn naaje te le Jiipije ke nange teenn ngaa, nila mber Tar ke maji ke wɔju dɔ Bbe-kɔn le Lubba. Nɔru rɔ-toje tɔyn rɔ dewje te, ngaa n̄-dda nare dewje ke debbe rɔde tuju ddeeje maji. 24 Ri Jeju bbar dɔ nange Siri te tɔyn are dewje ddeeje ke nje-rɔ-toje dang dang rɔe te: dede ke rɔ-toje dang dang ula kemde ndoo, nje ke eeje ke ndilje ke maji ang, nje-dɔ-kilaje ke nje ke debbe rɔde oy ngaa Jeju ɔru ro-to rɔde te. 25 Dewje banya banya unnje goe. Dinje nange

te ke Galile, ke nange Tóku Bbeje ke Dóku. Mareje inje Jurusalam, ke nange te ke Jude, ke nange te ke to tura Jurden te.

5

Jeju tɔju ne dewje dɔ ddingiri te

1 Toke Jeju oo dewje ke banya le a, aal dɔ ddingiri isi te ngaa nje-njaje goe te awje rɔe te tɔ. 2 Nunn kutu tɔjude ne toke be:

Kisi ke rɔ-neel

3 «Rɔ-nel to mba dewje ke gereje to, n̄-toje to nje-ndooje ddew keje te lede,

mba Bbe-kɔn ke darâ to lede.

4 Rɔ-nel to mba dewje ke aw nɔnje, mba Lubba a wul mede.

5 Rɔ-nel to mba dewje ke wulje pe, mba Lubba a karede nange neenn to lede.

6 Rɔ-nel to mba dewje ke isije ke bbo nya ta dda ne ke gate gate, mba Lubba a karede ne ke mede ndiki.

7 Rɔ-nel to mba dewje ke aw ooje kem-to-ndoo le nga-mardeje, mba Lubba a koo kem-to-ndoo lede tɔ.

8 Rɔ-nel to mba dewje ke mede nda kayn, mba da kooje Lubba.

9 Rɔ-nel to mba dewje ke aw ddaje are me-wul lɔm to horo dewje te, mba Lubba a bbarde to nganne.

10 Rɔ-nel to mba dewje ke daw dula kemde ndoo, wɔju dɔ kula-ddade ke to gate gate, mba Bbe-kɔn ke darâ to lede.

11 Areje rɔse nelse, toke dewje aw tajise, toke daw dula kemse ndoo, toke daw n̄-paje tarje ke majang dang dang, ke to tar ngemje baa dɔse te wɔju dɔm.

12 E-ddaje rɔ-nel, isije ke koko, mba kuka lese ke darâ a bo nya. Nje-kilaje mber-tar le Lubba ke kete arese kara,

ñ-ddaje singa ke de toke baann tɔ.»

Kate ke lo-kare ke dɔ nange te

¹³ «Sese a e-toje to kate ke nangê neenn. A bbo kate neel ang ngaa a, ddi bba dew a dda kare kate le tel neel bbay wa? Mare ne dang ke ta dda ne goto. To ne kungu kɔrɔ kare dewje mboynje ke golde.

¹⁴ «E-toje to lo-kare ke nangê neenn. Bbe ke ñ-dda dɔ ddingiri te a kase kiya rɔe ang. ¹⁵ Dew unda puru lambe te a, a kaw kunda kɔy joo te ang. Na kunda dɔ ne te taar kare nje-keyje le tɔyn ooje ne lo. ¹⁶ Ddew kara baa, areje ndoko lese to kem dewje te tɔyn. Yeenn bba da kooje kula ddase ke maji, ngaa da kɔsu ne gaji Bɔsese ke isi darâ.»

Ne-tɔju le Jeju dɔ Ndu te

¹⁷ «Ejeje to m-ddee ta tuju Ndu le Moyiji wase ne-tɔjuje le nje-kilaje mber-tar le Lubba wa? M-ddee ta tuju nejeenn ang. M-ddee ta dda kare dewje ooje kande tarje ke me nduje tenn le ke maje. ¹⁸ Tɔkɔrɔ njaa m-pa marese, kare ke dara ke nange ñ-naynje bbay a, mare ngonn gɔl maketuru wase mare mbita gɔl Maketuru-Ndu a koso nangê ang, ndereng dduu ndɔ te.

¹⁹ «Bbo dew mbete mare ngonn tar kara ke me ndu te, ngaa tɔju dewje are mbeteje ndu le a, na ddee to dew ke ten baa uta kese dewje tɔyn me Bbe-kɔn te ke darâ. A bbo dew ngem Ndu, ngaa tɔju dewje kare ngemje tɔ a, na ddee to dew ke bo me Bbe-kɔn te ke dara. ²⁰ M-pa marese: Bbo e-ddaje ne ke gate gate uta nje-kɔruje gel Ndu wase Parijiyenje ang a, a kandeje me Bbe-kɔn te ke darâ ang.»

Ne-tɔju dɔ wungu te

²¹ «Ooje na ñ-pa dare kaseseje lew na: E-tɔl dew ang, mba da gange sariya dɔ dew te ke tɔl dew mare. ²² A ema, m-pa marese: «Bbo dew dda wungu ke ngokɔen a, ase kare ñ-gange sariya dɔe te. Bbo dew bbar ngokɔen mbe a, nase kare daw

saa nɔ sariya te. A bbo dew bbar ngokɔen woy a, nase kare dilae kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ.»

²³ «Bbo aw nɔ baann te ke ne-kare-baa lei, a bbo mei ole to ngokɔin ee sei ke tar a, ²⁴ maji kare inya ne-kare-baa lei le nɔ baann teenn, a aw dɔngɔr rɔ ngokɔin te le e-gɔl saa tar bba goe te a, e-ddee are ne-kare-baa lei le Lubba.

²⁵ «Toke dew ke ee sei ke tar aw sei ke lo gange sariya te, a e-naynje ddew-bô bbay a, maji kare e-gɔl saa tar njange. Baann ang a, na kilai ji nje-gange sariya te, ngaa nje-gange sariya a kilai ji mbambaje te kare dilai key-kula te. ²⁶ Tɔkɔrɔ njaa m-pa mari, toke uka nare ke da kɔju dɔi te tɔyn tunga ang a, a tee key-kula teenn ang nyɔm.»

Tar dɔ lo-to majang te

²⁷ «Ooje na ñ-pa lew dare kaseseje na: E-dda lo-to majang ang. ²⁸ A ema, m-pa marese: dew ke aa dene le nje-mare ngaa dda bbo laa a, dew le dda saa lo-to maji ang mee te mban. ²⁹ Toke kemi ke kɔl dda are oso majang te a, ɔru ila kɔrɔ ddew ew. Mba bbo debbe rɔi kara a goto a, maji uta kare da-rɔi tɔyn njaa aw kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ. ³⁰ A bbo jii ke kɔl dda are oso me majang te a, e-gange ila kɔrɔ ddew ew. Mba bbo debbe rɔi kara a goto a, maji uta kare da-rɔi tɔyn njaa aw kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ.»

Tar tubba dene

³¹ «Ñ-pa lew tɔ na: Toke dew tubba dene laa a, maji kare ñ-dda maketuru kinya-naa nula jia te. ³² A ema, m-pa marese: Toke dene dda lo-to-majang ang, a bbo ngaweje tubbae a, dingaw le a dda kare dene le dda lo-to-majang. Ngaa toke dingaw taa dene ke ngaweje inyae a, dingaw le dda lo-to-majang tɔ.»

Tar kunda yo

³³ Ooje na ñ-pa dare kaseseje lew na: Unda yo ang. Ne ke unda yo kem

Ebbe-dewje te ta dda a, maji kare e-dda ne le. ³⁴ A ema, m-pa marese: Dang bba undaje yo ang. Undaje yo ke ri dara ang, mba dara to ngendembay le Lubba. ³⁵ Undaje yo ke ri nange ang to, mba nange to lo kungu gole. Undaje yo ke ri Jurusalam ang, mba Jurusalam to bbe le Toke-Mbay. ³⁶ Unn dangara doi unda ne yo ang, mba ase ta dda kare ben doi kara nda wase ndul ang. ³⁷ A maji kare e-paje na: Ye njaa ann, ye njaa ann. Wase ye ang, ye ang. A bbo ilaje mare tar doe te a, to tar ke in ro Nje-Me-Majang te ann*.»

Tar kila bare

³⁸ Ooje na n̂-pa lew na: Toke e-to kem dew a da to kemi. Toke e-guru ngange dew a da guru ngangi.

³⁹ «A ema, m-pa marese: Ilaje bare ang. Toke dew unda ka-mbõri ke kol a, e-turu ye ke gel are nunda to. ⁴⁰ A bbo dew aw sei sariya te ta taa do-kubbu lei ke taar a, inya kubbu kul lei are to. ⁴¹ Bbo dew uwai ke gu kare e-nja saa kula-metere kara a, e-nja saa kula-metere joo.† ⁴² Toke dew duji ne a are. Ngaa bbo dew duju ta tunai ne a oke ang.»

Tar ndiki nje-baanje

⁴³ «Ooje na n̂-pa lew na: Maji kare e-ndiki nje-mari. A e-mbete nje-baan lei. ⁴⁴ A ema, m-pa marese: E-ndikije nje-baanje lese, ngaa e-dujuje Lubba woju do dewje ke aw ulaje kemse ndoo. ⁴⁵ Yeenn bba a toje to ngann le Bõsese ke isi darâ. Mba naw n̂-dda nare kare laa osu do dewje te ke majije ang ke do dewje te ke majije to. Naw n̂-dda nare ndi aw ere do dewje te ke pa-nja lede to ke dogole ddem, do dewje te ke pa-nja lede to ke dogole ang ddem. ⁴⁶ Toke dewje ke ndikise dorõ a, e-ndikijede a, kuka ddi bba a kingaje ji Lubba te wa? Nje-taaje nare-lambo kara ddaje toke baann to. ⁴⁷ A bbo ngakõnse njaa a, e-ddajede lapiya a, ddi ke dang boy a e-ddaje wa? Dewje

ke gereje Lubba ang kara ddaje toke baann to. ⁴⁸ Yeenn a, maji kare e-ddeeje to dewje ke maji toyn ddew kara baa toke Bõsese ke isi darâ maji toyn.»

6

Gusu kare ne nje-ndooje

¹ «E-ngemje ddew lese ke maje: Toke e-ddaje ne ddew Ndu te le Lubba a, e-ddaje ne le kem dewje te toyn kare daase ang. Baann ang a, Bõsese ke isi darâ a kukase ang.

² «Yeenn a, toke aw are ne nje-ndooje a, maji kare uru ne ekii ang. Mba nje-ngemje aw ddaje toke baann me key-mbõ-naa te le Jiipije, wase go ddew te mba kinga ne piti ta dewje te. Tokoro njaa, m-pa marese, dingaje kuka lede mban. ³ A bbo are ne nje-ndoo ke jii ke kol a, are jii ke gel gere ang. ⁴ Yeenn bba ne ke are le a to lo-kiyae te. Bõije Lubba ke oo ne ke to lo-kiyae te le a kukai.»

Gusu duju Lubba

⁵ «Toke aw dujuje Lubba a, e-ddaje toke le nje-ngemje ang. Dede n̂-ndikije nya ta kar taar bba duju Lubba me key-mbõ-naaje te wase to-ddewje te ta kare dewje toyn oojede. Tokoro njaa, m-pa marese, dingaje kuka lede mban. ⁶ A ei, toke a ta duju Lubba a, aw me key te lei ngaa, utu ta key bba e-duju Lubba lo kiyae te. Bõije Lubba ke aw oo ne ke to lo-kiyae te le a kukai.

⁷ «Toke aw dujuje Lubba a, tar ke kara baa njaa e-tel doe te gol bayan nya ang mba dewje ke gereje Lubba ang aw ddaje toke baann. Dejeje to n̂-paje tar nya bba Lubba a koo. ⁸ E-ndajijede ang, mba Bõsese gere ne ke e-ndikije bba e-dujeje guku baa.»

Jeju toju gusu duju Bõjeje

⁹ «Maji kare e-dujuje Lubba toke be: Ei Bõjeje ke isi me dara te, Maji kare dewje gereje to rii maji toyn.

* 5:37 5.37 Nje-Me-Maji ang to emare ri Esu ann † 5:41 5.41

10 Maji kare e-ddee on bbe!
Maji kare dewje ddaje ne ke mei
ndiki do nange te,
ddew kara baa toke ye ke dara.

11 Areje ne-kusa taje ke bbokone.
12 Oru tar majang leje doje te,
ddew kara baa toke jeje kara jaw
joru tar do dewje te ke ddaje
majang ke je.

13 Inya ddew are mare ne na meje
ang.

A oruje me ji Nje-Me-Maji ang te.
[Mba ei njaa kon-bbe, singa-mongu,
ke piti to lei ke ndo ke ndo!
Amem.]

14 «Mba toke oruje tar do dewje te
ke ddaje maji ang ke se a, Bosese ke
ee darâ a koru tar dose te to. 15 A
toke bbo oruje tar do dewje te ang
a, Bosese a koru tar maji ang dose te
ang to.»

Tar mbete ne-kusa

16 «Toke e-mbeteje ne-kusa a, e-
tojuje to isije ke ro-kate ddew kara
baa toke nje-ngemje aw ddajeenn
ang. Daw n-toju do kemde te to daw
n-mbeteje ne-kusa. M-pa marese,
to tar ke tokoro, dingaje kuka lede
mban. 17 A ei, toke e-mbete ne-kusa
a, e-toko kemi, ngaa e-ndem ubbu.
18 Baann bba kare dewje gereje to
aw e-mbete ne-kusa ang. A are Boije
kara baa njaa ke ee lo te ke iya roe a
gere. Boije ke aw oo ne ke to lo-kiyae
te le a kukai.»

Tar ne-kingaje ke nangê ke ye ke darâ

19 «E-sangeje ne-kingaje ke do
nange te neenn nya nya ang mba
esololo a kon, a kuwa mborkase
ngaa, nje-bbokoje a tete ta-key mba
bboko. 20 A maji kare e-sangeje
ne-kingaje ke darâ, mba dara to lo
ke esololo a kon ne te ang ddem,
ne a kuwa mborkase te ang ddem,
nje-bbokoje kara a tete ta-key mba
bboko ne te ang ddem to. 21 Mba lo
ke ne-kinga lei to te, mei a to te to.»

Kem dew to lambe ke roe te

22 «Kem dew to ddew kara baa
toke lambe ke da-ro dew te. Yeenn a
bbo kemi to ke maje a, da-roï toyn

njaa a ndoko. 23 A bbo kemi to
ke maje ang a, da-roï toyn a ndul.
Yeenn a bbo lo-kare ke roï te tel to
til a, til le a tel kil biti biti.»

Maji ta dda ke Lubba kara baa

24 Dew kara ase dda bbere le
ebbejedede joo ang mba, na mbete
mare kara, a na ndiki mare kara.
Wase na kunn roe kare mare kara a,
na mbete mare kara. A kaseje ta dda
bbere le Lubba ddem, le nare ddem
ang to.

Tar kunda me do Lubba te

25 «Mba yeenn a, m-pa marese:
E-sangeje mese woju do tebbe lese
wase da-rose ang ddem, woju do
ne ke a kayje wase ne ke a kusaje
wase kubbu ke a kulaje ang. Tebbe
lese ngeng uta ne-kusa ddem, da-
rose ngeng uta kubbu ddem ang wa?

26 Ooje eelje ke darâ. N-dubbujе
ne ang ddem, dujaje kande ko ang
ddem, n-mbonje ne-kusa damâ ang
ddem to. A Bosese ke darâ aw
ngemde ke ne-kusa. Gateje ngeng
uta gate eelje ang wa?

27 «Na bba horose te a kase kila
mare ndo kara do ndo tebbe te laa
ddew sange-me te laa wa? 28 Yeenn
a, mba ddi bba aw sangeje mese
woju do kubbuje wa? Aaje ddew
ke putu-kakeje ke mu aw unjuje ne.
Daw n-ddaje kula ang ddem, dujuje
ne ang ddem. 29 A m-pa marese:
Salem ke da-roe njaa kara, dann
ne-kingaje te laa toyn, ula kubbu ke
kura ase putu-kakejeenn kara ang.

30 Sese ke me-kunn lese to ngaji baa
neenn! Putu-kakeje bbay ke toje
bbokone neenn ngaa bara a puru a
kon a Lubba ulade kubbu. A sese, na
kulase kubbu ang toke baann wa?

31 «Yeenn a aw paje na: Ddi a ja
kusa? Wase, ddi a ja kay? Wase,
kubbu ddi a ja kula wa. E-sangeje
mese woju do nejeenn ang. 32 Dewje
ke gereje Lubba ang a aw sangeje
nejeenn ke kare toyn. Bosese ke
darâ gere to eeje ke bbo nejeenn toyn.

33 E-sangeje Bbe-kon le Lubba, ke
gate gate laa dongor, a na karese
kese nejeenn toyn do mare te.

³⁴ «Yeenn a, e-sangeje mese wɔju dɔ ne ke bara ang. Mba bara njaa a sange ne laa bbay. Nɔɔ kara kara ase kem ndoo laa.»

7

Maji kare e-gangeje sariya dɔ nje-marse te ang

¹ «Maji kare e-gangeje sariya dɔ nje-marse te ang, mba kare Lubba gange sariya dɔse te ang tɔ. ² Mba Lubba a gange sariya dɔse te ddew kara baa toke e-gangeje sariya dɔ nje-marse le. Ne ke unnje bba ɔjuje ne a na kunn ta kɔju ne ne lese tɔ. ³ Mba ddi bba mu ke to kem ngokɔin te a oo a, tɔke kake ke to kemi te oo ang wa? ⁴ A pa kare ngokɔin pa na: «Are mɔre mu kemi te», a ei njaa oo tɔke kake ke to kemi teenn ang toke baann wa? ⁵ Nje-ngem, ɔru tɔke kake ke to kemi te dɔngɔr bba a koo lo ke maje ta kɔru ne mu ke to kem ngokɔin te.

⁶ «Areje ne ke maji tɔyn bisije ang, mba da tel turu rɔde ke dɔse te ngaa da njarese. Unguje mereje lese nɔ bereje te ang. Mba da mbɔynje ke gɔlde.»

Toke dew duju ne Lubba a, a kinga

⁷ «E-dujuje ne a da karese. E-sangeje ne a, a kingaje. Undaje ta key a, da kɔru karese. ⁸ Mba dew ke duju ne a, inga. Dew ke sange ne a, inga, ngaa dew unda ta key a, dɔru dare. ⁹ Horose te, na bba ngonne duje ne-kusa a, a kare er wa? ¹⁰ Wase na bba ngonne duje kanji a, a kare li wa? ¹¹ Sese e-majije ang, e-gereje ta kare ne ke maji ngannse. A Bɔsese ke darâ a kare ne ke maji nje ke dujeje ang wa?

¹² «Ne tɔyn ke e-ndikije kare dewje ddaje ke se a e-ddaje ke de tɔ. Yeenn to Ndu ke Moyije ke maketuruje le nje-kilaje mber-tar le Lubba tɔjuje aann.»

Ta-ddew ke joo

¹³ «Andeje ke ta-ddew ke ngaji, mba ta-ddew ke tate to ta-ddew ke

aw ke ta yo te. Ddewe ngeng ang are dewje nya andeje ne. ¹⁴ A ta-ddew ke ta kaw lo-kinga tebbe te to ngaji baa ngaa to ddew ke ngeng nya, are dewje kara kara baa a aw ingaje.»

Nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje

¹⁵ «Aaje rɔse wɔju dɔ nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje. Dulaje ngira bate bba n̂-ddeeje ne rɔse te. A mede te nu, n̂-toje to enjakem-njarje ke aw uwaje ne aw usaje. ¹⁶ Ne ke a gereje ne de a to kula-ddade. Dew a kuja kande binye dɔ kula konn te ang ddem, kande Pige dɔ kake te ke ubba konn ang ddem. ¹⁷ Kake ke maji, ande kandeje ke maji, a kake ke tuju, ande kandeje ke maji ang. ¹⁸ Kake ke maji ase ta kande kande ke maji ang ang. Ngaa kake ke tuju ase ta kande kande ke maji ang ngaa. ¹⁹ Kake ke ande kande ke maji ang a, da tuka kila poro. ²⁰ Yeenn a, ddew kula-dda te le nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje a, a gereje ne de.»

Nje-njaje go Jeju te ke tɔkɔrɔ

²¹ «Dewje ke aw paje arem na: Ebbemje! Ebbemje! Dede tɔyn a da teeje Bbe-kɔn te ke darâ ang. Dede ke n̂-ddaje ne ke me Bɔmje ke ee darâ ndiki ke karede baa a da teeje. ²² Nɔɔ gange sariya a, dewje nya a paje karem na: «Ebbejeje! Ebbejeje! Jila mber-tar, n̂-tubba ndilje ke maji ang ddem, n̂-dda ne-mɔrije nya ke rii ang wa?» ²³ Yeenn ngaa ma pa karede na: m-gereje nɔɔ kara ang ta ɔtuje mbɔrem te ddang. Awje ddew ew, ese nje-dda neje ke maji ang.»

Gusu-tar dɔ keyje te joo

²⁴ «Yeenn a, bbo dew ke oo tarje tɔyn ke m-pa neenn ngaa dda ne kula a, na to ddew kara baa ke nje-kem-kare ke dda key laa dɔ er te. ²⁵ Ndi ere, maannje sirije taaje lo tɔyn, ngaa yel ula yeke key le, a key le oso ang mba dungu gɔl key le dɔ er te. ²⁶ A dew ke oo tarje lem ke maw m-pa neenn, a bbo dda ne kula

ang a, na to ddew kara baa ke mbedew ke dda key laa do enangara te. ²⁷ Ndi ere, are ngann maannje sirije taaje lo toyn, ngaa yel ula yeke key le, a key le oso ngaa guru njuku njuku.»

Jeju toju ne ke singa le dew ke onmbay

²⁸ Toke Jeju pa tarje neenn le toyn nunga a, ne-toju laa le oru singa dewje ke banya ke ooje tar le. ²⁹ Mba n-toju ne toke engan nje-koru gelnduje le Jiipije ang. N-toju ne ke singa kon-mbay.

8

Jeju oru ro-to banji ro mare dew te

¹ Toke Jeju ddisi do er te le a, dewje ke banya unnje goe. ² A, a ta koo a, mare nje-banji ddee ngosi ke Jeju le, osu mekeji-gole noe te ngaa pa are na: «Ebbemje, toke e-ndiki a, a kase dda kare m-ddee maji.» ³ Jeju ula jia oru ne nje-banji le ngaa pa na: «M-ndiki te, e-ddee maji.» Njange baa njaa a, banji le gayn roe te ke ddang ngaa n-ddee maji. ⁴ Ngaa Jeju pa are na: «Oo ke maje, e-pa tare are dew ang. A, aw toju roi are nje-polo-Lubba tenni oo bbo are ne-polo ke Moyiji unn ndu woju doe kare dewje toyn gereje to roi ddee maji ngaa.»

Jeju oru ro-to ro nje-kula te le nje-kon do mbambaje ke Rom

⁵ Kare te ke Jeju a ta tee Kapernayum a, mare nje-kon do mbambaje ke Rom ddee ngosi saa ngaa duju kare numae. ⁶ Nje-kon do mbambaje le pa na: «Nje-kula***** lem to key, debbe roe oy are naw noo ndoo to bbeel.» ⁷ Jeju pa are na: «Ma kaw koru ro-to laa le.» ⁸ A nje-kon do mbambaje le ilae te na: «Ebbemje, mase kare ande key lem ang. Tar kara njaa a e-pa a, ro-to le nje-kula lem le a nunga. ⁹ E-ma, mare dew aw on dom, ngaa

mon do mare mbambaje to. Bbo mpa mare mare kara m-pa na: «Aw!» A naw. Bbo mpa mare mare mpa na: «E-ddee!» A n-ddee. Mpa mare nje-kula lem m-pa na: «E-dda ne neenn!» A n-dda.»

¹⁰ Toke Jeju oo tar le nje-kon do mbambaje le baann a, tar le nele to bbeel, ngaa n-pa nare dewje ke unnje goe na: «M-pa tar ke tokoro marese, nange te ke Ijarayel toyn, m-nayn minga mare dew ke koo me te laa bo toke be ang. ¹¹ M-pa marese: «Dewje nya a kinje lo-tee te le kare, ke lo-kande te le kare ta da kisije ta toku ne-kusa te ke Abaraham, Ijake, ke Jakobbo me Bbe-kon te ke dará. ¹² A dede ke Bbe-kon le to lede le, da kungude ddaka lo te ke ndul ngaa lo teenn le, da nonje ddem da ngerje ngangede ddem.» »

¹³ Goe te a, Jeju pa are nje-kon do mbambaje le na: «E-tel aw bbe lei. Ne ke e-duju le, a kinga woju do koo me te lei.» A kare teenn njaa, ro-to nunga ro nje-kula te le nje-kon do mbambaje le.

Jeju oru ro-to ro dewje te ke banya

¹⁴ Toke Jeju ande key le Piyar a, noo mum Piyarje ke dene ke to key ke ro-to. Roe tunga nya. ¹⁵ Jeju oru ji dene le ngaa roe ke tunga le wul. Dene le in taar ngaa unn kutu dda saa.

¹⁶ Lo-kul a, n-ddeeje ke dewje ke eeje ke ro-to ndilje ke maji ang toke banya ro Jeju te. Tar ke ta Jeju te njaa tubba ne ndilje ke maji ang le ngaa noru ro-to ro dewje te le toyn. ¹⁷ N-dda baann bba kare tar le Ijayi nje-kila mber-tar le Lubba* ddee to tar ke tokoro. Tar le na: «Noru namaje leje ke ddang, ngaa n-taa ro-toje leje ke doe te.»

Dewje ke ndikije ta kunn go Jeju

¹⁸ Toke Jeju oo dewje ke banya banya ke gukeje le a, n-pa nare nje-njaje goe te kare dawje tura toku dange maann te. ¹⁹ A mare nje-koru

* 8:17 8.17 Oo Ejayi 53.4

gel ndu ddee pa are na: «Nje-ne-toju, lo toyn ke aw te a, ma kuwa goi.»²⁰ Jeju ilae te na: «Mulaje eeje ke lo-kiya ro lede ddem, eelje ke darâ kara eeje ke key lede ddem. A Ngonn† le dew ee ke lo kara ta kula doe te ang.

²¹ Mare nje-nja goe te pa are na: «Nje-ne-toju, inya are maw m-dubbu boy bba.»²² Jeju ilae te na: «Unn gom a inya yoje are dubbuje yoje lede.»

Jeju ndange bamburanbo are ew roe

²³ Jeju aal toku to ngaa, nje-njaje goe te danneje.²⁴ A ta koo a, bamburanbo in do toku dange maann te le. Maann le aw lenge ungu me toku to te le are nayn ngosi ta ddusu, a Jeju nayn aw tibbi.²⁵ Nje-njaje-goe te awje ngosi saa aw ndoleje ngaa paje areje na: «Ebbe-dewje ajije! Ja ta koy!»²⁶ Jeju ilade te na: «Mba ddi bba aw bbeelje wa? Sese ke koo me te lese bo ang.» Yeenn ngaa ni taar, n̂-ndange lel le ddem maann le ddem ngaa lo tel to ddekeke.²⁷ Dede toyn njaa mede unda do binya ngaa n̂-paje na: «Dew ddi njaa neenn bba lel, ke maann kara ooje tae neenn wa?»

Jeju tubba ndilje ke maji ang ro dingawje te joo

²⁸ Toke Jeju tee tura dange maann te, nange te le dewje ke Gadara a, dingawje joo inje dobareje te tilaje keme. Ndilje ke maji ang isije mede te. N-ddaje singa nya are dew kara ndiki ta nday ke ddew ke dobareje te le ang.²⁹ Duruje ekii na: «Ngonn le Lubba, ddi a aw sange roje te wa? E-ddee ta kula kemje ndoo kete bba kare ndoe ke Lubba woju le ase wa?»

³⁰ Ngosi ke lonn le, toku kusu bereje aw usaje ne.³¹ Ndilje ke maji ang le ddaje rode to ndoo ro Jeju te na: «Bbo a ta tubbaje a, ulaje me kusu bereje te tonn.»³² Jeju pa arede na: «Awje!» Ndilje ke maji

ang le teeje me dingawje te le ngaa aw andeje me kusu bereje te le. A, a ta koo a, kusu bereje le toyn inje do kongo te ke ndew osoje me dange maann te le, ngaa doyje me maann te le toyn.

³³ Dingawje ke aw ngemje bereje le aynje awje me toku-bbe te, ngaa paje tar ne ke tee le, ke tar ne ke inga dingawje ke joo ke ndilje ke maji ang to mede te le toyn are dewje.³⁴ Yeenn ngaa dewje toyn ke me toku bbe te le teeje aw tilaje kem Jeju le. Toke dooje a, n̂-ddaje rode to ndoo roe te kare note ke ddang nange te lede.

9

Jeju dda are ro dew ke debbe roe oy ddee maji

¹ Jeju aal toku to ngaa gange dange maann le tel aw toku bbe te laa.*² Dewje ddeeye roe te ke mare dingaw ke debbe roe oy ke dilae do tuwa te. Toke Jeju oo koo me te lede le a, pa are dew ke roe oy le na: «Ngunnum, uwa are ngeng, tar majang lei oru doi te ngaa.»

³ Yeenn ngaa, mare nje-koruje gel ndu paje mede te na: «Dew neenn aw taji Lubba.»⁴ A Jeju gere keje lede ngaa dujude na: «Mba ddi bba eeje ke keje ke maji ang baann wa?»⁵ Ta pa na: Tar majang lei oru doi te, wase ta pa na: In taar bbo e-nja. Yee ke dda ngeng ang wa?⁶ M-ndiki kare e-gereje to Ngonn le dew ee ke singa ta koru tar majang do dewje te ke nangê neenn.» Yeenn ngaa n̂-pa nare dew ke roe oy le na: «In tar, unn tuwa lei bbo aw bbê.»

⁷ Dingaw le in taar ngaa aw bbê laa.⁸ Toke dewje ke banya le ooje baann a, bbeel uta dode ngaa dosuje gaji Lubba mba singa ke baann ke nare dewje le.

Jeju bbar Matiye kare unn goe

⁹ Jeju otu lo teenn le ngaa aw nday a, noo mare dingaw ke daw n̂-bbare

† 8:20 8.20 Ngonn le dew to Jeju * 9:1 9.1 Bbe ke Jeju isi te kare teenn le to Kaperenayum. Ooje ke Marke 2.1

na Matiye isi lo kula taa nare lambo te. Jeju pa are na: «Unn gom.» Matiye le in taar ngaa unn goe.

¹⁰ Goe te a, Jeju aw usa ne key le Matiye. Nje-taaje nare lambo, ke nje-ne-ddaje ke maji ang toke banya ddeje usaje ne le ke Jeju de ke nje-njaje goe te. ¹¹ Toke Parijiyenje ooje neenn le a, n-paje dareje nje-njaje go Jeju te le na: «Mba ddi bba nje-ne-toju lese aw usa ne ke nje-taaje nare lambo, ke dewje ke toje to nje-ne-ddaje ke maji ang wa?»

¹² Jeju oo tar lede le ngaa pa na: «Dewje ke rōde to ke maje aw sangeje nje-kōru rō-to ang. Dewje ke rōde to de bba. ¹³ Yeenn a, maji kare aw sangeje ddew mba gere kande tar ke Lubba pa neenn: «Ndiki naa a m-ndiki bbo ne-polo ang. Mba dewje ke ooje rōde to dewje ke gate gate a m-ddee ta bbarde ang. M-ddee mba nje ke ooje rōde to nje-ne-ddaje ke maji ang.»

Tar mbete ne-kusa mba duju Lubba

¹⁴ Goe te a, nje-njaje go Jan Batisi te ddeje ngōsi ke Jeju ngaa dujeje na: «Mba ddi bba jeje ke Parijiyenje jaw inyaje ne-kusa taar taar mba duju Lubba a, nje-njaje goi te inyaje ne-kusa ang wa?» ¹⁵ Jeju ilade te na: «Ejeje to nje-buwa-kuraje le nje-dene ke siki a ndingaje ndoo kare te ke nje-taa dene le nayn ke de bbay wa? Baann ang. A kare a ddee kare dunn nje-taa dene le dōtu ne, a da kinyaje ne kusa bbay.»

¹⁶ Dew a kunn ta kubbu ke siki kila ne kem ngisi kubbu ang. Mba ta kubbu ke siki le a dda kare do ke kem ngisi kubbu te le tel tiir ke kete bbay ngaa do ke kem ngisi kubbu te le a tel bo kuta ye ke kete. ¹⁷ Dew a kungu ben ke n-dda siki bbay me konn ku endaarje† te ang. Mba kuje le a tiirje ta ben le a kula nangē ngaa kuje le kara a tujuje nyōm tō. Kuje ke siki a daw dungu ben ke n-dda

toke siki me te. Baann bba koto le ke kuje le a naynje ke maje.»

Jeju ōru rō-to rō dene te, ngaa ndol mare ngonn ke dene ke oy.

¹⁸ Kare te ke Jeju aw pa tar arede toke baann a, mare tōku dew le Jiipije ddee tee. Nōsu mekeji gole nōn Jeju te le ngaa n-pa na: «Ngunn ke dene oy bbassine bbay neenn. A aw ila jii dōe te a, na ndol.» ¹⁹ Jeju in taar ngaa, ne de ke nje-njaje goe te dunnje go dingaw le.

²⁰ A mare dene ke mese aw ddee rōe te are aw oo ndoo bbal dōku gire joo ddee giri Jeju te ngōsi ngaa ōru ta kubbu laa. ²¹ Mba n-pa mee te na: «Bbo le kubbu laa njaa bba minga ddew mōru kara, rōm a ddee maji.» ²² Jeju turu rōe ooe ngaa pa na: «Uwa are ngeng, ngunnum ke dene, koo me te lei ajii mban.» A kare teenn njaa rō-to le nunga rōe te.

²³ Toke Jeju aw key le tōku dew le Jiipije le, ngaa oo dewje ke aw kōlje mbula ddem, dewje ke banya ke aw nōnje aw uruje ne ekii ddem a, ²⁴ n-pa na: «E-teeje ke ddaka. Ngonn ke dene le oy ang, naw n-tibbi.» A dewje le kokoeje. ²⁵ Toke n-tubbaje dewje ke banya le dare teeje ddaka a, Jeju ande key le, uwa ji ngonn ke dene le ngaa in taar. ²⁶ Tare nja dō nange te le tōyn.

Jeju dda are kem nje-kem-toje joo ddee maji

²⁷ Toke Jeju in lo tenn le aw nday ke kete a, nje-kem-toje joo unnje goe ngaa uruje ekii na: «Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo leje!»

²⁸ Toke Jeju ande key a, nje-kem-toje le ddeje ngōsi saa ngaa Jeju le dujude na: «Ooje mese te to mase ta dda neenn wa?» Dilaeje te na: «Ebbe-dewje, ase ta dda.» ²⁹ Yeenn ngaa Jeju ōru kemde ke jia ngaa pa na: «Maji kare ne ke e-dujuje le ddee tōkōrō ase kem koo me te lese.» ³⁰ Kemde le uja, ngaa Jeju

† 9:17 9.17 Ku endaarje to ku ke Jiipije aw unguje koto ke daw n-bbar na vin kete. Endaar daje a n-ddaje ne ku le.

ndõre mbide nya na: «Ooje ke maje, maji kare dew kara gere tare ang.»

³¹ A kake nje-kem-toje le teeje ddaka a paje tar le Jeju dõ nange te le toyn are dewje.

Jeju dda are dew ke tae utu tel pa tar

³² Toke Jeju de ke nje-njaje goe te ñ-teeje ta kotu a, dewje ddeeje rõe te ke mare dingaw ke ndil ke maji ang ddae are pa tar ang. ³³ Jeju tubba ndil ke maji ang le ngaa dingaw le unn kutu pa tar. Ne le gange singa dewje ke banya ke eeje teenn ngaa ñ-paje na: «Joo ne ke be ndõ kara nange Ijarayel te ang.» ³⁴ A Parijiyenje paje na: «Mbay le ndilje ke maji ang a are Jeju singa ke ta tubba ne ndilje le.»

Jeju oo kem-to-ndoo le dewje ke banya

³⁵ Jeju nja me tõku bbeje te, ke me ngann bbeje te toyn. Ñ-toju ne key-mbõn naaje te le Jiipije, nila mber Tar ke majiwõju dõ kõn-mbay le Lubba. Nõru rõ-toje toyn rõ dewje te, ngaa ñ-dda nare rõ dewje ke debbe rõde tuju ddeeje maji. ³⁶ Jeju oo dewje ke banya le a, ddae ndoo. Mba dewje le singade õru ddem, rõde oy njururu ddem, ddew kara baa toke bateje ke nje-ngemde goto. ³⁷ Yeenn ngaa, Jeju pa are nje-njaje goe te na: «Kula kuja koo le bo nya, a nje-kujaje koo le bayanje ang. ³⁸ Yeenn a, e-dujuje nje-ndõõ le are nula mare nje-kulaje bbay ta kula te le.

10

Jeju bbar nje-kayn-kulaje laa ke dõku gire joo

¹ Jeju bbar nje-njaje goe te dõku gire joo. Narede singa kare ñ-tubba ne ndilje ke maji ang, kare dõru ne rõ-toje toyn, kare ñ-ddaje dare rõ dewje ke debbe rõde tuju

ddeeje maji. ² Ri nje-kayn-kulaje ke dõku gire joo le na: Dõngõr dew to Simõ ke daw ñ-bbare na Piyaar, ke ngokõen Andere. Jake ngonn le Jebbede, ke ngokõen Jan. ³ Pilipi de ke Batalami, Toma de ke Matiye ke to nje-taa nare lambo*, Jake ngonn le Alpe, ke Tade. ⁴ Simõ dew ke ndiki bbe laa nya†, ke Judase Iskariyote ke a to nje labbe Jeju.

Jeju ula nje-kayn-kulaje ke dõku gire joo le

⁵ Kete bba kare Jeju ula nje-kayn-kulaje ke dõku gire joo le a, ñ-ndejede na: «Dewje ke toje to Jiipije ang a, awje rõde te ang ddem, andeje me bbe te le dewje ke Samari ang ddem. ⁶ A, awje rõ dewje te ke Ijarayel ke toje toke le bateje ke naynje. ⁷ Kare kawse a, ilaje mber e-paje na: Bbe-kõn ke darâ ee ngõsi. ⁸ Oruje rõ-to rõ dewje te, e-ndolje dewje ke oy, areje rõ nje-banjije ddee maji, ngaa e-tubbaje ndilje ke maji ang. Ingaje ne le baa, ta areje dewje baa njaa tõ. ⁹ Unnje ande, wase nare, wase kande nare unguje me bbõl te lese ang. ¹⁰ Unnje bbõl mba kaw ne nja te lese le ang. E-jinje dõ-kubbu ke taar joo ang ddem, ne-gõl ang ddem, unnje kake ke ta kuwa jise te ang ddem. Mba maji kare dare dew ke aw dda kula nekusa tae.

¹¹ Toke e-teeje mare tõku-bbe te wase ngonn bbe te a, e-sangeje dew ke a kase mba taase ke key laa, ngaa ta isije rõe te ndereng õtuje ne. ¹² Toke a ta kandeje me key te a, e-ddaje lapiya nje-keyje le.‡ ¹³ A bbo nje-keyje le taase ke key a, maji kare lapiya lese le arede me-wul-lõm. A toke ñ-taase ke key ang a, maji kare me-lõm lese tel ke rõse te. ¹⁴ Toke e-teeje mare key te wase mare tõku-bbe te a, dewje taase ke key ang a, kõtuse a, e-tundaje bum-gõlse. ¹⁵ Mpa tar ke tõkõrõ marese. Ndõ gange

* **10:3** 10.3 Ooje Matiye 9.9. Kula le Matiye lew to kula taa nare lambo † **10:4** 10.4 Simõ to kara le Jiipije ke aw ddaje singa mba tee ke bbe lede kõ bbere te le Rõmeje ke aw wõnje dõde ‡ **10:12** 10.12 Lapiya bbe le Jiipije pa na: Me-wul lõm isi ke se.

sariya a, sariya ke da gange dɔ nje-bbeje teenn a ngeng kuta sariya ke da gange dɔ dewje te ke Sɔdome ke Gɔmɔr§.»

Ne singaje ke a kinga nje-njaje-go-Jeju te

¹⁶ «Ooje, mulase toke le bateje horo enjakemjarje te. Yeenn a, maji kare aaje rɔse toke le li aw aa rɔe ddem, areje tar to dɔse te ang toke le derje. ¹⁷ Aaje rɔse rɔ dewje te, mba da kaw ke se nɔn sariya te, ta da tundase ke ndey me key-mbɔn naaje te lede. ¹⁸ Da kaw ke se nɔ-gɔl nje-kɔn bbeje te, ke nɔ-gɔl tɔku-mbayje te wɔju dɔm. Kare teenn a paje tar-naji lem karede ddem, kare dewje ke toje to Jiipije ang ddem. ¹⁹ A toke daw ke se lo gange sariya te a, areje mese sangese wɔju dɔ tar ke a paje wase, gusu ke a paje ne tar le ang. Kare teenn njaa, Lubba a karese tar ke a paje. ²⁰ Mba, sese bba a paje tar le ang, a Ndil le Bɔsese, a a kunda tar le tase te kare e-paje.

²¹ Dewje a kila ngakɔnde ji dewje te kare n̄-tɔlde. Bɔ-ngannje a ddaje toke baann ke ngannde tɔ. Ngannje a telje to nje-baanje le bɔdede ke le kɔdede ngaa da dda kare n̄-tɔlde. ²² Dewje tɔyn a mbetejese wɔju dɔm. A dew ke uwa are ngeng ndereng ddotu ndɔ te a, a kinga kaji. ²³ Toke n̄-dda singa ke se mare tɔku bbe te a, aynje awje mare te. M-pa tar ke tɔkɔrɔ, a nayn njaje me tɔku bbeje te ke Ijarayel tɔyn ang bbay a, Ngonn le Dew a ddee.

²⁴ Nje-ndo-ne uta nje-ne-tɔju ang ddem, nje-kula a kuta ebbeeje ang ddem. ²⁵ Toke nje-ndo-ne ddee toke le nje-ne-tɔju laa wase, nje-kula ddee toke le ebbeeje a, yeenn ase. Toke dewje bbarje nje-key to Belejebul a, da taji ngann nje-keyje uta yeenn.»

Kunda me dɔ Lubba te

²⁶ «Arje bbeel le dew ddase ang, mba mare ne kara ke to lo-kiyae te

ke a tee ke ddaka ang goto, ngaa neje tɔyn ke n̄-kusu dɔe dewje a gereje. ²⁷ Tar ke m-pa marese til te a, sese, maji kare e-ndajije areje dewje kara. A bbo n̄-pa tar darese hɔy be a, maji kare ilaje ne mber nata. ²⁸ E-bbeelje dewje ke aw tɔlje da-rɔ dewje ang, mba daseje ta tɔl kewn le dew ang. A Lubba a maji kare e-bbeeje. Ne a nase ta dda kare kewn le dew ddem, da-rɔ dew ddem tujuje kem puru te ke ke ndɔ ke ndɔ. ²⁹ Daw n̄-labbe ngann eelje joo gusu kara ang wa? A toke Bɔsese ndiki ang a, ngonn eel kara a kase koso nangê ang. ³⁰ A sese, ben dɔse kara Lubba tura kara kara tɔyn. ³¹ Yeenn a, areje bbeel ddase ang. Kem Lubba te e-ngengje uta ngann eelje ke banya.

³² Yeenn a, toke dew pa kem dewje te to n̄-to nje-nja-gom te a, ema kara ma pa nɔ gɔl Bɔy te ke ee dara to n̄-to dew lem tɔ. ³³ A toke dew pa kem dewje te na: «M-to dew le Jeju ang» a, ema kara ma pa nɔ gɔl Bɔy te ke ee dara na: «Dew neenn to dew lem ang» tɔ.

Dewje a kaynje naa wɔju dɔ Jeju

³⁴ Ejeje to m-ddee ta kila me-wul-lɔm dɔ nange te neenn ang. M-ddee ta kila me-wul-lɔm ang, dɔɔ a m-ddee ta kila nangê. ³⁵ M-ddee ta kila kayn-naa horo dew te ke bɔeje, horo ngonn ke dene te de ke kɔenje, ngaa horo ngonn ke dene te de ke mumeje ke dene. ³⁶ Nje ke me key te le dew njaa a toje to nje-baanje laa.

Maji kare n-toje ngɔsi ta kare tebbe leje toke Jeju

³⁷ Dew ke ndiki bɔeje wase kɔenje utam, a kase ta ddee to dew lem ang. ³⁸ Dew ke oto kake-dese laa bba nja ne gom te ang, a kase ta ddee to dew lem ang. ³⁹ Dew ke ndiki ta ngem tebbe laa a, tebbe laa le a nayn ke kɔrɔ nyɔm. A dew ke are tebbe laa nayn ke kɔrɔ wɔju dɔm a, na tel kinga tebbe laa le.

§ 10:15 10.15 Sodome ke Gomore to bbeje ke dunnde to ne-kɔju-mare le bbeje ke majang to ke te nya. Ooje Genese 19.

Dew ke taa nje-njaje-go Jeju te ke rœ te a, taa Jeju tɔ

⁴⁰ Toke dew taase ke rœ te a, ema njaa n̂-taam. A dew ke taam ke rœ te a, taa dew ke ulam tɔ. ⁴¹ Dew ke taa nje-kila mber-tar le Lubba ke rœ te, mba dew ke n̂-taae le to nje-kila mber-tar le Lubba a, na kinga kuka ke nje-kila mber-tar le Lubba aw inga. A bbo dew taa dew ke gate gate ke rœ te, mba dew ke n̂-taae le to dew ke gate gate a, na kinga kuka ke dew ke gate gate aw inga. ⁴² M-pa tar ke tɔkɔɔ marese: «Maann ke wul ke engo te baa njaa bba dew are dew ke ngaji horo ngamareje te, mba dew ke ngaji le to nje-nja gom te a, kuka laa a koso nangê ang tɔ.

11

¹ Toke Jeju ndeje nje-njaje goe te ke dɔku gire joo le nunga a, nɔtu naw me tɔku-bbeje te ke dɔ nange teenn ta tɔju ne ddem ta kila mber-tar ddem.

Jan Batisi ula nje-njaje goe te rɔ Jeju te

² Toke Jan Batisi nayn key-kula te a, oo tam kula ke Kiriste aw dda. Yeenn a, nula mare nje-njaje goe te rœ te nare, ³ daw n̂-dujeje na: «Ei a e-to Mesi* ke a ta ddee le wase maji kare n-ngebbe mare dew dang wa?» ⁴ Jeju ilade te na: «Ne ke ooje ke mbise ddem, ke kemse ddem neenn le, aw paje areje Jan le: ⁵ Nje-kem-tɔje ooje lo, nje-meteje njaje, rɔ nje-banjije ddee maji, nje-mbikutuje ooje tar ddem, dewje ke oyje ndolje ddem, ngaa dila mber Tar ke maji dare nje-ndooje. ⁶ Rɔ-neel to mba dew ke ema a ma to nje-dda kare koo-me te laa oso ang.»

Jeju pa tar dɔ Jan Batisi te

⁷ Toke nje-njaje-go Jan te le telje a, Jeju unn kutu pa tar ke dɔ Jan te are dewje ke banya ke eeje lo teenn le na: «Ddi a awje aw ooje me kɔr te wa? Aw ooje muje ke lel aw yeke wa? ⁸ Bbo to ye ang a, ddi a awje aw ooje wa? Aw ooje mare

dingaw ke ula kubbu ke kura wa? A dewje ke ulaje kubbuje ke kura isije key-mbay te. ⁹ Yeenn a, ddi njaa awje aw ooje le wa? Mare nje-kila mber-tar le Lubba wa? Tɔkɔɔ, m-pa marese, nuta nje-kilaje-mber-tar le Lubba bbay. ¹⁰ Jan le a n̂-dda tar laa me Maketurute le Lubba na: «Ma kula nje-kayn-kula lem nɔi te kare n̂-mɔse ddew nɔi te.»

¹¹ «Tɔkɔɔ m-pa marese: «horo dewje te tɔyn ke deneje ujude, mare dew ke bo uta Jan-Batisi goto. A dew ke to ten uta keseje me Bbe-kɔn te ke dara bo utae. ¹² Unn kute dɔ ndɔ te le Jan-Batisi ndereng bbasine, daw n̂-dda singa mba Bbe-kɔn ke dara. Ngaa nje-singaje a aw sangeje ddew ta taa. ¹³ Mba nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke Ndu le Moyiji paje tar bbe-kɔn le Lubba ndereng tee ndɔ Jan te. ¹⁴ A bbo e-ndikije te sem a, ne njaa n̂-to Eli ke na a ddee le. ¹⁵ Maji kare dew ke mbia to a oo tar neenn!

¹⁶ «Ddi a ma kunn kɔju ne dewje ke bbasine neenn wa? N-toje ddew kara baa toke ngannje ke isije nata ngaa paje ke taar areje ngann marde na: ¹⁷ «N-kɔl mbula kare e-laje ne, a e-laje ang, jɔsu pa yo jarese a, e-nɔnje ne ang tɔ». ¹⁸ Mba Jan Batisi ddee a, usa ne ang ddem, ay ne ang ddem. A dewje paje na: «Ndil ke majang to mee te.» ¹⁹ Ngonn le dew ddee ngaa usa ne ddem, ay ne ddem, a dewje paje na: «N̂-to nje-ne-kusa, ke nje-ne kay. N̂-to nje-buwa-kura le nje-taaje nare-lambo ddem, le nje-ne-ddaje ke maji ang ddem.» A dewje ooje kem-kare ke in rɔ Lubba a, n̂-gereje to kem-kare le aw dda ne ke maji.»

Dewje ke bbeje te ke mbeteje ta koo-mede te ke Jeju

²⁰ Yeenn ngaa, Jeju unn kutu kɔl ke dewje ke bbeje te ke n̂-dda ne-mɔrije ke te nya uta keseje tɔyn, mba n̂-mbeteje ta turu ddew lede. ²¹ N̂-pa na: «See dewje ke Korajen, to ndoo nya arese! See dewje ke Betesayida, to ndoo nya arese! Ne-mɔrije ke

m-dda horose te neenn, toke m-dda me bbeje te ke Tir ke Sidon a be a, lew baa njaa dewje ke me bbeje teenn a kulaje kubbu-ndoo ddem, da kungu bu puru dode te ddem ngaa da turuje ddew lede. ²² Mba yeenn a, m-pa marese : « Ndo gange sariya a, sariya ke dōse te a ngeng kuta sariya ke do Tir te ke do Sidon te.

²³ «A see dewje ke Kapernayum, ejeje to Lubba a kunn bbe lese ke taar ndereng koru ne dara wa? Na tel ke bbe lese ndereng lo te le dewje ke oy. Mba ne-mōrije ke m-dda bbe lese, toke m-dda Sodom a bbe le a nayn ndereng bbokone bbay. ²⁴ Mba yeenn a, m-pa marese, ndo gange sariya a, sariya lese a ngeng kuta sariya le dewje ke Sodom.»

Jeju toju bōje are dewje ke ten ereje

²⁵ Kare teenn, Jeju pa na: «Mōsu gajii Bōy, Ebbe-dewje ei ke on do dara ddem, nange ddem, mba iya neje neenn le nje-kem-kareje ddem, nje-ne-gereje ddem. A e-toju ne-jeenn le dewje ke toje to dewje ke ten baa. ²⁶ Tokoro bōy, mba ei njaa e-ndiki kare to toke baann.

²⁷ Bōy arem ne toyn mban. Dew kara gere Ngonn le ang, Bō njaa kara baa. Dew kara gere Bō ang to, Ngonn njaa kara baa. A dew ke Ngonn le njaa ndiki toje Bō le bba a gere.»

Maji ta ddee ro Jeju te kinga lo-kuwa-ro

²⁸ «E-ddeje rom te, sese toyn ke ne-koto aw oyse are rose nyase, a ma kare uwaje rose. ²⁹ E-taaje juku lem otoje, ngaa areje m-tojuse ne, mba m-wul pee ddem, mem to me ngonn kase ddem. Yeenn bba a kuwaje rose. ³⁰ Mba juku ke ma kunda gosuse te ooy ang ddem, ne-koto ke marese kare otoje kara ole pelpel ddem.

12

Jeju to nje-kon do ndo kuwa-ro

¹ Do ndoe teenn, Jeju aw nday me ndoo beleje te ke ndo-kuwa-ro*. Bbo dda nje-njaje goe te ngaa daw n-teteje jinga beleje le daw dusaje.

² Toke Parijiyenje ooje baann a, n-paje dareje Jeju na: «Oo, nje-njaje goi te aw ddaje ne ke ase kare dew dda ndo-kuwa-ro te ang.» ³ A Jeju ilade te na: «Ne ke Dabbiti dda do ndo te ke bbo ddae, ne de ke dewje laa le, e-turaje tare me Maketurute ang wa? ⁴ Dabbiti de ke dewje laa le dandeje me key te le Lubba ngaa dusaje mapa ke dare Lubba to nepolo. De ke ddew ta kusa mapa le ang mba to ne-kusa ke nje-poloje Lubba ke karede baa a aseje ta kusa.

⁵ N-dda me Maketuru-ndu te na: Ke ndo-kuwa-ro, nje-poloje Lubba aw ddaje kula me key-polo-Lubba te. Yeenn to daw ngem ndu ke wōju do ndo-kuwa-ro ang, a tar kara to dode te ang. ⁶ A m-pa marese, mare ne ke bo uta key-polo-Lubba to neenn. ⁷ Maketuru le Lubba na: M-ndiki kare dewje ndiki naa bbo m-ndiki ne-polo ang a. Toke e-gereje kande tar neenn a, dewje ke tar to dode ang le, a kundaje tar dode te ang. ⁸ Mba Ngonn le dew a to nje ndo-kuwa-ro.

Jeju dda are dew ke jia oy ddee maji

⁹ Jeju otu lo teenn ngaa aw ande key-mbōn-naa te le Jiipije. ¹⁰ Mare dew ke jia oy ee teenn. A Parijiyenje ndikije ta kunda tar do Jeju te ngaa dujueje na: Dew ee ke ddew ta koru ro-to ke ndo-kuwa-ro wa? ¹¹ Jeju ilade te na: Na horose te neenn, bbo ee ke bate kara baa, ngaa bate le oso me buwa te ke ndo-kuwa-ro a, a kore ke ddaka ang wa? ¹² A dew uta bate ang wa? Yeenn a, ndu are ddew ta dda maji ke ndo-kuwa-ro. ¹³ Yeenn ngaa Jeju pa are dingaw le na: «E-ndoju jii.» A n-doju jia le ngaa, jia le ddee maji toke ye ke kara.

¹⁴ A Parijiyenje le teeje ddaka ngaa mbōnje naa ta kuwa dode ta koo ddew ke ta tol ne Jeju le.

Jeju dda are dew ke jia oy ddee maji

⁹ Jeju otu lo teenn ngaa aw ande key-mbōn-naa te le Jiipije. ¹⁰ Mare dew ke jia oy ee teenn. A Parijiyenje ndikije ta kunda tar do Jeju te ngaa dujueje na: Dew ee ke ddew ta koru ro-to ke ndo-kuwa-ro wa? ¹¹ Jeju ilade te na: Na horose te neenn, bbo ee ke bate kara baa, ngaa bate le oso me buwa te ke ndo-kuwa-ro a, a kore ke ddaka ang wa? ¹² A dew uta bate ang wa? Yeenn a, ndu are ddew ta dda maji ke ndo-kuwa-ro. ¹³ Yeenn ngaa Jeju pa are dingaw le na: «E-ndoju jii.» A n-doju jia le ngaa, jia le ddee maji toke ye ke kara.

¹⁴ A Parijiyenje le teeje ddaka ngaa mbōnje naa ta kuwa dode ta koo ddew ke ta tol ne Jeju le.

Jeju to nje-kula ke Lubba mbere

¹⁵ Toke Jeju oo tar tole le a ɔtu lo teenn ke ddang. Dewje banya banya unnje goe ngaa nɔru rɔ-toje lede tɔyn. ¹⁶ A n̄-ndejede nya kare n̄-pa tar dɔe te dare dewje ang. ¹⁷ Yeenn bba tar ke Ijayi nje-kila mber-tar le Lubba pa ddee ne to tar ke tɔkɔɔ. Tar le na: ¹⁸ «Lubba pa na:

Ne neenn a n̄-to Nje-kula lem ke m-berē.

Ne ke m-ndike nya, ngaa minga rɔ-neel ddew te laa.

Ma kare Ndil lem isi dɔe te, kare nila mber ne-dda ke gate gate nare dewje ke toje to Jiipije ang.

¹⁹ Na kɔl ke dew kara ang ddem, na kuru ekii ang ddem.

Dew kara kara a koo ndue go ddew te ang.

²⁰ Na kuwa kare mu ke tete mban guru ang.

Na tɔl puru ke a ta koy ang.

Na dda ne toke baann ndereng kare ne ke to ke ddewe tɔy dɔ neje tɔyn,

²¹ ngaa dewje ke toje to Jiipije ang a kundaje mede dɔe te.»

Jeju tubba ndilje ke maji ang

²² Dewje ddeeje ke mare dew ke ndilje ke maji ang isije mee te are dew le oo lo ang ddem, oo tar ang ddem. Jeju ɔru rɔ-to le dew le are noo lo ke maje ddem noo tar ke maje ddem. ²³ Neenn le gange singa dewje ke banya le ngaa paje na: «Ngonn le Dabbiti le a neenn ang wa?» ²⁴ Toke Parijiyenje ooje tare a paje na: «Dingaw neenn aw tubba ndilje ke maji ang ddew singa te le Belejebul ke to mbay le ndilje ke maji ang.» ²⁵ Jeju gere keje lede ngaa pa arede na: «Toke dewje ke me mare bbe-kɔn te uruje dɔ naa te ngaa tinje naa a, bbe-kɔn le a tuju. Ngaa, toke dewje ke me tɔku bbe te wase ke me key te uruje dɔ naa te ngaa tinje naa a, da kaseje ta nayn ang. ²⁶ Toke satan tubba satan a, yeenn to ne njaa naw n̄-dda dɔo ke rɔe. A bbe-kɔn laa le a tel nayn toke baann wa? ²⁷ A bbo e-paje na ddew singa te le Belejebul a maw m-tubba

ne ndilje ke maji ang a, nje ke lese, singa le na ngaa a dede daw n̄-tubba ne de wa? Nje ke lese le njaa a tɔjuje to tar lese to ke dɔgɔle ang. ²⁸ A toke ddew singa te le Ndil le Lubba a maw m-tubba ne ndilje ke maji ang a, yeenn tɔju to kɔn-bbe le Lubba tee dɔse te ngaa. ²⁹ Toke dew ndiki ta kande key le dew ke ubba singa nya, ta taa ne-kingaje laa a, maji kare nuwa nje-singa le n̄-tɔe kete ngaa bba goe te a, na koto neje tɔyn ke to me key te le. ³⁰ Dew ke to dew lem ang to nje-baan lem. Ngaa dew ke mbɔn ne sem ang to dew ke aw saren ne kɔɔ. ³¹ Mba yeenn a, m-pa marese, Lubba a kɔru tar majangje tɔyn ke tar taji ke dewje aw n̄-tajeje dɔde te. A na kɔru tar dɔ dew te ke taji Ndil-me-nda ang. ³² Toke dew pa tar ke mbete ngonn le dew a, Lubba a kɔru tar dɔe te. A toke dew pa tar ke mbete Ndil-me-nda a, Lubba a kɔru tare dɔe te bbokone neenn ang ddem, ndɔ te ke bara ang ddem.

Tar ke dɔ kake te, ke dɔ kandeje te.

³³ Toke kake maji a kande kara maji tɔ. Toke kake tuju a kande kara a tuju tɔ. Mba dew gere kake ddew te le kande. ³⁴ See embakanraje. Sese ke e-majije ang le a kaseje ta pa tar ke maji toke baann wa?. Mba tarje ke ddusu me dew a aw tee tae te. ³⁵ Dew ke maji aw tee ke neje ke maji, ke toje mee te ke maji ke ddaka. A dew ke maji ang aw tee ke neje ke maji ang ke toje mee te ke maji ang ke ddaka tɔ. ³⁶ M-pa marese, tarje ke baa baa tɔyn ke dewje aw paje, da telje ke tar dɔe te ndɔ gange sariya te. ³⁷ Mba Lubba a kunda tar dɔi te wase na kɔru tar dɔi te wɔju dɔ tar pa lei.

Dewje dujuje kare Jeju dda ne-mɔri

³⁸ Yeenn ngaa, mare nje-kɔruje gel ndu ke mare Parijiyenje paje areje Jeju na: «Nje-ne-tɔju, e-dda mare ne-mɔri are joo.» ³⁹ Nilade te na: «Dewje ke bbokone ke toje to dewje

ke majije ang ddem, dewje ke toje gate gate ang ddem dujuje ne-mori. A bbay ne-mori ke da koo a to ne ke inga nje-kila mber-tar le Lubba Jonase. ⁴⁰ Mba ddew kara baa toke Jonase dda ndo mota ke til mota me toku kanji te, Ngonn le dew a dda ndo mota ke til mota me nange te to. ⁴¹ Ndo gange sariya a, dewje ke Ninibe a kinje ta gange sariya do dewje te ke bbasine neenn. Mba dewje ke Ninibe le, Jonase ila mber-tar arede a, n-turuje ddew lede. A dew ke uta Jonase ee neenn. ⁴² Ndo gange sariya a, mbay-dene ke beer a kin ta gange sariya do dewje te ke bbasine neenn. Mba lew, ni koy nange te mba kaw koo tar kem-kare le salom. A mare dew ke uta Salom ee neenn.

Tar tel le ndil ke maji ang me key te laa

⁴³ Toke ndil ke maji ang tee me dew te ke ddang a, naw n-sange lo me kor te ke ndo maann to te nungu yo, nungu ne ta kinga lo ke ta kuwa roe ke te a, ninga lo ang. ⁴⁴ Yeenn ngaa n-pa mee te na: «Ma tel key lem ke minya lew le.» Toke n-tel key le ngaa, noo a, to baa, me key le are ngate ngate ddem, toke mose ddem. ⁴⁵ Yeenn ngaa, naw n-jin mare ndilje ke maji ang nya utae bbay dode siri n-ddee kede ngaa, dandeye me key te le disije te. Goe te a, kisi le dew le tel maji ang nya uta ye ke kete. Ne ke a kinga dewje ke maji ang ke bbasine neenn a to ddew kara baa toke baann to.

Nje-nujuje le Jeju ke tokoro

⁴⁶ Toke Jeju nayn aw pa tar ke dewje ke banya le bbay a, koe nje ke ngakoe nje n-ddeeje darje ddaka ngaa daw n-sangeje ddew ta pa saa tar. ⁴⁷ Mare dew pa are na: «Koinje ke ngakoinje darje ddaka ngaa, daw n-sangeje ddew ta pa sei tar.» ⁴⁸ Jeju ila dew ke aw pa tar are le na: «Na bba to komje wase, nje ke dda bba to ngakomje wa?» ⁴⁹ Goe te a nula jia ke ro nje-njaje goe te ngaa n-pa

na: «Komje ke ngakomje a neenn.» ⁵⁰ Toke dew dda ne ke me bomje ke darâ ndiki a, dew le to ngokom, to konanem, wase to komje.»

13

Gusu-tar do nje-ne-dubbu te

¹ Ndoe teenn njaa, Jeju tee me key te ke ddaka, aw isi kar toku dange te. ² Dewje banya banya mbonje naa roe te. Yeenn a, naw naal toku to nisi me te. A dewje le toyn arje ta kongo dange te le. ³ N-pa tar nya nya narede ddew gusu-tar te, n-pa na: «Mare dew aw ke ndo ta dubbu ne. ⁴ Kare ke naw n-dubbu ne le a, mare kande-ko le gayn do ddew te. Eelje ddeje ngaa onje kande-ko le. ⁵ Mare kande ko le gayn do nange te ke to er are nange ndeer doe te ang. Koje le teeje njange baa mba nange le ndeer ang. ⁶ A toke kare osu nya a, puru kare le on koje le are tutuje, mba ngirade ande nangê nya ang. ⁷ Mare kande ko le gaynje horo konnje te. Konnje le ngalje ngaa taa do koje le. ⁸ A mare kande ko le gayn do-nange te ke maji ngaa andeye. Mare ande dodo, mare do misan, a mare ande do mota. ⁹ Dew ke ee mbi a, maji kare oo tar neenn.

Jeju unn gusu-tarje pa ne tar mba ddi wa?

¹⁰ Nje-njaje-go Jeju te ddeje roe te ngaa dujeje na: «Mba ddi bba e-pa tar arede ddew gusu-tar te wa?» ¹¹ Jeju ilade te na: «Sese, Lubba arese ddew ta gere neje ke toje lo kiyae te me Bbe-kon te laa ke darâ. A dede, narede ddew ang. ¹² Mba dew ke ee ke ne a, da kila mare doe te kare, kare ne-kinga laa banya ne. A dew ke ne laa goto le, yee ke ten ke nee ne kara, da koru jia te ke ddang. ¹³ Mba yeenn a maw m-pa ne tar marede ddew gusu-tar te mba daw daaje loo a dooje ne ang ddem, mbide aw oo tar a, dooje tar ang ddem, a n-gereje kande ang ddem.

14 Yeenn a, tar le Lubba ke Ejayi nje-kila mber-pa laa pa wɔju dɔde le ddee ne to tar ke tɔkɔrɔ. Tar le na: «A kooje tar ke maje a, a gereje kande ang, a kaaje lo ke maje a, a kooje ne ang. 15 Mba dɔ dewje neenn ketere nya. Dutuje mbide ta koo tar ang, n̂-bbirije kemde ta koo lo ang, Yeenn a n̂-gereje ne kande tar ang, Ngaa n̂-turuje ddew lede ang kare mɔru rɔ-toje lede ang.

16 A sese, rɔ-neel to lese mba kemse aw oo ne ddeem, mbise aw oo tar ddem. 17 Mba m-pa marese tar ke tɔkɔrɔ, Nje-kilaje mber-tar le Lubba toke banya, ke dewje ke toke gate gate ke Lubba toke banya ndikije ta koo ke kemde ne ke aw ooje neenn a, dooje ang, n̂-ndikije ta koo ke mbide, a dooje ang.»

Jeju ɔru gel gusu-tar ke dɔ nje-ne-dubbu te le

18 « Ooje gel gusu-tar ke dɔ nje ne-ddubu te le. 19 Dewje ke ooje tar dɔ Bbe-kɔn te le Lubba a gereje kande tar le ang, toje ddew kara baa toke dɔ ddew ke kande koo gayn te le. Nje-baan ddee ɔru ne ke n̂-dubbu mede te le ke ddang. 20 Mare dewje toje ddew kara baa ke nange ke to er. Toke dooje tar le a, n̂-taaje ke rɔ-neel njange baa. 21 A tar le ungu ngira nange mede te ang, goe ew mede te ang. Bbo ne-kem-to-ndoo, wase ne-singa ddee ingade wɔju dɔ tar le Lubba a, koo me te lede oso njange baa. 22 A mare dewje toje ddew kara baa ke nange ke konnje ubbaje te le. Dooje tar le ke maje, a keje tarje wɔju dɔ neje ke nange neenn, ke bbo ne-kingaje tɔy dɔ tar le are tar le ande ang. 23 A mare dewje toje ddew kara baa ke nange ke maji ke n̂-dubbu ne te. Dooje tar le a, n̂-gereje kande ke maje ngaa dandeje kande. Mareje andeje dɔdɔku, mareje andeje dɔmisan, a mareje andeje dɔmota.»

Gusu-tar dɔ mu te ke maji ang

24 Jeju tel pa mare gusu-tar arede na: «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke dew ke dubbu kande-ko ke maji me ndoo te laa. 25 Kare ke dewje aw tıbbije til te a, mare nje-baan ddee dubbu mu ke maji ang horo ko te ke maji le a ɔtu. 26 Kare ke koje le teeje ngaa aw andeje a, mu ke maji ang le tee tɔ. 27 Nje-kulaje le nje-ndoo le ddeje rɔe te ngaa paje na: «Ebbejeje, kande-ko ke maji a e-dubbu ndoo lei. A lo ke dda bba mu ke maji ang neenn in te wa?» 28 Nilade te na: «Mare nje-baan a dda neenn.» Yeenn ngaa nje-kulaje le dujeje na: E-ndiki kare jaw n̂-tɔru mu ke maji ang le ke ddang wa?» 29 Nilade te na: «E-tɔruje ang mba, kare aw tɔruje mu ke maji ang le a, e-tɔruje ne koo ke maji le tɔ. 30 Inyajede are n̂-nduje naa te ndereng ndɔ kuja ko te. A bbo ndɔ kuja ko le ase a, ma pa kare nje ke a kujaje koo le na: E-tɔruje mu ke maji ang le dɔngɔr, ngaa e-toje ke dɔe dɔe ta ulaje puru te.» Goe te a e-toje koo ke maji le unguje me dam te lem.»

Gusu-tar dɔ kande ko te ke ria na Mutarde

31 Jeju tel pa mare gusu-tar arede bbay na: Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke kande ko ke ria na motarde ke dew unn ngaa dubbu me ndoo te laa. 32 To kande ko ke to ten uta kese kande koje tɔyn. A toke n̂-tee a, n̂-ngal nuta kese koje tɔyn ke me ndoo te. N-ddee to kake are eelje ke darâ ddeje ddaje key lede me barkemeje te.»

Gusu-tar dɔ wum te

33 Jeju pa mare gusu-tar arede bbay na: «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke wum ke dene unn ngaa bɔkɔlɔ ke nduju ase sambe kara are bɔru nduju le ti.»

Jeju aw pa tar ddew gusu-tarje te mba ddi wa?

34 Ddew gusu-tarje te a Jeju aw pa ne tarje neenn tɔyn are dewje ke banya. Mare tar kara ke na pa karede baa a kinya gusu-tar goto.

³⁵ Yeenn bba tar le Lubba ke nje-kila mber-tar pa le ddee ne to tar ke tókoro. N-pa na:

«Ma kunn gusu-tar bba ma pa ne tar,

Ma kila mber neje ke toje lo-kiyae te unn kutue dɔ ndɔ te ke m-dda ne neje toyn.»

Jeju ɔru gel gusu-tar ke dɔ mu te ke maji ang

³⁶ Yeenn a, Jeju inya dewje ke banya le ngaa aw key. Nje-njaje-goe te awje ngɔsi saa ngaa paje areje na: « ɔru gel gusu-tar ke dɔ tiro te le areje joo.» ³⁷ Nilade te na: «Nje-dubbu ko ke maji le to Ngonn le dew. ³⁸ Ndɔɔ le to dewje ke dɔ nange te. Ko ke maji le to dewje ke me Bbe-kɔn le. A mu ke maji ang le to dewje ke toje to engan Nje-baan. ³⁹ Nje-baan ke dubbu mu ke maji ang le to Esu. Ndɔ kuja kande ko le to ddotu ndɔ, nje-kujaje kande ko le to anjije. ⁴⁰ Ddotu ndɔ a, ne a to ddew kara baa toke daw n̂-tɔru mu ke maji ang ta kungu poro. ⁴¹ Ngonn le dew a kula anjije laa kare n̂-tɔruje dewje ke aw ddaje are koo me te le nje-marede aw oso, ke dewje ke aw ddaje neje ke maji ang me bbe-kɔn te laa, ⁴² ta da kungude kem tɔku puru te. Lo teenn, da nɔnje ngaa da ngerje ngangede. ⁴³ A kare teenn, dewje ke toje gate gate ke Lubba a ndɔrenje kayn kayn toke le kare me Bbe-kɔn te le Bɔdede. Dew ke ee ke mbi a oo tar neenn.»

Gusu-tar dɔ ne-kinga te ke diya me ndɔɔ te

⁴⁴ «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke ne-kinga ke diya me ndɔɔ te. Mare dew tee dɔe te ngaa iya toke siki. Rɔe neele ngaa, naw n̂-labbe neje laa toyn, a n̂-tel n̂-ddee n̂-ndoko ndɔɔ le.»

Gusu-tar dɔ mere te ke gate ngeng

⁴⁵ «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa tɔ ke nje-ne-labbe ke aw sange mereje ke kura. ⁴⁶ Toke ninga mare

mere ke gate ngeng a, naw n̂-labbe neje laa toyn ngaa n̂-ddee n̂-ndoko mere le.»

Gusu-tar dɔ ddenge te

⁴⁷ «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa tɔ ke ddenge ke dila bâ ngaa uwa kanjije dang dang. ⁴⁸ Toke kanjije ddusu ddenge le a, nje-ndɔnje-maann le ndɔruje teeje ne ta maann te ngaa isije nange ngaa ɔruje kem kanjije le. Kanjije ke maji a dunguje me kare te, a n̂-tilaje kanjije ke maji ang koro. ⁴⁹ Ne a to ddew kara baa toke baann ddotu ndɔ te tɔ. Anjije a ddeeje ta koro kem dewje ke maji ang ke dewje ke gate gate, ⁵⁰ ta kungude kem tɔku puru te. Lo teenn, da nɔnje ngaa da ngerje ngangede.»

Ne-kingaje ke siki, ke ne-kingaje ke to konne

⁵¹ Jeju duju nje-njaje goe te na: «E-gereje kande tarje neenn toyn njaa wa?» Dilaeje te na: «N-gere njaa.» ⁵² N-pa narede na: «Mba yeenn a, nje-koro gel ndu ke gere neje ke dɔ Bbe-kɔn te ke darâ to ddew kara baa ke nje-key ke oto neje ke siki ke konn neje me dam te laa tee ne.»

Dewje ke Najarete ooje mede te ke Jeju ang

⁵³ Toke Jeju pa gusu-tarjeenn le nunga a, nɔtu loe teenn. ⁵⁴ Naw Najarete, bbe te ke n̂-tɔku kete, ngaa nunn kutu toju ne dewje me key-mbɔnaaje te lede. Ne-tojuje laa le gange singade ngaa n̂-paje na: «Ninga ne-gere neenn dda wa? Ninga singa dda ne-mɔrije neenn dda wa? ⁵⁵ Ngonn le nje-dda kake * le a neenn ang wa? Kɔenje a to Mari ngaa ngakɔenje a toje to Jake, Jejebbe, Simɔ, ke Jude ang wa? ⁵⁶ Ngakɔnaneje toyn eeje horoje te neenn tɔ ang wa? Yeenn a, ninga singa dda neje neenn dda wa?» ⁵⁷ Nejeenn dda are doo mede te ang. A Jeju pa arede na: «Dewje aw walje

* **13:55** 13.55 Ke ndɔn tar le Gerekeje, nje-dda kake to dew ke aw unn dɔ-key ddem, aw dda mare kulaje dang dang ke kake ddem ke erje ddem

nje-kila mber-tar le Lubba kese loje te toyn, bbo bbe te ke nisi te, wase me key te laa ang.» ⁵⁸ Jeju dda ne-morije nya nya Najarete ang mba, dooje mede te ang.

14

Tar yo le Jan Batisi

¹ Dɔ ndɔe teenn, Erode Antipase ke to mbay ke Galile oo tam Jeju a, ² pa are nje ke aw ddaje kula koye te na: «Jan Batisi ann. Ni horo dewje te ke oy! Mba yeenn a ninga singa ta dda ne-morijeenn.»

³ Mba kete, Erode are duwa Jan n̄-tɔe dilae key-kula te wɔju dɔ Erodiade ke to dene le ngokɔen Pilipi. ⁴ Mba Jan pa are na: «Ee ke ddew ta taa Erodiade to dene lei ang.» ⁵ Erode ndiki ta tɔl Jan le, a n̄-bbeel Jiipije mba dooje Jan to nje-kila mber-tar le Lubba.

⁶ A ndɔ kusu kaju Erode a, ngonn le Erodiade ke dene la nɔ dewje te are neel Erode nya. ⁷ Yeenn a, Erode unda yo are ngonn ke dene le na: «Ne toyn ke e-duju a, ma kari.» ⁸ Kɔenje tulae are n̄-pa na: «Lo te neenn njaa, arem dɔ Jan Batisi me tɔku pambala sambe te.» ⁹ Rɔ Erode neele ang. A nunn ndu kare dare neenn le wɔju dɔ yo ke nunda kem dewje te ke n̄-bbarde kusu te le. ¹⁰ Yeenn a, nula dew key-kula te nare aw gange dɔ Jan le. ¹¹ Dila dɔ Jan me tɔku pambala sambe te ngaa n̄-ddee ne dare ngonn ke dene le aw ne are kɔenje. ¹² Nje-njaje-go Jan te le ddeeje unnje niine aw dubbuje. Goe te a, daw n̄-paje tare dareje Jeju.

Jeju are ne-kusa dewje doro mi

¹³ Toke Jeju oo tar neenn le a, nunn tɔku to ngaa nɔtu lo teenn naw ke kare baa lo te ke iya rɔe. A dewje ke banya ooje tare ngaa, inje me tɔku bbeje te le unnje go maann, ɔruje goe ke golde. ¹⁴ Toke Jeju in me tɔku to te le uru nangê ngaa oo dewje ke banya le a, ddae ndoo. Yeenn a nɔru rɔ-to rɔ nje-rɔ-toje te lede.

¹⁵ Dɔ-kare a, nje-njaje-go Jeju te ddeeje paje areje na: «Lo neenn to me mu baa, ngaa kare toy mban tɔ. E-tubba dewje ke banya banya neenn le are dawje me bbeje te n̄-ndokoje ne dusaje.» ¹⁶ A Jeju ilade te na: «Moo a, to maji kare dawje ang. Sese njaa arejede ne dusa.» ¹⁷ A n̄-paje dareje na: «Jee ke mapa mi ke kanjije joo baa jije te neenn.» ¹⁸ Jeju pa arede na: «E-ddeeje ne aremje.» ¹⁹ Goe te a, nare dewje ke banya le isije dɔ muje te, a n̄-taa mapa ke mi ke kanji ke joo le, ngaa nunn keme ke darâ a nare wooyo Lubba. Goe te a, n̄-tete mapa ke mi le ngaa nare nje-njaje goe te nare n̄-kayn dewje ke banya le. ²⁰ Dede toyn dusaje ne dare mede ndann, ngaa n̄-mbonje kese ke nayn ddusu kare dɔku gire joo. ²¹ Dewje ke usaje ne le aseje ne ke doro mi. Deneje ke ngannje n̄-turade ang.

Jeju nja dɔ maann te

²² Njange baa goe te a, Jeju are nje-njaje goe te aalje tɔku to kare daw n̄-nginaeje tura maann te kete. A ne na nayn ta tubba dewje ke banya le kare n̄-telje bbeje te lede. ²³ N-tubba dewje ke banya le. Goe te a, naal dɔ ddingiri ta kaw duju Lubba ddew ew. Dɔ-lo-kul pe a nisi lo teenn ke kare baa. ²⁴ To le aw ddew ew ke nange ngaa a, lel ula aw tila ne kem nje-njaje go Jeju te le are maann le aw lenge tɔku to le ke singa nya. ²⁵ Ngosi ke ta-lo-kare a, Jeju aw nja dɔ maann te le aw ne ke rɔ nje-njaje goe te le. ²⁶ Toke nje-njaje goe te ooeje ke naw n̄-nja dɔ maann te le a, dɔde saren ngaa n̄-paje na: «Uma ann!» Ngaa bbeel ddade nya are daw duruje ekii. ²⁷ A Jeju pa arede njange baa na: «Ema ann, e-bbeelje ang!»

²⁸ Yeenn ngaa Piyar ilae te na: «Ebbe-dewje, bbo to ei a, unn ndui are m-nja dɔ maann te maw rɔi te.» ²⁹ Jeju pa na: «E-ddee!» Piyar in me tɔku to te le ddisi ngaa unn kutu nja dɔ maann te le ta kaw ke rɔ Jeju

te. ³⁰ A toke Piyar oo lel ke aw ula ke singa nya le a bbeel ddae, are nunn kutu dii maann le. Yeenn a, nuru ekii na: «Ebbe-dewje, ajim!» ³¹ Njange baa njaa Jeju ula jia uwae ne ngaa pa are na: «Koo me te lei to ten baa nya, mba ddi bba eje tar wa?» ³² Dede joo keme daalje me toku to te le ngaa goe te a lel le ew rœe. ³³ Yeenn a, nje-njaje go Jeju te ke eeje me toku to te le osuje mekeje golde nangê nœe te ngaa paje na: «E-to Ngonn le Lubba njaa.»

Jeju aji nje-rœ-toje nange te ke Jenejarete

³⁴ N-gangeje maann le ngaa, n-teeje nange te ke Jenejarete. ³⁵ Dewje ke lo teenn le gereje Jeju. Dulaje ke tar laa dœ nange teenn le toyn dare dewje ngaa, n-ddeeje ke nje-rœ-toje toyn rœe te. ³⁶ N-ddaje rœde to ndoo rœe te kare ninya ddew nare ta-kubbu laa njaa baa kara nje rœ-toje le oruje ke jide. Yeenn a dede toyn ke dœreje le rœ-toje lede tunga.

15

Tar dœ ne-ji-bbeje te

¹ Parijiyenje ke nje-kœruje-gel-ndu inje Jurusalem ddeeje rœ Jeju te ngaa dujeje na: ² «Mba ddi bba nje-njaje goi te aw mbeteje ne-ji-bbeje le kajeje wa? Mba daw ta kusa ne a, n-tokoje jide ang*.» ³ Jeju ilade te na: «A sese, e-ddaje ne ke turu Ndu le Lubba ang a ne-ji-bbeje lese a aw ddaje mba ddi wa? ⁴ Mba Lubba pa na: «E-bbeel boije ke kœinje.» N-pa to na: «Dew ke ndœol bœjeje wase kœenje a maji kare n-tœle.» ⁵ A sese e-paje na: «Toke dew pa are bœjeje wase kœenje na: Ne ke meje ta kumai ne le to ne ke m-ngem mba Lubba a, ⁶ to tar le dew le ta bbeel bœjeje ang ngaa.» Ne-ddaje ke baann a aw ddaje are tar le Lubba ddee ne to ne ke baa wœju dœ ne-ji-bbeje lese. ⁷ See nje-ngemje, Ejayi ila mber tar

le Lubba neenn dœse te ke dœgole. Tar le na:

⁸ «Dewje neenn aw walemje tade te baa, a mede to dang sem.

⁹ Polo ke daw n-polomje to polo ke ture goto, mba neje ke daw n-tojuje toje to nduje ke dewje baa a unnje.»

Ne ke aw dda are dew ddee to ne-yerew

¹⁰ Goe te a, Jeju bbar dewje ke banya le ngaa pa arede na: «Ooje tar lem bbo e-gereje kande tar neenn ke maje! ¹¹ Ne ke aw aw me dew te a aw dda are dew ddee ne to ne-yerew ang. Ne ke aw tee ta dew te a aw dda are dew ddee to ne-yerew.»

¹² Goe te a, nje-njaje goe te ddeeje rœe te ngaa paje areje na: «Tar ke e-pa le oso wur Parijiyenje le e-gere njaa wa?» ¹³ Jeju ilade te na: «Kake toyn ke Bœy ke ee darâ a ula ang, da kœru ke ngirae baa. ¹⁴ Inyajede. N-toje to nje-kem-toje ke aw ilaje kake ji nje-kem-to mare de je te. Bbo nje-kem-to ila kake ji nje-kem-to te a, dede joo kem da kosoje me buwa te.»

¹⁵ Yeenn ngaa, Piyar pa are Jeju na: «œru gel gusu-tar ke e-pa neenn areje joo.» ¹⁶ Jeju ilae te na: «Sese kara e-naynje to dewje ke gere ne ang bbay wa? ¹⁷ E-gereje ang wa? Ne toyn ke ande ta dew te aw mee te ngaa goe te a tee ungu kœrœ. ¹⁸ A ne ke tee ta dew te in me dew te. Neenn a aw dda are dew tel to ne-yerew. ¹⁹ Mba kejeje ke majang neenn toyn inje me dew te: Tœl dew, lo-to-majang, dda kaya, bboko, tar-naji ke ke dœgole ang, nane ke naa. ²⁰ Neje ke baann a aw dda are dew ddee ne to ne-yerew. A toko ji ang a kusa ne ne bba aw dda are dew ddee to ne-yerew ang.»

Koo me te le dene ke to Jiipi ang

* **15:2** 15.2 Toko ji bbe le Jiipije to ne ke ne-ji-bbe a duju. Toke dew œru ne ke to ne-yerew, wase rœe œru mare dew ke to Jiipi ang a, maji kare n-toko jia ta kœru ne ne-yerew kete bba ta nusa ne.

21 Jeju otu loteenn aw nange te ke Tir, ke Sidon. 22 Mare dene ke Kana ke isi nange teenn ddee ro Jeju te ngaa uru ekii na: «Ebbe-dewje, ngonn le Dabbiti, oo kem to ndoo lem! Ndil ke maji ang aw ula kem ngunnun ke dene ndoo nya.» 23 A Jeju le ilae tar te kara ang. Nje-njaje-goe te ddeeje roe te ngaa dujueje na: «E-tubba dene neenn ke ddang mba naw nuru ekii naw n-ndole ne goje.» 24 A Jeju ilade te na: «Ngann Ijarayelje ke toje toke ngann bateje ke naynje koru a Lubba ulam mba de a bbye.» 25 A dene le ddee ungu mekeje gole nangê no Jeju te ngaa pa na: «Ebbe-dewje, umam!» 26 Nilae te na: «Maji ta kunn ne-kusa ke to waju do ngannje kungu kare ngann bisije ang.» 27 Dene le ilae te na: «Ye njaann, Ebbe-dewje! A ngann bisije aw usaje buru ne-kusaje ke aw gaynje nangê ko tabele te le ebbede to.» 28 Yeenn ngaa Jeju pa are na: «Dene, koo me te lei bo nya. Maji kare Lubba ari ne ke aw duju le.» A kare teenn njaa ro ngonno ke dene le ddee maji.

Jeju oru ro-to ro dewje te ke banya

29 Goe te a, Jeju otu keteenn ngaa aw kar toku dange te ke Galile. Naw naal do ddingiri nisi te. 30 Yeenn ngaa dewje ke banya banya ddeeje roe te ke nje-meteje, nje-gol-gotoje, nje-kem-toje, dewje ke mbide utu ddem, tade utu ddem, ke dewje ke eeje ke mare ro-toje dang dang. N-ddeeje ke de dungude no Jeju te ngaa noru ro-to rode te. 31 Toke dewje ke banya le ooje nje-meteje ke mete lede nunga, nje-gol-gotoje ke golde ddee maji, nje-kem-toje ke ooje lo, ke dewje ke mbide utu ddem tade utu ddem aw paje tar, ke dewje ke eeje ke mare ro-toje dang dang ke rode ddee maji a, mede unda do benya ngaa doseje gaji Lubba le Ijarayel.

Jeju are ne-kusa dewje doro so

32 Jeju bbar nje-njaje goe te ngaa pa arede na: «Dewje ke banya

banya neenn ddamje ndoo. N-naynje sem ndo mota ngaa, a dingaje ne ta kusa ang. M-ndiki ta kinyade kare n-telje mede bbo baa ang, mba singade a kin koru ke ddew.» 33 Nje-njaje-goe te paje areje na: «Ja kinga ne-kusa dda lo te ke to me kor baa neenn ta kare ase dewje ke banya neenn wa?» 34 Jeju dujude na: «Eeje ke mapa baann wa?» Dilaeje te na: «Jee ke mapa siri, ke mare ngann kanjije to.»

35 Yeenn ngaa Jeju duju dewje ke banya le kare isije nangê. 36 N-jin mapa ke siri, ke kanjije le ngaa goe te a nare wooyo Lubba a, n-tete ngaa nare nje-njaje goe te are dewje ke banya banya le. 37 Dede toyn dusaje ne dare asede. A n-mbon kese nekusaje ke nayn le ddusu ngann kare siri. 38 Dewje ke usaje ne le eeje doro so. A n-tura deneje ke ngannje ang. 39 Goe te a, Jeju tubba dewje ke banya le are otuje, a naal toku to naw nange te ke Magadan.

16

Parijiyenje, ke Saduseyenje dujuje ne-mori

1 Parijiyenje, ke Saduseyenje ddeeje ro Jeju te ta nae. N-dujeje na: «E-dda mare ne-mori ke toju to Lubba a ulai are joo.» 2 A Jeju ilade te na: «Do-lo-kul a, e-paje na: <Lo a to ke maje mba me dara kase.> 3 Ke endoo a, e-paje na: <Ndi a kere bbokone mba me dara kase ngaa tel tuka ndul.> Bbo aaje kem dara a e-gereje ne ke a to. A, aseje ta gere ne ke a ddee go neje te ke aw ooje bbasine neenn ang wa? 4 Dewje ke bbasine ke majije ang, ngaa toje gate gate ke Lubba ang dujuje ne-mori. A bbay ne-mori ke da koo a to ne ke inga nje-kila mber-tar le Lubba Jonase.» Goe te a, Jeju inyade a otu.

Wum le Parijiyenje ke Saduseyenje

5 Kare te ke nje-njaje go Jeju te awje ta gange toku dange kaw turâ a, mede oy ta kaw ke mapaje. 6 Yeenn a Jeju pa arede na: «Aaje

rɔse wɔju dɔ wum le Parijiyenje ke Saduseyenje. ⁷ Nje-njaje-goe te le aw paje tar mbi naa te na: «Kake meje oy ta ddee ke mapa le a naw n̄-pa ne tar neenn.» ⁸ Jeju gere tar ke daw n̄-paje horo naa te le ngaa dujude na: «Mba ddi bba aw paje tar horo naa te e-paje na: «Mba mapa ke nddee ne ang le ann wa?» Koo me te lese bo ang. ⁹ Nayn e-gereje ang bbay wa? Mapa ke mi ke dingawje doro mi usaje ngaa e-mbɔnje kесе kare baann wa le, mese oy dɔe wa? ¹⁰ Wase ye ke siri ke dingawje doro sɔ usaje ngaa e-mbɔnje kесе ddusu kare baann wa le, mese oy dɔe wa? ¹¹ Toke m-pa marese m-pa na: Aaje rɔse wɔju dɔ wum le Parijiyenje ke wum le Sadusiyejenje a, tar le mbɔbbu tar mapa ang. A mba ddi bba a kaseje ta gere me tar le ang wa?» ¹² Yeenn ngaa, nje-njaje go Jeju te le gereje to tar ke Jeju aw pa wɔju dɔ ne-tɔjuje le Parijiyenje, ke Saduseyenje bbo to tar wum mapa ang.

Piyar pa ke tae na Jeju to ngonn le Lubba

¹³ Toke Jeju tee nange te ke Sejarе ke Pilipi a duju nje-njaje goe te na: «Dewje aw paje na m-to na wa?» ¹⁴ Dilaeje te na: «Mareje paje na e-to Jañ-Batise, mareje paje na e-to Eli, a mareje paje na e-to Jeremi wase, a to kara le nje-kilaje mber-tar le Lubba.» ¹⁵ Jeju dujude na: «A sese, e-paje na m-to na wa?» ¹⁶ Piyar ilae te na: «E-to Mesi, Ngonn le Lubba ke isi kem baa.» ¹⁷ Yeenn ngaa Jeju pa are na: «Simɔ ngonn le Jonase, rɔ-neel to lei, mba Bɔy ke darâ a pa gel ne neenn ke ddaka ari bbo dew a pa ari ang. ¹⁸ A ema, m-pa mari: E-to Piyar*. Dɔ er te neenn le a ma kɔsu Egilisi*** lem ke te. Ngaa yo a kase dda mare ne ke Egilisi le ang. ¹⁹ Ma kari kele ta Bbe-kɔn ke darâ. Ne tɔyn ke ɔku ddewe nangê to ne ke dɔku ddewe darâ mban, ne tɔyn

ke ɔru ddewe nangê neenn, Lubba ɔru ddewe darâ mban tɔ.»

²⁰ Goe te a, Jeju ndɔru mbi nje-njaje goe te na dang kara n̄-paje dare mare dew to n̄-to Mesi ang.

Jeju pa tar koy laa ke tar kin laa

²¹ Dɔ ndɔe teenn njaa, Jeju unn kutu pa ke ddaka kare nje-njaje goe te to to tar le ne ta kaw Jurusalem, ta koo ndoo ji tɔkuje te le Jiipije, ke tɔku nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel-ndu. Da kare n̄-tɔlne ta ndɔ mota goe te a, na kin horo dewje te ke oy. ²² Piyar ɔre ke guku ngaa unn kutu kin saa na: «Ebbe-dewje, maji kare Lubba ɔri me te ke ddang. Neenn a kingai ndɔ kara ang.» ²³ A Jeju turu rɔe ngaa pa are Piyar le na: «Esu, ɔtu ke ddang aw ddew ew sem! E-to dew ke a ta tuju ddew lem, mba keje lei to keje le Lubba ang, to keje le dewje baa.»

Dew a kunn go Jeju toke baann wa?

²⁴ Yeenn a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: «Dew ke ndiki ta kunn gom a, maji kare neje rɔe ang ngaa, maji kare noto kake-dese laa ngaa nunn gom. ²⁵ Mba dew ke ndiki ta ngem tebbe laa a, a kinga tebbe laa le ang. A dew ke ila rɔe kɔrɔ wɔju dɔm a, a tel kinga tebbe laa le. ²⁶ Toke dew inga ne ke nangê neenn tɔyn ngaa tebbe laa nayn ke kɔrɔ a, ne ke maji ddi a na kinga ture te wa? Ddi a na kare ta tel kinga ne tebbe laa le wa? ²⁷ Mba Ngonn le dew a ddee me piti te le Bɔeje, ke anjije laa. Ngaa na kuka dew kara kara ase kula ddae. ²⁸ Tɔkɔrɔ, m-pa marese: Mare dewje ke eeje neenn a koyje ang ndereng da kooje Ngonn le dew ke a ddee ta kɔn bbe to tɔku-mbay.

17

Jeju turu to dang

¹ Dda ndɔ misan goe te a, Jeju jin Piyar, Jake de ke Jan ke to ngokɔn

* 16:18 16.18 Piyar ke tar le Gerekeje to er

Jake ungude dɔe te ngaa aw ke de dɔ ddingiri te ddew ew. ² Rɔ Jeju turu to dang kemde te ngaa keme unn kutu ndoko toke le kare ngaa kubbu laa turu ndɔren to ndɔren. ³ A ta koo a, nje-njaje goe te le ooje Moyiji, ke Eli aw paje tar ke Jeju le. ⁴ Piyar pa are Jeju na: «Ebbejeje, to maji kare n-naynje neenn. Bbo e-ndiki te sem a, ma dda key-kam mota lo te neenn. Kara lei, kara to le Moyiji, kara to le Eli.» ⁵ Kake n̂-nayn naw n̂-pa tar bbay a mare mum ke ndɔren ddee kiri dɔde. Ndu Lubba bbar me mum te le na: «Dew neenn to ngonn ndiki lem, ke rɔm nelem nya wɔju dɔe. Maji kare ooje tae.» ⁶ Kake nje-njaje go Jeju te le ooje ndu Lubba le a, bbel uta dɔde are n̂-tee dosoje n̂-debbeje kemde nangê. ⁷ Jeju ddee rɔde te, ɔrude ke jia ngaa pa na: «Ebbeelje ang, inje taar.» ⁸ Kare ke dunnje kemde ke taar a, Jeju ke kare baa njaa ngaa a doojeje.

⁹ Kare ke dinje dɔ dngiri te le daw n̂-ddisije a, Jeju ndɔru mbide na: «Dang bba e-paje tar dɔ ne te ke ooje neenn areje mare dew ang ndereng ndɔ ke Ngonn le dew a kin horo dewje te ke oy.» ¹⁰ Nje-njaje-goe te dujeje na: «Mba ddi bba nje-kɔruje gel-ndu na Eli a, a ddee dɔngɔr bba wa?» ¹¹ Nilade te na: «Tɔkɔrɔ, Eli a, a ddee dɔngɔr mba mɔse neje tɔyn dɔgole te. ¹² A ema m-pa marese to Eli ddee mban. Dewje gereje ang a ddaje saa ne ke mede ndiki. Da dda Ngonn le dew majang ddew kara baa toke baann tɔ.» ¹³ Nje-njaje-goe te gereje ke maje to, to tar le Jan-Batisi a naw n̂-pa.

Jeju aji ngonn ke ndil isije mee te

¹⁴ Jeju de ke nje-njaje goe te n̂-teeje ngɔsi ke dewje ke banya. Mare dew ddee rɔe te ngaa ungu mekeje gole nangê nɔe te. ¹⁵ N̂-pa na: «Ebbemje, oo kem-to-ndoo le ngunum ke dingaw neenn. Rɔ-to ndilje ke maji ang ddae are noo ndoo nya. Noso me

puru te wase me maann te gol banya nya. ¹⁶ Maw saa rɔ nje-njaje goi te, a dumaje ne pin.» ¹⁷ Jeju pa na: «See dewje ke bbasine koo me te lese goto ddem, e-gereje dɔjise ang ddem. Ma nayn ke se bbay mba ndɔ baann wa? Ma tɔ wurum dɔ kula-ddase te mba ndɔ baann bbay wa? E-ddeeje ke ngonn le ke neenn aremje.» ¹⁸ Jeju ndange ndil ke maji ang le ngaa n̂-tee ke ddang are kare teenn njaa, rɔ ngonn le ddee maji.

¹⁹ Yeenn a, nje-njaje-go Jeju te le ddeeje rɔe te de saà ke karede baa ngaa dujeje na: «Mba ddi bba ja ta tubba ndil ke maji ang neenn a juma ne pin wa?» ²⁰ Jeju pa arede na: «Mba koo me te lese ten baa. Tɔkɔrɔ m-pa marese, bbo koo me te lese to ten baa toke le kande ko ke ria na motarde a e-paje are ddingiri neenn na: <E-ngese neenn aw to yonn> a, na ngese.> Mare ne kara ke a kuta singase goto. ²¹ [Toke e-mbeteje nekusa ngaa e-dujuje Lubba nya bba a tubbaje ndilje ke baann.»]

Jeju tel pa tar koy laa ke tar kin laa

²² Mare ndɔ, toke nje-njaje-go Jeju te ingaje naa Galile a n̂-pa narede na: «Da kula Ngonn le dew ji dewje te. ²³ Da toleje ngaa ndɔ mota laa a na kin horo dewje te ke oyje.» Toke nje-njaje go Jeju te ooje tar le a, n̂-ndingaje ndoo nya.

Jeju de ke Piyar dukaje lambo key-polo-Lubba

²⁴ Toke Jeju de ke nje-njaje goe te n̂-teeje Kaperenayum a, nje-taaje nare-lambo key-polo* Lubba ddeeje rɔ Piyar te ngaa dujeje na: «Nje-netɔ lese uka lambo key-polo-Lubba ang wa?» ²⁵ Piyar ilade te na: «Naw nuka njaa!»

Kake Piyar a ta kande key be a, Jeju ɔru tae dɔngɔr ngaa pa na: «Simɔ, keje lei dɔ tar te neenn toke baann wa? Nje ke dda a aw ukaje lambo ke mbayje ke nangê neenn

* **17:24** 17.24 Lambo key-polo-Lubba to nare ke Jiipijije ke dingaw ke eeje ke bbal dɔjoo wase uta yeenn aw ukaje ke bbal bbal ta mɔse ne key-polo-Lubba.

wa? Ngann nje-bbeje wase nje-
mbaje wa?» ²⁶ Piyar ilae te na: «Nje-
mbaje.» Jeju ilae te na: «Yeenn a to
tar le ngann nje-bbeje ta kuka lambo
ang. ²⁷ Kare jula wungu mede te
ang a, aw bâ aw ila kii. Dɔngɔr
kanji ke a kɔre njaa a, e-teyn tae a, a
kinga kande nare. Unn kande nare
le aw ne arede to lambo lem ddem,
lei ddem.»

18

Dew ke bo me Bbe-kɔn te ke darâ

¹ Kare teenn, nje-njaje-go Jeju te
ddeeje rɔe te ngaa dujeje na: «Na to
dew ke bo horo dewje te ke eeje me
Bbe-kɔn te ke darâ wa?» ² Jeju bbar
mare ngonn, undae horode te danna
³ ngaa pa na: «Tar ke tɔkɔrɔ a maw
m-pa marese. E-turuje ddew lese ta
ddee toke ngannje ke ngaji neenn.
Baann ang a, a kandeje me Bbe-kɔn
te ke darâ ndɔ kara ang. ⁴ Dew ke
dda rɔe ten toke ngonn neenn to
dew ke bo me Bbe-kɔn te ke darâ.
⁵ Dew ke taa ngonn ke ngaji toke be
ke rɔe te wɔju dɔm a, ema njaa a n̄-
tam ke rɔe teenn.»

Ne ke a dda kare dew oso me majang te

⁶ «Dew ke dda are mare dew horo
ngannje ke ngaji ke ooje mede te
sem oso me majang te a, maji ta tɔ
tɔku biri er gɔse te kilae me tɔku
ba te. ⁷ To kem-to-ndoo nya. Ne ke
a dda kare dew oso me majang te
banya nya. Tɔkɔrɔ, ne ke a dda kare
dew oso me majang te a to ke ndɔ
tɔyn. A to ndoo nya kare dew ke
dda are nje mare oso. ⁸ Toke jii wase
goli dda are oso me majang te a, e-
gangede ungude kɔrɔ. Kaw lo te ke
dewje isije te ke tebbe ji kara wase
gɔl kara maji uta kaw kem puru te
ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ jii joo kem
wase goli joo kem. ⁹ A bbo kemi dda
are oso me majang te a, maji kare
ɔru kemi le ila kɔrɔ. Kaw lo te ke
dewje isije te ke tebbe kemi kara baa
maji uta kaw kem puru te ke aw ɔn
ke ndɔ ke ndɔ kemi joo kem.»

Gusu-tar dɔ bate te ke nayn

¹⁰ «Aaje ke maje! E-yabbeje mare
dew kara horo dewje te ke ten neenn
ang. M-pa merese, anjije lede aw
arje ke ndɔ tɔyn nɔ Bɔmje te darâ.
¹¹ Mba Ngonn le dew ddee ta kaji
dewje ke naynje ke kɔrɔ. ¹² Tar ddi
a aw ejeje dɔ gusu-tar te neenn wa?
Toke mare dew ee ke bateje kɔr kara
ngaa mare kara nayn a, na kinya
keseje ke dɔjikara gire jikara le dɔ
ddingiri te mba tel kaw sange ye ke
kara le kingae bba ang wa? ¹³ A toke
ningae a, m-pa marese, rɔe a neele
nya wɔju dɔ bate ke kara le uta rɔe
ke a neele wɔju dɔ bateje ke dɔjikara
gire jikara ke naynje ang le. ¹⁴ Ddew
kara baa, Bɔsese ke ee darâ ndiki
kare mare dew kara horo dewje te
ke ten neenn nayn kɔrɔ ang.»

Ddew gɔl tar le nje-koo me te je

¹⁵ «Toke ngokɔin dda sei majang a,
aw ingae ke kare e-pa are. Bbo noo
tar lei a, nayn to tel a e-tel saa ddew
te ke maji. ¹⁶ Bbo noo tar lei ang
a, e-bbar dew kara wase joo ungude
dɔi te. Ddew kara baa toke Makuru
le Lubba pa na: «Da gɔl tar nɔ nje-
tar-najije te joo wase mota.» ¹⁷ Toke
n̄-mbete ta koo ndeje lede le a, e-pa
tare are Egilisi. Bbo n̄-mbete ta koo
ta Egilisi tɔ a, maji kare ooe to dew
ke gere Lubba ang wase toke le nje-
taa nare lambo.

¹⁸ «Tɔkɔrɔ m-pa marese, ne tɔyn
ke e-mbeteje nangê neenn a, Lubba
mbete darâ mban. Ne tɔyn ke e-
ndikije te nangê neenn a Lubba
ndiki te darâ mban.

¹⁹ «M-tel m-pa marese, Bɔmje ke
ee darâ a kare ne tɔyn ke dewje joo
horose te ddaje me-kara mba dujue.
²⁰ Mba lo ke dewje joo wase mota
uwaje dɔ-naa ke te ke rim a, mee
horode te.»

Tar kɔru tar dɔ naa te

²¹ Yeenn ngaa Piyar ddee rɔ Jeju
te ngaa duje na: «Ebbemje, toke
ngokɔm dda sem ne ke maji ang a,
ma kɔru tar dɔe te gɔl bann wa?
Gɔl siri wa?» ²² Jeju pa are na:

«M-pa mari, ɔru tar dɔe te gɔl siri baa ang. ɔru tar dɔe te gɔl dɔsiri ndereng gɔl siri. ²³ Mba yeenn a, tar Bbe-kɔn ke darâ to toke tar le mare mbay ke ndiki ta koo go ne laa ke to dɔ nje-kulaje te laa. ²⁴ Kake nunn kute a, n̂-ddee ke mare nje-kula laa ke nare laa to dɔe te kande nare doro doro. ²⁵ Nje-kula laa le ee ke nare ta kuka ne bbange le ang, ngaa ebbeeje unn ndu kare n̂-labbe, ne ddem, dene laa ddem, nganne ddem, ke ne kingaje laa ddem mba kuka ne bbange ke dɔe te le. ²⁶ Kake nje-kula le oo baann a, ungu mekeje gɔle nangê nɔ ebbeeje te le ngaa pa na: «Ore wuri, a ma kuka bbangeje lei le tɔyn!» ²⁷ Ebbeeje le oo kem-to-ndoo laa ngaa ɔru bbange ke dɔe te le a inyae are nɔtu. ²⁸ Kare te ke nje-kula le tee ddaka a, oo mare nje-kula mare ke bbange laa to dɔe te kande nare dɔdɔku. Nuwa gɔse n̂-tɔ naa te ngaa n̂-pa nare na: «Uka bbange lem!» ²⁹ Nje-mare le ungu mekeje gɔle nangê nɔe te n̂-dda rɔe to ndoo na: «Ore wuri, a ma kuka bbange lei le tɔyn njaa!» ³⁰ A Nje-kula le mbete, ngaa uwae ilae key-kula te kare n̂-nayn teenn ndereng ta nuka bbange laa le tɔyn bba ta dinyae. ³¹ Kese nje-kula mare ooje baann a ddade ndoo ngaa daw dɔru gel nejeenn le tɔyn dare ebbedede le. ³² Yeenn a, ebbedede le ula are daw n̂-bbare ngaa pa are na: «Ei, nje-kula ke maji ang! Mɔru bbange lem ke to dɔi te tɔyn mba dda ke e-dda rɔi to ndoo arem. ³³ A ei, ase ta koo kem-to-ndoo le nje-mari toke moo kem-to-ndoo lei le to ang wa?» ³⁴ Wungu ɔn ebbeeje le nya. Nuwae nilae key-kula te kare dula keme ndoo ndereng ta nuka bbange ke dɔe te le tɔyn bba.» ³⁵ Ta kutu ne dɔe a, Jeju pa na: «Toke ɔruje tar dɔ naa te ang a, Bɔy ke ee darâ a dda ne ke se ddew kara baa toke baann tɔ.»

19

Maji kare dingaw tubba dene laa

ang

¹ Toke Jeju pa tar le nunga a, nɔtu Galile naw nange te ke Jude tura Jurden te. ² Dewje ke banya unnje goe are nɔru rɔ-to rɔde te lo teenn.

³ Parijiyenje ddeeje rɔe te ta nae. Yeenn a n̂-dujeje na: «Ndu are ddew dingaw kare tubba dene laa wɔju dɔ ne tɔyn ke dene laa le dda wa?»

⁴ Nilade te na: «E-turaje tar ke n̂-dda me Maketuru te le Lubba le ang wa? Tar le na: «Kunn-kutu ne te, Lubba ke nje-dda neje tɔyn dda dingaw ke dene.»

⁵ Ngaa Lubba pa na: «Mba yeenn a, dingaw a kinya bɔeje ke kɔenje, na nayn ke dene laa ngaa dede joo kem da ddeeje to da-rɔ ke kara baa.»

⁶ Yeenn a, deeje joo ang ngaa, n̂-ddeeje to da-rɔ ke kara baa. Ne ke Lubba mbɔn naa te a, maji kare dew kayn hore ang ngaa.»

⁷ Dilaeje te na: «Mba ddi bba Moyiji unn ndu kare bbo dingaw tubba dena laa a, maji kare nare maketuru ke a tɔju to ninyae mban wa?»

⁸ Nilade te na: «Wɔju dɔ me-ketere lese a Moyiji are ne se ddew kare e-tubbaje ne deneje lese. A kunn-kutu ne te, tare to toke baann ang.

⁹ M-pa marese: Toke mba tar kaya ang a bbo dew tubba dene laa ngaa taa mare dene a, n̂-dda lo-to-majang.»

¹⁰ Nje-njaje-goe te le paje na: «Bbo toke baann a, taa dene ang a maji.»

¹¹ Jeju ilade te na: «Dewje tɔyn a kaseje ta ndiki te ke tar neenn ang, nje ke Lubba arede ddew bba.

¹² Mare neje nya ɔku ddew dingawje ta taa dene. Mareje duju ne de toke baann, a mareje n̂-ddade to enukuje, a mareje dede njaa n̂-ddaje rɔde to enukuje wɔju dɔ Bbe-kɔn le Lubba.

Dew ke ase ta ndiki te ke tar neenn a, maji kare n̂-ndiki te.»

Jeju taa ngannje ke mbate ke rɔe te

¹³ Dewje ddeeje ke ngannje ke mbate rɔ Jeju te kare nila jia dɔde, ta n̂-duju Lubba dɔde te. A nje-njaje-go Jeju te le inje ke de. ¹⁴ Jeju pa arede na: «Inyaje ngannje ke ngaji

are ddeeje rom te bbo okujede ddew ang. Mba Bbe-kon le Lubba to mba dewje ke toje toke ngannje ke ngaji neenn.»¹⁵ Nila jia dode te, ngaa goe te a notu lo teenn.

Tar ke do basan te ke to ke nje-ne-kinga

¹⁶ Mare dingaw ddee ro Jeju te ngaa duje na: «Nje-ne-toju, ddi ke maji a, maji kare m-dda bba ta kinga ne tebbe ke ke ndo ke ndo wa?»¹⁷ Jeju ilae te na: «Mba ddi a e-dujum tar do ne te ke maji wa? Lubba kara baa maji. Toke e-ndiki ta kinga tebbe a, e-dda ne ke turu nduje le Lubba.»¹⁸ Basan le tel duju Jeju na: «Nduje ke dda wa?» Jeju ilae te na: «E-tol dew ang, e-dda lo-to maji ang ang, e-bboko ang, e-pa tar-naji ngem do dew te ang.»¹⁹ E-bbeel boije ke koinje. E-ndiki nje-mari toke da-roi njaa.»²⁰ Basan le ilae te na: «M-dda nejeenn toyn mban. Ddi a nayn ta dda bbay wa?»²¹ Jeju ilae te na: «Toke e-ndiki ta ddee maji toyn a, aw e-labbe neje ke ee ne, ta e-kayn nare nje-ndooje a, a kinga ne darâ. Goe te a, e-ddee unn gom!»²² Kake basan le oo tar le a, roe neele ang ngaa otu mba nee ke ne-kingaje nya.

²³ Jeju pa are nje-njaje goe te na: «Tokoro, m-pa marese, a to ngeng nya ke nje-ne-kinga kare ande Bbe-kon te le Lubba.»²⁴ M-tel m-pa marese bbay, kande le nje-ne-kinga me Bbe-kon te le Lubba a ngeng kuta kande le jambal*** buwa suwa te.»²⁵ Tar le gange singa nje-njaje-go Jeju te le ngaa paje na: «Bbo baann a, na bba a kase kinga kaji wa?»²⁶ Jeju aade ngaa pa arede na: «To ne ke nya dewje. A Lubba ase ta dda ne toyn.»²⁷ Piyar pa are na: «Oo, jinya neje leje toyn ngaa junni goi. Tar ke doje te a to toke baann wa?»²⁸ Jeju pa arede na: «M-pa tar ke tokoro marese, ndo ke neje toyn a turuje toke siki, kare te ke Ngonn le dew a kisi ngende-mbay te ke to ne-piti a, sese ke unnje gom kara a kisije do

ngendeje te doku gire joo mba gange sariya do gel-kuju ngann Ijarayelje te ke doku gire joo to.»²⁹ A dewje toyn ke inyaje key lede, ngakonde ke dingaw, ke ngakonde ke dene, bodede ke kondede, ngannde wase ndooje lede, waju dom a, da kinga ne gol dodoku uta yeje ke kete ddem, da kingaje tebbe ke ke ndo ke ndo ddem.»³⁰ Nya le dewje ke toje to dewje ke dongor bbasine neenn, a toje to dewje ke guku. A nya le dewje ke toje to dewje ke guku bbasine neenn, a toje to dewje ke dongor.»

20

Gusu-tar do nje-ddaje kula ndoo binye te

¹ «Tar Bbe-kon le Lubba to toke tar le mare nje-ndoo ke tee ke esin baa mba sange dewje kare aw ndoo binye te laa.»² Dooje taa naa kare nukade kande nare kara, mba ndo kara kara. Goe te a nare daw ndoo binye te laa le.»³ Tee gol kare jikara te ke ke endoo a, n-tee ddaka, a noo mare nje-kulaje ke ingaje kula ta dda nang, ngaa arje nata.»⁴ N-pa narede na: «Aw ddaje kula me ndoo binye te lem a, ma kukase ke dogole.»⁵ Nje-kulaje le awje ndoo le. Nje-ndoo le tee ddaka bbay ke gol kare doku gire joo, ngaa n-tel n-tee ke gol kare mota ke lo-kul te to, a n-dda toke baann bbay.»⁶ Nje-ndoo le tel tee ddaka ke gol kare mi ke do lo-kul te bbay a, noo mare nje-kulaje arje lo teenn le bbay, ngaa n-pa narede na: «Mba ddi bba arje neenn ke ndoo baa ndereng kare be neenn a, e-ddaje ne kara ang wa?»⁷ Dilaeje te na: «Jar baa mba dew kara otoje kula te ang.» N-pa narede na: «Aw ddaje kula me ndo binye te lem to.»

⁸ «Do lo-kul a, nje-ndoo le bbar nje-kaa-lo do neje te laa ngaa pa are na: «E-bbar nje-kulaje le, ta ukade kara kara toyn. Unn kutue do dede te ke n-ddeeje do guku bba ta e-tee ne do nje te ke ddeeje dongor.»⁹ Nje

ke ddeeje ke gɔl kare mi ke dɔ-lo-kul te ddeeje ngaa ingaje kande nare kara kara toyn. ¹⁰ Dede ke dɔngɔr, n̄-ddeeje tɔ. Dejeje to na kingaje nare uta nje ke guku a, dede njaa kara dingaje kande nare kara kara toyn tɔ. ¹¹ Kare te ke dingaje nare le a, n̄-naneje ke nje-ndɔɔ le, ¹² n̄-paje na: <Nje-kulaje ke ddeeje dɔ guku ngaa ddaje kula kare kara baa a, ukade ase naa ke jeje ke kula uwa taaje ddem kare ɔsuje ddem toke baann wa?> ¹³ Nje-ndɔɔ le pa are mare kara horode te na: <Naam, mulai naa te ang. Jee sei joo taa naa mba kande nare kara, mba ndɔ kara kara ang wa? ¹⁴ E-taa nare lei bbo ɔtu tam te ke ddang. M-ndiki ta kare nje-kula ke dɔ guku inga nare ase sei naa. ¹⁵ Mee ke ddew ta dda ne ke mem ndiki ke nare lem ang wa? Wase aw aam ke kem ke maji ang wɔju dɔ maji lem le wa?> » ¹⁶ Jeju pa bbay na: «Dewje ke dɔ guku, a ddeeje to dewje ke dɔngɔr. A dewje ke dɔngɔr, a ddeeje to dewje ke dɔ guku.»

Jeju tel pa tar koy laa ke tar kin laa

¹⁷ Toke Jeju aw aw ke Jurusalem a, n̄-bbar nje-njaje goe te ke karede baa, ngaa n̄-pa narede ke ddew na: ¹⁸ «Ooje, jaw jawje ke Jurusalam. Nunn, da kila Ngonn le dew ji tɔku nje-poloje Lubba te, ke ji nje-kɔruje gel ndu te. Da gangeje sariya yo dɔe te, ¹⁹ ngaa da kilae ji dewje te ke gereje Lubba ang kare dɔjeje n̄-kokoje ne. Da tundae ke ndey, ngaa da tɔle kake-dese te. Ndɔ mota laa a, na kin horo dewje te ke oy.»

Kɔn Jake de ke Janje duju ne ji Jeju te

²⁰ Goe te a, dene le Jebede aw ke nganne ke dingaw ke joo rɔ Jeju te. Nungu mekeje gɔle nangê ngaa n̄-dda rɔe to ndoo rɔ Jeju te mba duje mare ne. ²¹ Jeju duje na : «Ddi a e-ndiki wa?» Nilae te na: «Unn ndui ta bbo ndɔ ke a ta kɔn mbay a, ngannem ke joo neenn, mare kara isi dɔ ji-kɔli te, a ne ke kara nisi dɔ-ji geli te.» ²² Jeju ilae te na: «E-gereje

ne ke aw dujuje ang. A kaseje ta kay engo-kem-to-ndoo ke ma ta kay wa?» Dilaeje ta na: «Ja kase kay.» ²³ Jeju pa arede na: «Tɔkɔrɔ, a kaseje ta kay engo-ndoo lem le njaa. A, tar kisi dɔ-ji kɔlum te wase dɔji gelem te to tar lem ang. Lo le to wɔju dɔ nje ke Bɔmje mɔse wɔju dɔde.»

²⁴ Toke kese nje-njaje go Jeju te ke dɔku le ooje tar le a wungu ɔnde dɔ Jan de ke Jake te le. ²⁵ Jeju bbarde toyn ngaa pa na: «E-gereje to mbayje ke aw ɔnje dɔ dewje, aw ddaje dingaw dɔde te, ngaa dewje ke bo aw nyaje dɔ dewje te. ²⁶ Maji kare ne ke baann to horose te ang. Dew ke ndiki ta ddee bo horose te a, maji kare n̄-dda rɔe to nje-kula lese. ²⁷ Bbo mare dew horose te neenn ndiki ta to dew ke dɔngɔr a, maji kare n̄-dda rɔe to bbere lese. ²⁸ Ddew kara baa, Ngonn le dew ddee kare dewje ddeeje to nje-kulaje laa ang. N̄-ddee ta to nje-kula le dewje, ta kunn rɔe to ne-kuka dɔ dewje ke banya.»

Jeju dda are nje-kem-tɔje joo ooje lo

²⁹ Kare te ke Jeju ke nje-njaje goe te aw teeje me bbe te ke Jeriko ke ddaka a, dewje ke banya unnje goe. ³⁰ A ta koo a, mare nje-kem-tɔje joo ke isije mbɔr ddew te ooje na Jeju a aw nday. Duruje ekii na: «Ebbejeje, Ngonn le Dabbiti, oo kem to ndoo leje.» ³¹ Dewje ke banya le inje ke de kare dutu tade. A duruje ekii nya bbay na: «Ebbejeje, Ngonn le Dabbiti, oo kem to ndoo leje!» ³² Jeju are lo kara, bbarde ngaa pa na: «Ddi a e-ndikije kare m-dda marese wa?» ³³ Dilae te na: «Ebbejeje are joo lo.» ³⁴ Jeju oo kem-to-ndoo lede ngaa ula jia ɔru ne kemde. Kem naa te neenn njaa a, dooje lo ngaa dunnje goe.

21

Jeju ande Jurusalam

¹ Toke Jeju de ke nje-njaje goe te daw ddeeje ngosi ke Jurusalam ngaa, n̄-teeje mbɔr bbe te ke

Betepaje do ddingiri kake olibeje te a, Jeju ula nje-njaje goe te joo noe te kete. ² N-pa na: «Awje me bbe te ke to nose tee tonn. Njange baa njaa a kooje kon kororo ke n-toe ngaa ngonne ar mbore te. E-tuteje ta e-ddeeje ke de aremje. ³ Bbo mare dew pa ke se tar a, ilaeje te na: «Ebbejeje a ndiki kororoje le.» Njange baa njaa na kinyade karese.» ⁴ Baann bba kare tar le Lubba ke nje-kila mber-tar laa ndaji ddee to ne ke tokoro. Tar le na:

⁵ «E-paje are dewje ke Siyon***: Ooje, mbay lei aw ddee ke roi te, n-to dew ke wul pe, nisi do kon kororo te, ke do ngon kororo te ke to da ke daw n-dda ne kula.»

⁶ Nje-njaje go Jeju te le otuje awje ngaa ddaje ne ke turu ndu Jeju le. ⁷ N-ddeeje ke kon kororo, ke ngon kororo. Dunguje kubbuje lede do kororoje te le dare Jeju isi doe te. ⁸ Dewje ke banya labbeje kubbuje lede do ddew te. Mareje teteje kamje unguje ddew-bô. ⁹ Dewje ke banya ke aw njaje noe te, ke dede ke daw n-njaje goe te daw duruje ekii na: «Ojana to le Ngonn le Dabbiti! Maji kare Lubba bbar tar ke maji do dew te ke aw ddee ke ri Ebbe-dewje. Josuje gaji Lubba ke isi dduu dara te!» ¹⁰ Toke Jeju ande Jurusalam a, me bbe toyn yeke. Dewje dujuje tar na: «Na ann wa?» ¹¹ Dewje ke banya le ilaje te na: «Jeju, nje-kila mber-tar le Lubba ann, nin Najarete nange Galile te.»

Jeju ande me key-polo-Lubba te

¹² Goe te a, Jeju ande me key-polo-Lubba te ngaa tubba dewje toyn ke aw labbeje ne ddem, aw ndokoje ne ddem me key te le. N-tuta table le nje-mbelje nare nungu nangê. N-tuta ne-kisi le nje-labbeje derje n-tila. ¹³ N-pa narede na: «Maketuru le Lubba na: «Da bbar ri key lem to key duju Lubba.» A sese aw ddaje to lo-kiya-ro le nje-bbokoje.»

¹⁴ Nje-kem-toje, ke nje-meteje ddeeje roe te me key-polo-Lubba te le ngaa n-dda nare rode ddee maji. ¹⁵ Toke toku nje-poloje Lubba ke nje-koru gel nduje ooje neje ke dum-dode ke Jeju dda le, ke ngannje ke aw uruje ekii na: «Josuje gaji Ngonn le Dabbiti» le a, wungu onde. ¹⁶ Ngaa n-paje dare Jeju na: «Oo tar ke daw n-pajeenn wa?» Nilade te na: «Moo njaa. A tar ke n-dda me Maketurute le Lubba le e-turaje ndo kara ang wa? Tar le na: «E-dda ne are ngannje ke ten, ke engutayje kara osuje gajii.» ¹⁷ Goe te a, Jeju inyade a otu. N-tee me bbe te le naw Betani ngaa n-to ke teenn.

Jeju bbar tar ke maji ang do kake pige te

¹⁸ Jeju in ke esindoo baa tel aw ke toku bbe te a bbo ddae. ¹⁹ Toke noo mare kake pige ke ar mbor ddew te ngosi a, naw ngosi ke kake le a kame doroo a noo. Yeenn a n-pa nare kake le na: «A kande ndo kara ang ngaa.» A kare teenn njaa kake le oy njan. ²⁰ Nje-njaje-go Jeju te le ooje neenn le a gange singade ngaa paje na: «Dda toke baann bba njange baa njaa a, kake pige le oy wa?» ²¹ Jeju pa arede na: «M-pa tar ke tokoro marese. Toke koo me te lese to, ngaa ejeje tar ang a, a ddaje ne ke m-dda ke kake pige neenn. A kaseje ta pa kare ddingiri neenn na: «*ot*u lo te neenn aw oso me ba te,» a neenn a ddee to ne ke tokoro. ²² Bbo koo me te lese to, a bbo e-dujuje Lubba a, a kingaje ne toyn ke e-dujuje le.»

Na are singa Jeju wa?

²³ Jeju ande me key-polo-Lubba te aw toju ne. A toku nje-poloje Lubba, ke tokuje le Jiipije ddeeje roe te. N-paje dare na: «Ddew ddi te bba aw e-dda ne neenn wa. Wase na njaa gate a ari singa ta dda ne wa?» ²⁴ Nilade te na: «Ema kara ma dujuse tar kara baa. Toke ilamje te a, ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le karese to. ²⁵ Na a ula Jan are dda batem dewje wa? Lubba

wase dewje wa?» A n̄-paje horode te na: «Bbo jilaje te n-pa na: <Lubba a ulae> a, na pa na: <Mba ddi bba ooje mese te saa ang wa?» ²⁶ Bbo n-paje na: <Dewje a, a to toke baann wa?» » Mba n̄-bbeel dewje ke banya le, mba dede t̄oyn dooje Jan to nje-kila mbertar le Lubba. ²⁷ Yeenn a, dilaeje te na: «N-gere ang.» Jeju pa arede na: «Ema kara ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le karese ang t̄o.»

Gusu-tar d̄o ngannje ke dingaw te joo

²⁸ Jeju pa arede bbay na: «Ddi a ejeje d̄o tar te ke ma ta pa karese neenn wa? Mare dingaw ee ke ngannje ke dingaw joo. N̄-pa nare ye ke t̄oku na: <Ngunum, aw bbokone aw dda kula me nd̄o binye te lem.»

²⁹ Ngonn le ila b̄oje te na: <M-ndiki ang.> Goe te a, tar ke nila b̄oje te le tel neele ang, ngaa n̄otu naw nd̄o le. ³⁰ Dingaw le aw r̄o ye ke mbate te, ngaa pa tar ke kara baa le are t̄o. Ngonn le ilae te na: <An an B̄oy, ma kaw>. A naw ang.»

³¹ Jeju dujude na: «Horo ngannje te ke joo neenn, ye ke dda, a dda ne ke bb̄oje ndiki wa?» Dilaeje te na: «Ne ke d̄onḡor.» Jeju pa arede na: «T̄ok̄or̄o njaa, m-pa marese, nje-taaje nare lambo, ke dene nje-kayaje a kandeje me Bbe-k̄on te le Lubba d̄onḡor karese. ³² Mba, lew Jan ddee r̄ose te ngaa t̄ojuse ddew dda ne ke gate gate, a e-ndikije te ke tar laa ang. A nje-taaje nare lambo, ke dene nje-kayaje a ndikije te ke tar laa le. A sese, ooje nejeenn ke maje a e-turujee ddew lese ang ddem, e-ndikije te ke tar laa le ang ddem.»

Gusu-tar d̄o nje-kulaje te ke mede majang

³³ «Ooje mare gusu-tar neenn bbay. Mare nje-nd̄o dda nd̄o binye laa. Nila ndoko n̄-guku ne d̄e. Nuru buwa me er te kare dore maann binye le mee te. N̄-dda mare lo taar kare dew ar d̄e te mba kaa ne d̄o nd̄o le. Goe te a, ninya nd̄o le ji mare nje-ddaje kula nd̄o te le a

n̄otu naw mba te. ³⁴ Kare kuja kande binye le ase a, nula ngann nje-kulaje laa r̄o nje-ddaje kula me nd̄o binye te le kare dulaje ke kande binye laa dareje. ³⁵ A nje-ddaje kula me nd̄o binye te le uwaje ngann nje-kulaje le. N̄-tundaje mare, n̄-t̄olje mare, ngaa n̄-tilaje mare ke er n̄-toleje. ³⁶ N̄-tel nula mare ngann nje-kulaje laa le banya banya bbay. A nje-ddaje kula me nd̄o binye te le dda ke de ne ke n̄-ddaje ke nje ke d̄onḡor le bbay. ³⁷ D̄ob̄oen a, nje-nd̄o le ula ngonne r̄o nje-ddaje kula me nd̄o te le mba neje n̄-pa na: <A du ang, bbo ngunum a da b̄beeje.> ³⁸ A kake nje-ddaje kula me nd̄o te le ooje a, paje na: <Nje-kuwa ne-ndubba le ann! Areje n̄-t̄oleje are ne-ndubba le tel to leje.> ³⁹ Duwaeje n̄-teeje saa me nd̄o te le ke ddang ngaa n̄-toleje.» ⁴⁰ Jeju tel dujude na: «Toke nje-nd̄o le ddee a ddi a na dda ke nje-ddaje kula me nd̄o binye te le wa?» ⁴¹ Dilaeje te na: «Na koo kem-to-nd̄o le nje-me-majangje neenn le ang ta na t̄olde. Goe te a, na kinya nd̄o le ji mare nje-ddaje kula te dang kare nd̄e ase a, n̄-ddeeje ke ko nd̄o laa dareje.»

⁴² Goe te a, Jeju dujude na: «E-turaje tar ke Maketurute le Lubba pa neenn nd̄o kara ang bbay wa? Tar le na:

<Er ke nje-k̄osuje key mbeteje, tel ddee to singa ḡol key ke dungu nanḡe.

To ne ke Ebbe-dewje a dda, ngaa kura nya kemje te.>

⁴³ Mba yeenn a, m-pa marese: Lubba a k̄oru Bbe-k̄on laa jise te ta kare mare gel-dewje ke a ddaje kula ke maji. ⁴⁴ Dew ke oso d̄o er te le a, dew le a guru r̄oe.

Ngaa dew ke er le oso d̄e te a, er le a nyaren.»

⁴⁵ Kake t̄oku nje-poloje Lubba ke Parijiyenje ooje tar le be a gereje to dede a Jeju aw pa tar d̄ode te. ⁴⁶ N̄-sangeje ddew ta kuwaeje a, n̄-bbelje kem dewje ke banya mba dewje le

ooje Jeju to mare nje-kila mber-tar le Lubba.

22

Gusu-tar do toku kusu taa-naa te

¹ Jeju tel pa tar arede bbay ddew gusu-tar te pa na: ² «Tar Bbe-kon ke darâ to ddew kara baa ke tar neenn: Mare Toku-mbay dda kusu taa-naa le ngonno ke dingaw. ³ Nula nje-kulaje laa kare bbar dewje ke n̄-bbarde kusu te le. A dewje le mbeteje ta ddee. ⁴ N̄-tel nula mare nje-kulaje kare aw pa arede na: «M-dda ne-kusa mban. M-tol mangeje ddem, daje ke eme ddem are ne-kusa to ngosi ngaa, e-ddeeje kusu te le.» ⁵ A dewje le ooje tar laa le to mare ne ang. Mare otu aw ndô, a mare aw ta labbe ne laa. ⁶ A mareje uwaje ngann-nje-kulaje le ddade maji ang ngaa tolde. ⁷ Wungu on Toku-mbay le ngaa, nula mbambaje laa nare tol nje-tolje nje-kulaje laa le, ngaa n̄-roje bbe lede. ⁸ Goe te a, n̄-pa nare ngann-nje-kulaje laa le na: «Kare kusu-taa-naa le ase ngaa a dewje ke n̄-bbarde le to dewje ke ase ta bbarde kusu te ang. ⁹ Aw arje to-ddewje te bbo dew njaa ke ingaeje a, e-bbareje are n̄-ddee kusu-taa-naa te le.» ¹⁰ Ngannje-kulaje laa le unnje go ddewje ngaa bbarje dewje toyn ke dingade, nje ke maji ddem, nje ke maji ang ddem. Yeenn ngaa dewje ke n̄-bbarde le ddusuje me key le. ¹¹ Toke Toku-mbay le ande key mba koo dewje ke n̄-bbarde le a, noo mare dingaw ke ula kubbu-kusu ang. ¹² N̄-pa nare na: «Naam, na baann bba ula kubbu-kusu ang a e-ddee ande key neenn wa?» A dingaw le ilae tar te ang. ¹³ Yeenn a, Toku-mbay le pa are ngann-nje-kulaje laa na: «E-toje jia ke gole bbo ilaeje ddaka lo te ke ndul. Lo teenn na no ngaa na ngeer ngange.» ¹⁴ Ta kutu ne do tar le a, Jeju pa na: «Tôkoro, Lubba bbar dewje toke banya njaa, a nje ke n̄-mberede banya ang.»

Tar kuka lambo ke Sejar

¹⁵ Yeenn ngaa, Parijiyenje aw uwaje do naa ta na Jeju mba kingae ddew tar te ke a tee tae te. ¹⁶ Dulaje mare nje-njaje gode te, ke dewje ke unnje go Erode ro Jeju te le kare n̄-paje dare na: «Nje-ne-toju, n-gere to aw pa tar ke tôkoro, aw toju ddew le Lubba ddew tar te ke tôkoro, ngaa aw bbeel kem dew ang ddem, dew ke bo wase dew ke ten kara osoi te ang. ¹⁷ E-pa areje joo: Ndu areje ddew kare juka lambo ke Sejar wase ndu mbete wa?» ¹⁸ Jeju gere keje lede ke maji ang ngaa pa arede na: «Nje-ngemje, mba ddi a, aw namje wa? ¹⁹ E-tojumje kande-nare ke aw ukaje ne lambo.» N̄-ddeeje ke kande nare le dareje. ²⁰ Jeju dujude na: «Endaji do dew, ke maketuru ke n̄-dda nare te neenn toje to le na wa?» ²¹ N̄-paje na: «To le Sejar.» N̄-tel n̄-pa narede na: «Yeenn a, areje Sejar ne ke to le Sejar, a areje Lubba ne ke to le Lubba.» ²² Dooje tar laa le a dum dode, ngaa dinyaeje a dotuje.

Tar kin le dewje ke oy

²³ Ndœ teenn njaa Saduseyenje ddeeje ro Jeju te. Saduseyenje to dewje ke paje na dewje ke oyje a kinje ang. N̄-dujuje tar Jeju na: ²⁴ «Nje-ne-toju, Moyije pa na: «Toke dew ee ke ngonno ang a oy a, maji kare ngokoen ta dene-ndubba le uju ne ngannje are.» ²⁵ Lew, mare ngakon naa siri eeje horoje te neenn. Ye ke toku taa dene a uju saa ngonno ang a oy. Ninya dene laa nare ye ke tee goe te. ²⁶ Ne ke kara baa le a dda joo lede, mota lede, ndereng tee ne do ye ke to siri lede. ²⁷ Gode te toyn a, dene le oy to. ²⁸ Yeenn a, ndo kin le dewje ke oy a, na horo ngakon naa teenn a, a to nje-dene le wa? Mba dede siri keme n̄-taaje dene le go naa te.» ²⁹ Jeju ilade te na: «E-ndemje ddew, mba e-gereje Maketuru le Lubba ang ddem, singa-mongu le Lubba ang ddem. ³⁰ Tôkoro, ndo kin le dewje ke oy a, dene a taa ngaw ang ddem, dingaw a taa dene ang ddem. Dewje a tooje

toke anjije ke darâ. ³¹ A tar ke wɔju do kin le dewje ke oy le, e-turaje tare ke Lubba pa arese ang wa? N-pa na: ³² <M-to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, Lubba le Jakobbo.> N-to Lubba le dewje ke isije kem baa, bbo Lubba le dewje ke oy ang.» ³³ Ne-toju laa le dum do dewje ke banya ke ooje tar laa le.

Ndu ke ngeng uta mareje

³⁴ Toke Parijiyenje ooje na Jeju uwa ta Saduseyenje a, Parijiyenje le uwaje do naa. ³⁵ Mare kara horode te ke to nje-kɔru gel ndu duju tar Jeju mba nae ne. N-pa na: ³⁶ «Nje-ne-toju, ndu ke dda ngeng uta mareje wa?» ³⁷ Jeju ilae te na: «<Maji kare e-ndiki Ebbe-dewje ke to Lubba lei ke mei toyn, ke kewn lei toyn, ke keje lei toyn.> ³⁸ Yeenn to ndu ke ngeng uta mareje ann. ³⁹ Joo le ndu ke ngeng uta mareje na: <Maji kare e-ndiki nje-mari toke da rɔi njaa.> ⁴⁰ Ndu le Moyiji, ke ne-tojuje le nje-kilaje mber-tar le Lubba inje me nduje te ke joo neenn.»

Tar le Mesi de ke Dabbiti

⁴¹ Toke Parijiyenje uwaje do naa a Jeju dujude na: ⁴² «Tar ddi a aw ejeje do Mesi te wa? N-to ngonn le na wa?» Dilaeje te na: «N-to ngonn le Dabbiti.» ⁴³ Jeju pa arede na: «Yeenn a, toke baann bba Ndil ddusu me Dabbiti a tel bbar Mesi le to <Ebbeeje> wa? Dabbiti le pa na:

⁴⁴ <Ebbe-dewje Lubba pa are Ebbe-mje na:

Isi do ji kɔlem te,

ndereng ndo ke ma kungu nje-baanje lei ko goli te.>

⁴⁵ «A bbo Dabbiti bbar Mesi to Ebbeeje a, Mesi le a to ngonne toke baann wa?» ⁴⁶ Dew kara horode te ase kilae tar te ang. Ngaa unn kute do ndɔe teenn, dew kara tay duje tar ang ngaa.

23

Jeju ndɔru mbi dewje wɔju do Parijiyenje ke nje-kɔruje gel-ndu

¹ Goe te a, Jeju pa are dewje ke banya ke nje-njaje goe te na: ² «Kula le nje-kɔruje gel-ndu ke le Parijiyenje to engan kɔru gel ndu le Moyiji kare dewje. ³ Yeenn a, maji kare ooje tade, ngaa e-ddaje neje toyn ke n̄-dujuse. A kula-ddade a ta e-ndajije ang mba kula-ddade to ddew kara ke ne-toju lede ang. ⁴ Ne-koto ke bo, a n̄-toje dundaje do dewje te, a dede ngonn jide kara n̄-ndikije ta kɔru ne ne-koto le ang. ⁵ Daw n̄-ddaje neje toyn mba kare dewje oojede. Yeenn a, n̄-ddaje bbɔl endarje ke daw ngemje maketuruje le Lubba me te dare bo ngaa, n̄-ddaje ta-kubbuje lede dare ngal ngal * ⁶ Ndo kusu a, n̄-ndikije ta kisi lo te ke n̄-mɔse mba dewje ke bo. Ngaa me key-mbɔn naaje te kara, n̄-ndikije ta kisi lo te ke kete to. ⁷ N̄-ndikije kare dewje ddade lapiya nata ddem, ngaa kare dewje bbarde <Nje-ne-toju.> ⁸ A sese, dang bba areje dewje bbarse <Nje-ne-toju> ang. Mba sese toyn e-toje to ngakɔn-naa, ngaa nje-ne-toju lese kara baa. ⁹ E-bbarje mare dew ke nangê neenn <Bo> ang, mba Bɔsese kara baa ee darâ. ¹⁰ Areje dewje bbarse <mbay> ang, mba Mesi kara baa a to Mbay lese. ¹¹ Dew ke bo horose te a, maji kare n̄-ddee to nje-kula lese. ¹² Dew ke dda rɔe bo a, a tel ddee to dew ke ten. A dew ke dda rɔe ten, a tel ddee to dew ke bo. ¹³ Kem-to-ndoo to lese, see nje-kɔruje gel Ndu, ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Aw utuje ta ddew areje dewje ke ndikije ta kande me Bbe-kɔn te ke darâ. Sese njaa kara andeje te ang, a inyaje dewje ke ndikije ta kande te are ande te ang.»

¹⁴ Kem-to-ndoo to lese see nje-kɔruje gel Ndu ke see Parijiyenje

* **23:5** 23.5 Yeenn to gusu ke Parijiyenje aw dda je ddew kubbu-kɔje te lede ke ngann bolje ke n̄-toje nde te ke jide te je ta toju dewje to n̄-toje to dewje ke n̄-bbeelje Lubba nya uta keseje.

ke e-toje to nje-ngemje. E-taaje ne-kingaje le dene-ndubbaje jide te toyn. A kare teenn njaa, aw dujuje Lubba kure ew mba kare dewje aase. Mba yeenn a sariya ke dɔse te a ngeng nya. ¹⁵ Kem-to-ndoo to lese see nje-kɔruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Aw ulaje loje toyn bba aw ingaje dew kara ke ndiki ta ngem Ndu le Moyiji. Ngaa goe te ke ingaeje a, e-ddaeje are n̂-ddee to dew ke ase kaw kem puru te ke aw wɔn ke ndɔ ke ndɔ utase gɔl joo bbay.

¹⁶ Kem-to-ndoo to lese, sese ke aw ɔruje nɔ nje-marese, ke e-toje toke le nje-kem-toje. E-paje na: <Toke dew unda yo ke ri key-polo-Lubba a, dda ne ang. A toke nunda yo ke ri ande ke me key-polo-Lubba te a, maji kare n̂-dda ne ke nunda yo ta dda le.> ¹⁷ See mbeje ke nje-kem toje! Key-polo-Lubba a dda are ande le ddee to ne ke dunda dang mba Lubba. Yeenn a, Key-polo Lubba le a to ne ke ngeng wase ande le wa? ¹⁸ E-paje bbay na: <Toke dew unda yo ke ri bann a, dda ne ang. A toke dew unda yo ke ri ne-polo ke to dɔ bann te a, maji kare n̂-dda ne ke nunda yo ta dda le. ¹⁹ See nje-kem-toje! Bann a dda are ne-polo ddee to ne ke dunda dang mba Lubba. Yeenn a, bann le a to ne ke ngeng wase ne-polo le wa? ²⁰ Dew ke unda yo ke ri bann, unda yo ke ri bann le ddem, unda yo ke ri ne toyn ke to dɔ bann te le ddem. ²¹ Dew ke unda yo ke ri key-polo-Lubba, unda yo ke ri key-polo le ddem, ke ri Lubba ke to me key-polo te le ddem. ²² Dew ke unda yo ke ri dara, unda yo ke ri ngende-mbay le Lubba ddem, ke ri Lubba ke isi dɔ ngende-mbay te le ddem. ²³ Kem-to-ndoo to lese see nje-kɔruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Sese ke aw areje dime ngann ne-ndɔɔje lese toyn, a aw mbeteje tarje ke ngeng nya uta keseje ke Ndu aw toju. Neje toke: <Ne-dda ke gate gate, me-maji, ke ngem tar le Lubba>. To maji ta

nejeenn ke keseje toyn. ²⁴ Sese ke aw ɔruje nɔ nje-marese, ke e-toje to nje-kem-toje le, nayn to aw taaje maann-kay lese mba kɔru ngann kewnje ke ddang, a areje jambalje nday aw mese te wa! ²⁵ Kem-to-ndoo to lese see nje-kɔruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Nayn to aw tokoje giri engo-ne-kayje lese ke giri sambeje lese. A, ne-bbokoje, ke neje ke ingaje ke ddewe ang a ddusu me engo-maannje, ke me sambeje lese le. ²⁶ Ei Parijiyen ke e-to nje-kem-to le, e-toko me engo-ne-kay bba gire a kare to. ²⁷ Kem-to-ndoo to lese see nje-kɔruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. E-toje toke le dɔbare ke dɔru pɔr gire te are nda. Gire kura kem dewje te, a singa dewje ke oy ke ne-yerewje dang dang njaa ddusu mee. ²⁸ Sese kara e-toje ddew kara baa toke baann. Kem dewje te, undaje rɔ dewje ke aw bbeel Lubba. A, ngemje ke ne-ddaje ke maji ang ddusu mese. ²⁹ Kem-to-ndoo to lese see nje-kɔruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Aw ddaje dɔbare nje-kilaje mber-tar le Lubba ngaa aw mɔseje dɔbare dewje ke gate gate are kura. ³⁰ Ngaa aw paje na: <Toke jeje n-to dɔ ndɔ te le kajejeje a, ja kumade ta tɔl ne nje-kilaje mber-tar le Lubba ang.> ³¹ Yeenn pa na sese njaa e-gereje to e-toje to nje ke gel dewje te ke tɔlje nje-kilaje mber-tar le Lubba le. ³² Yeenn a, sese, uwaje kula le kasese le areje ngeng awje ne ke kete ma! ³³ See lije, ko embakanraje, a kaseje ta tee ta sariya-puru te ke aw wɔn ke ndɔ ke ndɔ toke baann wa? ³⁴ Mba yeenn a, ooje, ma kula nje-kilaje mber-tar le Lubba, nje-kem-kareje, ke nje-kɔruje gel Ndu rɔse te. A tɔlje mareje, ta a bbereje mareje dɔ kake-dese te. A tundaje mareje ke ndey me key-mbɔn naaje te lese ngaa, a tubbajede ke bbe bbe. ³⁵ Yeenn bba kare tar mese dewje ke gate gate toyn ke e-tɔlje de dɔ nange te neenn tel dɔse te. Unn kutue tar

mese Abel te ke to dew ke gate gate, ndereng dɔ tar mese Jakari te ke to ngonon le Barasi ke e-toleje me key-polo-Lubba te horo lo te ke maji toyn ke bann. ³⁶ Tokoro m-pa marese, sariya nejeenn toyn a koso dɔ dewje te ke bbokone neenn.

Jeju nɔ wɔju dɔ Jurusalam

³⁷ See dewje ke Jurusalam, see dewje ke Jurusalam! Sese ke aw tolje nje-kilaje mber-tar le Lubba, ngaa aw tilaje dewje ke Lubba ulade rose te ke er e-toljede. M-ndiki nya ta mbonse toke kon kunja aw mbon nganne ko bake te a, e-ndikije ang. ³⁸ Maji! Me key lese a to baa. ³⁹ Mba, m-pa marese, a koomje ang ngaa ndereng ta a paje na: <Maji kare Lubba bbar tar ke maji dɔ dew te ke aw ddee ke ri Ebbe-dewje.> »

24

Jeju pa na dewje a tujuje key-polo-Lubba

¹ Toke Jeju tee key-polo-Lubba te aw otu a, nje-njaje goe te ddeje aw tojeje gusu ke dosu ne key-polo-Lubba le. ² Yeenn a Jeju pa arede na: «Ooje neje neenn toyn. M-pa tar ke tokoro marese. Mare er kara a nayn dɔ mare te ang. Da to neje neenn toyn.»

Neje ke a toje kete bba ddotu ndo a ddee

³ Toke Jeju isi dɔ ddingiri Olibeje te a, nje-njaje goe te ddeje ke karede baa dujeje na: «Ndo ddi njaa bba nejeenn le a toje ne wa? Ngaa ddi bba ja gere ne kare ddee lei ddem, ddotu ndo le ddem wa?» ⁴ Jeju ilade te na: «Aaje rose ke maje areje dew erese ang. ⁵ Mba dewje nya nya a ddeje ke rim ngaa da paje na: <Ema m-to Mesi le>. Ngaa da kereje dewje nya. ⁶ A kooje tam ddoje ke aw ddeje ngosi ke tam ddoje ke naynje ddew ew. A areje bbeel ddase ang. Maji kare nejeenn le toje. A, a to

ddotu ndo ang bbay. ⁷ Mba gel-dewje a kinje ta dda ddo ke mare gel-dewje. Bbe-kon a kin ta dda ddo ke mare bbe-kon. Toku bbo a koso ngaa, nange a yeke loje te dang dang. ⁸ A nejeenn toyn a toje toke le kunn-kutu nduru-ndo le dene.

⁹ Yeenn ngaa da kuwase kare dewje ula kemse ndoo ngaa da tolse. Gel-dewje toyn a mbetese wɔju dom. ¹⁰ Koo me te le dewje nya a koso. Da kunnje dɔ naa, ngaa da mbeteje naa ke yo ke ne. ¹¹ Nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje a kundaje lo tee banya banya ngaa da kereje dewje toke banya. ¹² Majang a kaw ke kete kete, are ndiki naa le dewje nya a tel ke guku. ¹³ A dew ke uwa are ngeng ndereng tee koen te a, a kinga kaji. ¹⁴ Da kila mber Tar ke maji ke wɔju dɔ Bbe-kon ke darâ dɔ nange te toyn kare gel-dewje toyn ooje. Goe te ngaa bba a to dɔboyn ne.»

Dewje a kooje ndoo nya

¹⁵ «A kooje <ne ke maji ang ke aw tuju lo> le lo te ke maji-toyn, ddew kara baa toke nje-kila mber-tar le Lubba Daniel ila mbere le*. - Maji kare dew ke aw tura Make-turu neenn le gere kande ke maje-¹⁶ Yeenn a, maji kare dewje ke a kisije nange Jude te aynje er ke dɔ ddingirije te. ¹⁷ Toke dew isi dɔ key te a, maji kare n-ddisi ta kunn ne laa ke to me key te ang ngaa.† ¹⁸ Toke dew ee ndoo a, maji kare n-tel bbee mba kunn kubbu laa ke ngal ang to. ¹⁹ Dɔ ndoe teenn, a to ndoo nya kare deneje ke eeje ke sem, ke nje ke ngannde aw ilje mba. ²⁰ E-dujuje Lubba kare ndo kayn lese le to dɔ nayn-kul te ang ddem, ndo kuwa-ro te ang ddem. ²¹ Mba kare teenn, dewje a koo ndoo nya kuta ndoo ke dewje ooje kunn-kutu ne te ndereng bbokone. Goe te a, ne kem-to ndoo ke a kuta yeenn a to ang ngaa. ²² Toke Lubba tel ke ndo

* **24:15** 24.15 <Lo ke maji-toyn> ke Jeju aw pa ne neenn to lo ke me key-polo-Lubba te ke Jurusalam.

† **24:17** 24.17 Nangu e Ijarayel te dewje aw isije dɔ key te lede mba n-ddaje dɔ key le dare labbe to labbe

nejeenn le are nayn ngaji baa ang a, dew kara a kinga kaji ang. A na tel ke ndo nejeenn le kare nayn ngaji baa woju do dewje ke n-mberede toke kete.

²³ Yeenn a, toke dew pa arese na: <Ya! Mesi ee neenn.> Wase <Nee yonn> a, e-ndikije te saa ang. ²⁴ Mba mesije ke tokoro ang, ke nje-kilaje mber-tar ke tokoro ang a ddeje. Da ddaje ne-marije ke neje ke dum do koo, ta bbo ddew to a, nje ke Lubba mberede kara ta kerede to. ²⁵ Ye ann, mila mbise te kete mban. ²⁶ Yeenn a bbo, n-pa darese na: <Ya! Nee me kor te> a, awje ang. A bbo na: <Ne a niya roe neenn> a e-ndikije te ang. ²⁷ Ngonn le dew a ddee ddew kara baa toke ndi ke teel me dara te lo tee te le kare ndereng lo kande te le kare. ²⁸ Lo ke ninn to te a, malje a mbonje naa kete‡.»

Ddee le Ngonn le dew

²⁹ « Njange baa go ndo ne-kem-to-ndooje teenn le a, kare a tuka ndul ta neyn a nda ang ngaa. Endeterendenje a kinje darâ tosoje do nange te. Singa-monguje ke me dara te a yekeje. ³⁰ Yeenn ngaa ne ke a toju kare dewje gereje ne teel le Ngonn le dew a tee me dara te. Ngaa dewje toyn ke do nange te a nonje. Da kooje Ngonn le dew ke a ddee me mum te ke singa-mongu ke bo nya ddem, ke piti ke bo nya ddem. ³¹ Toku tebbe-nare a bbar ngaa Ngonn le dew a kula anjije laa kare n-mbonje dewje ke n-mberede koyon nange te ke so toyn, in er kara tee er kara.»

Ne-toju ke do kake Pige te

³² «Maji kare e-gereje ne do kake Pige te: Toke maann aw nja me barkem kake Pige te a kame aw unju a, e-gereje to neyn ne-dubbu ee ngosi ngaa. ³³ Ddew kara baa, bbo sese ooje nejeenn toyn a, maji kare e-gereje to Ngonn le dew a ta ddee ngaa. Nee ngosi baa ngaa. ³⁴ M-pa marese, tokoro njaa, dewje

ke bbokone neenn a koyje toyn ang bbay a, nejeenn toyn a teeje.»

³⁵ «Dara, ke nange da ndayje, a tarje lem a ndayje ang.»

Dew kara gere ndo ke Ngonn le dew a ddee ne ang

³⁶ Dew kara gere ndo wase kare tee le nejeenn le ang. Anjije ke dara wase Ngonn le kara gere ang. Bo ke kare baa gere. ³⁷ Ndo tee le Ngonn le dew a to ddew kara baa ke neje ke teeje ndo te le Noe. ³⁸ Mba kare teenn le, kete bba kare maann taa lo a, dewje aw usaje, aw ayje. Daw n-taaje naa, daw dare ngaw ngannde ke dene ndereng tee ndo te ke Noe ande me toku to te. ³⁹ Dejeje mare ne kara ang ndereng do ndo te ke ndi ere are maann taa lo ngaa uwade toyn aw ke de. Ndo ddee le Ngonn le dew a to ddew kara baa toke baann to. ⁴⁰ Yeenn a, bbo dingawje joo eeje ndoo a, da kunn mare kara, a da kinya ye ke kara. ⁴¹ Toke deneje joo aw uruje ne biri a, da kunn mare kara, a da kinya ye ke kara.

⁴² Yeenn a, areje dogolse te mba e-gereje ndo ke Ebbesese a ddee ne ang. ⁴³ Maji kare ooje tar neenn ke maje: Toke nje-key gere kare ke nje-bboko a ta ddee ne til te a, na ngem ta-lo bbo na kinya nje-bboko le kare ande key laa ang. ⁴⁴ Mba yeenn a, sese kara isije do golse te mba Ngonn le dew a ddee ke kare ke e-gereje ang.

Tar do nje-kulaje te joo

⁴⁵ Nje-kula ke dda ne ke dogole ddem, keme are ddem ngaa ebbeeje inya nje-kula mareje jia te kare narede ne-kusa ke kare to na wa? ⁴⁶ Ro-neel a to laa ne ke ebbeeje le ddee ingae ta kula te le. ⁴⁷ M-pa marese, tokoro njaa, ebbeeje le a kinya ne-kingaje laa toyn me jia te. ⁴⁸ A toke n-to nje-kula ke maji ang a, na keje na: <Ebbemje a ddee njange ang bbay.> ⁴⁹ Ngaa na kuru do nje-kula mareje te le tundade. Na

‡ 24:28 24.28 Gel tar neenn na: Ndo teel le Jeju a, dewje toyn a gereje.

kusa ne ngaa, na kayn ne ke nje-kayje koto. ⁵⁰ Ebbeeje le a ddee ke ndo ke neje ang ddem, ke kare ke na gere ang ddem. ⁵¹ Ebbeeje le a ddae maji ang ngaa a kilae lo ke daw dila nje-ngemje ke te are aw nonje ddem aw ngeerje ngangede ddem.»

25

Gusu-tar do ngamandeje te doku

¹ «Yeenn a, Bbe-kon ke darâ a to ddew kara baa toke tar le mare ngamandeje doku ke jinje lambeje lede ta kaw tila ne kem dingaw ke a ta taa dene. ² Nje ke mi toje to mbeje, a keseje ke mi toje to nje-kem-kareje. ³ Mbeeje le jinje lambeje lede a awje ke maann-koo-lo mba kungu me lambeje te le ang. ⁴ A nje kem-kareje le jinje lambeje lede ke maanne me ngann kuje te. ⁵ Nje taa dene le nayn ddee njange ang bbay a, bbi ddade are n-tibbije toyn. ⁶ A kare ke lo mangu a, mare ko bbar na: «Nje-taa-dene le aw ddee ngaa bbo! E-teeje, e-tilaje keme!

⁷ Yeenn ngaa, ngamandeje le toyn ndolje ngaa unnje kutu mose lambeje lede. ⁸ Mbeeje le dujuje nje ke kemde are le na: «Arejeje maann-koo-lo lese ten mba lambeje leje a ta koy.» ⁹ A nje-kem-kareje le ilade te na: Baann ang, maann-koo-lo leje a kase engaje ke engase toyn ang. Awje bbe le dewje ke aw labbeje endokoje enganse. ¹⁰ A kare ke dawje ta ndoko a, nje-taa-dene le tee. Nje ke moseje rode kete le andeje saa me key-kusu taa-naa te, ngaa dutu ta-key le. ¹¹ Goe te ngaa bba kese ngamandeje le ddeje ngaa uruje ekii na: «Dingaw, dingaw oru ta-key areje.» ¹² A nilade te na: «Tokoro njaa m-pa marese, m-gerese ang. »

¹³ Go gusu tar te neenn le a, Jeju pa na: «Yeenn a, arje dogolse te, mba e-gereje ndoe ang ddem, kare ang ddem.»

Gusu-tar do nje-kulaje te mota

¹⁴ «Tar Bbe-kon le Lubba a to ddew kara baa ke tar le mare dingaw ke a ta kaw mba te a, bbar nje-kulaje laa ngaa inya ne-kingaje laa me jide te. ¹⁵ Nare mare kara kande ande-nare kor mi. Nare mare kor joo. A nare mare kor kara. Narede ase gude gude ngaa, naw mba te le. ¹⁶ Dew ke inga kande ande-nare kor mi le aw labbe ne ne ngaa inga kande ande-nare kor mi doe te to. ¹⁷ Ne ke ninga kor joo le naw n-dda toke baann to ngaa ninga kor joo doe te to. ¹⁸ A ne ke ninga kor kara le naw nuru buwa ngaa niya nare le ebbeeje le me te. ¹⁹ Ndo nya goe te a, ebbe-nje-kulaje le tel ddee ngaa unn kutu dujude kare n-toje ne ke n-ddaje ke nare laa le. ²⁰ Ne ke ninga kande ande-nare kor mi le naw n-ddee ke mare kande ande-nare kor mi ke ninga doe te le ngaa n-pa na: «Ebbemje, arem kande ande-nare kor mi, a ye ke kor mi ke minga doe te a neenn.» ²¹ Ebbeeje pa are na: «Maji, e-to nje-kula ke maji ddem, e-dda ne ke dogole ddem. E-dda ne ke dogole ddew neje te ke sen baa. Yeenn a, ma kinya neje ke bo me jii te. E-ddee e-dda ro-neel sem.» ²² Ne ke dare kande ande-nare kor joo le n-ddee to ngaa, n-pa na: «Ebbemje, arem kande ande-nare kor joo, a ye ke kor joo ke minga doe te a neenn.» ²³ Ebbeeje pa are na: «Maji, e-to nje-kula ke maji ddem, e-dda ne ke dogole ddem. E-dda ne ke dda ne ke dogole ddew neje te ke sen baa. Yeenn a, ma kinya neje ke bo me jii te. E-ddee e-dda ro-neel sem.» ²⁴ Gode te toyn a, ne ke ninga kande ande-nare kor kara le n-ddee ngaa n-pa na: «Ebbemje, m-gere to e-to dew ke ketere. Lo ke e-dubbu ne te ang kara aw uja ne te. Lo ke e-tila ko te ang kara aw toru ne te. ²⁵ Bbeel ddam are maw miya nare lei le me buwa te. Ye a neenn, e-taa.» ²⁶ Ebbeeje le ilae te na: «Nje-kula ke maji ang, nje-dabbe. E-gere to lo ke m-dubbu ne te ang kara maw muja

ne te. Lo ke m-tila ko te ang kara maw m-toru ne te. ²⁷ Bbo baann a, mba ddi bba ungu nare lem le lo ngem nare te kare telem a minga nare lem le ddem, mare nare dœ te ddem ang wa? ²⁸ E-taaje kande ande-nare ke kôr kara le jia te areje nje-kula ke ee ke kande ande-nare doro kara le. ²⁹ Mba da kare ne dew ke ee ke ne kare ne laa bo ke kete kete. A dew ke ee ke ne kara ang, ne laa ke ten baa be kara da taa jia te. ³⁰ A ne nje-kula ke kari baa neenn le, ilaeje ddaka lo te ke ndul lo te ke dewje aw nare n̂-noje ngaa aw ngeerje ngangede kete.»

Sariya ke ddotu ndo te

³¹ «Ndo ke Ngonn le dew a ddee ke anjije laa toyn me piti te laa a, na kisi do ngende-mbay te laa ke to ne-piti. ³² Dewje toyn ke do nange te a mbonje naa noe te ngaa, na kayn horo dewje ddew kara baa toke nje-ngem-da aw kayn horo bateje ke benyaje. ³³ Na kungu bateje do-ji-kole te a, na kungu benyaje do-ji-gele te. ³⁴ Yeenn ngaa, Tokumbay le a pa kare nje ke isije do-ji-kole te na: «Sese ke Bomje bbar tar ke maji dose te le, e-ddeeje. E-taaje Bbe-kon ke Lubba mose mba tar lese lew baa kare te ke naw n̂-dda ne neje le to lese. ³⁵ Mba bbo ddam, a aremje ne musa. Kunda om, a aremje maann may. M-to nje-mba, a e-taamje ke key. ³⁶ Kubbu goto rom te, a aremje kubbu mula. Rom tom, a e-ddee oomje. M-to key-kula te, a e-ddeeje oomje.» ³⁷ Yeenn ngaa dewje ke gate gate le a kilaeje te na: «Ebbe-dewje, ndo ke dda bba bbo ddai bba joi a jari ne-kusa, wase kunda woin bba jari maann ay wa? ³⁸ Ndo ke dda bba e-to nje-mba bba joi a n̂-taai ke key, wase kubbu goto roi te bba jari kubbu o wa? ³⁹ Ndo ke dda bba roi toi, wase ee key-kula te bba n̂-ddee jooi wa?» ⁴⁰ Yeenn ngaa Tokumbay le a kilade te na: «Tokoro njaa, m-pa marese, kare toyn ke e-ddaje nejeenn le ke kara le ngakom ke toje

to dewje ke ten baa neenn a, yeenn to ema a e-ddaje sem.» »

⁴¹ Goe te a, na pa kare nje ke eeje do-ji-gele te le na: «toje mborem te ke ddang, sese ke ndu-ndool to dose te. Awje dann puru te ke a kon ke ndo ke ndo, ke Lubba mose mba esu de ke anjije laa. ⁴² Mba bbo ddam, a aremje ne-kusa ang. Kunda om, a aremje maann kay ang. ⁴³ M-to nje-mba, a e-taamje ke key ang. Kubbu goto rom te, a aremje kubbu ang. Rom tom, a e-ddeeje oomje ang ddem, m-to key-kula te, a e-ddeeje oomje ang.» ⁴⁴ Yeenn ngaa da kilaeje te na: «Ebbejeje! Ndo ke dda bba bbo ddai, kunda woin, e-to nje-mba, kubbu goto roi te, roi toi wase ee key kula te bba jumai ang wa?» ⁴⁵ A na kilade te na: «Tokoro njaa, m-pa marese, kare toyn ke e-ddaje nejeenn le ke kara le ngakom ke toje to dewje ke ten neenn ang a, yeenn to ema a e-ddaje sem ang.» ⁴⁶ Da kaw koo ndoo ke ndo ke ndo, a nje ke ddaje ne ke me Lubba ndiki le a kisi ke tebbe ke ndo ke ndo.»

26

Tokuje le Jiipije ulaje tar me naa te ta tol Jeju

¹ Toke Jeju pa tarje neenn le toyn nunga a, n̂-pa nare nje-njaje goe te na: ² «E-gereje toyn to kusu-Pake nayn ndo joo baa ngaa. Da kila Ngonn le dew ji dewje te kare n̂-tole do kake-dese te.»

³ Yeenn ngaa, toku nje-poloje Lubba ke tokuje le Jiipije mbonje naa me ndoko te le mbay le toku nje-poloje Lubba ke ria na Kayipi, ⁴ ngaa dunnje ndude ta kuwa Jeju ke gusu ta tole. ⁵ A n̂-paje na: «Areje juwae ke ndo kusu-Pake ang, mba a kuju bula horo dewje te.»

Mare dene ungu yambo do Jeju te

⁶ Jeju ee Betani key le Simo ke lew to nje-banji, ⁷ a mare dene ddee ngosi saa. Nuwa ku ke n̂-dda ke er ke ria na Alebatere jia te. Yambo ke gate ngeng nya ddusu mee. Kare

ke Jeju nayn ta ne-kusa te bbay a, dene le ungu yambo le dœ te. ⁸ Toke nje-njaje-go Jeju te ooje neenn le a, neelde ang ngaa n̄-paje na: «N̄-tuju yambo neenn be mba ddi wa? ⁹ Maji ta labbe yambo neenn ke gate ke ngeng a kayn nare nje-ndooje ang wa?»

¹⁰ Jeju gon tar ke daw n̄-pa le gere ngaa pa na: «Mba ddi bba aw jokuje dene neenn wa? Ne ke maji a n̄-dda sem. ¹¹ Nje-ndooje aw nayn ke se ke ndo toyn. A ema, ma nayn ke se ke ndo toyn ang. ¹² Nungu yambo le rom te ta mosem ngina ne ndo ke da kilam me buwa-yo te. ¹³ Tokoro, m-pa marese, lo toyn ke do nange te ke da kila mber Tar ke majineenn te, da pa tar ne ke dene neenn dda ngaa da kole mede dœ te.

Judase ndiki ta kunn do Jeju

¹⁴ Goe te a, kara le nje-njaje-go Jeju te ke doku gire joo ke daw n̄-bbare na Judase Isikariyote aw inga toku nje-poloje Lubba, ¹⁵ ngaa pa arede na: «Toke mila Jeju jise te a, ddi a, a karemje wa?» Toku nje-poloje Lubba areje kande nare domota. ¹⁶ Unn kutue kare teenn, Judase aw sange ddew ta kila Jeju jide te.

¹⁷ Dongor ndo kusu-mapa ke n̄-dda ke wum ang le a, nje-njaje-go Jeju te ddeje dujeje na: «E-ndiki kare n̄-mose ne-kusa mba kusu-Pake le jari lo te ke dda wa?» ¹⁸ Jeju ilade te na: «Awje toku bbe te ro mare dew te ke be. E-paje areje na: «Nje-ne-toju pa na: Kare lem ddee ngosi ngaa. Key lei a ema ke nje-njaje-gom te ja dda kusu-Pake ke te.» ¹⁹ Nje-njaje-go Jeju te ddaje ne ke nunn ndu narede kare n̄-ddaje ngaa n̄-moseje neje mba kusu-Pake le.

Jeju toju kem dew ke a kunn dœ

²⁰ Lo-kul a, nisi ta ne-kusa te ke nje-njaje goe te ke doku gire joo le. ²¹ Kare te ke daw dusaje ne a, n̄-pa na: «Tokoro m-pa marese, dew kara horose te a kilam ji dewje te.» ²² Ro nje-njaje-go Jeju te le

neelde ang nyom ngaa dede kara kara n̄-dujeje na: «Ebbe-dewje te ema wa?» ²³ Nilade te na: «Dew ke ula jia naa te sem me sambe te neenn, ne a na kilam ji dewje te. ²⁴ Ngonn le dew a koy ddew kara baa ke tar ke makuturu le Lubba pa dœ te. A kem to ndoo a to le dew ke a kilae ji dewje te le. Duje ang kara maji nya uta.» ²⁵ Judase ke a ta kilae ji dewje te le duje na: «Nje-ne-toju, to ema wa?» Jeju ilae te na: «Ei njaa e-pa mban.»

Muru me-kara

²⁶ Kare te ke daw dusaje ne a, Jeju unn mapa ngaa, are wooyo Lubba a, tete ngaa are nje-njaje goe te a pa na: «E-taaje usaje. Yeenn to da-rom ann. ²⁷ Goe te a, nunn mare engo maann binye ngaa nare wooyo Lubba a, n̄-pa na: «Sese toyn njaa ayje, ²⁸ yeenn to mesem ann. To mese ke Lubba osu ne dono ke dewje ke banya are ula mba kare tar majang lede oru ne dode te. ²⁹ M-pa marese, ma kay maann binye neenn ang ngaa ndereng ndo ke ma kay ne maann binye ke siki ke se me Bbekon te le Bomje.»

Jeju pa na Piyar a mayn tar le ne

³⁰ Goe te a, dosuje pa wal Lubba, ngaa n̄-teeje dawje ke do ddingiri Olibeje te. ³¹ Yeenn a, Jeju pa arede na: «Til te neenn, ne a kingam kare e-tusumje toyn inyamje, mba n̄-dda me Maketurute le Lubba na: Ma tol nje-ngem-bateje, ta kusu bateje le a saren.»

³² «A go kin te ke ma kin horo dewje te ke oy a, ma kaw nginase Galile.»

³³ Piyar pa are na: «Le dewje toyn tusije inyaije kara, ema ma kinyai ndo kara ang.» ³⁴ Jeju ilae te na: «Tokoro, m-pa mari, til te neenn njaa, kete bba kare kuran no a, a mbetem ta pa na e-gerem ang gol mota.» ³⁵ Piyar pa are na: «Le ase kare moy sei kara, ma mbiti ta pa na m-geri ang ndo kara ang.» Ngaa kese nje-njaje goe te toyn paje toke baann to.

Jeju duju Lubba lo te ke Jetese-mané

³⁶ Goe te a, Jeju aw ke nje-njaje goe te le lo te ke daw n̄-bbar na Jetesemane ngaa n̄-pa narede na: «Isije lo te neenn a ema, ma kaw duju Lubba lo te ke yonn. ³⁷ N̄-jin Piyar de ke ngann le Jebede ke joo naw ke de. Rœ unn kutu neele ang ngaa bbeel uta dœ tɔ. ³⁸ Ngaa, n̄-pa narede na: « Rôm neelem ang nja nyòm. E-naynje neenn, ta je ke se, jareje bbi ɔru kemje ang.» ³⁹ Goe te a, n̄-ngese ke kete ten be ngaa, n̄-tee noso ke ta mee, n̄-debbe keme nange ngaa n̄-duju Lubba n̄-pa na: «Bɔy, bbo ddew to a, uta engo kem-to-ndoo neenn ke ddang. A e-dda toke mei ndiki bbo toke mem ndiki ang.» ⁴⁰ N̄-tel n̄-ddee rɔ nje-njaje goe te ke mota le a, ningade tɔyn dɔ bbi te. Yeenn ngaa n̄-pa nare Piyar na: «A kaseje ta kare bbi ɔru kemse ang sem mba kare kara ang wa?» ⁴¹ Areje bbi ɔru kemse ang bbo e-dujuje Lubba na a kosoje me ne-na te. Dew ndiki ta dda ne ke maji njaa a, da-rɔ inga ddew ta dda ne le ang.»

⁴² Jeju tel aw ddew ew bbay ngaa duju Lubba na: «Bɔy, bbo engo neenn le to ta kare may njaa, mba ddew ke a kɔru ne ke ddang goto a, maji kare e-dda ne ke mei ndiki.»

⁴³ N̄-tel n̄-ddee a ningade dɔ bbi te bbay mba bbi uta dœde. ⁴⁴ Ninyade a naw n̄-duju Lubba ke gɔl mota laa bbay. Neenn le njaa n̄-tel n̄-duju Lubba le bbay. ⁴⁵ Ngaa n̄-tel n̄-ddee rɔ nje-njaje goe te a n̄-pa na: «Aw e-tibbije, aw uwaje rœse bbay wa? Bbasine, kare ase ngaa, da kila Ngonn le dew ji nje-ne-ddaje te ke maji ang. ⁴⁶ Yeenn a, inje are jawje. Dew ke ilam ji dewje te le ddee ngosi ngaa.

Duwa Jeju

⁴⁷ Toke Jeju nayn aw pa tar bbay a, kara le nje-njaje goe te ke dɔku gire joo ke ria na Judase le ddee ke dewje ke banya. Duwaje tɔku

kiyaje ke kakeje jide te. Tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije a ulajede. ⁴⁸ Judase nje-kila Jeju jide le tɔjude toke kete, mare ne ke na dda kare n̄-gere ne Jeju le. N̄-pa na: «Dew ke m-to mbiya a, to ne ann ta uwaeje.» ⁴⁹ Njange baa njaa a, Judase le ddee ngosi ke Jeju ngaa pa are na: «Lapiya, Nje-ne-toju!» Ngaa n̄-to mbiya. ⁵⁰ Jeju ilae te na: «Naam, e-dda ne ke e-ddee ta dda le.» Yeenn ngaa dewje le ddeeje ngosi ke Jeju le ngaa ilaeje uwaeje. ⁵¹ Mare nje-nja go Jeju te kara ɔru tɔku kiya laa ngaa tuka ne mbi mare nje-kula le tɔku-nje-polo Lubba ti. ⁵² Yeenn ngaa Jeju pa are nje-nja goe te le na: «E-tel ke tɔku kiya lei ture te, mba dew ke tɔl dew ke tɔku kiya a, da tɔle ke tɔku kiya tɔ. ⁵³ E-gere ang wa? Mase ta duju Bɔy kare ula ke anjije ke toje to nje-ddɔje banya banya arem. ⁵⁴ A bbo m-dda toke baann a, tarje ke Maketurule Lubba pa le a ddeeje to ne ke tɔkɔrɔ toke baann wa? Maketuru le pa na maji kare neenn le to toke baann.»

⁵⁵ Goe te a, Jeju pa are dewje ke banya le na: «E-ddeeje ke tɔku kiyaje, ke kakeje bba ta kuwam ne toke ne ke m-to nje-bboko. Ke ndɔ tɔyn misi me key-polo-Lubba te maw m-toju ne, a uwamje ang. ⁵⁶ A nejeenn tɔyn teeje kare tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje me Maketurute le ddeeje ne to ne ke tɔkɔrɔ.» Yeenn ngaa nje-njaje-go Jeju te le tɔyn njaa aynje inyaeje.

Daw ke Jeju lo tɔku sariya te le Jiipije

⁵⁷ Nje ke uwaje Jeju le awje saa rɔ Kayipi te ke to tɔku nje-polo Lubba. Nje-kɔruje gel ndu ke tɔkuje le Jiipije mbɔnje naa lo teenn. ⁵⁸ Piyar ɔru goe, a nja ddew ew saa ndereng tee ne me ndoko te le Kayipi le. Nande me ndoko te le ngaa nisi ke nje-ngemje ta key ta koo se ne le a kɔsu kɔyn toke baann wa?

⁵⁹ Tɔku nje-poloje Lubba ke nje-gangeje sariya le Jiipije le tɔyn aw

sangeje mare tar ngem ta kunda do Jeju te bba ta gange ne sariya yo doe te. ⁶⁰ Nje-tar-najije ke toje to nje-ngemje nya nya ddeeje ulaje tar tae te. A dingaje ne ke ta kunda ne tar doe te le ang. Do bonye a mare dewje joo ddeeje paje na: ⁶¹ «Dew neenn pa na: <Mase ta to key-polo-Lubba ta tel dda ture te me ndo mota te.> » ⁶² Toku nje-polo Lubba le in taar ngaa duje na: «Tar ke a kila te goto wa? Tar ddi a, a pa do tar te ke dewje aw paje doi te neenn wa? ⁶³ A Jeju pa tar ang. Yeenn ngaa toku nje-polo Lubba pa are na: « M-duji ke ri Lubba ke nje-kisi kem baa kare ilaje tar te neenn: <E-to Mesi, Ngonn le Lubba wa?> » ⁶⁴ Jeju ilae te na: «Ei njaa e-pa mban. A m-pa marese, bbasine neenn njaa a kooje Ngonn le dew do-ji kol Lubba te ke nje-singa-mongu. A kooje kare te ke na kin darâ ta ddee me mum te to. ⁶⁵ Yeenn ngaa toku nje-polo Lubba le tir kubbu ke roe te* ngaa pa na: «N-taji Lubba. N-ndiki ta kinga nje-tar-naji bbay ang ngaa. Ooje taji ke n-taji Lubba neenn mban. ⁶⁶ Tar ddi a ejeje doe te wa?» Dilaeje te na: «Nase yo.» ⁶⁷ Yeenn ngaa, n-tibbije nwere keme te ngaa n-bbirije jide n-tundaeje ne. Mareje tundaje kambore ngaa, ⁶⁸ paje na: «Mesi, e-pa are joo, na a undai wa?»

Piyar mbete Jeju na n-gere ang

⁶⁹ Kare teenn Piyar isi ddaka me ndoko te le. Mare nje-kula ke dene ddee ngosi saa ngaa pa na: «Ei kara e-nja ke Jeju dew ke Galile neenn le to.» ⁷⁰ A Piyar mayn kem dewje te toyn na: «M-gere tar ke e-ndiki ta pa neenn ang.» ⁷¹ Nunn ddew ta kotu ngaa n-tee ta ndoko te le a, mare nje-kula ke dene dang ooe ngaa pa are nje ke isi lo teenn na: «Dew neenn nja ke Jeju dew ke Najarete le to.» ⁷² Piyar unda yo ngaa mayn bbay na: «M-gere

dingaw neenn ang.» ⁷³ Ngaji goe te a, nje ke eeje teenn le awje ngosi ke Piyar le ngaa paje are na: «E-to kara le dewje neenn njaa. Tar-pa lei njaa toju.» ⁷⁴ Yeenn ngaa nunn kutu kunda yo ngaa n-ton ne guma na: «M-gere dingaw neenn ang. Toke mere ngem a, maji kare Lubba undam.» Kare teenn njaa kuran no. ⁷⁵ Piyar ole mee do tar te ke Jeju pa are na: «Kete bba kare kunra no a, a mbetem pa na e-gerem ang gol mota.» N-tee ddaka ngaa n-ton nya.

27

Daw ke Jeju no Pila te

¹ Ke endoo baa njaa, toku nje-poloje Lubba, ke tokuje le Jiipije toyn unnje ndude kare n-ton Jeju. ² Duwaeje n-toeje ngaa, n-ddeeje saa dulaeje ji ngonn-mbay Pilate te, ke to dew ke Rom.

Tar yo le Judase

³ Toke Judase ke ila Jeju ji dewje te le oo sariya yo ke n-ngange doe te le a, keje laa joke nya. N-tel ke kande nare ke domota le nare toku nje-poloje Lubba, ke tokuje le Jiipije le. ⁴ N-pa narede na: «M-dda ne ke maji ang, mba mila dew ke dda ne ke maji ang kara ang ji dewje te kare n-tole.» Dilaeje te na: «Osoje te ang. Yeenn ooi.» ⁵ Judase sanre nare le me key-polo-Lubba te ngaa otu aw ila kula gose te to kake te ngaa oy. ⁶ Toku nje-poloje Lubba le ndekeje nare le ngaa paje na: «Ndu are ddew ta ngem nare ke be neenn longem nare te ke me key-polo-Lubba te ang, mba to nare mese. ⁷ Duwaje do naa ngaa goe te a, dunnje nare le n-ndokoje ne ndoo le mare nje-kubba jo ta dda to lo dubbu yo le nje-mbaje. ⁸ Mba yeenn a n-bbar ne ndoo le na « ndoo-mese» ndereng bbokone. ⁹ Yeenn ngaa tar le Lubba ke Jeremi nje-kila mber-tar laa pa

* **26:65** 26.65 Bbe le Jiipije, toke mare dew ke bo tir kubbu laa a, yeenn toju to ungu woen nya. Yeenn to ne ke ngeng nya. Toku nje-polo-Lubba ee ke ddew ta tiir kubbu ke roe te ang to.

le ddee ne to tar ke tókoro. Tar le na: «N-taaje kande nare domota. To gate dew ke ngann Ijarayelje woju le ann. ¹⁰ Ngaa dareje mba ndoko ne ndoo le nje-kubba jo ddew kara baa ke ndu ke Ebbe-dewje unn arem.»

Pila te duju tar Jeju

¹¹ Daw ke Jeju no ngonn-mbay Pilate te. Ngonn-mbay le duje na: «E-to toku-mbay le Jiipije wa?» Jeju ilae te na: «Ye njaa e-pann.» ¹² A toke toku nje-poloje Lubba, ke tokuje le Jiipije aw undaje tar doe te a, nilade te kara ang. ¹³ Yeenn ngaa, Pilate duje na: «Oo tarje toyn ke daw dundaje doi te neenn ang wa?» ¹⁴ A nilae mare tar te kara ang. To ne ke dum do Pilate le.

N-gange sariya yo do Jeju te

¹⁵ Ke ndo kusu Pake kara kara toyn, ngonn-mbay le aw oru dew key-kula te. To dew ke dewje ke banya ndikije kare nore. ¹⁶ A kare teenn mare dew ke ria bbar nya ee key-kula te le. Ria na Barabase***. ¹⁷ Yeenn a Pilate duju dewje ke banya ke mbonje naa le na: «Na bba e-ndikije kare more marese wa? Barabase wase Jeju ke daw n-bbare to Kiriste le wa? ¹⁸ Mba Pilate gere ke maje to me a ddade do Jeju te a duwaeje dulae jia teenn.

¹⁹ Kare te ke Pilate isi lo sariya te le bbay a, dene laa ula pa are na: «Ula tai tar te le dew ke gate gate neenn ang. Mba til te neenn, moo ndoo nya me ni te woju doe.»

²⁰ A toku nje-poloje Lubba, ke tokuje le Jiipije tulaje dewje ke banya le kare n-dujeje dare noru Barabase a ta n-tolje Jeju. ²¹ Ngonn-Mbay le tel dujude na: «Horo dewje te ke joo neenn, na bba e-ndikije kare more marese wa?» A dilaeje te na: «Barabase!» ²² Pilate dujude bbay na: «Ddi a ma dda ke Jeju ke daw n-bbare to Kiriste le wa?» Dede toyn njaa dilaeje te na: «Are n-tole do kake-dese te!» ²³ Pilate dujude

na: «Majang ddi a n-dda wa?» A dunnje kutu kuru ekii ke singa bbay na: «Are n-tole do kake-dese te!»

²⁴ Toke Pilate oo to na kase dda mare ne dang ang, ngaa dewje le aw yekeje lo ke kete kete a, nunn maann ngaa n-toko ne jia kem dewje te ke banya le ngaa n-pa na: «Tar yo le dingaw neenn a kuwa dom ang. Oose.» ²⁵ Dewje ke banya le toyn ilaeje te na: «Maji kare tar yo laa le oso doje te ke do ngannje te.» ²⁶ Yeenn ngaa Pilate oru Barabase arede. Nare n-tunda Jeju ke ndey ngaa nulae jide te kare n-tole do kake-dese te.

Mbambaje ojuje Jeju kokoje ne

²⁷ Mbambaje le Pilate awje ke Jeju lo gange sariya te laa, ngaa kese mbambaje le toyn mbonje naa doe te. ²⁸ N-toruje kubbuje laa roe te ngaa dulaeje kubbu ke ngal ngaa kase. ²⁹ N-peteje kulaje ke to konn to ejokudo, ngaa dundaje doe te. Dulaje kare jia te ke kol ngaa dosuje mekeji golde nange noe te, n-kokeje ngaa n-paje na: «Lapiya, toku-mbay le Jiipije!»

³⁰ N-tibbije weren doe te ngaa n-taaje kare le dunda ne doe. ³¹ N-ddae n-koko ne ngaa goe te a, doruje toku kubbu le ngaa n-tel dulae kubbuje laa. Goe te a, dawje saa ta tole do kake-dese te.

N-bbere Jeju do kake-dese te

³² Toke mbambaje le injee me bbe te le aw teeje ke ddaka a, dingaje mare dingaw ke bbe te ke Sirenn, ria na Simo, ngaa duwaeje dare noto kake-dese le Jeju le. ³³ Daw n-teeje lo te ke daw n-bbar na Gologota, ke kande na: «Lo ka-do dewje» a, ³⁴ dareje Jeju le maann kande binye ke dungu maann ne ke ate me te ngaa dare kare nay. Jeju le na a, mbete ta kay.* ³⁵ N-bbereje do kake-dese te le ngaa goe te a, n-ddoje

* **27:34** 27.34 To ne dewje ke Rom aw unguje me ben te are dewje ke daw ta tolde do kake-dese te ta tolde bba kare doo ndoo nya ang.

mbari n̄-kaynje ne naa kubbuje laa.
³⁶ Ngaa disije lo teenn ta ngeme.

³⁷ N̄-dda mare makeruru n̄-bbere er d̄e te ta t̄ju ne gel ne ke n̄-gange ne sariya d̄e te le na: «Dew neenn to Jeju, t̄ku-mbay le Jiipije.»

³⁸ N̄-bbere nje-bbokoje joo d̄o kake-deseje te mb̄ore te t̄o. Mare kara er k̄ol, a mare kara er gel.

³⁹ Dewje ke aw ndayje loteenn tukaje d̄ode a tajeje. ⁴⁰ N̄-paje dareje na: «Ei ke e-ndiki ta t̄o key-polo-Lubba ta tel dda mare ture te me nd̄o mota te le, bbo e-to Ngonn le Lubba a, aji r̄oi ei njaa bbo in d̄o kake-dese te le uru nangê.»

⁴¹ T̄oku nje-poloje Lubba, ke nje-k̄oruje gel ndu, ke t̄okuje le Jiipije kokeje t̄o paje na: ⁴² «Naji mare dewje, a nase ta kaji r̄oe njaa ang! T̄oku-mbay ke Ijarayel le ann? Bbo nin d̄o kake-dese te nuru nangê a, ja koo meje te saa. ⁴³ Nunda mee d̄o Lubba te ngaa n̄-pa na n̄-to Ngonn le Lubba. Toke Lubba ndike a, maji kare naje bbasine neenn.»

⁴⁴ Nje-bbokoje ke n̄-bberede d̄o kake-deseje te le tajeje toke baann t̄o.

Koy le Jeju

⁴⁵ Unn kute kare te ke ar dana ndereng ḡol kare mota ke lo-kul te, lo ndul d̄o nange te t̄yn. ⁴⁶ A ta tee ḡol kare te ke mota a, Jeju uru ekii ke singa na: «Eli, Eli, lama sabakantani!» Kande tar le na: «Lubba lem, Lubba lem, inyam mba ddi wa?» ⁴⁷ Mare dewje ke eeje lo teenn le ooje tar le Jeju le a paje na: «Naw n̄-bbar Eli.» ⁴⁸ Mare dew kara horode te ayn ke nḡoru aw unn mare ta kubbu ula me maann binye te ke mase ngaa ke ta kare te a ula are Jeju kare ay. ⁴⁹ A mareje paje na: «N-ngina joo se Eli a ddee kaje wa?»

⁵⁰ Jeju tel uru ekii ke singa bbay ngaa goe te a kewn laa tee†. ⁵¹ Kare teenn njaa, kubbu ke n̄-to n̄-gange ne me key-polo-Lubba tir dana, in

taar uru nangê. Nange yeke ngaa erje riyaje. ⁵² Ta buwa-yoje teyn ngaa dewje ke ooje mede te ke Lubba bba oyje ndolje. ⁵³ Dinje me buwa-yoje te le n̄-teeje ngaa, go ndol te ke Jeju ndol horo dewje te ke oy le a, dandeje Jurusalam ke to bbe ke maji t̄yn are dewje nya oojede.

⁵⁴ Toke nje-k̄on d̄o mbambaje ke R̄om, ke dewje ke eeje saa lo ngem niinn Jeju le ooje nange ke aw yeke, ke neje ke teeje le a, bbeel ddade nya ngaa n̄-paje na: «Dew neenn to Ngonn le Lubba njaa.»

⁵⁵ Deneje ke banya ke inje Galile ngaa unnje go Jeju aw dda saa le eeje teenn t̄o. Darje ddew ew daw dooje nejeenn le. ⁵⁶ Horo deneje teenn le, Mari ke Magedala, ke Mari ke uju Jake de ke Jejebbe, ke k̄on ngann le Jebede deeje teenn.

Dila niinn Jeju me buwa-yo te

⁵⁷ Lo-kul a, mare nje-ne-kinga ke to dew ke bbe te ke Arimate ddee tee. Ria na Jejebbe. Ne kara n̄-to nje-nja-go Jeju te t̄o. ⁵⁸ Naw noo Pilate ngaa n̄-duju niinn Jeju le. Yeenn ngaa Pilate unn ndu kare dare niinn le. ⁵⁹ Nunn niinn le ngaa, n̄-ke ke kubbu ke siki ke are ngate ngate, ⁶⁰ ngaa nila buwa-yo te laa ne njaa ke nare duru dare toke siki bbay me er te. Goe te a, n̄-ndubbu mare t̄oku er nutu ne ta buwa-yo le ngaa n̄otu‡. ⁶¹ Mari ke Magedala de ke Mari ke kara deeje teenn, disije nangê, kemde ke buwa-yo te le.

Dundaje nje-ngemje buwa-yo le.

⁶² Lo-kare, ke to nd̄o ke go nd̄o m̄ose neje mba nd̄o-kuwa-r̄o a, t̄oku nje-poloje Lubba, ke Parijiyenje awje naate kara baa r̄o Pilate te, ⁶³ ngaa paje na: «Dew ke bo, jole meje to, d̄o nd̄o te ke nje-kere dewje neenn le nayn ne kem baa bbay le, n̄-pa na: «Nd̄o mota go yo te lem a, ma kin horo dewje te ke oy.» ⁶⁴ Yeenn a, unn ndu are n̄-ngem buwa-yo

† 27:50 27.50 Koy le Jeju to ne njaa ninya kewn laa nare tee. ‡ 27:60 27.60 Buwa-yo le Jiipije to nange ang. Daw n̄-ddaje buwa le me er te bba daw dubbu ne yoje lede.

le ndereng ndo mota. Baann ang a, nje-njaje goe te a ddee bbokoje niinne a da paje kareje dewje to ne a nin horo dewje te ke oy. Ngem ke guku neenn a ngeng kuta ye ke kete bbay§. ⁶⁵ Pilate pa arede na: «Nje-ngemje ta lo a neenn. Awje areje nje-ngemje buwa-yo le toke mese ndiki.» ⁶⁶ Dawje buwa-yo te le ta koo gusu ke ta ngem ne buwa-yo le. N-ddaje mare endaji ta buwa-yo le ngaa dundaje nje-ngemje ta lo tae te.

28

Kin le Jeju horo dewje te ke oy

¹ Go ndo-kuwa-ro te le Jiipije a, ke ndo-kuwa-ro*, Mari ke Magedala de ke Mari ke kara dawje ta koo buwa-yo le. ² A ta koo a, nange yeke ke singa. Mare anji le Ebbe-dewje in dara ddee, ndubbu er le ke ddang ngaa isi doe te. ³ N-ndoren toke teel le ndi ngaa kubbu laa nda toke le neyn jeenn. ⁴ Nje-ngemje buwa-yo le bbeelje nya ngaa isaje. Disije toke le dewje ke oy. ⁵ A anji le pa are deneje le na: «Sese, areje beel ddase ang, mba m-gere to aw e-sangeje Jeju ke n-tole do kake-dese te le. ⁶ Nee neenn ang, nin horo dewje te ke oy ddew kara baa toke n-pa le. E-ddee ooje lo ke dilae te le. ⁷ Ta, awje njange aw e-paje are nje-njaje goe te, e-paje na: «Nin horo dewje te ke oy, ngaa naw ta nginase Galile. A kooje nunn. Tar ke m-ndiki ta pa karese ann.» »

⁸ Deneje le otuje buwa-yo te le ke ngoru. Bbeel ddade ddem, rode neelde nya ddem ngaa daw paje tar le dareje nje-njaje-go Jeju te. ⁹ A ta koo a, Jeju tee node te aw tila kemde ngaa pa arede na: «Lapiya lese!» Deneje le ddeeje ngosi saa ngaa, dosuje mekeji golde noe te ngaa duwaje gole n-waleje ne. ¹⁰ Yeenn ngaa Jeju pa arede na: «E-bbelje

ang, aw paje areje ngakom are dawje Galile. Lo te ke nunn a da koom†.»

Tar ke nje ke ngemje ta buwa-yo le paje

¹¹ Toke deneje le naynje ddew-boo bbay a, mare dewje ke ngemje ta buwa-yo le telje awje me tokubbe te ngaa oruje gel neje toyn ke tee le areje toku nje-poloje Lubba. ¹² Toku nje-poloje Lubba le mbonje naa ke tokuje le Jiipije ngaa dooje ta naa. Goe te a, dare nje ke ngemje ta buwa-yo le toku nare, ¹³ ngaa n-paje darede na: «Ta e-paje na: «Kare ke n-nayn jaw n-tibbi bbay a, nje-njaje-go Jeju te le ddeeje til te ddee bbokoje niinne.» ¹⁴ Bbo Pilate oo tare a, ja gere gusu ke ta pa ne kare n-ndiki te. A sese a kingaje tar ang.» ¹⁵ Nje-ngemje ta buwa-yo le taaje nare le ngaa, ddaje ddew kara baa ke ndu ke darede le. Tar neenn le nja horo Jiipije te ndereng bbokone.

Jeju ula nje-njaje goe te

¹⁶ Nje-njaje-go Jeju te ke naynje doku gire kara le awje Galile do ddingiri te ke n-tojude le. ¹⁷ Toke dooje a, dosuje mekeji-golde nangê. A mareje, aw maynje bbay. ¹⁸ Jeju ddee ngosi ke de ngaa pa arede na: «Lubba arem singa toyn dara ddem, nangê ddem. ¹⁹ Yeenn a, awje ro gel-dewje te toyn ke do nange te. E-ddajede to nje-njaje-gom te, ngaa e-ddajede batem ke ri Bo, ri Ngonn, ke ri Ndil-me-nda. ²⁰ E-tojusede are n-ddaje ne ddew nduje te toyn ke munn marese. Ooje, ma kee ke se ke ndo toyn ndereng ddutu ndo te.

§ 27:64 27.64 Ngem ke dongor ke Jeju ere ye ke n-pa na ne a n-to Mesi le. Ooje Mat. 26.63. Ye ke goe te a to ye ke nje-njaje goe te a paje na ne a nin horo dewje te ke oy. * 28:1 28.1 Ndo-kuwa-ro le Jiipije to Saba, ke to Samedi. A ndo-kuwa-ro to damasi. † 28:10 28.10 Ooje Matiye 12.49

Maketuru le Marke

Marke

Mk

Jan-Batise duju dewje kare turuje ddew lede

¹ Kunn-kutu Tar ke maji ke do Jeju Kiriste, Ngonn le Lubba te a neenn.

² Lubba pa me maketuru te le Ejayi nje-kila mber-tar laa na:

« Ema Lubba, ma kula mare nje-kula lem noi te, kare mose ddew lei.

³ Ndu dew le aw uru ekii me kor te na:

« E-moseje ddew le Ebbe-dewje, Areje ddewje laa ndujuje njarara. »

⁴ Yeenn a, Jan Batise unda lo tee me kor te ngaa ila mber batem-turu me, kare Lubba oru ne tar majang do dewje te. ⁵ Dewje toyn ke do nange Jude te, ke nje ke Jurusalam awje roe te. N-paje majang lede ke ddaka are Jan ddade batem me maann Jurden te.

⁶ Jan ula kubbu ke n-dda ke biin jambal, ngaa n-to endaar bbere te. Ne-kusa laa to ebeteje, ke ubbu teje.

⁷ N-pa nare dewje na: « Dew ke aw ddee gom te ngeng utam. Mase ta ddom tutu kula ne-gol laa ang.

⁸ Ema m-ddase batem maann, a ne, na ddase batem Ndil-me-nda.»

Jan dda Jeju Batem

⁹ Kare teenn, Jeju in Najarete nange te ke Galile ddee ngaa Jan ddae batem jurden te. ¹⁰ A kare te ke Jeju in me maann te le aw tee ke ddaka a, noo kem dara ke teyn, ngaa Ndil-me-nda aw ddisi ke doe te toke le derjeenn. ¹¹ Ngaa mare ndu bbar me dara te na: « E-to ngonnum ke m-ndikii nya. Rom neelem nya wou doi.

Esu na Jeju me kor te

¹² Njange baa goe te a, Ndil-me-nda aw ke Jeju le me kor te. ¹³ N-nayn me kor te le ndo doso ngaa Satan nae. Nisi horo daje te ke mu ngaa anjije aw ddaje saa***.

Jeju unn kutu kula laa Galile

¹⁴ Go kila te ke dila Jan key-kula te a, Jeju aw Galile aw ila mber Tar ke maji le Lubba. ¹⁵ N-pa na: « Kare ke Lubba oju le ase ngaa. Bbe-kon le Lubba ddee ngosi ngaa. E-turuje ddew lese bbo ooje mese te ke Tar ke maji.»

¹⁶ Toke Jeju aw nja go toku-ba te ke Galile a, noo nje ndon-maannje joo. To Simo de ke ngokoen Andere ke daw dilaje ddenge daw ddaje ne ndon me toku-ba te le. ¹⁷ Jeju pa arede na: « Unnje gom a ma dda kare e-ddeeje to nje-ddaje ndon dewje.» ¹⁸ Njange baa njaa dinyaje ddengeje lede a dunnje goe.

¹⁹ Toke Jeju ngese ke kete ten be a, noo Jake de ke ngokoen Jan ngann le Jebede me toku to te lede, daw n-moseje ddengeje lede. ²⁰ Njange baa njaa Jeju le bbarde. Dinyaje bodede Jebede ke nje-kulaje me toku to te le a dunnje go Jeju.

Jeju tubba ndil ke maji ang ro mare dingaw te

²¹ Jeju de ke nje-njaje goe te dawje bbe te ke Kaperenayum. Ndo-kuwaro a, nande me key-mbon naa te le Jiipije ngaa nunn kutu toju ne. ²² Gusu ke naw n-toju ne ne le gange singa dewje ke aw ooje ne-toju laa le. Mba ne, naw n-toju ne toke le dew ke ee ke singa-kon-mbay, bbo n-toju ne le toke le engan nje-koruje gel Ndu ang.

²³ Kare teenn njaa, me key-mbon naa te le, mare dingaw ke ee ke ndil ke maji ang ee teenn to. Dingaw le uru ekii na: ²⁴ « Jeju ke Najarete, ddi a e-ndiki ta dda ke je wa? E-ddee ta tolje wa? M-geri ke maje. E-to dew ke maji-toyn ke Lubba ulae. ²⁵ Jeju ndange ndil ke maji ang le ngaa unn ndu are na: « Utu tai bbo e-tee me dingaw te neenn ke ddang.» ²⁶ Ndil le yeke dingaw le ke singa ngaa unda ekii tee ne. ²⁷ Tar nya dewje le toyn are n-dujuje naa ke yo ke ne na: « Ddi a be neenn wa? Ne-toju ke siki ke ee ke singa ann. Dingaw neenn

unn ndu are ndilje ke maji ang njaa kara ooje tae wa?»²⁸ Yeenn ngaa ri Jeju aw bbar do nange Galile te toyn.

Jeju oru ro-to ro mum Piyarje te

²⁹ Jeju in key-mbon naa te le Jiipije le tee, ngaa de ke Jake ke Jan dawje key le Simo de ke Andere. ³⁰ Mum Simoje ke dene to tuwa-ro-to te, mba nee ke ro-to ro-tunga. A kake Jeju tee be a, n-pa tare dare. ³¹ Jeju ddee ngosi saa, uwa jia ngaa are nin taar. A roe ke tunga le wul ngaa nunn kutu dda ne woju dode.

Jeju oru ro-to ro dewje te banya banya

³² Lo-kul te ke kare ande a, dewje otoje nje ro-toje toyn ke nje ke eeje ke ndilje ke maji ang ddeje ke de ke ro Jeju te. ³³ Dewje toyn ke me toku bbe te le mbonje naa ta key te le. ³⁴ Jeju oru ro-toje dang dang ro dewje te, ngaa n-tubba ndilje ke maji ang ro mareje te. A ninya ddew nare ndilje le kare paje tar ang mba ndilje le gereje ke maje.

Jeju inya Kapernayum a aw ta kila mber Tar ke maji

³⁵ Lo-kare te ke endoo ke lo naysn uja ang bbay a, Jeju in ngaa tee ddaka. Ni me toku-bbe te le naw nisi lo te ke iya roe, naw duju Lubba. ³⁶ Simo de ke nje-mareje dawje ta sange. ³⁷ Toke dingaeje a, n-paje dareje na: « Dewje toyn aw sangije.» ³⁸ A Jeju pa arede na: « Jawje lo te ke ddang, bbeje te ke mborje te neenn. Maji kare mila mber-tar neenn nunn to. Mba m-ddee woju do yeenn. ³⁹ Yeenn ngaa, n-nja nange Galile te toyn. Naw nila mber-tar me key-mbon naaje te le Jiipipe ke nange teenn ngaa n-tubba ndilje ke maji ang.

Jeju oru banji ro mare dew te

⁴⁰ Mare nje-banji ddee ro Jeju te, osu mekeji gole noe te, ngaa no no gole te na: « Toke e-ndiki a, ase ta dda kare m-ddee maji.» ⁴¹ Jeju le ooe a n-ddae ndoo ngaa ula jia ore ne a pa na: « M-ndiki te, e-ddee

maji.» ⁴² Njange baa njaa a, banji le goto ro dingaw te le are roe ddee maji. ⁴³ Jeju le in ke dingaw le, ngaa njange baa goe te a tubbae, a pa are na: ⁴⁴ « Oo ke maje, e-pa tar neenn are dew kara ang. A aw toju roi are nje-polo-Lubba tenni oo. Goe te a, are ne-polo ke Moyiji unn ndu mbae le ta toju dewje toyn to roi ddee maji.» ⁴⁵ Dingaw le otu a, aw pa go neje ke ingae le loje te toyn. Mba yeenn a, Jeju ase ta toju ne roe me mare toku bbe te ang ngaa. Nisi sayn ke bbeje, loje te ke iyaje rode, ngaa dewje inje loje te dang dang ddeje roe te.

2

Jeju dda are dingaw ke debbe roe oy ddee maji

¹ Ndo ngaji goe te a, Jeju tel ddee Kaperenayum, a dewje ooje na nee key, ² Yeenn a, n-ddeje toke banya, are ta key te le ddaka njaa kara lo goto. Jeju aw tojude tar le Lubba. ³ Dingawje so otoje mare dew ke debbe roe oy ddeje saa. ⁴ A dingaje ddew ta kaw saa no Jeju te ang mba dewje le bayanji nya. Yeenn a, doruje kem lo do key te, er lo te ke Jeju ee te. Ngaa dulaje dew ke roe oy le ke tuwa laa baa ke kem lo do Jeju te. ⁵ Toke Jeju oo koo-me te le dewje le a, pa are dew ke debbe roe oy le na: « Ngonum, tar majangje lei oru doi te.»

⁶ Mare nje-koruje gel Ndu ke eeje teenn le aw ejeje mede te na: ⁷ « Dew neenn pa tar baann mba ddi wa? Naw n-taji Lubba wa?. Na bba a kase koru tar majang do dew te wa? Lubba kara baa a ase.» ⁸ Njange baa njaa Jeju gere tar ke daw dejeje ngaa pa arede na: « Eeje ke keje ke baann mba ddi wa? ⁹ Ta pa kare dew ke debbe roe oy le na: < Tar majang lei oru doi te,> wase: < In taar unn tuwa lei bbo e-nja,> ye ke dda ngeng ang ta pa wa? ¹⁰ A m-ndiki kare e-gereje to Ngonn le dew ee ke singa do nange te neenn ta koru tar majang le dewje.» Yeenn a,

ñ-pa nare dew ke debbe rœe oy le na:
¹¹ « M-pa mari, in taar, unn tuwa lei
 bbo aw bbê lei.»

¹² Njange baa njaa, dingaw le ubba
 nange in kem dewje te le toyn ngaa
 unn tuwa laa a otu. Dede toyn njaa
 tar nyade, ngaa dɔsuje gaji Lubba ñ-
 paje na: « Joo mare ne ke be ndo
 kara ang.»

Jeju bbar Lebi kare unn goe

¹³ Jeju tel aw kar toku ba te ke
 Galile. Dewje ke banya ddeje rœe
 te are naw ñ-tojude ne. ¹⁴ Toke naw
 ñ-nday a, noo Lebi ngonn le Alpe ke
 isi lo kuka lambo te. Jeju pa are na:
 « Unn gom.» Lebi le in taar bbo unn
 goe.

¹⁵ Goe te a, Jeju aw usa ne key
 le Lebi le. A nje-taaje nare lambo
 toke banya ke nje-ne-ddaje ke maji
 ang isije ta ne-kusa te le ke Jeju
 de ke nje-njaje goe te. Dede nya
 njaa daw dunnje go Jeju le. ¹⁶ Nje-
 koruje gel Ndu ke eeje mbɔn naa te
 le Parijiyenje ooje a, Jeju aw usa ne
 ke dewjeenn le toyn. Yeenn a, ñ-paje
 dareje nje-njaje-go Jeju te le na: «
 Mba ddi bba naw nusa ne ke nje-
 taaje nare-lambo ke dewje ke nje-
 ddaje neje ke maji ang wa?»

¹⁷ Jeju oo tar ke daw ñ-paje le ngaa
 pa arede na: « Dewje ke rœde to ke
 maje ndikije ta koo nje-kare kuma
 ang. Dewje ke rœde tode bba. Dewje
 ke ooje rœde to dewje ke gate gate a
 m-ddee ta bbarde ang. M-ddee mba
 dewje ke gereje to ñ-toje to nje ne-
 ddaje ke maji ang.»

Tar do mbete ne-kusa te

¹⁸ Mare ndo, nje-njaje-go Jan-Batise
 te, ke Parijiyenje daw dinyaje ne-
 kusa* a, dewje aw dujuje Jeju na: «
 Mba ddi bba nje-njaje-go Jan-Batise
 te ke nje-njaje-go Parijiyenje te aw
 inyaje ne-kusa a, nje-njaje goi te
 inyaje ne-kusa ang wa?» ¹⁹ A Jeju
 ilade te na: « Ejeje to dewje ke ñ-
 bbarde kusu taa naa te a kinyaje ne-
 kusa kare te ke nje-dene le isi ke de

wa? Baann ang. Toke ñ-nayn ke
 de bbay a, daseje ta kinya ne-kusa
 ang. ²⁰ A kare a ddee ke da koru
 nje-dene le horode te a, da kinya ne-
 kusa bbay.

²¹ Dew a kunn ta-kubbu ke siki
 kila ne kem konn kubbu ang. Bbo
 ñ-dda toke baann a, ta-kubbu ke siki
 le a koru kem konn kubbu le kare
 tel bo uta ye ke kete bbay. ²² Ddem,
 dew a kungu ben ke siki me konn
 ku-endarje te ang. Bbo ñ-dda toke
 baann a, ben le a dda kare kuje le
 tirje, ngaa ben le kara a kula koru
 ddem, ku-endaarje le kara a nayje ke
 koru ddem. Kuje-endaarje ke siki a
 maji ta kungu ben ke siki me te.»

Tar do ndo-kuwa-ro te

²³ Mare ndo-kuwa-ro, Jeju aw
 nday me ndo beleje te. A Nje-
 njaje goe te unnje kutu tije jinga
 beleje le ke ddew ddew. ²⁴ Yeenn
 ngaa Parijiyenje paje are Jeju na: «
 Oo, mba ddi bba nje-njaje goi te aw
 ddaje ne ke ndu leje mbete kare dew
 dda ke ndo-kuwa-ro wa?» ²⁵ Jeju
 ilade te na: « Ndo kara e-turaje
 Maketuru do ne te ke Dabbiti dda
 ang wa? Ndo mare, bbo ddae, ne
 de ke nje ke unnje goe a dingaje
 ne ta kusa ang. ²⁶ A nande me key
 te le Lubba do ndo te ke Abiatar a
 to ne to toku nje-polo-Lubba. Nusa
 mapaje ke dare Lubba to ne-polo
 ngaa nare nje ke unnje goe le to. A
 ndu are ddew kare nje-poloje Lubba
 a ta usaje mapajeenn le.» ²⁷ Jeju pa
 arede bbay na: « N-dda ndo-kuwa-
 ro waju do dew, bbo ñ-dda dew waju
 do ndo kuwa-ro ang. ²⁸ Mba yeenn a,
 nje ndo-kuwa-ro kara Ngonn le dew
 aw on doe to.»

3

Jeju dda are ji mare dingaw ddee maji

¹ Jeju tel aw key-mbɔn naa te le
 Jiipije. A mare dingaw ke jia oy ee
 key-mbɔ-naa te le. ² A Parijiyenje ke
 eeje teenn aw aaeje ta koo se na koru

* **2:18** 2.18 Kinya ne-kusa to gusu ke ta kusa ne ang ddem, ta kay maann ang ddem, a kunn mare kare mba duju Lubba waju do mare ne.

rɔ-to rɔ dingaw te le ke ndɔ-kuwa-rɔ wa? Mba n̄-ndikije ta kunda tar dɔe te. ³ Jeju pa are dingaw ke jia oy le na: « In taar kem dewje te neenn tɔyn.» ⁴ Goe te a, n̄-duju dewje le na: « Ndu are ddew ta dda maji ke ndɔ-kuwa-rɔ wase ta dda maji ang wa? Ta kaji dew wase ta kinyae kare noy wa?» A dewje le ndikije ta kilae tar te le ang. ⁵ Jeju aade tɔyn ke ungu. Rɔe neele ang mba dewje are mede ketere. Yeenn ngaa n̄-pa nare dingaw le na: « E-ndɔju jii.» Dingaw le ndɔju jia ngaa jia le ddee maji. ⁶ Parijiyenje le inje key-mbɔn naa te le teeje be a, uwaje dɔ naa ke dewje ke me mbɔn-naa te le Erode ta koo ddew ke ta tɔl ne Jeju.

Dewje ke banya ddeeje ingaje Jeju

⁷ Jeju de ke nje-njaje goe te ɔruje rɔde awje kar ba te ke Galile a, dewje ke banya banya ɔruje goe. Dewje le inje Galile, ke Jude, ⁸ Jurusalam, ke nange te ke Idume. Dinje nange te ke tura Jurden te ke bbeje te ke toje mbɔr Tir te ke Sidɔn tɔ. N̄-ddeeje toke banya rɔ Jeju te mba dooje tar neje tɔyn ke Jeju aw dda. ⁹ Yeenn a, Jeju duju nje-njaje goe te kare dundaje mare tɔku to ngɔsi dareje, mba kare dewje ke banya le ubbaeje ang. ¹⁰ Mba, Jeju aw ɔru rɔ-to rɔ dewje te nya are, dewje tɔyn ke rɔde tode aw awje ke dɔe te dɔete ta kɔre ke jide. ¹¹ Toke nje ke ndilje ke maji ang aw ddade ooeje a, n̄-teeje dosoje nangê nɔ-gɔle te ngaa duruje ekii na: « E-to ngonn le Lubba.» ¹² A Jeju ndɔru mbide nya kare n̄-paje tare dare dewje ang.

Jeju mbere nje-njaje goe te dɔku gire joo to nje-kayn-kulaje

¹³ Goe te a, Jeju al mare ddingiri ngaa, bbar dewje ke mee ndikide are dawje rɔe te. ¹⁴ N̄-mbere mareje dɔku gire joo kare n̄-naynje saa ddem, kare nulade nare daw dilaje mber Tar ke maji ddem. ¹⁵ Narede singa ke ta tubba ne ndilje ke maji

ang. ¹⁶ Dewje ke dɔku gire joo ke n̄-mberede le to: Simɔ ke Jeju unda ria na Piyar, ¹⁷ Jake de ke ngɔkɔen Jan ke toje to ngann le Jebede. Jeju unda ride na Boanerejese, gele na: « Dingawje ke toje toke le ndi ke ndange.» ¹⁸ Andere ke Pilipi, Bata-lami ke Matiye, Toma ke Jake ngonn le Alpe, Tade ke Simɔ ke daw n̄-bbare to « Dew ke ndiki bbe laa nya», ¹⁹ ke Judase Isikariyote nje kunn dɔ Jeju.

Nje-nujuje le Jeju ndikije ta kɔreje kɔtuje saa

²⁰ Jeju tel key ngaa goe te a, dewje banya banya tel mbɔnje naa are, nekusa njaa kara ne de ke nje-njaje goe te dingaje ddew ta kusa ang. ²¹ Nje-nujuje laa ooje tare, ngaa ddeeje ta kuwae kaw saa mba n̄-paje na: « Dɔ Jeju turu.»

Jeju ila tar dewje te ke undaje tar dɔe te

²² Nje-kɔruje gel Ndu ke inje Jurusalam paje na: « Belejebul*isi mee te.» N̄-paje bbay na: « Mbay le ndilje ke maji ang le a are singa ta tubba ne ndilje ke maji ang le.»

²³ Yeenn ngaa, Jeju bbarde, ngaa unn mare ne-kɔju mare pa ne tar arede na: « Satan a kase tubba Satan toke baann wa? ²⁴ Toke dewje ke me bbe-kɔn te ke kara baa aw tinje naa a, bbe-kɔn le a kase nayn ang. ²⁵ Ngaa bbo toke dewje ke me nuju te ke kara baa tinje naa a, nuju le a kase nayn ang. ²⁶ A toke Satan dda dɔ ke rɔe njaa, a bbo n̄-kayn rɔe danna joo a, na kase nayn ang, laa a goto ngaa.»

²⁷ « Dew a kase kande me key te le nje-singa ta koto ne-kingaje laa njaa baann ang. Maji kare nuwae n̄-tɔe bba. A toke n̄-tɔ nje-singa le a, na kase ta taa neje tɔyn ke toje me key te laa.

²⁸ Tɔkɔrɔ njaa m-pa marese: Lubba a kɔru tar majangje, ke tar ne-tajije tɔyn ke dewje tajeje dɔde te. ²⁹ A dew ke taji Ndil-me-nda, tar

* 3:22 3.22 Ooje Luku

a kōru dōe te ndō kara ang. Mba tar majang ke ke ndō ke ndō to dōe te mban.»

³⁰ Jeju pa tar ke de toke baann mba n̄-paje na: « Ndil ke maji ang isi mee te.»

Kōn Jejuje, ke ngakōenje ke tokōrō

³¹ Goe te a, kōn Jejuje, ke ngakōn Jejuje n̄-ddeeje darje ddaka ngaa dulaje dew kare bbare. ³² Dewje toke banya isije mbōr Jeju te le ngaa, n̄-pa dare na: « Oo, kōinje, ke ngakōinje ke dingaw ke nje ke dene deeje ddaka, ngaa n̄-dujije.» ³³ Jeju ilate na: « Na a to kōmje ngaa, nje ke dda bba toje to ngakōmje wa? ³⁴ Goe te a, naa dewje ke isije gukueje le ngaa n̄-pa na: « Ooje, kōmje ke ngakōmje a isije neenn.» ³⁵ Mba dew ke dda ne ke me Lubba ndiki a to ngokōm, to kōnanem, ngaa to kōmje.»

4

Gusu-tar dō nje-ne-dubbu te

¹ Jeju tel aw tōju ne kar tōku ba te ke Galile a, dewje ke banya mbōnje naa rōe te. Yeenn a, naal mare tōku to nisi me te. Tōku to le to dō maann te, a dewje le arje taa maann te le ngōsi. ² N̄-tōjude neje nya ddew gusu-tar te. N̄-pa me ne-tōju te laa le na: ³ « Ooje, mare ndō, mare dew aw ndō ta dubbu ne. ⁴ A toke naw n̄-dubbu ne le a, mare kande ne le gayn dōr ddew te. A eelje ddeeje ngaa ōnje. ⁵ Mare kande neje le gaynje lo te ke to er ke nange ndeer te ang. Kande neje le teeje njange baa mba nange ke ke te ndeer ang. ⁶ A toke kare ōsu nya a, puru kare le ōn koje ke teeje le. N̄-tutuje mba ngirade ande nangê ke maje ang. ⁷ Mare kande koje le gaynje me konnje te. Konnje le ngalje ngaa taa dōde are dandeye kande ang. ⁸ A mare kande koje le gaynje dō nange te ke maji. N̄-teeje, n̄-nduje ngaa dandeye. Mareje andeye dōmuta, mareje dōmisan, mareje dōdōku.» ⁹ Ngaa n̄-pa na: « Dew ke mbia to ta koo ne tar a, oo.»

Jeju tōju ne ke gusu-tar mba ddi wa?

¹⁰ Toke Jeju aw ddew ew ke dewje ke banya a, nje-kayn-kulaje ke dōku gire joo ke dewje ke aw njaje saa le dujeje tar ōju dō gusu-tarje ke naw n̄-tōju ne ne le. ¹¹ Nilade te na: « Sese Lubba are e-gereje tar Bbe-kōn laa ke to tar ke iya rōe. A kese dewje, gusu-tar a daw pa ne tare darede.

¹² Baann bba,

«Da kaaje lo ke maje, a da kooje ne ang ddem,

da kooje tar ke mbide ke maje, a da gere kande ang.

Baann ang a, da telje rō Lubba te kare ōru tar dōde te.» »

Jeju ōru gel gusu-tar ke dō nje-ne-dubbu te le

¹³ Goe te a, Jeju dujude na : « E-gereje gel gusu-tar neenn ang wa? Yeenn a, a gereje kande kese gusu-tarje tōyn toke baann wa? ¹⁴ Dew ke aw dubbu kande koo le to ddew kara baa ke dew ke aw ila mber tar le Lubba. ¹⁵ Mare dewje toje toke le mbōr ddew ke tar le Lubba le oso ke te. Kake dooje Tar le be a, Satan ddee ngaa ōru tar ke n̄-dubbu le mede te ke ddang. ¹⁶ Mareje toje toke le loje ke to er. Dooje tar le a, n̄-taaje tar le njange baa ke rō-neel. ¹⁷ A dinyaje tar le dare ngirae uwa nange mede te ang. N̄-naynje ddewe te ang. Toke ne-wungu wase ne-singa ddee ingade wōju dō tar le a, n̄-tusuje dinyaje njange baa. ¹⁸ Mareje taaje tar le toke le ko ke oso horo konnje te. Dooje tar le, ¹⁹ a keje tar wōju dō neje te ke nangê neenn, kem-nda ne-kingaje ke bbo neje dang dang ke aw ere dew andeye mede te ngaa, taa dō tar le are ande ang. ²⁰ A mareje taaje tar le ddew kara baa toke ko ke oso nange te ke maji. Dooje tar le, n̄-taaje tar le ngaa tar le ande. Mareje andeye dōmuta, mareje dōmisan, mareje dōdōku.»

Gusu-tar dō lambe te

²¹ Goe te a, Jeju pa arede na: « Dew a kila puru lambe te kaw kunda

me jo te wase koy tira te wa? Na kunda do mare ne te taar ang wa? ²² Ne toyn ke to lo-kiyae te a tee ke ddaka kem dewje te. Ngaa ne toyn ke n̄-kusu doe a tee kem dewje te. ²³ Dew ke mbia to ta koo ne tar a oo.» ²⁴ Jeju pa arede bbay na: « Ooje tar neenn ke maje. Ne ke unnje wɔjuje ne ne areje dew, Lubba a kunn kɔju ne ne karese to. Na kila mare doe te karese. ²⁵ Mba dew ke ee ke ne, a kare mare doe te. A dew ke ee ke ne ang, ne ke ten baa kara da koru jia te.»

Gusu-tar do ko te ke tee ke doe baa

²⁶ Jeju pa bbay na: « Bbe-kɔn le Lubba to ddew kara baa toke dew ke dubbu ko me ndoo te laa. ²⁷ Goe te a, le n̄-tibbi wase n̄-tibbi ang til ke kare njaa kara ko le aw tee ngaa ndu. A ne nje ndo le n̄-gere gusu ke ko le aw tee ne ang. ²⁸ Nange njaa dda are ko le tee. Dɔngore, ko le tee, goe te a doe tee ngaa bba kande tee doe te. ²⁹ Toke kande ko le sange ke maje a, nje-ndoo le unn kutu tuka mba kare kujae ase ngaa.»

Gusu-tar do kande kake te ke ria na Mutarde

³⁰ Jeju tel pa na: « Ddi bba ja kunn kɔju ne Bbe-kɔn le Lubba wa? Gusutar ke baann bba ja kunn ta pa ne tare wa? ³¹ Bbe-kɔn le Lubba to ddew kara baa toke le kande kake ke ria na mutarde. Kare dubbue a, to kande ko ke to ten baa uta kese kande koje toyn ke do nange te. ³² Toke n̄-dubbe a, n̄-tee n̄-ngal nuta kese koje toyn ke me ndoo te. Barkemeje ngalje to bbeel are eelje kara aseje ta dda key lede baenje te.»

³³ Jeju aw toju ne ddew gusutarje te nya toke baann. Naw n̄-toju ne le ke gusu ke ta kare n̄-gereje kande. ³⁴ Gusu-tar dɔro a n̄-pa ne tar narede. A toke ne de ke nje-njaje goe te disije ke karede baa a, noru gel neje toyn narede.

Jeju ndange bamburanbo are ew roe

³⁵ Lo-kul a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Jawje tura toku ba te.»

³⁶ Yeenn ngaa dotuje dinyaje dewje ke banya le. Nje-njaje-go Jeju te le unneje ke toku to ke nisi me te le awje saa. Mare toku toje eeje ngosi saa to. ³⁷ A ta koo a, mare bamburanbo in aw ula ke singa are maann le aw lenge ngaa ungu me to te le, nayn sen baa kare ddusu. ³⁸ A Jeju to aw tibbi kutu toku to te le. N̄-gete doe ke ne-gete-do. Yeenn ngaa nje-njaje goe te uruje ekii ndoleje na: « Nje-ne-toju, koy ke ja ta koy neenn oo to ne ang wa?»

³⁹ Toke Jeju ndol a, n̄-ndange bamburanbo le ngaa pa are maann le na:« E-to ddekeke, ew roi!» Yeenn ngaa bamburanbo le ew roe ngaa lo ddee to yenene. ⁴⁰ Goe te a Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Bbeel ddase be mba ddi wa? Koo me te lese goto bbay wa?» ⁴¹ A Bbeel ddade nya are n̄-dujuje na, na: « Dew neenn to dew ddi bba lel ke maann kara aw ooje tae wa?»

5

Jeju tubba Ndil ke maji ang ro mare dew te

¹ Jeju de ke nje-njaje goe te n̄-teeje tura toku ba te ke Galile nange te le dewje ke Gadara. ² A toke Jeju in me toku to te le uru nangê a, njange baa njaa mare dingaw ke ee ke ndilje ke maji ang in dobareje te tee ngaa tila keme. ³ Naw n̄-to dobareje te le are kula njamji njaa kara dew ke a kase ta toe ne ang. ⁴ Mba ke ndo toyn njaa bbo n̄-toe ke kula njamji ngaa dilae poro a, n̄-ti kula le ngaa n̄-tete ande nare ke dilae ne poro le. Dew ke ee ke singa ta kuwae kore nange kare n̄-to ddekeke goto. ⁵ Til ke kare naw nja dobareje te ke do ddingirije te ngaa naw nuru ekii ddem naw njare roe ke erje nare are do.

⁶ Toke noo Jeju ddew ew a, nayn naw nosu mekeje gole nangê noe te. ⁷ Nuru ekii ke taar na: « Jeju Ngonn le Lubba ke isi ddotu dara te nu. Ddi a e-ndiki rom te wa? Muwa goli ke ri Lubba, ula kem ndoo ang.» ⁸ N̄-pa tar baann mba pa ke Jeju pa are na:

« Ndil ke maji ang, e-tee me dingaw te neenn ke ddang.» ⁹ Jeju duje na: « Rii na na wa?» Nilae te na: « Rim na banya banya» mba, n-bayan nya. ¹⁰ Ngaa n̄-dda r̄oe to ndoo n̄-ḡol Jeju te nya kare tubbade nange teenn ke ddang ang.

¹¹ Kusu bereje aw usaje ne nḡosi ke ddingirije le. ¹² A ndilje ke maji ang le uwaje ḡol Jeju na: « Ulaje me bereje te tonn, are jande mede te.» ¹³ Jeju ndiki te ke de are n̄-teeje me dingaw te le ngaa dandeje me bereje te le. Bereje le t̄oȳn k̄orde aw nḡosi ke doro joo. Dinje kare ddingirije te le ke nḡoru ngaa n̄-gayje me t̄oku ba te le doyje.

¹⁴ Nje ngemje bereje le aynje aw paje tare me t̄oku bbe te le ddem, ngann bbeje te ddem ngaa dewje ddeje ta koo ne ke tee le. ¹⁵ Toke n̄-teeje r̄o Jeju te a, dooje dingaw ke ndilje ke maji ang banya banya isije mee te le. Nisi nangê. Nula kubbu r̄oe ngaa keje laa tel ddee ke maje. Dede t̄oȳn bbeel ddade. ¹⁶ Dede ke dooje neenn le d̄oruje gel ne ke inga dingaw le, ke ne ke inga bereje le dare dewje le. ¹⁷ Yeenn ngaa n̄-n̄nje n̄-ḡol Jeju te kare ̄otu nange te lede ke ddang.

¹⁸ Kare ke Jeju aw aal t̄oku to a, dingaw ke n̄-tubba ndilje ke maji ang mee te le dda r̄oe to ndoo n̄-ḡole te na: « M-ndiki ta nayn sei.» ¹⁹ Jeju ndiki te ang, a pa are na : « E-tel key lei, horo nujuje te lei, ta ̄oru gel ne ke Ebbe-dewje dda sei ddew me maji te laa le arede.» ²⁰ Dingaw le aw ngaa pa tar neje t̄oȳn ke Jeju dda saa le nange te ke t̄oku bbeje ke doku eeje te. Dewje t̄oȳn ke ooje tar le, tar le gange singade.

Jeju aji ndol ngonn le Jayirusu, ngaa aji mare dene

²¹ Toke Jeju unn t̄oku to tura maann te le teel a, dewje ke banya ddee mb̄onje naa r̄oe te ta ba te. ²² Mare nje k̄on d̄o key-mb̄on naa le

Jiipije ddee tee. Toke noo Jeju a, n̄-tee noso n̄o ḡole te ngaa, ²³ n̄-n̄o n̄o-ḡole te n̄-pa na: « Ngunnum ke dene a ta koy. E-ddee ila jii d̄oe te are naji, ta nisi kem baa.» ²⁴ Jeju ̄otu aw saa. Dewje ke banya ̄oruje goe ngaa aw ubbaeje ke yo ke ne.

²⁵ Mare dene ee horo dewje teenn le. Mese aw ddee r̄oe te ase bbal d̄oku gire joo. ²⁶ Noo ndoo nya ji nje-kareje kuma te. Nare laa nunga t̄oȳn mbae. A ninga ne ke maji kara goe te ang. R̄o-to le aw aw ke kete kete. ²⁷ Dene le oo tam Jeju. Yeenn a, n̄-ddee nande horo dewje te le er giri Jeju te ngaa n̄oru kubbu laa ke jia. ²⁸ Mba n̄-pa mee te na: « Bbo ta kubbu laa baa njaa bba m̄oru kara r̄om a ddee maji. ²⁹ Kare teenn njaa, mese ke aw ddee r̄oe te le gange ngaa n̄-gere to r̄o-to le ne le nunga. ³⁰ Njange baa njaa, Jeju gere to mare singa in r̄o ne te tee. N̄-turu r̄oe dann dewje te le ngaa n̄-duju na: « Na ̄oru kubbu lem wa?» ³¹ Nje-njaje-goe te ilaeje te na: « Oo dewje ke banya ke aw ubbaije ke yo ke ne neenn ke maje a, e-tel e-duju se na ̄oru kubbu lei wa, toke baann wa?» ³² A Jeju aw ila keme ta koo dew ke dda neenn le. ³³ Dene le gere ne ke ingae le are bbeel ngaa aw isa. Yeenn ngaa n̄-ddee noso n̄o ḡol Jeju te le ngaa, n̄-pa tar ke t̄ok̄or̄o nare. ³⁴ Jeju pa are na: « Ngunnum, koo-me te lei ajii. Aw ke me-wul l̄om ke r̄o ke maji.»

³⁵ Kare ke n̄-nayn naw n̄-pa tar bbay a, mare dewje inje key le Jayirusu le ddee paje areje na: « Ngonni le oy mban, a aw j̄oku nje-ne-t̄oju le bbay mba ddi wa?» ³⁶ Jeju aa lo ke tar te lede le ang, ngaa pa are Jayirusu na: « Are bbeel ddai ang. Ka njaa oo mei te a, bbaye.» ³⁷ Piyar, ke Jake de ke ngok̄oen Jan a nare daneje a bbaye, bbo mare dew dang ang. ³⁸ Toke n̄-teeje key le Jayirusu le a, Jeju oo dewje ke aw ddaje r̄ode, aw n̄nje ngaa aw ndingaje ne r̄ode nya nya. ³⁹ Nande key ngaa n̄-pa narede na: « Aw ddaje

röse ngaa aw nonje mba ddi wa? Ngonn le oy ang, ka a naw n̂-tibbi.»

⁴⁰ A dewje le kokeje. Yeenn ngaa, nare dewje toyn teeje ddaka, a bo ngonnje le, ke kon ngonnje le, ke dewje ke danneje a nare dandeje saa lo te ke dila ngonn le ke te. ⁴¹ Nuwa ji ngonn le ngaa n̂-pa nare na: « Talita kum.» Kande tar le na: « Ngonn ke dene, m-pa mari, in taar.»

⁴² Njange baa njaa a, ngonn ke dene le in taar aw nja. Nee ke bbal doku gire joo. Ne le dum do dewje toyn ke eeje lo teenn le. ⁴³ A Jeju ndoru mbide nya kare n̂-paje tare dare dew oo ang. Goe te a, n̂-pa narede na: « Areje ne nusa.»

6

Dewje ke Najarete ooje mede te ke Jeju ang

¹ Jeju otu lo teenn ngaa tel bbe te ke nisi te, ke to Najarete. Nje-njaje goe te danneje. ² Ndo-kuwaro a, Jeju aw toju ne dewje me keymbon naa te le Jiipije. Ne-toje laa le gange singa dewje ke banya ke aw ooje ne-toju laa le, ngaa paje na: « Ninga neje neenn toyn dda wa? Na are kem-kare, ke singa ta dda ne nemorije ke be wa? ³ Nje-dda kake le ann ang wa? N-to ngonn le Mari ang wa? Ngakoenje a to Jake, ke Jojese, ke ngokon Jude de ke Simo ang wa? Ngakonane isije a isije ke je neenn ang wa?» Neenn dda are n̂-mbeteje ta koo mede te saa. ⁴ Yeenn ngaa, Jeju pa arede na: « Dewje aw walje nje-kila mber-tar le Lubba kese loje te toyn, bbo bbe te ke nisi te, horo nujuje laa, wase me key te laa ang.» ⁵ Jeju ase ta dda ne-mori kara lo teenn ang. Bbaye njaa to mare nje-ro-toje ke nila jia dode te nare ro-to lede nunga. ⁶ A tar nya Jeju waju do koo ke dooje mede te ang le.

Jeju ula nje-kayn-kulaje laa ke doku gire joo

Goe te a, Jeju nja me ngann bbeje te toyn ke mbor Najarete te mba toju ne. ⁷ Jeju bbar nje-kayn-kulaje

laa ke doku gire joo le. Nulade joo joo. Narede singa ta tubba ne ndilje ke maji ang. ⁸ Nunn ndu narede na: « Unnje ne kara mba kaw lese ang. Unnje mapa ang ddem, bbol ang ddem, unnje nare ilaje me bbol te ke bberse te ang ddem. Kake a ta uwaje jise te. ⁹ Ulaje ne-golje lese. A awje ke kubbuje ke taar joo ang.» ¹⁰ Jeju pa arede bbay na: « Toke e-teeje mare lo te, a bbo n̂-taase ke key a, e-naynje ke teenn ndereng ndo ke a kotuje ne. ¹¹ Toke dewje ke mare bbe te ndikije ta taase ke key ang, ngaa dooje tar lese ang, a bbo a ta kotuje lo teenn a, e-tundaje bum nange ke golse te. Nayn to naji lese a oruje.»

¹² Nje-njaje-go Jeju te le awje ngaa ilaje mber kare dewje turuje mede. ¹³ N-tubbaje ndilje ke maji ang banya banya, dilaje ubbu do nje-ro-toje te dare ro-toje lede nunga.

Tar yo le Jan-Batisi

¹⁴ Tokumbay Erode oo tar le Jeju mba ria bbar ke lo toyn. Mare dewje paje na: « Jan-Batisi a in horo dewje te ke oy tee! Mba yeenn a, nee ke singa ta dda ne ne-morije.» ¹⁵ Mareje paje na: « To Eli.» A mareje paje na: « To mare Nje-kila mber-tar le Lubba toke nje-kilaje mber-tar le Lubba ke lew ann.» ¹⁶ Erode oo tarje le baann a, pa na: « Jan ke mare n̂-gange doe le a in horo dewje te ke oy tee.»

¹⁷⁻¹⁸ Do ndoe teenn, Erode Antipase taa Erodiade dene le ngokon Pilipi. Yeenn a Jan-Batisi pa are Erode le na: « Ee ke ddew ta taa dene le ngokoin ang.» Mba yeenn a, Erode unn ndu kare duwa Jan n̂-toe ngaa dilae key-kula te. ¹⁹ Erodiyade mbete Jan ke me kara ngaa ndiki kare n̂-tol Jan le a, ninga ddew ang, ²⁰ mba Erode aw bbel Jan le nya. N-gere to Jan to dew ke to gate gate ddem, dew ke Lubba undae dang ddem, are naw ngeme ke maje. Toke noo tar ke Jan aw pa a, n̂-gere ne ke

na dda ang. A do ye teenn kara, n̄-ndiki nya ta koo tarje laa.

²¹ A mare ndo, ddew oru are Erodiyade. To ndo ke Erode inga mare bbal kara do mare te, are n̄-dda kusu n̄-bbar ne toku-dewje ke aw ddaje saa kula, toku mbambaje laa, ke toku dewje ke Galile.

²² Ngonn le Erodiyade ke dene ande me key te le ngaa unn kutu la. A la laa le neel Erode de ke nje ke n̄-bbarde le nya. Yeenn ngaa Erode le pa are ngonn ke dene le na: « E-dujum ne ke mei ndiki a, ma kari.»

²³ Nunda yo nare na : « Ne toyn ke e-dujum a ma kari. Le to debbe bbekon lem njaa bba e-duju kara ma kari.» ²⁴ Ngonn ke dene le tee aw inga koenje ngaa dujue na: « Ddi a ta m-duju wa?» Koenje ilae te na: « E-duju do Jan-Batise.»

²⁵ Ngonn ke dene le tel ke ngoru aw inga toku-mbay le ngaa pa are na: « M-ndiki kare arem do Jan-Batise me toku pambala sambe te bbasine neenn njaa.» ²⁶ Ro toku mbay le neele ang njaa nyom. A waju do yo ke nunda no dewje te ke n̄-bbarde le, nase ta mbete ang.

²⁷ Yeenn ngaa, njange baa njaa nunn ndu nare mare mbamba laa kara kare ddee ke do Jan-Batise le are.

²⁸ Mbamba le aw key-kula te ngaa gange do Jan-Batise le. Nila doe le me pambala sambe te, ngaa n̄-ddee ne nare ngonn ke dene le are ngonn ke dene le are koenje. ²⁹ Toke nje-njaje-go Jan te le ooje tare a, daw dunn ninne n̄-dubbuje.

Jeju are ne-kusa dewje doro mi

³⁰ Nje-kayn-kulaje telje ro Jeju te ngaa paje go neje toyn ke n̄-ddaje, ke neje ke n̄-tojuje dewje dareje.

³¹ Dewje banya aw ddeeje a mareje aw telje are ne-kusa kara Jeju de ke nje-kayn-kulaje laa le dingaje ddew ta kusa ang. Yeenn a Jeju pa arede na: « Sese, e-ddeeje awje sem lo te ke dewje goto ke te are uwaje rose sen.»

³² Dunnje toku to ngaa doruje rode dawje ke lo te ke dewje goto te.

³³ A dewje nya oode kaw de te ngaa gonjede gere. Yeenn a, dinje toku bbeje te dang dang toyn ngaa daynje daw n̄-teeje lo teenn le kete dare Jeju de ke nje-kayn-kulaje.

³⁴ Jeju in me toku to te le uru nangê a, oo dewje ke banya le ngaa, noo kem to ndoo lede mba n̄-toje ddew kara baa toke bateje ke nje-ngemde goto. Yeenn ngaa, nunn kutu tojude neje nya nya. ³⁵ Kare nday nya, ngaa nje-njaje go Jeju te le awje roe te ngaa paje areje na:

« Lo neenn to me mu baa, ngaa lo kara aw ndul ngaa. ³⁶ E-tubba dewje neenn are dawje do-ndooje te, ke me ngann bbeje te ke to ngosi neenn are daw n̄-ndokoje ne dusaje.» ³⁷ A Jeju ilade te na: « Sese njaa arejede ne are dusa.» Nje-kayn-kulaje le dujeje na: « Ta jaw ndoko mapa ke kande nare kor joo bba ta karede dusa wa?»

³⁸ Jeju dujude na: « Eeje ke mapa baann wa? Aw ooje.» Daw doo ngaa, n̄-paje dare na: « Jee ke mapa mi ke kanjije joo.»

³⁹ Yeenn ngaa Jeju unn ndu arede kare dare dewje le toyn uwaje do naa ke loe loe ngaa isije do muje te ke tebbe. ⁴⁰ Dewje le isi nangê ke kulae kulae dodo ku dodo ku, a mareje domi domi. ⁴¹ Jeju jin mapa ke mi ke kanji ke joo le ngaa, unn keme ke taar, a are wooyo Lubba. N̄-tete mapa le ngaa nare nje-nje-njaje goe te kare n̄-kaynje dewje ke banya le. Jeju kayn kanjije ke joo le dewje le toyn to. ⁴² Dewje le toyn usaje are mede ndann. ⁴³ Nje-njaje go Jeju te le mbonje kese ke nayn ddusu ngann kare doku gire joo. ⁴⁴ Horo dewje te toyn ke usaje ne le dingawje eeje doro mi.

Jeju nja do maann te

⁴⁵ Njange baa goe te a, Jeju ndase nje-njaje goe te kare aal toku to ta kaw nginae tura toku ba te er Betsayida. A ne, n̄-nayn ta tubba dewje ke banya le kare n̄-telje. ⁴⁶ Goe te

a, naw do mare ddingiri te ta duju Lubba. ⁴⁷ Lo-kul a, toku to le tee dann maann te ngaa, a Jeju nayn ke kare baa nangê. ⁴⁸ Noo a, nje-njaje goe te le aw ddaje singa nya bba aw lelje toku to le mba yel ula aw tila kemde. Kare te ke lo mongu yenene a, Jeju le nja do maann te aw ke rode te ngaa a ta ndayde. ⁴⁹ Toke dooje naw nja do maann te le a, dejeje to uma ann. Yeenn a, duruje ekii. ⁵⁰ Mba dede toyn njaa daw dooje are bbeel uta dode. A, njange baa njaa n-pa ke de tar na: « Areje wurse oso nangê, e-bbeelje ang, ema ann.

⁵¹ Naal toku to le nisi mborde te a, yel le ew roe. Tar nya nje-njaje go Jeju te le. ⁵² Mba ne-mori ke Jeju dda ddew mapa te ke n-kayn dewje le tojude mare ne kara ang bbay. Mede nayn aw ketere.

Jeju oru ro-to ro dewje te nange te ke Jenejarete

⁵³ Jeju de ke nje-njaje goe te n-gangeje ba le ngaa, n-teeje nange te ke Jenejarete ngaa duruje nange. ⁵⁴ Kake duruje nangê be a, dewje ooje Jeju ngaa gereje. ⁵⁵ Yeenn a, dewje awje ke ngoru do nange te le toyn ngaa, lo ke doo na Jeju le ee ke te a, daw ke nje-ro-toje ke te dareje ke tuwaje lede baa baa. ⁵⁶ Lo toyn ke Jeju aw ke te, toku bbeje te wase ngann bbeje te, ke do-ndooje te kara, dewje ddeje ke nje-ro-toje nata, ngaa waleje na: « Inyade are ta-kubbu lei baa kara doruje ke jide.» Yeenn ngaa dede ke doreje ta-kubbu laa le, ro-to lede nunga.

7

Tar ne-ji-bbeje

¹ Parijiyenje, ke mare nje-koruje gel-ndu ke inje Jurusalem ddeje mbonje naa ro Jeju te. ² Dooje a, mare nje-njaje goe te usaje ne ke jide ke ne-yerew oru. N-tokoje jide ang.

³ Mba, Parijiyenje ke kese Jiipije toyn, aw ngemje ne-ji-bbeje le kadedeje. N-tokoje jide ke maje bba

dusaje ne. ⁴ Toke dinje lo te ke do dewje mbon naa ke te a, n-tokoje rode ta koru ne yerew ke ddang rode te bba dusaje ne. Daw ngemje mare ne-ji-bbeje le kadedeje nya toke le: Gusu toko engoje, joje, ke sambeje.

⁵ Yeenn a, Parijiyenje ke nje-koruje gel-Ndu dujuje Jeju na: « Mba ddi bba nje-njaje goi te aw ddaje ne ke turu nduje le kajeje ang a, aw usaje ne ke jide yerew wa?» ⁶ Jeju ilade te na : « See nje-ngemje, Ejayi ila mber dose te ke dogole. N-pa na: « Maketuru le Lubba na: <Dewje neenn aw walem taade te baa, a mede to dang sem.

⁷ Polo ke daw polom to ne kara ang, mba neje ke daw n-tojuje toje to nduje ke inje ta dewje te baa.»

⁸ Jeju pa bbay na: « Inyaje Nduje le Lubba a, nduje ke inje ta dewje te a aw bbeelje.» ⁹ N-teel n-pa bbay na: « E-mbeteje Nduje le Lubba tokoro njaa, a ne-ji-bbeje le kaseseje a aw ngemje. ¹⁰ Mba Moyiji pa na: « Oo ta boije ke koinje». N-pa to na: « Dew ke ndool bojeje wase koenje a, maji kare n-tole.» ¹¹ A sese, e-paje na: « Toke dew pa are bojeje wase koenje na n-ndiki ta kume ke mare ne, a ne le to korban, kande tar le na: <Ne ke dew ngem ta kare Lubba,> a, ¹² sese areje ddew dew le kare oku ne le bojeje wase koenje le. ¹³ Gusu ke baann a aw tujuje ne tar le Lubba are ddee to ne ke baa ddew ne-ji-bbeje te ke aw tojuje. Aw ddaje mare neje nya toke baann to.»

Ne ke aw dda bba dew aw ddee to ne-yerow

¹⁴ Goe te a, Jeju bbar dewje ke banya le ngaa, pa arede na : « Ooje tar lem ke maje bbo e-gereje kande. ¹⁵ Mare ne ke in ddaka ande me dew te ke a ddae kare n-ddee to ne-yerow goto. Ne ke in me dew te tee ke ddaka a, a kase ddae kare n-ddee to ne-yerow.» ¹⁶ Dew ke mbia to ta koo ne tar a, maji kare oo tar neenn.

¹⁷ Toke ninya dewje ke banya le ddew ew, ngaa naw ande me key te a, nje-njaje goe te dujeje gel gusutar neenn le. ¹⁸ Jeju ilade te na: « Sese kara e-gereje ne ang tɔ wa? Ne kara ke in ddaka ande me dew te, ke a kase dda kare n̄-ddee to ne-yerow goto. E-gereje neenn ang wa? ¹⁹ Mba ne le ande bbengere te ang. Aw mee te, ngaa goe te a, tee mee te ke ddang. Ddew tar te neenn, Jeju tɔju to dew a kase kusa ne tɔyn.

²⁰ N̄-pa bbay na: « Ne ke in me dew te tee ddaka a, aw ddae are n̄-ddee to ne-yerow. ²¹ Mba kejeje ke maji ang aw inje me bbengere dew te key bba aw ddaje are dew aw dda kaya, bboko, aw tɔl dew, ²² aw dda lo-to-majang, dda bbo ne-kinga, mee aw maji ang. Naw nula dew naa te, naw dda ne ke ke dɔgɔle ang, naw nunda me ke dew, naw nane de dew, noo rɔe bo, ngaa n̄-dda ne mbe. ²³ Neje tɔyn ke maji ang neenn le tɔyn inje me dew te bba aw ddaeje are n̄-ddee to ne-yerew.»

Koo me te le dene ke to Jiipi ang

²⁴ Jeju ɔtu lo teenn, aw nange te ke Tir. Nande me mare key te, a n̄-ndiki kare dew gere to nee lo teenn ang, a dewje gonje gereje. ²⁵ Mare dene ke ndil ke maji ang ee me ngonne te oo tare ngaa ddee ke tɔke oso nɔ gɔle te. ²⁶ Dene le to Gereke, duje Penisi, nange te ke Siri. N̄-duju Jeju kare tubba ndil ke maji ang le me ngonne te le. ²⁷ Jeju pa are na: «Inya are ngannje usaje ne mede ndann bba. Mba maji kunn ne-kusa le ngannje kila kare ngann bisije ang.» ²⁸ Dene le ilae te na: «Ye njaa ann, nje-netɔju, a ngann bisije aw usaje baburu ne-kusaje ke nganje inyaje are aw gayn kɔ tabele te le.» ²⁹ Yeenn ngaa, Jeju pa are na: « Wɔɔju dɔ tar lei neenn le, e-tel aw key lei, mba ndil ke majang le tee me ngonni te ke ddang mban.» ³⁰ Dene le tel key a, inga ngonne le dɔ tuwa te. A ndil ke maji ang le inyae mban.

Jeju dda are dew ke mbia utu pa tar

³¹ Jeju ɔtu nange te ke Tir, ria dɔ nange ke tɔku bbeje ke dɔku eeje ke te, ngaa aw er ke tɔku ba te ke Galile, ke ddew ke Sidɔn. ³² Dewje ddeeje ke mare dew ke mbia utu ngaa aw pa tar pin rɔe te. N̄-waleje Jeju le nya kare ila jia dɔe te. ³³ Yeenn ngaa Jeju aw ke dingaw le ddew ew ke dewje ke banya le ngaa, tula ngann jia mbia te joo kem, ngaa goe te a, dda maann tae ɔru ne ndɔen. ³⁴ Goe te a, nunn keme ke taar, ngaa nila kewn a n̄-pa na: « Epata». Kande tar le na:« E-teyn rɔi.»

³⁵ Njange baa njaa a, mbi dingaw le teyn, ngaa ndɔen tutu, a nunn kutu pa tar ke maje. ³⁶ Jeju ndeje dewje le kare paje tare are dew ang. A ke ndɔ tɔyn ke naw ndejede le a, daw pa tar neje ke naw dda le ke kete kete. ³⁷ Tar le nya dewje ke banya le ngaa paje na: « Neje tɔyn ke n̄-dda to neje ke maji nya. N̄-dda nare nje mbi-kutuje ooje tar, ngaa nje ke ndɔnde tɔ kara paje tar tɔ.»

8

Jeju are ne-kusa dewje dorɔ sɔ

¹ Me ndɔje teenn, dewje ke banya tel mbɔnje naa bbay, a deeje ke ne-kusa ang. Yeenn ngaa Jeju bbar nje-njaje goe te ngaa pa arede na: ² « Dewje ke banya neenn ddamje ndoo. Mba dda ndɔ muta ngaa deeje rɔm te neenn, a dingaje ne-kusa ang. ³ Bbo m-tubbade mare n̄-telje bbee lede mede bbo baa, singade a kɔru ke ddew, mba mareje inje ddew ew. ⁴ Nje-njaje goe te ilaeje na: « Lo neenn to me kɔr baa, a lo ke dda ja kinga ne-kusa ke te ta kare dusaje dare mede ndann wa? ⁵ N-dujude na: « Eeje ke mapa baann wa?» N-paje na: « Siri» [N̄-dujude na: « Eeje ke mapa baann wa?» Dilaeje te na: « Jee ne siri.»]

⁶ Yeenn ngaa n̄-duju dewje ke banya le kare isije nangê. Goe te a, n̄-jin mapaje ke siri le, ngaa nare

wooyo Lubba a, n̄-tete nare nje-njaje goe te are kaynje dewje ke banya le. ⁷ Nje-njaje-goe te le eeje ke mare ngann kanjije tɔ. Nare wooyo Lubba wɔju dɔ ngann kanjije le ngaa n̄-dujude kare n̄-kaynje dewje ke banya le. ⁸ Dusaje nejeenn le mede ndann ngaa n̄-mbonje kese ne-kusa le ase kare siri. ⁹ Kɔr dewje ke eeje lo-teenn le ase doro sɔ. Goe te a, Jeju tubbade are n̄-telje bbê lede. ¹⁰ Njange baa goe te a, naal tɔku to nisi me te de ke nje-njaje goe te ngaa dawje nange te ke Dalmanuta.

Parijiyenje dujuje ne-mɔri

¹¹ Parijiyenje ddee teeje ngaa, unje kutu mayn tar ke Jeju. N̄-dujeje na: « E-dda mare ne-mɔri are joo, ta tɔjuje to Lubba a ulai.» Mba n̄-ndikije ta nae. ¹² Jeju ila kewn ke singa ngaa pa na: « Mba ddi bba dewje ke bbasine neenn dujuje mare ne-mɔri wa? M-pa tar ke tɔkɔrɔ marese: Ma dda mare ne mɔri kare dooje ang.» ¹³ Goe te a, Jeju inya Parijiyenje le a aal tɔku to aw tura tɔku ba te.

Jeju pa tar dɔ wum te le Parijiyenje ke le Erode

¹⁴ Me nje-njaje go Jeju te oy ta kaw ke mapa toke banya. Kara baa be a deeje ne me tɔku to te le. ¹⁵ Jeju ndɔru mbide na: « Ooje ke maje bba! Aaje rɔse wɔju dɔ wum le Parijiyenje, ke le Erode tɔ. ¹⁶ Yeenn ngaa n̄-paje tar horo naa te mba deeje ke mapa ang.

¹⁷ Jeju gere tar lede le, ngaa pa arede na: « Mba ddi bba aw maynje naa tar horo naa te mba mapa ke eeje ne ang wa? E-gereje ne ang bbay wa? Ooje tar a e-gereje kande ang bbay wa? Mese nayn aw ketere bbay wa? ¹⁸ Kemse to, a ooje lo ang wa? Mbise to, a ooje tar ang wa? Mese ole ang wa? ¹⁹ Ndɔ ke m-tete mapa mi mba dingawje kɔr mi le, e-mbonje kese ddusu ngann kare baann wa? Dilaeje te na: « Ngann kare dɔku gire joo.» ²⁰ Jeju dujude bbay na: «Ndɔ ke m-tete mapa siri

mba dewje kɔr sɔ le, e-mbonje kese ddusu kare baann wa?» Dialeje te na:« Ngann kare Siri.» ²¹ Yeenn ngaa n̄-dujude na: « Yeenn kara e-gereje ang bbay wa?»

Jeju dda are nje-kem-tɔ oo lo Betesayida

²² Jeju de ke nje-njaje goe te n̄-teeje Betesayida a, dewje ddeeje ke mare nje-kem-tɔ rɔ Jeju te le, ngaa waleje nya kare ɔre ke jia. ²³ Nuwa ji nje-kem-tɔ le ngaa n̄-tee saa me bbe te le ke ddang. N̄-dda maann tae nɔru ne keme ngaa nila jia keme te. Goe te a, n̄-duje na: « Oo mare ne wa?» ²⁴ Dingaw le teyn keme ngaa pa na: « Moo dewje a n̄-toje toke le kakejeenn, a daw n̄-nja.» ²⁵ Goe te a, Jeju tel ila jia kem dingaw te le bbay, ngaa keme le uja are noo neje tɔyn ke maje. ²⁶ Jeju tubbae kare n̄-tel key laa, ngaa pa are na: « Ande me tɔku bbe te le ang.»

Pierre pa na Jeju to Mesi

²⁷ Jeju de ke nje-njaje goe te dawje er ke ngann bbeje te ke mbɔr Sejare Pilipi te. Toke daw dawje a, n̄-duju nje-njaje goe te na: « Dewje na m-to na wa?» ²⁸ Dilaeje te na: « Mareje paje na e-to Jan-Batise, mareje paje na e-to Eli, a mareje paje na e-to kara le Nje-kilaje mber-tar le Lubba.» ²⁹ Ngaa n̄-dujude na : « A sese, e-paje na m-to na wa?» Piyar ilae te na: « E-to Mesi.» ³⁰ Yeenn ngaa n̄-dɔru mbide nya kare n̄-paje tare dare dew ang.

Jeju pa tar koy laa ke tar kin laa horo dewje te ke oy

³¹ Goe te a, Jeju unn kutu tɔju ne nje-njaje goe te na: « Maji kare Ngonn le dew oo ndoo nya. Tɔkuje le Jiipije, ke tɔku nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel Ndu a mbeteje. Da toleje, ngaa ndɔ mota goe te a, na kin horo dewje te ke oy. ³² N̄-pa tar neenn le narede ke ddaka ke maje. Yeenn ngaa Piyar ɔre ke guku, a unn kutu kin saa. ³³ A Jeju turu rɔe aa nje-njaje goe te le ngaa in ke Piyar

pa na: « Ɔtu ke ddang gom te, Satan, mba keje lei to keje le dew bbo to keje le Lubba ang.»

³⁴ Goe te a, n̄-bbar dewje ke banya, ke nje-njaje goe te ngaa n̄-pa narede tɔyn na: « Toke dew ndiki ta kunn gom a, maji kare neje rɔe ang, ngaa noto kake-dese laa, a nunn gom. ³⁵ Mba dew ke ndiki ta ngem tebbe laa a, tebbe laa le a nayn ke kɔrɔ. A dew ke tebbe laa nayn ke kɔrɔ wɔju dɔm, ke dɔ Tar ke maji a, a ngem tebbe laa le toke tɔkɔrɔ njaa. ³⁶ Bbo dew inga ne tɔyn ke dɔ nange te neenn, a tebbe laa nayn ke kɔrɔ a, ddi ke maji a na kinga goe te wa? ³⁷ Ddi a dew a kase ta kare ta tel kinga ne tebbe laa wa? ³⁸ Bbo dew dda rɔ-kul lem, ke rɔ-kul tar lem kem dewje te ke bbokone neenn a, Ngonn le dew a dda rɔ-kul laa ndɔ te ke na ddee ke anjije laa ke majije tɔyn me piti te le Bɔeje. Mba dewje ke bbasine neenn le toje to nje-ne-ddaje ke maji ang ddem, nje-mbeteje taa Lubba ddem.

9

¹ Jeju tel pa arede bbay na: « Tɔkɔrɔ njaa m-pa marese, mare dewje horose te neenn a koyje ang ndereng, ta da koo Bbe-kɔn le Lubba ke a ddee ke singa-mɔngu.

Jeju turu to dang

² Ndɔ misan goe te a, Jeju jin Piyar, Jake, ke Jan ngaa aw ke de dɔ ddingiri te ke karede baa. Jeju turu to dang kemde te. ³ Kubbu laa kara ndɔnren ngaa nda kayn kayn. Dew kara dɔ nange te neenn ke a kase dda kubbu laa kare nda toke baann goto. ⁴ A ta koo a, nje-njaje go Jeju te le ooje Eli de ke Moyiji ke aw paje saa tar. ⁵ Yeenn ngaa Piyar pa are Jeju na: « Nje-ne toju, maji kare n-nayn neenn, jula key-kam mota: Lei kara, le Moyiji kara, le Eli kara.»

⁶ Piyar gere tar kara ke a pa ang, mba ne de ke nje-mareje ke joo le bbeel ddade nya. ⁷ Mum ddee kiride ngaa mare ndu bbar me mum te le

na: « Dew neenn to Ngunum ke m-ndikie nya. Ooje tae!» ⁸ A ta koo a, nje-njaje-go Jeju te le aaje lo mbɔrde te a, dooje dew kara ang ngaa. Jeju ke kare baa njaa ar ke de. ⁹ Toke dinje dɔ ddingiri te le daw ddisije a, Jeju ndɔru mbide na: « Dang kara e-paje tar ne ke ooje le areje dew oo ang, ndereng ndɔ te ke Ngonn le dew a kin horo dewje te ke oy.» ¹⁰ N̄-ndikije go tar te le Jeju le ke maje, a daw dujuje tar horode te na: « Kin horo dewje te ke oy a to ddi wa?» ¹¹ Ngaa n̄-dujuje Jeju na: « Mba ddi bba nje-kɔruje gel Ndu paje na Eli a ddee dɔngɔr bba wa?» ¹² Jeju ilade te na: « Tɔkɔrɔ, Eli a ddee dɔngɔr bba njaa, ta tel ke neje tɔyn dɔgɔlɔ te. A mba ddi bba Maketuru le Lubba pa na: «Ngonn le dew a koo ndoo nya, ngaa dewje a mbeteje» wa? ¹³ A m-pa marese, Eli ddee mban. A n̄-ddaje saa ne tɔyn ke mede ndiki, ddew kara baa ke tar ke Maketuru le Lubba pa dɔe te le.

Jeju tubba ndil ke maji ang rɔ mare ngonn te

¹⁴ Kare ke Jeju de ke nje-njaje goe te ke mota le n̄-ddeeje ngɔsi ke ke-seje a, dooje dewje ke banya ke guku keseje le, ke nje-kɔruje gel Ndu ke aw maynje tar ke de. ¹⁵ Kake dewje ke banya le ooje Jeju le a, mede unda dɔ benya, ngaa n̄-tilaje keme ke ngɔru ta ddae lapiya. ¹⁶ Jeju duju nje-njaje goe te na: « Aw maynje ke de tar wɔju dɔ ddi wa?» ¹⁷ Mare dew ke ee horo dewje te ke banya le ilae te na: « Nje-ne-toju, m-ddee ke ngunum ke dingaw rɔi te mba mare ndil ke maji ang aw jɔke are n̄-pa tar ang. ¹⁸ Lo tɔyn njaa ndil le aw unne te ilae nangê. Jum-tae aw tee, naw ngeer ngange ngaa n̄-mɔngu. M-duju nje-njaje goi te kare n̄-tubbaje ndil ke maji ang le a, duma ne pin.» ¹⁹ Jeju pa arede na: «E-see dewje ke koo me te lese goto neenn, ma nayn ke se be mba ndɔ baann wa? Ma kumase mba ndɔ baann bbay wa? E-ddeeje ke ngonn le aremje.»

²⁰ Yeenn ngaa n̄-ddeeje ke ngonn le dareje. A kake ndil ke maji ang le oo Jeju a, unn kutu yeke ngonn le ke singa. Ngonn le oso nangê naw ndubbu ngaa jum-tae aw tee. ²¹ Jeju duju b̄o ngonnje le na: «Neenn aw ddae dda nd̄o baann ngaa wa?» B̄oeje le ila Jeju te na: «Ke kase baa njaa.» ²² Ndil le aw ilae taar taar kem puru te, ang a, me maann te ta kare noy. Bbo ase ta dda mare ne a, oo kem-to-ndoo leje bbo umaje.» ²³ Jeju pa are na: «Mba ddi bba e-pa na: <Bbo ase ta dda mare ne a,> wa? Dew ke koo mee te laa to a kase dda ne toyn!» ²⁴ Njange baa njaa a, b̄o ngonnje le uru ekii ke taar na: «Moo mem te! A e-ddee umam mba koo me te lem goto.»

²⁵ Jeju oo dewje ke banya ke aw ddeeje ke nḡoru ke r̄ode te a ndange ndil ke maji ang le na: «Ei ndil ke nje-dda kare dew pa tar ang ddem, dew oo tar ang ddem, e-tee r̄o ngonn te neenn ke ddang ta e-tel ande mee te ang ngaa.» ²⁶ Ndil ke maji ang le uru ekii, yeke ngonn le ke singa ngaa tee ke ddang. Ngonn le to toke dew ke oy are dewje nya paje na: «Noy mban.» ²⁷ A Jeju uwa ji ngonn le are in ar taar.

²⁸ Toke Jeju tel aw key, ngaa nje-njaje goe te njaa naynje saa ke karede baa a, n̄-dujeje na: «Mba ddi bba jeje juma ke tubba ndil le pin wa?» ²⁹ Nilade te na: «Ddew duju-Lubba te kara baa a dew a kase tubba ne ndil ke baann.»

Jeju tel pa tar koy ke tar kin laa

³⁰ Dotuje lo teenn, n̄-ndayje ke ddew ke nanguie te ke Galile a n̄-ndiki kare dew gere ang. ³¹ Mba, naw t̄ujuje ne nje-njaje goe te ngaa n̄-pa na : «Da kila Ngonn le dew ji dewje te kare n̄-toleje, ngaa nd̄o muta goe te a, na kin horo dewje te ke oy.» ³² A nje-njaje goe te le gereje kande tar laa le ang, a n̄-bbeelje ta duje.

Na to dew ke bo wa?

³³ Daw n̄-teeje Kaperenayum. A toke disije me key te a, Jeju duju nje-njaje goe te na: «Ddi bba aw maynje ne naa tar horose te ddew-b̄o wa?» ³⁴ A dilaje tar te ang, mba kare ke n̄-naynje ddew-b̄o bbay le, daw maynje naa tar ta gere se na a to dew ke bo uta nje-mareje wa? ³⁵ Yeenn ngaa Jeju isi nangê a bbar nje-njaje goe te ke d̄oku gire joo le, ngaa pa arede na: « Bbo dew ndiki ta to dew ke d̄onḡor a, maji kare n̄-to d̄ob̄oyn dew ke go keseje te toyn, ngaa n̄-ddee to nje-kula lede toyn.

³⁶ Goe te a, Jeju unn mare ngonn ke ngaji undae dann de te. Nuwae ke kare te, a n̄-pa nare nje-njaje goe te na: ³⁷ «Dew ke taa mare ngonn ke toke ne neenn ke r̄oe te ke rim a, ema njaa n̄-taam. Ngaa dew ke taam ke r̄oe te a, to dew ke ulam a n̄-taae, bbo to ema ke karem ang.»

Dew ke mbeteje ang, to dew leje

³⁸ Jan pa are Jeju na: «Nje-ne t̄uju, joo mare dew aw tubba ndilje ke maji ang ke rii. A n-sange ddew ta k̄oke ddewe, mba n̄-to dew leje ang.» ³⁹ A Jeju ilae te na: « ̄okeje ddewe ang, mba dew kara ke a dda ne-m̄ori ke rim, ngaa njange baa goe te a, a tel pa tar lem maji ang goto. ⁴⁰ Mba dew ke mbeteje ang, to dew leje. ⁴¹ T̄ok̄or̄o njaa m-pa marese, toke dew arese maann-kay me engo-maann te kara are ayje mba to ke e-toj e to dewje le Kiriste a, dew le a kinga kuka laa.

Jeju nd̄oru mbi nje-njaje goe te

⁴² Dew ke dda are mare ngonn kara horo dede te ke dooje mede te sem neenn oso me majang te a, maji ta to t̄oku er ḡose te, ta kilae me baa te. ⁴³ Bbo jii aw dda are e-dda majang a, e-gange ke ddang. Mba kinga tebbe ke t̄ok̄or̄o jii kara baa, maji uta ngem jii joo kem kaw ne kem puru te ke aw ̄on ke nd̄o ke nd̄o. ⁴⁴ [Lo teenn kore ke aw ̄on dew oy ang ddem, puru ke aw ̄on oy ang ddem.] ⁴⁵ Bbo ḡoli aw dda are e-dda majang a, e-gange ke ddang.

Mba kinga tebbe ke tokoro goli kara baa maji uta ngem goli joo kem kare dilai ne kem puru te, ke aw on ke ndo ke ndo. ⁴⁶ [Lo teenn, kore ke aw on dew oy ang ddem, puru ke aw on oy ang ddem.] ⁴⁷ Bbo kimi aw dda are e-dda majang a, oru ke ddang. Mba maji ta kande Bbe-kon te le Lubba kimi kara baa, uta ngem kimi joo kem kare dilai ne kem puru te ke aw on ke ndo ke ndo. ⁴⁸ Lo teenn kore ke aw on dew oy ang ddem, puru ke aw on oy ang ddem. ⁴⁹ Mba puru a koru dewje toyn toke kate ke doru ne te. ⁵⁰ Kate to ne ke maji. A bbo kate tel neel ang ngaa a, ddi bba dew a dda kare kate le tel neel bbay wa? Maji kare kate to rose te ta isije ke me-wul-lom horose te.

10

Tar kinya naa le dene de ke dingaw

¹ Goe te a, Jeju otu lo teenn aw nange te ke Jude, tura Jurden te. A dewje ke banya tel mbonje naa roe te bbay, are naw n-tojude ne ddew kara baa toke naw n-dda ke ndo toyn.

² Parijiyenje awje ro Jeju ta nae, ngaa dujeje na: « Ndu are ddew dingaw ta tubba dene laa wa?» ³ Jeju ilade te na: « Moyiji unn ndu arese na ddi wa?» ⁴ Dilaeje te na: « Moyiji are ddew dingaw kare dda maketuru ta toju to ninya dene le ne ngaa, bba ta tubba dene laa.» ⁵ Yeenn ngaa Jeju pa arede na: « Moyiji uja ndu neenn le maketuru te arese waju do me-ketere lese. ⁶ A kunn kutu neje te ke Lubba dda le, n-dda dingaw de ke dene. ⁷ Mba yeenn a, dingaw a kinya bojeje, ke koenje ta nayn ke dene laa, ⁸ ta dede joo kem, da ddeeje to da-ro ke kara baa. ⁹ Ne ke Lubba mbon naa te a, maji kare dew kayn hore ang.»

¹⁰ Kare ke n-teeje key a, nje-njaje-go Jeju te le tel dujeje tar do tar te neenn le bbay. ¹¹ Nilade te na: « Dew ke tubba dene laa, ngaa taa mare, dda maji ang ke dene ke kete

ke n-tubbae le. ¹² Ddew kara baa, bbo dene mbete ngaweje, a tel taa mare a, dene le dda lo-to maji ang.»

Jeju bbar tar ke maji do ngannje te

¹³ Dewje ddeeje ke ngannje kare Jeju orude ke jia, a nje-njaje goe te aw inje ke dewje le. ¹⁴ Jeju oo neenn le, a neele ang, ngaa pa are nje-njaje goe te le na: « Inyaje ngannje are ddeeje rom te, okuje de ddew ang. Mba Bbe-kon le Lubba to le dewje ke toje toke le ngannje. ¹⁵ Tokoro njaa m-pa marese, dew ke taa Bbe-kon le Lubba toke le ngonn ang a, a kande me te ndo kara ang. ¹⁶ Yeenn ngaa nuwa ngannje le ke kare te, nila jia dode te ngaa n-bbar tar ke maji dode te.

Jeju de ke nje-ne-kinga

¹⁷ Kare ke Jeju unn ddew ta kotu a, mare dingaw ddee ke ngoru osu mekeji gole noe te ngaa duje na: « Nje-ne-toju ke maji, ddi a maji kare m-dda bba ta kinga ne tebbe ke ke ndo ke ndo wa?» ¹⁸ Jeju ilae te na: « Mba ddi bba e-bbarem dew ke maji wa? Dew ke maji goto, Lubba kara baa a maji. ¹⁹ E-gere nduje ke na: «E-tol dew ang, e-dda lo-to maji ang ang, e-bboko ang, e-pa tar naji ngem ang, ere dew e-taa ne laa ang, e-wal boije ke koinje.»

²⁰ Dingaw le ilae te na: « Nje-ne-toju, maw ngem ndujeenn ke kasem baa ndereng bbokone.» ²¹ Jeju aae, ngaa ndike, ngaa pa are na: « Ne kara ngaa dui: Aw labbe neje toyn ke ee ne, ta are nare nje-ndooje. A a kinga neje darâ. Goe te a, e-ddee unn gom.» ²² A toke dingaw le oo tar le a, roe oy njururu ngaa notu ke ro-neel ang, mba nee ke ne-kingaje nya.

²³ Jeju ila keme aa ne lo mbore te toyn ngaa pa are nje-njaje goe te na: « To ngeng nya ke nje-ne-kingaje ta kande me Bbe-kon te le Lubba.» ²⁴ Tar le gange singa nje-njaje goe te le. A Jeju pa arede bbay na: « Ngannem, to ngeng nya ta kande me

Bbe-kon te le Lubba! ²⁵ Kande le nje-ne-kinga me Bbe-kon te le Lubba ngeng uta kande le jambal buwa suwa te.» ²⁶ Tar le aw gange singa nje-njaje goe te le ke kete kete. Ngaa n̄-duju naa na: « Yeenn a, na bba ase kinga kaji wa?» ²⁷ Jeju aade ngaa pa arede na: « To ne ke nya dew, bbo nya Lubba ang. Mba Lubba ase ta dda ne toyn.»

²⁸ Yeenn ngaa Piyar pa are na: « Oo! Jinya neje toyn a junn goi.» ²⁹ Jeju ilae te na: « Tokoro mpa marese: Dew ke inya key laa, ngakoen ke dingaw wase nje ke dene, koenje wase boeje, nganne wase ndooje laa waju dom, ke do Tar ke majia, ³⁰ a tel kinga nejeenn ase gol kor kara bbasine neenn. Na kinga key, ngakoen ke dingaw ke nje ke dene, koenjedede, ngannje, ke ndooje. Dewje a kula keme ndoo to. A na kinga tebbe ke ke ndo ke ndo me ndooje te ke aw ddeje. ³¹ Nya le dewje ke toje to dewje ke dongor, a toje to dewje ke guku. Ngaa dewje ke toje to dewje ke guku, a toje to dewje ke dongor.

Jeju tel pa tar koy ke tar kin laa bbay

³² Jeju de ke nje-njaje goe te daw dawje ke Jurusalam a, noru node. Keje tar tol nje-njaje goe te le ngaa bbeel dda dewje ke aw unnje gode le to. Jeju tel oru nje-njaje goe te ke doku gire joo le er kara te, ngaa unn kutu pa tar karede do ne te ke a ta kingae le na: ³³ « Ooje, jaw jawje ke Jurusalam. Dewje a kilaje Ngonn le dew ji toku nje-poloje Lubba te, ke nje-koruje-gel ndu. Da gange sariya-yo doe te ngaa da kilae ji dewje te ke gereje Lubba ang. ³⁴ Da kokeje, da ti weren doe te, da tundaeje, da toleje ngaa ndo mota goe te a, na kin horo dewje te ke oy.»

Jean de ke Jake n̄-dujuje mare ne ji Jeju te

³⁵ Goe te a, Jake de ke Jan ke toje to ngann le Jebede n̄-ddeje ro Jeju ngaa n̄-paje dareje na: « Nje-ne toju,

n-ndiki kare e-dda ne ke ja ta duji neenn areje.» ³⁶ Jeju dujude na : « Ddi a e-ndikije kare m-dda marese wa?» ³⁷ Dilaeje te na: « Ndo piti lei a, jeje ke joo neenn, are kara isi do jikoli te, a kara isi do ji-geli te.» ³⁸ Jeju ilae te na: « E-gereje ne ke aw dujuje ang. A kaseje ta kay engo kem-to-ndoo ke ma ta kay wa?» A kaseje ta kinga batem kem-to-ndoo ke ma ta kinga neenn wa?» ³⁹ Dilaeje te na: « Jase.» A Jeju pa arede na: « Tokoro, a kayje engo kem-to-ndoo ke ma ta kay, a kingaje batem kem-to-ndoo ke ma ta kinga. ⁴⁰ A tar kisi do jikolem te, wase do ji-gelem te to tar lem ang. Lo le to waju do nje ke Lubba mose kete waju dode.»

⁴¹ Keseje ke doku le ooje tar le a, ungu onde do jake de ke Jan te. ⁴² Yeenn ngaa Jeju bbarde toyn ngaa pa arede na: « E-gereje to nje ke dewje aw oojede to mbayje aw ddaje dingaw do dewje te, ngaa dewje ke bo aw nyaje dode te. ⁴³ A horose te, to toke baann ang. A toke mare dew horose te ndiki ta ddee to dew ke bo a, maji kare n̄-ddee to nje-kula lese. ⁴⁴ Ngaa toke mare dew horose te ndiki ta ddee to dew ke dongor a, maji kare n̄-ddee to bbere lese toyn. ⁴⁵ Mba Ngonn le dew ddee kare dewje ddeje to nje-kulaje laa ang. N̄-ddee ta to nje-kula le dewje, ta kunn roe to ne-kuka do dewje ke banya.

Jeju dda are kem Bartime ddee maji

⁴⁶ Jeju, ke nje-njaje goe te n̄-teeje Jeriko. Ngaa toke Jeju de ke nje-njaje goe te, ke dewje ke banya daw n̄-teeje me toku bbe te le ta kotu a, mare nje-kem-to ke to ngonn le Time, ria na Bartime isi mbor ddew te aw koy ne. ⁴⁷ Toke noo na Jeju ke Najarete a aw nday a, nunn kutu kuru ekii na: « Jeju, Ngonn le Dabbiti oo kem-to-ndoo lem!» ⁴⁸ Dewje nya inje saa kare nutu tae, a nuru ekii ke taar na: « Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo

lem!» ⁴⁹ Jeju ar lo kara ngaa pa na: « E-bbareje.» Dewje le bbareje ngaa paje areje na: « E-dda singa in taar, naw bbari!»

⁵⁰ Nila tōku kubbu laa nangê, nubba nange nin nar taar ngaa naw ke rō Jeju te. ⁵¹ Jeju duje na: « Ddi a e-ndiki kare m-dda mari wa?» Nje-kem-tō le ilae te na: « Nje-ne-toju, m-ndiki ta tel koo lo!» ⁵² Jeju pa are na: « Aw, koo me te lei aji!». Njange baa goe te a, n̂-tel noo lo ngaa nunn go Jeju ddew-bô.

11

Kande le Jeju Jurusalam

¹ Toke Jeju ke nje-njaje goe te teeje ngōsi ke Jurusalam, ngōsi ke Betepaje, ke Betani, dō ddingiri kake olibeje te a, Jeju ula nje-njaje goe te joo n̄e te kete. ² Ngaa pa arede na: « Awje ngonn bbe te ke n̄ose te tonn. A ta teeje be a, a kooje mare ngonn kororo ke n̂-t̄e, nayn dew isi d̄e te ang bbay. E-tuteje e-ddeje saa. ³ Bbo dew dujuse na: «Mba ddi bba e-ddaje ne ke be wa» a, ilaeje te na: «Ebbe-dewje a duju, a na kare n̂-tel saa njange baa.» »

⁴ Dawje ngaa dingaje ngonn kororo ke toke t̄e ta ndoko te ddaka mb̄or ddew te, ngōsi ke ta key ngaa n̂-tuteje. ⁵ Mare dewje ke eeje teenn dujujede na: « Ddi a aw ddaje neenn wa? Mba ddi bba aw tutuje ngonn kororo le wa?»

⁶ Nje-njaje go Jeju te le ilaje dewje le te ddew kara baa toke Jeju pa arede le. Ngaa dewje le inyade are dawje saa. ⁷ Dawje ke ngonn kororo le dare Jeju. N-labbeje kubbuje lede dō kororo te le, ngaa Jeju aal isi d̄e te. ⁸ Dewje nya labbeje kubbuje lede dō ddew te, a mareje tukaje kamje me mu te labbeje dō ddew te. ⁹ Dewje ke aw njaje nō Jeju te, ke nje ke aw njaje goe te aw uruje ekii na: « Ojana! Maji kare Lubba bbar tar ke maji dō dew te ke aw ddee ke ri Ebbe-dewje. ¹⁰ Maji kare Lubba bbar tar ke maji dō k̄n-bbe te ke aw

ddee. K̄n-bbe le kajeje Dabbiti. Piti to le Lubba ke isi d̄dutu dara te nu!»

¹¹ Jeju tee Jurusalam, ngaa aw ande key-polo-Lubba te. Nila keme naa ne neje t̄oyn mb̄ore te, ngaa goe te a, ne de ke nje-njaje goe te ke d̄oku gire joo le dawje ke Betani mba lo wul mban.

Kake Pige ke ande ang

¹² Lo-kare te a dinje Betani daw d̄otuje a, bbo dda Jeju le. ¹³ Noo mare kake pige ke kame ee te ddew ew, ngaa naw ngōsi ta koo se kande to wa? A kame d̄orō a noo. Mba to neyn kande le Pige ang. ¹⁴ Yeenn ngaa Jeju pa are kake Pige le na: « A kande kare dew usa ang nyōm!» Nje-njaje go Jeju te le ooje tar le.

Jeju tubba nje-ne-labbeje key-polo-Lubba te

¹⁵ N̄-teeje Jurusalam a, Jeju ande key-polo-Lubba te. Nunn kutu tubba nje-ne-labbeje, ke nje-ndoko neje me key-polo-Lubba te le. N̄-tuta tabeleje le nje ke aw mbelje nare, ke ne-kisi le nje-labbe derje n̂-tila, ¹⁶ ngaa nare dew kara oto mare ne nday ne me key-polo-Lubba te le ang. ¹⁷ Goe te a, n̂-t̄ojude ne na: « Lubba pa me maketuru te laa na: « Da bbar ri key lem to key-duju Lubba, ke gel-dewje t̄oyn a duju Lubba me te. A sese, e-ddaje areje ddee to lo-kiya-rō le nje-bbokoje wa!»

¹⁸ Tōku nje-poloje Lubba, ke nje-k̄oruje gel-ndu ooje tar le ngaa, aw sangeje gusu ke ta t̄ol Jeju. N̄-bbeleje nya, mba ne-t̄oju laa aw gange singa dewje ke banya le t̄oyn. ¹⁹ Lo-kul a, Jeju ke nje-njaje goe te n̂-teeje me tōku bbe te le ke ddang.

Tar kake pige ke oy

²⁰ Lo-kare ke end̄ō a daw n̄-ndayje a, dooje kake pige le a oy taar ndereng ngirae te. ²¹ Me Piyar ole dō tar teenn le, ngaa pa are Jeju na: « Nje-ne-toju, oo kake pige ke ōru saa le a oy njan toonn.» ²² Jeju pa arede na: « Ooje mese te ke Lubba.» ²³ Tōkōrō njaa m-pa marese: Bbo dew pa are ddingiri toonn na: «Ōtu

lo teenn aw oso bâ», a bbo keje-tar to mee te ang, a Lubba a dda kare ne le ddee toke baann. ²⁴ Mba yeenn a, m-pa marese: Ne toyn ke aw dujuje Lubba wɔju dɔe a, maji kare ooje mese te to ingaje ne le mban, a Lubba a karese. ²⁵ Ngaa toke arje taar ta duju Lubba, a bbo eeje ke tar ke mare dew a, ɔruje tar le dɔe te, areje Bɔsese ke isi me dara te ɔru tar dɔse te tɔ.» ²⁶ A bbo ɔruje tar dɔ dewje te ang a, Bɔsese ke darâ a kɔru tar majang ke e-ddaje dɔse te ang tɔ.

Na are singa Jeju wa?

²⁷ Jeju ke nje-njaje goe te n̂-telje Jurusalam bbay. Kare ke Jeju aw nja me key-polo-Lubba te a, tɔku nje-poloje Lubba ke nje-kɔruje gel-ndu, ke tɔkuje le Jiipije ddeeje rɔe te. ²⁸ N-dujeje na: « Na a ari ddew ta dda ne neenn wa? Wase na njaa gate a ari singa ta dda ne neenn wa? ²⁹ Jeju ilade te na: « Ma dujuse tar kara baa. Toke ilamje te a, ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le karese tɔ. ³⁰ Na a ula Jan are dda batem dewje wa? Lubba wase dewje wa? Ilamje tar te.»

³¹ A n̂-paje horode te na: « Bbo jilaje te n-pa na: < Lubba a ulae > a, na pa na: < Mba ddi bba e-ndikije te ke Jan le ang wa? > ³² A bbo n-paje na: < Dewje a ula Jan a... > » Tɔku nje-poloje Lubba ke nje-kɔruje gel-ndu, ke tɔkuje le Jiipije le bbeelje dewje ke banya le, mba dewje toyn ooje Jan to nje-kila mber-tar le Lubba. ³³ Yeenn ngaa dilaje Jeju te na: « N-gere ang.» Ngaa Jeju pa arede na: « Ema kara ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le karese ang tɔ.»

12

Gusu-tar dɔ nje-ddaje kula ndɔɔ binye te

¹ Goe te a, Jeju unn kutu pa tar ke nje-njaje goe te ke gusu-tar na: « Mare dingaw dda ndɔɔ binye. N-dda ndoko n̂-guku ne dɔe. Nuru buwa me er te mba kore ne maann binye le. Ngaa n̂-dda mare lo-kisi

taar mba kaa ne lo ke dɔ ndɔɔ te le. Goe te a, ninya ndɔɔ le ji mare nje-kula ndɔ binyeje te a, naw mba te. ² Tee kare kuja kande binye te le a, nula nje-kula laa rɔ nje-kula ndɔɔ binyeje te le kare dula ke engae. ³ A nje-kulaje le uwaeje undaeje ngaa tubbaeje are n̂-tel jia baa. ⁴ Nje-ndɔɔ le ula mare nje-kula laa a, nje-kulaje le undaje dɔe ngaa tajeje. ⁵ Nje-ndɔɔ le tel ula mare bbay a, a nje-kulaje le toleje. N̂-tel nula mareje banya bbay a, nje-kulaje le tunda mareje, a tɔl mareje. ⁶ Ngonne ke dingaw ke n̂-ndike nya kara baa ngaa nayn. Nulae to dɔbɔyn dew rɔ nje-kulaje te le mba n̂-pa na: < Da bbeel ngonnum. > ⁷ A nje-kulaje le paje horo naa te na: < Nje-kuwa ne-ndubba le ann. E-ddeeje areje n̂-tɔle, ta ndɔɔ le ddee to leje! > ⁸ Yeenn ngaa, duwaje ngonn le, n̂-tɔleje ngaa n̂-teeje ke niinne me ndɔɔ te le dilaje ddaka. ⁹ Ddi a nje-ndɔɔ le a dda wa? Na ddee tɔl nje-kulaje le ta na teel ke ndɔ le kare mare nje kula ndɔɔ binyeje te ke ddang. ¹⁰ E-turaje tar ke Maketuru le Lubba pa neenn ang wa? Maketuru le na: < Er ke nje-kɔsuje key mbeteje le, er lel ddee to singa gɔl key ke dungu nangê. >

¹¹ To ne ke Ebbe-dewje a dda, ngaa kura nya kemje te. > »

¹² Daw sangeje ddew ta kuwa Jeju le mba n̂-gereje to n̂-pa gusu-tar neenn le wɔju dɔde. A n̂-bbeelje dewje ke banya le, ngaa dinyaeje a dɔtuje.

Tar kuka lambo ke Sejar

¹³ Dulaje mare Parijiyenje, ke mare dewje ke eeje me mbɔnaa te le Erode Atipase rɔ Jeju te ta nae ddew tar te ke tae te. ¹⁴ N-ddee n̂-paje dareje Jeju le na: « Nje-ne-tɔju, n-gere to aw pa tar ke tɔkɔrɔ, aw tɔju ddew le Lubba ddew tar te ke tɔkɔrɔ. Ngaa aw bbeel kem dew ang ddem, dew ke bo wase dew ke ten kara osoi te ang. E-pa areje joo: Ndu areje ddew ta kuka lambo ke tɔku

mbay Sejar wase ta kuka ang wa? Ta juka wase juka ang wa?»

¹⁵ A Jeju gere to ne ke daw deje mede te to dang ke ye ke daw n̄-pa, ngaa pa arede na: « Aw namje mba ddi wa? E-ddeeje ke mare kande nare kara aremje moo.» ¹⁶ N̄-ddeeje ke mare kande nare dareje, ngaa n̄-dujude na: « Endaji dɔ dew, ke maketuru ke n̄-dda kande nare te neenn toje to le na wa?» Dilaeje te na: « To le Sejar.» ¹⁷ Yeenn ngaa Jeju pa arede na : « Areje Sejar ne ke to le Sejar, a areje Lubba ne ke to le Lubba.» Tar laa le nya dewje ke ddeeje ta nae le.

Tar kin le dewje ke oy

¹⁸ Mare saduseyenje ddeeje rɔ Jeju te. Saduseyenje le paje na dewje ke oy a kinje ang. N̄-dujuje Jeju na: ¹⁹ « Nje-ne-tɔju, Moyiji unn ndu areje me maketuru te na: <Toke dingaw uju ke dene laa ang, a oy a inyae, a bbo ngokɔn dingaw le to a, maji kare n̄-taa dene le nuju ne ngannje nare ngokɔen ke oy le. ²⁰ Lew, mare ngakɔn naaje ke dingaw eeje siri. Ne ke dɔngɔr n̄-taa dene, ngaa nuju saa ang a noy. ²¹ Joo lede taa dene le a uju saa ang a oy tɔ. Mota lede ta dene le a toke baann bbay. ²² Aw ne ke goe goe are dede ke siri le dujuje ang a doyje tɔyn. Ngaa goe te a, dene le kara oy tɔ. ²³ Ndɔ kin le dewje ke oy a, na horode te a, a to nje-dene le wa? Mba dede siri tɔyn njaa n̄-taaje dene le.» ²⁴ Jeju ilade te na: « E-ndemje ddew, mba e-gereje Maketuru le Lubba ang ddem, e-gereje singa-mɔngu le Lubba ang ddem. ²⁵ Ndɔ ke dewje ke oy inje a, dingaw a taa dene ang ddem, dene a taa ngaw ang ddem. Da kisije toke le anjije me dara te. ²⁶ Tar ke wɔju dɔ kin le dewje ke oy le, e-turaje tar ke me maketuru te le Moyiji le ang wa? Lubba pa are Moyiji mbɔr ber-kam te ke aw ɔn puru pa na: <M-to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, ke Lubba le Jakobbo.> ²⁷ Lubba to Lubba le dewje ke oy

ang, n̄-to Lubba le dewje ke isi kem baa. Yeenn a, e-ndemje ddew njaa nyɔm.»

Ndu ke ngeng uta keseje

²⁸ Mare nje-kɔru gel Ndu oo tar lede le, a gere to tar ke Jeju ilade te to ke dɔgɔle, ngaa ddee rɔ Jeju te ngɔsi duje na: « Ndu ke dda ngeng uta keseje tɔyn wa?» ²⁹ Jeju ilae te na: « Ndu ke ngeng uta keseje na: <See ngann Ijarayelje, ooje! Ebbedewje ke to Lubba leje a to Ebbedewje kara baa. ³⁰ Maji kare e-ndiki Ebbedewje Lubba lei ke mei tɔyn, ke kewn lei tɔyn, ke keje lei tɔyn, ke singai tɔyn.> ³¹ Joo le ndu a neenn: <E-ndiki nje-mari toke da rɔi njaa.> Mare ndu ke ngeng uta nje ke jo neenn goto.»

³² Nje-kɔru gel Ndu le pa are Jeju na: « Maji nya, Nje-ne-tɔju! Tar ke tɔkɔrɔ a e-pa neenn. Ebbedewje a to Lubba kara baa, mare Lubba dang goto. ³³ Maji kare dew kara kara ndiki Lubba ke mee tɔyn, ke keje laa tɔyn, ke singae tɔyn. Ngaa maji kare n̄-ndiki nje-mare toke da-rɔe njaa. Yeenn maji uta nepoloje ke ta ro ke ne-kare-baaje dang dang.» ³⁴ Jeju oo a, tar ke nje-kɔru gel Ndu le ilae te le to tar kem-kare. Yeenn ngaa n̄-pa nare na: « Ee ngɔsi baa ke Bbe-kɔn le Lubba.» Goe te a, dew tay duje tar ang ngaa.

Tar dɔ Mesi te de ke Dabbiti

³⁵ Jeju aw tɔju ne me key-mbɔn naa te le jiyipije a, duju tar na: « Nje-kɔruje gel ndu a kaseje ta pa na Kiriste to ngonn le Dabbiti toke baann wa? ³⁶ Dabbiti njaa kara, toke Ndil-me-nda ddusu mee a, pa na: Ebbedewje Lubba pa are Ebbemje na: <E-ddee isi dɔ ji-kɔlum te, ndereng ta mungu nje-baanji lei kɔy gɔli te bba.>

³⁷ Dabbiti njaa kara bbar Kiriste to Ebbeeje. Yeenn a, Kiriste le a to ngonno toke baann wa?» Dewje ke nya aw ooje tar laa le ke rɔ-nel.

Jeju ndoru mbi dewje waju do nje-koruje gel Ndu

³⁸ Jeju pa me ne-toju te laa na: « Aaje rose waju do nje-koruje gel ndu ke ndikije ta kula kubbu ke ngal bba ta kase ne lo, ngaa ndikije kare dewje ddajede lapiya nata. ³⁹ N-ndikije ta kuwa lo kisi ke kete me key-mbo-naa te, ngaa ta kuwa dongor lo-kisi lo ne-kusa kusu te. ⁴⁰ Daw n-taaje neje le dene-ndubbaje jide te toyn ngaa daw dujuje Lubba kure ew ta kare dewje oojede to dewje ke maji nya. Mba yeenn a, sariya ke dode te a ngeng nya kuta le kese dewje.»

Ne-kare baa le dene-ndubba ke to nje-ndoo

⁴¹ Goe te a, Jeju tur keme ke ne te ke daw dila ne-kare-baa me te, ngaa naw noo ne ke dewje aw ilaje. Nje-ne-kingaje aw ilaje toku nare. ⁴² Mare dene-ndubba ke to nje-ndoo ddee ila ngann kande nare joo kore boy ang. ⁴³ Yeenn ngaa Jeju bbar nje-njaje goe te ngaa pa arede na: « M-pa tar ke tokoro marese: Dene-ndubba ke to nje-ndoo neenn ila ne bo uta dewje toyn. ⁴⁴ Mba kese dewje toyn, nare ke dooje ne ta dda ne ang a dilaje. A ne, bbay nare ke nayn ta kare n-ngem ne rose a nila.»

13

Jeju pa tar key-polo-Lubba ke da to

¹ Kare ke Jeju in me key-polo-Lubba te aw tee ke ddaka a, mare nje-nja goe te pa are na: « Nje-ne toju, Oo erje ke kura neenn, oo toku key neenn!» ² Jeju ilae te na: « Toku key ke aw oo neenn le, mare er kara a nayn do mare te, lo te ke neenn ang. Da to neje neenn toyn.»

Neje ke a toje kete bba ddotu ndo a ddee

³ Jeju isi nangê do ddingiri olibeje te, no key-polo-Lubba te. A Piyar, Jake, Jan ke Andere ke isije saa keteenn ke karede baa le dujeje na:

⁴ « E-pa areje: Ndo ke dda nejeenn a teeje wa? Ddi a, a tojuje kare ke neje toyn a tunga ne le wa?» ⁵ Yeenn ngaa Jeju pa arede na: « Aaje rose! Areje dew erese ang! ⁶ Dewje nya a ddeeje ke rim ngaa a paje na: <M-to Mesi le!> Da kereje dewje nya. ⁷ Bbo ooje tar ddo ke aw ddeeje ngosi ke tar ddo ke nayn ddew ew a, areje bbeel ddase ang. Maji kare nejeenn le toje. A, a to ddotu ndo ang bbay. ⁸ Gel-dewje a kinje ta dda ddo ke mare gel-dewje. Bbe-kon a kin ta dda ddo ke mare bbe-kon. Nange a yeke loje te dang dang, toku bbo a koso. A nejeenn toyn a toje toke le kunn-kutu nduru-ndo le dene.»

Ne ke a kinga nje-njaje go Jeju te

⁹ « A sese, undaje kemse do rose te. Dewje a kaw ke se no sariya te. Dewje a tundase me key-mbon naa te le Jiipije, da kaw ke se no ngann mbayje te, ke no toku-mbayje te waju dom, ngaa a toje to nje-tarnajije lem. ¹⁰ Mba maji kare dila mber Tar ke majidare dewje toyn kete bba. ¹¹ Toke daw ke se sariya te a, areje mese sangese kete waju do tar ke a paje wase, gusu ke a paje ne tar le ang. Tar ke Lubba a karese kare teenn njaa, a ta e-paje. To tar ke sese njaa a, a paje ang. To Ndil-menda a, a pa tar le. ¹² Dewje a kilaje ngokonde ji dewje te kare n-tolde, ngaa boje a ddaje toke baann ke ngannde to. Ngannje a ddeeje to nje-baanji le nje-kujude, ngaa da kare n-gange sariya-yo dode te. ¹³ Dewje toyn a mbetese waju dom. A dew ke uwa are ngeng ndereng tee konye te a, a kinga kaji.»

Dewje a kooje ndoo nya

¹⁴ « A kooje <ne ke maji ang ke aw tuju lo> le lo-kisi te ke to waju doe ang. Maji kare dew ke aw tura maketuru neenn gere ke maje! Kare teenn, maji kare dewje ke isije nange Jude te aynje awje do ddingirije te. ¹⁵ Maji kare dew ke

* 13:15 13.15 Ooje Matije 24.17

isi lo-kisi te ke do key te ddisi aw me key te ta kunn mare ne ang.*
 16 Ngaa toke dew ee ndoo a, maji kare n̄-tel bbee mba kunn kubbu laa ke ngal ang to. 17 Do ndoje teenn, a to ndoo nya kare deneje ke eeje ke sem, ke nje ke ngannde aw ilje mba. 18 E-dujuje Lubba kare neenn tee do-ney-kul te ang. 19 Mba me ndoje teenn, dewje a kooje ndoo nya. Unn kute do ndo te ke Lubba dda ne nange ndereng bbokone, dewje ooje ndoo toke baann ang. Goe te kara, dewje a kooje ndoo toke baann ang ngaa. 20 Toke Ebbe-dewje tel ke ndo nejeenn le are nayn ngaji baa ang a, dew kara a kinga kaji ang. A n̄-tel ne njaa woju do dewje ke n̄-mberede toke kete. 21 Yeenn a, toke dew pa arese na: <Ya! Mesi ee neenn,> wase: <Nee yonn> a, e-ndikije te saa ang. 22 Mba mesije ke tokoro ang, ke nje-kilaje mber-tar ke tokoro ang a ddeje. Da ddaje ne-morije ke neje ke dum do koo, ta bbo ddew to a, nje ke Lubba mberede kara ta keredede to. 23 Yeenn a, sese, aaje rose! Mba m-pa nejeenn kete marese mban.

Ngonn le dew a ddee

24 « Do ndoje teenn, go ndoo te ke dewje a kooje le a, kare a tuka ndul, ney a nda ang ngaa. 25 Endentenrendenje a kinje darâ gaynje nangê, ngaa singa-monguje ke me dara te a yekeje. 26 Yeenn ngaa, a kooje Ngonn le dew a ddee me mum te ke singa-mongu laa toyn ddem, ke piti ddem. 27 Yeenn ngaa, na kula anjije kare mbonje dewje ke n̄-mberede do nange te toyn, unn kute koyne nange te kara tee koyne nange te ke kara.»

Ne-köju-mare ke to kake Pige

28 « Ooje ne-köju mare do kake Pige te. Toke barkem kake Pige unn kutu tewn, a kame aw unju a, e-gereje to neyn ne-dubbu ee ngosi ngaa. 29 Ddew kara baa, toke ooje nejeenn le a, maji kare e-gereje to Ngonn le dew ee ngosi ngaa. Nar

ta key te lese. 30 M-pa tar ke tokoro marese: dewje ke bbokone neenn a koyje toyn ang bbay a, nejeenn toyn a teeje.» 31 Dara, ke nange a ndayje, a tarje lem a ndayje ndo kara ang.»

Dew kara gere ndo ke Ngonn le dew a ddee ne ang

32 « A ndo, wase kare ke nejeenn le a teeje ne le dew kara gere ang. Anjije ke darâ, wase Ngonn le kara gere ang. Bo ke kare a gere. 33 Aaje rose bbo e-tibbije ang. Mba e-gereje ndo ke nejeenn le a teeje ne ang. 34 Neennn a to ddew kara baa toke dew ke aw ke mba te. Ninya key nare nje-kulaje laa kare n̄-ngemje. Nare dew kara kara kula laa kare dda. A, nunn ndu nare nje-ngem ta key kare ta aa lo ke kete bbo tibbi ang. 35 E-tibbije ang, mba egereje ndo ke nje-key le a ddee ne ang, do-ka te, wase do bakebbe te, wase toke kunran aw noo, wase ta lo-kare te. [Yeenn a, e-tibbije ang, mba e-gereje ndo ke nje-key le a ddee ne ang. Na ddee do-kare te wase, til te ke lo to yenene wase, do-bakebbe te wase, ke esindoo wa kara a gereje ang.] 36 Mba kare n̄-tel n̄-ddee busu a, ningaje do bbi te ang. 37 Tar ke m-pa marese neenn, m-pa mare dewje toyn: Areje kemse ketere.»

14

Toku dewje ooje taa ta tol Jeju

1 Kusu-pake, ke kusu mapa ke n̄-dda ke wum ang naynje ndo joo baa. A, toku nje-poloje Lubba, ke nje-koruje gel ndu aw sangeje ddew ke ta kuwa ne Jeju ke ke gusu ta tole. 2 Mba n̄-paje na: « Maji kare juwae ndo kusu te ang mba a kaju bula.»

Mare dene ungu yambo do Jeju te

3 Jeju ee Betani me key te le Simo ke to nje-banji. Kare ke naw nusa ne a, mare dene ddee ke yambo ke gate ngeng, me ku Alebatere te. N-to ta ku le ngaa nungu yambo le do Jeju te le. 4 Ro mare dewje ke eeje teenn neelde ang ngaa n̄-paje

horode te na: « N̄-tuju yambo neenn baann mba ddi wa? ⁵ Jase ta labbe yambo le kande nare tɔl muta a kare nje-ndooje ang wa! Ngaa n̄-paje tar le dene le maji ang. ⁶ A Jeju pa arede na: « Inyaeje ddekeke! Aw jɔkeje mba ddi wa? Ne ke n̄-dda sem neenn to ne ke maji. ⁷ Nje-ndooje a kee ke se neenn ke ndɔ tɔyn. Ndɔ ke mese ndiki a, a ddaje ke de maji. A ema, ma kee ke se ke ndɔ tɔyn ang. ⁸ Ne ke nase ta dda, a n̄-dda. Nungu yambo rɔm te kete ta ngina ne ndɔ ke da dubbum ne. ⁹ M-pa marese, tar ke tɔkɔrɔ, lo tɔyn ke dila mber Tar ke maji ke te, dɔ nange te tɔyn, da pa tar ne ke dene neenn dda, ngaa dewje a koleje mede dɔe te».

Judase ndiki ta kila Jeju ji dewje te

¹⁰ Judase Isikariyote ke to kara le nje-njaje go Jeju te ke dɔku gire joo aw rɔ tɔku nje-poloje Lubba te ta kila Jeju jide te. ¹¹ Dooje tar laa le a rɔde neelde nya, ngaa dunnje ndude ta kare nare. Yeenn ngaa Judase unn kutu sange ddew ke maji ke na kila ne Jeju jide te.

Jeju are n̄-dda muru Pake

¹² Dɔngɔr ndɔ kusu mapa ke n̄-dda ke wum ang, ke to ndɔ ke daw n̄-tɔl ne ngann bateje mba dda ne muru Pake a, nje-njaje go Jeju te paje areje na: « Lo ke dda a e-ndiki ta kare jaw mɔse muru Pake kete jari wa?» ¹³ Yeenn ngaa Jeju ula nje-njaje goe te joo kete na: « Awje tɔku bbe te, a, a kingaje mare dingaw ke oto joo maann. A unnje goe. ¹⁴ Key ke nande te a, e-paje areje nje-key le na: «Nje ne-tɔju duju na: Lo ke dda, ema ke nje-njaje gom te ja kɔn muru Pake kete wa? ¹⁵ Nje-key le a tɔjuse mare lo ke tate ke toke mɔse mban dɔ key te taar. Neje tɔyn to me te. Lo le a, a mɔseje ne-kusa leje le ke te.» ¹⁶ Nje-njaje goe te le ɔtuje awje tɔku bbe te le. Dingaje neje le tɔyn ddew kara baa toke n̄-pa arede le, ngaa n̄-mɔseje muru Pake le.

Mare nje-nja-go Jeju te a kilae ji dewje te

¹⁷ Lo-kul a, Jeju de ke nje-njaje goe te ke dɔku gire joo n̄-ddee n̄-teeje. ¹⁸ Kare ke disije daw dusaje ne a, Jeju pa na: « Tɔkɔrɔ njaa, m-pa marese, dew kara horose te ke aw usa ne sem a kilam ji dewje te.» ¹⁹ Rɔ nje-njaje goe te le neelde ang nyɔm, ngaa dunn kutu duje kara kara na: « To ema wa?» ²⁰ Jeju pa arede na: « To kara lese, sese ke dɔku gire joo. Ne ke nula jia naate sem me sambe te neenn. ²¹ Ngonn le dew a koy ddew kara baa ke tar ke makuturu le Lubba pa dɔe te. A kem to ndoo a to le dew ke a kila Ngonn le dew ji dewje te. Duje ang kara maji nya uta.

Muru me-kara

²² Kare ke daw dusa ne a, Jeju unn mapa, ngaa are wooyo Lubba a, arede, a pa na: « E-taaje ne neenn, to da rɔm ann.» ²³ Goe te a, nunn engo-maann binye, ngaa nare wooyo lubba a narede nare dede tɔyn njaa dayje. ²⁴ Jeju pa arede na: « Yeenn to mesem ann. To mese ke Lubba ɔsu ne dɔnɔ ke dewje ke banya are ungu nange mba kare tar majang lede ɔru ne dɔde te. ²⁵ M-pa tar ke tɔkɔrɔ marese: Ma kay maann binye neenn ang ngaa ndereng ndɔ ke ma kay ne maann binye ke siki ke se me Bbe-kɔn te le Bɔmje.

Jeju pa na Piyar a mbete ne

²⁶ Dɔsuje pa wal Lubba, ngaa goe te a, n̄-teeje dawje dɔ ddingiri Olibeje te. ²⁷ Jeju pa are nje njaje goe te na: « Sese tɔyn njaa a tusumje kiyamje. Mba n̄-dda me Maketuru te na:

Ma tɔl nje-ngem bateje ta bateje le a sarenje naa kara kara.

²⁸ A bbo mi horo dewje te ke oy a, ma kaw nginase Galile.»

²⁹ Piyar pa are na : « Le dewje tɔyn tusije inyaije kara, ema, ma kinyai ang.» ³⁰ Jeju pa are na : « Tɔkɔrɔ, m-pa mari, til te neenn njaa, kete

bba kare kuran nõ gól joo a, a mbetem gól mota pa na e-gerem ang.» ³¹ A Piyar tel pa are ngeng bbay na: « Le ase ta koy sei kara, ta pa na m-geri ang, ma pa baann nõ kara ang.» Ngaa keseje kara paje toke baann tõ.

Jeju duju Lubba Jetesemane

³² Jeju de ke nje-njaje goe te daw ñ-teeje lo te ke daw bbar na Jeseteman a ñ-pa narede na: « Maw ta duju Lubba, ta isije neenn.»

³³ Ñ-jin Piyar, Jake, de ke Jan naw ke de. Bbeel unn kutu ddae ddem, røe neele ang ddem. ³⁴ Ngaa ñ-pa narede na: « Røm neelem ang toke ne ke ma ta koyjeenn. E-naynje neenn. Areje bbi oru kemse ang. ³⁵ Naw ddew ew ngaji, noso nangé ngaa ñ-duju Lubba kare bbo ddew to a, nuta kare ne-kem-to-ndoo te neenn ke dddang. ³⁶ Ñ-pa na: « Aba * Bøy, ei ase ta dda ne tõyn, uta engo-kem-to-ndoo neenn mborum te ke ddang. A e-dda ne ke mem ndiki ang, ne ke mei ei njaa ndiki a ta e-dda.»

³⁷ Jeju tel ddee rø nje-njaje goe te ke mota le a, daw ñ-tibbije. Ñ-pa nare Piyar na: « Simø, aw tibbi wa? Ase ta kisi kem baa mba gól kare kara be ang wa? ³⁸ Areje bbi oru kemse bbo e-dujuje Lubba kare osoje me ne-na te ang. Dew ee ke keje ta dda ne ke maji njaa, a da-rø ee ke singa ang.»

³⁹ Jeju tel aw ddew ew, ngaa duju Lubba toke baann bbay. ⁴⁰ Ñ-tel ñ-ddee rø nje-njaje goe te le a, ningade dõ bbi te bbay mba kemde kemde to bbi dõrø. A ñ-gereje tar ke ta pa kare ang.

⁴¹ Ñ-tel ñ-ddee ke gól mota laa a, ñ-dujude na: « E-naynje aw tibbije ngaa aw uwaje røse bbay wa? Bbaye ngaa, kare ase ngaa. Bbasine neenn, da kunn Ngonn le dew kulae ji nje-ne-ddaje te ke maji ang. ⁴² Inje,

jawje! Nje kunnun kulam jide te le ddee ngaa.»

Duwa Jeju

⁴³ Kare te ke Jeju nayn aw pa tar bbay a, kara le nje-njaje-goe te ke dõku gire joo, ke ria na Judase ddee ke dewje banya banya. Duwaje tõku kiyaje ke kakeje jide te. Tõku nje-poloje Lubba, nje-kõruje gel Ndu, ke tõkuje le Jiipije a ulajede. ⁴⁴ Judase nje kula Jeju me jide te le tõjude gusu ke na dda ne. Ñ-pa na: « Dew ke m-to mbiya a to ne ann. Uwaeje ta e-ngemeje ke maje awje saa.» ⁴⁵ Kake ñ-ddee ñ-tee a, ñ-ngese ke rø Jeju te ngaa ñ-pa na: « Nje-ne-tõju.» Ngaa ñ-to mbia. ⁴⁶ Yeenn ngaa, dewje le ilaeje Jeju le uwaeje. ⁴⁷ Mare nje-nja-go Jeju te oru tõku kiya ngaa tuka mbi nje-kula le tõku nje-polo-Lubba ti. ⁴⁸ Jeju pa arede na: « E-ddeeje ke tõku kiyaje ke kakeje ta kuwam ne toke m-to nje kuwa ne le dewje ke singa wa? ⁴⁹ Ke nõje tõyn mee ke se key-polo-Lubba te maw m-tõju ne a uwamje ang. A ne neenn to mba kare tar ke Maketuru le Lubba pa ddee to tar ke tõkõrø.»

⁵⁰ Yeenn ngaa nje-njaje goe te tuseje inyaeje a aynje. ⁵¹ Mare basan unn go Jeju le, a bel a ñ-kiri ne røe. Da kuwae a, ⁵² ñ-tusu bel le ninya a nayn røe baa.

Daw ke Jeju lo gange sarya te le Jiipije

⁵³ Daw ke Jeju bbe le tõku nje-polo-Lubba. Lo teenn, tõku nje-poloje Lubba, tõkuje le Jiipije, ke nje-kõruje gel Ndu tõyn mbõnje naa. ⁵⁴ Piyar inya are daw ke Jeju ddew ew a unn goe ndereng ande ne me ndoko te le tõku nje-polo-Lubba. Nisi ke mbambaje lo teenn naw ñ-ndibbi puru.

⁵⁵ Tõku nje-poloje Lubba, ke dewje ke lo-sariya te le tõyn, daw sangeje mare tar ta gange ne sariya yo dõ Jeju te le a dingaje ang. ⁵⁶ Dewje nya paje tar-naji-ngemje dõ Jeju te le, a

* 14:36 14.36

tarje le awje go naa te ang. ⁵⁷ Mareje inje ngaa ulaje tar ngemje ta Jeju te le paje na: ⁵⁸ « Jo tae te njaa, n̂-pa na: <Ke-polo Lubba neenn, dewje a ddaje. Ma tuju ta dda mare ke dewje a ddaje ang me ndo mota te.> » ⁵⁹ A do tar te neenn le kara, tarje lede aw go naa te ang. ⁶⁰ Yeenn ngaa toku nje-polo-Lubba le in horo dewje te ngaa duju Jeju na: « Ila tar tar te le dewje ke aw undaje tar doi te neenn ang wa?» ⁶¹ A Jeju ar ddekeke, nila tar te kara ang. Toku nje-polo-Lubba le tel duje bbay na: « E-to Mesi, Ngonn le Lubba ke jaw josu gaje le wa?» ⁶² Jeju ilae te na: « Yee njann, m-to Ngonne. A kooje Ngonn le dew ke isi do ji-kol Lubba te. Na kin darā me mum te ta ddee.»

⁶³ Yeenn ngaa Toku nje-polo-Lubba tiir kubbuje ke roe te ngaa pa na: « N̂-ndiki ta kinga nje-tar-najji bbay ang ngaa. ⁶⁴ Ooje taji ke n̂-taji Lubba neenn mban.» Tar ddi a ejeje doe te wa? Dede toyn n̂-gange sariyo yo do Jeju te.

⁶⁵ Mareje unnje kutu ti weren doe te. N̂-toje keme, n̂-bbirije jide n̂-tundae ne ngaa n̂-dujeje na: « Na undai neenn wa? E-pa are joo.» Mbambaje taaje Jeju ngaa tundaje ka mbore.

Piyar mayn tar le Jeju

⁶⁶ Kare ke Piyar nayn me ndoko te le beer bbay, a mare dene nje-kula le toku nje-polo-Lubba le ddee. ⁶⁷ Kake noo Piyar ke aw ndibbi puru le a, naa keme ngaa n̂-pa na: « Ei kara e-nja ke Jeju dew ke Najarete le to.» ⁶⁸ A Piyar le mayn pa na: « M-gere ne ke a ta pa neenn ang, meje pin.»

Goe te a, nin naw ta ndoko te, a kuran no. ⁶⁹ A dene nje-kula le oo Piyar le ngaa tel pa are dewje ke eeje teenn na: « Dew neenn to kara le nje-njaje go Jeju te.» ⁷⁰ A Piyar tel mayn bbay.

Mbor ang a, dewje ke eeje teenn tel paje areje Piyar bbay na: « A to kara lede njaa, mba ei kara e-to dew ke Galile to.» ⁷¹ A Piyar unda

yo to ne guma ngaa pa na: « M-gere dingaw neenn ang.» ⁷² Kare teenn njaa, kunra no ke gol joo laa. Yeenn ngaa me Piyar ole do tar te ke Jeju pa are na: « Kete bba kare kuran no gol joo a, a mayn gol mota pa na e-gerem ang.» Yeenn ngaa Piyar tee ke ngoru ngaa uru do no te.

15

Daw ke Jeju ro Pilate te

¹ Ke esindo baa njaa, toku nje-poloje Lubba mbonje naa ke tokuje le Jiipije, nje-koruje gel Ndu, ke kese nje-gangeje sariya toyn ta koo ne ke ta dda. Dare n̂-to Jeju, ngaa daw saa no gol Pilate te. ² Pilate duju Jeju na: « E-to mbay le Jiipije wa?» Jeju le ilae te na: « Ye njaa e-pann.»

³ Toku nje-poloje Lubba undaje tarje nya do Jeju te. ⁴ Pilate tel duje bbay na: « Ila tar te kara ang wa? Oo tarje toyn ke dewje neenn undaje tai te neenn.» ⁵ A Jeju ila tar te kara ang. Are to ne ke kange singa Pilate.

N-gange sariya yo do Jeju te

⁶ Ke ndo kusu Pake kara kara toyn, ngonn-mbay le aw oru dew key-kula te. To dew ke dewje ke banya ndikije kare nore ⁷ A mare dew ke ria na Barabase ee key-kula te, de ke mare dewje ke tolje dew do ndo te ke n̂-ddaje do-ngeng ke nje-kon-bbeje. ⁸ Yeenn a, dewje ke banya awje key le Pilate ngaa dujeje kare n̂-dda ne ke naw n̂-dda ke bbal kara kara narede le. ⁹ Pilate ilade te na: « E-ndikije kare minya mbay le Jiipije le marese wa?»

¹⁰ Mba Pilate gere ke maje to me a ddade do Jeju te a duwaeje dulae jia teenn. ¹¹ A toku nje-poloje Lubba osuje kutu dewje ke banya kare duju Pilate are Barabase a ta nore narede. ¹² Pilate tel dujude bbay na: « Yeenn a, ddi a e-ndikije kare m-dda ke dew ke aw bbareje to mbay le Jiipije le wa?» ¹³ N̂-tel duruje ekii na: « E-tole do kake-dese te.» ¹⁴ Pilate dujude na: « Ddi ke maji ang a n̂-dda wa? A

ñ-tel duru ekii dare ngeng na: « E-tole dɔ kake-dese te.»¹⁵ Pilate ndiki ta dda kare rɔ dewje ke banya le neelde. Yeenn ngaa nɔru Barabase key-kula te narede. Nare ñ-tunda Jeju ke ndey a nulae ji mbambaje te kare ñ-tole dɔ kake-dese te.

Mbambaje kokoje Jeju

¹⁶ Mbambaje awje ke Jeju me key te le ngonm mbay le ngaa bbarje kese mbambaje toyn. ¹⁷ Dulae kubbu ke kase. Goe te a, ñ-pete kula ke to konn to ejokudɔ dunda dɔe te. ¹⁸ Goe te a, ñ-ddaeje lapiya ñ-paje na: « Lapiya, Tokum-bay le Jiipije.

¹⁹ Ñ-tunda dɔe ke kare, ñ-ti weren dɔe te, ngaa dɔsu mekeji gɔlde nangê a daw ke dɔde ndereng ta kɔsu ne nange. ²⁰ Ñ-kokoeje, ngaa dɔru kubbu ke kase le rɔe te a ñ-tel dulae kubbuje laa. Goe te a, ñ-tee saa daw ne ta kaw tole dɔ kake-dese te.

Ñ-tɔl Jeju dɔ kake-dese te.

²¹ Mare dew ke Sirene ria na Simɔ, ke to bɔ Alekejandere de ke Rupusuje, in ndɔɔ aw nday a, duwae dare noto kake-dese le Jeju le. ²² Daw ke Jeju le mare lo te ke daw bbar na Gologota. Kande ri le na « lo ka-dɔ dewje.» ²³ Dare maann binye ke dungu ne ke ria na mir me te kare nay, a ñ-mbete.

²⁴ Ñ-bbereje dɔ kake-dese te le ngaa goe te a, ñ-ddɔje mbari ta kaynje ne naa kubbuje laa ke dew kara kara a bu. ²⁵ Ñ-bbere dɔ kake-dese te ke kare ji-kara ke ke esindɔɔ. ²⁶ Ñ-dda mare makeruru ñ-bbere er dɔe te ta toju ne gel ne ke ñ-gange ne sariya dɔe te le na: Dew neenn to mbay le Jiipije.» ²⁷ Ñ-bbere nje-bbokoje joo dɔ kake-deseje te mbɔre te tɔ. Mare kara er kɔl, a mare kara er gel. ²⁸ Yeenn bba, tar ke ñ-dda me Maketuru te le Lubba ddee ne to tar ke tɔkɔrɔ. Tar le na: « Dilae horo nje-tɔl dewje te.»

²⁹ Dewje ke aw ndayje loteenn tukaje dɔde a tajeje. Ñ-paje dareje na: « Ei ke e-ndiki ta tɔ key-polo-Lubba ta tel dda mare ture te me

ndɔ mota te le. ³⁰ Ei njaa aji rɔi bbo in dɔ kake-dese te le uru nangê.»

³¹ Tokum nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel Ndu kara aw kokoje Jeju horo naa te tɔ na: « Naji mare dewje, a nase kaji rɔe ne njaa ang wa! ³² Maji kare ne ke ñ-to Mesi, Tokum-bay ke Ijarayel le ñ-ddisi dɔ kake-dese te nuru nangê. Yeenn bba joo a, ja koo meje te saa.» Dewje ke ñ-bberede dɔ kake-dese te mbɔre te le kara aw tajeje tɔ.

Koy le Jeju

³³ Unn kute kare te ke ar dana ndereng gɔl kare mota ke lo-kul te, lo ndul dɔ nange te toyn. ³⁴ A ta tee gɔl kare te ke mota a, Jeju uru ekii ke singa na: « Eli, Eli, lama sabakantani!» Kande tar le na: « Lubba lem, Lubba lem, e-tusum inyam mba ddi wa?»

³⁵ Mare dewje eeje teenn ngaa ooje tar laa le a, paje na: « Naw ñ-bbar Eli.» ³⁶ Mare dew kara horode te ayn ke ngɔru aw unn mare ta kubbu ula me maann binye te ke mase ngaa kee ta kare te a ula are Jeju kare ay, a pa na: « Inyaje, ja koo se Eli a ddee kɔre dɔ kake-dese te kilae nangê wa!» ³⁷ A Jeju uru ekii ke singa ngaa uwa rɔe.

³⁸ Kubbu ke ñ-tɔ ñ-gange ne me key-polo-Lubba tiir dana, in taar uru nangê. ³⁹ Mbay le mbambaje ke Rom ke ar nɔ Jeju te le oo gusu ke Jeju le uwa ne rɔe le a, pa na: « Dew neenn to Ngonn le Lubba tɔkɔrɔ njaa.»

⁴⁰ Mare deneje eeje teenn tɔ, darje ddew ew daw daaje lo. Mari ke Magadala, de ke Mari kɔn Jakeje ke Joseje, ke Salome deeje horode te. ⁴¹ Lew denejeenn le njaje go Jeju te, ngaa ddaje saa kare te ke ñ-nayn ne Galile. Deneje banya banya ke awje saa Jurusalam eeje teenn tɔ.

Jejebbe dubbu neenn Jeju

⁴² Ndɔ mɔse rɔ ta ngina ne ndɔkuwa-rɔ a, lo-kul te, ⁴³ Jejebbe ke to dew ke bbe te ke Arimate ddee tee. Ñ-to kara le tokuje ke aw isije toku lo gange sariya te le Jiipije. Ne

kara naw n̄-ngina kɔn-bbe le Lubba. Nuwa rɔe dingaw naw duju Pilate kare are niinn Jeju le. ⁴⁴ A toke Pilate oo na Jeju le uwa rɔe mban a, tare gange singae. Yeenn ngaa nula n̄-bbar tɔku mbamba le dewje ke Rɔm ngaa n̄-duje se Jeju le uwa rɔe lew baa wa? ⁴⁵ Tɔku mbamba ke Rɔm le pa tar yo le are. Yeenn ngaa nare ddew Jejebbe kare unn niinn le. ⁴⁶ Jejebbe le ndoko bel-kubbu ke nda. Nɔru niinn le dɔ kake-dese te, n̄-ke ke kubbu le ngaa nila me buwa-yo te ke nare duru me er te. Goe te a, n̄-ndubbu mare er nutu ne ta buwa-yo le. ⁴⁷ Mari ke Magedala de ke Mari kɔn Joseje aw aaje lo ke dila niinn le ke te.

16

Jeju in horo dewje te ke oy

¹ Toke ndɔ-kuwa-rɔ le Jiipije nday a, Mari ke Magedala de ke Salome, ke Mari kɔ Jakeje, n̄-dokoje yamboje ta kungu dɔ ninn Jeju. ² Ke esindɔɔ baa njaa, ke ndɔ-kuwa-rɔ* ke kare aw tee a, dawje buwa-yo te. ³ N̄-dujuje naa na: « Na njaa bba a ndubbu tɔku er ke dutu ne ta buwa-yo le ke ddang kareje wa?»

⁴ A toke daaje lo a, tɔku er le toke ndubbu mban. ⁵ Yeenn ngaa dandeje buwa-yo te le. A dooje mare basan ula kubbu ke ngal a nda, ngaa isi er kɔl, a bbeel ddade. ⁶ A basan le pa arede na: « Areje bbeel ddase ang. Aw sangeje Jeju ke Najarete ke n̄-tɔle dɔ kake-dese te le. N̄-ndol, nee neenn ang. Lo ke dilae ke te le a neenn. ⁷ A, aw paje areje Piyar, ke kese nje-njaje-goe te, e-paje na: « Na nginase Galile. Lo ke nunn a kooje te, ddew kara baa toke n̄-pa narese.»

⁸ Yeenn ngaa dinje buwa-yo te le n̄-teeje ddaka ngaa daynje dawje ddew ew mba disaje ngaa n̄-gereje ne ke ta dda ang. N̄-paje tar kara dare dew ang mba bbeel ddade nya.

Jeju tee inga Mari ke Magedala

* 16:2 16.2 Ooje Matiye 28.1

⁹ Go kin te ke Jeju in horo dewje te ke oy ke ndɔ-kuwa-rɔ ke esindɔɔ baa le a, n̄-tɔju rɔe dɔngɔr nare Mari ke Magedala ke n̄-tubba ndilje ke maji ang siri mee te le. ¹⁰ Naw n̄-pa tare nare dewje ke aw njaje ke Jeju, kare te ke daw ndingaje ndoo ngaa daw nɔnje le. ¹¹ A toke dooje tar le Mari ke pa na Jeju nayn kem baa, ngaa nooe le a, n̄-ndikije go tar te laa le ang.

Jeju tee inga nje-njaje goe te joo

¹² Goe te a, Jeju unn mare da-rɔ ke dang bba tɔju ne rɔe nare nje-njaje goe te joo ke aw awje ke ngonnn bbe te. ¹³ N̄-tel n̄-ddee n̄-paje tare dare keseje. A dede kara n̄-ndikije te ke de ang tɔ.

Jeju tee inga nje-njaje goe te ke dɔku gire kara

¹⁴ Dɔbɔyne a, n̄-tɔju rɔe nare nje-njaje goe te ke dɔku gire kara, ke aw usaje ne, ngaa n̄-kɔl ke de wɔju dɔ mede ke dunn dare Lubba ang ddem, wɔju dɔ me-ketere lede ddem. Mba, n̄-ndikije go tar te le dewje ke ooeje goe te ke nin ne horo dewje te ke oy le ang. ¹⁵ Ngaa n̄-pa narede na: « Awje dɔ nange te tɔyn ta ilaje mber Tar ke maji le areje dewje tɔyn. ¹⁶ Dew ke oo mee te, ngaa n̄-ddae batem a, a kinga kaji. Dew ke oo mee te ang a, sariya dɔe te. ¹⁷ Ngaa, ne ke da gere ne dewje ke a kooje mede te a neenn: Da tubba ndilje ke maji ang ke rim, ngaa da paje ndɔn-tarje ke siki. ¹⁸ Da Kuwaje lije ke jide. A bbo dayje ne ke kuma ke maji ang ee te a, ne kara a ddade ang. Da kila jide dɔ nje-rɔ-toje te, ta rɔ nje-rɔ-toje le a ddee maji.»

Jeju tel ke rɔ Lubba te

¹⁹ Go tar te ke Ebbe-dewje Jeju pa arede toke baann a, Lubba unne aw ne dara, ngaa nisi dɔ ji-kɔle te. ²⁰ Nje-njaje-go Jeju te aw ilaje mber-tar le loje te tɔyn. Ebbe-dewje

umade kula teenn le are n̂-ddaje ne-
m̄orije ta toju ne to tar ke daw dila
mbere le to tar ke t̄ok̄or̄o.

Maketuru le Luku

Luku Lk

Tar dɔ Maketurute le Luku

Luku to na wa? Dew gere tar nya dɔ Luku te ang. Nje-kɔruje gel neje paje na n̂-to Gereke, n̂-to nje-kare kuma ngaa n̂-to dew ke ndiki kuru gel neje nya tɔ. N-to kara le nje-buwa nja le nje-kayn̂-kula Pɔl dɔ ndɔ te ke Pɔl aw ne mba kila ne mber Tar ke Maji kare dewje ke to Jiipije ang. Luku le to dew ke to Jiipi ang ngaa noo mee te ke Jeju. Gel-dewje tɔyn ke ddaje Maketuru le Lubba to Jiipije. Luku ke kare baa a to nje-dda Maketuru le Lubba ke to Jiipi ang. Luku dda maketuruje joo. Maketuru Tar ke Maji ke maketuru Kula-dda nje-kayn̂-kulaje. Luku dda tarje neenn mba ddi wa? Luku dda maketuru neenn mba pa ne tar kare dewje ke taa me Kiriste ke toje to Jiipije ang ngaa aw paje ndɔn tar ke to gereke. Mareje nya horode te gereje tar ne-ji-bbe ke tar kisi le Jiipije ke maje ang. Gele ke neenn bba Luku dda maketuru le mba kɔru ne gel nejeenn karede dooje. Baann tɔ bba kese gel dewje tɔyn ke dɔ nange te ke toje to Jiipije ang a kaseje gereje Jeju to Nje-kaji dewje. Kɔn̂-tarje ke Luku dda me maketuru Tar ke Maji te Kɔn̂-tar ke Luku, ke Matiye, ke Marke ujaje me maketuru te to tar ne-tɔju le Jeju dɔ nange te ke Galile, tar kaw le Jeju ke Jurusalam, tar koy le Jeju, tar kin laa horo nje-yoje te ke tar tel le Jeju darâ. Mare tarje ke Luku ke kare baa a dda me maketuru te laa to tar kaw le Jeju rɔ Mate de ke Mari (Luku 10.38-42), tar le dew ke nje-bbokoje tundae (Luku 10.28-37) ke gusu-tar dɔ ngonn te ke nje-ne-tuju te (Luku 15.11-32.) Kɔn tarje ke Luku ngem me maketuru Tar ke Maji te Kɔn̂-tarje ke Luku ngem horo ne-tɔjuje te ke horo kulaje te ke Jeju dda ngaa

noo a n̂-dda me maketuru te toke be. -Ngannje, ke dangeteje, ke nje-mbaje ke dewje oojede to ne ang a Jeju ndikide nya. Lubba gere to dewje tɔyn ke dɔ nange te gereje ne Lubba ang ddem dewje tɔyn to dewje ke nayn. Baann bba nula Kiriste to Nje-kaji dewje ta kare dew ke oo mee te saa a inga kaji. Luku uja maketuru neenn ta pa ne tar kare nje-ne-kingaje tɔ. Yeenn bba nɔru ne gel neje nya ke Jeju pa dɔ ne-kinga te. Me maketuru Tar ke Maji ke Luku dda, Luku are ndeje kare nje-taaje me Kiriste unnje ne-kingaje lede umaje ne kula le Lubba ddem, umaje ne nje-maredeje ddem. Tar ke dɔ Jeju te Me bbeje te ke Romeje ɔnje dɔe bbale teenn, dewje aw paje na tɔku-mbay le Romeje kara baa a to tɔku mbayje. Dewje ke toje to nje-taaje me Kiriste paje na Jeju Kiriste kara baa njaa to Tɔku Mbay mba Lubba ndol Jeju horo nje-yoje te ngaa nare ddew kare ta nɔn dɔ neje tɔyn. Yeenn bba, me Tar ke Maji te ke Luku dda me maketuru te, dewje bbar Jeju to Tɔku Mbay uta bbar ke daw n̂-bbare ne me kese maketuru Tar ke Maji te. Tarje tɔyn ke Luku dda me maketuru Tar ke Maji te to tar ke wɔju dɔ neje ke Jeju dda ke unn kute Jurusalam (1-2) ndereng tel unda ngange Jurusalam njaa tɔ (24). Goe te ke Jeju in me buwa yo te a, n̂-tee n̂-tɔju rɔe nje-njaje goe te. Dooje to n̂-tel nisi ke tebbe ngaa deeje ke rɔ-nel nya. Kete bba kare Jeju bbar nje-njaje goe te, ngaa kare ta n̂-dda mare kulaje dang dang nɔ dewje te tɔyn a, Ndil-menda dduse (3-4). Goe te a, Ndil-menda ddee dɔ nje-njaje goe te (24.49). Baann bba, da kaseje ta tɔju tar memaji le Lubba ddew kara baa toke Jeju tɔju.

Tar ke Luku pa dɔ maketuru te laa

¹⁻² Dew ke bo Topil, mare neje ndayje horoje te ngaa dewje ke ooje neje le ke kemde kunn kute te njaa paje areje. Dede ke dooje neje le ke

kemde le *n̂*-telje *n̂*-ddeeje to nje-paje tar le Lubba. Yeenn bba dewje nya unnje kutu ddaje maketuru, mba kōru ne gel neje ke ndayje horoje te le. ³ Goe te ke m-sange gel nejeenn le toyn ndereng ngirae te ke maje a, ema njaa kara moo maji ta kuja nejeenn le maketuru te kari, dew ke bo Topil, ⁴ mba kare e-gere to neje toyn ke *n̂*-toji, to neje ke tōkōrō.

Mber kuju Jañ-Batise

⁵ Bbal te ke *Erode to tōku-mbay nange te ke Jude, mare *nje-polo Lubba ee teenn. Ria na Jakari, nee horo nje-poloje Lubba te ke gel Abiya te. Dene laa ria na Elijabete *n̂*-to dew ke gel Arōn te. ⁶ Dede joo kem *n̂*-toje gate gate kem Lubba te ngaa *n̂*-njaje ddew turu *ndu te le *Ebbe-dewje ddem. ⁷ A dujuje ngonn ang, mba Elijabete aw kate ngaa dede joo kem *n̂*-bbukaje nya. ⁸ Kare te ke Jakari aw dda kula nō gōl Lubba te, mba to ndō ke kuwa-dō-naa* lede a dda kula a, ⁹ ddew ne dda te le nje-poloje Lubba, *elemten oso dō Jakari te ta kare ande key-polo *Ebbe-dewje te, mba roo ubbu ke ete maji. ¹⁰ Dewje ke banya areje ddaka aw dujuje Lubba kare te ke naw *n̂*-roo wubbu le. ¹¹ A mare anji le *Ebbe-dewje tee inga Jakari, nare mbōr *ban*n̂*-roo-ubbu te le er kōl. ¹² Kake Jakari unn keme ooe a, mee sange ngaa bbel ddae nya. ¹³ A anji le pa are na: « Are bbel ddai ang Jakari, mba Lubba oo ndu nō lei. Dene lei Elijabete a kuju ngonn ke dingaw kari ngaa a kunda ria na Jan. ¹⁴ A to ne ke a kari koko ddem dewje nya a ddaje rō-nel ddem, mba ngonn ke da kuje le. ¹⁵ Mba na ddee bo nō *Ebbe-dewje te, koto ke to ben a kōru tae ang ddem koto ke in a kōru tae ang ddem, *n̂*-nayn me kōenje te njaa bbay a, Ndil-me-nda a ddusu mee. ¹⁶ Na dda bba kare ngann Ijarayelje telje ke rō *Ebbe-dewje te ke to Lubba lede. ¹⁷ Na nja nō Lubba te ke ndil, ke singa le Eli ddem, mba turu me bōje ke rō

ngande te ddem na dda bba kare *nje-kal-taje telje unnje ddew kem-kare le dewje ke gate gate ngaa na mōse dewje kare isije dō golde te mba ngebbe *Ebbe-dewje.» ¹⁸ Jakari pa are anji le na: « Ddi a tōjum to tar neenn to tōkōrō wa? Mba m-to bbuka ngaa dene lem bbale banya tō.» ¹⁹ Anji le tel ke tar are na: « Ema m-to Gabiriyel nje-kar nō Lubba te. Lubba ulam ta pa tar kari ngaa ta ndaji Tar ke Maji kari. ²⁰ Oo, gōbbi a kutu ngaa a kuma ke pa tar pin ndereng ndō ke nejeenn le a teeje. Mba oo mei te ke tarje ke m-pa, ke mare ndō a ddee to tar ke tōkōrō le ang.» ²¹ Dewje ke areje ddaka, aw ngebbeje Jakari sangeje mede, mba goe ew nya me key-polo-Lubba te. ²² Kake *n̂*-tee ddaka a, numa ke pa tar pin ngaa dewje le gereje to noo mare ne toke nin jeenn key-polo-Lubba te le. N-dda jia narede ngaa gōbbe utu nyōm. ²³ Toke ndō dda kula laa nunga a, *n̂*-tel naw key laa. ²⁴ Goe te ngaji a, dene laa Elijabete uwa sem. Niya rōe ase nayn mi, *n̂*-pa na: ²⁵ « Ne ke Ebbemje dda mbam kare te ke mee ndiki, ta kōru ne nerō-kul lem kem dewje te a neenn.»

Mber kuju Jeju

²⁶ Elijabete uwa sem ke nayn misan a, Lubba tel ula anji laa Gabere mare bbe te ke ria na Najarete nange te ke Galile. ²⁷ Nulae rō ngonn ke dene te ke gere ngaw ang bbay, ke to nje-mōrō le Jejebbe, ngonn ke gel Dabbiti te. Ri ngonn ke dene ke gere ngaw ang bbay le na Mari. ²⁸ Anji le ande dōe te ngaa pa na: « M-ddai lapiya, ei ke Lubba dda sei me maji. Ebbe-dewje ee sei.» ²⁹ Me Mari sange ngaa neje *n̂*-pa na: « Lapiya ddi a toke be neenn wa?» ³⁰ Anji le pa are na: « E-bbel ang Mari, mba me-maji le Lubba to dōi te. ³¹ Oo, a kuwa sem, a kuju ngonn ke dingaw ngaa a kunda ria na Jeju. ³² Ngonn le a ddee bo ngaa da bbare na Ngonn le *Ne ke ddutu dara te ngaa *Ebbe-dewje Lubba a

kare ngende-mbay le boeje Dabbiti.
³³ Na kɔn do nje ke gel Jakobbo te bbal ke bbal ngaa *kɔn-bbe laa a kɔsu kɔyn ndo kara ang.» ³⁴ Mari pa are nje-kula le na: « Neenn le a ddee toke baann wa? Mba m-gere ngaw ang bbay.» ³⁵ Anji le tel ke tar are na: « Ndil-me-nda a ddee doi te ngaa ndil singa-mɔngu le *Ne ke ddotu dara te a debbe doi te. Gele ke neenn bba Ngonn ke maji toyn ke a kuje le, da bbare na Ngonn le Lubba. ³⁶ Oo, nuju lei Elijabete ke bbuka nya njaa kara uwa sem are ne ke daw n-bbare na nje-kuju-ang le, nisi ke sem ke naysn misan ngaa. ³⁷ Mbata ne nya Lubba ndo kara ang.» ³⁸ Mari pa na: « M-to bbere le *Ebbe-dewje. Maji kare ne toyn ke Lubba ndiki ta dda ddew te lem ddee dom te toke ndui pa.» Ngaa anji le inyae a otu.

Mari aw oo Elijabete

³⁹ Me ndoje teenn Mari in taar ngaa unn ddew ke ngoru aw ke do ddingirije te mare bbe te ke Juda. ⁴⁰ Nande key le Jakari ngaa n-dda lapiya Elijabete. ⁴¹ Kake Elijabete oo ndu Mari ke are ne lapiya le a, ngonn ke mee te in njururu. Ndil-me-nda ddusu me Elijabete, ⁴² a uru eki ke taar pa na: « Lubba bbar Tar ke Maji doi te horo deneje te toyn, Tar ke Maji laa to do ngonn te ke a kuje le ddem! ⁴³ Ema neenn m-to dew ddi bba kɔn Ebbemjeje ddee rom te wa? ⁴⁴ Mbata oo, kake moo ndui ke arem ne lapiya le a, ngonn ke mem te in njururu ke ronel. ⁴⁵ Koko ee ke dene ke oo mee te to tar ke *Ebbe-dewje are n-pa dare, a ddee to tar ke tokoro.»

Mari osu pa wal ne Lubba

⁴⁶ Mari pa na:
 « Mɔsu gaji *Ebbe-dewje
⁴⁷ ddem, m-dda ronel wɔju do Lubba ke Nje-kajim,
⁴⁸ mba nunn keme noo ne bbere dene laa ke to ne ang. Tokoro njaa, a kunn kute bbokone, gel-dewje toyn a bbaremje to dene ke isi ke koko,

⁴⁹ mba *Nje-singa-mɔngu dda neje ke bo nya wɔju dom, ria na Nje-me-nda.
⁵⁰ Me-maji laa to ke ndo ke ndo mba dewje toyn ke aw ddaje bbel laa.
⁵¹ N-toju singa-mɔngu laa ke jia. N-sane dewje ke isije ke keje koo-ro-bo kara kara.
⁵² Nunda toku mbayjeje nangê ngaa nuwa ji nje ke mede to me ngon-n-kase ke taar.
⁵³ Nare ne-kinga nje ke bbo ddade ngaa n-tubba nje-ne-kingaje jide baa.
⁵⁴ Numa bbereje laa ngann Ijarayelje, mba nole mee do me-maji te laa,
⁵⁵ toke n-pa nare bojeje -ddew te le Abaraham ke ngann mee ke ndo ke ndo.» ⁵⁶ Mari dda ase naysn muta ro Elijabete te bba tel aw bbê laa.

Tar kuju Ja-n-Batise

⁵⁷ Kare kuju le Elijabete ase ngaa nuju ngonn ke dingaw. ⁵⁸ Nje-ni-n-key mareje ke nje-nujuje laa ooje tar me-maji ke *Ebbe-dewje dda saa a, n-ddaje ronel saa to. ⁵⁹ Ndo jijoo goe te ke duju ngonn le a, n-ddeeje ke ngon-n-ngutay le mba kuja mote ngaa n-ndikije ta kunda ri boeje Jakari doe te. ⁶⁰ A kɔenje pa na: « Baann ang, ria na Jan.» ⁶¹ Dewje le paje na: « Mare dew kara ke ria toke baann goto horo nujuje te lei.» ⁶² Ngaa n-ddaje jide dare boeje, mba gere se ri ke baann a na kunda do ngonn te le wa? ⁶³ Jakari duju bekere maketuru ngaa uja maketuru ke te na: « Ria na Jan.» Tar nya dewje toyn. ⁶⁴ Kare teenn njaa gobbe uja, ndoen tutu. N-pa tar ngaa nosu gaji Lubba. ⁶⁵ Bbel dda dewje toyn ke ddaje bbe mborde te ddem, dewje toyn ke isije do ddingirije te ke do nange te ke Jude ddem. Daw n-paje tar wɔju do neje ke tee le. ⁶⁶ Dewje toyn ke tar le oso mbide te, aw ejeje doe te ngaa paje na: « Ngonn neenn a to dew ddi a neenn

wa? Toke tokoro njaa ji *Ebbe-dewje to doe te.»

Jakari osu pa wal Lubba

⁶⁷ Ndil-me-nda ddusu me boje Jakari ngaa n̂-ndaji tar le Lubba toke be:

⁶⁸ « J̄osuje gaji *Ebbe-dewje, Lubba le Ijarayel, mba n̂-ddee numa dewje laa ddem nuka d̄ode ddem.

⁶⁹ Ngaa nareje Nje-kaji-dewje ke ngeng, ke in gel bbere te laa Dabbiti,

⁷⁰ toke n̂-pa tare lew baa ddew te le nje-kilaje-mber-tar laa ke maji toyn,

⁷¹ tar tee leje ji nje-baanji te ddem, ji dewje te toyn ke mede mbeteje ddem,

⁷² mba n̂-dda me-maji ke bojeje ddem, nole mee d̄o *k̄osu-d̄o te laa ke maji toyn ke bojeje ddem,

⁷³ ddew kara baa ke ndue ke nunn w̄oju d̄o bojeje Abaraham.

⁷⁴ Yeenn bba goe te ke n̄ruje ji nje-baanji te a, nareje ddew ta kare n̂-dda saa ke bbel ang,

⁷⁵ ddew ne te ke maji toyn, ke ne ke to gate gate keme te, me nd̄oje te leje toyn ke d̄o nange te.

⁷⁶ A ei, ngonn ke ngaji, da bbari na nje-kila mber-tar le *Nje-kisi d̄dutu dara te. Mba a nja n̄o *Ebbe-dewje te ta dda ddewje laa.

⁷⁷ Ta toju dewje laa tar kaji ddew k̄oru tar *majangje lede d̄ode te.

⁷⁸ Ddew me-maji te ke bo le Lubba leje, ddew me-maji teenn le bba, bbo kare ubba me dara te a, a kuru d̄oje te,

⁷⁹ mba kare nje ke isije me til te ke nje ke isije me yo te, kemde uja. Ddem mba tojuje ddew ke ja kinga ne *me-wul-l̄om to.» ⁸⁰ Ngonn ke ngaji le aw tee ke mbi ddem, keje laa aw sange ddem. N̄-nayn me k̄or te ndereng nd̄o te ke naw n̂-toju r̄oe n̄o ngann Ijarayelje te.

2

Tar kuju Jeju-Kiriste

¹ Me bbale teenn, toku-mbay ke boy Sejar Ogusute unn ndu kare dewje toyn undaje ride maketuru te, mba gere ne k̄or dewje ke isije nange te le Romeje. ² D̄ongor tura k̄or dewje le, to bbal te ke Kirinusu to nje-k̄on d̄o nange ke Siri. ³ Na na kara tel bbe kuje te njaa, mba kunda ria me maketuru te. ⁴ Jejebbe kara in bbe te ke ria na Najarete, nange te ke Galile, aw bbe te ke ria na Betelehem, nange te ke Jude, mba n̂-to ngonn ke key le Dabbiti ddem gele in me nuju te le Dabbiti njaa to, ⁵ mba kare dunda ria maketuru te, de ke nje-m̄oro laa Mari ke uwa sem. ⁶ Toke n̂-nayje teenn bbay a, kare kuju le Mari ase. ⁷ Nuju ngonn dere to dingaw. N̄-ke ngonn le ke kubbu ngaa nilae me *ne-kusa-ne te le daje, mba lo-to goto key-to nje-mbaje te.

Anji pa tar kuju Jeju are nje-ngem-daje

⁸ Nange te ke Betelehem teenn, nje-ngem-daje isije m̄u aw ngemje daje lede til te. ⁹ Mare anji tee ingade, a ndoko le *Ebbe-dewje uru d̄ode te. Bbel ddade nya. ¹⁰ Ngaa anji le pa arede na: « Areje bbel ddase ang. Mba m-ddee ta ndaji Tar ke Maji ke a kare koko dewje toyn. ¹¹ Bbokone duju Nje-kaji-dewje darese me bbe te le Dabbiti, n̂-to Kiriste, Ebbe-dewje. ¹² Ne ke a gereje ne toke be. A kooje ngutay ke n̂-ke ke kubbu a dilae me *ne-kusa-ne te le daje.» ¹³ Kem naa te neenn a, *nje-dd̄oje ke dar̄a banya banya teeje ingaje anji le, d̄osuje gaji Lubba, n̂-paje na:

¹⁴ « Piti to le Lubba me dara te nu, ke *me-wul-l̄om to d̄o nange te, horo dewje te ke mee ndikide!»

¹⁵ Toke anjije inyajede mba tel ke dar̄a a, nje-ngem-daje le paje tar horo naa te na: « Areje jawje ndereng Betelehem, jooje ne ke tee bbe te, ne ke Lubba tojuje.» ¹⁶ D̄otuje

ke ngoru dawje ngaa dingaje Mari de ke Jejebbe, ke ngonn ngutay le, ke dilae me *ne-kusa-ne te le daje. ¹⁷ Toke dooeje mbaan, dɔruje gel tar ke anji pa arede wɔju dɔ ngonn neenn le. ¹⁸ Dewje tɔyn ke ooje tar le nje-ngem-daje ke paje le, tar nyade tɔyn. ¹⁹ Mari ngem nejeenn tɔyn mee te, naw neje dɔe te tɔ. ²⁰ Ngaa nje-ngem-daje le ɔsuje gaji Lubba, ke waleje telje ne ke mû, mba ne tɔyn ke dooje ke mbide ddem, ke kemde ddem, to ddew kara baa toke anji pa arede.

Mari de ke Jejebbe dawje ke Jeju key-polo-Lubba te

²¹ Toke ndɔ jijoo goe te ke duju ngonn le ase mbaan, dujaje mɔte ngaa dundaje ria na Jeju, ri ke anji bbar arede kete bba kare kɔenje uwa sem laa. ²² Ngaa ndɔ toko yerew lede go kaju te le Mari le ase toke *ndu le Moyije pa a, dawje ke ngonn le Jurusalam mba kare *Ebbe-dewje, ²³ ddew kara baa, ke *ndu ke *Ebbe-dewje unn me Make-turute na: « Ngann dereje tɔyn ke dingaw da kunnde kare *Ebbe-dewje.» ²⁴ Ddem dawje mba kare engoruje joo, wase ngann derje joo to *ne-polo Lubba ddew kara baa toke *ndu le *Ebbe-dewje pa me Maketurute.

Simeyɔn de ke Ana dɔsuje gaji Lubba

²⁵ Mare dingaw kara ria na Simeyɔn isi bbe te ke Jurusalam teenn. Dingaw le to gate gate ddem n̂-ngem ddew laa ddem. Naw n̂-ngebbe dew ke a ddee wul me ngann Ijarayelje ngaa Ndil-me-nda ee saa tɔ. ²⁶ Ndil-me-nda pa are kete na: « Na koo Kiriste ke *Ebbe-dewje a kulae bba na koy.» ²⁷ Ndil le unda mee are n̂-ddee *key-polo-Lubba te ngaa toke Jejebbe de ke Mari n̂-ddeeje ke ngonn ke to Jeju mba dda ne wɔju dɔe ddew kara baa toke *ndu pa a, ²⁸ Simeyɔn le tae uwae jia te ngaa ɔsu gaji Lubba pa na:

²⁹ « Bbasine, Ebbemje, inya bbere lei are aw toke ndui pa.

³⁰ Mba kem oo kaji lei,

³¹ ke e-gol lew baa mba dewje tɔyn,

³² to lo-kare ke a kɔru kem dewje ke dɔ nange te ke toje *Jiipije ang ddem, to ne ke a kɔsu gaji ngann Ijarayelje ddem.»

³³ Tar ke dewje aw paje dɔ ngonn te le are koko bɔeje ke kɔenje.

³⁴ Simeyɔn bbar Tar ke Maji dɔde te ngaa pa are Mari kɔn Jejuje le na: « Oo, ddew te le ngonn neenn, mare dewje nya a kosoje ke mareje nya a kinje taar horo ngann Ijarayelje te ddem, na to ne ke a ddee ke mayn̂-naa-tar ddem, ³⁵ bba kare ne ke dewje aw ejeje mede te, tee ke ddaka. A ei njaa kara tɔku kiya a riya dɔ bbengiri.» ³⁶ Ana ke to dene nje-kila mber-tar le Lubba ee Jurusalam teenn tɔ. N̂-to ngonn le Panuwel, dew ke gel Aser te. Bbale banya. N̂-taa ngaweje n̂-dda saa bbal siri a, ngaweje le oy. ³⁷ N̂-to wure nisi to dene-ndubba ndereng bbal kuje ase dɔjijoo gire ɔɔ. Ninya key-polo-Lubba ndɔ kara ang ddem naw dda ke Lubba til ke kare ddew mbete ne-kusa te ke duju Lubba te.

³⁸ Kare teenn njaa ne kara n̂-tee ningade. Nɔsu gaji Lubba ngaa n̂-pa tar le Jeju nare dewje tɔyn ke aw ngebbeje tee le Jurusalam kɔ bbere te. ³⁹ Goe te ke Jejebbe de ke Mari n̂-ddaje ne tɔyn ke *ndu le *Ebbe-dewje pa le a, n̂-telje lo kiside te Najarete nange te ke Galile. ⁴⁰ Ngonn le aw tee ke mbi ddem, aw ubba singa ddem. Keme are nya, me-maji le Lubba to dɔe te tɔ.

Jeju aw key-polo-Lubba te ke bbal dɔku gire joo

⁴¹ Ke bbal kara kara tɔyn bɔ Jejuje ke kɔn Jejuje dawje *kusu *Pake te Jurusalam. ⁴² Toke Jeju inga bbal dɔku gire joo a dawje saa *kusu te le, toke *Jiipije aw ddaje ke bbal tɔyn. ⁴³ Goe te ke ndɔ *kusu le nday mbaan, n̂-telje ke bbê ngaa,

ngonn ke to Jeju le nay laa Jurusalam a, kœnje ke bœje n̂-gereje ang. ⁴⁴ Dejeje to n̂-nay ke nje-buwa-kaw-loje lede. N̂-jaje dda ndo kara bba dunnje kutu sangeje horo nje-nujuje te lede ke horo dewje te ke n̂-gerejede. ⁴⁵ Dingaje ngonn le ang ngaa n̂-sangeje n̂-telje ne ke Jurusalam. ⁴⁶ Dda ndo muta bba dingaje me key-polo-Lubba te, nisi danna horo *nje-kœruje-gel-ndu te, naw noo tar lede ddem, naw n̂-dujude tar ddem. ⁴⁷ Ne-gere laa ke tarje ke naw n̂-tel ne dda bbel dewje toyn ke aw ooje tar laa. ⁴⁸ Kake kœnje de ke bœje dundaje kemde dooje a, dareje baa nding. Kœnje duje tar na: « Ngonnum, mbata ddi njaa bba e-dda ke je ne toke be wa? Oo, ema ddem boije ddem jaw n̂-sangi ke me-kœn.» ⁴⁹ N̂-tel ke tar narede na: « Aw e-sangemje mba ddi wa? E-gereje to, to tar lem ta dda kula le Bœmje ang wa?» ⁵⁰ A dede n̂-gereje dode tar te ke n̂-pa narede le ang. ⁵¹ Goe te a, n̂-tee naw ke de ke Najarete. Noo tade. Kœnje ngem nejeenn toyn mee te. ⁵² Jeju aw toku ddew kem-kare te, naw n̂-gal ngaa, n̂-ddee maji kem Lubba te ke kem dewje te to.

3

Jâ-Batise ila mber-tar le Lubba

¹ Tibere Sejar œn bbe bbal doku gire mi. Me ddotu bbale teenn, Pœnse Pilate to nje-kœn̂-bbe do nange te ke Jude ngaa *Erode to *ngon̂-toku-mbay nange te ke Galile, Pilipi ngokœn *Erode le to *ngon̂-toku-mbay ke Iture nange te ke Taronite, Lijaniase to *ngon̂-toku-mbay ke Abilene, ² ddem me ndo te ke Ana de ke Kayipi n̂-toje to toku nje-poloje Lubba. To ndœ teenn a, Lubba pa tar ke Jan ngonn le Jakari me kœr te. ³ Yeenn bba Jan nja ke me bbeje kara kara toyn ke guku do ba Juruden, mba kila mber-tar batem turu me, mba kœru tar do dew te, woju do ne-ddaje ke maji

ang. ⁴ Ddew kara baa toke n̂-dda tare me maketuru te le Ejayi *nje-kila mber-tar le Lubba na: « Mare dew aw ila mber me kœr te:

E-mœseje ddew le *Ebbe-dewje, areje ngann kila ddewje laa ndoju,

⁵ wel-maannje a kutu, ddingirije ke do-kubbaje kara kara toyn a ddom, ne ke dduku a ndoju. Ngaa ngann ddewje ke to buwa a kaseje naa,

⁶ baann bba na na kara a koo kaji le Lubba.» ⁷ Jan pa tar ke dewje ke banya ke ddeje mba kare ddade batem na: « Ko mbakaraje, na njaa bba tojuse ddew kayn wungu ke aw dde wa? ⁸ Areje kula ddase toju to e-turuje mese mban ngaa ewje rœse ta pa na: Abaraham to bojeje! Yeenn a m-pa marese to Lubba ase ta dda kare erje neenn turuje telje to ngann le Abaraham. ⁹ Dila tina gel kakeje te mban, da tuka kake kara kara toyn ke ande kande ke maji ang mba kungu kem puru te.» ¹⁰ Dewje ke banya le dujeje tar na: « Ddi bba to maji kareje n̂-dda ngaa neenn wa?» ¹¹ N̂-tel ke tar narede na: « Maji kare dew ke ee ke kubbu ke taar joo a unn kara are dew ke kubbu due, a bbo dew ke ee ke ne-kusa a dda toke baann to.» ¹² Nje-taaje nare *lambo ke ddeje mba kingaje batem to dujeje tar na: « Nje-netoju, ddi a to maji kareje n̂-dda wa?» ¹³ N̂-tel ke tar narede na: « E-dujuje ne ke uta do ndu ke darese ang.» ¹⁴ Mbambaje kara dujeje na: « Ngaa jeje, ddi bba to maji kareje n̂-dda wa?» N̂-tel ke tar narede na: « Uwaje dew ke singa e-taaje ne laa ang ddem, ulaje tar ta dew te baa ang ddem, a maji kare ta undaje mese do nare kunnse te njaa.» ¹⁵ Mbata dewje le isije ke me-ngebbe ddem le ngaa, daw dejeje tar

mede te ta gere se Jan njaa to Kiriste wa? ¹⁶ N-tel ke tar narede toyn na: « Ema, ma ddase batem maann. A mare dew ke ngeng utam ke ma kase tutu kula endaar ke gole te ang aw ddee. Ne a na ddase batem Ndil-me-nda ke batem puru to. ¹⁷ Nuwa bagiri laa jia te. Na kuta bbal laa ngaa na jin waa kungu me dam te laa a, na roo tisa kem puru te ke a koy ndo kara ang.»

**Erode Antipase uwa Jañ-Batise ilae key-kula te*

¹⁸ Toke baann bba, Jan aw toju tar-maji dewje, ke are mare ndejeje dang dang. ¹⁹ A, *ngonñ-tokumbay *Erode ke Jan ndange waju do Herodiyade, dene le ngokoen ddem waju do kulaje ke maji ang dang dang ke *Erode le dda ddem, ²⁰ doe te nuwa Jan le nilae key-kula te.

Jañ-Batise dda batem Jeju

²¹ Go batem te ke Jan dda dewje toyn a, Jeju kara ñ-ddae batem to. Kake Jeju aw duju Lubba bbay a dara teyn, ²² ngaa Ndil-me-nda ke unn da ro toke mare le der ddisi doe te. Ngaa mare ndu in dará pa na: « E-to Ngonñ-ndiki lem! Misi ke koko nya waju doi.»

Gel-kuju Jeju

²³ Bbal Jeju ase ne ke bbal do muta bba a unn kutu kula laa, a dewje ejeje to, ñ-to ngonn le Jejobbe, ngonn le Heli, ²⁴ ngonn le Matate, ngonn le Lebi, ngonn le Meleki, ngonn le Jannai, ngonn le Jejobbe, ²⁵ ngonn le Matatiyase, ngonn le Amose, ngonn le Nahum, ngonn le Eseli, ngonn le Nagay, ²⁶ ngonn le Maate, ngonn le Matatiyase, ngonn le Semeyinn, ngonn le Joje, ngonn le Joda, ²⁷ ngonn le Joyana, ngonn le Reja, ngonn le Jorobabel, ngonn le Kelatiyel, ngonn le Neri, ²⁸ ngonn le Meleki, ngonn le Adi, ngonn le Kosam, ngonn le Elemadam, ngonn

le Er, ²⁹ ngonn le Jeju, ngonn le Eliyejer, ngonn le Jorim, ngonn le Matate, ngonn le Lebi, ³⁰ ngonn le Simeyon, ngonn le Juda, ngonn le Jejobbe, ngonn le Jonam, ngonn le Eliyakim, ³¹ ngonn le Meleya, ngonn le Mena, ngonn le Matata, ngonn le Natan, ngonn le Dabbiti, ³² ngonn le Ijayi, ngonn le Obede, ngonn le Bowaje, ngonn le Salmo, ngonn le Nason, ³³ ngonn le Aminadabe, ngonn le Adimini, ngonn le Arini, ngonn le Heteseron, ngonn le Perete, ngonn le Juda, ³⁴ ngonn le Jakobbo, ngonn le Ijake, ngonn le Abaraham, ngonn le Tera, ngonn le Nahor, ³⁵ ngonn le Serugu, ngonn le Rehu, ngonn le Pelege, ngonn le Heber, ngonn le Kila, ³⁶ ngonn le Kayinam, ngonn le Arepakesade, ngonn le Sem, ngonn le Nowe, ngonn le Lemeke, ³⁷ ngonn le Matusalam, ngonn le Henoku, ngonn le Jerede, ngonn le Maleleyel, ngonn le Kenam, ³⁸ ngonn le Enosu, ngonn le Sete, ngonn le Adam, ngonn le Lubba.

4

Esu na Jeju me kor te

¹ Toke Ndil-me-nda ddusu me Jeju a, nin Juruden te ñ-tel. Ndil le ore aw saa me kor te. ² Esu nae nunn mba ndo dodo. Me ndoje teenn toyn Jeju usa ne ang. Toke ndoje le toyje a, bbo ddae. ³ Esu pa are na: « Bbo e-to Ngonn le Lubba tokoro a, unn ndui are er neenn tel nekusa.» ⁴ Jeju tel ke tar are na: « Maketuru le Lubba pa na: Dew a kisi ke tebbe ddew nekusa te kara baa ang.» ⁵ Esu aw saa do ddingiri te ke ndew a, kem naa te neenn toje *bbe-konje toyn ke do nange te. ⁶ Esu pa are na: « Ma kari singamongu ke kosu-gaji do *bbe-konje te neenn, mba darem nejeenn toyn, are misi ke ddew ta kare dew toke mem ndiki. ⁷ Bbo osu goli nom te a, nejeenn toyn a to lei.» ⁸ Jeju tel ke tar are na: « Maketuru le Lubba pa na: *Ebbe-dewje, Lubba lei kara baa a, a kosu goli noe te ngaa a pole.»

⁹ Esu aw saa Jurusalam to, aw undae taar do key-polo-Lubba te le *jiipije a, pa are na: « Bbo e-to Ngonn le Lubba tokoro a, aal uru nangê, mba Maketurule Lubba pa na: ¹⁰ Lubba a kunn ndu kare anjije laa ngemi. ¹¹ Da kotoi do jide te, mba kare unda goli er te ang.» ¹² Jeju tel ke tar are na: « Maketuru le Lubba pa na: A na *Ebbe-dewje ke to Lubba lei ang.» ¹³ Toke Esu nae ke ddew dang dang pin a, otu inyae mba mare ndo.

Jeju pa tar le Lubba are dewje ke Najarete

¹⁴ Jeju tel aw Galile, ke singa-mongu le Ndil-me-nda ngaa ria bbar do nange teenn toyn. ¹⁵ Naw n-toju ne me key-mboñ-naaje te lede ngaa dewje toyn osuje gaje. ¹⁶ Jeju aw Najarete bbe te ke n-ngeme ke te. Naw key-mbon naa te le *jiipije ke *ndo-kuwa-ro, toke naw n-dda ke *ndo-kuwa-roje toyn. Nin taar ta tura Maketurua, ¹⁷ dare maketuru le Ejayi nje-kila mber-tar le Lubba. N-teyn mee ngaa ninga lo ke Maketurule pa ke te na:

¹⁸ « Ndil le *Ebbe-dewje to dom te, mba nungu wubbu dom te kare mila mber-Tar ke Maji mare nje-ndooje. Nulam kare m-ndaji mare bbereje tar tee lede bbe bbere te ke nje-kem-toje to da telje kooje lo, dewje ke dulaje kemde ndoo a teeje ko bbere te.

¹⁹ Ta ndaji kare dewje, bbal ke *Ebbe-dewje a ta dda me-maji ke de.» ²⁰ Goe te a, Jeju unda Maketurule naa te, tel ne are nje-kula ke key-mboñ-naa te le ngaa isi nangê. Kem dewje toyn ke isije me key-mboñ-naa te le to ke doe te. ²¹ N-pa tar narede na: « Bbokone, tar ke me Maketurute ke ooje ke mbise neenn, ddee to ne ke tokoro ngaa.» ²² Dewje toyn osuje gaje ngaa Tar ke Maji toyn ke aw tee tae te arede bbel ngaa n-paje na: « Ngonn

neenn to ngonn le Jejobbe ang wa?» ²³ Jeju pa arede na: « A du ang, a paje koñ-tar neenn karemje: Nje-koru ro-to ro dewje te, ei njaa oru ro-to roi te. Neje toyn ke e-dda Kapernayum a joo tare le, e-dda bbe lei neenn to.» ²⁴ Jeju tel pa arede na: « Tokoro m-pa marese: Dewje isije ke koko ta kuwa *nje-kila mber-tar le Lubba ke rode te bbe kuje te njaa ang. ²⁵ M-pa tar ke tokoro marese: Bbal ke Eli to *nje-kila mber-tar le Lubba, bba ndi ere ang bbal muta ke neyn misan, are bbo oso do nange te toyn. Bbale teenn dene-ndubbaje bakaje nya nange te ke Ijarayel. ²⁶ Lubba ula Eli ro mare dene-ndubba te kara horode te ke Ijarayel ang, a mare dene-ndubba ke Sarepeta, nange te ke Sidon a Lubba ula Eli roe te. ²⁷ Bbal te le Elije, *nje-kila mber-tar le Lubba, nje-banjije bakaje nya nange te ke Ijarayel. Elije oru banji le dew kara horode te ang, a Nama ke to dew ke Siri a noru banji laa.» ²⁸ Toke dewje toyn ke isije me key-mboñ-naa te le *jiipije ooje tar ke Jeju pa le a, wungu onde nya. ²⁹ Dinje, dutaeje n-teeje saa ke ddang me bbe te, dawje saa do ddingiri te ke n-ddaje bbe ke Najarete doe te, ta kutae kilae nangê. ³⁰ A n-tee horode te notu.

Jeju tubba ndil ke maji ang ro mare dew te

³¹ Jeju aw bbe te ke ria na Kapernayum nange te ke Galile, aw toju ne dewje *ndo-kuwa-ro te. ³² Dewje ke ooje ne-toju laa le isije ke bbel, mba n-pa tar le ke ndu ke mongu nya. ³³ Mare dingaw ke ndil ke maji ang isi doe te ee me key-mboñ-naa te le to. Nuru eki ke singa n-pa na: ³⁴ « Ya! Ddi bba e-ndiki ta dda ke je

wa? Jeju ke Najarete! E-ddee ta tolje wa? M-geri, e-to Nje-me-nda ke in ro Lubba te.»³⁵ Jeju ndange ndil le pa na: « Utu tai, bbo e-tee ro dingaw te neenn ke ddang.» Ndil ke maji ang le unn dingaw le ilae nangê dann dewje te ngaa tee rœ te, a ndil le dda saa ne ke maji ang kara ang.³⁶ Bbel dda dewje tœyn ngaa n̂-paje tar horo naa te na: « Tar ddi bba toke be wa? N̂-pa tar ke ndu ke mœngu ddem ke singa nare ndilje ke maji ang a n̂-teeje!»³⁷ Ri Jeju bbar do nange te ke Galile tœyn.

Jeju œru ro-toje dang dang ro mare dewje te

³⁸ Jeju in key-mbœn̂-naa te le *Ji- ipije le a aw key le Simœ. Ro mum Simœje ke dene toe, are rœ uwa puru nya ngaa n̂-dujuje Jeju kare dda ne mba tar laa.³⁹ N̂-to nyeng ke do dene te le a, n̂-ndange ro-to le ngaa ro-to le inya dene le. Kare teenn njaa, dene le in taar a, unn kutu karede ne-kusa.⁴⁰ Goe te ke kare ande a, dewje tœyn ke eeje ke nje-ro-toje dang dang me key te lede awje ke de areje Jeju. Nila jia dœde te kara kara a ro-to lede nunga.⁴¹ Ndilje ke maji ang teeje ro dewje te ke banya banya, ndilje le uruje eki paje na: « E-to Ngonn le Lubba!» A nin ke de ngaa narede ddew kare n̂-paje tar ang, mba ndilje le gereje to, n̂-to Kiriste. Jeju tœju Tar ke Maji nange te ke Jude.

⁴² Kake lo are be a, Jeju tee aw mû, lo te ke dew goto ke te. Dewje banya banya unnje kutu sangeje ngaa awje sar ingaeje. N̂-ndikije ta gange, mba kare notu ninyade ang.⁴³ A n̂-pa narede na: « To tar lem ta ndaji Tar ke Maji ke wœju do *kœn̂-bbe le Lubba kare kese bbeje to, mba Lubba ulam wœju do yeenn njaa.»⁴⁴ Naw n̂-tœju Tar ke Maji me key-mbœn̂-naa te le *Jiipije ke Jude tœyn.

5

Ne-mœri ke Jeju dda ddew kuwa kanji te

¹ Dewje ke banya guku do Jeju. Daw dubbaje naa mba koo tar le Lubba ke naw n̂-pa. Nar mbœr dange te ke Genejarete ngœsi.² Nunn keme a noo ngann toje joo mbœr maann te ke nje-ndœnje ddis-ije me te uruje nangê mba toko ddengeje lede.³ Jeju aal me to te kara ke to le Simœ. Ngaa n̂-duje nare n̂-ngese to le ddew ew sen ke ta kongo. Nisi me to te le naw tœju ne dewje ke banya banya.⁴ Goe te ke new rœ ta pa tar a, n̂-pa nare Simœ na: « Aw ke kete lo te ke uru ta ilaje ddengeje lese e-ddaje ne ndœn.»⁵ Simœ tel ke tar are na: « Ebbemje, n̂-dda ndœn til te ndereng lo are a jinga ne kara ang. Baann a, ma kila ddengeje le toke tai pa.»⁶ Dilaje ddengeje le ngaa duwaje kanjije nya are ddengeje lede aw ujaje.⁷ N̂-kebbeje nje-buwa-ndœnje lede ke isije me to te ke kara, mba kare n̂-ddeeje dumajede. N̂-ddeeje ngaa dunguje kanjije le me toje te ke joo le, nayn ngaji baa ta kare toje le dii.⁸ Kake Simœ Piyar oo toke baann a, tee oso no gœl Jeju te pa na: « Ebbemje aw ddew ew sem mba m-to nje-ne-dda ke maji ang.»⁹ Bbel ddae, ne ke dewje tœyn ke areje mbœre te, wœju do ndœn ke n̂-ddaje le.¹⁰ Bbel dda Jake de ke Jan, ngann le Jebede, nje-buwa-ndœnje le Simœ to. Jeju pa are Simœ na: « Are bbel ddai ang. A kunn kute bbokone, ndœn lei a to enga sange dewje ngaa.»¹¹ Goe te ke n̂-ddeeje ke toje le kar mbal te a, dinyaje neje tœyn ngaa dunnje go Jeju.

Jeju œru ro-to banji ro mare dew te

¹² Jeju ee me mare bbe te. Mare dingaw ke to nje-banji ooe, n̂-tee noso no gœle te n̂-debbe keme nangê ngaa n̂-duje n̂-pa na: « Ebbemje, toke e-ndiki a, are m-ddee maji.»¹³ Jeju ula jia œre ne ngaa pa na: « M-ndiki, e-ddee maji.» Njange njange baa a, banji laa goto.¹⁴ Goe te a, n̂-ndeje ta kare n̂-pa tare nare dew

kara oo ang. A, n̄-pa nare na: « Aw toju r̄oi nje-polo Lubba, ta are *ne-polo w̄oju d̄o ddee lei maji toke Moyije unda tare me maketuru te, mba k̄oru ne naji lei to e-ddee maji.»¹⁵ Ri Jeju bbar ke kete ke kete ngaa dewje banya banya mb̄on naa mba koo tar laa ddem, mba kare n̄oru r̄o-to lede ddem.¹⁶ A ne n̄oru r̄o-e naw me k̄or te ngaa n̄-duju Lubba.

Jeju oru r̄o-to r̄o mare dew te ke debbe r̄o-e oy

¹⁷ Mare nd̄o Jeju aw toju ne. *Parijiyenje ke *nje-k̄oruje-gel-ndu isije nanḡê. Dinje ngann bbeje te toyn ke Galile ke Jude te, ke Jursalam ddem. Ngaa Jeju aw oru r̄o-to ke singa-m̄ongu le *Ebbe-dewje.¹⁸ Dewje unnje mare dew ke debbe r̄o-e oy ke tuwa baa. Daw n̄-sangeje ddew mba kandeje saa ta kilae n̄o Jeju te.¹⁹ Dingaje ddew ke da kulaeje ne ang, mba dewje banya. Dalje saa d̄o key te taar ngaa dulaeje ke kem lo ke tuwa laa dann dewje te ke mb̄on naa n̄o Jeju te.²⁰ Jeju oo koo-me-te lede a, pa are dew le na: « Tar majangje lei oru d̄oi te.»²¹ Nje-k̄oruje gel-ndu ke *Parijiyenje aw ejeje tar ngaa paje na: « Dew neenn to dew ddi bba aw taji ri Lubba wa? Lubba kara baa ee ke singa ta k̄oru tar *majang ma se na t̄o wa?»²² Jeju gere keje tar lede le a, pa arede na: « Mbata ddi bba aw ejeje tar toke baann mese te wa?»²³ To ngeng ang ta pa na: Tar *majangje lei oru d̄oi te ase in taar bbo e-nja wa?²⁴ Maji kare e-gereje to Ngonn le dew ee ke singa ta k̄oru tar *majang d̄o nange te.» N̄-pa nare dew ke debbe r̄o-e oy le na: « In taar, unn tuwa lei bbo aw key lei.»²⁵ Kare teenn njaa, nin taar kemde te, nunn tuwa laa ngaa n̄osu gaji Lubba naw ne ke key laa.²⁶ Dewje toyn ooje to ne-bbel a, osuje gaji Lubba. Bbel ddade ngaa n̄-paje na: « Joo ne-k̄obbu bbokone.»

Jeju bbar Lebi

²⁷ Goe te a, Jeju tee ngaa oo mare nje-taa nare *lambo ke ria na Lebi

isi lo taa nare *lambo te. N̄-pa nare na: « Unn gom.»²⁸ N̄-tusu neje toyn ninya, nin taar ngaa nunn goe.²⁹ Lebi dda ne-kusa ke bo are Jeju me key te laa ngaa nje-taaje nare *lambo banya ke mare dewje nya isije ke de ta ne-kusa te.³⁰ *Parijiyenje ke *nje-k̄oruje gel-ndu aw nyuruje ngaa paje are nje-njaje goe te na: « Mbata ddi bba aw usaje ne ddem aw ayje ne ke nje-taaje nare *lambo ke nje-ne-ddaje ke maji ang wa?»³¹ Jeju pa arede na: « Dewje ke isije ke maje a aw ndikije nje-kare kuma ang, a nje-r̄o-toje bba aw ndikije nje-kare kuma.³² M-ddee mba bbar dewje ke to gate gate ang, m-ddee mba bbar nje-ne-ddaje ke maji ang ta kare n̄-turuje ddew lede.»

Jeju pa tar mbete ne-kusa

³³ *Parijiyenje ke *nje-k̄oruje le paje areje na: « Nje-njaje go Jan te ddew kara baa ke nje-njaje go *Parijiyenje te aw inyaje ne-kusa ke nd̄o toyn ddem aw dujuje Lubba, a nje ke lei aw usaje ne ngaa aw ayje ne wa!»³⁴ Jeju pa arede na: « Toke nje-buwa-kuraje le nje-dene ke siki isije saa nd̄o kusu-taa-naa te a, da kase kuwade ke singa kare dinyaje ne-kusa wa?»³⁵ Mare nd̄o aw ddee ke da k̄oru nje-dene ke siki le horode te ke ddang. A me nd̄oje teenn ngaa da kinyaje ne-kusa.»³⁶ Jeju pa gusutar arede bbay na: « Nd̄o kara dew a tir ta-kubbu ke siki mba kila ne kem bar-kubbu ang. A bbo n̄-dda toke baann a, na tir kubbu ke siki le ngaa ta-kubbu ke siki le kaw naa te ke bare le ang t̄o.³⁷ Ddem, nd̄o kara dew a kungu koto ke siki ke to ben me ku-endaar te ke to kone ang. A bbo n̄-dda toke baann a, ben ke siki le a dda kare ku le t̄o. Ben le a kula nanḡê ngaa ku le a tuju nȳom.³⁸ To maji ta kungu ben ke siki me ku-gaal te ke siki t̄o.³⁹ Ddem nd̄o kara dew ay ben ke n̄-dda nd̄oe banya mbaan a, na ndiki mba kay ye ke n̄-dda bbasine bbay ang. Mba na pa na: ye ke lew a maji.»

6

Jeju to nje-ndo-kuwa-ro

¹ Jeju aw nday me ndoo bleje te ke *ndo-kuwa-ro. Nje-njaje goe te teteje mare jinga ble le ngaa guruje aw usaje. ² Kara kara le *Parijiyenje paje arede na: « Mbata ddi bba aw e-ddaje ne ke *ndu mbete ta dda ke *ndo-kuwa-ro wa?» ³ Jeju tel ke tar arede na: « E-nayje e-turaje Maketurudo ne te ke Dabbiti dda le ang wa? Ndo te ke bbo ddae, ne de ke nje-njaje goe te. ⁴ Dabbiti ande key-polo-Lubba te. Noto ne-kusaje ke dare Lubba, ke to mba nje-poloje Lubba ke karede baa nusa. Ngaa nare mare nje-njaje goe te.» ⁵ Jeju pa arede bbay na: « Ngonn le dew njaa to nje-ndo-kuwa-ro.»

Jeju oru ro-to ro mare dew te ke jia oy

⁶ Mare *ndo-kuwa-ro le bbay, Jeju ande key-mboñ-naa te le *Jiipije naw ñ-töju ne. Mare dew ke jia ke kol oy, ee me key teenn le tö. ⁷ Kem mare *nje-köruje gel-ndu ke *Parijiyenje to dö Jeju te ta koo se na köru ro-to ro dew te *ndo-kuwa-ro te wa. Yeenn bba ta kinga ne ddew mba kunda ne tar döe te. ⁸ Ne kara, Jeju le gere keje lede ngaa ñ-pa nare dew ke jia oy le na: « In taar, bbo are danna neenn!» Nin ngaa nar taar. ⁹ Jeju pa arede na: « Ma dujuse tar. Ke *ndo-kuwa-ro, *ndu are ddew kare dew dda ne ke maji wase dew dda *majang wa? Ta kaji dew wase ta kinya dew kare oy wa?» ¹⁰ Goe te ke naade mbetete töyn a ñ-pa tar ke dew le na: « E-ndöju jii!» N-ndöju jia ngaa jia le ddee maji. ¹¹ Wungu önde nya ngaa daw ñ-maynje naa tar mba gere ne ke da kase dda ke Jeju.

Jeju mbere *nje-kayñ-kulaje laa döku gire joo

¹² Me ndöje teenn njaa Jeju aal dö ddingiri mba duju Lubba. N-duju Lubba ndereng lo are. ¹³ Kake lo are a ñ-bbar nje-njaje goe te, ñ-mbere mareje döku gire joo horode

te ngaa nunda ride na *nje-kayñ-kulaje: ¹⁴ Simo ke nunda ria na Piyar, ke ngokoen Andere, Jake, Jan, Pilipi, Batalami, ¹⁵ Matiye, Toma, Jake ngonn le Alpe, Simo ke daw ñ-bbare to <dew ke ndiki bbe laa nya>, ¹⁶ Jude ngonn le Jake, ke Judase Isikariyote ke tel to nje-kunn dö Jeju.

Dewje ddeeje ro Jeju te

¹⁷ Jeju in dö ddingiri te ke *nje-kayñ-kulaje, ñ-ddee nar lo te ke tate. Lo teenn, nje-njaje goe te banya banya ke dewje ke banya ke inje nange Jude te töyn, ke Jurusalam te, ke bbe ke Tir ke Sidon bbeje ke kar ba te. ¹⁸ N-ddeeje mba koo tar le Jeju ddem, mba kare nöru ro-toje lede ddem. Nje ke ndilje ke maji ang aw ulaje kemde ndoo kara ddeeje maji. ¹⁹ Dewje le töyn njaa aw sangeje ddew ta köreje, mba mare singamöngu ke aw tee röe te aw öru ro-toje lede töyn.

Jeju aw are ndeje wöju dö koko ke wungu

²⁰ Jeju unn keme aa ne nje-njaje goe te ngaa pa na:

« Koko to lese, dangeteje, mba *Köñ-bbe le Lubba to mba tar lese!

²¹ Koko to lese, ese nje ke bbo aw ddase, mba mese a ndann! Koko to lese, ese nje ke aw e-nöje bbasine, mba a kisije ke koko!

²² Koko to lese, toke dewje mbetese, dewje tubbase, dewje tajise ngaa paje tar lese maji ang wöju dö Ngonn le dew.

²³ E-ddaje ro-nel ngaa e-talje e-turuje ke koko dö ndöe teenn, mba kuka lese a bo nya me dara te, mba toke baann tö a kadede ddaje ke *nje-kilaje mber-tar le Lubba.

²⁴ A, wungu to lese, ese nje-ne-kingaje, mba bbokone isije ke koko mban!

²⁵ Wungu to lese, ese dewje ke mese ndann bbokone, mba bbo a ddase! Wungu to lese, esese ke aw kokoje bbokone, mba

ne-me-kon a ddase ngaa a ndeyje maann no!

²⁶ Wungu to lese, toke dewje toyn pitijese, mba kadede ddaje ke nje-kilaje mber-tar ke to nje-ngemje toke baann to!»

Tar ndiki nje-baanji

²⁷ « A m-pa marese esese ke aw ooje tar lem: E-ndikije nje-baanji lese, e-ddaje maji ke nje ke mbetese. ²⁸ E-bbarje Tar ke Maji do dewje te ke aw bbarje Tar ke Maji ang dose te, e-dujuje Lubba mba nje ke aw ddase maji ang. ²⁹ Bbo dew unda ka-mbori a, e-turu debbe ke kara are to. Bbo dew taa kubbu kul lei a, inya kubbu lei ke taar are to. ³⁰ Are ne dew ke aw duji ne ngaa e-bbange dew ke taa ne lei ang. ³¹ Ne ke e-ndikije kare dewje ddaje ke se a, e-ddaje ke de to. ³² Bbo nje ke ndikise bba e-ndikijede to a, dewje a gereje go me-maji lese toke baann wa? Nje-ne-ddaje ke maji ang kara aw ndikije nje ke ndikijede to. ³³ Bbo nje ke ddaje ke se maji doro bba e-ddaje ke de maji a, dewje a gereje go me-maji lese toke baann wa? Nje-ne-ddaje ke maji ang kara ddaje toke baann to. ³⁴ Bbo dewje ke e-gereje to da kukaje bbange lese bba arejede ne n-tunaje a, dewje a gereje go me-maji lese toke baann wa? Nje-ne-ddaje ke maji ang kara ddaje toke baann, mba kare n-tel ne darede. ³⁵ A, e-ndikije nje-baanji lese, e-ddaje maji, areje ne dew tuna a undaje mese do mare ne te goe te ang. Baann bba kuka lese a bo nya ngaa a toje to ngann le Ne-ke-ddutu-dara te. Mba Ne-ke-ddutu-dara te n-dda maji ke dewje ke areje wooyo ndo kara ang ddem, nje-me-maji-angje ddem. ³⁶ Ooje kem-to-ndoo le naa ddew kara baa toke Bosese oo kem-to-ndoo lese.»

Tar gange sariya

³⁷ « E-gangeje sariya do dew te ang a, da gange sariya dose te ang. Undaje tar do dew te ang a, da

kunda tar dose te ang to. Oruje tar do dewje te a, da koru tar dose te. ³⁸ Areje ne a, da karese ne: Ka ke maji a da kaju ne ne karese, a ddusu julum, da mbusu, da yeke kare gayn nangê bbere bbere ngaa bba da mbel me bbol-kubbu te lese. Mba ka ke unnje ojuje ne ne areje dew a, da kunn kaju ne ne karese to.» ³⁹ Jeju pa gusu-tar arede to na: « Nje-kem-to ase kila kake ji nje-kem-to mare te wa? Da kosoje joo kem me buwa te ang wa? ⁴⁰ Nje-nja go ebbeeje te a kutae ang a, nje-nja go ebbeeje te ke oo tae ke maje a, a kase saa naa to. ⁴¹ Mba ddi bba mu ke oso kem ngokoin te a oo, a oo toku kake ke to kemi te ang wa? ⁴² Wase, baann bba ei ke oo toku kake ke to kemi te ang, a kase pa kare ngokoin na arem moru mu ke to kemi te wa? Nje-ngem, oru toku kake ke to kemi te dongor bba a kinga ddew ta koru mu ke oso kem ngokoin te.»

Tar kake ke kande

⁴³ « Kake ke maji, a kande kande-kake ke maji ngaa kake ke maji ang, a kande kande-kake ke maji ang to. ⁴⁴ Mbata daw n-gere kake kara kara ddew kande te. Da kuja kande tungu do kake konn poro te ang, da tuja *nduu horo ger gende te ang. * ⁴⁵ Neje ke maji in me dew te ke maji. A neje ke maji ang in me dew te ke maji ang. Mba ne ke ddusu me dew a aw tee ddew tar ke tae te.»

Dew ke oo tar le Jeju a dda ne kula

⁴⁶ « Mba ddi bba e-bbareme Ebbemje, Ebbemje! A e-ddaje ne ke maw m-pa marese ang wa? ⁴⁷ Dew ke ddee rom te, oo tar lem ngaa dda kula ke turu ndum unda ro na wa? ⁴⁸ N-to ddew kara baa ke dew ke a ta kosu key a, wuru buwa are wuru peng peng bba ungu gol key le do er te. Toke maann taa lo ngaa unda kar key le a, key le oso ang, mba dosu key le ke maje. ⁴⁹ A dew ke oo tar lem ngaa dda ne kula ang to ddew kara baa ke dew ke osu key laa do

* 6:44 6.44 Kake ke daw n-bbar ke tar endar nda na vigne.

nange te baa bbo ungu gōle dō er te ang. Maann ula unda kar key le a, kem naa te neenn njaa key le uwa nange ngaa guru njuku njuku.»

7

Jeju ɔru rō-to rō nje-kula te le baw-ddo

¹ Goe te ke Jeju pa tarjeenn tōyn are dewje a, naw Kapernayum. ² Mare baw-ddo le Romeje, ee ke nje-kula laa ke n̄-ndike nya. Rō nje-kula laa le toe ngaa nayn ngōsi ta koy. ³ Toke noo tar le Jeju a, nula mare tōku-dewje le Jiipije nare ta kare n̄-ddee naji nje-kula laa le. ⁴ Dawje rō Jeju te ngaa n̄-nōje nō gōle te nya n̄-paje na: « Dingaw neenn ase kare e-dda ne mba tar laa, ⁵ mba n̄-ndikije jee *Jiipije nya. Ne a n̄-dda key-mbōn̄-naa leje.» ⁶ Jeju aw ke de ngaa toke n̄-teeje ngōsi ke key le baw-ddo le a, baw-ddo le ula nje-buwa-kuraje laa are Jeju na: « Ebbemje, e-jōku rōi baann ang, mba mase kare ande key lem ang. ⁷ Mba yeenn tō a, moo to mase kaw rōi te ke da rōm ang. A, e-pa tar kara a nje-kula lem a kaji. ⁸ Mba ema kara mee kōy dewje te ke bo, mee ke nganji-ddōje kōyem te tō. A bbo, mula mare m-pa na: Aw! A naw. M-pa mare mare, m-pa na: E-ddee! A n̄-ddee. M-pa mare nje-kula lem, m-pa na: E-dda ne ke be! A n̄-dda.» ⁹ Toke Jeju oo tar le a, ninga koko ddew te le baw-ddo le. N̄-turu rōe ke rō dewje te ke aw ooje tar laa ngaa n̄-pa na: « M-pa marese, dō nange Ijarayel te kara moo koo-me-te ke bo toke be ang.» ¹⁰ Nje ke baw-ddo ulade le telje awje key a, daw dingaje nje-kula le baw-ddo le ke rō ke maji.

Jeju ndol ngonn le dene-ndubba ke bbe te ke Nayn

¹¹ Goe te a Jeju aw mare bbe te ke ria na Nayn. Nje-njaje go Jeju te ke mare dewje banya banya awje saa. ¹² Toke n̄-tee ngōsi ke bbe le a, noo dewje ke awje ke yo ta dubbu. Dew ke oy le to ngon̄-kara ke dingaw le

mare dene-ndubba. Dewje ke me bbe te le banya banya aw dannje dene le tō. ¹³ *Ebbe-dewje le oo dene le a ddae ndoo ngaa pa are dene le na: « E-nō ang!» ¹⁴ N̄-ngese ke kete a nōru tuwa ke dila ninn le ke te. Dewje ke otoje ninn le areje lo kara ngaa Jeju pa na: « Basan, m-pa mari, in taar!» ¹⁵ Ninn le in isi taar ngaa unn kutu pa tar. Jeju ulae ji kōenje te. ¹⁶ Bbel dda dewje tōyn. Dōsuje gaji Lubba, n̄-paje na: « Tōku *nje-kila mber-tar le Lubba tee horoje te ngaa Lubba ddee ta kuma dewje laa.» ¹⁷ Tar ne ke Jeju dda le nja dō nange te ke Jude tōyn, ke me bbeje tōyn ke guku dō Jude.

Jañ-Batise ula duju tar Jeju

¹⁸ Nje-njaje go Jan te aw paje go nejeenn tōyn areje. ¹⁹ N̄-bbar mareje joo horode te nulade rō *Ebbe-dewje te, n̄-pa na: « Ei a e-to dew ke a ta ddee le wase ja ngina mare dew ke dang wa?» ²⁰ Toke dewje le teeje rō Jeju te a, n̄-paje dareje na: « Jañ-Batise ulaje ta duji se ei a e-to dew ke jaw n̄-nginae le wase ja ngina mare dew dang wa?» ²¹ Kare teenn njaa Jeju ɔru rō-toje, ke meteje, ke tubba ndilje ke maji ang rō dewje te banya banya. Ngaa n̄-dda nare dewje ke kemde tō kara ooje lo. ²² Goe te a, n̄-tel ke tar nare nje-njaje go Jan te le na: « Awje, e-paje areje Jan ne ke ooje ke kemse ddem, ke mbise ddem. Nje-kem-toje ooje lo, nje-gol-gotoje njaje. Banji le dewje nunga rōde te, nje-mbi-kutuje ooje tar. Dewje ke oyje ndolje ngaa nje-ndooje ooje Tar ke Maji. ²³ Koko isi ke dew ke a koso ddew koo-me-te wōju dōm ang.»

Jeju pa tar dō Jañ-Batise te

²⁴ Goe te ke nje-njaje go Jan te telje mbaan, Jeju unn kutu pa tar le Jan are dewje ke banya banya le na: « Ddi bba awje aw ooje me kōr te wa? Mu-maann ke yel aw yeke wa? ²⁵ A ddi bba awje aw ooje wa? Dew ke ula kubbu ke kura wa? Nje ke ulaje kubbu nare toje

to nje-ne-kingaje ke isije me key te le tɔku-mbay-bbeje. ²⁶ A ddi bba awje aw ooje wa? Mare nje-kila mber-tar le Lubba wa? Tɔkɔɔ mpa marese, nuta nje-kila mber-tar bbay. ²⁷ Mba tar le Jañ-Batise a ñ-dda me Maketurute le Lubba na: Oo, mula nje-kayñ-kula lem nɔi te, mba kare ñ-dda ddew ke a nja te. ²⁸ Mpa marese: Horo dewje te toyn ke deneje ujuede, dew ke uta Jan goto. A ddtutu-dew ke me *Kɔñ-bbe te le Lubba utae. ²⁹ Dewje toyn ke ooje tar le Jan le, ke nje-taaje nare *lambo kara ooje to Lubba to gate gate ngaa dawje dare Jan ddade batem. ³⁰ A *Parijiyenje ke *nje-kɔruje gel-ndu mbeteje ne ke Lubba mɔse mba tar lede ngaa ñ-mbeteje kare Jan ula dɔde maänn.» ³¹ Jeju tel pa arede na: « Nje ke dda bba ma kunnde kɔju ne dewje ke bbokone wa? Dundaje rɔ nje ke dda wa? ³² Ñ-toje ddew kara baa ke ngannje ke isije nata, ke bbarje naa ngaa paje are naa na: N-kɔl mbula jarese, a e-laje ne ang, jɔsu pa-yo a e-nɔje ne ang. ³³ Mba Jañ-Batise ddee le, ɔn muru ang ddem, ay koto ang ddem a e-paje na: Ndil ke maji ang isi dɔe te. ³⁴ Ngonn le dew ddee, ɔn muru ngaa ay ne a e-paje na: Dew neenn to nje-ne-kusa ke nje-ne-kay, nje-buwakura le nje-taaje nare *lambo ke le nje-ne-ddaje ke maji ang. ³⁵ Kem-kare to gate gate kem dewje te ke ndikije te.»

Jeju ɔru tar *majang dɔ dene te ke to nje-ne-dda ke maji ang

³⁶ Mare Parijiyen bbar Jeju ta kare usa ne saa. Jeju ande key le Parijiyen le ngaa aw isi ta ne-kusa te. ³⁷ Toke mare dene nje-ne-dda ke maji ang ke isi me bbe teenn oo na Jeju ee me key te le Parijiyen le a, ñ-ddee ke ku albatere*, ke wubbu ke ete maji ddusu mee. ³⁸ Ñ-ddee nar go Jeju te, mbɔr gɔle te naw ñ-nɔ nare maanñ-keme ula gɔl

Jeju te ngaa ñ-bɔru gɔle le ke beñ-dɔe. Nunda tae gɔl Jeju te le ngaa nungu wubbu ke ete maji le gɔle te. ³⁹ Parijiyen le oo baann a pa mee te na: « Bbo dingaw neenn to *nje-kila mber-tar le Lubba tɔkɔɔ a, na gere to dene ke aw ɔre neenn to nje-ne-dda ke maji ang.» ⁴⁰ Jeju pa are Parijiyen le na: « Simɔ, mee ke tar ta pa kari.» Simɔ tel ke tar are na: « Nje-ne-toju, e-pa tar le.» ⁴¹ Jeju pa na: « Mare dew ee ke bbange laa dɔ dewje te joo. Mare kara tuna *kande-nare kɔrmi a mare kara tuna *kande-nare dɔmi. ⁴² Toke disije ke ddew ta kuka bbange le ang a, nje-nare le inya nare laa le arede. Horo dewje te ke joo le, ye ke dda bba a ndiki dew ke dda maji ke de le nya wa?» ⁴³ Simɔ le tel ke tar are Jeju na: « Meje a to ne ke bbange laa bo nya.» Jeju pa are na: « E-tel ke tar ke dɔgɔle.» ⁴⁴ Ñ-turu rɔe ke rɔ dene te le ngaa ñ-pa nare Simɔ na: « Oo dene neenn, m-ddee key lei a arem maann toko gɔlem ang a ne a ñ-toko gɔlem ke maanñ-keme ngaa ñ-bɔru gɔlem ke beñ-dɔe. ⁴⁵ Ei, e-to mbim ang a ne, kake mande key beenn, new rɔe ta kunda tae gɔlem te ang. ⁴⁶ Ungu wubbu dɔm te ang, a ne nungu wubbu ke ete maji gɔlem te. ⁴⁷ Mba yeenn a m-pa mari: Tar *majang laa ke banya ɔru dɔe te ngaa, mba ndiki laa bo nya. Mba dew ke dɔru tar dɔe te ten baa, ndiki laa to ten baa tɔ.» ⁴⁸ Ngaa ñ-pa nare dene le na: « Tar *majang lei ɔru dɔi te ngaa.» ⁴⁹ Dewje ke isije ta nekusa te ke Jeju le paje mede te na: « Dew neenn to na bba tar *majang le dewje kara aw ɔru dɔde te wa?» ⁵⁰ Jeju pa are dene le na: « Koo-me-te lei aji. Aw ke *me-wul-lɔm.»

8

Nje ke aw njaje go Jeju te

¹ Goe te a, Jeju unn go bbuka bbeje ke ngann bbeje, aw pa tar le Lubba ke ila mber Tar ke Maji wɔju dɔ

* 7:37 7.37 Alebatere to ku ke ñ-dda ke mare er ke kura nya bbe le Jiipije.

*Kõñ-bbe le Lubba. Nje-kayñ-kulaje laa ke dõku gire joo awje saa, ² ke mare deneje ke nõru rõ-to ndilje ke maji ang, ke rõ-toje rõde te tõ: Mari ke daw ñ-bbare na Madelena, ne ke Jeju tubba ndilje ke maji ang siri rõe te, ³ ke Jani dene le nje-ngem ne-kingaje le tõku-mbay *Erode ke ria na Kuja, ke Sujani, ke mare deneje nya ke aw umaje Jeju ke nje-njaje goe te ke ne-kingaje lede.

Gusu-tar dõ nje-ne-dubbu te

⁴ Dewje ke banya mbõnje naa ngaa mare dewje inje bbeje te dang dang aw ddeeje rõ Jeju te a, ñ-pa gusu-tar neenn na: ⁵ « Mare dew aw ta dubbu ne. Toke naw ñ-dubbu ne le a, mare kande ko le gayn dõr ddew te, dewje mbõynje kande-ko le ngaa eelje ke darâ õnje. ⁶ Mare debbe kande-ko le gayn dõ nange te ke to er. Toke kande-ko le tee a, tutu njan, mba ninga maann ang. ⁷ Mare kande ko le gayn horo konnje te. Konnje le teeje ke de ddew kara baa ngaa konnje le orede ke nangê mben. ⁸ A mareje gayn dõ nange te ke maji. N-teeje ngaa gõl kake kara a ande dõdõku dõdõku.» Kake Jeju pa tar neenn ila nangê a, ñ-pa ke taar na: « Dew ke mbia to ta koo ne tar a oo!» ⁹ Nje-njaje goe te dujeje na: « Gel gusu-tar neenn na ddi wa?» ¹⁰ Nila te na: « Esese, Lubba are e-gereje ne ke to lo kiyae te ke wõju dõ *Kõñ-bbe laa. A keseje, ñ-pa tare darede ddew gusu-tar te, mba kare daaje lo a dooje ne ang ddem dooje tar a ñ-ngereje kande ang ddem. ¹¹ Gel gusu-tar neenn le toke be: Kande ko le to tar le Lubba. ¹² Kande ko ke gayn mbõr ddew te le tõju dewje ke ooje tar le Lubba le ngaa Esu ddee õru tar le mede te ke ddang, mba kare dooje mede te ta dingaje kaji ang. ¹³ Kande ko ke gayn dõ nange te ke to er le tõju nje ke ooje tar le Lubba le a, ñ-taaje ke koko. A ne kara, tar ke dooje le ungu ngirae nangê mede te ang, dooje mede te mba goju kare baa, a ndõ ke ne-na-me tee a, ñ-tusuje

dinyaje. ¹⁴ Kande ko ke gayn horo konnje te tõju dewje ke ooje tar le Lubba le ngaa dõtuje a, keje-tar, ke ne-kingaje, ke rõ-nelje ke dõ nange te õkujede ddew ta kare dande ke maje. ¹⁵ Kande ko ke gayn dõ nange te ke maji tõju nje ke ooje tar le Lubba ke me ke maji, ke me ke gate gate, a ñ-ngemje tar le, duwaje dare ngeng ngaa dandeje ndõ ke ndõ.»

*Gusu-tar dõ *lambe te*

¹⁶ « Ndõ kara dew ila puru *lambe te a, unn mare ne debbe ne ang, wase dew le unn *lambe le unda kõ tira te ang. A nunda *lambe le dõ kake te taar, mba kare dewje ke aw andeje key le ooje ne lo. ¹⁷ Mbata ne tõyn ke to lo kiyae te da tee dõe te, ne tõyn ke ñ-kusu dõe a tee ke ddaka. ¹⁸ Aaje rõse ddew tar te ke aw ooje, mba dew ke ee ke ne a da kare mare dõe te. A dew ke ee ke ne ang, ne ke neje to ninga kara da kõru jia te.»

Kõn Jejuje ke ngakõenje ke tõkõrõ

¹⁹ Kõn Jejuje ke ngakõenje ddeeje ke rõe te, a dingaje ddew ta kaw ngõsi saa ang, mba dewje bakaje nya. ²⁰ Dewje paje are Jeju na: « Kõinje ke ngakõinje areje ddaka. N-ndikije ta kooi.» ²¹ A ñ-tel ke tar narede na: « Kõmje ke ngakõmje a toje to nje ke ooje tar le Lubba a ddaje ne kula.»

*Jeju pa tar a *bamburabo ew rõe*

²² Mare ndõ Jeju aal to ke nje-njaje goe te. N-pa narede na: « Jawje tura maann te.» Ngaa dawje. ²³ Toke daw ñ-yelje to le a, Jeju aw tibbi. Bamburabo ddee ula dõ maann te le ngaa maann aw me to te le nayn ngõsi ta ddusu are deeje me yo te. ²⁴ Nje-njaje goe te le ddeeje ngõsi saa ngaa ñ-ndoleje ñ-paje na: « Ebbejeje, Ebbejeje, ja koy!» N-ndol ngaa ñ-ndange *bamburabo ke maann ke aw lenge le nare dewje rõde ngaa lo to nyenene. ²⁵ Jeju pa are nje-njaje goe te le na: « Koo-me-te lese ee dda wa?» Bbel ddade ddem dõde turu ddem a ñ-paje dar na na: « Dew

neenn to dew ddi wa? Mba n̂-pa tar ke gosu ke m̄ngu a, yel ke maann kara ooje tae.»

Jeju ɔru rɔ-to ndilje ke maji ang rɔ mare dingaw te

²⁶ Jeju ke nje-njaje goe te n̂-teeje ta kongo te ke bbe te le dewje ke Gadara*ke aa naa ke dɔ nange Galile. ²⁷ Kake Jeju uru nangê a, mare dingaw ke ee ke ndilje ke maji ang banya rɔe te in me bbe te ke dɔ nange teenn le tila keme. Lew baa njaa dingaw le ula kubbu ang ddem, n̂-to key ang ddem a horo dɔbareje a naw n̂-to ke te. ²⁸ Kake dingaw le oo Jeju a uru eki, tee oso nɔ gɔle te ngaa pa ke taar na: « Ddi a e-ndiki ta dda sem wa? Jeju, Ngonn le Lubba ke ddotu dara te! Kɔkɔrɔ njaa ula kem ndoo ang.» ²⁹ Nuru eki, mba Jeju pa tar ke ndu ke m̄ngu are ndilje le ta kare n̂-teeje me dingaw te le ke ddang. Ndil le unn dingaw le gɔl banya banya are n̂-to gɔle ke kula njamji ngaa dilae poro bbaa daw n̂-ngeme. N̂-ti kulaje ke n̂-tɔe ne le ngaa ndilje le ɔreje awje saa ke me kɔr te. ³⁰ Jeju duju dingaw le na: « Rii na na wa?» N̂-tel ke tar na: « Banya banya.» Mba ndilje ke maji ang andeje mee te nya. ³¹ Ndilje ke maji ang le uwaje gɔl Jeju ta kare narede dawje buja te ke il biti biti ang. ³² Kare teenn kusu bereje ke banya aw usaje ne dɔ kongo te lo teenn le. Ndilje ke maji ang le dujuje Jeju ta kare arede ddew are dandeje me bereje te le ngaa narede ddew. ³³ Ndilje ke maji ang le teeje me dingaw te le aw andeje me kusu bereje te le ngaa kusu bereje le inje dɔ kongo te ke ngɔru gaynje maân oyje. ³⁴ Nje ke aw ngemje bereje le ooje ne ke tee le a, aynje ngaa aw paje tare tɔku bbe te ke ngann bbeje te. ³⁵ Dewje awje ooje ne ke tee le. N̂-ddeeje rɔ Jeju te ngaa dingaje dingaw ke ndilje teeje mee te le, nisi nangê kɔy gɔl Jeju te. Dingaw le ula kubbu ddem, isi ke maje ddem ngaa

bbel ddade nya. ³⁶ Dede ke dooje ddew ke Jeju tubba ne ndilje ke maji ang rɔ dingaw te le, dɔruje gele dare nje ke awje le ooje. ³⁷ Dewje tɔyn ke bbe te le dewje ke *Geraja dujuje Jeju ta kare ɔtu ke ddang, mbata bbel ddade nya. * Jeju aal to ta tel ke guku. ³⁸ Dingaw ke ndilje teeje mee te le duju Jeju ta nayn saa. A Jeju tubbae pa na: ³⁹ « E-tel aw key lei ta ɔru gel ne ke Lubba dda sei!» Naw ngaa n̂-pa tar ne ke Jeju dda mba tar laa me bbe te le tɔyn.

Jeju ɔru rɔ-to rɔ mare dene te ngaa ndol ngonn le Jayirusu ke dene ke oy

⁴⁰ Toke Jeju tel tura maann te guku a, dewje ke banya uwaeje ke rɔde te, mba dede tɔyn daw n̂-gebbeje. ⁴¹ Ngaa mare dingaw ke ria na Jayirusu, n̂-to nje-kɔn dɔ *key-mbɔn-naa le *jiipije, n̂-ddee, n̂-tee noso nangê nɔ gɔl Jeju te, n̂-nduje ta kare naw me key te laa, ⁴² mba ngonne ke dene ke to ngonn̂-kara ke bbale ase dɔku gire joo a ta koy. Toke Jeju aw aw ke key le a, dewje ke banya ubbaeje njang. ⁴³ Mare dene ke mese aw ddee rɔe te lew baa ase bbal dɔku gire joo ee ke teenn. Dene le tuju neje laa tɔyn ji nje-kare-kumaje te, a dew kara ase ta kɔru rɔ-to laa ang. ⁴⁴ N̂-ddee go Jeju te ngɔsi, nɔru ta kubbu laa. Kare teenn njaa mese le gange. ⁴⁵ Jeju pa na: « Na a ɔrum wa?» Toke dewje tɔyn aw ɔruje naji lede a, Piyar pa na: « Ebbemje, dewje aw guku dɔi ngaa daw dubbaije!» ⁴⁶ A Jeju ila te na: « Mare dew ɔrum, mba mgere to mare singa in rɔm te tee.» ⁴⁷ Dene le oo to Jeju gere a, nisa ngaa n̂-ddee noso nɔ gɔle te. N̂-pa kem dewje te tɔyn gel ne ke nɔru ne Jeju, ke ddew ke rɔ-to laa goto ne kare teenn. ⁴⁸ Jeju pa are na: « Ngonnum ke dene, koo-me-te lei aji. Aw ke *me-wul-lɔm.» ⁴⁹ Toke Jeju aw pa tar bbay a, mare dew in bbe le Jayirusu le ngaa n̂-pa nare

* 8:37 Oo 8.26 ke tar ke gele te.

na: « Ngonni ke dene le oy mban. E-joku nje-ne-toju ang ngaa.» ⁵⁰ A Jeju oo tar neenn le ngaa pa are Jayirusu le na: « Are bbel ddai ang, ka njaa oo mei te a na kinga kaji.» ⁵¹ Toke Jeju tee key le a, n̄-mbete ta kare dewje andeje saa key. Piyar, ke Jan, ke Jake, ke b̄-ngonnje ke k̄n̄-ngonnje le a ninya ddew nare dandeje saa key. ⁵² Dewje t̄yn aw n̄je ke aw ndingaje r̄de w̄ju d̄ ngonn ke dene le. Jeju pa na: « E-n̄je ang. Noy ang ka a naw n̄-tibbi.» ⁵³ Ngaa dewje le aw kokoje Jeju, mba n̄-gereje to ngonn ke dene le oy. ⁵⁴ A Jeju uwa ji ngonn ke dene le ngaa pa ke ḡsu ke m̄ngu na: « Ngonn, in taar!» ⁵⁵ Ndil ngonn ke dene le tel r̄e te, a kare teenn njaa nin taar ngaa Jeju pa arede ta kare dare ne nusa. ⁵⁶ K̄n̄-ngonnsje ke b̄-ngonnje ke dene le ooje a dum d̄de. A Jeju ndejede ta kare n̄-paje tar ne ke nday le dare dew kara oo ang.

9

Jeju ula *nje-kayn̄-kulaje laa ke d̄ku gire joo

¹ Jeju mb̄n̄ *nje-kayn̄-kulaje laa ke d̄ku gire joo ngaa arede singa ke ddew ta tubba ne ndilje ke maji ang ddem, narede singa ta k̄ru ne r̄-toje r̄ dewje te ddem. ² Nulade ta kare dilaje mber-tar *K̄n̄-bbe le Lubba dareje dewje ddem ta kare d̄ruje r̄-to r̄ dewje te ddem. ³ N̄-pa narede na: « Unnje ne kara mba kaw lese ang. Unnje kake, wase bb̄l, wase mapa, wase nare ang. Dew aw ke kubbu laa ke taar joo ang. ⁴ Key ke andeje te mbaan, e-nayje te nyom ta t̄uje ne. ⁵ Bbe ke e-teeje te a b̄o dewje taase ke key ang, a b̄o a ta k̄t̄uje ke kete a, e-tundaje bum nange ke ḡlse te ta k̄ru ne naji lese.» ⁶ Nje-kayn̄-kulaje le Jeju le awje ngaa, n̄-njaje ke go bbe bbe, n̄-paje Tar ke Maji dareje dewje ngaa d̄ruje r̄-to r̄ dewje te t̄.

*Erode sange mee d̄ Jeju te

⁷ Ngonn t̄ku-mbay *Erode oo tar neje t̄yn ke aw teeje a neje tar, mba mare dewje paje na: « Jan ke oy le a ndol.» ⁸ Mareje paje na: « Eli a tel ddee.» A mareje paje bbay na: « Kara le nje-kila-mber-tarje le Lubba ke oy a ndol.» ⁹ A *Erode pa na: « Munn ndum mare n̄-gange d̄ Jan. A dew neenn to na bba maw moo tarje dang dang d̄e te neenn wa?» Ngaa n̄-sange ddew ta koo Jeju.

Jeju are ne-kusa dewje doro mi usaje

¹⁰ Goe te ke *nje-kayn̄-kulaje le Jeju telje a, n̄-paje go neje t̄yn ke n̄-ddaje dareje. Ngaa Jeju r̄ude ke karede aw ke de er ke t̄ku bbe te ke ria na Betesayida. ¹¹ A dewje ke banya gereje tare ngaa r̄uje goe. Jeju taade ke r̄e te ngaa pa tar *K̄n̄-bbe le Lubba arede ddem, r̄u r̄-to r̄ dewje te ke ndikije kare n̄ru r̄-to r̄de te ddem. ¹² Lo aw ndul ngaa *nje-kayn̄-kulaje le Jeju ngeseje ke r̄e te paje areje na: « E-tubba dewje ke banya neenn are dawje me bbeje te ke d̄-nd̄oje te ke nḡsi neenn bba da kinga lo-to ke ne-kusa, mba lo ke jar te neenn to me mu baa.» ¹³ A Jeju pa arede na: « Esese njaa, arejede ne dusaje.» Nje-kayn̄-kulaje le ilaje te na: « Jee ke mapa mi ke kanjije joo baa. Ase ta kare jeje njaa jaw n̄-ndoko ne-kusa mba dewje ke banya neenn wa?» ¹⁴ Dingawje eeje lo teenn nḡsi ke doro mi. Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Areje disije nangê, ke go kulae d̄mi d̄mi.» ¹⁵ Nje-njaje goe te areje dewje le isije nangê toke ndue pa. ¹⁶ Jeju jin mapa ke mi ke kanji ke joo le a, aa lo ke darâ ngaa bbar Tar ke Maji d̄e te. N̄-tete danna ngaa nare nje-njaje goe te kare dare dewje ke banya banya le. ¹⁷ Dewje t̄yn usaje ne mede ndann, a kese ne-kusa nay ddusu kare d̄ku gire joo.

Piyar pa ke tae na Jeju to Mesi

¹⁸ Mare nd̄ ke Jeju r̄u r̄e aw duju Lubba ngaa nje-njaje goe te

isije saa a n̄-dujude na: « Dewje paje na m-to na wa?» ¹⁹ N̄-telje ke tar na: « Na e-to Jañ-Batise, mareje paje na e-to Eli, mareje bbay paje na e-to kara le nje-kila mber-tarje le Lubba a e-ndol.» ²⁰ Jeju pa arede na: « Esese e-paje na m-to na wa?» Piyar ila te na: « E-to Mesi le Lubba.» ²¹ Jeju ndejede nya na dare dew oo tar neenn le ang.

Jeju pa tar kem-to-ndoo ke a ddae are nje-njaje goe te

²² N̄-tel n̄-pa bbay na: « To maji kare Ngonn le dew oo ndoo nya, kare t̄oku dewje le *Jiipije ke t̄oku nje-poloje Lubba, ke *nje-k̄ruje-gelndu mbeteje, kare n̄-t̄oleje ngaa ndo muta goe te a nin me buwa-yo te.» ²³ N̄-pa narede t̄oyn na: « Bbo dew ke ndiki ta kuwa gom a, maji kare neje r̄oe ang. Maji kare noto kake-dese laa ke ndo t̄oyn ngaa nuwa gom. ²⁴ Dew ke ndiki ta ngem tebbe laa, a tebbe laa le a goto. A dew ke a koy mba tar lem, dew le a kinga tebbe laa. ²⁵ Bbo dew inga ne ke nangê neenn t̄oyn, a bbo n̄-nayn ke k̄oro, wase ne njaa n̄-tuju r̄oe a ddi bba na kinga goe te wa? ²⁶ T̄okoro dew ke dda r̄o-kul lem ngaa dda r̄o-kul ta pa tar lem a, Ngonn le dew a dda r̄o-kul laa ndo te ke na ddee ke ndoko laa, ke le b̄ojeje, ke le nje-kulaje le Lubba ke maji t̄oyn. ²⁷ Mpa tar ke t̄okoro marese, mare dewje ke areje horose te neenn a koyje ang bbay a *K̄on̄-bbe le Lubba a ddee.

Piyar, ke Jan, ke Jake dooje Jeju ke ndoko laa

²⁸ Ndo jijoo go tarje teenn le a, Jeju aw ke Piyar, ke Jan, ke Jake do er te mba duju Lubba. ²⁹ Kare te ke naw n̄-duju Lubba a keme turu to dang ngaa kubbu laa kara turu nda toke neyn. ³⁰ A ta koo a, dewje joo aw paje saa tar : To Moyije de ke Eli a, ³¹ n̄-teeje ke ndoko ngaa daw paje tar koy le Jeju Jurusalam ke a ddee ne ke t̄okoro. ³² Bbi dda Piyar de ke nje-buwa-kuraje laa nya, a disije kemde baa ngaa dooje ndoko

le Jeju ke dingawje joo ke areje saa le. ³³ Kare te ke dingawje ke joo le aw inyaje Jeju ta kotu a, Piyar pa are Jeju na: « Ebbemje to maji kare n̄-nayje neenn. N-ddaje ngann keykamje muta: kara to lei, kara to le Moyije, a kara to le Eli.» A Piyar gere ne ke aw pa ang. ³⁴ Kake naw n̄-pa tar baann a, mum ddee kiride de ngaa bbel dda nje-njaje go Jeju te kare te ke mum le aw dibbi dode. ³⁵ Mare ndu tee me mum te le pa na: « Dew neenn to Ngonnum ke mndike, ooje tar laa.» ³⁶ Kare te ke k̄oru ndu le aw bbar a, Jeju ar ke kare baa ngaa. Nje-njaje go Jeju te paje tar ang. Me ndoje teenn, d̄ruje gel neje ke doojeenn le kara dareje dew ang.

Jeju tubba ndil ke maji ang r̄o dew te

³⁷ Toke lo are a, Jeju ke nje-njaje goe te dinje do er te le n̄-ddisije a, dewje banya banya tilaje keme. ³⁸ Horo dewje teenn le mare dew uru eki na: Nje-ne-t̄oju, muwa goli oo ngonnum neenn, mba n̄-to ngonnum ke kara baa. ³⁹ Bbo mare ndil uwa ngonn le a kem-naa te neenn nuru eki. Ndil le ddae are nisa ke singa ddem, jum-tae tee ddem ngaa ndil le ula keme ndoo ndereng bba inyae. ⁴⁰ M-duju nje-njaje goi te ta kare n̄-tubba ndil le a daseje ang.» ⁴¹ Jeju tel ke tar are na: « Ko-dewje ke ooje mede te ang, ke nje-ne-ddaje ke maji ang. Ma kisi ke se ta kumase be sar ndo baann wa? E-ddee ke ngonni le neenn.» ⁴² Kake ngonn le aw ddee ngosi ke Jeju a, ndil ke maji ang le unne ilae nangê ngaa ddae are naw nisa ke singa. A Jeju ndange ndil ke maji ang le, n̄oru r̄o-to le ngonn le ngaa n̄-tel saa nare b̄ojeje. ⁴³ A *t̄oku-mbange le Lubba dum do dewje t̄oyn.

Jeju pa tar koy ke kin laa

Toke neje ke Jeju aw dda le dum do dewje a, n̄-pa nare nje-njaje goe te na: ⁴⁴ « Esese e-tukaje mbise ke maje ooje ne tar neenn. Da kuwa

Ngonn le dew kulae ji dewje te.» ⁴⁵ A nje-njaje go Jeju te le gereje dode tar te ke naw n̄-pa narede le ang. Tar le iya rōe ke de bba kare ta n̄-gereje ang. A bbel ddade ta tel duje tar dōe te.

Dew ke bo uta mareje tōyn

⁴⁶ Kare teenn, nje-nja go Jeju te aw maynje naa tar ta gere dew ke bo horode te uta mareje tōyn. ⁴⁷ A Jeju gere keje le nje-njaje goe te le ngaa, unn mare ngonnn ke ten be unndae mbōre te, ⁴⁸ ngaa n̄-pa narede na: « Dew ke taa ngonnn neenn ke rōe te ke rim a, ema njaa n̄-taam ke rōe teenn. A bbo dew ke taam ke rōe te a, taa dew ke ulam ke rōe te tō. Mba dew ke to ten baa horose te tōyn, ne a n̄-to dew ke bo.» ⁴⁹ A Jan pa na: « Ebbemje, joo mare dingaw ke unn rii aw tubba ne ndilje ke maji ang a n̄-gange ddewe te, mba n̄-nja goi te ke je ang.» ⁵⁰ Jeju pa are na: « E-gangeje ddewe te ang, mba dew ke mbetese ang a, to dew lese.»

Jeju in Galile aw ke Jurusalam

⁵¹ Toke ndō ke Lubba a ta kunn Jeju ta tel saa darā ddee ngōsi a, n̄-ndiki nya ta kaw Jurusalam. ⁵² Nula dewje nōe te kete. Dawje ngaa dandeje me mare bbe te le dewje ke Samari ta kare n̄-mōseje ne n̄-gebbeje. ⁵³ A nje-bbeje le taeje ke rōde te ang, mba nunn ddew ke Jurusalam. ⁵⁴ Kake nje-njaje go Jeju te, Jake, ke Jan dooje baann a, n̄-paje na: « Ebbejeje, e-ndiki ta kare n̄-dujuje jare puru in darā ddee on dewje neenn wa?» ⁵⁵ Jeju turu rōe ke rōde te ngaa kōl ke de nya.

Dew ke ndiki ta kunn go Jeju

⁵⁶ Dunnje ddew dawje mare bbe te ke kete. ⁵⁷ Kare te ke daw n̄-njaje ddew-bō a mare dew pa are Jeju na: « Lo tōyn ke a kaw te, ma kunn goi.» ⁵⁸ Jeju ilae te na: « Mulaje eeje ke buwa tode ngaa eelje ke darā eeje ke key tode, a Ngonn le dew ee ke key dōe ang.» ⁵⁹ Jeju pa are mare dew na: « Unn gom.» A dew le ilae

te na: « Ebbemje are maw m-dubbu bōmje bba.» ⁶⁰ A Jeju pa are na: « Inya dewje ke oyje are n̄-dubbuje yoje lede. A ei, aw pa tar *Kōñ-bbe le Lubba are dewje.» ⁶¹ Mare dew pa are Jeju bbay na: « Ma nja goi te Ebbemje, a are maw muwa ji nje ke lem bba.» ⁶² Jeju tel ke tar are na: « Dew ke uwa kōsu-mange a bbo kel goe a nase dda kula wōju *Kōñ-bbe le Lubba ang.»

10

Jeju ula nje-njaje goe te dōsiri

¹ Goe te a, *Ebbe-dewje tel tōru nje-njaje goe te dōsiri horo mareje te. Nulade joo joo nōe te kete kare dawje me bbeje te kara kara, ke loje tōyn ke ne njaa n̄-ndiki ta kaw te. ² N̄-pa narede na: « Kula mbōñ-ko bo nya a nje-kulaje banya ang. Yeenn a e-dujuje nje-ndōo le are nula nje-kulaje kare n̄-mbōnje ko laa. ³ Awje! Ooje wa: Mulase toke le bateje horo enjakemjarje te. ⁴ Awje ke bbōl-ngem-nare ang, ke bbōl-kungu-ne ang ddem, ke ne-gōl ang ddem ngaa e-ddaje dew lapiya ke ddew ang ddem. ⁵ Key ke andeje te a, e-paje na: *Me-wul-lōm to me key te neenn! ⁶ Toke nje-me-wul-lōm ee key teenn a, *me-wul-lōm lese a nayn saa. A bbo, nje-me-wul-lōm ee me key teenn ang a, *me-wul-lōm lese a tel rōse te. ⁷ E-naynje me keye teenn le, usaje ne ke ayje ne ke darese, mbata dew dda kula ta kinga kuka laa. Andeje keyje te le dewje ke tae lem lem ang. ⁸ Me mare bbe ke a teeje te, bbo n̄-taase ke rō-nel a, usaje ne ke darese. ⁹ Ōruje rō-to rō nje-rō-toje te ke isije me bbe teenn ngaa e-paje arejede na: *Kōñ-bbe le Lubba to ke se ngōsi baa ngaa. ¹⁰ A bbo, e-teeje me mare bbe te a duwase ke rōde te ang a, aw areje nate bbe te le bba e-paje arejede na: ¹¹ N-tunda bum ke uwa gōlje me bbe te lese ngaa maji kare undaje dōse te to *Kōñ-bbe le Lubba to ngōsi baa ngaa. ¹² M-pa marese to ddutu ndō

a, sariya ke Lubba a gange dɔ bbe te neenn a ngeng kuta sariya ke Lubba gange dɔ Sodom te lew.»

Sariya to mba bbeje ke mbeteje ta turu ddew lede

¹³ Jeju pa bbay na: « Kem-to-ndoo a to lei, Korajen! Kem-to-ndoo a to lei, Betesayida! Mba, horo dewje te ke Tir ke Sidon a m-dda ne-marije ke m-dda bbe lese a, da kulaje kubbu ndoo ngaa da kisije dɔ bu te, ta toju to n̄-turuje ddew le neje. ¹⁴ Gele ke neenn baa, ndɔ gange sariya, a sariya ke Lubba a gange dɔse te a ngeng kuta sariya ke na gange dɔ dewje te ke Tir ke Sidon. ¹⁵ A ei Kapernayum, a ndew sar kɔru dara wa? Lubba a dda kare e-ddom ase naa ke *lo le nje-yoje. ¹⁶ Dew ke oo tar lese a oo tar lem ngaa dew ke mbetese to dew ke mbetem, dew ke mbetem a mbete ne ke nulam.»

Tar tel le nje-njaje go Jeju te ke dɔsiri

¹⁷ Dewje ke kɔrde dɔsiri le telje ke rɔ-nel ngaa paje na: « Ebbejeje, n̄-pa tar ke rii a, umaje kara ooje taje.» ¹⁸ Jeju pa arede na: « Moo Esu in darâ oso toke mare le ndi ke teel. ¹⁹ Ooje: Marese ddew ta kare e-njaje dɔ lije te ddem, dɔ nyije te ddem, ta kuta singa nje-baan ddem ngaa mare ne dang a kase jokuse ang. ²⁰ Yeenn a, e-ddaje rɔ-nel mba ndilje ke maji ang ke ooje taseenn ang. A maji kare e-ddaje rɔ-nel mba rise ke Lubba dda me Maketurute darâ.»

Jeju toju rɔ-nel laa Bɔje

²¹ Me kare teenn njaa, Jeju ee ke koko ddew te le Ndil-me-nda ngaa Jeju le pa na: « Mɔsu gaji Bɔy, *Ebbe-dewje ke darâ ke *Ebbe-dewje ke nangê, mbata iya ne neenn nje-kem-kareje ke nje-ne-gereje ngaa e-tee ke ne neenn ke ddaka are ngannje ke ngaji. Tokoro njaa Bɔy, mba oo maji kemi te ta dda toke baann. ²² Bɔy inya neje toyn me jim te. Dew kara gere Ngonn le ang. Bɔ kara baa a gere. Ddem dew gere Bɔ le ang.

Ngonn kara baa gere, ke dew ke Ngonn ndiki toje Bɔ bba a gere to.»

²³ N̄-turu rɔe ke rɔ nje-njaje goe te ngaa n̄-pa narede ke karede na: « Koko ee ke dewje ke ooje ne ke aw ooje! ²⁴ Mba m-pa marese, nje-kilaje mber-tar le Lubba ke toku-mbayje banya banya isije ke bbo ta koo neje ke aw ooje neenn ke kemde a dooje ang. Disije ke bbo nya ta koo neje ke aw ooje ke mbise neenn a dooje ang.»

Tar ndiki Lubba ke tar ndiki nje-mari

²⁵ Mare *nje-kɔru-gel-ndu in taar ngaa duju tar Jeju mba nae ne. N̄-pa na: « Nje-ne-toju, ddi bba ma dda bba ma kinga ne tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ wa?» ²⁶ Jeju ilae te na: « Tar ddi a n̄-dda me Maketuru*ndu te wa? Ddi a e-tura me te wa?» ²⁷ N̄-tel ke tar nare Jeju na: « Maji kare e-ndiki *Ebbe-dewje ke to Lubba lei ke mei toyn, ke kewn lei toyn, ke singai toyn, ke keje lei toyn ngaa maji kare e-ndiki nje-mari toke da rɔi njaa.» ²⁸ Jeju pa are na: « E-tel ke tar ke dɔgɔle njaa. E-dda toke baann a, a kisi ke tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ.» ²⁹ A naw n̄-sange ddew ta kɔru naji laa ngaa n̄-nduju tar Jeju na: « Nje-marem a to na wa?»

Gusu tar dɔ dew te ke nje-bbokoje tundae

³⁰ Jeju ilae te bbay na: « Mare ndɔ mare dingaw in Jurusalam aw ke Jeriko a noso me ji nje-bbokoje te. N̄-bbokoje neje laa toyn ngaa n̄-tundaeje dare n̄-nayn ngɔsi ta koy bba n̄-tuseje dinyaeje a dɔtuje. ³¹ Mare nje-polo Lubba unn ddew le ngaa n̄-tuka gɔle dɔ dew te le a nuja noso kete. ³² Mare dew ke gel Lebi te tee lo teenn le to. Noo dew le a nuja noso kete. ³³ A mare dew ke Samari ke aw ke mba te, ddee ngɔsi ke dew le ooe a ddae ndoo. ³⁴ N̄-tel n̄-ddee ngɔsi saa bbay, nungu wubbu ke ben kem doje te laa ngaa, n̄-toɔ. Nunne nundae dɔ kororo te laa njaa.

Naw saa key-to-nje-mbaje te ngaa ñ-
dda neje dang dang mba kare ñ-
ddee maji. ³⁵ Ndo kara goe te a, ñ-
toru *kande-nare joo nungu ji nje-
key te le ngaa ñ-pa nare na: E-ngeme
ke maje. Toke e-tuju nare uta ye ke
mari neenn a, telem a ema njaa ma
kuka.» ³⁶ [Goe te a] Jeju tel duje na:
« Horo dewje te ke muta neenn, na
bba to nje-mar dew ke oso me ji nje-
bbokoje te le wa?» ³⁷ Nje-koru gel-
ndu le ilae te na: « Dew ke dda saa
me-maji le.» Jeju ilae te na: « Yeenn
a, ei kara, aw ta e-dda toke baann
to.»

Jeju aw ro Mate de ke Mari te

³⁸ Toke Jeju de ke nje-njaje goe
te daw ñ-njaje ddew-bô a, ñ-gange
me mare bbe te ngaa mare dene
ke ria na Mate gange. ³⁹ Mate
le ee ke ngokoen ke dene ke ria
na Mari. Ngokoen le ddee isi no
gol *Ebbe-dewje te aw oo tar laa.
⁴⁰ Keje ngann kulaje dang dang uta
do Mate. Ñ-ddee ro Jeju te ñ-pa
nare na: « Ebbemje, keje lei joki
mba ngokom ke inyam ta kula te
ke karem neenn ang wa? E-pa saa
are ñ-ddee numam.» ⁴¹ *Ebbe-dewje
ilae te na: « Mate, Mate, mei aw
sangi ngaa aw joku roi mba neje
dang dang. ⁴² A ne ke uta neje toyn
to kara baa. Mari a mbere ye ke
maji. Dew a kase koru neenn le jia
te ang ngaa.»

11

Jeju toju gusu duju Lubba nje-njaje goe te

¹ Mare ndo Jeju aw duju Lubba
mare lo te. Toke ñ-duju Lubba toyn
nunga a, mare nje-nja goe te pa are
na: « Ebbejeje, e-tojuje gusu duju
Lubba toke Jan toju nje-njaje goe te.»
² Ñ-pa narede na: « Toke aw dujuje
Lubba a, e-paje na:
Boy! Are dewje bbelje rii. Are *Kôn-
bbe lei ddee!
³ Areje ne-kusa taje ke ndo kara kara
toyn!
⁴ Oru tar *majang leje doje te, mba
jeje kara jaw joru tar do dewje

te ke ddaje *majang ke je to.
Inya ddew are mare ne na
meje ang.»

E-dujuje a da karese

⁵ Jeju pa arede bbay na: « Na
horose te neenn ee ke mare nje-
buwa-kura laa, ke na kaw bbe laa
til te ke lo mongu, mba pa kare na:
Nje-buwa-kura, arem mapa muta m-
tunai, ⁶ mba mare nje-buwa-kura
lem in mba te tee dom te, a moo
ne kara ta kare ang. ⁷ A bbo dew
ke kara le nayn ke me key te nu
njaa a tel ke tar na: E-jokum ang,
ta-key utu mban, ema ke ngannem
ñ-to nangê mban bbo ddew ke ma
kin taar kari ne mapa goto. ⁸ M-pa
marese, le nin taar mba kare mapa
le woju do buwa-kura lede ang kara
na kin mba kare ne toyn ke ñ-ndiki
woju do ne-joku laa. ⁹ A ema, m-
pa marese: E-dujuje a da karese. E-
sangeje a, a kingaje. Undaje ta-key
a da koru karese. ¹⁰ Mba dew ke
duju a dare, dew ke sange a inga
ngaa dew ke unda ta-key a doru
dare. ¹¹ Bô-ngonnje ke dda horose te
neenn bbo ngonne duje kanji a li a
na kare wa? ¹² Ase bbo ñ-duje kabbe
kunja a na kare nyi wa? ¹³ Bbo esese
ke mese maji ang e-gereje ta kare
neje ke maji ngannse, a Boy ke darâ
a kare Ndil-me-nda dewje ke dujeje
ang wa?»

Jeju tubba ndil ke maji ang ro dew te ke gobbe utu

¹⁴ Jeju tubba ndil ke maji ang ke
dda bba are gobbu mare dingaw
utu. Toke ndil ke maji ang le tee
me dingaw te le ke ddang a, dingaw
le pa tar ngaa dewje ke banya ooje
a dum dode. ¹⁵ A mare dewje kara
kara paje na: « Ddew te le Belejebul
ke to toku-mbay le ndilje ke maji ang
a naw ñ-tubba ne ndilje ke maji ang
le!» ¹⁶ Mareje dujeje ne-toju-ne* ke
in darâ mba nae ne. ¹⁷ Jeju gere
keje lede a, ñ-pa narede na: « Bbe-
kon toyn ke dewje ddaje ddo ke naa
ke te a tuju ngaa keyje a guruje do
naa te. ¹⁸ Bbo Esu tel dda ddo ke

da rœ njaa, a kœñ-bbe laa a to baa bbay toke baann wa? Bba e-paje na ddew te le Belejebul a m-tubba ne ndilje ke maji ang wa? ¹⁹ A bbo ema, maw m-tubba ndilje ke maji ang ddew te le Belejebul, a ngannse ddew te le na aw tubbaje ne ndilje ke maji ang wa? Yeenn bba dede njaa da kuja kem tar neenn karese. ²⁰ A bbo ddew singa te le Lubba a maw m-tubba ne ndilje ke maji ang a, yeenn toju to *Kœñ-bbe le Lubba ddee ndereng horose te. ²¹ Toke dew ke nje-singa ke ungu ne-ddœje rœ te aw ngem ta-key laa a, ne-kingaje laa a to mœkœkœ. ²² A bbo mare dew ke ubba singa utae ddee ake a, ñ-taa ne-ddœje laa ke naw nunda mee dœ te ngaa ñ-kayn dewje ne-kingaje laa ke ñ-taa le. ²³ Dew ke to lem ang to nje-tin sem, ddem dew ke mbœn ne sem ang to nje-sane ne.»

Ddew ke ndil ke maji ang aw tel ne rœ dew te

²⁴ « Bbo ndil ke maji ang tee me dew te a, ñ-nja loje te ke maann goto ke te, naw ñ-sange lo ta kula dœ ke te ngaa toke ninga lo ang a ñ-pa na: Ma tel me key te lem ke min ke te m-tee le. ²⁵ Toke ñ-tel ñ-ddee a noo to duta me key le ngaa noo to ñ-mœse me key le. ²⁶ Goe te a, ñ-tel naw ñ-ddee ke mare ndilje siri ke maji ang utae. Dandeje ngaa disije me dew te le ngaa dew le tuju uta kisi laa ke lew.»

Koko ke tœkœrœ

²⁷ Kake Jeju aw pa tar baann a, mare dene ke ar horo dewje te ke banya pa are ke taar na: « Koko ee ke dene ke uji ngaa ari mba il.» ²⁸ A Jeju ilae te na: « Ke uta tœyn koko ee ke dewje ke ooje tar le Lubba a ngemje.»

Jeju mbete ta dda ne-mœri

²⁹ Toke dewje aw mbœnje naa banya a, Jeju pa na: « Dewje ke bbasine to dewje ke maji ang. Daw ñ-dujuje *ne-mœri ke toju to min darâ, a *ne-mœri ke toju ne ke Lubba dda ddew te le Jonase a da kooje

kara baa. ³⁰ Jonase to *ne-mœri ke toju singa-mœngu le Lubba dewje ke Ninibe. Ddew kara baa Ngonn le dew a to *ne-mœri mba dewje ke bbasine tœ. ³¹ Ndœ gange sariya a, tœku-mbay-dene ke Dagoo a kar ddew kara baa ke dewje ke bbasine ngaa na kunda tar dœde te, mba nin kœyn nange te ñ-ddee, mba koo tar kem-kare le Salemœn. A dew ke uta Salemœn a ee neenn. ³² Dewje ke Ninibe a karje ndœ gange sariya te naa te ke dewje ke bbasine ngaa a kundaje tar dœde te, mba dooje tar le Jonase ngaa ñ-turuje ddew lede. A dew ke uta Jonase a ee neenn.

Gusu-tar dœ lambe te

³³ Ndœ kara dew ila puru lambe te mba kunda lo kiyae te ang wase mba kunda kœ dura te ang, a nunda lambe le dœ ne te taar, mba kare dewje ke aw andeje key ooje ne lo. ³⁴ Kemi to lambe ke da-rœi te. Bbo kemi to ke maje a da-rœi tœyn to dann lo-kare te. A bbo kemi to ke maje ang a da-rœi to lo-ndul te. ³⁵ Aa ke maje, are lo-kare ke to rœi te to lo-ndul ang. ³⁶ Bbo da-rœi tœyn njaa to dann lo-kare te ngaa mare debbe ten to lo-ndul te ang a, da-rœi tœyn a to dann lo-kare te toke le lambe ke uru ndoko laa dœi te.»

Jeju ndœru mbi *Parijiyenje ke *nje-kœruje gel-ndu

³⁷ Kake Jeju aw pa tar a, mare Parijiyen bbare ta kare naw nusa ne key laa. Naw ngaa nisi ta ne-kusa te le. ³⁸ Toke Parijiyen le oo to Jeju toko jia kete bba usa ne ang a, tar nyae. ³⁹ A Ebbe-dewje pa are na: « Esee Parijiyenje, aw tokoje giri ngo ke giri ka, a keje bboko ke me-maji ang ddusu mese. ⁴⁰ Nje-dœ-gotoje! Dew ke nje-dda giri ne le dda mee to ang wa? ⁴¹ Areje neje ke unguje ngo te ke ka te nje-ndooje to ne-kare baa a, Lubba a tokose kare ne tœyn a ddee maji mba tar lese. ⁴² Kem-to-ndoo a ddase esee *Parijiyenje mba aw areje kam yambo, ke kam nendiri, ke kam naynje tœyn to *ne-polo, a ooje tar to gate gate ke tar

ndiki Lubba to ne ang. To tar lese ta dda neenn ddem ta kinya kese neje ang ddem. ⁴³ Kem-to-ndoo a to lese Parijiyenje, mba lo-kisi ke kete a aw ndikije me key-mboñ-naaje te ngaa e-ndikije ta kare ñ-ddase lapiya nata. ⁴⁴ Kem-to-ndoo a to lese, mba e-toje toke le dɔbareje ke tula ke dew aw nja dɔe te a gere ang.» ⁴⁵ Mare *nje-kɔru gel-ndu pa are Jeju na: « Nje-ne-toju, tar ke aw pa neenn aw tajije to.» ⁴⁶ Jeju tel ke tar na: « Kem-to-ndoo a ddase to ese *nje-kɔruje gel-ndu, mba aw undaje ne-koto ke ɔy nya dɔ dewje te, a esese ndɔn jise kara ɔruje ne ne-koto le ang. ⁴⁷ Kem-to-ndoo a to lese, mba aw ddaje dɔbare nje-kilaje mber-tar le Lubba, dede ke kasese njaa a tɔljede. ⁴⁸ E-toje to nje-tar-naji le kasese ngaa e-ndikije go kulaje ke ñ-ddaje, mba dede ñ-tɔlje *nje-kilaje mber-tar le Lubba, a esese aw ddaje dɔ-barede. ⁴⁹ Mba yeenn a Lubba pa ddew kem-kare te laa na: Ma kula nje-kilaje mber-tar ke *nje-kayñ-kulaje karede. Da kula kemde ndoo ngaa da tɔlde. ⁵⁰ Yeenn bba Lubba a duju ji dewje te ke bbasine mese nje-kilaje mber-tar toyn ke ñ-kayn nangê. Unn kute ndɔ te ke Lubba dda dara ke nange. ⁵¹ A kunn kute mese Abel te ndereng mese Jakari te ke ñ-tɔle horo *bann te ke tɔku key-polo-Lubba te le *jiipije. Tɔkɔrɔ m-pa marese, Lubba a duju mesede ji dewje te ke bbasine. ⁵² Kem-to-ndoo a ddase, esee *nje-kɔruje gel-ndu, mba e-toje ddew dɔ ne-gere te. Esese njaa kara andeje lo ne-gere te le ang ngaa ɔkuje ddew dewje ke ndikije ta kande.» ⁵³ Kake Jeju in me key te le tee a, *nje-kɔruje gel-ndu ke *Parijiyenje unnje kutu kubbaeje ke singa singa ngaa dare ñ-pa tar wɔju dɔ neje dang dang. ⁵⁴ Ñ-ddeeje, ta sange ddew kunda tar dɔe te ddew tar te ke tae te.

12

Jeju are ndeje nje-njaje goe te kare

disije ke bbel ang

¹ Me kare teenn njaa, dewje mboñje naa banya banya ngaa daw mboynje gɔl naa. Jeju pa tar ke nje-njaje goe te dɔngɔr na: « E-ngemje rɔse ddew *wum* Parijiyenje ke to ngem. ² Ne toyn ke iya rɔe a tee ke ddaka. Ne ke ñ-dda lo-kiyae te a dewje a gereje. ³ Mbata yeenn a, tarje toyn ke a paje me til te, da koo tare danñ-kara. Ne ke e-paje mbi dew te bbengere key te a da kila ne mber lum dɔ key te. ⁴ M-pa marese, ese nje-buwa-kuraje lem e-bbelje dewje ke a tɔlje da-rɔse ang, mba da kaseje ta dda mare ne dang goe te ang ngaa. ⁵ Ma tojuse dew ke maji kare e-bbeleje. E-bbelje dew ke bbo tɔl dew mbaan, isi ke ddew mba kilae kem puru te. Tɔkɔrɔ maw m-pa marese, ne a maji kare ta e-bbeleje. ⁶ Daw ñ-labbe ngann eelje mi gursu joo ang wa? A me Lubba oy dɔ mare kara ang. ⁷ Bin dɔse kara Lubba tura kɔre toyn. Areje bbel ddase ang! Gatese uta gate ngann eelje ke banya. ⁸ M-pa marese, diew ke pa tar naji lem ke ddaka nɔ gɔl dewje te a, Ngonn le dew a kɔru tar naji laa nɔ gɔl anjije te le Lubba to. ⁹ A dew ke mbetem nɔ gɔl dewje te a, ma mbete nɔ gɔl anjije te le Lubba. ¹⁰ Dew ke pa tar le Ngonn le dew maji ang a, Lubba a kɔru tar dɔe te, a dew ke taji Ndil-me-nda a, Lubba a kɔru tar dɔe te ang. ¹¹ Toke daw ke se key-mboñ-naa te le *jiipije, nɔ gɔl nje-gange-sariyaje te ke nje-kɔñ-bbeje te a, areje mese sangese dɔ ddew te ke a kɔrije ne naji lese ang. ¹² Mba me kare teenn njaa Ndil-me-nda a tojuse tar ke a to maji kare ta e-paje.»

Gusu-tar dɔ nje-ne-kinga te ke eje tar ang

¹³ Mare dew horo dewje te ke banya pa are Jeju na: « Ebbemje, e-pa are ngokom are ñ-kayn naa ne-ndubba leje.» ¹⁴ Jeju pa are dew le na: « Na bba undam to nje-gange-tar horo se te wase to nje-kaynse ne

wa?»¹⁵ N-tel ke tar narede na: « Engemje ddew lese ke maje ddew bbo ne-kinga te, mba le dew isi dann ne-kinga te kara, na kisi ke tebbe ddew te le ne-kingajeenn ang!»¹⁶ Jeju pa mare gusu-tar arede na: « Nange ndoo le mare nje-ne-kinga ande nekusa nya.¹⁷ Neje mee te na: Ma dda toke baann wa? Mba me ke lo ke ma mbon ne-ndooje lem ke te ang.¹⁸ Goe te a, n-pa na, ma dda toke be: Ma tin damje lem, ma kuru damnoroje, ma mbon waa lem toyn ke ne-kingaje lem kungu me te.¹⁹ Ngaa ma pa kare kewn lem na: Kewn lem, isi ke ne-kingaje mba bbal banya. Uwa roi, usa ke ay bbo ta e-dda ronel.²⁰ A Lubba pa are na: Mbe! Til te neenn njaa ma koru kewn lei, a neje ke e-gol le a to le na ngaa wa?²¹ Dew ke mbon ne-kingaje mba tar doe njaa, a no gol Lubba te ne-kinga laa a goto. Dew le to ddew kara baa toke le mbe le to.»

E-sangeje *Kõn-bbe le Lubba dõngõr

²² Goe te a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Mba yeenn a maw mpa marese, e-sangeje mese do tebbe te lese wõju do ne ke a kusaje ang ddem do rose te mba kubbu ke a kulaje ang ddem.²³ Mba tebbe to ne ke uta ne-kusa ngaa ro dew uta kubbu.²⁴ Ooje egaanji: N-dubbujje ne ang ddem, dujaje koo ang ddem, deeje ke lo ngem ne-kusaje lede ang ddem, deeje ke dam ang ddem, a Lubba aw ngemde ke ne-kusa. Gatese uta gate eelje ang wa?²⁵ Na horose te, ddew sange mee te ase kila goju kare do ndo kisi maji te laa wa?²⁶ Bbo ne ke ten baa kara aseje ta dda ang a mba ddi bba aw sangeje mese mba kese neje wa?²⁷ Ooje ddew ke ndijaje ke mu aw nduje ne: N-ddaje kula ang ddem, dujuje ne ang ddem. Mpa marese, Salemon njaa, ndo ri-bbar te laa kara ula kubbu toke mare kara horode te ang.²⁸ Bbo Lubba dda kura ro mu te ke to me ndooje te bbokone ngaa ndo ke bara a da kungu puro a, Lubba a dda ke se

kare uta ang wa? Esee dewje ke koo-me-te lese to ngaji.²⁹ A esese, e-sangeje ne ke a kusaje ang ddem, ne ke a kayje ang ddem ta areje mese sangese ang to.³⁰ Mba nejeenn toyn dewje ke nange ne ke gereje Lubba ang a aw sangeje: A Bosese gere ne ke duse.³¹ E-sangeje Kon-bbe laa dõngõr, a na karese nejeenn toyn doe te.³² Areje bbel ddase ang, esee ne-kuulje ke banya ang, mba Bosese oo maji ta karese Kon-bbe le.³³ E-labbeje neje lese bbo areje dangeteje to ne-kare-baa. Uruje bbol ke a ngisi ang, mba kungu ne-kingaje lese ke a tunga ndo kara ang darâ, lo te ke gol nje-bbokoje a koru ang ddem sololoje ke nje-tuju-neje a teeje te ang ddem.³⁴ Mba lo ke ne-kinga lei to te a mei a to te to.»

Nje-kula ke dda kula laa ke dõgõle

³⁵ « Arje perere, uwaje bberse ke endar. Areje puru lambe lese oy ang.³⁶ Esese, maji kare e-toje toke mare le dewje ke aw ngebbeje kare ta ebbedede in lo *kusu-taa-naa te ddee a unda ta-key a, doruje ke ngõru dareje.³⁷ Koko isi ke nje-kulaje ke ebbedede a tee kingade do bbi te ang. Tokoro mpa marese, na kula kubbu kula laa, na kare disije ta tabele te ngaa na ddee ngõsi mba dda ke de.³⁸ Le n-tel kare teke lo mongu wase ke no le kuran-ke-takara a ningade toke baann! Koko ee ke de.³⁹ Maji kare e-gereje to, toke nje-key gere kare ke nje-bboko a ddee ne a, na ngem ta lo bbo na kinya ddew kare n-mbutu key laa ang.⁴⁰ Esese kara areje do gõlse te, mba Ngonn le dew a ddee ke kare ke a kundaje mese doe te ang.»⁴¹ Piyar ilae te na: « Ebbemje, jeje a e-pa gusu-tar neenn areje wase dewje toyn wa?»⁴² *Ebbe-dewje le tel ke tar are na: « Na to *nje-ngemne ke to gate gate ngaa to nje-kemkare wa? Dew ke ebbeyeje a kinya nje-kulaje laa jia te kare n-kaynde ne-kusa ke kare ke kare.⁴³ Koko ee ke nje-kula le ke ebbeyeje tel a, a

kingae dɔ kula te toke baann! ⁴⁴ Tar ke tɔkɔrɔ m-pa marese, na kinya ne-kingaje laa tɔyn me jia te. ⁴⁵ A bbo nje-kula le pa mee te na: Ebbemje a ddee njange ang bbay. Ngaa nuru dɔ nje-kulaje te ke dingaw ke nje ke dene naw n̂-tundade, nusa ne ngaa nay ne nare ddae. ⁴⁶ Ebbe nje-kula le a ddee ndɔ te ke nje-kula le unda mee dɔe te ang ddem, ke kare ke na gere ang ddem. Na tukae jakata jakata ngaa na kare ninga kuka laa ddew kara baa ke dewje ke toje gate gate ang. ⁴⁷ Nje-kula ke gere ne ke me ebbeeje ndiki bba gɔl ne ang ngaa dda ne ke me ebbeeje ndiki ang a, a kinga kunda ke bo nya. ⁴⁸ A nje-kula ke gere ne ke me ebbeeje ndiki ang a dda ne ke ase kunda a da kundae ngaji baa. Da duju ne bo nya ji dew te ke dare ne ke bo nya ngaa dew ke dinya ne jia te nya a da duje ne nya.

Jeju ddee mba kila tar-kayn̂-naa horo dewje te

⁴⁹ M-ddee ta kila puru dɔ nange te. A m-ndiki nya kare puru le ɔn ngaa. ⁵⁰ Mare batem ke da ddam to. Mem a kar kekere ndereng ndɔ ke batem le a ddee ne ke tɔkɔrɔ. ⁵¹ Ejeje to m-ddee ta kare *ddekeke to horo dewje ke dɔ nange te wa? Baann ang. M-pa marese, m-ddee ke tar kayn̂-naa. ⁵² Mba unn kute bbokone, bbo dewje mi isije me key te a da kayje naa, nje ke muta a mbete nje ke joo ngaa nje ke joo a mbete nje ke muta. ⁵³ Bɔ a mbete ngonne ke dingaw ngaa ngonn ke dingaw a mbete bɔeje, kɔn a mbete ngonne ke dene ngaa ngonn ke dene a mbete kɔenje, kɔn ngonnje a mbete dene le ngonne ngaa dene le ngonn a mbete mumeje ke dene.»

Maji ta gere neje ke aw nday me ndɔje te neenn

⁵⁴ Jeju tel n̂-pa nare dewje ke banya na: « Bbo ndɔ ke ooje ndi il lo kande te le kare a, e-paje na: Ndi

aw ddee a ndi le ddee. ⁵⁵ Ngaa ndɔ ke ooje yel ke dagoo aw ula a, e-paje na: Lo a nunga a, tɔkɔrɔ lo nunga. ⁵⁶ Nje-ngemje, e-gereje ne ke a ddee dɔ nange te ke me dara te a toke baann bba e-gereje neje ke me ndɔje te neenn ang wa? ⁵⁷ Mbata ddi bba esese ke da-rɔse njaa e-gereje ne ke to gate gate ang wa? ⁵⁸ Toke aw aw ke dew ke ee saa ke tar ke nɔ gɔl nje-gange-sariya te a e-nayje ddew-bô bbay a, e-gɔl saa tar are nɔru tar dɔi te, mba n̂-tee sei nɔ gɔl nje-gange-sariya te a, nje-gange-sariya a kilai me ji mbamba te ngaa mbamba a kilai key-kula te. ⁵⁹ M-pa mari, a kuka ndereng kese gursu kara a nayn ang bba a tee me key-kula te le.»

13

Jeju bbar dewje kare n̂-turuje ddew lede

¹ Kare teenn, mare dewje ddeeje paje areje Jeju tar le dewje ke Galile ke Pilate pole mesede ke mese daje lede ke n̂-ddeeje ne ta kare to *nepolo Lubba. ² N̂-tel ke tar narede na: « Ejeje to dewje ke Galile ke Pilate tolde le a toje to nje-ne-ddaje ke maji ang utaje kese dewje ke Galile tɔyn wa? Mba yeenn a dooje ne ndoo toke baann wa? ³ Toke baann ang, m-pa marese: Bbo e-turuje ddew lese ang a, a koyje tɔyn toke baann tɔ. ⁴ Wase, dewje dɔku gire jijoo ke key ke ndew ke Silowe oso dɔde te tolde le, dede bba n̂-ddaje maji ang dutaje kese dewje ke Jurusalam tɔyn wa? ⁵ Toke baann ang, m-pa marese: Bbo e-turuje ddew lese ang a, a koyje tɔyn toke baann tɔ.»

Gusu-tar dɔ *kake tungu te ke ande ang

⁶ N̂-pa gusu-tar neenn narede tɔ: « Mare dingaw dubbu tungu* me ndɔɔ te laa * Naw ta kuja kande tungu le a ninga ang. ⁷ Ngaa, n̂-pa nare nje-kula laa na: Dda bbal muta

* **13:6** 13.6 Kake ke daw n̂-bbar ke tar endar nda na figue. † **13:7** 13.7 Oo 13.6 ke tar ke gele te.

ngaa, a m-ddee ta kuja kande tungu* neenn a, minga ang. † E-tukae ke ddang na naw taa lo baa. ⁸ Nje-kula le tel ke tar are na: Ebbemje, inyae welne bbay. Ma kuru buwa guku ne gɔle ngaa ma kungu sin daje kɔye te, ⁹ se kaal a na kande wa. Baann ang bba ta are m-tukae.»

Jeju ɔru rɔ-to rɔ mare dene te ke debbe rɔe oy

¹⁰ Mare *ndɔ-kuwa-rɔ le *Jiipije, Jeju aw tɔju ne me mare key-mbɔñ-naa te lede. ¹¹ Mare dene ke ndil ke maji ang tuju debbe rɔe dda bbal dɔku gire jijoo ee me key teenn. Ndil le dduke are ninga ddew ngaji ta ndɔju rɔe ang. ¹² Jeju ooe ngaa pa are na: « Dene dɔri ta rɔ-to te lei ke ddang.» ¹³ Ngaa nila jia dɔe te, a kare teenn njaa, ñ-ndɔju rɔe ke maje ngaa nɔsu gaji Lubba. ¹⁴ A dew ke ɔn dɔ key-mbɔñ-naa le rɔe nele ang, mba Jeju ɔru rɔ-to ke *ndɔ-kuwa-rɔ. Ngaa, ñ-pa nare dewje ke banya le na: « Jisi ke ndɔ misan ta dda ne kula. E-ddeeje are dɔre rɔ-toje lese me ndɔje teenn, bbo e-ddeeje ke *ndɔ-kuwa-rɔ ang.» ¹⁵ *Ebbe-dewje tel ke tar are na: « Nje-ngemje! Esese kara kara tɔyn, *ndɔ-kuwa-rɔ a e-tutuje daje lese lo ne-kusa te awje ke de areje dayje maann ang wa? ¹⁶ Ngaa dene neenn ke to ngonn le Abaraham a Esu tɔe bbal dɔku gire jijoo bbokone, to maji ta tute ke *ndɔ-kuwa-rɔ ang wa?» ¹⁷ Kake Jeju aw pa tar baann a, nje-baanji laa tɔyn rɔde wul. A dewje ke banya le rɔde nelde ddew neje te ke bo ke Jeju aw dda.

Gusu-tar dɔ kande kake te ke ria na mutarde, ke dɔ wum te

¹⁸ Jeju pa na: « Kɔñ-bbe le Lubba unda rɔ ddi wa? Ma kunne kɔju ne ddi wa? ¹⁹ To ddew kara baa ke kande kake ke ten ke ria na mutarde ke dew dubbu me ndɔɔ te laa. Tee ngaa ñ-ddee bbuka kake are eelje ke darâ ddaje key lede me bar-kemeje te.» ²⁰ N-pa bbay na: « Ddi a ma kunn kɔju ne *Kɔñ-bbe le Lubba wa? ²¹ To ddew kara baa ke wum ke dene

unn ungu me nduju te ke dɔju ka te muta bba bɔkɔɔ ne are in tɔyn.»

Andeje me *Kɔñ-bbe te le Lubba ke ta-key te ten

²² Jeju tɔy me tɔku bbeje te ke me ngann bbeje te aw tɔju ne aw ne er ke Jurusalam. ²³ Mare dew pa are na: « Ebbemje, dewje kara kara baa a, a kingaje kaji wa?» N-tel ke tar narede na: ²⁴ « E-ddaje singa, andeje ke ta-key ke ten. Mba, m-pa marese: Dewje nya a sangeje ddew ta kande. A da kaseje ang. ²⁵ Bbo nje-key in taar utu ta-key a, a naynje ddaka, a bbo unnje kutu kunda ta-key ta pa na: Ebbejeje, ɔru ta-key areje! A na tel ke tar karese na: M-gere lo ke inje te ang. ²⁶ Ngaa, a kunnje kutu pa na: Jusa ngaa jay ne kemi te ddem, e-tɔju ne dewje dɔ ddewje te leje ddem. ²⁷ A na tel ke tar karese na: M-gere lo ke inje te ang. ɔtuje ke ddang mbɔrum te, esese tɔyn ke e-ddaje ne ke ke maje ang. ²⁸ Lo teenn, a nɔje ngaa a ngerje ngangese, kare te ke a kooje Abaraham ke Ijake, ke Jakobbo, ke nje-kilaje mber-tar tɔyn me *Bbe-kɔn te le Lubba, a dilase ddaka. ²⁹ Dewje a kinje lo kande te le nayn ke lo kande te le kare. Da kinje beer ddem, dagoo ddem ngaa da kisije ta tabele te me *Bbe-kɔn te le Lubba. ³⁰ Ngaa, mare dewje ke toje to dewje ke guku, a ddeeje to dewje ke dɔngɔr. A dewje ke dɔngɔr, a ddeeje to dewje ke guku.»

Jeju aw aw er ke Jurusalam

³¹ Kare teenn, mare *Parijiyenje awje ngɔsi ke Jeju paje areje na: « ɔtu lo te neenn ke ddang mba *Erode ndiki ta tɔli.» ³² N-tel ke tar narede na: « Aw paje areje mula le toke be: Noo, maw m-tubba ndilje ke maji ang ngaa ma kɔru rɔ-to rɔ dewje te bbokone ke bara. Ndɔ muta laa a, kula lem a nunga ngaa. ³³ A maji kare m-nja bbokone, ke bara, ke nuna. Mba maji kare *nje-kila mber-tar le Lubba oy lo te ke ddang ke Jurusalam ang. ³⁴ Dewje ke Jurusalam, dewje ke Jurusalam!

Esese ke aw tölje nje-kila mber-tarje le Lubba ngaa aw tilaje dewje ke Lubba ulade arese ke er. M-ndiki nya ta mbonse toke kôn-kunja aw mbon nganne koy bake te, a e-ndikije ang. ³⁵ Ooje: Ma kinya key lese karese. A m-pa marese: A koomje ang sar ndo te ke a paje na: *Ebbe-dewje bbar Tar ke Maji do dew te ke ddee ke ria.»

14

Jeju oru ro-to ro mare dew te ke *ndo-kuwa-ro

¹ Mare *ndo-kuwa-ro Jeju ande me key te le mare toku-mbay le *Parijiyenje ta kusa ne, ² a kemde toyn to ke doe te. A mare dingaw ke mee ti are noe te. ³ Jeju pa tar are *nje-koruje gel-ndu ke *Parijiyenje le na: « *Ndu are ddew dew ta koru ro-to ke *ndo-kuwa-ro wase *ndu are ddew ang wa?» ⁴ Dilaeje te ang ngaa nuwa nje-ro-to le noru ro-to laa ngaa nare notu. ⁵ Goe te a, n-pa narede na: « Na horose te neenn bbo ngonno wase mange laa tee oso me buwa-maann te ke *ndo-kuwa-ro a na kore ke toke ndoe teenn njaa ang wa?» ⁶ A dingaje ddew kara ta tel ke tar doe te ang.

Gusu-tar do lo-kisi te ke kete

⁷ Goe te a, Jeju pa gusu-tar are dewje ke toku-mbay le *Parijiyenje bbarde, mba noo ddew ke daw duwaje ne lo-kisi ke kete ngaa, n-pa narede na: ⁸ « Toke mare dew bbari *kusu-taa-naa te a, aw uwa lo-kisi ke kete ang. Mba bbo n-bbar mare dew ke bo utai to, ⁹ ngaa dew ke bbarse le ddee na: Inya lo-kisi are a, ro-kul a ddai ta kaw kisi lo te ke guku. ¹⁰ A, toke n-bbari a, aw uwa lo-kisi ke guku, ta bbo nje-bbari le ddee a pa na: Nam, aw isi kete. Yeenn a to ne kosu gaji kem dewje te toyn ke a kisije ta ne-kusa te sei. ¹¹ Tokoro, dew ke dda roe bo a da dda kare n-ddee ten baa. A dew ke dda roe ten, a da dda kare n-ddee bo.» ¹² Jeju pa are dew ke bbare le to na: « Bbo e-bbar dewje ke ne-kusa

ke bo a, e-bbar nje-buwa-kuraje lei ang, ngakoinje ang, nje-ke-lei ang, nje-nin-n-key marije ke toje nje-ne-kingaje ang, mba da ddaje ne-kusa bbarije ne to. Yeenn a toju to inga kuka lei mban. ¹³ A bbo e-dda ne-kusa ke bo a, e-bbar nje-ndooje, nje ke jide wase golde tuju, nje-meteje ke nje-kem-toje. ¹⁴ A, a kisi ke ro-nel mba dingaje ne ta kukai ne ang. A kinga kuka lei ndo kin te le nje-yoje ke gate gate.»

Gusu-tar do dewje te ke n-bbarde toku *kusu te

¹⁵ Mare dew horo nje ke isije ta ne-kusa te oo tarjeenn le a, pa are Jeju na: « Koko ee ke dew ke a kinga ne-kusa laa me *Bbe-kon te le Lubba.» ¹⁶ Ngaa Jeju ilae te na: « Mare dew dda toku *kusu ngaa bbar dewje toke banya. ¹⁷ Kare ne-kusa le ase a, nula nje-kula laa nare dewje ke n-bbarde le na: E-ddeeje mba ne toyn to ngosi ngaa. ¹⁸ A dewje le kara kara toyn na nuwaje gole, ningaje ddew ta ddee ang. Dew ke dongor na: M-ndoko ndoo a ma kaw koo bba. Muwa goli oru tar dom te. ¹⁹ Mare pa na: M-ndoko mangeje doku, are m-ndiki ta nade. Muwa goli oru tar dom te. ²⁰ Mare bbay pa na: M-taa dene bbasine bbay are minga ddew ta ddee ang. ²¹ Toke nje-kula le tel a, ndaji tarjeenn le are ebbeye. A wungu on nje-key le ngaa pa are nje-kula laa na: Aw njange lo te ke dewje banya ke te, ke do ddewje te ke toku bbe te neenn, bbo e-ddee ke nje-ndooje, ke nje ke jide wase golde tuju, nje-kem-toje, ke nje-meteje lo te neenn. ²² Nje-kula le pa na: Ebbemje, mdda ne ke ndui pa le mban, a kese lo nayn baa bbay. ²³ Ngaa ebbe nje-kula le pa are na: Aw go ngann ddewje te ke go ndokoje uwa dewje ke singa are dandeje key are ta me key lem ddusu. ²⁴ Mba m-pa marese: Ne-kusa lem a koru ta dew kara horo dede te ke m-bbarde a n-ddeeje ang.»

Ddew kunn go Jeju

²⁵ Dewje ke banya banya aw njaje ddew-bô ke Jeju ngaa n̂-turu rœe a n̂-pa narede na: ²⁶ « Toke dew ddee rôm te a maji kare n̂-mbete bœje ke kœenje, ke dene laa, ke nganne, ke ngakœenje, ke ngakœn̂-naneje, ke tebbe laa. A bbo n̂-dda baann ang a, na to nje-nja gom te ang. ²⁷ Ngaa dew ke oto kake-dese laa ang ngaa unn gom ang a, a to nje-nja gom te ang. ²⁸ Mba na horose te, bbo na ta dda tœku key a, nisi nangê kete n̂-tura kœr ne ke na tuju noo se nisi ke ne ase ta nunga ne key le bba nunn kutu dda key ang wa? ²⁹ Mba toke nungu gœl-key le nangê a bbo nase ta nunga ang a dewje tœyn ke a kooje key le a kokoje ngaa a paje na: ³⁰ Dew neenn unn kutu dda key a ase ta dda nunga ang! ³¹ A se tœku-mbay-bbe ke dda bba bbo aw ta dda ddœ ke dewje laa doro dœku ke mare tœku-mbay ke ee ke dewje laa doro dœjoo a, a kisi nangê kuwa dœe koo kete se nisi ke singa ta dda ddœ le bba naw ang wa? ³² Bbo noo to singa ne ase ang ngaa nje-mare le nayn ddew ew bbay a, nula dew nare ta duje ne ke daseje ta dda bba kare me-wul-lœm tel horode te. ³³ Yeenn a, dew ke horose te ke mbete neje laa tœyn ang, a to nje-nja gom te ang. ³⁴ Kate to ne ke maji. A bbo kate tel neel ang ngaa a, ddi bba dew a dda ke kate le bba a teel nel bbay wa? ³⁵ N̂-to maji mba nange ang ddem, mba ndœœ ang ddem tœ. Dungu kœrœ. Dew ke ee ke mbi ta koo ne tar a oo!»

15

Gusu-tar dœ bate te ke dœ nare te ke nayn

¹ Nje-taaje nare *lambo tœyn ke nje-ne-ddaje ke maji ang ddeje ngœsi ke Jeju ta koo tar laa. ² *Parijiyenje ke *nje-kœruje gel-ndu aw nyuruje ngaa n̂-paje na: « Dew neenn taa nje-ne-ddaje ke maji ang ke rœe te ngaa usa ne ke de.» ³ A Jeju pa gusu-tar neenn arede na: ⁴ «

Dew ke dda horose te neenn, bbo ee ke bateje dœdœku a mare kara nayn a inya keseje ke dœjikara gire jikara me mu te mba ndole gœl ne ke n̂-nayn le ndereng mba kingae bba ang wa? ⁵ Toke ningae a nilae dœ bake te ke koko. ⁶ Kake n̂-tel key a, n̂-bbar nje-buwa-kuraje laa ke nje-nin̂n̂-key mareje n̂-pa narede na: E-ddaje sem rœ-nel, mba minga bate lem ke nayn le. ⁷ Ddew kara baa m-pa marese, rœ-nel ke a to darâ, mba nje-ne-dda ke maji ang kara ke turu ddew laa a kuta rœ-nel ke to mba dewje ke gate gate dœjikara gire jikara ke mal turu ddew lede ddade ang. ⁸ Wase: dene ke dda bba ee ke *kande nare dœku ngaa mare kara nayn a, ila puru *lambe te ang ddem, uta me key laa ang ddem ngaa sange ke maje ndereng inga nare le bba ang wa? ⁹ Toke ninga *kande-nare le mbaan, n̂-bbar nje-buwa-mandeje laa ke nje-nin̂n̂-key mareje ngaa n̂-pa na: E-ddaje sem rœ-nel mba minga *kande-nare lem ke nayn le. ¹⁰ Ddew kara baa, m-pa marese, rœ-nel to nya horo anjije te le Lubba mba nje-ne-dda ke maji ang kara ke turu ddew laa.»

Gusu-tar dœ ngonn ke nje-ne-tuju te

¹¹ Jeju pa bbay na: « Mare dingaw ee ke ngannje ke dingaw joo. ¹² Ye ke mbate pa are bœje na: Bœy, arem ne-ndubba ke to wœju dœm. Ngaa bœdede kaynde ne-kinga laa. ¹³ Dda ndœ ngaji goe te a, ngonn ke mbate le mbœn ne-kingaje laa tœyn ngaa aw ne mare bbe te ke ew. Keteenn, n̂-tuju ne-kinga laa ddew kula-ddaje te ke maji ang. ¹⁴ Kake n̂-tuju ne-kinga laa tœyn a, tœku bbo oso bbe teenn le ngaa ne unn kutu ta due. ¹⁵ Naw nayn ke mare ngonn nje-bbe le. Ngonn nje-bbe le ulae me ndœœje te kare nul bereje. ¹⁶ N̂-ndiki ta kusa ne-kusaje le bereje le kare mee ndann a dew kara are ang. ¹⁷ Neje mee te ngaa n̂-pa na: Nje-kulaje banya aw usaje ne ke maje key le

bomje a ema, maw moy yo bbo lo te ke neenn! ¹⁸ Ma kin kaw ke ro boy te ngaa ma pa kare na: Boy, m-dda ne ke Lubba mbete ke ne ke mei mbete to. ¹⁹ Mase kare e-bbarem ngonni ang ngaa. E-ddam toke le mare nje-kulaje lei.» ²⁰ Nin taar ngaa naw ke ro boeje te. Kake n-nayn ddew ew bbay a boeje le ooe a to ndoo laa, boeje le ayn ngoru uwae ke kare te ngaa n-to mbia. ²¹ Ngonn le pa are na: « Boy, m-dda ne ke Lubba mbete ke ne ke mei mbete to, mase kare e-bbarem ngonni ang ngaa.» ²² A boeje pa are nje-kulaje laa na: « E-ddeeje ke kubbu ke ngal ke kura nya njange ulaeje ngaa ulaje eninga ngonn jia te ke ne-gol gole te. ²³ E-ddeeje ke ngonn mange ke eme bbo e-toleje areje jusaje ngaa n-ddaje ro-nel. ²⁴ Mba ngonnum ke ooeje neenn oy bba ndol. N-nayn bba dingae. Ngaa dunnje kutu dda ro-nel.» ²⁵ Kare teenn, ngonne ke to dere nayn ndoo. Kake naw n-tel a n-nayn ngosi ke key a noo koru nekem ke koru pa. ²⁶ N-bbar mare nje-kula n-duje tar do neje te ke aw toje. ²⁷ Nje-kula le pa are na: « Ngokoin tel a boije tol ngonn mange ke eme, mbata n-tel ke ro ke maji.» ²⁸ Wungu oen are n-mbete ta kande key. Boeje tee ngaa duje nya kare ta nande key. ²⁹ A nila boeje te na: « Oo, m-dda sei kula bbal banya ngaa, m-mbete tai ndo kara ang. Ngonn benya be kara arem m-dda ne ne-kusa m-bbar ne nje-buwa-kuraje lem ndo kara ang. ³⁰ A ngonni neenn ke tuju ne-kinga lei toyn do dene nje-kayaje te le a ddee a, e-tol ngonn mange ke eme are wa!» ³¹ Boeje pa are na: « Ngonnum, ei, ee rom te neenn ke ndo toyn, are neje lem toyn to neje lei. ³² Are to maji ta dda ro-nel, mba ngokoin neenn oy bba ndol. N-nayn bba dingae.»

16

Nje-kula ke to gate gate ang

¹ Jeju pa are nje-njaje goe te bbay na: « Mare dew ke inga ne nya ee ke

mare *nje-ngem-ne laa. Dewje paje are dew le na *nje-ngem-ne le aw tuju neje laa. ² N-bbar *nje-ngem-ne le ngaa n-pa nare na: Tar ddi a maw moo doi teenn wa? E-tura go neje ke aw ngem le are moo, mba a kase ngem ne lem ang ngaa. ³ *Nje-ngem-ne le pa mee te na: Ebbemje a ta korum ta neje te laa neenn, ddi a ma dda wa? Minga singa ta ndoo ang ngaa ne-koy to ro-kul lem nya. ⁴ M-gere ne ke ma dda, kare bbo n-tubbam ta neje te laa a, mare dewje taamje ke key lede. ⁵ Nare n-bbar dewje kara kara toyn ke bbange le ebbeye to dode te ngaa n-pa nare dew ke dongor na: Baann a a tel ne kare ebbemje wa? ⁶ Nilae te na: Ma tel ke ubbu ku te ke bo dodo ku. Ngaa *nje-ngem-ne le pa are na: E-taa maketuru bbange bbo ta isi nangê ke toke e-dda kore to domi. ⁷ N-pa nare mare bbay na: A ei, baann a a tel ne waa? Nilae te na: Ma tel ke waa bbol dodo ku. Ngaa n-pa nare na: E-taa maketuru bbange lei bbo ta e-dda to kore dojijoo. ⁸ Ebbe nje-ngem-neje ke to gate gate ang le osu gaje, mba *nje-ngem-ne le dda ne ke kem-kare. Mbata dewje ke bbasine ddaje ne ke kem-kare ddew te le ngann maredeje uta ngann lo-kareje le Lubba ke eeje me lo-kare te.»

Dew a kase dda ke Lubba ddem ke ne-kinga ddem ang

⁹ « A ema, m-pa marese: Uwaje buwa-kura ke dewje ke nare bukuru, mba kare ndo ke nare le goto jise te a, n-taase ke key ke a to ke ndo ke ndo. ¹⁰ Dew ke dda ne ke ten ke dogole, dda ne ke bo ke dogole to ngaa dew ke to gate gate ddew ne te ke ten ang, to gate gate ddew ne te ke bo ang to. ¹¹ Bbo e-ddaje ne ke dogole ke nare bukuru ang a, na a kinya ne-kinga ke tokoro jise te wa? ¹² Ngaa bbo e-ddaje ne ke dogole ang ke ne-kinga ke to le dew a, na a karese ne ke to lese wa? ¹³ Nje-kula kara ase dda kula ko dewje te joo ang, mba na mbete mare kara a na

ndiki mare kara, wase na kunn rœ kare mare kara a na dabbe mare ke kara. Aseje ta dda ke Lubba ddem ke ne-kinga ddem ang.»

Jeju are mare ndejeje dang dang

¹⁴ *Parijiyenje ke ndikije nare nya ooje tarjeenn le tœyn a aw kokoje Jeju. ¹⁵ Jeju pa arede na: « Esese aw ddaje rœse to dewje ke gate gate kem dewje te. A Lubba gere mese, mba ne ke dewje ooje bo kemde te, to ne ke maji ang nya kem Lubba te. ¹⁶ *Ndu le Moyije ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba toje ndereng ndo te le Jan. Unn kute ndœ teenn daw n̂-pa tar *Kœn̂-bbe le Lubba to Tar ke Maji dare dewje, a na na kara aw dda singa mba kande ke te. ¹⁷ To ngeng ang ta kare dara ke nange ndayje, a to ngeng nya kare mbita gøl maketuru *ndu kara oso nangê. ¹⁸ Dew ke tubbae dene laa a taa mare, dda lo-to-majang ngaa dew ke taa dene ke ngaweje tubbae dda lo-to-majang to.»

Tar le nje-ne-kinga de ke nje-ndoo Lajar

¹⁹ Jeju pa bbay na: « Mare dew ke to nje-ne-kinga ngaa aw ula kubbu nare ee teenn. Ndo kara kara tœyn dingaw le aw usa ne ke do-bo. ²⁰ Mare nje-ndoo ke rœse to do jamani jamani, ria na Lajar to ta-ddew-key te le nje-ne-kinga le. ²¹ N-ndiki ta kusa buru ne-kusaje ke aw gaynje kœ tabele te le nje-ne-kinga le, a dœ te bbay bisije ddeje aw tœnnje doje laa. ²² Nje-ndoo le oy ngaa anjije unaeje awje saa do ji Abaraham te. Nje-ne-kinga le oy to ngaa n̂-dubbe. ²³ Kem-to-ndoo aw ddae lo te le nje-yoje ngaa nunn keme a noo Abaraham ddew ew ngaa noo Lajar ar do ji Abaraham te. ²⁴ Nuru eki na: Boy Abaraham, oo kem-to-ndoo lem! Ula Lajar are ula ndœn̂-jia maann te ila ndœm te are wul, mba kem-to-ndoo aw ddam kem puru te neenn. ²⁵ Abaraham ilae te na: Ngonnum ole mei to inga neje ke maji ndo kisi ke tebbe te lei, a Lajar inga wungu

ndo kisi ke tebbe te laa. Bbasine Lubba bœru maan̂-nœ keme te lo te neenn, a ei, kem-to-ndoo aw ddai. ²⁶ Dœ teenn tœyn, mare tœku buwa to horoje te ke esese, mba kare dewje ke ndikije ta kinje neenn kaw er ke rœse te a aseje ta kaw ang ddem, ta kare dew ase kin rœse te nu ddee er ke rœje te ang ddem. ²⁷ Nje-ne-kinga le na: Yeenn a m-duji bœy, kare ula Lajar key le bœmje, ²⁸ mba mee ke ngakœmje ke dingaw mi. Maji kare naw n̂-ndejeje nare n̂-ddeje lo kem-to-ndoo te neenn ang ngaa. ²⁹ Abaraham ila te na: *Ndu le Moyije ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba to horode te. Maji kare dooje tar lede! ³⁰ Ngaa nje-ne-kinga le pa na: Baann ang bœy Abaraham, a bbo dew in horo nje-yoje te aw rœde te a, da turuje ddew lede. ³¹ Ngaa Abaraham le pa are na: Bbo dooje tar *ndu le Moyije ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba ang, a le mare dew in horo nje-yoje te kara da kooje tar laa ang to.»

17

Ne ke a dda kare dew oso

¹ Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Ne ke a dda kare dew oso me *majang te a to ke ndo tœyn, a kem-to-ndoo a dda dew ke a dda kare mare dewje osoje me *majang te. ² Ta to ne ke œy gœse te kilae me ba te maji nya uta kare n̂-dda nare ngonn kara horo ngann mareje te oso me *majang te. ³ Aaje rœse! Toke ngokœin dda *majang a, e-ndange a bbo n̂-turu ddew laa a œru tar dœ te. ⁴ A bbo me ndo te ke kara baa njaa n̂-dda sei *majang gøl siri ngaa n̂-tel rœi te gøl siri to ta pa kari na: M-turu ddew lem a, œru tar dœ te.»

Tar koo-me-te

⁵ Nje-kayn̂-kulaje paje are *Ebbe-dewje na: « E-dda are koo-me-te leje bo.» ⁶ Ngaa *Ebbe-dewje le pa na: « Bbo koo-me-te lese to ngaji toke mare le kande mutarde ke ten, a bbo e-paje areje kake neenn na: œru ke

ngirai bbo aw e-maa rɔi bâ a, na koo tase.

Gusu-tar dɔ nje-kula te ke kari baa

⁷ Dew ke dda horose te, bbo ee ke nje-kula ke aw ndoô wase aw ngem ne-kuulje a kare te ke nin mû n̂-tel a, a pa kare nje-kula laa na: E-ddee isi ta ne-kusa te kem naa te neenn wa? ⁸ Baann ang, na pa kare nje-kula laa na: E-dda ne-kusa ke lo kul te arem, ula kubbu ke maji bbo e-dda sem ndereng arem musa ne ke may ne bba ta goe te a usa ne ke ay ne. ⁹ Na tel kare wooyo nje-kula le wɔju dɔ kula ke n̂-dda ke turu ndue wa? ¹⁰ Esese, ddew kara baa, toke e-ddaje ne tɔyn turu ndu te ke darese a e-paje na: N-toje to nje-kulaje ke kari baa, n̂-dda ne ke to tar leje ta dda.»

Jeju ɔru rɔ-to banji rɔ dewje te dɔku

¹¹ Kaw le Jeju ke Jurusalam a, n̂-nday horo nange te ke Samari ke Galile. ¹² Naw nande me mare bbe te a, nje-banjije dɔku ddeeje ke rɔe te ¹³ ngaa areje ddew ew, n̂-paje tar ke taar na: « Jeju, Nje-ne-tɔju, oo kem-to-ndoo leje!» ¹⁴ Jeju oode a pa arede na: « Aw tɔjuje rɔse nje-poloje Lubba.» Ngaa, kake daw dawje a rɔde tel ddee maji. ¹⁵ Mare kara horode te oo to rɔe ddee maji a uru tel ngaa ɔsu gaji Lubba ke taar. ¹⁶ Noso nangê, n̂-debbe keme nangê nɔ gɔl Jeju te ngaa nare wooyo. N̂-to dew ke Samari. ¹⁷ Jeju pa na: « Nje-banjije ke dɔku tɔyn a rɔde ddee maji ang wa? Dede ke jikara deeje dda wa? ¹⁸ Bbaye njaa to nje-mba neenn a tel ddee ngaa piti Lubba wa?» ¹⁹ Goe te a n̂-pa nare na: « In taar, aw lo lei, koo-me-te lei aji mban!»

Ne-tɔju wɔju dɔ *Kɔn̂-bbe le Lubba

²⁰ *Parijiyenje dujuje Jeju mba gere kare ke *Kɔn̂-bbe le Lubba a ddee ne a, nilade te na: « *Kɔn̂-bbe

le Lubba a ddee toke mare le ne ke kem dew a koo ang. ²¹ Dewje a paje na: Ooje nee neenn, wase nee yoonn ang: Mba ooje, *Kɔn̂-bbe le Lubba ee horose te.» ²² Ngaa Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Dɔ ndoje te ke aw ddee, a kisije ke bbo mba koo mare ndɔ kara horo ndoje te le Ngonn le dew a, a kooje ndɔ le ang. ²³ Da pa karese na: Nee neenn, nee yoonn. Awje loe te ang ddem aynje ngɔru ke loe te ang ddem. ²⁴ Ddew kara baa toke ndi ke teel ngaa ndoko kɔyn dara te ke kara uru er kara. Ndɔ tel le Ngonn le dew a to toke baann tɔ. ²⁵ A dɔngɔr kete maji kare noo ndoo nya ngaa dewje ke bbasine mbeteje bba. ²⁶ Ne ke tee dɔ ndɔ te le Nowe a tee ddew kara baa dɔ ndɔ te le Ngonn le dew. ²⁷ Dewje aw usaje, aw ayje, aw taaje naa, aw areje naa dene ndereng ndɔ te ke Nowe ande me tɔku to te ngaa maann ndi ke bo ddee tɔlde tɔyn. ²⁸ Ndɔ tel le Ngonn le dew a to ddew kara baa ke ne ke to dɔ ndɔ te le Lote. Dewje aw usaje, aw ayje, aw ndokoje ne, aw labbeje ne, aw dubbuje ne, aw ddaje keyje. ²⁹ A ndɔ te ke Lote unda lo tee me bbe te ke Sɔdɔm ke ddang a, puru in darâ gayn nangê toke mare le kɔju* ngaa tɔlde tɔyn. * ³⁰ Neenn a to ddew kara baa ndɔ te ke Ngonn le dew a tɔju rɔe ke ddaka. ³¹ Dɔ ndɔe teenn, dew ke a kisi dɔ key te ngaa neje laa to me key te a ddisi mba koto ang. Dew ke ee me ndɔɔ te, a tel kaw bbe ang. ³² Oleje mese dɔ dene te le Lote. ³³ Dew ke a sange ddew ta ngem tebbe laa a tebbe laa a goto. A dew ke tebbe laa a nayn a tel kinga tebbe laa. ³⁴ M-pa marese, me tile teenn bbo dewje joo toje dɔ tira te kara baa a, da kunn mare kara a da kinya ye ke kara. ³⁵ Deneje joo ke aw uruje ne birî naa te, da kunn mare kara a da kinya ye ke kara. ³⁶ Dingawje joo ke eeje me ndɔɔ te, da kunn mare kara a da kinya ye ke kara. † ³⁷ Nje-njaje goe te paje are

* **17:29** 17.29 Ke tar endar nda daw n̂-bbar na soufre. † **17:36** 17.36 Tar ke to me mare maketuruje te ke n̂-dda dɔngɔr ke jide a goto me mareje te.

na: « *Ebbe-dewje, lo ke dda bba nejeenn a to ke te wa?» Jeju ilade te na: « Lo ke ninn to ke te a malje a mbonje naa loe te.»

18

Gusu-tar do nje-gange sariya ke to gate gate ang

¹ Jeju pa mare gusu-tar are nje-njaje goe te ta toju to to maji nya ta duju Lubba ke ndoje toyn, ke ro nya ang. ² N-pa na: « Nje-gange-sariya ke bbel Lubba ang ddem, oo dewje to ne ang keme te ddem ee mare toku bbe te. ³ Mare dene-ndubba ee me bbe teenn to. Dene-ndubba le ddee roe te gol banya pa are na: E-gange sariya do nje-baan te lem arem. ⁴ Lew baa njaa, n-mbete. A goe te a neje mee te na: Tokoro njaa, m-bbel Lubba ang ngaa moo dewje to ne ang kem te. ⁵ A mba dene-ndubba neenn oru urum nya, ma gange sariya laa kare ta ndo ke guku a n-tel n-ddee n-jokum ang ngaa.» ⁶ *Ebbe-dewje ila te na: « Ooje tar pa le nje-gange sariya ke gate gate ang le. ⁷ Yeenn a Lubba a gange sariya le dewje laa ke n-mberede, ke aw noje no gole te til ke kare ang wa? Ngaa na ngebbe nya bba na kumade wa? ⁸ M-pa marese, na gange sariya lede ke ngoru baa. A ndo ke Ngonn le dew a tel do nange te a, na kinga dewje ke undaje mede do Lubba te njaa wa?»

Gusu-tar do mare Parijiyen te ke gusu-tar do nje-taa nare-lambo te

⁹ Jeju pa gusu-tar neenn bbay mba dewje ke ooje rode to dewje ke gate gate a ooje kese dewje maji ang. ¹⁰ N-pa na: « Dewje joo awje key-polo-Lubba te ta duju Lubba. Mare kara to Parijiyen a ye ke kara to nje-taa nare-lambo. ¹¹ Parijiyen le ar taar ngaa duju Lubba waju doe njaa na: Lubba, mari wooyo mba m-to toke kese dewje ang. Keseje toje to nje-bbokoje, nje-ne-ddaje ke gate gate ang, nje-ddaje lo-to-majang wase m-to toke nje-taa nare-lambo

neenn ang. ¹² Maw m-mbete nekusa gol joo, me ndoje te ke siri, mare *ne-polo Lubba ddew neje te toyn ke minga. ¹³ A nje-taa nare-lambo le ar ddew ew eje gusu kaa lo ke darâ pin a, unda kare na: Lubba, are mei oso pon dom te, ema nje-nedda ke maji ang. ¹⁴ M-pa marese, nje-taa nare-lambo le tel to dew ke gate gate kem Lubba te ngaa tel key laa, a Parijiyen le tel to dew ke gate gate ang. Mba dew ke ndiki koo roe bo a Lubba a dda kare n-ddee ten baa ngaa dew ke oo roe ten baa a Lubba a dda kare n-ddee bo.»

Ngannje ke ngaji ddee ro Jeju te

¹⁵ Ngann ngutayje njaa kara dewje aw ddeeje kede ro Jeju te ta kare norude. A nje-njaje goe te ooje baann a aw ndangejede. ¹⁶ Jeju are n-bbar ngannje le ngaa pa na: « Inyaje ngannje ke ngaji areje ddeeje rom te bbo okujede ddew ang, mba *Kon-bbe le Lubba to mba dewje ke toke lede neenn. ¹⁷ Tar ke tokoro m-pa marese, dew ke taa *Kon-bbe le Lubba toke ngonn kase ang a, a kande me te ang.»

Mare nje-ne-kinga duju tar Jeju

¹⁸ Mare toku-mbay duju Jeju na: « Nje-ne-toju ke maji, ddi a ma dda bba ma kinga ne tebbe ke ke ndo ke ndo wa?» ¹⁹ Jeju pa are na: « Mba ddi bba e-bbarene ne to dew ke maji wa? Dew ke maji goto, se Lubba kara baa. ²⁰ E-gere *ndu ke na: E-dda lo-to-majang ang, e-tol dew ang, e-bboko ang, e-pa tar ngem do dew te ang, e-bbel boije ke koinje.» ²¹ Mbay le pa na: « M-ngem *ndujeenn toyn ke kasem baa.» ²² Goe te ke Jeju oo tar laa a pa are na: « Mare ne kara dui bbay. E-labbe ne toyn ke inga bbo e-kayn nare dangeteje a, a kinga ne nya me dara te. Ngaa e-ddee unn gom.» ²³ Kake toku-mbay le oo tar neenn le a, roe nele ang mba ninga ne nya. ²⁴ Jeju ooe a pa na: « To ngeng nya ke nje-ne-kingaje ta kande me *Bbekon te le Lubba. ²⁵ Mba kande le

jambal buwa libbi te to ne ke ngeng ang uta kande le nje-ne-kinga me *Kõn-bbe te le Lubba.»²⁶ Nje ke aw ooje tar laa le paje na: « Bbo baann a na bba a kase kinga kaji wa?»²⁷ Jeju ila te na: « Ne ke nya dewje nya Lubba ang.»²⁸ Piyar pa na: « Oo, jinya neje leje ngaa junn goi.»²⁹ Jeju pa na: « Tar ke tókoro, m-pa marese, dew ke inya key, ke dene, ke ngakoenje, ke koenje ke boeje wase nganne mbata *Kõn-bbe le Lubba,³⁰ na kinga ne nya me ndoje te neenn ddem ngaa na kinga tebbe ke ke ndo ke ndo do ndo te ke guku ddem.»

Jeju pa tar koy laa ke tar kin laa me buwa yo te

³¹ Jeju bbar *nje-kayn-kulaje laa ke doku gire joo ke roe te ngaa n-pa narede na: « Ooje, jawje ke Jurusalam ngaa neje toyn ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ddaje me Maketurute woju do Ngonn le dew a ddee ne ke tókoro.³² Mba da kilae me ji dewje te ke mbeteje Lubba, dewje a kajeje koko ne, da ddae maji ang, da tibbi nweren doe te.³³ Da tundae ke ndey ngaa da tole. Ndo muta goe te a na kin me buwa yo te.»³⁴ Nje-kayn-kulaje le gereje ne me tar teenn kara ang. Kande tarjeenn le iya roe ke de. N-gereje ne ke Jeju a ta pa le ang.

Jeju are nje-kem-to ke Jeriko oo lo

³⁵ Toke Jeju ddee ngosi ke Jeriko a, mare nje-kem-to isi mbor ddew te aw koy ne.³⁶ Noo ndu dewje ke banya ke aw ndayje a n-duju ta gere gele.³⁷ N-pa dare na Jeju ke Najarete a aw nday.³⁸ Ngaa nje-kem-to le pa ke taar na: « Jeju, Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo lem!»³⁹ Dewje ke aw njaje kete aw ndangeje kare ta new roe, a n-pa ke tar nya bbay na: « Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo lem!»⁴⁰ Jeju ar lo kara ngaa unn ndue kare n-ddee saa ngaa, toke n-ddee saa ngosi a, Jeju duje na: ⁴¹ « Ddi a e-ndiki ta kare m-dda sei wa?» Nilae te na: « Ebbemje, arem m-tel

moo lo!»⁴² Ngaa Jeju pa are na: « E-tel oo lo, koo-me-te lei aji!»⁴³ Kare teenn njaa n-tel noo lo ngaa nunn go Jeju naw nosu ne gaji Lubba. Dewje toyn ke ooje neenn le pitije Lubba.

19

Jase aw sange ddew ta koo Jeju

¹ Jeju ande me bbe te ke Jeriko ngaa aw riya me bbe le.² Mare dingaw ria na Jase. N-to nje-kon do nje-taaje nare-lambo ngaa n-to nje-ne-kinga nee me bbe teenn,³ naw n-sange ddew ta koo se Jeju to dew ke baann wa? A ninga ddew ta kooe ang, woju do dewje ke banya, mba n-to dew-goju.⁴ Nayn ngoru kete ngaa naal kake ke ria na sikomor ta koo Jeju le, mba Jeju a ta nday lo teenn.⁵ Toke Jeju tee lo teenn le a, aa lo ke taar ngaa pa are na: « Jase e-ddisi ke toke, mba to maji kare misi me key te lei bbokone.»⁶ Jase ddisi ke toke ngaa taa Jeju ke ro-nel.⁷ Dewje toyn ooje baann a, n-nyuruje ngaa n-paje na: « Naw nisi me key te le nje-ne-dda ke maji ang.»⁸ A Jase ar no *Ebbe-dewje te pa are na: « Oo, Ebbemje, ma kayn ne-kingaje lem danna kare nje-ndooje, a bbo m-dda ne ke mare dew ddew mare ne te ke dogole ang a, ma tel ke ne le kare ase gol so.»⁹ Jeju pa are na: « Bbokone Lubba aji dewje ke key neenn, mba Jase to ngonn le Abaraham to.¹⁰ Mbata Ngonn le dew ddee ta sange dew, ta kaji dew ke nayn.»

Gusu-tar do nje-kulaje te ke muta

¹¹ Toke dewje ke banya aw ooje tar le Jeju le a, n-pa mare gusu-tar, mba nee ngosi ke Jurusalam ngaa dewje aw ejeje to *Bbe-kon le Lubba a ta ddee bbasine baa.¹² Yeenn a n-pa na: « Mare dew ke nje ke gele te to dewje ke bo, a ta kaw ke mare bbe te ke ew mba kare dula toku-mbay doe te bba ta tel.¹³ N-bbar mare nje-kulaje laa doku narede *kande-nare doku ngaa n-pa narede na: E-ddaje nare neenn are

uju mare ndereng ndo tel lem. ¹⁴ A dewje ke bbe laa ndikeje ang ngaa dulaje mare dewje goe te kare paje na: N-ndiki ta kare ne neenn non doje ang. ¹⁵ Toke dula toku-mbay le doe te a, n-tel bbê. Nare n-bbar nje-kulaje laa ke narede nare le ke roe te mba gere baann a dede kara kara toyn dingaje do mare te wa? ¹⁶ Nje-kula ke dongor ddee ngaa pa na: Ebbemje *kande-nare lei le uju mare doku. ¹⁷ Ebbeeje pa are na: Maji, nje-kula ke maji! Mundai to *ngonn toku-mbay do ngann bbeje te doku, mba e-to gate gate ddew ne te ke ten. ¹⁸ Joo le nje-kula le ddee ngaa pa na: Ebbemje *kande-nare lei uju mare mi. ¹⁹ Ebbeeje pa are na: Ei kara mundai do ngann bbeje te mi to. ²⁰ Mare ddee ngaa pa na: Ebbemje *kande-nare lei le a neenn, m-to ke ta-kubbu bba mngem. ²¹ M-bbeli nya mba e-to dew ke ngeng. Ne ke ila ang kara unn ddem, ne ke e-dubbu ang kara uja ddem. ²² Ebbeeje le pa are na: Nje-kula ke maji ang, ma gange sariya doi te ddew tar te ke tai te. E-gere to m-to dew ke ngeng. Ne ke mila ang kara munn ddem, ne ke m-dubbu ang kara muja ddem. ²³ Yeenn a mbata ddi bba ila nare lem lo-ngem-nare te, ta bbo m-tel a minga ribba doe te ang wa? ²⁴ Goe te a n-pa nare dewje ke areje lo teenn na: E-taaje *kande-nare le jia te areje ne ke ninga *kande-nare doku. ²⁵ Dewje le paje na: Mbay, ne ninga *kande-nare doku mban. ²⁶ Mbay le pa na: M-pa marese, dew ke ee ke ne a, da kare mare doe te, a dew ke ee ke ne ang, ne ke ngaji ke ninga kara da koru jia te. ²⁷ A nje-baanji lem ke ndikije ta kare mon dode ang le, e-ddeeje ke de bbo ujaje gobbude keem te neenn.» ²⁸ Go tar te ke Jeju pa baann a, noso kete no dewje te ke banya naw er ke Jurusalam.

Kaw le Jeju ke bbe te ke Jurusalam

²⁹ Toke Jeju tee ngosi ke bbe ke Betepaje ke Betani, er ke do ddin-

giri te ke daw n-bbar na ddingiri Olibiyeje a, nula nje-njaje goe te joo, ³⁰ n-pa na: « Awje bbe te ke nose te. Toke andeje me bbe te le a, a kingaje mare ngonn kororo ke dew kara isi doe te ang bbay ke n-toe. E-tuteje e-ddeeje saa. ³¹ Bbo dew dujuse na: Mbata ddi bba e-tuteje wa? A e-paje na: Ebbejeje ndike.» ³² Nje ke Jeju ulade le awje ngaa ingaje neje le ddew kara baa toke n-pa narede. ³³ Kake daw n-tutuje ngonn kororo le a, nje-kororoje le paje arede na: « Mbata ddi bba aw tutuje ngonn kororo le wa?» ³⁴ Dilaje te na: « *Ebbe-dewje ndike.» ³⁵ N-ddeeje ke ngonn kororo le dare Jeju. Dunguje kubbuje lede do kororo te le ngaa dare Jeju aale. ³⁶ Ngonn kororo le aw nja ke Jeju a dewje aw najije kubbuje lede do ddew te njal njal. ³⁷ N-ddee ngosi ke Jurusalam ke ddew ke ta ddisi ne do ddingiri Olibiyeje ke nangê a, ro nje-njaje goe te toyn ke banya nelde ngaa daw pitije Lubba ke taar woju do ne-morije toyn ke dooje. ³⁸ N-paje na: « *Ebbe-dewje bbar Tar ke Maji do toku-mbay te ke ddee ke ria! Me-wul-lom to me dara te, ke piti to loje te ke taar uta toyn!» ³⁹ Mare *Parijiyenje ke eeje horo dewje te ke banya paje are Jeju na: « Nje-ne-toju, e-ndange nje-njaje goi te are dutuje tade.» ⁴⁰ Nila te na: « M-pa marese, bbo dutuje tade a erje a kuruje eki.»

Jeju no mba Jurusalam

⁴¹ Toke Jeju ddee ngosi ke Jurusalam ngaa oo bbe le a no mba bbe le, ⁴² ngaa n-pa na: « Jurusalam bbo to, ei njaa kara e-gere ne ke a kari *me-wul-lom me ndo te neenn a! A bbasine ne le iya roe are oo ang. ⁴³ Me ndoje te ke aw ddee guku a, nje-baanji lei a kila ndoko guku ne doi, da kiri doi ngaa da korei ke yoo ke ne. ⁴⁴ Da guri rum, ei ke dewje lei ngaa da kinya er ke dunda do mare te ang, mba e-gere go kare ke Lubba ddee ta la ne sei ang.»

Jeju tubba nje-ne-labbeje key-polo-Lubba te

⁴⁵ Jeju ande key-polo-Lubba te ngaa aw tubba nje-ne-labbeje, ⁴⁶ ngaa n̄-pa narede na: « Lubba pa me Maketurute laa na: Key lem a to key duju Lubba. A esese ddaje key le to lo kiya-rɔ le nje-bbokoje.» ⁴⁷ Naw n̄-tɔju ne ke ndɔ tɔyn me *key-polo-Lubba te le. Ngaa tɔku nje-poloje Lubba ke *nje-kɔruje gel-ndu ke tɔku dewje aw sangeje ddew ta tɔle. ⁴⁸ A n̄-gereje ne ke ta dda bba ta tɔle ne ang, mba dewje tɔyn aw ooje tar laa nya.

20

Tɔku dewje le *jiipije maynje tar ke Jeju

¹ Mare ndɔ kara horo ndɔeje teenn, Jeju aw tɔju ne dewje ke banya me key-polo-Lubba te ddem, aw ɪla mber-Tar ke Maji ddem. Tɔku nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel-ndu, ke tɔku dewje le *jiipije undaje lo teeje. ² N̄-paje dare na: « Ddew ddi te bba aw e-dda ne ne neenn wa, wase na njaa gate a ari ddew wa?» ³ N̄-tel ke tar narede na: « Ema kara ma dujuse tar tɔ: ⁴ E-paje aremje moo, na a ula Jan are dda batem dewje wa? Lubba wase dewje wa?» ⁵ A n̄-paje tar neenn horode te na: « Bbo jilaje te na: Lubba a a ulae a, na pa na: Mbata ddi bba e-ndikije te saa ang wa? ⁶ Bbo n̄-paje na: Dewje a, dewje tɔyn a tilaje ke er tɔlje, mbata dooje to Jan to nje-kila mber-tar le Lubba.» ⁷ Yeenn a dilaje te na n̄-gereje lo ke batem le in te ang. ⁸ Jeju pa are de na: « Ema kara ma bbar ri dew ke arem ddew ta dda ne nejeenn le karese ang tɔ.»

Gusu-tar dɔ nje-ddaje kula me ndɔɔ nduu*te. *

⁹ Goe te a nunn kutu pa gusu-tar neenn kare dewje na: « Mare dew uwa ndɔɔ *nduu* † ninya kula ndɔɔ

le ji nje-ddaje kula ndɔɔ *nduu te a nɔtu naw mare bbe te ta dda ndɔ banya. ¹⁰ Nayn kuja kande-ko ase a, nje-ndɔɔ le ula mare nje-kula laa rɔ nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduu* te le kare dulaje ke kande-nduu le dareje. ‡ Nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduuje te uwaje nje-kula le tundaeje ngaa tubbaeje are n̄-tel jia baa. ¹¹ N̄-tel nula mare nje-kula ke dang bbay a, duwaeje n̄-tundaeje, n̄-tajeje ngaa n̄-tubbaeje dare n̄-tel jia baa. ¹² Gɔl muta laa, n̄-tel nula mare nje-kula bbay a dareje do ngaa n̄-tubbaeje. ¹³ Nje-ndɔɔ le pa na: Ma dda to ddi a neenn wa? Ma kula ngonnum ke mndike nya, a du ang, da bbeleje. ¹⁴ A kake nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduu* te le ooeje a n̄-paje na: Ne a n̄-to nje-kuwa ne-ndubba, areje n̄-tɔleje mba kare ta ne-ndubba le tel to leje. § ¹⁵ N̄-teeje saa ke ddang me ndɔɔ te le ngaa n̄-tɔleje. Ddi ngaa nje-ndɔɔ *nduu* le a dda ke de bbasine ngaa neenn wa? * ¹⁶ Na ddee tɔl nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduu* te le ngaa na kare ndɔɔ *nduu le mare dewje ke dang.» † Kake dewje ke banya ooje tar le a, n̄-paje na: « Maji kare neenn to toke baann ang!» ¹⁷ Jeju ɔru keme aade a pa na: « Tar ke Lubba dda me Maketurute na: Er ke nje-kɔsuje key mbeteje. Er le tel ddee to singa gɔl key ke dungu nangê. Gel tar neenn na ddi wa? ¹⁸ Dew ke oso dɔ er te le a singa rɔe a guru ngaa dew ke er le oso dɔe te a, er le a nyaren dew le.» ¹⁹ Kare teenn njaa tɔku nje-poloje Lubba ke nje-kɔruje gel-ndu aw sangeje ddew ta kuwaeje a ne kara, n̄-bbelje kem dewje. N̄-gereje to Jeju pa gusu-tar le wɔju dɔde.

Tar kuka *lambo ke Sejar

²⁰ Nje-poloje Lubba ke nje-kɔruje gel-ndu undaje kemde dɔ Jeju te ngaa, dulaje dewje ke nje-gusuje ke ddaje rɔde to dewje ke maji. Dewje le awje mba kingaje Tar ke Maji ang

* **20:8** 20.8 Oo 13.6 ke tar ke gele te. † **20:9** 20.9 Oo 13.6 ke tar ke gele te. ‡ **20:10** 20.10 Oo 13.6 ke tar ke gele te. § **20:14** 20.14 Oo 13.6 ke tar ke gele te. * **20:15** 20.15 Oo 13.6 ke tar ke gele te. † **20:16** 20.16 Oo 13.6 ke tar ke gele te.

ta Jeju te bba ta kuwaeje kinyaeje ji nje-gange sariyaje ke nje-kon-bbe te. ²¹ Dewje le dujeje tar neenn na: « Nje-ne-toju, n-gere to tar pa lei ke ne-toju lei to ke dogole ngaa oru kem dew ang. Aw toju ddew le Lubba ddew tar te ke tokoro. ²² Ndu areje ddew kare juka *lambo ke Sejar wase ndu mbete wa?» ²³ Jeju gere gusu lede a ilade te na: « E-tojumje mare *kande-nare kara. ²⁴ Endaji do dew ke dunda ke ne ke n-dda nare te neenn to le na wa?» N-paje na: « To le Sejar.» ²⁵ Yeenn a n-tel n-pa narede na: « Areje Sejar ne ke to le Sejar, areje Lubba ne ke to le Lubba.» ²⁶ Horo tarje te toyn ke Jeju pa kem dewje teenn, nje-gusuje le ingaje mare ne mba kunda ne tar doe te ang. Dutuje tade mba tar ke n-tel ne uta dode.

Tar kin le nje-yoje

²⁷ *Sadusiyenje ddeje ro Jeju te. *Sadusiyenje toje dewje ke ooje mede te to kin le nje-yoje goto. N-dujeje tar neenn na: ²⁸ « Nje-ne-toju, oo Moyije dda me maketuru te na: Toke dew taa dene ngaa ee ke ngonn ang a oy a, maji kara ngokoen ta dene-ndubba laa uju ne ngannjete te. ²⁹ Ngakona eeje siri. Ne ke dongor n-taa dene ngaa nuju saa ngonn ang a noy. ³⁰ Ne ke n-tee go ngokoen te ke dongor n-taa dene-ndubba le, nuju saa ngonn ang a noy. ³¹ Muta lede taa dene-ndubba le a toke baann to. Dede siri keme njaa n-taaje dene-ndubba le a dujuje ang a doyje. ³² Gode te a, dene-ndubba le oy to. ³³ Ndo kin le nje-yoje a na gate horo nje-me-konje teenn ngaa a to nje-dene le wa? Mba dede siri keme n-taaje dene le go naa te.» ³⁴ Jeju ilade te na: « Dewje ke do ndoje te neenn aw taaje dene ke aw taaje ngaw, ³⁵ a dewje ke Lubba oo to daseje ta kin me buwa yo te ngaa da kisije ke tebbe do ndoje te ke aw ddee, da taaje dene ang wase da taaje ngaw ang. ³⁶ Da koyje ndo kara ang ngaa, mba da kaseje

naa ke anjije ngaa da toje to ngann le Lubba, de nje-kinje horo nje-yoje te le. ³⁷ Moyije pa tar kin le nje-yoje ndo te ke noo ne tar ke in me ber-kam te. N-bbar *Ebbe-dewje to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, Lubba le Jakobbo. ³⁸ Lubba to Lubba le dewje ke oy ang, a n-to Lubba le dewje ke isije kem baa, mba keme te dewje toyn isije kem baa.» ³⁹ Mare *nje-koruje gel-ndu ilaje te na: « Nje-ne-toju, e-pa tar maji nya.» ⁴⁰ Yeenn a mal dujeje tar ddade ang ngaa.

Kiriste to ngonn le Dabbiti wa?

⁴¹ Jeju pa arede na: « Ddew ddi ta a kaseje ta pa na Kiriste to ngonn le Dabbiti wa? ⁴² Dabbiti njaa pa me Maketurute le *Some na: *Ebbe-dewje pa are Ebbemje na: Isi do ji kalem te ⁴³ ndereng ndo te ke ma dda kare nje-baanji lei telje to lo kungu goli. ⁴⁴ A bbo Dabbiti bbar Kiriste *Ebbe-dewje a na to ngonne toke baann wa?»

*Jeju ndange *nje-koruje gel-ndu*

⁴⁵ Dewje ke banya aw ooje tar le Jeju a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: ⁴⁶ « Aaje rose ro *nje-koruje gel-ndu te, mba n-ndikije ta kula kubbu ke ngal bba ta nja ne. N-ndikije kare dewje ddade lapiya nata. N-ndikije ne-kisije ke to kete me key-mbon-naa te le *jiipije ke ne-kisije ke dunda ta ne-kusa te kete. ⁴⁷ N-taaje ne-kinga le dene-ndubbaje toyn, n-dujuje Lubba dare kure ew, mba kem dewje. Sariya ke Lubba a gange dode te a ngeng kuta sariya le kese dewje.»

21

Ne-kare-baa le dene-ndubba

¹ Jeju unn keme a oo nje-ne-kingaje ke aw ilaje *ne-kare-baa lede me ka te me key-polo-Lubba te. ² Noo mare dene-ndubba ke to nje-ndoo ke aw ila ngann *kand-nare joo me ka te le to. ³ N-pa na: « Mpa marese, ke tokoro, dene nje-ndoo neenn ila nare uta kese dewje toyn,

⁴ mba ne ke dooje ne ta dda ne ang a dede toyn dilaje me ka te. A ne nila ne ke to ngeng saa nya. Bbay ne ke to ta kare n̄-ngem ne rœ a nila.»

Jeju pa tar do key-polo-Lubba te ke da guru

⁵ Mare dewje aw paje tar na: « Ooje key-polo-Lubba ke d̄osu ke erje ke kura ngaa n̄-dda dare kura ke neje ke dewje ddeeje ne to *ne-kare-baa are Lubba.» A Jeju pa na: ⁶ « Ne ke aw ooje neenn mare ndoje aw ddeeje ke da guru. Mare er ke dunda do mare te a nayn taar ang.»

Neje ke a ddee kete bba ddotu ndo a kase

⁷ Dewje le dujeje na: « Nje-ne-toju, ndo ke dda neenn le a to wa? Ngaa ddi a toju to nejeenn le a ta ddeeje wa?» ⁸ Jeju ila te na: « Aaje rœse, areje derese ang, mba dewje nya a ddeeje ke rim ngaa da paje na: Ema Kiriste le a mare neenn. Mareje a paje na: Ndo nayn ngosi baa ngaa. A unnje gode ang. ⁹ Toke a kooje tar ddo ke tar neje ke dewje a ddaje ke do ngeng a, areje bb̄el ddase ang, mba maji kare neenn le tee d̄onḡor bba. A njange baa goe te a to ddotu ndo ang bbay.» ¹⁰ Goe te a n̄-pa narede na: « Dewje a ddaje ddo ke naa ngaa mare bbe a dda ddo ke mare bbe. ¹¹ Nange a yeke to bb̄el nya ngaa bbo a koso ke r̄o-toje ke dewje a koy ne nya a koso mare loje te. Mare ne-bb̄elje a teeje ngaa *ne-toju-neje* ke ngeng a kubbaje darâ.» *

Ne-singaje ke a kinga nje-njaje go Jeju te

¹² « A d̄onḡor kete kare nejeenn teeje a, da tundase ngaa da ddase maji ang, da kilase ji dewje te key-mb̄oñ-naa te le *Jiipije, da kilase key-kula te, da kaw ke se no toku-mbayje te ke boy ke no ngann toku-mbayje te woju d̄om. ¹³ Nejeenn le a karese

ddew kare e-paje tar naji lem. ¹⁴ E-sangeje mese kete woju do tar ke a paje, mba koru ne naji lese ang, ¹⁵ mba ma karese tar kem-kare ke a kuta singa nje-baanji lese wasse tar ke nje-baanji lese a maynje ang. ¹⁶ Konsese ke b̄osese, ngak̄onse ke nje-nujuje lese ke nje-buwa-kuraje lese njaa kara a kilase ji nje-baanji te ngaa da tol mareje nya horose te. ¹⁷ Dewje a mbetese woju d̄om. ¹⁸ A ben d̄ose kara a koso nangê ang. ¹⁹ Uwaje areje ngeng a, a kisije ke tebbe.»

Ne ke a ddee do Jurusalam te

²⁰ « Toke ooje nje-ddoje gukuje do bbe ke Jurusalam a, e-gereje to kare ke da tuju ne Jurusalam ddee ngosi. ²¹ Kare teenn maji kare dewje ke a kisije nange Jude te, aynje ke do ddingirije te, maji kare nje ke a kisije dann bbe te ke Jurusalam aynje ke ddang ngaa maji kare nje ke a kisije ngann bbeje te andeje me bbe te ke Jurusalam ang. ²² Mba a to ndo ke Lubba a gange sariya do dewje te, mba kare neje toyn ke n̄-dda me Maketurute le Lubba ddeeje to ne ke tok̄oro. ²³ Kem-to-ndoo a dda deneje ke a kuwaje sem, ke deneje ke aw areje mba ngannde me ndoje teenn, mba ne-wungu ke bo a to me bbe te le, ke wungu a kon Lubba woju do dewje ke bbe te le to. ²⁴ Da tolde ke toku kiya, da kaw ke de to bbereje horo dewje te ke mare bbeje te toyn ngaa mare dewje ke gelde to *Jiipije ang a mb̄oynje Jurusalam ke golde lake lake ndereng do kare lede a kase.

Ndo tel le Ngonn le dew

²⁵ Ne-toju-ne* a ddee ddew te le kare, ddew te le neyn, ke ddew te le endeterendeje. † Do nange te, bb̄el a dda dewje, da gereje ne ke da ddaje woju do koru ba kate ke aw bbar ke lenge laa ang. ²⁶ Bb̄el a tol dewje kare te ke daw n̄-ngebbeje ne ke a ddee do nange te, mba

* 21:11 21.11 Oo 11.16 ke tar ke gele te. † 21:25 21.25 Oo 11.16 ke tar ke gele te.

singa-mõnguje ke darâ tõyn a yekeje. ²⁷ Kare teenn dewje a kooje Ngonn le dew ke a ddee me mum te ke singa, ke ndoko. ²⁸ Toke neenn unn kute ta ddee a, areje njarara ngaa uwaje dõse ke taar, mba ndõ koruse me bbere te naysn ngõsi.»

*Gusu-tar dõ *kake tungu te*

²⁹ Goe te a Jeju pa mare gusu-tar arede na: « Ooje *kake tungu ke kese kakeje tõyn. ³⁰ Kake daw dunjuje, a esese njaa aaje a, e-gereje to bbar ddee ngõsi ngaa. ³¹ Esese kara ddew kara baa tõ, bbo ooje nejeenn ke aw ddeje a, maji kare e-gereje to *Kõn-bbe le Lubba naysn ngõsi. ³² Tõkõrõ m-pa marese, dewje ke bbasine neenn a koyje tõyn ang a nejeenn tõyn a ddeje. ³³ Dara ke nange a ndayje, a tarje lem a ndayje ang.»

Tar kuwa kare ngeng!

³⁴ « E-ngemje maji, areje mese to ke dõ ne te ke ta kusa kare uta dõse ang, wase dõ kay koto te ang, ddem dõ bbo neje te ke nangê ang, mba kare ndõ neenn le ddee dõse te hõy ³⁵ toke le bura ang, mba ndõ le a ddee busu dõ dewje te tõyn ke dõ nange te. ³⁶ E-tibbije ang ngaa e-dujuje Lubba ke kare tõyn, yeenn bba a kingaje singa, mba tee ne ta ne te ke a ta ddee, ddem mba kare ne taar nõ Ngonn le dew te.» ³⁷ Lo are a, Jeju aw tõju ne me key-polo-Lubba te ngaa lo ndul a naw n-to dõ ddingiri Olibiye te. ³⁸ Dewje tõyn awje rõe te key-polo-Lubba te ke kõ-siñ-endõõ mba koo tar laa.

22

Judase unn ndue ta ndoko dõ Jeju

¹ Ndõ *kusu ke daw dusa mapa ke n-dda ke *wum ang ddee ngõsi. Daw n-bbar *kusu le na *kusu *Pake. ² Tõku nje-poloje Lubba ke *nje-kõruje gel-ndu aw sangeje gusu ke ta tõl ne Jeju, mba n-bbelje dewje. ³ Esu ande me Judase te ke daw n-bbare

na Isikaryote. N-to kara le *nje-kayn-kulaje le Jeju ke dõku gire joo. ⁴ Judase aw mõse tar ke tõku nje-poloje Lubba, ke nje-kõn dõ dewje ke aw ngemje ta key-polo-Lubba wõju dõ gusu ke ta kila ne Jeju me jide te. ⁵ Rõde nelde ngaa dunnje ndude ta kare nare. ⁶ Judase ndiki goe ke de ngaa aw sange ddew ke maji, ke na kila ne Jeju me jide te kare dewje ke banya gereje ang.

*Jeju ula *nje-kayn-kulaje kare dda muru *Pake*

⁷ Horo ndõ *kusu te ke daw dusa mapa ke n-dda ke wum ang le, ndõ tõl ngann bateje dda ne muru *Pake ase. ⁸ Jeju ula Piyar ke Jan ngaa pa arede na: « Awje aw ddaje muru *Pake areje jõnje.» ⁹ N-paje dareje na: « Lo ke dda e-ndiki ta kare n-dda muru le ke te wa?» ¹⁰ Nilade te na: « Ooje, toke a kandeje me tõku bbe te toonn a, mare dew ke oto joo-maann a kingase. Awje goe te me key te ke na kande te, ¹¹ ngaa e-paje are nje-key le na: Nje-ne-tõju ulaje ari na: Me key ke dda ma kõn muru *Pake ke *nje-kayn-kulaje lem te wa? ¹² Na tõjuse tõku me key ke to taar, ke n-mõse neje ke te tõyn mban. Lo teenn le a a ddaje muru ke te.» ¹³ Dawje dingaje neje le toke n-pa narede ngaa n-ddaje muru *Pake le.

*Jeju dda me-kara ke *nje-kayn-kulaje laa*

¹⁴ Dõ kare ne-kusa le ase a, nisi ta tabele te ke *nje-kayn-kulaje. ¹⁵ N-pa narede na: « M-ndiki nya ta kusa ke se *Pake neenn kete bba ta koo ndoo. ¹⁶ Tõkõrõ, m-pa marese, ma kusa *Pake mare ang ngaa ndereng ndõ ke *Pake le a ddee to ne ke tõkõrõ me *Bbe-kõn te le Lubba.» ¹⁷ Nunn ngo-nare ke maan nduu to me te, nare wooyo Lubba ngaa n-pa na: « E-taaje maan-nduu ke ngo-nare te neenn e-kaynje naa. ¹⁸ Tõkõrõ, m-pa marese, unn kute bbasine, ma kay maan-nduu* mare ang ndereng

* 22:18 22.18 Oo 13.6 ke tar ke gele te.

*Bbe-kɔn le Lubba a ddee. *» ¹⁹ Goe te a nunn mapa, nare wooyo ngaa n̄-tete narede ngaa n̄-pa narede na: « Mapa neenn to da-rɔm ke Lubba are mba tar dɔse. E-ddaje ne neenn mba kole ne mese dɔm te.» ²⁰ Ddew kara baa, go ne-kusa te a nunn maan̄-nduu ke ngo-nare te narede ngaa n̄-pa na: « Maan̄-nduu ke ngo-nare te neenn to *kɔsu-dɔnɔ ke siki ddew mesem te ke kayn nangê mba tar dɔse. ²¹ A dew ke a ndoko dɔm ee sem ta tabele te neenn. ²² Ngonn le dew a koy, mba to ne ke Lubba a ɔju. A kem-to-ndoo a dda dew ke a ndoko dɔ Ngonn le dew le.» ²³ Daw n̄-dujuje naa se na horode te a, a dda neenn le wa?

Na to dew ke bo uta keseje wa?

²⁴ Nje-kayn̄-kulaje aw maynje naa ta gere se na to dew ke bo horode te uta keseje wa? ²⁵ Jeju pa arede na: « Mbayje ke dɔ dewje te aw ɔnje dɔde ngaa nje ke toje to nje-kɔn̄-bbeje areje dewje aw bbarjede to nje-ddaje me-maji. ²⁶ A lese to ddew kara baa to ke baann ang. Maji kare dew ke bo nya horose te to toke mare le ngonn. Maji kare dew ke ɔn dɔ dewje to toke mare le nje-kula lede. ²⁷ Na to dew ke bo wa? Dew ke isi ta tabele te wase dew ke aw dda ke nje-kisi ta tabele te wa? Dew ke isi ta tabele te le a to dew ke bo ang wa? A ema, mee horose te toke mare le nje-kula le dewje. ²⁸ Esese e-naynje sem me newunguje te ke ddee dɔm te. ²⁹ Yeenn a ma karese *bbe-kɔn ddew kara baa toke Bɔmje arem, ³⁰ mba kare usaje ne ke ayje ne ta tabele te lem me bbe kɔn te lem ngaa kare ta isije ngende-mbayje te, ta gange sariya dɔ gel ngann Ijarayelje te ke doku gire joo.»

Jeju pa are Piyar na, na mayn tar le ne gɔl muta

³¹ *Ebbe-dewje pa na: « Simɔ, Simɔ, Esu duju ta balse toke daw n̄-bal waa ta kare are. ³² A ema, m-duju Lubba mba tar lei, ta kare koo-me-te lei enge ang ddem, ta kare

bbo e-tel rɔm te a e-dda bba are ngakɔinje uwaje koo-me-te lede are ngeng.» ³³ Piyar pa are Jeju na: « Ebbemje, m-to ngɔsi ta kaw sei key-kula te ngaa ta koy sei.» ³⁴ Jeju pa na: « Piyar, m-pa mari kete bba kare kuran nɔ bbokone, a mayn tar lem na e-gerem ang gɔl muta.»

Arje perere

³⁵ Jeju pa arede bbay na: « Ndo ke mulase mare awje ke bbɔl-ngem nare ang ddem ke bbɔl kungu-ne ang ddem ke ne-gɔl ang ddem le se ne duse wa?» Dilaje te na: « Ne kara duje ang.» ³⁶ N̄-pa narede na: « A ke bbasine, dew ke ee ke bbɔl-ngem-nare a unn, ddew kara baa dew ke ee ke bbɔl-kungu-ne a unn. A bbo dew ke ee ke tɔku kiya ang a, labbe kubbu laa mba ndoko ne tɔku kiya. ³⁷ M-pa marese: Maji kare tar ke n̄-dda me Maketurute le Lubba te na: N̄-turae horo nje-ne-ddaje te ke maji ang le ddee ne ke tɔkɔrɔ dɔm te ngaa ne ke to wɔju dɔm a kunda ngange.» ³⁸ N̄-paje dareje na: « Ebbejeje, tɔku kiya a joo neenn.» Jeju pa arede na: « Yeenn njaa ase.»

Kare koy le Jeju ddee ngɔsi

³⁹ Goe te ke Jeju in me key te le tee a, naw dɔ ddingiri Olibiyeje te toke naw n̄-dda ke ndɔ tɔyn. Nje-kayn̄-kulaje awje goe te. ⁴⁰ N̄-tee lo teenn le a, n̄-pa narede na: « E-dujuje Lubba, mba kare osoje me ne-kere te ang.» ⁴¹ Goe te a, nɔru rɔe naw ddew ew ase ngal le ne-kila, nɔsu gɔle nangê ngaa n̄-duju Lubba, ⁴² n̄-pa na: « Bɔy, toke e-ndiki a, uta ngo-nare kem-to-ndoo neenn dɔm te ke ddang. E-dda toke mei a ndiki bbo toke mem ndiki ang.» ⁴³ Kare teenn mare anji tee ingae, mba kare singa. ⁴⁴ Rɔe nele ang nyom ngaa n̄-duju Lubba nya. Tete ke rɔe te tel toke le kɔr mese ke aw gayn nangê. ⁴⁵ Nin taar go duju Lubba te le ngaa n̄-ddee rɔ *nje-kayn̄-kulaje te le. Rɔ *nje-kayn̄-kulaje le nelde ang ngaa aw tibbije bba n̄-ddee ningade. ⁴⁶ N̄-pa narede na: « Mbata ddi bba

aw tibtije wa? Inje taar, e-dujuje Lubba, mba kare osoje me ne-kere te ang.»

Dewje uwaje Jeju

⁴⁷ Toke Jeju aw pa tar bbay a, dewje ke banya teeje. Kara le *nje-kayñ-kulaje laa ke doku gire joo ke ria na Judase unn nɔ dewje ke banya le. Judase le ddee ngosi ke Jeju ta to mbia. ⁴⁸ Jeju pa are na: « Judase, ila Ngonn le dew ji dewje te ddew to mbia te wa?» ⁴⁹ Nje-kayñ-kulaje ooje ne ke a ta ddee le a, ñ-paje na: « Ebbejeje, ja tukade ke toku kiya le wa?» ⁵⁰ Mare kara horode te tuka mbi nje-kula le toku nje-polo ke kol ti. ⁵¹ A Jeju pa na: « Ase baann! Jeju oru mbi dingaw le ngaa mbia le tel ddee maji.» ⁵² Goe te a Jeju pa are toku nje-poloje Lubba ke nje-kon do dewje ke aw ngemje key-polo-Lubba ke toku dewje ke ddeeje ta kuwaeje na: « E-ddeeje ke toku kiya ke kakeje toke le e-ddeeje ta kuwa nje-bboko. ⁵³ Mee ke se key-polo-Lubba te ke ndo toyn a uwamje ang. A kare neenn to lese, ke to singa le lo-ndul.»

Piyar mayn tar le Jeju

⁵⁴ Goe te ke dewje uwaje Jeju a, dawje saa ngaa dandeje saa key le mare toku nje-polo Lubba. Piyar aw unn goe ngaa nayn ddew ew. ⁵⁵ N-yeleje puru dann lo te me ndoko te le ngaa disije tae te. Piyar isi horode te to. ⁵⁶ Mare nje-kula ke dene ooe ta puru te le. Naa Piyar le ngaa ñ-pa na: « Dingaw neenn nja ke Jeju to.» ⁵⁷ A Piyar mayn na: « Dene, m-gere ang.» ⁵⁸ Ngaji goe te a, mare dew ooe ngaa pa na: « Ei, ee horo nje-njaje go Jeju te to.» Piyar pa are dew le na: « Mee horode te ang!» ⁵⁹ Ase gol kare kara a, mare dingaw pa are ngeng bbay na: « Tokoro, dingaw neenn nja saa, mba dingaw neenn to dew ke Galile.» ⁶⁰ Piyar ilae te na: « Ei, m-gere tar ke a ta pa ang.» Toke Piyar aw pa tar bbay a, kare teenn njaa kuran nɔ. ⁶¹ *Ebbe-dewje turu roe ngaa aa Piyar. Piyar ole mee do tar te ke *Ebbe-dewje pa are na: Kete

mba kare kuran nɔ bbokone, a mayn tar lem gol muta. ⁶² Piyar tee ddaka ngaa nɔ nya.

Dewje tajije Jeju

⁶³ Dewje ke aw ngemje Jeju le aw kokeje ngaa aw tundaeje. ⁶⁴ N-toje keme ke kubbu ngaa ñ-dujeje na: « Na a undai wa? E-bbar ri dew ke undai le.» ⁶⁵ N-tajeje nya ddew tarje te dang dang.

Daw ke Jeju lo-gange-sariya te

⁶⁶ Toke lo are a, kuwa-do-naa le toku dewje le *jiipije, ke toku nje-poloje Lubba, ke *nje-koruje gel-ndu mbonje naa ngaa are ñ-ddee ke Jeju lo-gange-sariya te. ⁶⁷ N-paje na: « Bbo e-to Kiriste a e-pa areje.» Jeju ilade te na: « Bbo m-pa marese a, a kooje ne mese te ang, ⁶⁸ ngaa bbo m-dujuse tar a, a kilamje te ang. ⁶⁹ A kunn kote bbasine, Ngonn le dew a kisi do-ji-kol Lubba ke nje-singamongu te.» ⁷⁰ Dede toyn ñ-paje na: « Yeenn a, e-to Ngonn le Lubba wa?» Nila te na: « Esese njaa e-paje na: M-to Ngonn le Lubba.» ⁷¹ N-paje na: « Ddi a ta koo tar le nje-najije dda ne bbay wa? Jeje njaa joo tar ke tae te mban.»

23

Daw ke Jeju nɔ Pilate te

¹ Dewje ke uwaje Jeju inje taar toyn ngaa awje saa nɔ Pilate te. ² Dulaje tar tae te na: « Jinga dingaw neenn, naw nosu kutu dewje ta kare ñ-ddaje do-ngeng. N-pa nare dewje ta kare uka *lambo ke Sejar ang ngaa ñ-pa na ne njaa ñ-to Kiriste, ñ-to Mbay.» ³ Pilate duju tar Jeju toke be: « E-to toku-mbay le *jiipije wa?» Jeju ilae te na: « Ei njaa e-pa.» ⁴ Pilate pa are toku nje-poloje Lubba ke dewje ke banya na: « Minga mare ne ke ase kare munda ne tar do dingaw te neenn kara ang.» ⁵ A ñ-telje ñ-paje dare ngeng nya na: « Naw ñ-toju do-ngeng dewje ddew ne-toju te do nange te ke Galile toyn. Nunn kute bbe te ke Jude ndereng lo te neenn.» ⁶ Kake Pilate oo tarjeenn

le a, n̂-duju ta gere se dingaw neenn to dew ke bbe te ke Galile wa? ⁷ N̂-pa dare Pilate na Jeju in nange te ke t̄oku-mbay *Erode a ɔn d̄oe a, nulae r̄o *Erode te ke ee Jurusalam me nd̄oje teenn t̄o.

*Daw ke Jeju n̄o *Erode te*

⁸ Toke *Erode oo Jeju a, r̄oe nele nya. Lew baa njaa naw n̂-sange ddew ta kooe, mba noo tarje nya ke dewje aw paje d̄oe te ngaa n̂-ndiki ta kare Jeju dda mare ne-m̄oriye are noo. ⁹ N̂-duju tar Jeju nya. A Jeju ilae te ang. ¹⁰ T̄oku nje-poloje Lubba ke *nje-k̄oruje gel-ndu eeje teenn ngaa aw gangeje tar ula ta Jeju te ke singa singa. ¹¹ *Erode ke mbambaje laa ooje maji ang. N̄-kokeje ngaa dulaeje kubbu ke nd̄one. Goe te a, dulaeje r̄o Pilate te guku. ¹² Nd̄oe teenn njaa Pilate de ke *Erode ke n̂-toje to nje-baanji le naa, n̂-telje to nje-buwa-kuraje.

N̄-tel ke Jeju n̄o Pilate te

¹³ Pilate bbar t̄oku nje-poloje Lubba ke nje-k̄onje d̄o dewje, ke dewje, ¹⁴ ngaa n̂-pa narede na: « E-ddeeje ke dingaw neenn r̄om te ngaa e-paje na: Naw n̂-t̄oju d̄o ngeng dewje. Ooje: M-duje tar kemse te. A minga mare *majang ke n̂-dda bba undaje ne tar d̄oe te le kara ang. ¹⁵ *Erode kara inga *majang ke n̂-dda kara ang t̄o. Mba yeenn a, nulae ne nareje guku. Ooje, dingaw neenn dda mare ne kara ke ase yo ang. ¹⁶ Ma kare dundae ke ndey a, ma kinyae.» ¹⁷ [Nd̄o *kusuje t̄oyn, to tar le Pilate ta k̄oru dew kara key-kula te.] ¹⁸ Dewje le t̄oyn paje ke taar na: « E-t̄ol dingaw neenn a ɔru Barabase areje!» ¹⁹ Barabase le duwae dilae key-kula te, mba nee horo mare dewje te ke ddaje d̄o-ngeng me bbe te ke Jurusalam ddem Barabase t̄ol dew ddem. ²⁰ Pilate pa tar arede bbay, mba n̂-ndiki ta kinya Jeju. ²¹ A duruje eki na: « E-t̄ole d̄o kake-dese te! E-t̄ole d̄o kake-dese te!» ²² Pilate pa arede ḡol muta laa

na: « Majang ddi a n̂-dda wa? Minga mare ne ke n̂-dda ke ase yo ang. Ma kare dundae a dinyae.» ²³ A dewje le uruje eki dujuje nya na n̂-t̄ol Jeju d̄o kake-dese te. Eki lede uta d̄o Pilate. ²⁴ Yeenn bba Pilate unn ndu ta dda ne ke daw n̂-dujuje le. ²⁵ N̄oru Barabase ke dewje le dujeje ta kare n̄ore le. Barabase ke dilae key-kula te w̄oju d̄o d̄o-ngeng, ke w̄oju d̄o dew ke n̂-t̄ole le ngaa nula Jeju jide te ta kare n̂-ddaje saa ne t̄oyn ke mede ndiki.

Daw ke Jeju ta t̄ole

²⁶ Toke mbambaje aw awje ke Jeju a, dingaje Sim̄o ke to dew ke bbe te ke Sirene ke in nd̄ō aw tel ke bb̄ê. Duwaeje dundaje kake-dese d̄oe te ta kare noto n̂-nja ne go Jeju te. ²⁷ Dewje banya banya ke deneje aw awje go Jeju te. Deneje le aw undaje karede ngaa aw noje mba tar laa. ²⁸ Jeju turu r̄oe ke r̄ode te ngaa pa na: « Deneje ke Jurusalam, e-noje mba tar lese ke tar le ngannse bbo e-noje mba tar lem ang. ²⁹ Ooje, mare nd̄o aw ddee ke dewje a paje na: Koko ee ke deneje ke awje kate, ke dede ke dujuje ang bbay, ke dede ke dareje mba ngonn il ang! ³⁰ Me nd̄oje teenn le dewje a paje kare ddingirije na: Osoje d̄oje te! Da pa kare d̄o-kubbaje na: E-debbeje d̄oje te! ³¹ Mbata bbo n̂-dda ne ke kake ke tebbe toke be a, ddi a da dda ke kake ke tutu wa?» ³² Kare teenn, daw daw ke dingawje joo ke to nje-ne-ddaje ke maji ang, ta t̄olde kara baa ke Jeju.

Dewje bbereje Jeju d̄o kake-dese te

³³ N̄-teeje lo te ke daw n̂-bbar na Ka-d̄o-dew a, n̂-bbereje Jeju d̄o kake-dese te ngaa n̂-bbereje nje-ne-ddaje ke maji ang ke joo le d̄o kake-deseje te. Kara d̄o ji-k̄ol Jeju te a ye ke kara d̄o ji-gele te. ³⁴ Jeju pa na: « B̄oy ɔru tar d̄ode te, mba n̂-gereje ne ke daw n̂-ddaje ang.» N̄-ddoje mbari bba n̂-kaynje ne naa kubbu le Jeju. ³⁵ Dewje areje keteenn aw ooje nejeenn. Nje-k̄onje d̄o dewje aw kokoje Jeju na: « Naji mare

dewje. A bbo ñ-to Kiriste ke Lubba mbere a, maji kare naji da-rœ njaa.»
³⁶ Mbambaje kara kokeje. Daw ngõsi saa ngaa dareje maann binye ke mase ke ria na benegere. ³⁷ N-paje na: « Bbo e-to tōku-mbay le *Jiipije a, ei njaa aji rōi!» ³⁸ Dunda maketuru dō kake-dese te le taar na: Ne neenn ñ-to tōku-mbay le *Jiipije. ³⁹ Mare nje-ne-dda ke maji ang kara ke ñ-bbere dō kake-dese te taje na: « E-to Kiriste ang wa? Ei njaa aji rōi bbo ajije!» ⁴⁰ A nje-ne-dda ke maji ang ke kara ndange nje-mare le na: « E-bbel Lubba ang wa? Ei kara ñ-gange sariya dōi te toke laa tō. ⁴¹ Sariya leje to ke dōgole, mba jinga kuka neje ke maji ang ke ñ-dda. A ne ñ-dda ne ke maji ang kara ang.» ⁴² N-pa nare Jeju na: « Ole mei dōm te ndō te ke a tel ddee kōn bbe.» ⁴³ Jeju pa are na: « Tōkōrō, m-pa mari bbokone a kisi sem lo te ke maji.»

Jeju oy dō kake-dese te

⁴⁴ Gōl kare aw ngõsi ke dōku gire joo a, lo ndul dō nange te tōyn ndereng gōl kare muta ke lo-kul te. ⁴⁵ Kare ndoko ang ngaa kubbu ke ñ-to ñ-gange ne me key-polo-Lubba tir danna. ⁴⁶ Jeju uru eki ke taar pa na: « Bōy, minya ndilim me jii te.» Goe te ke ñ-pa tar neenn a nuwa rœ. ⁴⁷ Nje-kōn dō mbambaje oo nejeenn le a, nōsu gaji Lubba ngaa ñ-pa na: « Tōkōrō njaa dew neenn to gate gate.» ⁴⁸ Dewje ke banya banya ke areje lo neje teenn le ooje neje ke teeje le ngaa dundaje karede ñ-telje ne ke bbê. ⁴⁹ Dewje tōyn ke gereje Jeju, ke deneje ke inje saa Galile te awje saa, dareje ddew ew bba daw dooje neje ke aw toje le.

Jejebbe dubbu Jeju

⁵⁰⁻⁵¹ Mare dingaw ke ria na Jejebbe, ñ-to dew ke maji ke dew ke gate gate. N-to dew ke bbe te le *Jiipije ke ria na Arimate. Naw ñ-ngebbe *Kōñ-bbe le Lubba. N-to kara le nje-gangeje sariya. A ne ñ-mbete sariya ke nje-gangeje sariya

mareje gangeje dō Jeju te, ke neje ke ñ-ddaje ke Jeju. ⁵² Jejebbe le aw rō Pilate te ngaa duju ta kunn ninn Jeju. ⁵³ Nōru ninn Jeju dō kake-dese te nila nangê, ñ-ke ninn le ke kubbu ngaa naw nila me buwa te ke duru me er te. Buwa le dila ninn dew me te ndō kara ang bbay. ⁵⁴ Ndōe le to ndō mōse ne ngaa *ndō-kuwa-rō le *Jiipije a ta kunn kute. ⁵⁵ Deneje ke inje ke Jeju Galile te ddeje saa le, awje ke Jejebbe aw ooje buwa le ke gusu ke Jejebbe ila ne ninn Jeju me buwa te le. ⁵⁶ N-telje mba kaw mōse wubbu ke ete maji. Goe te a, duwaje rōde, mba to *ndō-kuwa-rō, ddew kara baa toke *ndu pa.

24

Tar kin le Jeju horo dewje te ke oy

¹ Ndō kara go *ndō-kuwa-rō te a, deneje le teeje ke ta-lo-kare baa, awje ke wubbu ke ete maji ke dede njaa ñ-ddaje ke ta buwa yo te. ² Dooje er ke dutu ne ta buwa-yo le toke ndubbu, ³ dandaje a dooje ninn *Ebbe-dewje Jeju le ang. ⁴ Dejeje tar wōju dō ne ke dooje le pin. A ta koo a, dingawje joo ke ulaje kubbu ke ndōren teeje ingajede. ⁵ Bbel dda deneje le ngaa dulaje dōde ke nangê. Dingawje ke joo le paje arede na: « Mbata ddi bba aw e-sangeje dew ke isi ke tebbe horo nje-yoje te wa? ⁶ Nee neenn ang, ñ-ndol mban. Oleje mese dō tar te ke ñ-pa narese kare te ke ñ-nayn ne Galile bbay na: ⁷ Maji kare dula Ngonn le dew ji nje-ne-ddaje te ke maji ang, da tole dō kake-dese te ngaa ndō muta a na kin.» ⁸ Ngaa doleje mede dō tarje te le Jeju le. ⁹ Dinje ta buwa yo te ñ-telje mba kōru gel nejeenn tōyn kare *nje-kayñ-kulaje le Jeju ke dōku gire kara ke kese dewje tōyn. ¹⁰ Mari-Madlena, ke Jani, ke Mari kōn Jakeje, ke mare deneje a paje tar le are *nje-kayñ-kulaje le. ¹¹ A dooje to tar mbe ngaa dooje mede te ke tar le deneje le ang. ¹² A Piyar in ayn ngōru aw ta buwa yo te le. Nula

göse a ta kubbuje ke to nangê a noo ngaa naw n̂-tel ke key a tar ike sel wöju dö ne ke tee le.

Jeju tee inga mare nje-njaje goe te ddew Emayusu te

¹³ Me ndöe teenn njaa dewje joo horode te awje ke mare bbe te ke ria na Emayusu ke ew ase kula metere doku gire kara, ¹⁴ daw n̂-tönje tam dö neje te toyn ke nday le. ¹⁵ Kare te ke daw n̂-tönje tam, ke daw n̂-maynje naa tar a, Jeju ddee ngösi ke de ngaa aw nja ke de. ¹⁶ Daw dooeje a mare ne okude ddew kare n̂-gereje. ¹⁷ N̂-pa narede na: « Tar ddi bba aw paje horo naa te aw e-njaje ne neenn wa?» Darje lo kara ngaa röde nelde ang. ¹⁸ Mare kara horode te ke ria na Keleyopase ilae te na: « Neje ke ndayje me ndöje te neenn, ei ke kari baa njaa e-to dew ke Jurusalam ke e-gere tare ang wa?» ¹⁹ Jeju pa arede na: « Ddi wa?» Dilaeje te na: « Ne ke ddee dö Jeju te ke Najarete. N̂-to nje-kila mber-tar le Lubba ke ngeng nya ddew kula te ke ddew tar te nö göl Lubba te ke nö göl dewje te toyn. ²⁰ Töku nje-poloje Lubba leje ke töku-mbayje leje ilaeje me ji dewje te are n̂-gange sariya yo döe te ngaa n̂-tole dö kakedese te. ²¹ Junda meje to ne a na köru Ijarayel kö bbere te, a dö neje teenn toyn, dda ndö muta bbokone ngaa ke nejeenn teeje. ²² Tökoro njaa, mare deneje horoje te ddaje ne ke uta döje. Dawje ke ta-lo-kare baa dö-bare te ngaa, ²³ dingaje ninn Jeju le ang a, n̂-telje n̂-paje na anjije teeje ingaje neje ngaa paje na nisi ke tebbe. ²⁴ Mare dewje ke eeje ke je awje ta buwa yo te le. Dooje neje le ddew kara baa toke deneje le paje, a dooeje ang.» ²⁵ Jeju pa na: « Nje-ne-gere-angje! Esese ke ooje mese te ke ngöru ke neje toyn ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje arese ang! ²⁶ Maji kare Kiriste oo ndoo toke baann kete bba ta nande me ndoko te laa!» ²⁷ Jeju öru gel ne ke maketuruje le Lubba toyn paje

döe te. Nunn kute maketuru te le Moyije ndereng maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba. ²⁸ Kake n̂-teeje ngösi ke bbe ke daw dawje ke ke te a, Jeju dda toke na ta kotu kinyade a, ²⁹ n̂-paje nya na: « E-nayn ke je, mba lo aw wul ngaa kare a ta kande.» Nande me bbe te le mba nayn ke de. ³⁰ Nisi ta ne-kusa te ke de a, nunn mapa, n̂-bbar Tar ke Maji döe te. Goe te a n̂-tete danna ngaa narede. ³¹ Yeenn ngaa kemde uja döe te are n̂-gereje. A ne kara, n̂-kiri piti a niki ndong. ³² N̂-paje tar horo naa te na: « Kare te ke naw n̂-pa tar nareje ddew-bö ngaa naw nöru gel maketuruje nareje le meje unda dö benya ang wa?» ³³ Me kare teenn njaa, dinje n̂-telje Jurusalam ngaa dingaje *nje-kayn̂-kulaje ke doku gire kara ke nje-buwa-njaje lede ³⁴ ke aw paje arede na: « Tökoro *Ebbe-dewje ndol, mba Simö ooe ke keme.» ³⁵ Döruje gel ne ke ingade ddew-bö, ke ddew ke to ke n̂-gereje ne kare te ke naw n̂-kayn ne de mapa.

Jeju tee inga nje-njaje goe te ke mare dewje

³⁶ Kake daw n̂-paje tar toke baann bbay a, ne njaa n̂-tee nare dannde te ngaa n̂-pa narede na: « Me-wul-löm ee ke se.» ³⁷ Mede unda dö benya ddem, bbil ddade ddem, are dejeje to nooje uma. ³⁸ A n̂-pa narede na: « Mbata ddi bba eeje ke keje mayn̂-tar mese te wa? ³⁹ Aaje jimje ke gölumje ooje, ema njaa mar neenn, örumje ooje, uma ee ke tal-rö ke singa-rö ang. A ema mee ne.» ⁴⁰ Kake naw n̂-pa tar baann a, n̂-töjude jiaje ke göleje le. ⁴¹ Dooje to ne ke tökoro ang bbay, mba röde nelde nya. Jeju pa arede na: « Eeje ke mare ne-kusa neenn ang wa?» ⁴² Dareje debbe kanji ke köbbu kara. ⁴³ N̂-taa ngaa nusa kemde te. ⁴⁴ Goe te a n̂-pa narede na: « Ne ke m-pa marese kare te ke m-nayn ke se le a neenn. Maji kare ne ke n̂-dda wöju döm me maketuru *ndu te le Moyije, ke

me maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba ke me Maketuru*Some te ddee ne ke tokoro.» ⁴⁵ Yeenn a noru ddew narede kare n̄-gereje ne gel Maketurule Lubba. ⁴⁶ N̄-pa narede na: « N̄-dda me Maketurute le Lubba na: Kiriste a koo ndoo ngaa, ndo muta a na kin horo nje-yoje te. ⁴⁷ Da kila mber-tar ke ri Kiriste kare dewje toyn turuje ne ddew lede, mba kare tar *majang lede oru dode te. Mber-tar le a kunn kute Jurusalam. ⁴⁸ E-toje to nje-tar-naji neje neenn le. ⁴⁹ Ngaa ooje, ma kare ne ke Boy unn ndue ta karese ddee dode te. A e-naynje me bbe te ke Jurusalam ndereng ndo ke a kingaje singa-mongu ke in darâ.»

Jeju tel ke darâ

⁵⁰ Norude naw ke de er ke Betani. Goe te a, nula jia ke taar ngaa n̄-bbar Tar ke Maji dode te. ⁵¹ Kare te ke naw n̄-bbar Tar ke Maji dode te a, ninyade ngaa Lubba unne ke darâ. ⁵² Goe te ke dosuje golde noe te a, n̄-telje Jurusalam ke koko. ⁵³ N̄-naynje me key-polo-Lubba te ngaa n̄-pitije Lubba.

Maketuru kula le nje-kayn-kulaje

Kula KI

Jeju pa tar wɔju dɔ Ndil-me-nda

¹ Ngokom Topile, me dɔngɔr maketuru te lem, m-pa tar dɔ neje te tɔyn ke Jeju unn kutu dda, ke neje ke n̄-tɔju kunn kutu kula te ke n̄-dda, ² ndereng ndɔ te ke Lubba unne tel saa darâ. Kete bba kare Lubba tel saa darâ a, nunn ndu ddew te le Ndil-me-nda nare nje-kayn-kulaje ke n̄-mberede. ³ Go yo te laa a, n̄-tɔju rɔe narede ngaa n̄-dda neje dang dang ta tɔjude to nisi kem baa. N-dda toke baann ndɔ dɔsɔ ngaa n̄-pa tar dɔ kɔn̄-bbe te le Lubba narede. ⁴ Mare ndɔ nisi ta ne-kusa te ke de a, nunn ndu narede na: «Tɔuje me bbe te ke Jurusalam ang ta n̄-ngebbeje ne ke Bɔ unn ndu ta karese, ne ke m-pa tare marese kete mban le. ⁵ Jan dda dewje batem maann, a sese, a kingaje batem Ndil-me-nda me ndɔje te neenn.

Tar tel le Jeju darâ

⁶ Nje-kayn̄-kulaje le mbɔnje naa rɔ Jeju te ngaa dujeje na: «Bbasine neenn njaa a tel ke kɔn̄-bbe kare ngann Ijarayelje wa?» ⁷ Jeju pa arede na: «To tar lese ta gere ndɔe wase kare ang. Mba Bɔy wɔju ndɔe le, ke kare le ddew singa te laa njaa. ⁸ A a kingaje singa-mɔngu ddew te le Ndil-me-nda ke a ddee dɔse te. Ngaa a telje to nje-tar-naji lem me bbe te ke Jurusalam, dɔ nange Jude te tɔyn, dɔ nange Samari te, ndereng kɔyn nange te tɔyn. ⁹ Goe te ke Jeju pa tar le a, nin kemde te ke darâ ngaa mum dibbi dɔe are dooe ang.

¹⁰ Kare te ke daw daaje lo ke darâ ke go Jeju te le bbay a, a ta koo a, dingawje joo ke ulaje kubbu ke nda arje mbɔr nje-kayn-kulaje te le. ¹¹ Dingawje le paje arejede na: «Dewje ke Galale, mba ddi bba arje

neenn aw aaje lo ke darâ wa? Jeju neenn ke Lubba unne horose te aw saa ke darâ a tel ddee ddew kara baa toke kaw laa ke ooeje neenn.»

Kuwa dɔ naa le nje-kayn-kulaje

¹² Nje-kayn̄-kulaje le inje dɔ ddingiri te ke ddaw n̄-bbar na ddingiri olibeje le telje Jurusalam. Ddingiri le to ngosi baa ke bbe le ase kilo metere kara. ¹³ Toke n̄-teeje Jurusalam a, daalje dawje me key te ke to dɔ mare te taar ke to lo mbɔ-naa lede. Dewje ke eeje teenn to Piyar, Jan, Jake de ke Andere, Pilipi de ke Toma, Bartelemi de ke Matiye, Jake ngonn le Alpe, Simɔ ke daw n̄-bbare to Jelote, ke Jude ngonn le Jake. ¹⁴ Dede tɔyn njaa, daw dooje ta naa daw duju Lubba ke ndɔ tɔyn. Mare deneje, Mari kɔn Jejuje, ke ngakɔn Jeju eeje horode te tɔ.

Dunn Matiyase turu Judase te to nje-kayn̄-kula

¹⁵ Dɔ ndɔeje teenn, Piyar in taar horo nje-me-kunnje ke kɔrde ase kɔr kara ke dɔjoo ngaa pa na: ¹⁶ «Ngakomje, ne ke Ndil-me-nda unda ta Dabbiti te are pa maketuru te le Lubba ddee to ne ke tɔkɔrɔ. Tar le na Judase a tel to nje-kunn nɔ dewje ke uwaje Jeju. ¹⁷ Kete, nee horoje jee nje-kayn-kulaje te njaa ngaa dinya debbe kula ke jaw n̄-ddaje neenn jia te tɔ. ¹⁸ N-ndoko ndɔɔ ke nare ke dukae ne mba ne ke maji ang ke n̄-dda ngaa n̄-tee noso me ndɔɔ te le ke gose, mee ribba ngaa kula-sien tee tɔyn ungu ddaka. ¹⁹ Dewje tɔyn ke ddaje bbe Jurusalam ooje tare ngaa undaje ri ndɔɔ le ke ndɔn tar lede na, Hakel-dama, gel ri le na: ndɔɔ mese. ²⁰ N-dda tare maketuru Some te na: <Maji kare key laa tel dɔ-ndubba ngaa, dew to te ang.>

Tɔ bbay n̄-dda maketuru te le lubba na:

<Maji kare mare dew taa ture kula te laa.

²¹ «Yeenn a, mare dewje ke njaje ke je dɔ ndɔje te ke Ebbejeje aw ɔru ne nɔje eeje neenn. ²² Unn kute

dɔ ndɔ te ke Jan ddae ne batem ndereng ndɔ te ke Lubba unne ne horoje te tel saa ne darâ. Maji kare mare dew kara horo dewje neenn le tel to nje-tar naji ke je wɔju dɔ tar kin le Jeju Kiriste horo nje-yoje te.»

²³ Yeenn ngaa n̂-tɔjuje dewje joo: Jejobbe ke mare ria to Barsabase ke daw n̂-bbare bbay na Justus, de ke Matiyase. ²⁴ Goe te a n̂-dujuje Lubba na: «Ei Ebbejeje ke e-gere ne ke to me dewje te tɔyn, horo dewje te ke joo neenn ɔru dew ke mei ndiki, ²⁵ mba kare n̂-dda kula le nje-kayn-kulaje turu Juda te ke tusu kula le inya a aw lo te laa ke ase.»

²⁶ N̂-dda elemteen, a elemteen le oso dɔ Matiyase te ngaa kare teenn njaa dilae horo nje-kayn-kulaje ke eeje dɔku gire kara.

2

Ndil-me-nda ddee dɔ nje-me-kunnje te

¹ Toke ndɔ Pentekote ase a, nje-me-kunn isije dɔ naa te kara baa. ² A ta koo a, mare kɔru ne bbar darâ toke mare le tɔku yel ke aw ula ngaa taa me key ke disije te le tɔyn. ³ Ngaa, dooje ne toke mare le ndɔn̂-puru. Ndɔn̂ puru le saren naa ngaa isi dɔde te kara kara tɔyn. ⁴ Ndil-me-nda ddusu mede tɔyn ngaa dunnje kutu pa tar ke ndɔn̂-tarje dang dang ke Ndil le unda tade te.

⁵ Mare Jiipije ke bbeelje Lubba eeje me bbe te ke Jurusalam tɔ. Dinje nangeje te dang dang tɔyn. ⁶ Toke dewje le ooje kɔru ne ke bbar tee mbide te le a, n̂-mbɔnje naa toke banya banya. Tar ikide sel, mba dede kara kara tɔyn daw dooje tar bbeje lede ta nje-me-kunnje te le. ⁷ Ne le gange singade ddem, arede rɔ-neel ddem ngaa n̂-paje na: «Dewje tɔyn ke aw paje tar neenn toje to dewje ke Galile ang wa? ⁸ A dda toke baann bba na na kara aw oo tar-bbe laa tade te wa? ⁹ Jeje ke jin nange te ke Parte, Mede, ke Elamite, dewje ke Mejopotami,

dewje ke Jude, ke Kapadose, Pɔn, ke Aji, ¹⁰ dewje ke Piriji, ke Pampili, Ejipite ke Libi ke to ngosi ke Siren, dewje ke Rɔm ke ddaje bbe Jurusalam, ¹¹ dede tɔyn, Jiipije wase dewje ke aw bbeelje Lubba le Moyije, dewje ke bbe te ke Kerete, ke dewje ke bbe te ke arabi, jaw joo tar neje ke maji ke Lubba dda ke daw n̂-paje tare ke tar bbeje leje.

¹² Dewjeenn tɔyn njaa tar ikide sel, n̂-gereje ne ke da ddaje ang ngaa n̂-paje tar horo naa te na: «Ne ddi a toke be wa?» ¹³ A mareje aw kokoje nje-me-kunnje le na: «Dayje koto ke to ben dare ddade.»

Piyar pa tar are dewje ke banya

¹⁴ Yeenn ngaa Piyar in ar taar, ke nje-kayn-kulaje ke dɔku gire kara ngaa pa ke taar na: «See dewje ke nange te ke Jude, ke sese tɔyn ke isije bbe te ke Jurusalam, maji kare ooje neje neenn ke maje ta e-tukaje mbise ooje ne tar lem. ¹⁵ Baann ang, koto a dda dewje neenn toke aw ejejeenn ang. Lo to ke endɔɔ baa bbay mba gɔl kare to kare jikara baa bbay. ¹⁶ A ne ke aw ooje neenn to tar ke Jowel nje-kila mber-tar le Lubba pa a ddee to ne ke tɔkɔrɔ. N̂-pa na: ¹⁷ «Lubba pa na: ddotu ndɔ a, ma kare Ndil lem isi me dewje te tɔyn,

ngannse ke dingaw, ke ngannse ke dene a telje to nje-kilaje mber-tar lem, ngann basanje lese a kooje ne toke mare le njeenn, bbukaje lese a nje.

¹⁸ Tɔkɔrɔ, dɔ ndɔje teenn le, ma kare Ndil lem nje-kulaje lem ke dingaw, ke nje ke ndene ngaa da kilaje mber-tar lem.

¹⁹ Ma dda ne ke dum dɔ koo me dara te ke ne-mɔrije nangê dɔ nange te: Mese, puru, ke tɔku sa-puru.

²⁰ Kare a tuka ndul, neyn a kase toke mese, kete bba kare ndɔ le Ebbe-dewje ke to tɔku ndɔ ke ndɔ ke maji a ddee.

21 Yeenn a, dew ke bbar ne ke ri Ebbe-dewje a, a kinga kaji*.>

22 «Ngann Ijarayelje, ooje tar ke ma ta pa karese neenn. Jeju ke Najarete le, to dew ke Lubba tojuse to ne a nulae narese. Yeenn bba Lubba are n-dda ne-marije, neje ke dum do koo, ke ne-toju-neje dang dang horose te. E-gereje nejeenn ke maje. 23 Jeju le dunne dulae jise te ddew kara baa ke ndu ke Lubba njaa unn toke kete ddem ddew kara baa ke ne ke Lubba mose lew baa ddem. Uwaeje ilaeje ji dewje te ke maji ang areje n-toleje kake-dese te. 24 A Lubba ndole ore me ji yo te, mba yo ee ke singa ngaji ta ngeme jia te ang. 25 Dabbiti pa tar do Jeju te le na:

<Maw moo Ebbe-dewje nom te ke kar toyn, mba nee do-ji kolum te kare ta ne yekem ang.

26 Mba yeenn a, rom neelem nya ngaa maw mosu pa ro-neel.

Ne ke maji uta, to da-rom kara a kisi ke me-ngebbe

27 mba a kinyam lo te le nje-yoje ang ngaa a kinya ema Nje-me-nda lei kare m-ndum me buwa-yo te ang.

28 E-tojum ddew kinga tebbe, Ar nom te a, ma kinga koko†.>

29 «Ngakomje, ddew oru arem kare m-pa tar neenn ke maje marese: kajeje Dabbiti oy, n-dubbe, are dobare to horoje te baa bbay.

30 N-to nje-kila mber-tar le Lubba ngaa n-gere to Lubba unda yo bba unn ne ndu kare dew ke gele te isi ngende-mbay te. 31 Dabbiti le gere kete to Kiriste a kin buwa-yo te. Yeenn bba n-pa tar ke do Kiriste te le na: Lubba a kinyae lo te le nje-yoje ang, ngaa da-roe a ndum buwa-yo te ang. 32 Jeju neenn le, Lubba are nin buwa-yo te are jeje toyn n-toje to nje-najije. 33 Lubba unne undae

do ji-kole te darâ. Ninga Ndil-me-nda ke Bo unn ndu ta kare le ngaa n-saren Ndil le doje te to ke aw ooje ke kemse ddem ke mbise ddem neenn. 34 Dabbiti aw darâ ang njaa, a pa na: <Ebbe-dewje pa are Ebbemje na: Isi do ji-kolem te

35 ndereng ndo te ke ma dda kare nje-baanji lei telje to lo kungu goli‡.>

36 «Maji kare dewje toyn ke Ijarayel gereje ke maje: Jeju ke e-toleje kake-dese te le, Lubba are n-to Kiriste ddem Ebbe-dewje ddem.»

Dewje doro muta ddeeje unguje do nje-me-kunnje te

37 Toke dewje le ooje tar le a tar le gange singade ngaa n-dujuje Piyar ke kese nje-kayn-kulaje le na: «Ngakonjeje, ddi a maji kare n-ddaje wa?» 38 Piyar pa arede na: «E-turuje mese ngaa ta na na kara inga batem ke ri Jeju Kiriste. Baann bba Lubba a koru tar majangje lese dose te ngaa na karese Ndil-me-nda. 39 Mba ndu neenn le to waju dose, ke ngannse, dewje ke isije ddew ew, ke dewje ke banya banya ke Ebbe-dewje Lubba leje a bbarde.»

40 Piyar pa tarje dang dang mba pa ne tar-naji ddem mba kosu ne kutude ddem. Ngaa n-pa na: «E-teeje horo nje-me-maji angje te ke bbasine ke ddang areje Lubba ajise.»

41 Dewje ke ndikije go tar te laa le ingaje batem. Ndoe teenn kor dewje ase ne ke doro muta ddeeje unguje do kor nje-me-kunnje te ke kete.

Tar me-kara le nje-me-kunnje

42 Nje-me-kunnje le unnje rode toyn mba kaw koo ne-toju le nje-kayn-kulaje ke ndo toyn, daw dulaje nuju naa te, daw n-ddaje me-kara ngaa daw n-dujuje Lubba. 43 Bbeel dda dewje toyn mba Lubba dda neje ke dum do koo, ke ne-marije nya nya ddew te le nje-kayn-kulaje. 44 Me dewje ke ooje mede te to kara baa ngaa dunguje neje lede

* 2:21 2.21 Jowel 3.1-5 † 2:28 2.28 Som 16.8-11 ‡ 2:35 2.35 Som 110.1

dɔ naa te kara baa. ⁴⁵ N-labbeje ndɔɔje lede, ke ne-kingaje lede ngaa n̂-kaynje naa nare ase kem ne ke dude. ⁴⁶ Dooje ta naa ngaa ke ndɔ kara kara tɔyn daw dawje key-polo-Lubba te naa te. Daw dusaje ne ta key te le naa. Daw dusaje ne lede ke koko, ke me ngon̂-kase. ⁴⁷ N-pitije Lubba ngaa dewje tɔyn oojede maji kemde te. Ke ndɔ kara kara tɔyn Ebbe-dewje aw ungu dewje ke naw najide dɔ mare te.

3

Piyar are dew ke rɔe oy ddee maji

¹ Mare ndɔ, Piyar de ke Jan dawje ke key-polo-Lubba te mba duju Lubba ke gɔl kare ke muta te lo-kul te. ² Dewje awje ke mare dew ke duje to nje-mete undaeje ta key-polo-Lubba te ke daw n̂-bbar na Ta-key ke Kura. Daw dundae keteenn ke ndɔ ke ndɔ kare n̂-kɔy ne ji dewje te ke aw andeje me key-polo-Lubba te le. ³ Toke noo Piyar de ke Jan ke daw ta kande me key-polo-Lubba te le a, n̂-dujude kare dareje nare. ⁴ Yeenn a, kem Piyar de ke Jan to ke dɔe te ngaa Piyar pa na: «Aaje!» ⁵ Dew le aade mba neje to na kinga mare ne jide te. ⁶ A Piyar pa are na: Mee ke ande wase nare ta kari ang. A ne ke mee ne a neenn, mari: In taar, e-nja ke ri Jeju ke Najarete!» ⁷ Piyar uwa ji-kɔl dew le are nin taar. Kem naa te neenn njaa gɔleje, ke esengele gɔleje mɔnguje. ⁸ Naal bbate nar taar ngaa n̂-nja. Nande ke de key-polo-Lubba te naw n̂-nja, naw n̂-tal n̂-turu nɔsu ne gaji Lubba. ⁹ Dewje tɔyn ooeje naw n̂-nja ngaa naw nɔsu gaji Lubba le. ¹⁰ Dewje gereje ke maje to nje-ne-kɔy ke isi lew ta key-polo-Lubba te ke daw n̂-bbar na Ta-key ke Kura le aann. Bbeel dda dewje le ngaa tar ikide sel wɔju dɔ ne ke inga dingaw le.

Piyar tɔju tar me key-polo-Lubba te

¹¹ Dew le inya go Piyar de ke Jan ang. A me dewje tɔyn unda dɔ benya ngaa aynje awje rɔde te ke baranda te ke daw n̂-bbar na Baranda le Salomɔ. ¹² Toke Piyar oo ne le be a, pa arede na: «Dewje ke Ijarayel, mba ddi bba arje bbeel ddase wɔju dɔ ne ke tee horose te wa? Mba ddi bba aw aajeje toke ne ke ddew singaje te njaa wase mba ngem ke jaw n̂-ngem ndu le Lubba le bba n̂-ddae jare n̂-nja wa? Baann ang.

¹³ Lubba le Abaraham, Ijake, ke Jakobbo, Lubba le kajeje ɔsu gaji Nje-kula laa Jeju ke uwaeje ilaeje ji nje-kɔn̂-bbeje te, ngaa e-mbeteje nɔ Pilate te ke ndiki ta kinyae. ¹⁴ E-mbeteje Nje-me-nda ke to dew ke gate gate ngaa e-dujuje are dɔru nje-tɔl dewje key-kula te darese. ¹⁵ Dew ke nje-dda tebbe ke e-tɔleje le, Lubba ndole are n̂-toje to nje-tar naji ne neenn le. ¹⁶ Dingaw ke ooeje ngaa e-gereje ke ar neenn, mbal dɔ koo ke joo meje te ke ri Jeju a, ri Jeju le are singa. Koo me te ke Jeju le a dda are rɔe ddee maji a sese tɔyn njaa aw ooje neenn.

¹⁷ A ngakɔmje, m-gere maji to sese, ke nje-kɔn̂-dɔseje e-ddaje ne baann mba to ne ke e-gereje ang. ¹⁸ Dɔngɔr kete, Lubba njaa unda tar neenn ta nje-kilaje mber-tar te laa tɔyn na Kiriste laa a koo-ndoo are tar le a ddee ne ke tɔkɔrɔ neenn. ¹⁹ Yeenn a, e-turuje mese ta e-telje rɔ Lubba te. Baann bba na toko majangje lese, ²⁰ ngaa Ebbe-dewje a karese mare kare ke a kisije ke me-wul-lɔm ngaa na kula ke Kiriste ke n̂-mɔse kete ta karese: Jeju. ²¹ Karje te neenn, Kiriste le a kisi darâ ndereng ndɔ ke Lubba a tel ke neje tɔyn dɔgɔle te, ddew kara baa toke Lubba unda tare ta nje-kilaje mber-tar te laa ke maji tɔyn are paje. ²² Moyije pa kete na: «Ebbe-dewje Lubba lese a kula mare dew kara horo ngakɔn̂se te karese to nje-kila mber-tar le Lubba toke ema. A kooje tae ddew neje te tɔyn ke na pa karese. ²³ Dew ke oo tar

le nje-kila mber-tar le Lubba le ang a, da kore ke ddang horo dewje te le Lubba*.> ²⁴ Nje-kilaje mber-tar le Lubba toyn, unn kute do Samuyel te, ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ke ddeeje goe te paje tar kara kara toyn woju do ndoje neenn le. ²⁵ Ndu-kunn ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ndaji neenn to woju dose to. Eeje ko dɔɔ te ke Lubba ɔsu ke kasese do ndo te ke n-pa nare Abaraham na: ddew te le dewje ke geli te, Lubba a bbar Tar ke maji do dewje te toyn ke do nange te. ²⁶ Sese a Lubba unn Nje-kula laa dɔngɔr ulae kare n-bbar Tar ke maji dose te kare nɔruse kara kara toyn me ne-ddaje te lese ke maji ang.»

4

Daw ke Piyar de ke Jan lo gange sariya te

¹ Toke Piyar de ke Jan daw n-paje tar ke dewje bbay a, nje-poloje Lubba, nje-kɔnje do dewje ke aw ngemje ta key polo Lubba, ke *saduseyenje teeje ingajede. ² Wungu ɔnde mba ne ke Piyar de ke Jan daw n-tojuje dewje ddem, mba Piyar de ke Jan n-paje dare dewje le na Jeju in horo nje-yoje te are dewje ke oyje a kinje horo nje-yoje te to. ³ Duwajede dilajede key-kula te ndereng lo-are, mba do loo kul ngaa. ⁴ A mare dewje banya banya horo dewje te ke tuka mbide ooje ne tar le Lubba le ooje mede te are kor nje-me-kunnje ase ne ke doro mi.

⁵ Lo are a, nje-kɔnje do Jiipije, ke tokuje, ke nje-kɔruje gel-ndu ke eeje Jurusalam mɔnje naa. ⁶ Ann ke to toku nje-polo Lubba, Kayipi, Jan, Alekejandere, ke nje-nujuje le toku nje-poloje Lubba toyn eeje teenn to. ⁷ Dare n-ddee ke Piyar, ke Jan node te ngaa n-dujude tar na: «Ddew singa-mɔngu te le na wase ke ri na bba aw ddaje ne ne neenn wa?» ⁸ Ndil-me-nda ddusu Piyar ngaa pa arede na: ⁹ «Nje-kɔn-bbeje, ke toku

dewje, n-dda maji ke nje-mete, a bbokone dewje aw dujuje ta gere ddew ke n-dda bba roe ddee ne maji le. ¹⁰ Sese toyn, ke dewje ke Ijarayel, maji kare e-gereje to, ke ri Jeju kiriste ke Najarete a dew neenn ar ne nose te ke ro ke maji neenn. Jeju ke e-toleje do kake dese te a Lubba ndole le. ¹¹ Ne a maketuruje le Lubba pa tar laa na: «N-to er ke esee nje-kɔsuje key e-mbeteje le aann. Er le tel ddee to singa gol key ke dungu nangê*.> ¹² Ne kara baa nase kajije, mba Lubba are mare ri dang do nange te ke a kase kajije ang. ¹³ Toke nje-gangeje sariya le Jiipije ooje ddew ke Piyar de ke Jan ke n-toje to dewje ke baa ke dewje ke gereje maketuru ang daw n-paje ne tar ke bbeel ang le a, gange singade. A n-gɔnjede n-gereje to to n-toje to nje-buwa-njaje le Jeju. ¹⁴ Ngaa daaje dew ke ar mɔrde te ke roe ddee maji le a, n-gereje tar ke da kilaje te ang.

¹⁵ Yeenn a, dunnje ndu kare Piyar de ke Jan n-teeje *lo dda tar te le Jiipije te le ke ddang. Ngaa duwaje do naa a, n-paje na: ¹⁶ Ddi a ja ddaje ke dewje neenn wa? Mba dede njaa n-ddaje ne-mori neenn are dewje ke Jurusalam toyn gereje ke maje. Ddew ke ja maynje ne tare goto. ¹⁷ Maji kare n-ddaje jare tare nja ke kete horo dewje te ang ngaa. Ja kin ke de kare n-bbar ri Jeju n-pa ne tar dare mare dew ang. ¹⁸ Nje-gangeje sariya le bbarje Piyar de ke Jan le ngaa paje arede kare n-paje tar wase n-tojuje ne ke ri Jeju ang. ¹⁹ A Piyar de ke Jan dilaje te na: «Ddi a to gate gate kem Lubba te wa? Koo tase wase koo ta Lubba wa? To tar lese kare ujaje keme! ²⁰ Ddew ke jeje neenn ja kutu ne taje do ne te ke joo ke kemje ddem ke mbije ddem goto.» ²¹ N-telje dinje ke de bbay a, dinyade mba dingaje mare tar ke a kase kunn ddew kare duwaje ne de ang. Mba dewje toyn aw ɔsuje gaji

* 3:23 3.23 Deterenome 18.15-18 * 4:11 4.11 Som 118.22

Lubba wɔju dɔ ne ke nday le. ²² Dew ke n̂-dda ne-mɔri dare rɔe ddee maji le bbale uta bbal dɔɔ.

Nje-me-kunnje dujuje Lubba

²³ Toke dinya Piyar de ke Jan a, daw dingaje nje-buwa-njaje lede ngaa dɔruje gel neje ke toku nje-poloje Lubba, ke tokuje paje arejede le. ²⁴ Goe te ke dooje tar lede le a, dede tɔyn njaa n̂-n̂-dujuje ke ndu ke kara baa: «Ebbejeje, Ei njaa e-dda dara, ke nange, ke ba, ke neje tɔyn ke toje te. ²⁵ Ei ke are Ndil-me-nda unda tar neenn ta kajeje Dabbiti te ke to nje-kula lei na:

<Mba ddi bba dewje aw unndaje ne bula ngaa daw dunguje ne tar me naa te baa wa?

²⁶ Nje-kɔn̂-bbeje tɔyn ke nangê neenn aw ooje taa naa ngaa toku mbayjeje mbɔnje naa mba ddaje dɔɔ ke Ebbe-dewje ddem, Mesi laa ddem.>†

²⁷ «Tɔkɔrɔ njaa, Erode de ke Ponse Pilate n̂-mbɔnje naa me bbe te neenn ke dewje ke gelde to Jiipije ang ddem ke Jiipije njaa ddem mba mbete ne Jeju ke to nje-kula lei ke maji tɔyn ke ila wubbu dɔe te ta kundae dang to Mesi. ²⁸ Toke baann a, n̂-ddaje dare ne tɔyn ke e-mɔse kete ddew singa-mɔngu te lei, ke ddew me-ndiki te lei le ddee to ne ke tɔkɔrɔ. ²⁹ Yeenn a, ke bbasine neenn, Ebbejeje, maji kare oo singa ke daw n̂-ddaje ke je bbo areje singa jee nje-kulaje lei are n̂-pa ne tar lei ke bbeel ang. ³⁰ Maji kare e-tɔju singa-mɔngu lei are rɔ-toje goto rɔ dewje te, are ne-mɔri, ke ne ke dum dɔ koo toje. Are nejeenn ddee toke baann ke ri Jeju ke to Nje-kula lei ke maji tɔyn.» ³¹ Toke n̂-dujuje Lubba n̂-tungaje a, nange yeke lo te ke n̂-mbɔnje naa teenn. Ndil-me-nda ddusude ngaa dunnje kutu pa tar le Lubba ke bbeel ang.

Nje-me-kunnje unguje ne-kingaje lede lo kara baa

† 4:26 4.26 Som 2.1-2

³² Me nje-me-kunnje ke banya le ke keje lede to kara baa. Dew kara horo de te pa na mare ne to le ne ke kare ne baa ang, mba dunguje ne-kingaje lede tɔyn dɔ naa te kara baa. ³³ Nje-kayn-kulaje aw paje tar naji ke singa-mɔngu nya wɔju dɔ tar kin le Ebbe-dewje Jeju horo nje-yoje te, ngaa toku me-maji le Lubba to dɔde te kara kara tɔyn. ³⁴ Dew ke ne due ee horode te ang, mba dewje ke eeje ke ndɔɔ wase key labbeje, ngaa ddeeje ke nare, ³⁵ unguje nɔ nje-kayn-kulaje te. Ngaa n̂-kayn naa nare dare na na kara inga ase kem ne ke due.

³⁶ Yeenn bba, mare dew ke ria na Jejebbe ke nje-kayn-kulaje aw bbareje na Barnabase ee ke teenn. Gel ri le na: «Nje-kula dingaw me dewje te». N̂-to dew ke gel Lebi te ke duje Sipere. ³⁷ Nee ke mare ndɔɔ ngaa n̂-labbe, n̂-ddee ke nare nungu nɔ nje-kayn-kulaje te.

5

Tar ngem le Ananiyase de ke Sapira

¹ Mare dingaw ke ria na Ananiyase de ke dene laa Sapira n̂-labbeje ndɔɔ lede tɔ. ² A Sapira ndiki te ke ngaweje Ananiyase are ɔru debbe nare le ngem ngaa aw ke kese aw ungu nɔ nje-kayn-kulaje te. ³ A Piyar pa na: «Ananiyase, mba ddi a inya are Satan ande mei te wa? Ere ngem are Ndil-me-nda, mba ɔru debbe nare ndɔɔ lei le e-ngem to lei. ⁴ Kete njaa kara ndɔɔ le to lei. Goe te ke e-labbe kara nare to lei tɔ. A baann bba keje dda ne ke to ke be ddee doi te wa? Yeenn to Lubba a ere ngem are bbo dewje ang.» ⁵ Toke Ananiyase oo tarjeenn le a tee oso nangê oy. Dewje tɔyn ke ooje tar yo le Ananiyase le bbeel ddade nya. ⁶ Ngann basanje ddeeje keje niinn Ananiyase le awje ne aw dubbje.

⁷ Ase ne ke kare muta goe te a, dene laa ddee ande dɔde te a, gere

ne kara do ne te ke tee le ang.
⁸ Piyar duje na: «Tɔkɔɔ njaa, kɔr nare ndoo lese ke e-labbeje le njaa neenn wa? E-pa arem moo.» N-pa nare Piyar na: «Tɔkɔɔ, kɔr nare njaann.»
⁹ Yeenn a, Piyar pa are na: «Baann bba ei ke ngawije unguje tar me naa te mba na Ndil le Ebbe-dewje wa? Oo: Dewje ke dubbuje ngawije a arje taa-key te neenn. Ei kara da kunnije kotu ne to.»

¹⁰ Kare teenn njaa, n̄-tee noso koy-gol Piyar te noy. Kake ngann basanje le andeje key a, dooje niinn dene le ngaa dunnje daw ndubbuje mbɔr ngaweje te. ¹¹ *Egilisi, ke dewje toyn ke ooje tar ne ke tee le bbeel ddade nya.

Nje-kayn-kulaje ddaje ne-mɔrije dang dang

¹² Nje-kayn-kulaje ddaje ne-mɔrije ke neje ke dum-do-koo nya nya horo dewje te. Dewje toyn ke ooje mede te mɔnje naa ko baranda te le Salomɔ. ¹³ Dewje aw paje tar lede maji njaa a, a dew kara tay mba kande horode te ang. ¹⁴ Dewje ke banya banya ke kɔrde aw ke kete ke kete horo dingawje te ddem deneje te ddem unnje mede are Ebbe-dewje ngaa dunguje do nje-me-kunnje te. ¹⁵ Dewje ddeeje ke nje-ro-toje ddewbɔ. Dilaje nje-ro-toje le do tiraje te wase do rakeje te. N-ddaje toke baann kare ta Piyar aw nday a, ndile baa njaa kara uru do mare nje-ro-toje te le. ¹⁶ Dewje banya banya inje ke me ngann bbeje te ke toje ngosi ke toku bbe ke Jurusalam ddeeje to. Dotoje nje-ro-toje, ke dewje ke ndilje ke majang ulaje kemde ndoo n̄-ddeeje ke de ngaa dede toyn rɔde ddee maji.

Duwa nje-kayn-kulaje dungude key-kula te

¹⁷ Lo teenn, me dda toke nje-polo Lubba, ke nje ke mbɔre te ke eeje me kuwa-do-naa te le *Saduseyenje

ngaa dinje, ¹⁸ duwaje nje-kayn-kulaje le dungujede key-kula te ke n̄-dda mba dewje toyn. ¹⁹ A mare anji le Ebbe-dewje ddee til te toru ta key-kula are n̄-teeje, ngaa pa arede na: ²⁰ «Awje aw arje me key-polo-Lubba te ta e-paje tarje toyn ke wɔju do tar tebbe neenn areje dewje ke banya.»

²¹ Nje-kayn-kulaje le ooje tae ngaa lo a ta kare a dawje me key-polo-Lubba te ngaa n̄-tojuje ne.

Toke nje-polo Lubba ke nje ke mbɔre te bbarje tokuje kare duwaje do naa lo dda tar te le Jiipije te le Jiipije. Ngaa, dulaje key-kula te kare n̄-ddeeje ke nje-kayn-kulaje le. ²² A dewje ke dulade le teeje key-kula te a, ingaje nje-kayn-kulaje le me sururu te le ang. Nje ke dulajede le telje aw paje arejede na: ²³ «Joo ta key le a to ke lo kute ke maje. Nje-ngemje ta key-kula le kara arje lokula te lede. A joru ta key le a, joo dew kara me te ang.»

²⁴ Nje-kɔn do dewje ke aw ngemje ta key polo Lubba, ke toke nje-poloje Lubba ooje tarjeenn le a, tar ikide sel wɔju do nje-kayn-kulaje le ngaa n̄-paje na: «Ddi a dda ne wa?» ²⁵ A mare dew ddee pa arede na: «Dewje ke ilajede key-kula te le a, arje me key-polo-Lubba te ngaa aw tojuje ne dewje.» ²⁶ Yeenn a, nje-kɔn do dewje ke aw ngemje ta key key-polo-Lubba le aw ke nje-kulaje laa ngaa daw n̄-ddee ke nje-kayn-kulaje le, a n̄-dda ke de singa ang. N-bbeelje mba dewje a tilajede ke er toljede.

²⁷ Goe te ke n̄-ddee ke de a, dawje ke de lo dda tar te le Jiipije ngaa toku nje-polo Lubba dujude na: ²⁸ «Junndu ngeng nya jarese kare e-toju ne ke ri neenn ang. A ye a ne-toju lese taa me bbe ke Jurusalam toyn neenn ngaa aw ddaje kare tar yo le dingaw neenn uwa doje.» ²⁹ Piyar de ke nje-kayn-kulaje le dilaje te na: ³⁰ «Koo ta Lubba maji uta koo ta dewje. Lubba le kajeje are Jeju ke e-toje do kake-dese te ngaa e-toleje le in horo nje-yoje te. ³¹ Lubba le unne

undae do ji-kole te to toku mbayje ddem nje-kaji dewje ddem. Baann bba kare ngann Ijarayelje ingaje ddew ta turu ddew lede ddem, kare tar majang lede oru dode te ddem. ³² Jeje ddem, Ndil-me-nda ke Lubba are dewje ke ooje tae ddem, n-toje to nje-tar-naji neje ke teeje le.»

³³ Toke nje ke lo dda tar te le Jiipije le ooje tar ke nje-kayn-kulaje paje le a, ungu onde ngaa n-ndikije kare n-tolde. ³⁴ A mare parijiyen ke ria na Gamaleyel ke to nje-koru gel ndu ke dewje ndikije tar laa nya ee lo dda tar teenn le. Nin taar nunn ndu kare n-teeje ke nje-kayn-kulaje le ddaka ngaji. ³⁵ Ngaa n-pa nare nje-ddaje tarje le na: «Ngann Ijarayelje, ooje ke maje bba ta e-ddaje ne ke dewje neenn. ³⁶ Mba me ndoje te neenn, jooje Tedase ke oo roe to dew ke ngeng nya unda lo tee. Ngaa dewje ase ne ke kor so unnje goe. A n-tole ngaa nje ke unnje goe le sarenje naa are dew kara nayn ang. ³⁷ Goe te a, Judase dew ke Galile unda lo tee, bbal te ke daw dunda ne ri dewje me maketuru te mba gere ne korde. N-dda nare dewje unnje goe. A n-tole ngaa nje ke unnje goe sarenje naa. ³⁸ Bbasine m-pa marese, undaje kemse dode te ang, inyajede areje dawje. Bbo ne ke n-ndikije ta dda wase ne ke daw n-ddaje neenn in ddew te le dewje baa a, a kunda ngange. ³⁹ Bbo ne ke n-ndikije ta dda wase ne ke daw n-ddaje neenn in ddew te le Lubba a, a kokuje ddewe pin. Areje Lubba oose to dewje ke aw ddaje saa ddo ang.» Nje-ddaje tarje le ndikije go tar laa le ngaa, ⁴⁰ n-bbarje nje-kayn-kulaje le, dundajede ke ndey, darede ndu kare n-paje tar ke ri Jeju ang ngaa dinyade. ⁴¹ Nje-kayn-kulaje le teeje lo dda tar te le Jiipije le ddaka ke ro-neel mba Lubba oode to dewje ke ase kare dula kemde ndoo waju do ri Jeju. ⁴² Ke ndo toyn me key-polo-Lubba te wase me keyje te kara dew rode toju tar ang ddem, dew rode

kila mber-Tar ke maji le Jeju ke to Mesi ang ddem.

6

N-mbere dewje siri kare uma nje-kayn-kulaje

¹ Do ndoe teenn, kor nje-njaje go Jeju te aw ke kete kete. Jiipije ke aw paje tar gereke aw ewnje rode ke ri dede ke n-toje to Ebereje njaa. Mba ke ndo toyn bbo ebereje le aw kaynje ne-kusa dene-ndubbaje a, oruje kem dene-ndubbaje lede. ² Nje-kayn-kulaje ke doku gire joo le bbarje nje-njaje go Jeju te ngaa paje na: «To maji kare jeje neenn n-tusuje tar le Lubba jinyaje a, jaw mba dda kula ne-kayn ang. ³ Be a, ngakomje, e-mbereje dewje siri horose te ke dewje aw paje tar lede maji, dewje ke Ndil, ke kem-kare ddusude areje jinyaje kula neenn jide te. ⁴ A Jeje, ja kunn roje mba kula duju Lubba, ke kula toju tar le Lubba.» ⁵ Dewje ke mbonje naa le toyn ndikije go tar ke nje-kayn-kulaje paje arede le. Yeenn a, dewje ke n-mberede to: Etiyenn ke koo me te laa bo nya ddem, Ndil-me-nda dduse ddem, Pilipi, Porokor, Nikanor, Timo, Parmenase, ke Nikolase ke to dew ke Antiyose ke aw bbeel Lubba le Moyije. ⁶ N-ddeeje ke dewje ke siri le no nje-kayn-kulaje te le dare n-duju lubba dode te ddem, dila jide dode te ddem.

⁷ Tar le Lubba nja ke kete kete ngaa kor nje-njaje go Jeju te aw ke kete ke kete me bbe te ke Jurusalam. Nje-poloje Lubba ooje mede te toke banya.

Dewje uwaje Etiyenn

⁸ Me-maji le Lubba ke singamongu laa to do Etiyenn te are n-dda ne-morije, ke neje ke dum do koo ndang ndang horo dewje te. ⁹ Mare Jiipije ke inje Sirene, ke Alekejandiri ke aw mbonje naa key-mbon-naa te le Jiipije ke daw n-bbarde na «Nje ke teeje ko bbere te», ke nje ke inje nange te ke Silisi, ke nje ke Aji aw

maynje tar ke Etiyenn. ¹⁰ A tar kem-kare laa ke naw *ñ*-pa ddew te le Ndi-me-nda le uta dode. ¹¹ Yeenn ngaa dareje nare dewje mba kare paje na: «Joo Etiyenn lo taji ri Moyije te, ke lo taji ri Lubba te.» ¹² Baann bba ddsuje kutu dewje, kutu tokuje, ke kutu nje-koruje gel ndu dare duwa Etiyenn ke singa ngaa daw saa lo dda tar te. ¹³ N-ddeeje ke nje-tarnajije ke toje to nje-ngemje dare paje na: «Ke ndo toyn njaa dingaw neenn aw pa Tar ke maji ang do key-polo-Lubba te ke maji toyn ddem, do ndu te ke Lubba are Moyije ddem. ¹⁴ N-pa na Jeju ke to dew ke Najarete a tuju key-polo-Lubba, ngaa a turu nje-bbeje ke Moyije inya areje are joo ke mbije.»

¹⁵ Kem nje-dda tarje toyn to ke do Etiyenn te ngaa dooje keme a, toke kem anji.

7

Etiyenn oru gel tar no nje-ddaje tar te

¹ Toku nje-polo Lubba duju tar Etiyenn na: «Tar ke daw *ñ*-pa doi te neenn to tar ke tokoro wa?» ² Etiyenn ila te na: «Ngakomje, boydede, ooje tar neenn. Kete bba kare bojeje Abaraham ddee lo te ke Karan a, Lubba ke to Nje-ndoko tee ingae kare te ke nisi ne nange te ke Mejopotami, ³ ngaa *ñ*-pa nare na: «Otu nange te lei, me nujuje te lei bbo aw nange te ke ma toji.»* ⁴ Yeenn a, Abaraham otu nange te le dewje ke Kalde ngaa aw isi lo te ke Karan. Go yo te le bojeje a, Lubba are *ñ*-ddee nange te ke e-ddaje bbe te bbasine neenn. ⁵ Lubba are mare lo Abaraham kara nange te neenn ang, ngonn lo ke a kase kila gol dew njaa kara nare ang. Nee ke ngonn ang njaa, a Lubba unn ndu ta kare nange le, ke nje ke gele te. ⁶ Lubba pa na: «Nje ke geli te a ddaje bbe nange te ke dang. Da kuwade bbere te ngaa da kula kemde ndoo

mba bbal kor dodo. ⁷ A ema Lubba, ma gange sariya do nje-bbeje te ke uwajede bbere te le. Goe te bba da teeje ko bbere te le, ta da polom lo te neenn.»† ⁸ Lubba osu saa dodo ddew kuja motu te. Yeenn a, Abaraham uju Ijake ngaa ndo jijoo laa a, uja ganja. Ijake dda baann ke Jakobbo, ngaa Jakobbo dda ddew kara baa ke nganne ke doku gire joo ke toje to kajejedede.

⁹ «Me dda kajejedede le woju do ngokonde Jejebbe ngaa duwaeje *ñ*-labbeje dare daw saa Ejipite. A Lubba ee saa. ¹⁰ Nore dann nekem-to-ndooje te dang dang ke ddae ngaa nare kem-kare ddem *ñ*-dda nare Parawon ke to toku mbayje ke Ejipite ooe maji keme te ddem. Toku mbayje le undae to nje-kon do nange ke Ejipite ddem, to nje-ngem neje toyn ke me key te laa ddem. ¹¹ Toku bbo oso nange te ke Ejipite, ke nange te ke Kanaa are kem-to-ndoo dda dewje nya. Kajejedede ingaje ne ta kusa ang. ¹² Toke Jakobbo ooje na ne-kusa to Ejipite a, nula kajejedede gol kara. ¹³ Gol joo laa ke nulade a, Jejebbe dda are ngakoenje gereje ngaa Parawon gere nujuje le Jejebbe to. ¹⁴ Yeenn a, Jejebbe ula are *ñ*-ddee ke bojeje Jakobbo, ke nje-nujuje laa toyn. Korde toyn ase dosiri gire mi. ¹⁵ Jakobbo aw Ejipite le ngaa oy nunn, ne ke kese kajejedede toyn. ¹⁶ Doto niinnde daw ne bbe te ke Sisem *ñ*-dubbude buwa-yo te ke Abaraham ndoko ke nare ji ngann le Emor te ke to dew bbe te ke Sisem.

¹⁷ «Toke ndo ke Lubba a ta dda ne ke nunn ndue nare Abaraham ta dda ddee ngosi a, kor ngann Ijarayelje ke Egipite le aw ke kete kete, ¹⁸ ndereng ndo ke mare toku mbayje ke siki ke gere Jejebbe ang unn kutu kon do nange ke Egipite. ¹⁹ Toku mbayje le ere nje ke leje ngaa *ñ*-dda kajeje maji ang. Nare *ñ*-tusuje ngann engutayje lede dinyade kare oyje. ²⁰ Do ndo te jeenn le a, duju Moyije. N-kura kem Lubba

* 7:3 7.3 Jenese 12.1 † 7:7 7.7 Jenese 15.13-14

te. N̄-ngeme key le b̄oje mba nayn muta. ²¹ Goe te ke n̄-tuse dinyae a, ngonn le Paraw̄on ke dene unne ngeme toke ngonne njaa. ²² N̄-t̄ju Moyije kem-kare le dewje ke Ejipite are naw n̄-pa tar ke ndu ke m̄ngu ddem, n̄-dda ne ke singa ddem.

²³ «Toke ninga bbal d̄s̄o a, keje kaw koo ngak̄oen Ijarayelje ddee d̄e te. ²⁴ Naw ngaa noo ngok̄oen ke mare dew ke Ejipite ddae maji ang a, nayn nḡoru-dd̄o laa ngaa nunda dew ke Ejipite le n̄-t̄le. ²⁵ Neje to ngak̄oenje a gereje to ddew te laa a Lubba a k̄oru ne de k̄o bbere te. A ngak̄oenje le gereje ang. ²⁶ Nd̄o kara goe te a, Moyji oo ngann Ijarayelje joo aw dd̄oje naa. Ngaa n̄-ndiki ta dda kare dunguje naa te. N̄-pa narede na: «Ngak̄omje, e-toje to ngak̄on naa a mba ddi bba aw ddaje naa maji ang wa?» ²⁷ A ne ke naw n̄-dda nje-mare maji ang le nuta Moyije le ke ddang ngaa n̄-pa na: «Na bba undai to t̄oku-mbay ddem, nje-gange sariya ddem d̄oje te wa?» ²⁸ E-ndiki ta t̄olum toke e-t̄ol dew ke Ejipite takene le wa?» ²⁹ Toke Moyije oo tar le baann a, ayn aw iya r̄oe bbe-mba te nange te ke Madinya. Ngaa nuju ngannje ke dingaw joo keteenn.

³⁰ «N̄-dda bbal d̄s̄o a, mare anji tee ingae me k̄or te d̄o er Sinay te. Anji le ee me ber-kam te ke aw ̄n puru. ³¹ Ne ke Moyije oo le gange singae. Toke n̄-ddee nḡosi ta tenn koo a, noo ndu Ebbe-dewje ke aw pa tar na: ³² «M-to Lubba le kajedede, ke to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, ke Lubba le Jakobbo.» Moyije isa ngaa ndiki ta kaa lo ang. ³³ Yeenn a, Ebbe-dewje pa are na: «E-t̄oru ne-ḡol ke goli te mba lo ke ar te neenn to lo ke maji t̄oyn. ³⁴ T̄ok̄or̄o moo ndoo le dewje lem aw ooje Ejipite ngaa moo ndu s̄om lede are m-ddee ta k̄orude k̄o bbere te. Ke bbasine neenn, aw, mba m-ndiki ta kulai Ejipite.»

³⁵ «Moyije ke ngann Ijarayelje mbeteje ngaa paje areje na: «Naa bba undai to t̄oku-mbay ddem, nje-gange sariya ddem d̄oje te wa?» Ne a Lubba ulae to t̄oku-mbay ddem, nje-k̄orude k̄o bbere ddem ddew te le anji ke Moyije ooe me ber-kam te. ³⁶ Ne a n̄orude n̄-tee kede me bbe te ke Egipite ddew ne-m̄orije te, ke ne dum-d̄o-koo te me bbe te ke Egipite ddem, me t̄oku ba-kate te ddem, ke me k̄or te ddem bbal d̄s̄o. ³⁷ Ne ke Moyije le a, n̄-pa nare ngann Ijarayelje na: «Lubba a k̄oru ngok̄ose horose te to mare nje-kila mber-tar le Lubba to ke ema neenn.»‡ ³⁸ Ne a, kare te ke dewje aw uwaje ne d̄o naa me k̄or te nar horo kajejedede te ke anji ke aw pa saa tar d̄or er te ke sinay. Ne a, n̄-taa tar ke are tebbe le nareje.

³⁹ «A kajejedede le ndikije ta kooje ta Moyije ang, n̄-mbeteje ngaa, mede ndiki ta tel kaw Ejipite. ⁴⁰ N̄-paje dareje Ar̄on na «E-dda mare k̄orje ke a k̄oruje n̄oje areje, mba ne Moyije ke are n̄-tee ke je me bbe te ke Ejipite le, n̄-gere ne ke ingae ang. ⁴¹ Yeenn a, n̄-ddaje ngon̄n̄-da to k̄or lede d̄o nd̄oje teenn ngaa dareje ne-polo ddem, d̄osuje gaji ne ke n̄-ddaje ke jide le ke r̄o-neel ddem. ⁴² Mba yeenn a, Lubba inyade are n̄-poloje neje ke aw ndoko me dara te ddew kara baa toke n̄-dda tare me maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba na:

«Ngann Ijarayelje, bbal d̄s̄o ke e-ddaje me k̄or te le ema a e-ddeeje ke daje ke neje ke to ne-polo aremje wa?

⁴³ Otoje key tande k̄or ke ria na Moloke, ke endeterenden le k̄or lese ke ria na Repan, neje ke e-ddaje to k̄orje ta polode le.

Mba yeenn a, ma kaw kese giri Babil̄one te.»§

⁴⁴ Kajeje eeje ke key tande ke maketuru d̄on̄o to te me k̄or te. Moyije dda key-tande le are to ddew kara baa ke ye ke Lubba unn ndu

are kare n̄-dda. N̄-dda nare to ddew kara baa ke ye ke Lubba t̄oje are noo. ⁴⁵ Goe te ke nje ke go kajeje te ingaje key-tande le a Josuwe unn n̄ode are dawje ne nange te ke duwaje ji dewje te ke toje to Jiipije ang n̄-taje mba Lubba tubba dewje le n̄ode te. Key-tande le nayn teenn ndereng k̄oñ-bbe te le Dabbiti. ⁴⁶ Lubba oo Dabbiti maji keme te ngaa Dabbiti duje kare nare ddew n̄-dda key nare Lubba le Jakobbo. ⁴⁷ A Salom̄ a dda key le are Lubba. ⁴⁸ A Nje-kisi ddotu dara te isi me key te ke ji dew dda ang. Ddew kara baa toke nje-kila mber-tar le Lubba pa na:

⁴⁹ <Ebbe-dewje na: Dara to ngende-mbay lem, nange to lo kungu golum a key ddi bba a ta ddaje karem wa? Wase lo ddi bba a to lo kuwa-r̄o lem wa?

⁵⁰ Ema njaa m-dda nejeenn t̄oyn ke jim ang wa?>*

⁵¹ «See nje-d̄o ketereje, sese ke lubba bbase a areje mese ketere ngaa ooje ne-bbar laa ang, a aw e-mbeteje tar le Ndil-me-nda ke nd̄o t̄oyn. E-toje ddew kara baa ke kase. ⁵² Nje-kilaje mber-tar le Lubba ke dda bba kase ddaje kede singa ang wa? Kase t̄olje nje ke aw ilaje mber le dew ke gate gate kete bba kare n̄-ddee. A bbase sese njaa kara e-labbeje dew ke gate gate le ngaa e-toleje. ⁵³ Ingaje ndu ke Lubba ula ne anjije ke maje, a e-ddaje kula ke turu ndu le ang.»

N̄-tila Etiyenn ke er n̄-tole

⁵⁴ Nje ke eeje lo-dda tar le ooje tarjeenn le a, wungu ɔnde ngaa n̄-ngerje ngangede mba wungu ɔnde d̄o Etiyenn te. ⁵⁵ A kem ne Etiyenn ke Ndil-me-nda dduse le to ke dar̄a. Noo ndoko le Lubba ngaa noo Jeju ke ar d̄o-ji k̄ol Lubba te. ⁵⁶ N̄-pa na: «Ooje, maw maa me dara ke teeyn, ke ngonn le dew ke ar taar d̄o-ji-k̄ol Lubba te.» ⁵⁷ Dewje le utuje mbide uruje ne ekii ke taar. Goe te a, dede

t̄oyn njaa dinje naa te duruje d̄oe te. ⁵⁸ N̄-nd̄oreje n̄-teeje saa ke ddang me bbe te ngaa n̄-tilaeje ke er n̄-tole. Nje-tar najije ke undaje tar d̄oe te le unguje kubbuje lede n̄o mare basan te ke ria na S̄ol kare n̄-ngem. ⁵⁹ Kare te ke daw n̄-tilaje Etiyenn ke er le a, Etiyenn le duju Lubba na: «Ebbemje Jeju e-taa kewn lem.» ⁶⁰ Goe te a Etiyenn le ungu mekeje ḡole nanḡe ngaa uru ekii ke taar na: «Ebbemje, unda tar majang neenn d̄ode te ang.» Go tar teenn njaa a noy.

8

¹ S̄ol to kara le dewje ke unguje tar gel nje-tolje Etiyenn te.

Ne-singa ke inga nje-me-kunnje

D̄o nd̄oe teenn njaa, dewje ulaje kem Egilisi ke Jurusalam ndoo. Nje-me-kunnje sarenje naa d̄o nange te ke Jude, ke Samari a nje-kayn-kulaje a naynje. ² Dewje ke aw bbeelje Lubba dubbuje Etiyenn ngaan n̄-noeje nya. ³ A S̄ol unn kutu tuju Egilisi. Nande me keyje te, nuwa dingawje ke deneje ke singa ngaa nungude key-kula te.

Pilipi t̄oju tar Samari

⁴ Dewje ke sarenje naa le awje aw tojuje Tar ke maji ke lo lo. ⁵ Yeenn a, Pilipi tee aw mare bbe te ke Samari ngaa t̄oju dewje tar le Kiriste. ⁶ Nje-bbeje ke ddeeje toke banya le njaa t̄oyn aw tukaje mbide aw ooje ne tar le Pilipi le. Mba dooje tar ne-m̄ori ke naw n̄-dda ke mbide ddem dooje neje le ke kemde ddem. ⁷ Ndilje ke maji ang banya banya teeje ke dewje te ke ddang. Daw n̄-teeje a duruje ekii ke taar. Ngaa dewje nya ke r̄ode oy, ke nje-meteje ddeeje maji. ⁸ Dewje ke me bbe teenn le isije ke koko nya.

⁹ Mare dew ke ria na Sim̄o isi me bbe teenn lew baa. N̄-to nje-kuma ke aw dda neje ke aw dum d̄o dewje t̄oyn ke nange te ke Samari. N̄-dda r̄oe to dew ke ngeng nya. ¹⁰ Ngannje,

* 7:50 7.50 Ejay 66.1-2

ke nje ke tōku, dewje tōyn ooje tae nya. Dewje paje na: «Dew neenn to singa-mōngu ke in rō Lubba te ke daw n̄-bbar na Tōku singa-mōngu.»

¹¹ Dooje tae nya mba n̄-dda neje ke dum dōde bbal banya nya ddew ne-kumaje te laa ke naw n̄-dda. ¹² A dewje tōyn, dingawje, ke deneje ke ooje mede te ke Tar ke maji ke Pilipi tōju dō bbe-kōn te le Lubba ddem, dō tar te le Jeju-Kiriste ddem, ingaje batem. ¹³ Simō njaa kara oo mee te tō ngaa n̄-ddae batem. Ninya go Pilipi ang ngaa. Noo tōku ne-mōrije, ke neje ke dum-dō-koo ke Pilipi aw dda le a gange singae.

¹⁴ Toke nje-kayn-kulaje ke naynje Jurusalam ooje na nje-bbeje ke Samari taaje tar le Lubba le a, dulaje Piyar de ke Jan nange te ke Samari le. ¹⁵ Toke n̄-teeje nange te Samari le a, n̄-dujuje Lubba wōju dō dewje ke Samari kare dingaje Ndil-me-nda. ¹⁶ Mba Ndil-me-nda ddee dō mare dew te ke Samari kara ang bbay. Ne ke dingaje njaa a to batem ke n̄-ddade ke ri Ebbe-dewje Jeju. ¹⁷ Yeenn a, Piyar de ke Jan dilaje jide dōde te ngaa dingaje Ndil-me-nda.

¹⁸ A kake Simō oo to nje-kayn-kulaje ilaje jide dō dewje te a ingaje Ndil-me-nda a, n̄-ndiki ta karede nare. ¹⁹ ngaa n̄-pa na: «Aremje singa neenn tō ta bbo dew njaa mila jim dōe te a, inga Ndil-me-nda.» ²⁰ A Piyar ilae te na: «Maji kare oy ke nare lei tōyn mba oju to a kase ndoko ne-kare baa le Lubba ke nare. ²¹ Mare ne ke to lei wase ne ke osoi te kara to neenn ang. Mba keje lei to gate gate kem Lubba te ang. ²² Inya keje lei, ke maji ang lei ta e-duju Ebbe-dewje kare ta ddew to a nōru tar kejeje ke maji ang le dōi te. ²³ Tōkōrō njaa moo a, bbo ke maji ang ke to enga kinga ne ddusu mei ngaa e-to bbere le ne-dda ke maji ang. ²⁴ Simō ila te na: «Sese njaa, e-dujuje Ebbe-dewje wōju dōm bba kare ne ke e-paje neenn ddam ang.

²⁵ Goe te ke Piyar de ke Jan n̄-paje tar naji ngaa dilaje mber-tar le Edde-dewje a, n̄-telje ke Jurusalam ngaa dilaje mber Tar ke maji ke me bbeje te nya nange te ke Samari.

Tar le Pilipi de ke dingaw ke nange te ke Etiyopi

²⁶ Mare anji le Ebbe-dewje pa are Pilipi na: «Unn ddew ke aw ke dagoo, ke in Jurusalam ke Gaja. Kare teenn dew ee dō ddew te le ang. ²⁷ Pilipi le otu ke ngōru aw ngaa, ninga mare dingaw ke ddew. Dew le to *enuku, n̄-to dew ke Etiyopi. N̄-to tōku dew ke aw ngem ne-kingaje le Kandase ke to tōku-mbay-dene ke Etiyopi. Dingaw le ddee Jurusalam mba polo Lubba, ²⁸ ngaa aw tel ke bbê laa. Nisi me sarete te laa naw n̄-tura maketuru le Ejayi ke to nje-kila mber-tar le Lubba. ²⁹ Ndil pa are Pilipi le na: «Aw ke ngōru aw inga sarete toonn.»

³⁰ Pilipi ayn ngōru aw inga sarete le ngaa oo ndu dingaw ke Etiyopi ke aw tura maketuru le Ijayi. Pilipi duju tar enuku le na: «E-gere tar ke aw e-tura me maketuru te neenn njaa wa?» ³¹ Dingaw le ila te na: «Toke dew umam ang a, ma gere tar le toke baann wa?» Yeenn a, n̄-bbar Pilipi le kare aal sarete le isi mbore te. ³² Tar ke me maketuru te ke naw n̄-tura le toke be:

«N̄-to ddew kara baa ke bate ke daw saa ta kuja gōse,
n̄-to toke ngonn bate ke daw duja biien a nō ang.
Nōru tae n̄-pa ne tar ang.

³³ N̄-ddae dare n̄-ddee to ne ang ngaa dare naji laa ang.
Na a kase kōru gel nje ke gele te wa?
Mba n̄-dda dare tebbe laa ke dō nange te unda ngange.»*

³⁴ Enuke le pa are Pilipi na: «M-wali nya, e-pa arem moo. Naa njaa gate a nje-kila mber-tar le Lubba le aw pa tar laa neenn wa? To tar laa njaa wase tar le mare dew ke dang wa?» ³⁵ Yeenn a, Pilipi unn kutu pa tar dō tar te ke enuku le tura me

* 8:33 8.33 Ejayi 53.7-8

maketuru te neenn le bba tɔju ne Tar ke maji le Jeju are. ³⁶ Toke daw dawje bbay a, n̄-teeje ta mare maann te ngaa enuku le pa na: «Maann a to neenn a, ddi a ɔku ddew kare minga batem wa?» ³⁷ [Pilipi pa are na: «Toke unn mei tɔyn are Jeju a, ase kinga batem». Dingaw le pa na: «Moo mem te to Jeju to Ngonn le Lubba.»]† ³⁸ N̄-duju nare Sarete le ar lo kara ngaa Pilipi de ke enuku le joo kem n̄-ddisije dawje me maann te ngaa Pilipi ddae batem. ³⁹ Toke dinje me maann te le n̄-teeje a, Ndil le Ebbe-dewje unn Pilipi ɔtu ne are Enuke le ooe ang. A Enuke le aw lo laa ke koko. ⁴⁰ A ne Pilipi n̄-tee nange te ke Ajote ngaa n̄-tɔju Tar ke maji me bbeje te tɔyn ke ddew ddew n̄-tee ne bbe te ke Sejure.

9

Ebbe-dewje Jeju bbar Sol

¹ Kare teenn, keje dda singa, ke keje tɔl nje-njaje go Ebbe-dewje te dɔɔ nayn me Sol te. Yeen a naw rɔ tɔku mbayje te le nje-poloje Lubba ² n̄-duju maketuruje ta kaw ne kare nje ke key-mbɔ-naaje te ke Damase. Maketuru le a kunn ddew kare ta, toke ninga mare dewje ke toje to deneje wase dingawje ke aw unnje ddew le Ebbe-dewje, n̄-tɔde n̄-ddee ke de Jurusalam.

³ Toke Sol le ee ddew boo ngaa tee ngosi ke bbe ke Damase a, kem naa te neenn njaa lo ndoko darâ uru dɔe te gukue. ⁴ N̄-tee noso nangê ngaa noo mare ndu dew pa saa tar na: «Sol, Sol mba ddi bba aw e-ddasem singa wa?» ⁵ Sol le ilae te na: «Ebbe-dewje, ei na wa?» Ndu dew le ilae te na: «Ema Jeju aann, ema a aw ddasem singaann. ⁶ A in taar ande me bbe te neenn a da tɔji ne ke maji kare e-dda.»

⁷ Nje-buwa-kaw-loje laa arje baa nding nding ngaa bbeel ddade. Dooje ndu dew ke aw pa tar le a dooje dew kara ang. ⁸ Sol in taar,

teyn keme a oo lo ang. Duwa jaa bba dande saa me bbe te ke Damase. ⁹ Keteenn, noo lo ang, nusa ne ang, nay maann ang ndɔ muta.

¹⁰ Mare nje-nja go Jeju te ria na Ananiyase ee me bbe te ke Damase le. Ebbe-dewje bbare ke ni na: «Ananiyase!» N̄-ndiki te na: «Me neenn Ebbemje!» ¹¹ Ebbe-dewje pa na: «Aw ddew te ke daw n̄-bbar na ddew ke ndɔju, ta ande me key te Judase dew ke bbe te ke Tarse ke ria na Sol. Naw n̄-duju Lubba teenn. ¹² Ke ni sol le oo mare dew ria na Ananiyase ande key ngaa ila jia dɔe te kare noo lo.» ¹³ Ananiyase le ila te na: «Ebbemje, dewje nya paje tar neje ke maji ang tɔyn ke dew neenn dda ke dewje lei ke to nje-me-kunnje Jurusalam ke nageenn baa. ¹⁴ Neenn njaa kara, tɔku nje-poloje Lubba areje ddew kare nuuwa dewje tɔyn ke aw bbarje rii n̄-tɔ dewje tɔyn ke bbarje rii.» ¹⁵ A Ebbe-dewje pa na: «Aw, mba dew neenn le to dew ke munda dang kare n̄-dda nare dewje ke toje to Jiipije ang, ke tɔku-mbayje lede, ke ngann Ijarayelje gereje rim. ¹⁶ Ema njaa ma tɔje ne-kem-to-dooje tɔyn ke a ddae wɔju dɔ rim.»

¹⁷ Yeenn a Ananiyase le aw ngaa ande key le, ila jia dɔe te nga pa na: «Sol, ngokom, Ebbe-dewje Jeju ke ingai ddew te ke aw e-ddee ne ulam rɔi te kare e-tel oo lo ddem, kare ta Ndil-me-nda ddusi ddem.» ¹⁸ Kem naa te neenn njaa ne ke to ke le gondojeenn in keme te gayn nangê ngaa noo lo. Yeenn ngaa ni taar ninga batem. ¹⁹ Go ne-kusa te ke nusa a, n̄-tel ninga singa.

Sol ila mber Tar ke maji bbe te ke Damase

N̄-dda ndɔ ngaji rɔ nje-njaje go Jeju te ke eeje bbe te ke Damase. ²⁰ Njange njange baa a, Sol aw ila mber key mbɔn̄-naaje te le Jiipije na Jeju to Ngonn le Lubba. ²¹ Dewje tɔyn ke ooje tar le Sol le arje nding nding ngaa paje na: «Dew neenn a

† 8:37 8.37 Tar neenn to me dɔngɔr maketuruje te ke duja ke jide ang.

aw ula kem dewje ke aw bbarje ri Jeju ndoo me bbe te ke Jurusalam ang wa? N-ddee neenn ta kuwa nje-me-kunnje tōde kaw ke se kare tōke nje-polo Lubba ang wa?»

²² A Sōl le aw ubba ke kete kete me tarje te ke naw n̄-tōju are Jiipije ke bbe te ke Damase ooje tar kara ta pa ang kare te ke naw n̄-tōju ke ddaka to Jeju to Mesi njaa.

²³ Ndō nya nday ngaa goe te a, Jiipije le unguje tar me naa te mba tōlje Sōl. ²⁴ Tar le oso mbi Sōl te. Daw n̄-ngemje ta ndokoje ke dila n̄-guku ne dō bbe le til, ke kare ta tōle. ²⁵ A, mare ndō til te, nje-njaje goe te uwaeje ilaeje me kare te ngaa ulaeje ddaka ke dō ndoko.

Sōl aw Jurusalam

²⁶ Toke Sōl le tee Jurusalam a, sange ddew ta kande horo nje-njaje go Jeju te, a dede tōyn njaa n̄-bbeeje to bbeel mba dooje to n̄-to nje-nja go Jeju te ke tōkōrō ang. ²⁷ Yeenn ngaa Baranabase uwa Sōl le aw saa rō nje-kayn-kulaje te ngaa, nōru gel ddew ke Sōl oo ne Ebbe-dewje dewbō ngaa Ebbe-dewje pa saa tar, ke ddew ke Sōl pa ne tar le Jeju ke bbeel ang are dewje me bbe te ke Damase. ²⁸ Unn kute keteenn njaa, lo tōyn ke nje-kayn-kulaje aw awje te me bbe te ke Jurusalam a, naw ke de naa te naa te. Naw n̄-tōju tar ke ri Jeju ke bbeel ang. ²⁹ Naw n̄-pa tar ke Jiipije ke aw paje tar gereke ngaa naw n̄-mayn ke de tar, a dede daw n̄-sangeje ddew ta tōle. ³⁰ Toke nje-me-kunnje gereje tare a, dawje saa Sejare ngaa dulaeje Tarese. ³¹ Dō ndōje teenn, ddekeke to me Egiliseje te tōyn ke toje nange te ke Judee ke, Galate ke Samari. Egilisi aw sange ke kete kete, nje-me-kunnje aw ddaje bbeel le Ebbe-dewje ngaa kōrde aw ke kete kete ddew singa te le Ndil-me-nda.

Piyar ōru rō-to rō Ene te

³² Piyar aw nja ke dō bbe dō bbe. Mare ndō a, n̄-tee dō nje-ko-meteje ke bbe te ke Lida. ³³ Lo teenn, ninga

mare dingaw ke rōe oy ngaa to tuwa-rō-to te nangē bbal jijoo. Ria na Ene. ³⁴ Piyar pa na: «Ene, Jeju Kiriste ōru rō-to rōi te. In taar bbo ei njaa e-mōse dō tuwa lei.» Kem naa te neenn njaa nin taar. ³⁵ Dewje tōyn ke bbe te ke Lida, ke dewje tōyn ke ndake lo te ke Sarōn ooje mede te ke Ebbe-dewje.

Piyar ndōl Tabbita ke oy

³⁶ Me bbe te ke Jope, mare dene ke to nje-nja go Jeju te ee teenn. Ria na Tabbita wase Dōrkase. Kande ri le na: Kōn mbur. Kula ke maji dōrō a n̄-dda ngaa naw nare ne nje-ndooje ddem. ³⁷ Dō ndōje teenn, rōe toe ngaa noy. N̄-toko ninne ngaa dila me key te ke to dō mare te taar. ³⁸ Nje-njaje go Jeju te ke eeje bbe te ke Jope ooje na Piyar ee bbe te ke Lida ke ew ke Jope ang. Yeenn a, dulaje dingawje joo dare Piyar na: «N-wali nya, e-ddee njange rōje te.» ³⁹ Piyar aw ke de ke ngōru. Toke n̄-tee a, dare naw me key te ke to dō mare te taar le. Dene-ndubbaje nōnje ddeeje ne rō piyar te. N̄-tōjeje dō kubbuje ke taar, ke kubbu kulje ke Dōrekase le uju kare te ke n̄-nayn ne ke de baa. ⁴⁰ Piyar are dewje tōyn teeje ddaka, ngaa ungu mekeje gōle nangē duju Lubba. Goe te a, n̄-turu rōe ke rō ninn te le ngaa n̄-pa na: «Tabbita, in taar.» Tabbita le teyn keme. Toke noo Piyar le a, nin nisi taar. ⁴¹ Piyar ula jia uwae ne ke taar. Piyar le bbar nje-me-kunnje, ke dene-ndubbaje ngaa tōjude Dōrekase kem baa. ⁴² Dewje ke Jope tōyn ooje tar neenn ngaa dewje nya ooje mede te ke Ebbe-dewje. ⁴³ Piyar nayn ndō bayn nya Jope rō nje-dda kula endaar te ke ria na Simō.

10

Anji pa tar are Kōrunay

¹ Mare dingaw ee me bbe te ke Sejare, ria na Kōrunay, n̄-to nje-kōn dō mbambaje ke dunda ride mbōn̄-naa lede na mbōn̄-naa ke Itali. ² Ne

ke nje ke key laa tɔyn daw n̄-ddaje bbeel le Lubba, naw numa Jiipije ke toje to nje-ndooje ddem, n̄-duju Lubba ke kareje tɔyn ddem. ³ Mare ndɔ noo mare anji le Lubba toke le nijeenn ande key laa dɔ kare te ke a kase gɔl kare muta ngaa bbare na: «Kɔrunay!» ⁴ Kɔrunay le aae ke kem bbeel ngaa pa na: «Ebbe-dewje na ddi wa?» Anji le pa are na: «Lubba oo duju lei, ke kuma ke aw uma nje-dooje. Mee oy dɔi ang. ⁵ Bbasine neenn njaa, ula bbe te ke Jope are mare dew ke ria na Simɔ ke dawn n̄-bbare na Piyar ddee. ⁶ N̄-to key le mare dingaw ke ria na Simɔ tɔ ke to nje-dda kula endaar ke key laa to mbɔr ba te.»

⁷ Toke Anji ke pa tar ke Kɔrunay le ɔtu a, n̄-bbar nje-kulaje laa joo, ke mare mbamba laa kara ke ee kɔe te ke aw dda bbeel le Lubba. ⁸ Nɔru gel neje le tɔyn narede ngaa nulade Jope.

⁹ Ndɔ kara goe te ngaa kare te ke daw n̄-njaje ddewbɔ bbay ngaa n̄-teeje ngɔsi ke bbe ke Joppe a, Piyar aal aw lo te ke n̄-dda taar, dɔ key te mba duju Lubba ke gɔl kare ke ase kare dɔku gire joo. ¹⁰ A bbo ddae are n̄-ndiki ta kusa ne. Toke daw n̄-dda ne-kusa ta kare a, noo ne toke le nijeenn. ¹¹ Noo kem dara ke teyn, a noo mare ne ke in me dara te le aw ddisi. Ne le toke le pal-kubbu ke tate ke duwa tae ke sɔ ddee uwa nange. ¹² Daje ke gɔlde sɔ, daje tɔyn ke aw akeje nangɛ ke eelje tɔyn ke aw inje me dara te eeje me pal-kubbu te le. ¹³ Mare ndu dew pa are na: «Piyar in taar, e-tol ɔn.» ¹⁴ A Piyar ilae te na: «Baann ang! Ebbemje. Mba musa ne ke ndu mbete ke ne ke maji ang ndɔ kara ang.» ¹⁵ Ndu dew le tel pa are bbay na: «Maji kare oo ne ke Lubba dda are ddee maji to ne ke maji ang kemi te ang.» ¹⁶ Neenn le to toke baann gɔl muta ngaa goe te a, dunn ne le n̄-tel ne darã.

¹⁷ Piyar sange ddew ta gere gel ne ke noo ke ni le pin. A kare teenn njaa dingawje ke Kɔrunay ulade le

sangeje key le Simɔ ingaje ngaa arje ta key te le. ¹⁸ N̄-bbarje ne n̄-dujuje se Simɔ ke daw n̄-bbare na Piyar to neenn wa?

¹⁹ Toke Piyar nayn aw eje dɔ ne te ke oo le bbay a, Ndil-me-nda pa are na: «Oo, dingawje muta aw sangije. ²⁰ In taar e-ddisi ta aw ke de bbo are mei sangi ang, mba ema a mulade.» ²¹ Piyar ddisi inga dingawje le ngaa pa arede na: «Ema ke aw sangemje le a mar neenn. E-ddeeje neenn mba ddi wa?» ²² Dilaje te na: «Kɔrunay, nje-kɔn dɔ mbambaje a ulaje. N̄-to dew ke gate gate ngaa naw n̄-bbeel Lubba. Jiipije tɔyn aw paje tar laa maji. Anji le Lubba pa are kare n̄-bbari me key te laa, kare noo tar ke a ta pa kare.» ²³ Piyar are dande key ngaa arede lo-to. Lo-kare te njaa, nunn ddew naw ke de.

Piyar aw rɔ Kɔrunay te

Mare nje-me-kunnje ke Jope dan-neje. ²⁴ Lo-kare ke goe te a, n̄-teeje Sejare. Kɔrunayn bbar nje-nujuje laa ke nje-buwa-kuraje laa ke n̄-ndikide nya naw n̄-ngebbe ne Piyar dede le. ²⁵ Kare te ke Piyar a ta tee a, Kɔrunayn tila keme ngaa oso nōn̄-gole te mba wale. ²⁶ A Piyar uwae ke taar ngaa pa na: «In taar, mba ema kara m-to dew mari.» ²⁷ Ngaa toke piyar aw pa tar ke kɔrunayn aw ande ne ke key a, noo dewje banya banya mbɔnje naa. ²⁸ Piyar pa arede na: «E-gereje ke maje to dare ddew Jiipije kare uwaje buwa-kura ke dewje ke gelde dang ang ddem ta tee me key te lede ang ddem. A ema Lubba tɔjum to, to maji kare moo dew to dew ke maji ang kem te ang wase m-sange dew ang. ²⁹ Mba yeenn a e-bbarem a m-ddee bbo meje ang. Yeenn a, m-ndiki ta gere gel ne ke e-bbarem mbae.» ³⁰ Kɔrunay pa are na: «Dda ndɔ muta bbokone ngaa, mee me key te lem maw m-duju Lubba dɔ kar te ke gɔl kare muta. A ta koo a, mare dew ula kubbu ke ndɔren ar ne nɔm te, ³¹ ngaa pa na: «Kɔrunay!

Lubba oo ndu no lei ngaa nole mee do neje te ke aw are nje-ndooje. ³² Ula bbe te ke Jope e-bbar Simo ke daw n̄-bbare na Piyar. N̄-to bbe le Simo nje-dda kula endaar ke key laa to ta ba te. ³³ Kare teenn njaa, mula mari a, e-ndiki te ngaa e-ddee. Bbasine, jeje toyn jee no Lubba te ta koo tar ke Ebbe-dewje unda tai te kare e-pa areje.»

Piyar pa tar key le Kōrunay

³⁴ Piyar ila te na: «Bbasene m-gere ngaa to tokoro njaa Lubba oru kem dew ang. ³⁵ Horo gel-dewje te toyn, dew ke bbeel Lubba ddem, dda ne ke gate gate ddem a ddee maji kem Lubba te. ³⁶ Nula ke tar laa nare ngann Ijarayelje, to Tar ke maji ke are me-wul-lom ddeew te le Jeju-Kiriste, ke to Ebbe-dewje toyn. ³⁷ E sese e-gereje ne ke tee nange te ke Galile ngaa taa do nange Jude toyn go batem te ke Jan ila mbere. ³⁸ E-gereje ddeew ke Lubba ula ne singa-mongu le Ndil-me-nda do Jeju te ke Najare ke maje. N̄-dda maji ke dewje toyn ke lo lo ddem, naji dewje toyn ke Esu uwade bbere te ddem mba Lubba ee saa. ³⁹ A jeje n̄-toje to nje-tar-naji neje toyn ke n̄-dda do nange te le Jiipije ddem, bbe te ke Jurusalam ddem. N̄-tojeje kakedese te ngaa n̄-toleje. ⁴⁰ Ndo muta laa a, Lubba are nin buwa-yo te n̄-tee ngaa are n̄-toju roe. ⁴¹ N̄-toju roe le dewje toyn ang, a nje-tar najije ke Lubba mberede kete, ke jeje ke jusa saa ke jay saa ne go kin te laa horo nje-yoje te a n̄-toju roe nareje. ⁴² Nunn ndu nareje kare jila mber Tar ke maji jare dewje, ngaa ta n̄-pa jarede to Lubba undae to nje-gange sariya do dewje ke isije kem baa ddem do dewje ke oyje ddem. ⁴³ Nje-kilaje mber-tar le Lubba toyn paje tar laa na: «Dew ke oo mee te ke Jeju a, Lubba oru tar majang laa doe te ke ri Jeju.»

Ndil-me-nda ddee do dewje te ke toje to Jiipije ang

⁴⁴ Toke Piyar nayn aw oru gel nejeenn bbay a, Ndil-me-nda ddee isi do dewje te toyn ke aw ooje tar le. ⁴⁵ Tar iki nje-me-kunnje ke toje to Jiipije ke dannje piyar le sel mba dooje a, Lubba are Ndil-me-nda dewje ke toje to Jiipije ang to. ⁴⁶ Dooje ddeew ke dewje ke toje to Jiipije aw paje tar ke ndo n̄-tarje ke dang dang ddem, aw osuje ne gaji toke-mbange le Lubba ddem. Yeenn a, Piyar pa na: ⁴⁷ «Dewje le ingaje Ndil-me-nda toke jeje to a mare dew a kase koku ddeew kare dingaje batem maann wa?»

⁴⁸ Piyar le are ddeew kare n̄-ddade batem ke ri Jeju ngaa dewje le dujuje Piyar le kare dda ndo rode te ngaji bbay.

11

Piyar oru gel tar are nje-me-kunnje ke Jurusalam

¹ Nje-kayn-kulaje, ke nje-me-kunnje ke eeje nange te ke Jude ooje na dewje ke toje to Jiipije ang kara taaje tar le Lubba to. ² Toke Piyar tel ke Jurusalam a, nje-me-kunnje ke toje to Jiipije aw inje saa. ³ N̄-paje na: «Ande key le dewje ke ujaje motude ang ngaa usa ke de ne mba ddi wa?»

⁴ Yeenn a, Piyar unn kutu koru gel neje ke tee le ke goe goe arede na: ⁵ «Misi me bbe te ke Jope maw mduju Lubba a, moo ne toke le nin. Moo mare ne toke le pal-kubbu ke tate ke duwa tae ke so, ne le in me dara te ddisi ndereng tee lo te ke mee te. ⁶ Kem to ke doe te ngaa mteenn a, moo daje ke golde so ke do nange te, daje ke mu, daje ke aw akeje nangê, ke eelje ke aw ilaje me dara te. ⁷ Ngaa moo ndu dew pa arem na: <Piyar, in taar e-tol on!> ⁸ M-pa na: <Baann ang Ebbemje! Mba musa ne ke ndu mbete wase ne ke maji ang ndo kara ang.> ⁹ M-tel moo ndu dew le me dara te na: <Maji kare ne ke Lubba dda are ddee maji a, oo to ne ke maji ang kemi te ang.> ¹⁰ Neenn le to toke baann gol

muta ngaa goe te a, dunn ne le toyn n̄-tel ne darâ. ¹¹ Kare teenn njaa, dingawje muta ke dulade rom te inje bbe te ke Sejare teeje me key te ke jisi te le. ¹² Ndil pa arem na motu maw ke de bbo meje ang. Ngakomje ke misan neenn danemje ngaa jande me key te le Korunay le. ¹³ N̄oru gel ddew ke anji tee ingae ne me key te laa ngaa pa are na: «Ula dew bbe te ke Joje are Simo ke daw n̄-bbare na Piyar ddee. ¹⁴ Simo le a pa tarje kari. Ei, ke nje ke key lei a kingaje kaji ddew tarje teenn le.» ¹⁵ Toke munn kutu pa tar a, Ndil-me-nda ddisi dode te ddew kara baa to ke n̄-ddisi doje te kunn kute te. ¹⁶ Yeenn a, mole mem do tar te le Ebbe-dewje ke pa na: «Jan dda dewje batem maann, a sese, a kingaje batem Ndil-me-nda.» ¹⁷ Lubba arede Ndil-me-nda ddew kara baa toke nareje kare te ke junn ne meje jare Jeju-Kiriste. Yeenn a, m-to dew ddi bba ma kase koku ddew Lubba kare dda mare ne wa?» ¹⁸ Dewje le ooje tarjeenn le a ewje rode ngaa osuje gaji Lubba paje na: «Lubba are ddew dewje ke toje to Jiipije ang kare n̄-turuje mede mba kinga ne kaji to.»

Kunn kutu Egilisi ke Antiyose

¹⁹ Nje-me-kunnje ke sarenje naa waju do ne-singa ke ingade go yo te le Etiyenn awje ndereng teeje bbe te ke Penisi, Sipere, ke Antiyose. A me bbeje teenn le Jiipije ke karede baa a n̄-tojude tar le Lubba. ²⁰ A mareje horode te ke gelde to dewje ke Sipere, ke dewje ke Sirene teeje me bbe te ke Antiyose a paje Tar ke maji le Ebbe-deweje Jeju are dewje ke toje to Jiipije ang to. ²¹ Singamongu le Ebbe-dewje to dode te are dewje nya ooje mede te ke Ebbe-dewje ngaa turuje ddew lede.

²² Nje-me-kunnje ke Egilisi te ke Jurusalam ooje tar neenn le ngaa ulaje Barnabase Antiyose. ²³ Toke Barnabase le tee ngaa oo me-maji ke Lubba dda ke nje-me-kunnje le a, nee ke koko nya ngaa n̄-ndejede kare

dundaje mede toyn do Ebbe-dewje te. ²⁴ Mba Barnabase le to dew ke maji, ke dew ke Ndil-me-nda dduse ddem, me-kunn laa bo nya ddem are nya ddeeje to dewje le Ebbe-dewje.

²⁵ Goe te a, Barnabase le otu naw bbe te ke Tarse mba sange Sol. ²⁶ Toke ningae a, n̄-ddee saa Antiyose. N̄-ddaje bbal kara Egilisi te ke Antiyose ngaa n̄-tojuje ne dewje ke korde banya banya. Bbe te ke Antiyose a dewje unn kutu bbar ri nje-njaje go Jeju te to keretiyenje.

²⁷ Do ndoe teenn, mare nje-kilaje mber-tar le Lubba inje Jurusalam awje bbe te ke Antiyose. ²⁸ Ndil-me-nda unda tar ta mare te kara ke ria na Agabusu. Nin taar nga n̄-pa na: «Mare ndo a toku bbo a koso do nange te toyn.» A tokoro njaa bbo le oso do ndo te ke Kolode to toku mbayje. ²⁹ Nje-njaje go Jeju te ooje ta naa kare dew kara kara unn ne ke ase singae mba kula ne kare duma ne nje-me-kunnje ke isije nange te ke Jude. ³⁰ N̄-ddaje toke baann. Dareje neje le Barnabase de ke Sol dare dawje ne dare ansiyenje ke nange te ke Jude.

12

Erode tol Jake ngaa ila Piyar key-kula te

¹ Do ndoe teenn, toku mbayje Erode unn kutu dda ne ke maji ang ke mare dewje ke Egilisi te. ² Nare n̄-tol Jake ngokon Jan ke toku kiya. ³ Toke noo to ne ke n̄-dda le unn koko are Jiipije a, nare duwa Piyar bbay. Kare ke duwa ne Piyar le to kare ke Jiipije aw ddaje kusu mapa ke n̄-dda ke um ang. ⁴ Erode le are duwae ngaa dilae key-kula te. Ninyae ji mbambaje te doku gire misan ke n̄-kayn horode so so kare ta n̄-ngemeje. Neje kare kusu pake ndayn bba ta gange sariya doe te kem dewje te. ⁵ Piyar ee key kula te, a nje-me-kunnje aw dujuje Lubba til ke kare waju doe.

Anji le Ebbe-dewje oru Piyar key-kula te

⁶ Me til te ke lo-kare a, Eröde a ta gange sariya dö Piyar te le a, Piyar le aw tibbi horo mbambaje te joo. N-töe ke kula njamji joo ngaa mare mbambaje aw ngemje ta key le tö. ⁷ A ta koo a, mare anji le Ebbe-dewje unda lo tee ngaa me key-kula le ndoko. Anji le öru kar Piyar are ndol ngaa pa na: «In taar njange.» Kula njamjije ke jia te le gaynje nangê. ⁸ Anji le pa are na: «Uwa bberi ke endaar-kuwa-bber lei bbo ula ne-göl lei.» Piyar le dda toke baann. Anji le pa bbay na: «Ula kubbu-kul lei bbo unn gom!» ⁹ Piyar tee me key-kula te le oso goe te. Neje to ne ke anji le aw dda le to ne ke tókörö ang, mba noo to ni a naw n-ni. ¹⁰ N-ndayje lo ke döngör, ke ye ke joo ke mbambaje aw ngemje a, n-teeje ta key te ke n-dda ke nare. To ta key ke daw dande ne ke me bbe te le. Ta-key le teyn ke döe baa nöde te. Toke n-teeje ddaka ngaa dunnje mare ddew a, kem naa te neenn njaa anji le tusu Piyar inyae. ¹¹ Yeen ngaa Piyar gere röe ngaa pa na: «Bbasine mgere ngaa. Tökörö njaa, Ebbe-dewje ula anji are örum me ji Eröde te ddem, me ne te ke maji ang ke Jiipije ndikije ta dda sem ddem.»

¹² Toke n-gere gel ne le a, naw key le Mari kön Janji. Jan le daw n-bbare na Marke tö. Keteenn, nje-me-kunnje mbönje naa banya banya aw dujuje Lubba. ¹³ Toke piyar unda tandoko a, mare nje-kula ke dene ke ria na Rode ddee mba koo. ¹⁴ N-gere ndu Piyar le ngaa röe neele nya, a nöru ta-ndoko le ang a n-tel ke ngöru nande key ta kaw pa to Piyar a ar ta-ndoko teenn. ¹⁵ N-paje dareje na: «Ayn wooy wa?» A Rode le tel pa bbay ang na: «Tökörö njaa nee teenn!» Dilaeje te na: «Yeenn a, anji laa ann.» ¹⁶ Piyar unda ta-ndoko bbay bbay ngaa kake n-ddeeje döruje ta-ndoko a, Piyar a ar neenn a, tar ikide sel. ¹⁷ N-dda jia narede kare dewje röde ngaa nöru gel ddew ke Ebbe-dewje öre ne me

key-kula te. Ta kutu ne dö tar laa a, n-pa na: «Awje e-paje tar neenn areje Jake, ke kese nje-me-kunnje.» Goe te a, nötu ngaa nunn ddew naw ke mare lo te dang.

¹⁸ Lo are a, mbambaje le jökuje röde nya ngaa n-paje na ddi a inga Piyar wa? ¹⁹ Eröde are daw n-sange, a dingae ang. N-nduju tar nje-ngemje ta Piyar le a, nunn ndu kare n-tolde. Goe te a, Piyar le in Jude aw Sejare. N-dda ndö ten keteenn.

Tar yo le Eröde Agiripa

²⁰ Eröde ee ke tar ke dewje ke bbe te ke Tir ddem dewje ke bbe te ke Sidön ddem. Nje ke Tir ke nje ke Sidön le ooje ta naa ta ddee nöe te. N-gölje tar ke Balasetusu ke to nje-ngem neje le töku mbayje dare noso gode te. N-ndikije kare ddekeke to horode te, mba ne-kusaje lede inje nange te le töku mbayje le bba aw ddee nange te lede.

²¹ Nöe ke döju le ase a, Eröde ula kubbu töku-mbay laa aw isi ngendembay te laa ngaa pa tar arede kem dewje te töyn. ²² Dewje uruje ekii na: «Tar ke ta Lubba te a neenn bbo tar ke ta dew te ang.» ²³ A kare teenn njaa, anji le Ebbe-dewje unda Eröde, mba nare dewje ösu gaje turu Lubba te. Yeenn, a koreje öenje ngaa noy.

²⁴ A tar le Lubba nja ke kete kete ngaa aw taa lo. ²⁵ Toke Barnabase de ke Sol n-tungaje kula lede Jurusalam ngaa daw n-telje a, dawje ke Jan ke daw n-bbare na Marke.

13

Ndil-me-nda mbere Barnabase de ke Sol

¹ Nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke nje-ne-töjuje eeje me Egilisi te ke Antiyose. Ride na: Barnabase, Simeyon ke daw n-bbare na Dewndul, Lusiyusu ke to dew ke bbe te ke Sirene, Manayen ke de ke Eröde ke ön bbe ke Galile n-tökuje naa te, ke Sol. ² Mare ndö n-mbönje naa mba polo Ebbe-dewje ngaa n-mbeteje ne-kusa a, Ndil-me-nda pa

na: «Undaje Barnabase de ke Søl dang mba kula ke m-bbarde mbae.»

³ Yeenn a, goe te ke n̂-*mbeteje* ne-kusa, ngaa n̂-*dujuje* Lubba a, dilaje jide dode te ngaa dinyade dare dotuje.

Barnabase de ke Søl dawje Sipere

⁴ Ndil-me-nda ula Barnabase de ke Søl are daw dawje ke bbe te ke Selisi, ngaa dunnje to keteenn ta kaw er ke dō dere-maann te ke Sipere. ⁵ Toke n̂-*teeje* bbe te ke Salamine a, n̂-*paje* tar le Lubba dare dewje me key mboñ-naa te le Jiipije. Jañ-Marke ee teenn mba kumade.

⁶ Goe te ke n̂-*tɔyje* dō-dere maann te le tɔyn ngaa n̂-*teeje* bbe te ke Papose a, dingaje mare Jiipi ke to nje-kuma ke to nje-kila mber-tar ngem. Ria na Bar-Jeju. ⁷ N̂-to dew ke ee mbor Sergiyusu Polusu te ke to nje-kon nange le. Sergiyusu Polusu le to dew ke gere ne nya, nula n̂-bbar Barnabase de ke Søl, mba bbo koo tar le Lubba ddae. ⁸ A Elimase (Daw n̂-bbar nje-kuma ke ndon tar le gerekeje to Elimase) ndiki ta koku ddew Barnabase de ke Søl le, ngaa n̂-dda tɔyn kare nje-kon-bbe le oo mee te ang. ⁹ Yeenn a, Ndil-me-nda ddusu Søl ke daw n̂-bbare na Pøl tō ngaa aa Elimase le, ¹⁰ ngaa pa nare na: «Ei, nje-ngem, nje-kula dewje naa te, ngonn le Esu, ei ke e-ndiki ne ke gate gate ang, ndō ke dda bba a kunda gange turu ddew neje ke ndōju ke Ebbe-dewje mōse wa? ¹¹ Bbasine neenn njaa Ebbe-dewje a kundai, kemi a tō. A koo lo ang ngaa mba mare kare.»

Kare teenn njaa keme il biriri, lo ndul dōe te, nila ke lo kara baa naw n̂-sange dew kare ila kake jia te. ¹² Toke nje-kon-nange le oo nejeenn baann a, oo mee te ke Lubba mba ne-tōje ke dō Ebbe-dewje te le gange singae.

Pøl de ke Barnabase dawje bbe te Antiyose nange te ke Pisidi

¹³ Pøl de ke nje-buwa-njaje laa dunnje to bbe te ke Papose ngaa n̂-*teeje* bbe te ke Perje dō nange te ke Pampili. A Jan tusude inyade ke teenn tel bbe te ke Jurusalam. ¹⁴ Pøl de ke nje-buwa-njaje laa le dinje bbe te Perje le dawje bbe te ke Antiyose dō nange Pisidi te. Mare ndō-kuwarō le Jiipije daw dandaje key-mboñ-naa te le Jiipije ngaa disije nangē. ¹⁵ Goe te ke n̂-tura maketuru me maketuru ndu te, ke me maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba a, nje-konje dō key-mboñ-naa le Jiipije le are n̂-pa darede na: «Ngakonjeje, bbo eeje ke mare tar ta pa kare dewje neenn kare arede singa a, e-paje.» ¹⁶ Pøl in taar, dda jia arede ngaa pa na: «See ngann Ijarayelje, ke esee dewje ke aw bbeelje Lubba, ooje tar neenn. ¹⁷ Lubba le dewje ke Ijarayelje mbere kajeje ngaa dda are gelde banya bbalje te ke disije ne nange te ke Ejipite. Goe te a, n̂-tee ke de ke ddang nange te ke Ejipite te le ddew singa mōngu te laa. ¹⁸ N̂-gemde ngosi ke bbal dōsō me kor te ¹⁹ Goe te ke n̂-tōl gel dewje siri nange te ke Kanaa a, nare nange le gel dewjeenn le ddee to le kajeje. ²⁰ Go nejeenn tɔyn ew ase ne ke bbal kor sō ke dōmi. Goe te a, nare nje-gangeje sariya ddeje to tōku-mbay dō kajeje te ndereng tee ndō te le Samuwel ke to nje-kila mber-tar le Lubba. ²¹ Goe te a, kajeje le dujuje kare Lubba unda mare tōku mbayje dōde ngaa Lubba arede Sawul ke to ngonn le Kise, dew ke gel Benjamin te. Sawul le on bbe bbal dōsō.

²² « Goe te ke Lubba oru tōku-mbay dō Sawul te a, nare Dabbiti ddee to tōku-mbay lede. Lubba pa tar le Dabbiti le na: «Minga Dabbiti ngonn le Jese. N̂-to dew ke mem ndike. Ne a na dda neje tɔyn ke mem ndiki.» ²³ Nje ke gel Dabbiti te a uju Jeju ke to Nje-kaji dewje ke Ijarayel ddew kara baa ke ndu ke Lubba unn. ²⁴ Kete bba kare Jeju unn kutu kula laa a, Jañ-Batise ila mber-tar batem turu ddew are

ngann Ijarayelje toyn. ²⁵ Kare ke kula le Jañ-Batise a ta kunda ngange a, naw ñ-pa na: <Ejeje to m-to na wa? M-to dew ke aw e-ngebbeje le ang. Ooje, mare dew ke mase tutu kula endaar ne-gol laa ang aw ddee gom teenn.> ²⁶ Ngakomje, sese ke gel Abaraham te, ke esee keseje ke aw e-bbeelje Lubba, maji kare e-gereje to Lubba ula ke tar kaji neenn waju dje. ²⁷ Nje ke bbe te ke Jurusalam, ke toku-mbayje lede gereje Jeju ang. N-gereje me tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje ngaa daw ñ-turaje tare ke ndo kuwa-ro kara kara toyn le ang. N-ddaje ne ke nje-kilaje mber-tar paje le. Yeenn a, ñ-gangeje sariya yo do Jeju te. ²⁸ Dingaje mare ne mba kunda ne tar doe te kare ñ-tole ang ngaa ñ-dujuje Pilate kare are ñ-tole. ²⁹ N-ddaje ne toyn ddew kara baa ke tar ke ñ-pa doe te me maketuru te ngaa doru ninne kake-dese te dila me buwa-yo te. ³⁰ A Lubba are nin horo nje-yoje te, ³¹ ngaa ñ-toju røe ndo banya nare dewje ke inje saa nange te ke Galile danneje ndereng bbe te ke Jurusalam. Dede le ngaa bbasine ñ-ddeeje to nje-tar-najije laa no dewje te ke Ijarayel. ³² Jeje kara, jila mber-tar neenn jarese to. Tar ke maji ke Lubba unn ndue waju doe are kajeje le, ³³ Lubba dda are Tar ke maji le ddee to ne ke tokoro horoje jee ngannde te ddew kin te ke nare Jeju in horo nje-yoje te, ddew kara baa toke ñ-dda tare me maketuru te le Som 2 na:

<E-to ngonnum,

ema a muji bbokone.>*

³⁴ «Lubba are nin horo nje-yoje te mba kare da-røe tel aw ndum buwa te ang ngaa. Mba ne njaa ñ-pa na: <Ma karese neje ke tokoro ke munn ndum ta kare Dabbiti.> ³⁵ Mba yeenn a, ñ-pa tare me maketuru te le Lubba to na: <A kinya da-ro dew lei ke gate gate kare tuju ang.>

³⁶ «A goe te ke Dabbiti le dda kula ke me Lubba ndiki do ndo te laa toyn tunga a, noy, ñ-dubbe mbor kaejedede te ngaa da-røe tuju. ³⁷ A da-ro Jeju tuju me buwa-yo te ang, Lubba are nin horo nje-yoje te. ³⁸ Yeenn a, ngakomje, maji kare e-gereje to ddew te le Jeju le bba daw ñ-pa darese to Lubba a koru tar majang lese. Ndu le Moyije ase dda kare dew ddee gate gate kem Lubba te ang. ³⁹ Are, ddew te le Jeju bba dew ke oo mee te saa a, a ddee to dew ke gate gate. ⁴⁰ Yeenn a, aaje røse mba ne ke ñ-dda tare me maketuru le nje-kilaje mber-tar le Lubba neenn a ddase. Tare le na: ⁴¹ <Ooje! See nje-dabbe dewje, areje bbeel ddase bbo e-gotoje ke ddang, mba ma dda mare ne ndo ke isije ne kem baa, bbo dew oru gel ne le arese a, a ndikije te ang.>†»

⁴² Kare te ke Pol de ke Barnabase daw ñ-teeje ke ddaka a, dewje le dujujede kare ndo-kuwa-ro ke guku a, ñ-telje do tar teenn le bbay. ⁴³ Toke dewje ke mbonje naa le sarenje naa a, mare Jiipije nya, ke dewje ke toje to Jiipije ang ke aw poloje Lubba unnje go Pol de ke Barnabase. Pol de ke Barnabase ñ-paje tar darede ngaa ñ-ndeje kare ñ-naynje ke ndo toyn ddew me-maji te ke Lubba dda ke de.

Pol de ke Barnabase turuje kemde ke ro dewje ke toje to Jiipije ang

⁴⁴ Ndo-kuwa-ro le Jiipije ke goe te a, dewje ke me bbe te ke Antiyose ke to nange te ke Pisidi le mbonje naa banya banya mba koo tar le Ebbedewje. ⁴⁵ Toke Jiipije ooje dewje ke banya banya le a, me ddade. N-paje tar ke tila kem tar le Pol ngaa ñ-tajeje. ⁴⁶ Pol de ke Barnabase ñ-paje tar ke bbeel ang darede na: <<Sese a, a toje to dongor dewje ke jaa pa tar le Lubba neenn karese. A, e-mbeteje tar le ngaa sese njaa e-telje ooje røse

* **13:33** 13.33 Som 2.7 † **13:41** 13.41 Abakuku 1.5

to dewje ke aseje ta kinga tebbe ke ke ndo ke ndo ang. Yeenn a, n̄-turu kemje ke ro dewje te ke toje to Jiipije ang ngaa. ⁴⁷ Mba, ndu ke jinga ta Ebbe-dewje te njaa na:

«Mundai kare e-ndoko horo kese gel-dewje te,
kare ta aw ke tar kaji neenn koy nange te toyn.»[‡] >>

⁴⁸ Toke dewje ke toje to Jiipije ang ooje tar le a, rōde neelde nya ngaa do suje gaji tar le Ebbe-dewje. Dewje ke Lubba mberede kare dingaje kaji ke ke ndo ke ndo ddeje to nje-mekunje.

⁴⁹ Tar le Ebbe-dewje taa do nange ke Pisidi le toyn. ⁵⁰ A Jiipije osuje kutu deneje ke isije lo te ke bo ngaa aw bbeelje Lubba ddem, osuje kutu nje-kon̄-bbeje ddem are dinje n̄-ddaje Pōl de ke Barnabase maji ang ngaa n̄-tubbade do nange te lede le. ⁵¹ Pōl de ke Barnabase le tundaje bum ke golde aredeŒ, ngaa dawje bbe te ke Ikoniyoṃ. ⁵² A nje-njaje go Ebbe-dewje te ke naynje bbe te ke Antiyose eeje ke koko nya ddem, Ndil-me-nda ddusude ddem.

14

Pōl de ke Barnabase dawje bbe te ke Ikoniyoṃ

¹ Pōl de ke Barnabase n̄-teeje me bbe te ke Ikoniyoṃ a, dandeje me key-mbōn̄-naa te le Jiipije. N̄-tojuje tar are Jiipije, ke dewje nya ke toje to Jiipije ang ooje mede te. ² A Jiipije ke mbeteje ta koo mede te le aw tulaje dewje ke toje to Jiipije ang kare dejeje keje ke maji ang do Pōl de ke Barnabase te. ³ Do neje teenn toyn, Pōl de ke Barnabase n̄-naynje bbe te ke Ikoniyoṃ le gode ew. N̄-paje tar le Ebbe-dewje ke bbeel ang. Ebbe-dewje le toju to tar me-maji laa le to ne ke tokoro ddew ne-mōrije te, ke neje te ke dum do koo ke nare n̄-ddaje. ⁴ Dewje ke me bbe te le kaynje horo naa joo. Mareje unnje

go Jiipije, a mareje unnje go nje-kayn-kulaje le.

⁵ Jiipije ke toku-mbayje lede ddem, dewje ke toje to Jiipije ang ddem, n̄-ndikije ta dda Pōl de ke Barnabase maji ang ddem, ta tilade ke er tolde ddem. ⁶ Toke Pōl de ke Barnabase dooje tare a, daw diyaje rōde me bbeje te ke Likawoni, Listere, ke Derbe, ke loje te ke mbor bbeje teenn. ⁷ Loje teenn, n̄-tojuje Tar ke maji dewje to.

Pōl de ke Barnabase dawje bbe te ke Listere

⁸ Me bbe te ke Listere, mare dingaw ke duje to nje-gol-goto ke ase kar taar ang ddem ase nja ang ddem isi nangē. ⁹ Mare ndo naw noo tar ke Pōl aw pa. A Pōl aae a, gere to koo me te laa ase dda kare rōe ddee maji. ¹⁰ Pōl le pa ke singa na: «In taar ar njarara do goli te!» Dew le in taar bbate ngaa unn kutu nja. ¹¹ Toke dewje ooje ne ke Pōl dda le a, duruje ekii ke ndon tar Likawoni na: «Ooje, lubbaje ddaje rōde to dewje ngaa teeje horoje te.»

¹² N-bbarje Barnabase to Juse ngaa n̄-bbarje Pōl to Ermese*, mba ne a naw n̄-pa tar. ¹³ Key-polo Juse le to ta bbe te le njaa. A nje-polo Juse le ddee ke ngann mangeje ke n̄-dda neje ke kura rōde te ta bbe te le. Ne ke dewje ke banya banya n̄-ndikije ta kare to ne-polo nje-kayn-kulaje le. ¹⁴ Toke Pōl de ke Barnabase dooje tar le a, n̄-tirje kubbuje ke rōde te, do tuje ke ngoru dawje ke ro dewje te ke banya banya le ngaa n̄-paje ke singa na: ¹⁵ «Mbata ddi a e-ddaje ne toke be wa? Jeje kara n̄-to dewje toke lese to. Jaw n̄-pa Tar ke maji jarese kare ta e-mbeteje ne ke ture goto ta aaje lo ke ro Lubba te ke isi kem baa. Lubba le a dda dara, ke nange, ke ba, ke neje toyn ke toje te. ¹⁶ Do ndoje te ke ndayje, Lubba inya ddew are gel dewje toyn ddaje ne ke mede ndiki. ¹⁷ A n̄-toju me-maji laa

[‡] 13:47 13.47 Ejayi 49.6 § 13:51 13.51 Ne-dda lede le toju mare ne horo Jiipije te * 14:12 14.12 Juse de ke Ermese toje to ri lubbaje le dewje ke Gereke.

ke ndo toyn ddew ndi te, ke kande ko te ke nare ande ke maje are ujaje. Narese ne-kusa asese ngaa nare isije ke koko.»

¹⁸ Do tarje te neenn toyn bbo kare ne-polo Pol de ke Barnabase aw ddade bbay.

¹⁹ Jiipije ke inje bbe te ke Antiyose, ke bbe te ke Ikoniyoṃ ddaje are dewje ke banya banya le unnje gode. N-tilaje Pol ke er ta tole ngaa n-ndoreje n-teeje saa me bbe te ke ddang, mba dojuje to noy. ²⁰ A kare te ke nje-njaje go Ebbe-dewje te ddeje gukuje doe a, nin taar n-tel nande me bbe te le. Lo are a, ne de ke Barnabase dawje bbe te ke Derbe.

Pol de ke Barnabase n-telje bbe te ke Antiyose

²¹ Pol de ke Barnabase n-tojuje Tar ke maji bbe te ke Derbe. Dewje nya ddeje to nje-njaje go Ebbe-dewje te. Goe te a, n-telje ke ddew ke bbe te ke Listere, Ikoniyoṃ ke Antiyose. ²² Me bbeje teenn, n-ndejeje nje-koo me teje kare mede enge ang ddem kare duwaje koo me te lede dare ngeng ddem. N-paje na: «Maji kare newunguje dang dang ingaje bba ja kandeje me bbe-kon te le Lubba.»

²³ Me Egilisi te toyn ke n-teeje te a, n-dda mare nje-koo-me teje to ansiyenje, n-mbeteje ne-kusa bba n-dujuje Lubba dode te ngaa dinyajede me ji Ebbe-dewje te ke dundaje koo me te lede doe te le. ²⁴ Pol de ke Barnabase le n-riyaje do nange ke Pisidi dosoje do nange te ke Pampili. ²⁵ Toke n-tojuje tar le Lubba me bbe te ke Perje a, dawje bbe te ke Atali. ²⁶ Keteenn, dunnje toku to mba tel bbe te ke Antiyose nange Siri te. Bbe te ke Antiyose le a nje-koo-meteje inyajede me ji Lubba te kete kare Lubba dda kede me-maji kare n-ddaje kula ke n-ddaje neenn.

²⁷ Toke Pol de ke Barnabase n-teeje bbe te ke Antiyose nange Siri te a, n-mbonje nje-me-kunnje. Doruje gel neje toyn ke Lubba dda ddew te lede, ke ddew ke Lubba cru ne ddew are

dewje ke toje to Jiipije ang ooje mede te to. ²⁸ Pol de ke Barnabase le n-naynje ro nje-me-kunnje te ke bbe te ke Antiyose le gode ew ngaji.

15

Mayn naa tar bbe te ke Antiyose waju do tar kuja motu

¹ Mare dewje inje do nange Jude te ddeje bbe te ke Antiyose do nange Siri te. N-toju ne nje-koo-meteje ke Antiyose le na: «Toke ujaje motuse ddew kara baa toke ndu le Moyije pa ang a, a kaseje ta kingaje kaji ang.» ² Pol de ke Barnabase n-mbeteje ne-toju lede ngaa n-maynje ke de tar. Yeenn a, nje-koo-meteje unnje ndu kare Pol de ke Barnabase, ke mare nje-koo-meteje dawje Jurusalam daw dingaje nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje waju do tar neenn le.

³ Egilisi ke bbe te ke Antiyose umade ke ne mba nja lede le. N-dayje ke ddew ke Penesi, ke Samari ngaa n-paje tar le dewje ke toje to Jiipije ang ke ooje mede te le dare nje-bbeje le. Tar le are koko nje-me-kunnje toyn. ⁴ Toke n-teeje Jurusalam a, Egilisi, ke nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje taajede ke roneel. Doruje gel neje toyn ke Lubba dda ddew te lede dare dewje ke Jurusalam.

Toku mbon naa to me Egilisi te ke Jurusalam

⁵ Mare pariiyenje ke ooje mede te paje na: «Maji kare dewje ke toje to Jiipije ang are duja motude ta n-njaje ke turu ndu le Moyije.»

⁶ Nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje mbonje naa ta kisa me tar le. ⁷ N-maynje naa tar dare ngeng nya ngaa Piyar in taar pa na: «Ngakomje, e-gereje to Lubba bbarem horose te lew baa kare m-pa Tar ke maji mare dewje ke toje to Jiipije ang kare dooje tar le ngaa dooje mede te. ⁸ Lubba ke gere me dewje toju to n-taa dewje ke toje to Jiipije ang

ke rɔe te. Yeenn a, narede Ndil-me-nda ddew kara baa toke nareje to. ⁹ Nɔru-kemde dang ke jeje ang. Lubba toko mede mba dooje mede te. ¹⁰ Baann mban a, mba ddi bba aw taje naa ke Lubba ngaa aw undaje ne-koto ke kajeje wase jeje njaa kara jaseje ta koto ang do nje-njaje go Ebbe-dewje te wa? ¹¹ A, n-gereje to bbay to ddew me-maji te le Ebbe-dewje Jeju a Lubba aji ne je ddew kara baa toke najide.»

¹² Dewje toyn ke mbonje naa le isije ddekeke ngaa tukaje mbide ooje ne tar ke Barnabase de ke Pol daw n-paje woju do ne-mɔrije, ke neje ke dumje do koo ke Lubba dda ddew te lede horo dewje te ke toje to Jiipije ang le. ¹³ Dewje rɔde ta pa tar a, Jake pa na: «Ngakomje, ooje tar lem. ¹⁴ Bbasine bbay Simo ole meje do ddew te ke Lubba mose kunn kutu ne te njaa ta mbere mare dewje horo gel-dewje te ke gere Lubba ang kare n-ddeeje to dewje laa. ¹⁵ Tar neenn le dda me-kara ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba ke n-dda me maketuru te na:

¹⁶ <Goe te a, ma tel ddee dda key le Dabbiti ke oso.

Ma mose kese neje ke nayn, ngaa ma mose key le kunda taar.

¹⁷ Yeenn bba kese dewje a sangeje Ebbe-dewje,

ddew kara baa toke gel-dewje toyn ke ri Ebbe-dewje to dode te.

Tar ke Ebbe-dewje pa le ann.

¹⁸ N-dda nare dewje gereje ne ke neje ta dda le lew baa.»*

¹⁹ Mba yeenn a, keje te lem m-ndiki kare n-ddaje neje ke a joku dewje ke toje to Jiipije ang ke unnje go Lubba neenn ang. ²⁰ N-ddaje maketuru julaje ne jarede kare dusaje ne ke n-polo ne kor ang, mba to ne-yerew, n-ddaje lo-to majang ang, donje da ke kewn ute bba oy ang, dusaje mese ang. ²¹ Mba lew baa njaa dewje aw oruje gel ndu le Moyiji me bbeje te kara kara ngaa ndo-kuwa-ro a, daw

n-tura maketuru-ndu le key mbon naa te le Jiipije.»

Dula ke maketuru dare nje-koo-meteje ke Antiyose

²² Nje-kayn-kulaje, ansiyenje, ke dewje ke Egilisi te ooje maji ta mbere mare dewje horode te kare dawje ke Pol de ke Barnabase Antiyose. Dewje ke n-mberede le to Judase ke daw n-bbare na Barsabase, ke Silase. N-toje to dewje ke dewje bbeeljede. ²³ Tar ke n-ddaje me maketuru te darede le toke be: «Jee nje-kayn-kulaje, ansiyenje, ke ngakonse n-dda lapiya ngakonjeje ke toje to Jiipije ang ke eeje Antiyose do nange Siri, ke Silisi te. ²⁴ Joo na mare dewje leje ke jarede ddew ang aw paje tar ke jokuse ngaa tuju keje lese. ²⁵ Mba yeenn a, jeje toyn njaa junn nduje mba mbere mare dewje kulade turuje te kare n-dannje Barnabase de ke Pol ke n-ndikijede nya. ²⁶ N-toje to dewje ke ilaje rɔde kor mba kula le Ebbe-dewje Jeju Kiriste. ²⁷ Yeenn a, jula Jude de ke Silase jarese kare n-paje tar ke me maketuru te le ke tade darese. ²⁸ Ndil-me-nda ddem, jeje ddem, n-ndiki ta kunda mare nekoto dang do ne te ke to maji kare e-ddaje ang ngaa. Ne ke ta dda a neenn: ²⁹ usaje ne ke n-polo ne kor ang, usaje mese ang, onje da ke kewn ute bba oy ang, e-ddaje lo-to majang ang. Bbo e-ngemje rɔse ddew neje teenn toyn a, to ne ke maji. N-ddase lapiya nya.»

³⁰ Pol, Barnabase, Jude, ke Silase le otuje awje Antiyose ngaa n-mbonje nje-koo-meteje darede maketuru le. ³¹ N-turaje maketuru le a, deeje ke koko nya mba tar ke me maketuru te le arede singa. ³² Jude de ke Silase ke toje to nje-kilaje mber-tar le Lubba le paje tar nya arede kare dingaje ne singa. ³³ N-ddaje ndo ngaji a, nje-mekunnje le inyajede ngaa dujuje kare n-telje ke me wul lom ro dewje te

* 15:18 15.18 Amose 9.11-12

ke ulajede le. ³⁴ [A, Silase oo maji ta nayn Antiyose.]

³⁵ Pɔl de ke Barnabase n̄-naynje Antiyose tɔ ngaa mare dewje osoje dɔde te, n̄-tɔjuje ne ngaa n̄-paje Tar ke maji le Ebbe-dewje dare dewje.

Pɔl de ke Barnabase n̄-kanyje naa

³⁶ Goe te ngaji a, Pɔl pa are Barnabase na: «N-telje me bbeje te kara kara ke n̄-paje tar le Ebbe-dewje te le, jaa nje-koo-meteje joo se disije toke baann wa?»

³⁷ Barnabase ndiki kare Jan ke daw n̄-bbare na Marke aw ke de tɔ. ³⁸ A Pɔl mbete, mba Jan le tusude inyade ta kula te Pampili. ³⁹ Tar lede aw naa te ang ngaa na na kara unn ddew laa. Barnabase ila Jan Marke goe te ngaa dunnje to dawje Sipere. ⁴⁰ A Pɔl unn Silase ilae goe te. Goe te a, nje-koo-meteje ilaje Pɔl ji Ebbe-dewje te kare dda saa me-maji ngaa notu. ⁴¹ Pɔl nday nange te ke Siri, ke Silisi, n̄-ndeje dewje ke Egilisije te kare duwaje dare ngeng.

16

Timote ddee to nje-buwa-nja le Pɔl de ke Silase

¹ Pɔl tee bbe te ke Derbe, ke>Listere. Mare nje-nja go Jeju te ke ria na Timote ee me bbe teenn le. Kɔenje to Jiipi ngaa oo mee te, a bɔeje to Gereke. ² Nje-koo-meteje ke>Listere, ke Ikoniyoḿ paje tar le Timote le maji nya. ³ Pɔl ndiki ta kaw saa. Yeenn a, nuja ganja wɔju dɔ Jiipije ke isije loje teenn le, mba n̄-gereje tɔyn to bɔ Timoteje to Gereke. ⁴ Me bbeje te ke Pɔl de ke Silase n̄-teeje te a, n̄-ndajije nduje ke nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje ke Jurusalam unnje le dare dewje. N-walde nya kare n̄-ddaje ne ke turu nduje le. ⁵ Egilisije aw sangeje ddew me-kunn te ngaa ke ndɔ kara kara kɔr nje-koo-meteje aw ke kete kete.

Lubba bbar Pɔl kare aw Masedowann

⁶ Pɔl de ke Silase n̄-ndayje nangeje te ke Piriji, ke Galati, mba Ndil-menda okude ddew kare n̄-tɔjuje tar le Lubba nange te ke Aji. ⁷ Toke n̄-teeje ngange nange te ke Miji a, n̄-sangeje ddew ta tee nange te ke Bitini, a Ndil le Jeju okude ddew. ⁸ N̄-ndayje nange te ke Miji ngaa n̄-teeje bbe te ke Torowase. ⁹ Pɔl oo mare ne toke le nijeenn mare til te. Noo mare dew ke Masedowann ke ar taar aw duje na: «E-ddee nange te ke Masedowann umaje!» ¹⁰ Go ne te ke Pɔl oo toke mare le ni le a, kare teenn njaa n̄-sange ddew ta kaw Masedowann le mba n̄-gere to Lubba bbarje kare jaw n̄-pa Tar ke maji Masedowann le.

Lidi oo mee te bbe te ke Pilipi

¹¹ Toke junn to Torowase a, jaw njarara dɔ dere te ke Samotarase. Ndɔ kara goe te a, n̄-tee bbe te ke Neyapolise. ¹² Jin teenn n̄-tee bbe te ke Pilipi ke to tɔku bbe ke Masedowann ke dewje ke Rɔḿ a ɔnje dɔe. N-dda ndɔ ngaji Pilipi le. ¹³ Ke mare ndɔ-kuwa-rɔ le Jiipije, n̄-tee me bbe te le jaw kare maann te mba jeje to lo-duju Lubba le Jiipije a to keteenn. Jisi nangê ngaa n̄-pa tar jare deneje ke mɔnje naa lo teenn le. ¹⁴ Mare dene le kara to dew ke bbe te ke Tiyatir, ria na Lidi. N̄-to nje-labbe kubbu ke kase ke nare ngeng ngaa naw n̄-bbeel Lubba. Noo tarje ke jaw n̄-pa ngaa Ebbe-dewje unda mee are n̄-tuka mbia noo ne tarje ke Pɔl aw pa. ¹⁵ Toke Lidi le de ke nje ke key laa dingaje batem a, n̄-bbarje ngaa n̄-pa nareje na: «Bbo ooje to moo mem te tɔkɔrɔ ke Ebbe-dewje njaa a, e-ddeje e-toje key lem.» Numa keje nya kare n̄-ndiki bbar ke n̄-bbarje le.

Dila Pɔl de ke Silase key kula te

¹⁶ Mare ndɔ jaw ke lo-duju Lubba te a, mare ngonn mande ke to nje-kula le mare dew tee ingaje. Ndil ne-ndɔn isi dɔ ngonn mande te le. Ne-ndɔn laa le dda are ebbejedede ingaje ne ne nya. ¹⁷ Nunn goje ngaa

naw nuru ekii na: «Dewje neenn toje to nje-kulaje le Lubba ke isi ddotu dara te. Daw n̄-tojujese ddew kinga kaji.» ¹⁸ N̄-tel d̄o tar teenn le nd̄o banya nya. Ase ang boy a, P̄ol turu r̄oe ngaa pa are ndil le na: «Ke ri Jeju Kiriste, munn ndu mari kare e-tee me ngonn ke dene te neenn ke ddang!» Kare teenn njaa ndil le unda lo tee. ¹⁹ Toke ebbedede ooje to ne-kinga nare lede le goto ngaa a, duwaje P̄ol de ke Silase dawje ke de nata n̄o nje-k̄oñ-bbeje te. ²⁰ Dawje ke de n̄o nje-gangeje sariya te ke toje to dewje ke R̄om ngaa, n̄-paje na: «Dewje neenn ilaje tar me bbe te leje. N̄-toje to Jiipije. ²¹ Daw n̄-tojuje ne-ji bbe ke jeje ke n̄-to ngann nje-bbeje ke R̄om jee ke ddew ta ndiki te ang ddem ta n̄-nja goe te ang ddem.»

²² Dewje ke banya banya inje uruje d̄o P̄ol de ke Silase te ngaa nje-gangeje sariya le are n̄-t̄oru kubbu le P̄ol de ke Silase. Dunnje ndu dare n̄-tundade ke ndey. ²³ Goe te ke n̄-tundade nya a, dare dilade key-kula te ngaa dunnje ndu dare nje-ngemje ta key kula kare ngemjede ke maje. ²⁴ Toke nje-ngemje ta key kula le inga ndu ke darede le a, dilaje P̄ol de ke Silase le suran key-kula te ngaa dilade poro.

²⁵ Lo m̄ongu nyenene a, P̄ol de ke Silase daw n̄-dujuje Lubba ngaa daw d̄osuje pa n̄-walje ne Lubba ngaa kese dewje ke duwade le aw ooje ndude. ²⁶ A ta koo a, nange yeke ke singa are ḡol-key-kula ke dungu nangê le yeke. Kare teenn njaa ta keyje t̄oyn teynje ngaa kula njamjije ke n̄-to ne dewje t̄oyn ke duwade le t̄oruje. ²⁷ Nje-ngem ta key kula le ndol a, oo ta keyje ke toje take baa le. Noo to dewje ke duwade le aynje ngaa nunn t̄oku kiya laa ta t̄ol ne r̄oe. ²⁸ A P̄ol uru ekii ke singa na: «E-t̄ol r̄oi ang, jee neenn t̄oyn.»

²⁹ Nje-ngem ta key kula le duju puru ta koo ne lo ngaa ande me key-kula te le ke t̄oke. Noso k̄o ḡol P̄ol de ke Silase te naw nisa. ³⁰ Goe te a,

nje-ngem ta key-kula le are P̄ol de ke Silase n̄-teeje ddaka ngaa dujude na: «Ebbemjedede ddi a ma dda bba ma kinga kaji wa?» ³¹ N̄-paje dare na: «Oo mei te ke Ebbe-dewje Jeju a, a kinga kaji, ei ddem nje ke key lei ddem.» ³² P̄ol de ke Silase le n̄-paje tar le Ebbe-dewje dare nje-ngem ta key kula le ddem dare dewje t̄oyn ke eeje me key te laa ddem. ³³ Me til teenn njaa, nje-ngem ta key kula le aw ke de aw toko doje lede. Ngaji goe te a, n̄-ddaeje batem ke nje ke key laa.

³⁴ Goe te a, naw ke P̄ol de ke Silase key laa. Narede ne-kusa ngaa n̄-dda r̄o-neel ke nje-nujuje laa mba noo mee te ke Lubba. ³⁵ Lo are a, t̄oku nje-gangeje sariya ulaje pajaje lede r̄o nje-ngem ta key kula te le na: «Inya dewje neenn are t̄ujuje!» ³⁶ Nje-ngem ta key-kula le ndaji tar le are P̄ol na: «Nje-gangeje sariya ulajeje kare minyase. Yeenn a, e-teeje ta awje ke lapiya.» ³⁷ A P̄ol pa arede na: «N̄-gange sariya d̄oje te ang a, n̄-tundaje kem dewje ngaa dilaje key kula te jeje ke n̄-to ngann nje-bbeje ke R̄om t̄o. A bbasine, n̄-ndikije ta k̄oruje lo kiyae te wa? Baann ang, maji kare dede njaa n̄-ddeeje d̄orujeje.»

³⁸ Pajaje le aw ndajije tar le are nje-gangeje sariya le. Bbeel ddade mba dooje na P̄ol de ke Silase n̄-toje to ngann nje-bbeje ke R̄om. ³⁹ Yeenn a, nje-gangeje sariya le ddeeje uwaje ḡol P̄ol de ke Silase. Goe te a, d̄orude key kula te ngaa n̄-paje darede ta kare d̄otuje me bbe te le. ⁴⁰ Toke P̄ol de ke Silase n̄-teeje key kula te le a, daw dingaje Lidi, dooje nje-koo-meteje, n̄-ndejedeje ngaa d̄otuje.

17

P̄ol de ke Silase dawje Tesalonike

¹ P̄ol de ke Silase n̄-ndayje ke ddew ke bbe te ke Ampipolise, ke Apoloni, ngaa n̄-teeje bbe te ke Tesalonike, lo ke mare key-mb̄oñ-naa le Jiipije to te. ² P̄ol aw r̄o Jiipije te toke naw

ñ-dda ke ndo toyn. N-mayn tar ke de do maketuru te le Lubba me ndo-kuwa-ro te muta. ³ Noru gele narede ngaa ñ-tojude to maketuru le Lubba pa na Mesi a koo ndoo, ngaa na kin horo nje-yojeje te. N-pa na: «Jezu ke maw m-pa tar laa marese neenn le to Mesi le.»

⁴ Mare Jiipije le ndikije tar te le ngaa unnje go Pól de ke Silase. Gerekeje nya ke aw poloje Lubba, ke mare deneje ke isije lo te ke bo ddaje toke baann to. ⁵ A Jiipije ke me ddade mbonje dewje ke toje to nje-do-gotoje ke aw njaje go ddew te baa, dosuje kutu dewje ke banya ngaa ñ-yekeje lo dare ddekeke goto me bbe te. ⁶ Toke dingaje Pól de ke Silase le ang a, duwa Jason ke mare nje-koo-meteje daw ke de no nje-kon-bbeje te ngaa ñ-paje ke taar na: «Dewje neenn tujuje lo toyn, a bbasine ñ-teeje neenn ngaa. ⁷ Jason a ngemde roe te. Ne ke ndu le toku-mbay Sejar mbete a dewje neenn le toyn aw ddaje. N-paje na mare toku-mbay ke dang to, ria na Jezu.»

⁸ Tarje neenn le oso wur dewje ke banya banya ddem nje-kon-bbeje ddem. ⁹ Duwaje Jason, ke nje-koo-meteje le dare ukaje toku nare bba dinyade.

Pól de ke Silase Bere

¹⁰ Toke lo ndul a, nje-koo-meteje are Pól de ke Silase dawje bbe te ke Bere. N-teeje a, dawje key-mbon-naa te le Jiipije. ¹¹ Keje le Jiipije ke Bere maji uta keje le nje ke Tesalonike are ñ-taaje tar lede le ke ngoru baa. Ndo kara kara daw disaje me maketuru le Lubba ta gere se tar ke Pól aw pa le to ke dogole njaa wa? ¹² Dewje nya horode te ooje mede te. Dene Gerekeje ke toje to dewje ke bo, ke mare dingawje nya ooje mede te to. ¹³ Toke Jiipije ke Tesalonike ooje na Pól aw toju tar le Lubba Bere to a, ñ-ddeeje ta yeke lo ngaa ta kosu kutu dewje ke banya banya le. ¹⁴ Njange njange baa a nje-koo-meteje are Pól unn ddew er ke

ta toku ba te, a Silase de ke Timote ñ-naynje teenn. ¹⁵ Dewje ke dannje Pól le awje ndereng teeje Atenn bba telje. Kare telde a, Pól ulade kare Silase de ke Timote dawje njange dingaeje Atenn le.

Pól pa tar are dewje ke bbe te ke Atenn

¹⁶ Wur Pól a ta ti kare te ke naw ñ-gebbe ne Silase de ke Timote mba korje ddusu me bbe ke Atenn le. ¹⁷ Naw ñ-pa tar ke Jiipije, ke dewje ke aw poloje Lubba me key-mbon-naa te le Jiipije. A kese ndoje a, naw ñ-pa tar nata ke kese dewje ke naw ningade ke ndo toyn. ¹⁸ Mare nje-ne-gereje ke daw ñ-bbarde na Epikuriyenje, ke Isitiyisiyenje njaa kara ddeeje aw paje saa tar to. Mareje paje na: «Tar ddi njaa nje-kunda bula neenn ndiki ta pa wa?» A mareje paje na: «A du ang na to mare nje-kila-mber tar le mare lubbaje ke dang.» Mba Pól aw toju tar le Jezu te, ke le nje-yoje te ke a kinje.

¹⁹ Duwaje Pól dawje saa Ayeropaje* ngaa ñ-dujeje na: «Ja kase gere ne-toju ke siki ke aw toju neenn wa? ²⁰ Mba tar ke joo kete ang a aw pa neenn are ñ-ndiki ta gere gele.» ²¹ Nje-bbeje, ke nje-mbaje ke Atenn ndikije nya ta pa tar ne ke siki wase ta koo ne ke siki ke tee bbe te.

²² Yeenn a, Pól ar taar dann dewje te ke Ayeropaje le ngaa pa na: «Dewje ke Atenn, moose a, e-toje to dewje ke eeje ke bbo nya ta polo lubbaje. ²³ Mba m-nja me bbe te lese a, moo lubbaje ke aw polojede. A m-tee do mare baann te ke ñ-dda maketruru te na: «Bann le mare lubba ke ñ-gere ang.» Maji, ne ke aw poloje a e-gereje ang le a m-ddee maw mila mbere marese neenn. ²⁴ Lubba ke nje-dda dara, ke nange, ke neje toyn ke toje te, ne ke ñ-to nje-dara, ke nange le ñ-to key-polo-lubbaje te ke dew dda ke jia ang. ²⁵ N-ndiki ta kare dew are ne mba kumae ne toke le dew ke

aw ndiki mare ne ji dew te ang, ne a nare dewje tebbe, kewn, ke kese neje. ²⁶ Dew kara baa njaa n̄-dda ne dewje t̄oyn nare disije d̄o nange te t̄oyn. N̄oju ngange nange lede kara kara kare disije te ngaa n̄oju d̄o kare neje narede. ²⁷ N̄-ddaa baann bba kare dewje sangaeje. Toke n̄-mamje lo a, a du ang da kaseje ta kingaeje. A bbo ta koo a, jeje kara kara t̄oyn Lubba ee ke je nḡosi baa. ²⁸ Mba ddew te laa bba n̄-to ne, jisi ke tebbe, jaw yeke r̄oje. To ddew kara baa ke tar ke nje-paje lese paje na: <N-to ngann le Lubba>.

²⁹ <<T̄ok̄or̄o njaa n̄-toje to ngann le Lubba. Yeenn a, ja kaseje ta keje to Lubba unda r̄o k̄or ke n̄-dda ke ande, wase nare, wase er, wase mare ne ke dew t̄ol ke gusu laa wase eje to keje bba dda toke baann wa? ³⁰ A kare ke dewje gereje tar ke t̄ok̄or̄o ang bbay, Lubba oo to ne ang. A bbasine naw n̄-bbar dewje t̄oyn ke isije loje te t̄oyn kare n̄-turu ddew lede. ³¹ Mba n̄oju nd̄o ke na kare n̄-mbere gange sariya ke gate gate d̄o dewje te t̄oyn. Nare dew le in horo nje-yoje te ta t̄oju kare dewje t̄oyn to ne njaa n̄-mbere.>>

³² Toke dooje tar kin le nje-yoje ke P̄ol pa a, mareje kokoje ne. A mareje paje na: «Mare nd̄o bba ja koo tar lei d̄o tar te neenn bbay.»

³³ Go tar teenn le a, P̄ol inyade. ³⁴ D̄oe teenn njaa kara mareje naynje saa ngaa ooje mede te. Denisi ke to dew ke Ayeropaje, mare dene ke ria na Damarisi, ke mare dewje bbay eeje horode te.

18

P̄ol aw bbe te ke Korente

¹ Goe neje teenn a, P̄ol ̄otu bbe te ke Atenn aw Korente. ² Ninga mare Jiipi ke ria na Akilase keteenn. Duje nange te ke P̄on. Akilase le de ke dene laa Pirisil dinje bbe te ke Itali bba n̄-ddeje, mba T̄oku mbayje Kolode unn ndu kare Jiipije t̄oyn ̄otuje me bbe te ke R̄om. P̄ol aw r̄o

Akilas de ke Pirisil te le. ³ A kula lede, ke kula le P̄ol ke aw dda to kara baa. Kula le to kula dda tande. Yeenn a, P̄ol le nayn r̄ode te are daw n̄-ddaje kula le. ⁴ Ke nd̄o-kuwa-r̄o kara kara t̄oyn P̄ol aw pa tar nya key-mb̄on̄-naa te lede ke dewje ke toje to Jiipije ddem nje ke toje to Jiipije ang ddem kare n̄-ndikije tar te laa.

⁵ Toke Silase de ke Timote dinje bbe te ke Masedowann n̄-teeje a, P̄ol unn r̄oe t̄oyn mba t̄oju tar le Lubba. N̄-toju Jiipije to J̄esu le njaa to Mesi. ⁶ A Jiipije mbeteje tar laa ngaa daw n̄-tajeje. Yeenn a, P̄ol le yeke kubbu laa ngaa pa arede na: «Mesese tel ke d̄ose te, tare a kuwa d̄om ang. Bbasine neenn ma kaw ke r̄o dewje te ke toje to Jiipije ang ngaa.»

⁷ N̄otu ketenn naw r̄o mare dew te ke ria na Titusu-Jusutusu ke key laa to mb̄or key-mb̄on̄-naa te le Jiipije. N̄-to nje-polo Lubba. ⁸ Kirisipusu ke to nje-k̄on d̄o key-mb̄on̄-naa le Jiipije oo mee te ke Ebbe-dewje, ne de ke nje ke key laa t̄oyn. Mare dewje ke Korente nya ooje tar ke P̄ol t̄oju le. Dooje mede te ngaa dingaje batem.

⁹ Mare nd̄o til te, Ebbe-dewje pa tar are P̄ol ddew ne te toke le ni na: «E-bbeel ang, ew r̄oi pa tar ang, utu tai ang. ¹⁰ Mba mee sei, dew kara a kase kuwai ta ddai ang, mba dewje lem banya me bbe te neenn.» ¹¹ P̄ol nayn Korente t̄oju tar le Lubba bbal kara ke neyn misan.

Daw ke P̄ol n̄o t̄oku-mbay Galiyon te

¹² Bbal te ke Galiyon to t̄oku-mbay nange te ke Akay, Jiipije ooje ta naa mbete P̄ol. Dawje saa lo gange sariya te. ¹³ N̄-paje na: «Dew neenn aw dda kare dewje poloje Lubba ke ddew ke ndu mbete.» ¹⁴ Toke P̄ol a ta pa tar a, Galiyon ila tar Jiipije te na: «Bbo tar neenn to tar t̄ol dew wase tar ne ke ngeng a, ma kungu tar gelse te. ¹⁵ A tar le to mayn naa tar w̄oju d̄o ne-t̄oju, tar riye, ke ndu lese njaa are yeenn oose. M-ndiki gange sariya d̄o tarje te ke toke baann

ang.» ¹⁶ Yeenn ngaa n̄-tubbade lo gange sariya te le. ¹⁷ Dede t̄oyn duwaje Sostenn ke to nje-kon d̄o key-mb̄oñ-naa le Jiipije le, n̄-tundaeje ta key gange sariya te le. A Galiyon aa lo te ang.

P̄ol tel bbe te ke Antiyose d̄o nange Siri te

¹⁸ P̄ol nayn nd̄o banya ngaji Korente bba inya nje-me-kunnje ngaa unn to tel nange te ke Siri. Ne de ke Pirisil, ke Akilase. Kete bba ta kaw a, nare n̄-ngisa d̄oe bbe te Sankere mba to ndue ke nunn. ¹⁹ Daw n̄-teeje bbe te ke Epeje. P̄ol inya Pirisil de ke Akilase lo teenn ngaa ɔtu aw key-mb̄oñ-naa te le Jiipije aw pa tar ke de. ²⁰ N̄-dujuje P̄ol nya kare nayn ke de nd̄o banya bbay. A P̄ol mbete. ²¹ Na ta kinyade a, n̄-ndejede na: «Toke Lubba ndiki a, ma tel r̄ose te mare nd̄o.» Goe te a, nunn to Epeje, ²² n̄-tee Sejare. Goe te a, naw n̄-dda lapiya nje-me-kunnje ke Jurusalam ngaa n̄-nday naw Antiyose. ²³ N̄-dda nd̄o ngaji lo teenn ngaa nin nday nange Galasi, ke Piriji te nare ndeje nje-njaje go Ebbe-dewje te t̄oyn kare dingaje singa.

Apolose aw bbe te ke Epeje

²⁴ Mare Jiipi ke ria na Apolose ke duje bbe te ke Alekejandiri ddee Epeje. N̄-to dew ke gere pa tar ddem gere maketuru le Lubba nya ddem. ²⁵ N̄-toje ddew le Ebbe-dewje toke kete are ninga singa ngaa n̄-t̄oju ne d̄o Jeju te ke d̄ogole. A batem le Jan kara baa a n̄-gere. ²⁶ Naw n̄-pa tar ke bbeel ang me key-mb̄o-naa te le Jiipije. A toke Pirisil, ke Akilase ooje tar laa le t̄oyn a, bbareje ke r̄ode te ngaa t̄ojeje tar ke t̄ok̄oɔ w̄oju d̄o ddew le Lubba. ²⁷ Goe te a, Apolose le ndiki ta kaw nange te ke Akay are nje-me-kunnje ndikije te saa ngaa ddaje maketuru are nje-me-kunnje ke Akay le kare n̄-taaeje ke maje. Toke n̄-tee nu a, Lubba dda saa me-maji are numa nje-me-kunnje nya. ²⁸ Mba tar ke tae te ngeng are Jiipije ooje tar ta kila te ang. N̄-t̄oju ke

maketuru le Lubba ke ddaka to Jeju njaa to Mesi.

19

P̄ol tee bbe te ke Epeje

¹ Kare te ke Apolose nayn bbe te ke Korente a, P̄ol nday ke ddew ke nange te ke Aji ke to ddingirije ngaa tee bbe te ke Epeje. Ninga mare nje-njaje go Ebbe-dewje te lo teenn, ² ngaa n̄-dujude na: «Nd̄o ke ooje mese te le ingaje Ndil-me-nda wa?» Dilaeje te na: «Joo ri Ndil-me-nda nd̄o kara ang.» ³ P̄ol tel dujude na: «Batem ddi a ingaje wa?» N̄-paje na: «Batem le Jan.» ⁴ P̄ol ilade te na: «Jan are batem dewje ke ndikije ta turu ddew lede. Jan le duju dewje kare ta dooje mede te ke dew ke a ddee goe te. Dew le to Jeju.» ⁵ Dewje le ooje tar le ngaa ingaje batem ke ri Ebbe-dewje Jeju. ⁶ P̄ol ila jia d̄ode te ngaa Ndil-me-nda ddee d̄ode te. N̄-paje tar ke nd̄on tar ke dang ngaa dilaje mber-tar le Lubba. ⁷ Kor dewje le t̄oyn aw nḡosi ke d̄oku gire joo. ⁸ Me neyn te ke muta, P̄ol aw key-mb̄oñ-naa te le Jiipije ke nd̄o ke nd̄o mba pa tar ke bbeel ang w̄oju d̄o tar bbe-kon le Lubba. N̄-dda t̄oyn kare n̄-ndikije te saa. ⁹ A me mareje ketere ngaa n̄-ndikije tar te le P̄ol le ang. Dar ke kem dewje te ke banya le njaa daw n̄-paje tar w̄oju d̄o ddew le Ebbe-dewje daw n̄-kokoje ne. Yeenn a, P̄ol tusude inyade a mb̄on kese nje-njaje go Ebbe-dewje te aw ke de key-ne-nd̄o te le Tiranoso aw t̄ojude tar le Lubba nd̄o ke nd̄o. ¹⁰ Neenn le to toke baann ndereng bb̄al joo are dewje ke nange Aji te, Jiipije, ke nje ke to Jiipije ang ooje tar le Ebbe-dewje.

Tar ne-singa ke inga ngann le Seba

¹¹ Lubba dda t̄oku ne-m̄orije ddew te le P̄ol. ¹² Yeenn a bbo, dew ddee ke mb̄ita kubbu, wase kubbu ke ɔru r̄o P̄ol ɔru ne nje-r̄o-to a, r̄o-to le goto ddem ndilje ke maji ang kara teeje ke ddang ddem. ¹³ Mare Jiipije

ke aw tubbaje ndilje ke maji ang rɔ dewje te ke lo lo, aw unnje ri Ebbe-dewje Jeju bba aw tubbaje ne ndilje le tɔ. N-paje na: «Ke ri Jeju ke Pɔl aw ila mber-tar laa, e-teeje ke ddang!»
¹⁴ Seba mare Jiipi ke to tɔku nje-polo Lubba ee ke ngannje ke dingaw siri. Nganne le naje ta dda toke baann tɔ.
¹⁵ A mare ndɔ ndil ke maji ang le ilade te na: «M-gere Jeju ngaa m-gere Pɔl tɔ. A sese e-toje to nje ke dda wa?»
¹⁶ Dew ke ndil ke maji ang isi mee te le aal uru dɔde te, singa utade are n̄-teeje ke ddaka ke ngɔru daynje rɔde baa ke do rɔde te.
¹⁷ Nje-bbeje tɔyn ke Epeje, ke Jiipije, ke Gerekeje, ooje tar neenn le. Bbeel ddade tɔyn are dɔsuje gaji ri Ebbe-dewje Jeju ke to ri ke bo.
¹⁸ Mare nje-me-kunnje nya ddeeje paje tar neje ke maji ang ke n̄-ddaje ke ddaka.
¹⁹ Mare nje-kumaje ke kɔrde banya unguje maketuru ne-kumanji lede dɔ naa te ngaa roje kem dewje te tɔyn. Dewje turaje gate maketurule le a, ase kem kande nare doro dɔmi.
²⁰ Baann bba tar le Lubba aw ke kete kete ngaa ee ke singa mɔngu ddew te le Ebbe-dewje.

Tɔku tar oso me bbe te ke Epeje

²¹ Go neje teenn a, Pɔl unn ndu ddew te le Ndil-me-nda ta kaw Jursalam ke ddew ke Maseduwann, ke Akay. N-pa na: «Toke m-tee nunn a maji kare m-tee Rɔm tɔ.»
²² Yeenn a, nula Timote de ke Erasete ke toje to nje-buwa-kulaje laa ke joo Maseduwann, a ne n̄-nayn nange te ke Aji ndɔ ngaji bbay.

²³ Dɔ ndɔe teenn njaa tɔku tar oso bbe te ke Epeje mba tar ddew le Ebbe-dewje le.
²⁴ Mba mare nje-dda neje ke ande ke ria na Demeturusu unn ande aw dda ne ne ke unda rɔ key-polo-kɔr ke dene. Ri kɔr le na Artemis. Nje-kula mareje aw ingaje nare nya ddewe te.
²⁵ N-mbɔn nje-kula mareje, ke dewje ke aw ddaje mare neje dang dang ke ande ngaa n̄-pa narede na: «Namdede, e-gereje ke maje to ddew kula te

neenn a jisi ne ke maje.
²⁶ A sese njaa ooje ke kemse ddem ooje ke mbise ddem na Pɔl mbɔn dewje pa arede na kɔrje ke n̄-ddaje ke jije to lubbaje ang are dewje banya banya ndikije te saa. Tarje neenn taa dɔ nange ke Aji tɔyn bbo Epeje kara baa ang.
²⁷ Tar neenn a tuju ri kula leje kara baa ang. Key-polo-kɔr leje Artemis ke to tɔku kɔr ke dene ke ria aw bbar nya ngaa dewje aw poleje dɔ nange te ke Aji, ke kese loje te tɔyn le a tel to ne ang kem dewje te tɔ.»
²⁸ Toke dewje le ooje tar le a, wungu ɔnde nya ngaa n̄-paje ke taar na: «Artemis ke Epeje bo nya!»
²⁹ Tar le taa me bbe le tɔyn are dewje nya ɔtuje ke ngɔru awje nata. Duwaje Gayusu de ke Aristarke ke toje to nje-buwa-njaje le Pɔl jide dawje ke de tɔ. N-toje to dewje ke Maseduwann.
³⁰ Pɔl ndiki ta kaw nɔ dewje te ke banya banya le, a nje-me-kunnje mbeteje.
³¹ Mare tɔku dewje ke Aji ke toje to nje-buwa-kuraje le Pɔl kara ulaje ndejeje Pɔl kare nila gole nata le ang.
³² Dɔ dewje ke banya banya le turu are mareje paje mare tar uruje ne ekii ke taar a, mareje paje mare tar ke dang uruje ne ekii ke taar. Dewje nya horode te gereje gel ne ke n̄-mbɔnje ne naa le ang.
³³ Mare dewje horo dewje te ke banya banya le ɔruje gel ne le are mare dew ke Jiipije utaeje ke kete ke ria na Alekejandere. Alekejandere le dda jia are dewje na n̄-ndiki ta pa tar kare dewje ke banya le.
³⁴ A toke dewje le gereje to n̄-to Jiipi a, n̄-paje tar ke kara baa naa te ke taar kure ew ase ke gɔl kare joo na: «Artemis ke Epeje bo nya!»
³⁵ Nje-kuja maketuru ke me bbe te le dda nya bba gange dewje tar te ngaa pa na: «Dewje ke Epeje, e-gereje to Epeje to bbe ke aw ngem key-polo Artemis ke to tɔku kɔr ke dene ddem aw ngem etaar laa ke in darâ ddem.
³⁶ Dew kara ase mayn tar neenn ang are maji kare isije

ddekeke bbo e-ddaje ne ke toke baa ang. ³⁷ Mba dewje ke e-ddeeje ke de neenn ddaje majang ang ddem tajije kor leje ke dene ang ddem. ³⁸ A bbo Demeturuse de ke nje-kula mareje a eeje ke tar ke mare dew a, lo dda tar, ke nje-gangeje sariya le Jiipije toje. Maji kare nje-tarje le awje lo gange sariya te. ³⁹ A bbo eeje ke mare tar dang bbay a, da dda tar le lo kuwa do naa te ke nje-kon-bbeje gereje. ⁴⁰ Mba mbon naa ke bbokone neenn a dda kare doojeje to nje-mbeteje ndu, mba ne ke a kunn ddew kare n-dda mbon naa ke be goto.» ⁴¹ Go tar teenn le a, n-tubba dewje le nare dotuje.

20

Pol aw nange te ke Maseduwann, ke Gerese

¹ Toke tar le gayn a, Pol bbar nje-me-kunnje ndejede kare dingaje singa, n-ddade lapiya ngaa nunn ddew ke Maseduwann. ² Goe te ke n-nday nange ke Maseduwann ngaa n-ndeje nje-me-kunnje nya kare dingaje singa a, naw Gerese. ³ N-dda neyn muta keteenn. Kare te ke na ta kunn toku to ta kaw Siri a, noo na Jiipije unguje tar me naa te ta ddae maji ang. Yeenn a, noo maji ta tel ke ddew ke Maseduwann. ⁴ Dewje ke danneje toje to Sopatorose ke to ngonn le Pirusu ke bbe laa Bere, Aristarke de ke Sekundusu ke bbe lede Tesalonike, Gayusu ke bbe laa Derbe, Timote, ke Tisike de ke Toropim ke toje to dewje ke ngann bbeje te ke Aji. ⁵ Dewjeenn le awje noje te kete aw ngebbejeje Torowase. ⁶ A jeje, ndo kusu mapa ke n-dda ke um ang nday a, junn toku to Pilipi, n-dda ndo mi a, jingade Torowase. N-nayn keteenn ndo siri.

Pol ndeje dewje ke Torowase

⁷ Toke n-mbon naa ke ndo-kuwaro ta kon muru me-kara a, Pol pa tar are nje-koo me teje ndereng lo mongu, mba lo kare a, na ta kotu. ⁸ Lambeje toje nya me key te ke to

do mare te taar ke n-mbon naa te. ⁹ Mare ngonn ke dingaw ke ria na Etike isi penetere te ngaa bbi tole. A Pol nayn aw pa tar bbay. Bbi uta doe are nin me muta te le key ke to do naa te taar le noso nangê. Toke da ta kuwae ke taar a, noy mban. ¹⁰ Pol ddisi ke ngoru aw ro ngonn ke dingaw te le, n-ddom ngaa nunne nuwae jia te ngaa pa na: «Ejeje tar ang n-to kem baa.» ¹¹ Goe te a, Pol tel aw taar. N-tete mapa ngaa nusa. N-pa tar ke dewje ndereng ta lo-kare a, notu. ¹² A n-ddee ke ngonn ke dingaw le kem baa ngaa me dewje oso nangê.

Pol in Torowase aw Mile

¹³ Junn toku to jotu kete ta kaw bbe te ke Asos. Lo teenn a ja kunn Pol mba nunn ndue ta kaw engae ke gole. ¹⁴ Toke ningaje Asos le a, junne ngaa jaw bbe te ke Mitilenn. ¹⁵ Lokare a, jin teenn ke to n-tee ngosi ke bbe ke Kiyu. Ndo kara goe te bbay a, n-nday ke ddew ke Samos ngaa n-dda ndo joo a, n-tee Mile. ¹⁶ Pol ndiki ta kar lo kara bbe te ke Epeje ang, mba n-ndiki ta kare gol kare laa nday baa nange te ke Aji ang. N-ndiki ta kaw ke ngoru bbo ddew to a, ta tee bbe te ke Jurusalam ndo kusu Pantekote te.

Pol ndeje ansiyenje ke Epeje bba ta kotu

¹⁷ Pol nayn Mile nu njaa a, ula bbar ansiyenje ke Egilisi te ke Epeje. ¹⁸ Toke n-ddeeje dingaeje a, n-pa narede na: «E-gereje ddew ke maw m-nja ne horose te ke maje. Unn kute dongor ndo te ke m-tee ne horose te nange te ke Aji. ¹⁹ M-dda ke Ebbe-dewje ke me ngonn kase, ke maan-n-o, dann ne-wunguje te ke Jiipije unguje tar me naa te ngaa ddaje sem. ²⁰ Ne kara ke a ddase maji ke m-tojuse ang goto. M-pa neje toyn marese ddem m-tojuse ne kem dewje te ddem me keyje te lese te ddem. ²¹ Mila mber mare Jiipije ddem dewje ke to Jiipije ang ddem kare telje ro Lubba te ngaa ta kare

dooje mede te ke Ebbe-dewje Jeju.
²² A bbasine Ndil-me-nda uwam ke singa kare maw Jurusalam, m-gere ne ke a kingam nu ang. ²³ Uta tɔyn, me bbe te kara kara tɔyn ke m-tee te, Ndil pa arem na key-kula, kula njamji, ke ne kem-to-ndoo aw ngebbem. ²⁴ Moo tebbe lem to ne kem te ang. Ne ke m-ndiki njaa to enga dda kula ke Ebbe-dewje Jeju inya jim te ndereng kɔsu kɔen. Kula le to kula kila mber Tar ke maji ke to me-maji le Lubba.

²⁵ «M-nja horose te tɔyn mila mber-tar kɔñ-bbe le Lubba. A bbasine neenn m-gere to a telje kooje kem ang ngaa. ²⁶ Yeenn bba mpa marese bbokone: Tar mesese a kuwa dɔm ang. Ne ke ase ta dda bba m-dda ang goto. ²⁷ Mba miyase mare ne ang, m-tɔjuse ne tɔyn ke Lubba mɔse ta dda. ²⁸ Undaje kemse dɔ rɔse te, ke dɔ ne-kuulje te ke Ndil-me-nda undase kare e-ngemje. E-ngemeje Egilisi ke Lubba ndoko ke mese njaa. ²⁹ M-gere ke maje to gom te a, dewje ke toje toke enjakemnjarije ke maji ang ke a ddeje kandeje horose te mba ddase maji ang. ³⁰ Mare nje-ngemje a kinje horose te njaa ta dda kare mare nje-me-kunnje unnje gode. ³¹ Yeenn a, undaje kemse dɔ rɔse te, oleje mese to bbal muta njaa, til te ddem kara ddem m-ndejese kara kara tɔyn ke maanñ-nɔ kem te.

³² «A bbasine minyase me ji Lubba te, ke me tar me-maji te laa ke ase ta dda kare e-sangeje ddem kare ingaje neje ke maji ke ñ-mɔse mba dewje laa ddem. ³³ M-dda bbo nare, bbo ande, wase bbo kubbu le dew ang. ³⁴ Sese njaa kara e-gereje ke maje, ema njaa m-dda kula ke jim bba minga ne ne ke mem ndiki, ke ne ke a kuma nje-buwa njaje lem. ³⁵ Ke ndɔ tɔyn, maw m-tɔjuse to, to maji ta dda kula toke baann mba kuma ne nje-ndooje, ta kole ne mese dɔ tar te ke Ebbe-dewje Jeju njaa pa na: <Koko ee ke dew ke are ne uta dew ke dare ne.> »

³⁶ Goe te ke Pɔl pa tarjeenn le a, ne de ke ansiyenje dunguje mekeje-golde nangê ngaa ñ-duju Lubba. ³⁷ Yeenn a, dewje tɔyn uruje dɔ nɔn te. Dilaje Pɔl duwaeje karde te ngaa ñ-toje mbiya. ³⁸ Ndoo ddade mba Pɔl pa arede na da telje koo kem ne ang ngaa. Goe te a, ñ-danneje ndereng ta tɔku to te.

21

Kaw le Pɔl ke Jurusalam

¹ Toke jinya ansiyenje Epeje a, jaw ke to njarara jaw ñ-tee Kose. Lo kare a, jaw ñ-tee Rode ngaa jin teenn jaw ñ-tee bbe te ke Patara. ² Jinga tɔku to ke aw ke nange te ke Penisi ngaa junn tɔku to le. ³ N-tee ngɔsi ke Sipere ngaa jaw joo dɔe a, jinya jaw ke beer er ke Siri. Jaw juru nangê bbe te ke Tir, mba nje-tɔku to le a ta kungu ne-kotoje lo teenn. ⁴ N-nayn ndɔ siri mba jinga nje-me-kunnje lo teenn. Ndil-me-nda ula nje-me-kunnje le are ñ-paje dare Pɔl kare naw Jurusalam ang. ⁵ Toke ndɔ leje ase ngaa junn ddew ta kɔtu a, dewje tɔyn dannjeje, dede, ke deneje lede, ke ngannde ndereng tee ke je me bbe te le ddaka. Jungu mekeje-golje nangê ta ba te ngaa ñ-duju Lubba. ⁶ Goe te a, ñ-dda naa lapiya ngaa junn tɔku to, a nje-me-kunnje le telje key lede.

⁷ «Jin Tir ñ-tee bbe te ke Petolemaysise a, junda ngange nja leje le lo teenn. N-dda lapiya nje-me-kunnje ngaa ñ-nayn ke de ndɔ kara. ⁸ Lo kare a, ñ-tel junn ddew jaw ñ-tee Sejare. Lo teenn jaw key le Pilipi nje-tɔju Tar ke maji le Lubba ke to kara le dewje ke siri ke ñ-mberede Jurusalam ngaa ñ-to key laa. ⁹ Nee ke nganne ke dene sɔ ke gereje ngaw ang bbay ngaa aw ilaje mber-tar le Lubba. ¹⁰ N-nayn lo teenn ndɔ banya nya le ngaa mare nje-kila mber-tar le Lubba ke nange te ke Jude ke ria na Agabusu in Jude te le ddee. ¹¹ Ñ-ddee ningaje ngaa ñ-taa endaar kuwa-bber le Pɔl, ne

njaa n̄-to ne gōle ke jia ngaa n̄-pa na: «Ndil-me-nda na Jiipije a toje nje-endaar kuwa bber neenn Jurusalam toke be ngaa da kulaeje ji dewje te ke gereje Lubba ang.»¹² Toke joo tar le baann a, jeje ddem nje-me-kunnje ke bbe te le ddem n̄-wal Pōl nya kare ta naw Jurusalam ang.¹³ A nilaje te na: «Ddi bba aw noje ne ngaa aw ddaje are mem aw gange maann wa? Toke n̄-tōm ke kula wase n̄-tōlum Jurusalam wōju dō ri Ebbe-dewje Jeju kara m-ndiki te.»¹⁴ Juma saa pin n̄-ndiki ang are jew roje ngaa n̄-pa na: «Maji kare Ebbe-dewje dda ne ke mee ndiki.»¹⁵ Go ndoje te ke n̄-dda teenn le a, n̄-gōl roje tōyn ngaa junn ddew jaw Jurusalam.¹⁶ Mare nje-koo-meteje ke Sejare ke aw dannjeje Jurusalam awje ke je are n̄-to key le Nasōn bbe te ke Sipere. Nasōn le to nje-me-kunn lew baa.

Pōl aw mba koo Jake

¹⁷ Toke n̄-tee Jurusalam a, nje-koo-meteje taajeje ke koko.¹⁸ Lo kare a, Pōl aw ke je rō Jake te. Ansinyeje tōyn mbōnje naa lo teenn le.¹⁹ Pōl ddade lapiya ngaa ōru gel ne ke Lubba dda ddew te laa horo dewje te ke toje to Jiipije ang ddekere ddekere arede.²⁰ Dewje ke ooje tar le Pōl ōsuje gaji Lubba ngaa paje are na: «Oo, ngokōnje, Jiipije banya banya ooje mede te. Dede tōyn tar ngemje ndu le Moyije uwa wurde nya.²¹ Dooje tar ke aw nja ke rii ke maje. Na ne-tōju lei a dda kare Jiipije tōyn ke isije horo dewje te ke toje to Jiipije ang kara mbeteje ndu le Moyije. Na ei a e-pa arede tō ta kare duja mōtu ngannde ang wase kare n̄-ddaje ne gel-bbe le Jiipije ang ngaa.²² Ddi a ja ddaje wa? A du ang da koo na ee neenn.²³ Maji kare e-dda ne ke ja ta pa kari neenn: Dewje sō eeje neenn ke unnje ndude.²⁴ Aw ke de, ei, ke de e-tokoje yerew lese naa te, uka dōde are n̄-ngisa dōde. Baann bba, dewje tōyn a gereje to tarje ke dooje dōi te le to ngem ngaa

da gere to ei kara aw e-ngem ndu le Moyije tō.²⁵ A tar ke wōju dō dewje ke toje to Jiipije ang ngaa ooje mede te le, junn ndu me maketuru te jula ne jarede mban kare dusaje da ke n̄-polo ne kōrje ang, dusaje mese ang, dōnje da ke kewn ute ang, ke n̄-ddaje lo to majang ang.»²⁶ Ndo kara goe te a, Pōl aw ke dewje ke sō le are ne ke de n̄-toko yerew lede naa te. Naw key-polo-Lubba te ta tōju ndō ke na kare ne ne-polo wōju dōde kara kara toke ndō toko yerew lede le tunga.

Duwa Pōl me key-polo-Lubba te

²⁷ Toke ndō siri ke go toko yerew te le nayn ngōsi ta kase a, Jiipije ke Aji ooje Pōl key-polo-Lubba te. Dōsuje kutu dewje ke banya banya dare wungu ōnde ngaa duwaje Pōl.²⁸ N̄-paje ke taar na: «Ngann Ijarayelje, e-ddeeje bbo! Dew ke aw dda ddo ke dewje leje, ke ndu le Moyije ke key-polo-Lubba leje ddew ne tōju te ke naw n̄-tōju dewje leje tōyn loje te tōyn le a ar neenn. Gerekeje kara n̄-ddee ke de key-polo-Lubba te neenn nare lo neenn ke maji tōyn le tuju.»²⁹ Kete, dooje Toropim ke to dew ke Epeje mbōr Pōl te le Jurusalam neenn are dejeje to naw saa key-polo-Lubba te.

³⁰ Lo yeke me bbe te le tōyn are dewje ddeeje banya, duwaje Pōl dinje saa key-polo-Lubba te n̄-teeje saa ddaka ngaa dutu ta key le ngōru.³¹ Daw n̄-sangeje ddew ta tōle a tare aw oso mbi tōku mbayje te le mbambaje ke Rōm na me bbe ke Jurusalam aw yeke.³² Njange njange njaa n̄-bbar tōku-mbayje le mbambaje, ke mbambaje kare dawje rō dewje te ke banya banya le. Toke dulaje kemde dooje tōku-mbayje le mbambaje, ke mbambaje le a, dewje rōde ta kunda Pōl.³³ Yeenn a, tōku mbayje le mbambaje le ddee saa ngōsi uwae ngaa unn ndu kare n̄-tōe ke kula njamdi joo. Goe te a, n̄-duju tar na n̄-to na wa? Ddi a n̄-dda wa?³⁴ Dewje ke banya le paje tar dang dang. Bula to nya are ddew ke na kase ta gere

ne gel tar le ke maje goto. Yeenn a, nunn ndu nare daw ke Pɔl me ndoko te le mbambaje. ³⁵ Toke Pɔl tee dɔ esekaliye te a, mbambaje le bangeje, mba dewje ke banya le aw ddaje singa. ³⁶ Dewje le tɔyn ndoleje goe aw uruje ekii na: «E-tɔleje!»

Pɔl ɔru gel tar nɔ dewje te ke Jurusalam

³⁷ Kare te ke da ta kande ke Pɔl me ndoko te le mbambaje a, Pɔl pa are tɔku mbayje le mbambaje na: «Ddew pa sei tar to wa?» Nilae te na: «E-gere tar gereke wa? ³⁸ Dew ke Ejipite te ke bbasine bbay neenn ɔsu kutu dewje are ddaje dɔ ngeng ngaa oto dewje ke nje-tɔl dewje doro sɔ aw ke de me kɔr te le, to ei a neenn ang wa?» ³⁹ Pɔl ilate na: «Ema, m-to Jiipi ke dujum Tarese, nange Silisi te, m-to ngonk ke bbe te ke ria bbar nya. M-wali nya kare arem ddew m-pa tar mare dewje neenn.» ⁴⁰ Tɔku mbayje le are ddew Pɔl kare pa tar. Pɔl le ar dɔ esekaliye te dda jia are dewje le. Lo to nyenene ngaa n̂-pa tar narede ke tar ebere na:

22

¹ «Ngakɔmje, boydede, ooje naji lem ke ma ta kɔru karese.» ² Toke dooje to Pɔl aw pa tar arede ke tar ebere a, lo to nyenene uta ye ke dɔngɔr bbay. ³ «M-to Jiipi, dujum Tarese nange Silisi te. A n̂-ngemem Jurusalam neenn. M-ndo ne kɔ Gamaleyel te dɔ tar ngem ndu te le kajeje. Munn rɔm tɔyn mare Lubba ddew kara baa toke aw ddaje bbokone. ⁴ M-dda singa ke dewje ke unnje ddew le Ebbe-dewje ndereng dingaje yo. Mare duwa dingawje, ke deneje n̂-tɔde dungude key-kula te. ⁵ Tɔku nje-polo Lubba, ke mbôn-naa le ansiyenje a gereje to tar ke tɔkɔrɔ njaa maw m-pa neenn. Mba dede njaa darem maketuru ke ri ngakɔnje Jiipije ke isije Damase kare maw muwa nje-me-kunnje m-tɔde m-ddee ke de Jurusalam kare dula kemde ndoo.»

Pɔl ɔru gel bbar ke Ebbe-dewje bbare

⁶ «Toke maw m-jaa ddew-bô ngaa m-tee ngɔsi ke Damase a kare ee ngɔsi ta kare danna. A a ta koo a, tɔku lo-kare in darâ gukum. ⁷ M-tee moso nangê a, moo mare ndu pa sem tar na: «Sɔl! Sɔl! Mba ta ddi bba e-dda singa sem wa?» ⁸ Milae te na: «Ebbemje, ei na wa?» Ndu le pa na: «Ema Jeju ke Najarete a aw dda sem singa neenn.» ⁹ Nje-buwa lo-kawje lem ooje lo ke ndoko le ke maje a dooje ndu dew ke aw pa sem tar le ang. ¹⁰ M-duju tar m-pa na: «Ddi a ma dda wa Ebbemje?» Ebbe-dewje le pa arem na: «In taar aw Damase. Nunn da tɔji ne tɔyn ke to tar lei ta dda.» ¹¹ A lo le ndoko are moo lo ang ngaa nje-buwa-njaje lem le a uwaje jim to kuwa bba aw sem Damase.»

¹² «Mare dingaw ke ria na Ananiyase ee nunn, n̂-to dew ke bbeel Lubba, naw n̂-ngem ndu le Moyije, Jiipije tɔyn ke me bbe teenn aw paje tar laa maji. ¹³ N-ddee ningam ngaa n̂-pa narem na: «Ngokɔm, Sɔl e-tel oo lo!» Kare teenn njaa kem uja ngaa mooe. ¹⁴ Ananiyase le pa arem na: «Lubba le kajeje bbari undai dang kare e-gere ne ke mee ndiki, kare ta oo Jeju ke to dew ke gate gate, kare ta oo ndue ke mbii. ¹⁵ Mba maji kare e-tel to nje-tar naji laa ta pa ne ke oo ke mbii ddem, ke kemi ddem nɔ dewje te tɔyn. ¹⁶ A mbata ddi a aw e-ngebbe wa? Jaw jare inga batem, e-bbar ria are tar majang lei ɔru dɔi te.»

Lubba bbar Pɔl kare tɔju tar laa dewje ke toje to Jiipije ang

¹⁷ Goe te ke m-tel Jurusalam ngaa mare ndɔ maw duju Lubba me key-polo-Lubba te a, moo mare ne toke le ni jeenn. ¹⁸ Moo Ebbe-dewje ke pa sem tar na: «E-tee njange Jurusalam ke ddang, mba naji ke a kɔru dɔm te le dewje a ndikije te ang.» ¹⁹ M-pa mare na: «Ebbemje, n̂-gereje ke maje to ema le njaa, maw mande key-mbôn-naaje

te mare duwa dewje ke ooje mede te sei, daw dilade key-kula te ddem, n̂-tundade ke ndey ddem.»²⁰ Kare te ke daw n̂-kayn ne mese Etiyenne ke to nje-tar-naji lei le mee loe te tɔ, mndiki te ke de ngaa m-ngem kubbuje le nje ke toleje le.²¹ A Ebbe-dewje le pa arem na: «Aw, mba ma kulai ddew ew horo dewje te ke toje to Jiipije ang.» »

Tar le Pɔl de ke tɔku mbayje le mbambaje ke Rɔm

²² Toke Jiipije ooje tar laa ndereng teeje dɔ tar teenn a, uruje ekii na: «E-tɔlje dingaw neenn ke ddang! Maji kare n̂-nayn ke tebbe ang!»²³ Daw duruje ekii, daw n̂-tɔruje kubbuje rɔde te ngaa daw n̂-sanreje ehaburu ke taar.²⁴ Yeenn a, tɔku mbayje le mbambaje le unn ndu kare dande ke Pɔl me ndoko te le mbambaje kare ta dundae dare n̂-pa tar bba ta gere gel ne ke dewje aw uruje ne ekii dɔe te le.²⁵ Toke daw n̂-tɔje ta kundae a, n̂-pa nare tɔku-mbay le mbambaje ke ee teenn na: «Eeje ke ddew ta kunda ngonn nje-bbe ke Rɔm ke n̂-gange sariya dɔe te ang wa?»²⁶ Toke tɔku-mbay le mbambaje le oo tar neenn le a, ɔtu aw pa are tɔku mbayje le mbambaje na: «Ddi a a dda wa? Dingaw le to ngonn nje-bbe ke Rɔm.»²⁷ Tɔku mbayje le mbambaje le ddee duju Pɔl na: «Tɔkɔrɔ njaa e-to ngonn nje-bbe ke Rɔm wa? E-pa are moo!» Pɔl pa na: «Tɔkɔrɔ njaa.»²⁸ Tɔku mbayje le mbambaje le na: «Dare muka nare bo nya bba m-ddee to ngonn nje-bbe ke Rɔm.» Pɔl ilae te na: «Ema Pɔl, dujum to ngonn nje-bbe ke Rɔm njaa.»

²⁹ Dewje ke a ta tundaeye kare n̂-pa tar ke tɔkɔrɔ le tuseje inyaeje ke ngɔru. Toke tɔku mbayje le mbambaje le gere to Pɔl to ngonn nje-bbe ke Rɔm a nare duwae n̂-tɔe a, bbeel ddae.

Daw ke Pɔl lo gange sariya te

³⁰ Lo are a, tɔku mbayje le mbambaje le ndiki ta gere gel ne ke Jiipije undaje ne tar dɔ Pɔl te le ke maje. Yeenn a, nare n̂-tutu kula njamji gɔle te ngaa nare tɔku nje-poloje Lubba uwaje dɔ naa ke nje-gangeje sariya ngaa nare n̂-ddee ke Pɔl nɔde te.

23

¹ Pɔl aa kem nje-gangeje sariya ke uwaje dɔ naa le ngaa pa na: «Ngakɔmje, nja lem ke maw m-nja nɔ Lubba te ndereng bbokone neenn, mare ne jɔku keje lem ndɔ kara ang.»² A Ananiyase tɔku nje-polo Lubba unn ndu are nje ke arje mbɔr Pɔl te le kare dundaje tae.³ Yeenn ngaa, Pɔl pa are na: «Ei ke e-to ddew kara baa toke kare key ke dɔru pɔr te, Lubba a kundai. Isi neenn ta gange sariya dɔm te ddew ndu te, a inya ndu le are kunda a dundam wa?»⁴ Dewje ke arje ngɔsi ke Pɔl paje areje na: «Aw e-taji tɔku nje-polo Lubba wa?»⁵ Pɔl pa na: «Ngakɔmje, m-gere to n̂-to tɔku nje-poloje Lubba ang, mba maketuru le Lubba pa na: «E-pa Tar ke maji ang dɔ nje-kɔn̂-bbe te lei ang.» »*

⁶ Pɔl gere to dewje ke aw uwaje dɔ naa mba gange sariya le, mareje toje to Saduseyenje, a mare toje to Parijiyenje. Yeenn a n̂-pa tar ke taar horo nje-gangeje sariya te le na: «Ngakɔmje, m-to Parijiyen, m-to ngonn le Parijiyen. Gel ne ke da ta gange ne sariya dɔm te to mem ke munda dɔ kin te le dewje ke oy.»⁷ N̂-pa tar nila nangê ang bbay a, kɔl in horo Parijiyenje te, ke Sadusiyenje ngaa kayn̂-naa to me mbɔn naa te le.⁸ Mba Sadusiyenje paje na: «Kin le nje-yoje goto, anjije gotoje, ndilje gotoje. A Parijiyenje paje na nejeenn toje tɔkɔrɔ.»⁹ Tɔku bula in horode te. Mare nje-kɔruje gel nduje ke toje to Parijiyenje inje taar ngaa paje tar ke singa na: «Joo mare ne kara ke ase kare jundaje ne tar dɔ dingaw te neenn ang. To mare ndil wase

* 23:5 23.5 Ekejode 22.27

mare anji a pa saa tar a, n̄-gereje wa?» ¹⁰ Tar le aw ke kete kete are t̄oku mbayje le mbambaje le bbeel mba kare dewje le inje uruje d̄o P̄ol te jakateje. Yeenn a, nunn ndu nare mbambaje aw ɔruje P̄ol horode te teeje saa aw saa me ndoko te le mbambaje.

¹¹ Lo ndul a, Ebbe-dewje tee inga P̄ol ngaa pa are na: «Uwa are ngeng, e-pa tar naji lem Jurusalam mban, a maji kare e-dda toke baann R̄om t̄o.»

Jiipije ḡolje tar mba t̄ol P̄ol

¹² Lo are a, mare Jiipije unguje tar me naa te ngaa undaje yo na: «Ja kusa ne ang ddem, ja kay maann ang ddem ndereng n̄-t̄ol P̄ol bba.» ¹³ K̄or dewje ke unguje tar me naa te le uta d̄oso. ¹⁴ Daw dingaje t̄oku nje-poloje Lubba, ke t̄okuje n̄-paje darede na: «Junda yo kem dewje te t̄oyn n̄-pa na: Ne a k̄oru taje ang ndereng n̄-t̄ol P̄ol bba.» ¹⁵ Yeenn a, maji kare ooje naa ke nje-gangeje sariya ta e-dujuje t̄oku-mbay le mbambaje areje n̄-ddeeje ke P̄ol darese. Ereje gusu to na ddee kare uruje gel tar laa ke maje ooje. A jeje ja kiya baan mba t̄ole kete bba kare n̄-tee neenn.»

¹⁶ A ngonn nann P̄ol ke dingaw oo tar baan ke da ta kiya le ngaa aw ande me ndoko te le mbambaje pa are P̄ol le. ¹⁷ P̄ol bbar mare t̄oku-mbay le mbambaje pa are na: «Aw ke ngonn basan neenn n̄o t̄oku mbayje le mbambaje te mba nee ke mare tar ta pa kare.» ¹⁸ Mbay le mbambaje le unn ngonn basan le aw saa n̄o t̄oku mbayje te le mbambaje. N̄-pa na: «P̄ol ke duwae le bbarem ngaa dujum kare m-ddee ke ngonn basan neenn r̄oi te, mba nee ke mare tar ta pa kari.» ¹⁹ T̄oku mbayje le mbambaje le uwa ngonn le aw saa ngange lo te ngaa duje na: «Tar ddi a ee ne ta pa karem wa?» ²⁰ Ngonn basan le pa are na: «Mare Jiipije ooje ta naa ta duji kare bara a, are daw ke P̄ol lo gange sariya te lede. Da kereje gusu to da ta kuruje gel tar laa le ke maje koo. ²¹ A dang bba

oo tar lede ang, mba daseje ne ke d̄oso gire ngaa diyaje baan. Dundaje yo ta mbete ne-kusa, ta mbete nekay ndereng ta t̄ol P̄ol bba. N̄-m̄oseje r̄ode t̄oyn mban, ndui njaa daw n̄-ngebbeje.» ²² T̄oku mbayje le mbambaje le ndeje ngonn basan le na: «E-pa are mare dew kara to uku me tar neenn arem ang.» Goe te a, ninyae nare notu.

Dula P̄ol n̄o t̄oku-mbay Pelikese te

²³ Goe te a, t̄oku mbayje le mbambaje bbar mare t̄oku-mbayje le mbambaje joo ngaa pa arede na: «E-ḡolje mbambaje k̄or joo, nje-sundaje d̄osiri, nje-ningaje k̄or joo are darje perere ta dawje Sejare ke kare jikara ke til te. ²⁴ E-m̄oseje mare sundaje kare unnje P̄ol aw saa ke r̄o ke maji n̄o t̄oku-mbay Pelikese te.» ²⁵ Goe te a, t̄oku mbayje le mbambaje dda maketuru are Pelikese le na: ²⁶ «Ema Kolodiyusu Lijiyase m-dda maketuru neenn mari, ei t̄oku-mbay Pelikese ke e-to dew ke bo. M-ddai lapiya! ²⁷ Jiipije uwaje dingaw ke mulae mari neenn ta t̄ole. A moo na n̄-to ngonn nje-bbe ke R̄om are maw ke mbambaje maw m̄ore ne me jide te. ²⁸ M-ndiki nya ta gere gel ne ke dundaje ne tar d̄oe te are maw saa n̄o nje-gangeje sariya te lede. ²⁹ Moo a, dunda tar d̄oe te mba mayn naa tar d̄o nduje te lede. A minga tar ke ase kare ta n̄-t̄ole ne wase dilae ne key kula te ang. ³⁰ Moo na da ta kiya baan ta t̄ol dingaw le. Yeenn a, mulae r̄oi te ngaa, m-pa mare nje-kundaje tar d̄oe te le kare daw ke tar la le n̄oi te.»

³¹ Mbambaje le ooje ndu t̄oku-mbay lede ngaa, unnje P̄ol til te awje saa Antipatirisi. ³² Lo are a, mbambaje ke nje-ḡolje telje me ndoko te, a nje-sundaje le awje saa. ³³ Toke n̄-teeje Sejare be a, dareje maketuru le t̄oku-mbay ngaa n̄-tojeje P̄ol le. ³⁴ Mbay le tura maketuru le a, duju ta gere se P̄ol to dew ke nange te ke dda wa? N̄-pa dare na P̄ol to dew ke nange te ke Silisi. ³⁵ Mbay le pa na:

«Ndɔ ke dewje ke undaje tar dɔi te le ddeje bba ma koo tar lei.» Nunn ndu kare n̄-ngem Pɔl me key-tɔku-mbay †.

24

Jiipije undaje tar dɔ Pɔl te

¹ Ndɔ mi goe te a, Ananiyase ke to tɔku nje-polo Lubba, tɔkuje, ke Tertulusu ke to mare nje pa tar dɔ dewje te awje Sejare. Daw n̄-sekeje Pɔl ta tɔku-mbay Pelikese te. ² N̄-bbar Pɔl dare ddee ngaa Tertulusu le unn kutu kunda tar dɔe te na: «Dew ke bo Pelikese, tambal dɔi a jisi ne ddekeke bbokone, ke ddew gusu te ke siki ke e-tee ne a bbe neenn maji ne. ³ Ke ndɔ kara kara tɔyn, loje te tɔyn jaw jari wooyo mba neje ke maji ke jaw jinga toke be ddew te lei. ⁴ Ma pa tar ten baa mba m-ndiki ta tujɔ kare lei baa ang. Yeenn a, m-wali nya kare e-dda me-maji bbo e-tuka mbii oo tar leje. ⁵ Joo a, dingaw neenn to dew ke maji ang nya. N̄-dda nare lo yeke horo Jiipije te tɔyn ke dɔ nange te. Ngaa n̄-to mare tɔku-mbay dɔ mbōn̄-naa te le dewje ke Najarete ke to mbōn̄-naa ke maji ang. ⁶ N̄-sange ddew ta ddee ke ne-yerew me key-polo-Lubba te leje are juwae. [N̄-ndiki ta gange sariya dɔe te ddew ndu te leje ⁷ A Lijiyase ke to tɔku-mbay le mbambaje a ddee ɔre jije te ke singa ⁸ ngaa duju kare nje ke undaje tar dɔe te le ddeje ke tar le nɔi te.] Ei njaa bbo e-duje tar a, a gere to neje tɔyn ke junda ne tar dɔe te le to neje ke tɔkɔrɔ.» ⁹ Jiipije ndikije tar te le tɔ ngaa paje na tar le to tar ke tɔkɔrɔ.

Pɔl ɔru naji laa nɔ Pelikese te

¹⁰ Goe te a, tɔku-mbay dda jia are Pɔl kare pa tar ngaa Pɔl pa na: «M-gere to e-to nje-gange sariya le dewje me bbe te neenn bbal banya nya. Yeenn a, ma kɔru naji lem nɔi te ke me ke oso pɔn. ¹¹ Bbo uru gele a, a gere. Dda ndɔ dɔku gire

joo baa bbay a maw Jurusalam mba polo Lubba. ¹² Me key-polo-Lubba te wase key-mbōn̄-naaje te wase me bbe te, mare dew ingam maw mayn tar ke mare dew wase maw mere dewje kare yeke lo ndɔ kara ang. ¹³ Dewje neenn a kaseje ta tɔji ne ke dundaje ne tar dɔm te le bbasine neenn ang. ¹⁴ Ne ke m-gere goe a neenn: Maw m-polo Lubba le kajeje ke ddew ke siki. A dede n̄-paje na to ddew ke maji ang. Ne tɔyn ke n̄-dda maketuru ndu te le nje-kilaje mbertar le Lubba, m-ndiki te. ¹⁵ Munda mem to dewje ke gate gate ddem nje ke gate ang ddem ke oyje a kinje. Dede kara dunda mede toke baann tɔ. ¹⁶ Yeenn bba, ke ndɔ tɔyn maw m-sange ddew ta ngem keje ke maji nɔ Lubba te ddem nɔ dewje te ddem.

¹⁷ M-tee Jurusalam ang bbal banya nya. Yeenn bba m-ddee ta kare ne kuma ne dewje ke me bbe te lem ddem ta kare ne-polo Lubba ddem. ¹⁸ Kare teenn le a m-toko yerew lem me key-polo-Lubba te m-tunga a, dingamje. Ndɔe teenn le dewje mbōnje naa banya ang ddem bula goto ddem. ¹⁹ A mare Jiipije ke Aji eeje teenn. Dede a bbo deeje sem ke tar a, to tar lede ta ddee nɔi te mba kunda tar dɔm te. ²⁰ Wase dede neenn bbo dooje majang lem ndɔ te ke maw ne nɔ sariya te le a, maji kare n̄-paje. ²¹ Kare teenn le mar horo nje-gangeje sariya te muru ekii m-pa na: «Da ta gange sariya dɔm te wɔju dɔ nje-yoje ke munda mem to da kinje.» Mba tar ke kara baa neenn le njaa n̄-ddee ne sem sariya te nɔse te bbokone neenn.»

²² Pelikese gere tar dɔ ddew te ke siki ke Ebbe-dewje tɔju le ke maje ngaa nɔru ndɔ sariya le ke kete. N̄-pa na: «Ndɔ ke Lijiyase ke to tɔku mbayje le mbambaje ddee bba ma gange sariya lese le.» ²³ Nunn ndu nare tɔku-mbay le mbambaje kare n̄-ngem Pɔl key kula te, a ta ninya ddew nare n̄-dda mare neje ke mee

† 23:35 23.35 Key-tɔku-mbay: Key-tɔku-mbay ke Erode dda kare te ke nɔn ne bbe te le Erode

ndiki ddem ninya ddew nare nje ke laa ddee umaeye ddem.

Pɔl aw nɔ Pelikese de ke Durusile te

²⁴ Dda ndɔ ngaji goe te a, Pelikese de ke dene laa Durusile ke to Jiipi n̄-ddeeje. Pelikese le ula bbar Pɔl ngaa dooje tar ke naw n̄-toju dɔ kunn me te kare te Kiriste Jeju. ²⁵ Kare te ke Pɔl aw pa tar kula-dda te ke gate gate, tar tɔ bbo ke da-rɔ te, ke tar sariya ke aw ddee a, bbeel dda Pelikese ngaa pa na: «Ase baann, ɔtu ngaa. Mare ndɔ ngaa bba ma bbari.» ²⁶ Nare Pɔl ddee tɔn saa tam taar taar, mba neje to Pɔl a kare ne nare. ²⁷ Bbal joo nday a, Pɔrusiyusu Pesutusu ɔn tɔku-mbay turu Pelikese te. A Pelikese le ndiki ddee maji kem Jiipije te are ninya Pɔl key-kula te.

25

Pɔl ɔru naji laa nɔ tɔku-mbay Pesutusu te

¹ Pesutusu tee nange te ke nɔn dɔe ngaa ndɔ muta goe te a, nin Sejare le naw Jurusalam. ² Tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔku dewje le Jiipije awje nɔe te aw sekeje Pɔl. N̄-dujeje nya kare ³ n̄-dda ke de me-maji ta nare n̄-tel ke Pɔl Jurusalam. Daw n̄-ddaje baann ta kiya baan ddew-bô tɔlje Pɔl. ⁴ A Pesutusu pa na: «Key-kula ke Sejare a dila Pɔl te. Ema njaa kara mbɔr ang a ma tel Sejare tɔ. ⁵ Maji kare mare dewje ke kemde ɔru ke eeje horose te ddeeje ingamje are jaw Sejare, a bbo dooje mare ne ke to ke dɔgɔle ang dɔ Pɔl te a, n̄-sekeje Pɔl le.»

⁶ Pesutusu dda ndɔ jijoo wase ndɔ dɔku baa rɔde te ngaa goe te a, n̄-tel Sejare. Lo are a, naw nisi lo gange sariya te ngaa nunn ndu kare n̄-ddee ke Pɔl. ⁷ Toke Pɔl le tee a, Jiipije ke inje Jurusalam ddeeje gukuje dɔe ngaa undaje tarje ke ngeng ngeng dɔe te. A ne ke a kase ta toju to tarje ke dunda dɔe te le to tarje ke tɔkɔrɔ goto. ⁸ A Pɔl ɔru naji laa na:

«M-dda ne ke majang ke mbete ndu le Jiipije ang ddem, key-polo-Lubba ang ddem, ke tɔku mbayje ke Rɔm ang ddem.» ⁹ Pesutusu ndiki ta ddee maji kem Jiipije te, yeenn a, n̄-duju Pɔl na: «E-ndiki tel Jurusalam kare n̄-gange sariya lei nɔm te wa?» ¹⁰ A Pɔl pa na: «Lo ke neenn kara to lo gange sariya le tɔku mbayje ke Rɔm a mar te neenn, are lo ke neenn njaa da gange sariya lem ke te. Moo mare ne ke maji ang ke m-dda ke Jiipije ang are ei njaa kara e-gere ke maje. ¹¹ A bbo mare tar uwam wase m-dda mare ne ke maji ang ke ase gange sariya yo dɔm te a, m-mbete ta koy ang. A bbo tarje ke dunda dɔm te neenn to ngem baa a, dew kara ee ke ddew ta kiyam me jide te ang. Ma kaw ke tar le nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm.» ¹² Pesutusu pa tar ke nje-kareje ndeje ngaa goe te a, pa are Pɔl na: «E-ndiki ta kaw ke tar lei nɔ tɔku mbayje ke Rɔm te mban are a kaw nɔe te.»

Pɔl aw nɔ Agiripa te

¹³ Dda ndɔ ngaji goe te a, tɔku-mbay Agiripa de ke konanne Berenise n̄-ddeeje Sejare ngaa dawje ta dda lapiya Pesutusu. ¹⁴ Toke daw n̄-ddaje ndɔ keteenn ngaji le a, Pesutusu ɔru gel tar ke dɔ Pɔl le are tɔku-mbay Agiripa le na: «Mare dingaw ke Pelikese inyae key-kula te ee neenn. ¹⁵ Kare te ke maw Jurusalam a, tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije sekeje tam te ngaa dujuje kare m-gange sariya dɔe te. ¹⁶ A milade te na: «Dewje ke Rɔm aw gangeje sariya dɔ dew te baa baann ang. Maji kare nɔru naji laa kem dewje te ke undaje tar dɔe te le bba da gange sariya dɔe te.» ¹⁷ Kare te ke ema jee ke de n̄-ddee Sejare neenn a, m-ngebbe ang. Lo-kare njaa maw misi lo gange sariya te ngaa munn ndu kare n̄-ddee ke dingaw le neenn. ¹⁸ Nje-tarje laa le ddeeje a, ne ke maji ang ke meje to n̄-dda bba dundaje ne tar dɔe te le moo ang. ¹⁹ Bbaye njaa to tar ke n̄-maynje naa wɔju

dɔ ddew ke ta polo ne Lubba lede njaa, ke dɔ mare dingaw te ke ria na Jeju ke oy mban, a Pɔl aw pa na nisi kem baa. ²⁰ A m-gere ne ke ma dda wɔju dɔ tar neenn ang. Yeenn a, m-pa mare kare bbo n̄-ndiki a, naw Jurusalam bba ta n̄-gange sariya dɔ tar te laa le. ²¹ A Pɔl le ndiki ta kaw ke tar laa le nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm. Yeenn bba munn ndu kare n̄-ngeme ndereng ta mulae nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm le.» ²² Agiripa pa are Pesutusu na: «Ema njaa kara m-ndiki nya ta koo tar ke ta dingaw te neenn.» Pesutusu le pa na: «Bara njaa a, a koo tar ke tae te.»

²³ Lo-kare a, Agiripa de ke Berenise n̄-ddeeje ke dewje gode te toke banya, ke tɔku-mbayje le mbambaje, ke tɔku dewje ke me bbe te dawje lo gange sariya te. Pesutusu unn ndu are n̄-ddee ke Pɔl. ²⁴ Yeenn a, Pesutusu unn kutu pa tar na: «Mbay Agiripa, sese tɔyn ke eeje ke je neenn ooje dingaw neenn. Dewje ke toje to Jiipije tɔyn ddeeje oomje ke tar laa. Jiipije ke Jurusalam ddem nje ke neenn ddem aw uruje ekii na nase yo. ²⁵ Ema, moo mare ne ke n̄-dda ke a ase yo ang. A ne njaa n̄-duju ta koo tɔku mbayje ke Rɔm. Yeenn a, munn ndu ta kulae nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm. ²⁶ A minga mare ne kara ke ma dda dɔe te me maketuru te kula ne kare tɔku mbayje ke Rɔm le ang. Mba yeenn a m-ddee saa nɔse te tɔyn, uta tɔyn, nɔ ei tɔku-mbay Agiripa te ta kisa me tar laa le. Goe te a, ma gere ne ke ma dda maketuru te kare tɔku mbayje ke Rɔm. ²⁷ Mba ke keje te lem, kula dew Rɔm a pa gel ne ke dunda ne tar dɔe te ang to kula mbe.»

26

Pɔl ɔru naji laa nɔ Agiripa te

¹ Agiripa pa are Pɔl na: «Jari ddew kare ɔru naji lei.» Pɔl ula jia ngaa ɔru naji laa na: ² «Tɔku mbayje Agiripa, rɔm neelem bbokone nya ta kɔru naji lem nɔi te wɔju dɔ tarje tɔyn ke Jiipije undaje dɔm te. ³ Mba

e-gere ne-ji-bbeje le Jiipije tɔyn maji ddem, e-gere neje tɔyn ke daw n̄-maynje naa tar dɔe te ddem. Yeenn a, m-duji kare ore wuri oo tar lem.

⁴ «Jiipije tɔyn gereje pa-nja lem ke kasem baa. N̄-gereje kisi lem horo dewje te ke bbe lem, ke kisi lem Jurusalam. ⁵ N̄-geremje lew baa. Toke n̄-ndikije a, da kaseje ta pa kari to, m-to kara le dewje ke uwaje tar le Lubba ngeng nya ke toje to parijiyenje. ⁶ A bbasine, n̄-sekemje mba munda mem dɔ ndu Lubba te ke unn are kajeje. ⁷ Gel-dewje leje ke dɔku gire joo undaje mede to ne ke Lubba unn ndue ta dda a ddee ne ke tɔkɔrɔ. Yeenn bba daw n̄-poloje Lubba til, ke kare ke me ke enge ang. Tɔku mbayje, ema kara munda mem dɔ ne teenn le tɔ. Ne ke Jiipije undaje ne tar dɔm te le ann. ⁸ See Jiipije, ooje to Lubba ase ta ndol dewje ke oyje ang mba ddi wa?

⁹ «Ema kara meje lew m-pa na to maji kare m-dda singa nya mba koo ri Jeju ke Najarete neenn mbim te ang. ¹⁰ M-dda neenn Jurusalam. Tɔku nje-poloje Lubba aremje ddew are ema ke da-rɔm njaa mungu nje-me-kunnje nya key-kula te ngaa bbo da ta tɔlde a, m-ndiki te tɔ. ¹¹ Maw mande key-mbɔn naa te lede ke ndo ndo maw mula kemde ndoo. Maw muwade ke singa mare n̄-tajije ri Jeju. Bbo wungu ɔm boy a, m-ndole gode ndereng dɔ bbe te ke ddang.»

Pɔl tel ɔru gel bbar ke Ebbe-dewje bbare are Agiripa

¹² «Mare ndo tɔku nje-poloje Lubba aremje ddew kare maw Damase ke ride maw muwa nje-me-kunnje. ¹³ Tɔku mbayje, mee ddew-bô maw maw ngaa kare ar danna a, moo mare lo-kare in darâ uru dɔm te ke nje-buwa lo-kawje lem. Lo-kare le uta ndoko le kare. ¹⁴ Toke jeje tɔyn n̄-tee joso nangè a, moo mare ndu dew pa tar arem ke tar arameyen na: «Sɔl! Sɔl! Mba ddi bba e-dda sem singa wa? A to ngeng sei nya ta dda singa toke da ke ebbeyeje ɔse ke kake a, aw dda

dingaw.> ¹⁵ Milae te na: <Ei na wa? Ebbe-dewje.> Ebbe-dewje pa na: <Ema Jeju a aw dda sem singa ann. ¹⁶ A in ar taar. Gel ne ke m-tee mingai ne toke be: M-tee mingai kare e-tel to nje-kula lem ddem, kare e-pa tar koo ke oom neenn are dewje ddem, ngaa ta kare ila mber neje ke ma toji bbay. ¹⁷ Ma kori me ji Jiipije te, ke me ji dewje te ke toje to Jiipije ang ke mulai ke røde te. ¹⁸ Mulai røde te kare e-teyn kemde ta orude lo-ndul te e-tee ke de lo-kare te. Kare orude ji Satan te ke on dode e-ddee ke de ro Lubba te. Yeenn bba Lubba a koru tar majang lede dode te ngaa da kingaje lo horo dewje te ke ooje mede te sem ngaa majije toyn.> »

Pól oru gel ne ke n-dda

¹⁹ «Toku mbayje Agiripa, mba yeenn a, m-tusu ne ke in darâ ke moo toke le nijeenn le minya m-dda ne ke dang ang. ²⁰ A dewje ke Damase, ke Jurusalam a mila mber-tar neenn marede dongor. Goe te a, mila mbere mare dewje ke Jude te, ke dewje ke toje to Jiipije ang. M-pa marede kare n-turuje mede ta daaje lo ke ro Lubba te ngaa ta n-ddaje ne ke toju to n-turuje mede mban. ²¹ Mba tar neenn le a Jiipije uwamje ne kare te ke me ne key-polo-Lubba te ngaa n-sangeje ddew ta tolemje. ²² A Lubba njaa ngemem ndereng bbokone, are no dewje te toyn, nje ke ten, wase nje ke bo kara m-nayn maw m-pa tar-naji laa bbay. Ne ke a ta ddee ke nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke Moyije paje tare le njaa maw m-pa. Mila mare ne doe te ang. ²³ N-paje na Kiriste a koo ndoo. Na to dongor dew ke a kin horo nje-yoje te ngaa na kila mber lo-kare kare Jiipije ke dewje ke toje to Jiipije ang.»

Pól duju Agiripa kare oo mee te

²⁴ Pól nayn aw oru naji laa baann a, Pesutusu uru ekii na: «Pól, e-to nje-wooy! Neje ke e-ndo nya le ilai wooy te!» ²⁵ A Pól pa na: «Pesutusu, dew ke bo, mayn wooy ang. Tar ke tokoro, ke tar kem-kare

a maw m-pa. ²⁶ Toku mbayje Agiripa oo tarje neenn kete mban are ma kase pa tar neenn noe te ke bbeel ang. M-gere to n-gere nejeenn toyn, mba nejeenn le teeje lo kiyae te ang. ²⁷ Toku mbayje Agiripa, tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje le e-ndiki te wa? M-gere to e-ndiki te njaa.» ²⁸ Agiripa pa are Pól na: «Oo to a dda kare m-to nje-koo-mete ke ngoru baa be wa?» ²⁹ Pól pa are na: «Ke bbasine neenn wase ke lew kara, ma duju Lubba kare ei ddem, esee dewje toyn ke aw ooje tar lem bbokone neenn ddem e-ddeeje toke lem. A ta kula njamji a n-to ne se ke toke be ang.» ³⁰ Toku mbayje Agiripa ddem, toku-mbay Pesetusu ddem, Berenise ddem, ke dewje ke isije ke de inje taar. ³¹ Doruje røde ke guku ngaa n-paje tar horode te na: «Dingaw neenn dda mare ne ke ase yo wase mare ne ke ase kilae ne key-kula te kara ang.» ³² Agiripa pa are Pesutusu na: «Bbo dingaw neenn duju ta kaw no toku mbayje te ke Rom ang a, ja kinyae.»

27

Dula Pól Rom

¹ Toke dunn ndu kare junn toku to jaw Itali a, dinya Pól, ke mare dewje ke duwade me ji toku-mbay te le mbambaje ke Rom ke ria na Juliyusu. Dunda ri mbambaje le na «mbambaje le toku mbayje.» ² Junn toku to ke Adaramiti ke a ta kaw bbeje te ke Aji ke toku toje aw arje te ngaa jaw. Aristarke ke to dew ke Tesalonike nange te ke maseduwann aw ke je. ³ Ndo kara goe te a, n-tee Sidon. A Juliyusu ke aw dda Pól maji le, inyae are naw ro nje-buwa-kuraje te laa mba kare dareje mare neje ke due. ⁴ Jin keteenn a, junn ddew ke tee giri Sipere te, mba yel aw tila kemje. ⁵ N-gange ba-kate ke to mbor Silisi, ke Pampili te ngaa n-tee Mira nange te ke Lisi. ⁶ Keteenn, toku-mbay le mbambaje le oo mare

töku to ke Alekejandiri ke aw ke Itali ngaa, areje jaal.

⁷ Jaw jann jann baa ndo banya ngaji are n̄-dda to kula ddaje bba n̄-tee Kinide. A yel okuje ddew kare n̄-nday ke ddew ke junn le. Yeenn a, n̄-nday mbor Kerete te er ke Salemone. ⁸ N-dda to dda bba n̄-nday mbor do dere ba te le ngaa n̄-tee lo te ke daw n̄-bbar na « lo ke maji ke töku toje aw arje te ». Lo le to ngosi ke Laje.

⁹ A ndo nday nya ngaa are nja do maann te to ne-bbeel nya, mba ndo mbete ne-kusa ke do neyn te nday mban*. Yeenn a, Pol ndeje nje-yelje töku to le na: ¹⁰ «Ngakomje, moo a, lo-kaw leje neenn a maji ang. Töku to le ddem ne-kotoje ddem a tujuje nya. Jeje njaa kara jeeje ta yo te to.» ¹¹ A, töku-mbay le mbambaje le ndiki ta koo tar le nje-yel töku to le, ke tar le nje-töku to le uta ndeje le Pol. ¹² To bbay, lo-kar le töku tojeenn le to lo ke maji kare dew isi te neyn kul te ang. Mba yeenn a, nya le dewje ke me töku to te le ndikije ta kotu lo teenn le. N-ndiki kare ddew to a, n̄-teeje Penikese, ke to lo-kar le töku toje ke Kerete. Lo le aa lo ke dagoo ddem beer ddem er ke lo kande te le kare, ta kisi teenn kare neyn̄-kul nday dode te.

Bamburabo ula do ba-kate te

¹³ Mare yel ke ula ke singa ang in dagoo a dewje ke me töku to te le ejeje to da kaw teeje lo te ke dundaje mede ta tee te le. Yeenn bba doruje töku ande ke daw dila maann kare to le nja ang ngaa n̄-sangeje ddew mba kuwa kare ba ke Kerete. ¹⁴ A njange njange baa, mare bamburanbo ke dunda ria na «Erakilon» in er do dere ba te le ingade. ¹⁵ Bamburabo le unn töku to le ta kaw ne are ddew ke ja nar ne to le goto ngaa dinya jare to le aw ke je. ¹⁶ N-nday giri ngonn do-dere ba te ke ria na Koda. N-dda to

kula ddaje bba juwa ngonn to ke n̄-to mbor töku to te le mba kaji ne nje ke maann a ta kuwade. ¹⁷ Nje-yelje töku to le unnje ngonn to ilaje me töku to te le ngaa toje töku to le ke kula. N-bbeelje mba kare töku to le aw ar ke de do enangara te ke Libi. Yeenn a, dunnje mare ne ke ooy ke n̄-to töku to te le dilaje maann ngaa dinyaje dare töku to le aw ke de. ¹⁸ Bamburabo le yekeje ke singa nya. Yeenn bba lo are a, dunnje kutu tila ne-kotoje maann. ¹⁹ Ndo muta laa a, dede njaa dotoje ne-kulaje ke me töku to te le ke jide n̄-tilaje maann. ²⁰ Ndo banya nya dew oo kem kare ang ddem, oo endenterendenje ang ddem. Bamburabo le aw yeke lo to bbeel nya. Jeje to ja kaji ang ngaa.

²¹ Dewje ke me töku to te le usaje ne ang ndo banya. Yeenn ngaa Pol ar taar no dewje te le toyn ngaa pa na: «Namdede, bbo ooje tar lem ngaa areje naynje Kerete a, neje a tujuje be ang ddem, neje a naynje be ang ddem. ²² A ke bbasine neenn, m-pa marese: E-bbeelje ang, mba dew kara horose te a koy ang. Töku to le kara baa njaa a tuju. ²³ Til te neenn, Lubba ke m-to dew laa ngaa maw dda saa are mare anji laa tee ingam, ²⁴ ngaa pa arem na: «E-bbeel ang Pol. Maji kare ar no töku mbayje te ke Rom are gange sariya lei. Lubba a ngem dewje toyn ke eeje sei me töku to te neenn woju doi.» ²⁵ Yeenn a, uwaje are ngeng, nje-buwa-kuraje lem! Munda mem do Lubba te. Na dda ne ddew kara baa toke n̄-pa narem. ²⁶ Töku to le a kaw kar ke je ta mare do-dere ba te.»

²⁷ To til doku gire so laa a bamburanbo le aw yekeje do töku ba kate te ke Mediterane teenn. Lo aw to mongu yenene a, nje-yelje to le ooje toke ne ke jaw n̄-tee ngosi ke nange. ²⁸ Dilaje kula ke n̄-to ande ke ooy gele te maann mba gere ne kuru laa ngaa dingaje kilometere domuta gire siri. Daw ngaji ngaa n̄-telje di-

* **27:9** 27.9 Ndo mbete ne-kusa ke do neyn te

laje bbay a, dingaje kilometere dojoo gire jijoo. ²⁹ N-bbeelje kare toku to le unda er ang. Yeenn a, dunguje ande-nareje ke dooy so maann kutu toku to te le kare nja ang ngaa n-ndingaje kare lo are ke toke. ³⁰ Kare teenn, nje-yelje toku to le sangeje ddew ta tee me to te le kaynje. Dunnje ngonn to dilaje maann ngaa dereje gusu to na ta tilaje ne ande-nareje ke dooy no toku to te le. ³¹ Yeenn a, Pol pa are toku-mbay le mbambaje, ke mbambaje le na: «Bbo dingawje neenn naynje me toku to te neenn ang a, a kajije ang.» ³² Yeenn a, mbambaje le gangeje kulaje ke n-to ne ngonn to le ngaa dinyaje dare aw.

³³ Kete bba kare lo are a, Pol ndeje dewje toyn kare usaje ne. N-pa na: «Ndo doku gire so bbokone ke aw ngebbeje kare do maann to ddekeke ngaa usaje ne ang. ³⁴ Yeenn a, mdujuse kare usaje ne mba kisi ne ke tebbe. M-pa marese bbay to ben do mare dew kara horose te a koso nangê ang.» ³⁵ Go tarje teenn a, nunn mapa, nare wooyo Lubba kem dewje te toyn, n-tete ngaa nunn kutu kusa. ³⁶ Yeenn ngaa dewje toyn ingaje singa ngaa usaje ne to. ³⁷ Korje toyn ke jisi me toku to te le to kor joo ke dosiri gire misan. ³⁸ Goe te ke jusa ne jare meje ndann a, n-tila bbol beleje maann jare toku to le ole.

Dewje ke me toku to te toyn teeje ta yo te

³⁹ Toke lo are a, nje-yelje to le ooje do nange a gereje ang. Dooje ta maann ke to enangara. Yeenn ngaa, n-ndikije ta bbo ddew to a, kaw ke toku to le tae te. ⁴⁰ Mba yeenn a, n-tutuje kula ke n-to ne ande-nareje ke dooy le dare osoje me maann te. Kare teenn njaa to a n-tutuje kula neje ke aw tojuje ddew toku to le. Goe te a, n-toje kubbu no toku to te le kare ta yel uta ne toku to le ngaa dunnje ddew er ke do enangara te le. ⁴¹ Daw n-teeje do enangara te ke tee dann maann te ke uru ngaa uwa toku to le

ar ne lo kara. No toku to le ande me enangara te are ddew ke na ngese ne goto. Maann lenge ngaa unda kutu to le ke singa are tete. ⁴² Mbambaje ndikije ta tolje dewje ke duwade le na kare mare kara ale maann tee ayn. ⁴³ A toku-mbay le mbambaje le ndiki ta kaji Pol are nokude ddew kare n-ddaje ne toke baann. Nare ddew dewje ke gereje maann kare gaynje maann dongor ta aleje teeje ddaka. ⁴⁴ Kese dewje a naaje kare kakeje te, ke gaji toku to ke guru le mba koru gode. N-dda toke baann ngaa jeje toyn n-tee ddaka ke ro ke maji.

28

Pol tee do dere ba te ke Malte

¹ Go yo te ke n-tee tae te bba n-pa dareje na ri do dere ba le to Malte.

² Nje-bbeje le taaje ke maje nya. N-yelje toku puru ngaa n-bbarje dare n-ndibbi mba ndi unn kutu ta kere are kul on nya. ³ Pol oto ngann ngew ungu puro. A li tee me te mba puru le obbe ngaa n-ton ji Pol n-tinya te.

⁴ Toke nje-bbeje le ooje li ke naa ji Pol te le a, n-paje tar horo naa te na: «A du ang dingaw neenn to nje-tol dewje. Maann a ta kuwae bba tee tae te. A ne ke gate gate a kinyae kare n-nayn kem ang.» ⁵ Pol tusu li le are oso puro. A ne kara njaa dda Pol ang. ⁶ Nje-bbeje le aw ngebbeje ta koo roe ke a ti wase koso ke na koso wate koy. A n-gebbeje pin dooje mare ne kara ke dda Pol ang. Yeenn a, n-telje n-turuje ndude na: «N-to mare lubba.»

⁷ Ngosi baa keteenn, lo le mare toku dew ke do dere ba te le ke ria na Pubiliyusu ee teenn. Nuwaje ke roe te ke maje ngaa n-to roe te ndo muta.

⁸ Bo Pubiliyusuje le to tuwa ro-to te. Roe tunga nya ddem n-ndenge mese ddem. Pol aw ooe, duju Lubba doe te, ila jia doe te ngaa naji. ⁹ Goe te a, mare nje-bbeje ke Malte ke rode tode ddee ooeje ngaa rode ddee maji to.

¹⁰ Nje-bbeje le waljeje nya ngaa kare te ke ja ta kunn toku to a, dareje neje ke a kumaje ddew-bô.

Pɔl tee Rɔm

¹¹ Go neyn muta te ke n̄-dda a, junn toku to ke in Alekejandiri. Ri toku to te le na « lubbaje ke toje to ndungaje». Toku to le ar teenn kare neyn kul nday bba ta kotu. ¹² N-tee Sirakusu a, n̄-dda ndo muta. ¹³ Jin teenn a, juwa kare mbal n̄-tee Rejiyo. Lo are a, yel ke dagoo ula nya ngaa ndo joo a, n̄-tee Pujol. ¹⁴ Jinga mare ngakonje me bbe teenn ngaa n̄-dujuje kare n̄-dda ndo siri rɔde te. N-dda toke baann bann a jaw ne Rɔm. ¹⁵ Ngakonje ke Rɔm ooje tar leje ngaa tilaje kemje ndereng ingajeje lo ne-labbe te ke Apiyusu, ke bbe ke to key-to-mbaje te ke muta. Toke Pɔl oode a, are wooyo Lubba ngaa tel inga singa. ¹⁶ Toke n̄-tee Rɔm a, dare ddew Pɔl kare uwa key laa dang. Dunn mare mbamba kara kare ngeme.

Pɔl pa tar le Lubba bbe te ke Rɔm

¹⁷ Ndo muta goe te a, Pɔl bbar toku dewje le Jiipije ke isije me bbe te ke Rɔm ta key te laa. Toke n̄-mbɔnje naa a, n̄-pa narede na: «Ngakomje, m-dda mare ne ke maji ang ke dewje leje ang ddem m-mbete ne-ji-bbe le kajeje ang ddem. A duwam Jurusalam ngaa dinyam me ji dewje te ke Rɔm. ¹⁸ Go tar te ke nje ke Rɔm dujumje ooje toyn a, n̄-ndikije ta kinyamje mba dooje mare tar dom te ke a kase kare n̄-tolumje ne ang. ¹⁹ A Jiipije mbeteje. Mba yeenn a, m-duju ta ddee ke tar lem no toku mbayje te ke Rɔm, bbo to tar a m-ndiki ta kunda do dewje te ke bbê lem te. ²⁰ Wɔju do tar neenn njaa m-duju ta koose, ta ton ke se tam. Ma kerese ang, n̄-tom ke kula njamjije neenn wɔju do tar ne ke dewje ke Ijarayel undaje mede doe te.» ²¹ Dilaeje te na: «Jinga mare maketuru ke in nange Jude te doi te ang ddem, mare ngakonje kara ddee

pa tar doi te areje ang ddem wase pa tar lei maji ang areje ang ddem. ²² A jaw n̄-duji kare ei njaa ɔru gel ne ke aw eje areje, mba n̄-gere to loje te toyn dewje aw mbeteje kuwa-do-naa ke ee me te neenn to mbete dɔɔɔ.»

²³ Dojuje ndo dareje ngaa ndoe le ase a, n̄-ddeeje toke banya dingaeje lo toe te. Ke endoo ndereng lo-kul Pɔl pa tar arede. N̄-pa tar kɔn̄-bbe le Lubba narede. Nunn tar ndu le Mɔyiji, ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba n̄-pa ne tar le Jeju kare n̄-ndikije te. ²⁴ Mareje ndikije te saa, a mareje mbeteje. ²⁵ Horode te tar lede aw naa te ang ngaa kare te ke da ta kotuje a, Pɔl pa tar kara na: «Tar ke Ndil-me-nda pa are kajeje ddew te le Nje-kila mber-tar le Lubba Ijayi neenn to tar ke tokɔɔɔ. Ndil-me-nda pa na:

²⁶ <Aw inga dewje neenn e-pa arede e-pa na:
a kooje tar ke maje,
a a gereje kande tar le ang,
a kooje loo ke maje,
a a kooje ne ang.

²⁷ Mba me dewje le ketere,
dutuje mbide,
n̄-bbirije kemde
baann bba ta kare kemde oo lo ang
ddem,
ta kare mbide oo tar ang ddem,
ta gere ne ang ddem
mba n̄-ndikije ta telje rom te kare
majide ang.> *

²⁸ Pɔl pa arede bbay na: «Maji kare e-gereje. Lubba ula ke tar kaji neenn are dewje ke toje to Jiipije ang. Dede da ndikije tar te le.»

²⁹ [Go tar te ke Pɔl pa le a, Jiipije maynje naa tar ɔtuje ne.] ³⁰ Pɔl dda bbal joo kakara key te ke nuka ke nare laa njaa. Naw taa dewje toyn ke ddeeje aw ooeje ke rɔe. ³¹ N̄-toju tar kɔn̄-bbe le Lubba ngaa n̄-toju ne do Ebbe-dewje Jeju Kiriste te ke bbeel ang. Mare dew oke ddew ang.

* 28:27 28.27 Ejayi 6.9-10

**Dɔngɔr maketuru ke
Pɔl dda are Timote
1 Timote
1Ti
Tar dɔ maketuru te le
Timote**

Nje-dda maketuru neenn to Pɔl. N-dda maketuru le horo bbal 64 ke 66 go ddee te le Jeju dɔ nange te. Nula ke maketuru le nare Timote.

Timote le bɔeje to gereke, a kɔenje to jiipi. Kɔenje le unn mee are Jeju. Timote to nje-nja go Pɔl te. Pɔl ulae mare loje te nya. Nulae Tesalonike, ke Korente. Ansiyenje ke Egilisi te unneje to kara le dewje ke eeje dɔ mboŋ-naa te le nje-me-kunnje.

Pɔl dda maketuru le mba nje-me-kunnje naynje aw mɔseje gɔl mboŋ-naa lede bbay. A mare nje-me-kunnje aw tojuje neje ke tɔkɔrɔ ang. Naw nare ndejeje nje-me-kunnje, ke nje ke isije dɔ mboŋ-naa te le nje-me-kunnje le.

Ndejeje laa le toke be: Tar ngem ne-toju ke tɔkɔrɔ. Tar nayn ddew tarje te ke me maketuru te le Lubba. Tar dda kula ke ndɔ tɔyn wɔju dɔ Tar ke maji. Tar duju Lubba naa te. Tar mɔse gɔl Egilisi, ke tar mbere dewje ke maji kare isije dɔ Egilisi te.

Tar lapiya le Pɔl

¹ Ema Pɔl ke Lubba ke Nje-dekajije, ke Jeju Kiriste ke jundaje meje dɔe te a daremje ddew kare m-to nje-kayn-kula le Jeju Kiriste, m-dda maketuru neenn mari.

² M-dda maketuru neenn mari ei Timote ke e-to ngonnum ke tɔkɔrɔ, mba oo mei te ke Kiriste. Maji kare Lubba ke Bɔ, de ke Jeju Kiriste ke to Ebbejeje n-ddaje sei me-maji, dooje kem-to-ndoo lei ngaa darije me-wulɔm.

Tar ke wɔju dɔ ne-toju ke to ke dɔgɔle ang

³ Maji kare e-nayn bbe te ke Epeje ddew kara baa ke ndu ke munn mari

kare te ke maw ne ke Maseduwane. Me bbe te ke Epeje le, mare dewje aw tojuje ne ke dɔgɔle ang. Maji kare ta e-gangede ddewe te. ⁴ E-pa are nje-ne-tojuje ke ke dɔgɔle ang le are dɔru keje lede dɔ gel neje te ke lew ke to ke ddewe ang, ke tar kɔru gel kadede ke ngal nya ngaa kɔen goto. Nejeenn aw ddeeje ke mayn naa tar baa bbo dda me-kara ke ne ke Lubba mɔse wɔju dɔje ang. Dew a gere ne ke Lubba mɔse le ddew me-kunn te. ⁵ Ne ke maw m-sange ddew ndu te ke munn neenn to kare e-ndikije naa ke me ke nda, kare eeje ke keje ke maji, kare ooje mese te tɔkɔrɔ ke Lubba. ⁶ Mare dewje ke inyaje ddew nejeenn le ndeemje ddew ngaa aw undaje bula baa. ⁷ N-ddaje rɔde to nje-tojuje ndu le Lubba ke are Moyije, a n-gereje gel tar ke daw n-paje le ang. Tar ke darje dɔe te le kara n-gereje gele ang ddem.

⁸ N-gere to ndu to ne ke maji toke dew dda kula ke turu ndu le. ⁹ N-gereje to dew ke gate gate a ndu to wɔju dɔe ang. A ndu to wɔju dɔ nje ke mbeteje ndu, nje-dɔ-ketereje, ke nje ke mbeteje Lubba, nje-neddaje ke maji ang, ke nje ke bbelje Lubba ang ddem bbelje ne le Lubba ang ddem, nje-tɔlje bɔdede wase kɔndede, ke nje-tɔlje ngamaredeje, ¹⁰ nje-ddaje lo-to majang, ke dingawje ke aw ddaje lo-to ke dingaw maredeje, ke nje-labbeje dewje to bbereje, ke nje-ngemje, ke nje ke aw undaje-yo baa wase dewje ke ddaje ne tɔyn ke to dang ke ne-toju ke tɔkɔrɔ. ¹¹ Ne-toju ke tɔkɔrɔ le to me Tar te ke Maji ke areje ddew ta kare n-gereje Lubba ke ase kare dewje ɔsuje gaje. Lubba ke ndiki ta kare jisije maji le njaa inya Tar ke maji le me jim te.

Tar wooyo le Pɔl

¹² Mare wooyo nya Ebbejeje Jeju Kiriste ke arem singa: Noom to mare dew ke na kase ta kunda mee dɔe te ngaa n-bbarem kula te laa. ¹³ A ema ke lew m-to nje-tuju ria, nje-dda singa ke dewje laa, nje-dda saa dɔ.

Lubba oo kem-to-ndoo lem, mbata kete moo mem te saa ang are m-gere dɔm ne te ke m-dda le ang. ¹⁴ Ebbejeje Lubba dda sem me-maji ke bo nya. Nare moo mem te ngaa nare m-ndiki ngamaremje ddew me-kara te ke m-dda ke Jeju Kiriste.

¹⁵ Tar neenn to tar ke tɔkɔrɔ, maji kare dewje tɔyn taaje tar neenn ngemje mede te: Jeju kiriste ddee dɔ nange te mba kaji nje-ddaje majang. Ma njaa m-to dew ke dda majang uta kese dewje tɔyn. ¹⁶ A bbo Lubba oo kem-to-ndoo lem a, n̂-ndiki ta tɔju to n̂-tɔ wure wɔju dɔm, ema ke m-to dew ke dda majang uta kese dewje tɔyn le. N-dda baann mba kare dewje ke a ta kooje mede te saa ta kinga ne tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ oomje to ne-kɔju mare. ¹⁷ Ase kare dewje tɔyn ndɔyje ri Lubba ngaa ɔsuje gaji Lubba ke bbal ke bbal! Lubba ke nje-kisi ke ndɔ ke ndɔ, Lubba ke kem dew ooe ang, Lubba ke kara baa, Amem.

¹⁸ Ngonnum Timote, ndu ke maw minya me jii te neenn to ddew kara baa ke tar ke *nje-kilaje-mber-tar le Lubba paje wɔju dɔi lew. Maji kare tarje neenn ari singa are e-dda ne dɔ ke maji, ¹⁹ ddew kunda mei dɔ Lubba te, ke ddew ngem keje ke maji te. Mare dewje ke ooje mede te mban ngaa eeje ke keje ke maji le telje inyaje keje ke maji le ngaa dosoje ddew me-kunn te lede. ²⁰ Imene de ke Alekejandere deeje horo dewje teenn le. Minyade me ji Esu te kare ta n̂-ndoje ta tel taji Lubba ang ngaa.*

2

Ndeje wɔju dɔ duju Lubba

¹ Yeenn a, ne ke m-ndejeje ta kare e-ddaje dɔngɔr a to kare dewje dujuje ne ji Lubba te, paje tar ke Lubba, ddaje rɔde to ndoo nɔ Lubba te ngaa telje ke wooyo are Lubba wɔju dɔ dewje tɔyn. ² Maji kare e-dujuje Lubba wɔju dɔ tɔku-mbayje,

ke nje-kɔn̂-bbeje. Baann bba ja kisije ddekeke, ja kisije ke me-wul-lom ddew bbel Lubba te ddem ta wal Lubba ddem. ³ Yeenn a to ne ke kura ngaa maji nya kem Lubba te ke Nje-kajije, ⁴ Lubba ke ndiki kare dewje tɔyn ingaje kaji ddem, ndiki kare dewje tɔyn gereje ne ke tɔkɔrɔ ddem. ⁵ Mba Lubba kara baa,

*nje-gɔl tar horo Lubba te ke dewje kara baa tɔ.

N-to dew, Jeju-Kiriste, ⁶ ke unn rɔe uka ne dɔ dewje tɔyn.

Kare ase a, Kiriste pa tar naji le toke baann. ⁷ Mba yeenn a, Lubba undam to nje-kila mber, ke nje-kayn-kula kare m-tɔju tar me-kunn, ke tar ke tɔkɔrɔ dewje ke toje to Jiipije ang. Tar ke tɔkɔrɔ a maw pa neenn bbo maw mere ngem ang.

⁸ Yeenn a, m-ndiki ta kare dingawje dujuje Lubba ke lo tɔyn, dulaje jide ke darâ ke me ke nda kayn, ke wungu ang ddem ke mayn̂-tar ang ddem.

⁹ Ddew kara baa, m-ndiki kare deneje ulaje kubbu ke maje, dulaje kubbu dare kem dewje to ke dɔde te ang, n̂-ddaje mande ke boro ang: N-ddaje dɔde ke dɔgɔle, dulaje nemandeje ke n̂-dda ke ande ang wase mere wase kubbu ke nare ngeng nya ang. ¹⁰ A maji kare kulaje ke maji a deneje ulaje to kubbu. Ne ke baann a ase kare deneje ke unnje ndude ta bbel Lubba ddaje. ¹¹ Kare ne-tɔju a, maji kare deneje isije ddekeke ngaa ta dooje tar. ¹² Mare ddew dene ta kare tɔju ne wase ɔn dɔ dingaw ang. Maji kare dene utu tae. ¹³ Mba Adam a Lubba ddae dɔngɔr bba goe te a n̂-dda Ebe. ¹⁴ Adam a are Esu ere ang. A dene a inya are Esu ere ngaa oso me majang te. ¹⁵ A Lubba a kaji dene ddew kaju ngonn te, toke noo mee te ke Lubba, toke n̂-ndiki dewje, toke n̂-ngem rɔe ngaa n̂-dda rɔe ngaji.

* 1:20 Kilade ddaka

3

Dewje ke aw ngemje Egilise

¹ Tar neenn to tar ke tókoro. Toke bbo mare dew ndiki ta ddee to nje-kula le Lubba a, to kula ke maji nya njaa a n̂-ndiki ta dda. ² Baann a, maji kare n̂-to dew ke tar to d̄e te ang, n̂-to nje-dene ke kara, n̂-to dew ke ngem r̄e, n̂-to dew ke gere d̄o jia, n̂-to dew ke dda ne ke ddewe, dew ke gere ngem nje-mbaje, dew ke gere ta toju ne. ³ Maji kare n̂-to bbere le koto ang, n̂-to nje-kunda dew ang, n̂-to dew ke wul pee, n̂-to dew ke ndiki kol ang, n̂-to dew ke ndiki nare nya ang. ⁴ Maji kare n̂-to dew ke gere ta toju ddew ke maji nje ke me key te laa, n̂-to dew ke dda are nganne ooje tae ngaa bbeleje. ⁵ A bbo dew gere ta k̄on d̄o nje ke me key te laa ang a, na ngem Egilise toke baann wa? ⁶ Maji kare nje-kula le lubba to dew ke oo mee te ke Jeju goe ew bba. Baann ang a, na koo r̄e bo nya ngaa Lubba a gange sariya d̄e te ddew kara baa toke n̂-gange sariya d̄o Esu te. ⁷ Maji kare dewje ke toje to nje-me-kunnje ang paje tar laa maji. Baann bba na koso me bande te le Esu kare ta r̄o-kul ddae ang.

Tar le diyakereje

⁸ Ddew kara baa, maji kare diyakereje toje to dewje ke ulaje gel r̄ode naa te ang, dewje ke ndude joo ang, n̂-toje to nje-kayje koto nya ang, maji kare n̂-toje dewje ke aw sangeje ta kinga nare-bukuru ang. ⁹ Maji kare n̂-ngemje tar me-kunn ke Lubba tee ne ke ddaka le ke keje ke maji. ¹⁰ Maji kare n̂-nade doo kete bba ngaa goe te bbo mare tar to d̄ode te ang a, da kaseje ta ddaje kula le.

¹¹ Maji kare dene njeje kara ulaje gel r̄ode naa te ang, n̂-toje to nje-naneje ang, n̂-ngemje r̄ode. N-to deneje ke toje gate gate ddew neje te toyn. ¹² Maji kare diyakereje le toje to nje-deneje ke kara. Maji kare n̂-gereje ta toju ddew ke maji ngannde, ke dewje toyn ke me key te lede.

¹³ Mba diyakereje ke aw ddaje kula lede ke maje a kingaje piti ta dewje te toyn ngaa da paje tar me-kunn lede ke to ke d̄o Jeju te ke bbel ang.

Ne-gere ke iya r̄e

¹⁴ Kare te ke maw m-dda ne make-turu mari neenn, munda mem ta kaw kingai mb̄or ang baa. ¹⁵ A bbo m-ddee ke t̄oke ang a, ndejeje ke mari neenn a kari ddew kare e-gere ddew ke a nja ne horo dewje te le Lubba. Dewje le Lubba le to Egilise le Lubba ke Nje-kisi kem baa. Nje-me-kunnje le toje to nje-kuwaje tar ke tókoro kare ngeng. ¹⁶ Tókoro njaa, tar me-kunn ke iya r̄e ngaa n̂-tee ne ke ddaka le to ne ke ngeng nya. Tare le toke be:

Kiriste unn da r̄o dew,
Ndil me-nda pa tar naji laa na n̂-to
gate gate,
anjije ooje,
dewje pa tar laa horo dewje te ke
toje to Jiipije ang,
dewje ke d̄o nange te unnje mede
are,
Lubba unne aw saa lo piti te laa
darâ.

4

Ne toyn ke Lubba dda maji to maji d̄oro

¹ Ndil-me-nda pa tókoro na, dduu nd̄oje a, mare dewje a kinyaje ddew me-kunn mba naynje go ndilje te ke nje-ngemje ngaa da kunnje go ne-toju le umaje. ² Dewjeenn le ndemje ddew w̄oju d̄o tar le nje-ngemje. Nje-ngemje le ndil ne-gere lede oy toke mare le kake ke tebbe ke puru wae. ³ Nje-ngemje le tojuje ne na: taa-naa wase kusa mare ne-kusaje to kula ke maji ang. A Lubba dda ne-kusajeenn mba nje-me-kunnje ke gereje ne-toju ke tókoro. Maji kare dareje wooyo Lubba mban a dusaje. ⁴ Mba neje toyn ke Lubba dda maji to maji d̄oro. Ne ke ta mbete me te goto toke dew usa ke wooyo. ⁵ Mba tar le Lubba, ke duju Lubba leje ddaje are ne-kusa le tel ne-kusa ke maji kem Lubba te.

Nje-kula le Lubba ke tɔkɔɔ

⁶ Toke e-tɔju neje ke m-pa mari neenn nje-me-kunnje a, a to nje-kula le Kiriste ke tɔkɔɔ. Baann bba, a tɔju to e-to dew ke tar le Lubba ande ddew ne-tɔju te ke tɔkɔɔ ke endo ke rɔ-nel. ⁷ Maji kare e-mbete esu ngemje ke dewje aw ɔruje ke to dang ke ne-tɔju le nje-me-kunnje. E-sange ddew ta to gate gate kem Lubba te. ⁸ Ndam toke kayn-ngoru to ne ke dda maji ke da-rɔ dew. A kunn rɔ kare Lubba to ne ke dda maji ke dew ddew neje te nya. Ddew kunn rɔ kare Lubba te, dew a kase kinga tebbe ke to ke ndo ke ndo. ⁹ Tar neenn to tar ke tɔkɔɔ, maji kare dewje tɔyn taaje ngemje mede te ke maje. ¹⁰ Bbo jaw jooje ndoo wase jaw n̄-ddaje ddo a, mba kake jundaje meje do Lubba te ke Nje-kisi kem baa. Lubba ke to Nje-kaji dewje tɔyn, ke uta tɔyn n̄-to Nje-kaji nje-koo-meteje. ¹¹ Neenn a, maji kare unn ndu doe te ngaa e-tɔjude. ¹² Maji kare dew dabbi mba kake e-to ngonn baa ang. A maji kare nje-koo-meteje ooije to ne-koju mare ddew tar te ke tai te, ddew kula ddai te, ddew ndiki te ke e-ndiki dewje, ddew mei te ke unn are Jeju, ke ddew roi te ke aw e-ngem ke maje. ¹³ E-tura maketuru nya are dewje lo mbo-n̄-naa te e-ngina ne ndo ddee lem. Arede ndeje ngaa e-tɔjude ne. ¹⁴ Lubba ari ne-kare baa. E-dda ngar ke ne-kare baa le ang. Lubba ari ne-kare baa le go tarje te ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje ngaa ansiyenje mbonje naa ilaje jide doi te. ¹⁵ Neenn a, maji kare unda mei doe te. Maji kare unn roi ila kula te lei. Yeenn bba dewje tɔyn a kooje to kula lei aw ke kete kete. ¹⁶ E-ngem roi ke maje, unda kemi do ne-tɔju te lei. E-nayn ddewe te ke ndo tɔyn, mba bbo e-dda toke baann a, ei njaa a kaji roi ddem a kaji dewje ke aw ooje tar lei ddem.

5

Are ndeje nje-me-kunnje tɔyn

¹ Maji kare e-ndeje dingaw ke bbuka toke le boije njaa bbo e-ndange ang. E-ndeje basanje toke le ngakoinje. ² Maji kare e-ndeje kodeneje toke le koinjedede. E-ndeje deneje ke naynje ke singade bbay ke me-nda kayn ddew kara baa toke ngakonani.

Tar wɔju do dene-ndubbaje

³ E-wal dene-ndubbaje ke isije ke karede. ⁴ A bbo mare dene-ndubba ee ke nganne wase ngannkae a, dongor ne ke ta dda a to kare n̄-tɔjuje kula me-kunn lede horo nujuje te ngaa n̄-telje ke ne ke nje-kujudeje ngem ne de darede guku. Lubba ndiki ne ke baann nya. ⁵ Dene-ndubba ke isi ke kare baa ngaa nje kaa lo ke doe te goto, unda mee ke do Lubba te. New ta dda rɔe to ndoo rɔ Lubba te ang, n̄-duju ne ji Lubba te til, ke kare. ⁶ A dene-ndubba ke unn rɔe mba rɔ-nel ke nange neenn isi kem baa ddew da-rɔ te, a ddew ndil te noy mban. ⁷ Mare ne ke ta kare e-ndejede wɔju doe mba kare tar to dode te ang a neenn. ⁸ Toke mare nje-me-kunn aa lo ke do nje-nujuje te laa ang, uta tɔyn bbo naa lo ke do dewje te ke me key te laa ang a, ninya me-kunn laa, ngaa n̄-maji ang nuta dew ke oo mee te ang.

⁹ Dene-ndubba ke to nje-ngaw ke kara ke bbale uta bbal do-misan bba ta e-dda ria horo mareje te. ¹⁰ Maji kare ria bbar wɔju do kula-ddaje ke maji: Maji kare n̄-to dew ke ngem nganne, dew ke ngem nje-mbaje, nje-toko gol nje-me-ndaje. Maji kare n̄-to dew ke aa dewje ke ne wungu oso dode te oo. Maji kare n̄-to dew ke dda mare kulaje ke maji dang dang. ¹¹ Maji kare e-dda ri dene-ndubba ke nayn ke singae bbay horo mareje te ang. Mba ndo ke bbo ke da-rɔ te ddade a, da kinya go Jeju kiriste ta taa ngaw. ¹² Kula-dda ke baann tɔju to dinyaje ndu ke dunnje dongor le. ¹³ To bbay, mba dingaje kula ta dda ang le a, n̄-ndoje

ta kase lo ke ta key ta key. Dœ te, n̄-telje to nje-kundaje bula. Tar ke osode te ang kara dilaje tade te baa baa. Tar ke ase ta pa ang kara daw n̄-paje. ¹⁴Yeenn a, m-ndiki kare dene-ndubbaje ke naynje ke singade bbay taaje ngaw, maji kare dujuje ngannje. N-tojuje ddew ke maji nje ke me key te lede. Baann bba nje-baanji a kingaje ddew ta nane ke je ang. ¹⁵Mba mare dene-ndubbaje unnje go Esu ngaa n̄-ndemje ddew mban. ¹⁶Toke mare dene ke oo mee te ee ke dene-ndubbaje horo nujuje te laa a, maji kare numade. Baann bba dene-ndubbaje le a toje to nekoto ke aw oy Egilise ang. Baann bba Egilise le a kinga ddew ta kuma dene-ndubbaje ke isije ke karede.

Tar ke wɔju dɔ ansiyenje ke me kula te le Lubba

¹⁷Ase kare ansiyenje ke tojuje ddew ke maji ingaje kuka ke bo. Ke uta toyn dede ke kula pa tar le Lubba, ke kula ne-toju oyde nya. ¹⁸Maketuru le Lubba pa na:

Mange ke aw mboyn jinga waa ke to dɔ jin te kare kande gayn. Maji kare e-to tae ang. Make-turu le pa bbay na:

Ase kare nje-kula inga kuka laa. ¹⁹Toke mare dew unda tar dɔ mare ansiyenje te a, aa lo te ang. E-ngina ta mare dewje joo wase muta telje undaje tar dœ te bbay bba ta e-ndiki te.

²⁰A bbo dew dda majang a, e-ndange kem dewje te toyn. Baann bba kese dewje a bbelje ta dda majang.

²¹M-duji nya kem Lubba te, ke kem Jeju Kiriste te, ke kem anjije te ke maji toyn kare e-dda ne ke turu nduje ke munn mari. Jru kem dew ang, e-dda ke dewje toyn ddew kara baa. ²²Ila jii dɔ dew te kare dda kula le Lubba ke ngoru baa ang. Ula roi me majang te le dew ang. Are mei nda kayn nɔ Lubba te lei. ²³Maann dorɔ a ay ang. Maji kare ay koto ke ria na ven ngaji mba wuri ke aw toi,

ke rɔ-to ke aw jɔki nya. ²⁴Majangje le mare dewje teeje ke ddaka kem dewje te kete bba n̄-ngange sariya dœ te. A manjangje le mareje teeje ke ddaka kem dewje te dɔ guku baa. ²⁵Ddew kara baa, kulaje ke maji ke mare dew aw dda, kem dewje aw ooje. Kulaje ke maji ke n̄-dda ngaa kem dewje ooje ang kara a nayn lo kiyae te ang.

6

Tar ke wɔju dɔ bbereje

¹Maji kare bbereje toyn ooje ebbedede to dewje ke aseje kare n̄-bbeljede. Yeenn a dda kare dewje a kaseje ta taji ne-toje leje ang ddem ri Lubba ang ddem. ²Bbereje ke ebbedede toje to nje-kometeje, maji kare n̄-dabbejede ang mba ebbedede le to toje to ngakɔnde ke me Kiriste te ngaa ebbedede le toje to dewje ke ndikide nya a daw n̄-ddaje kula ke de. Ne ke maji kare e-toju dewje ngaa unn ndu wɔju dœ a neenn.

Ndeje wɔju dɔ nje-ne-tojuje ke ke dɔgɔle ang, ke bbo ne-kinga

Tar ndiki nare

Ne ke maji kare e-toju dewje ddem unn ndu dœ te ddem a neenn. ³Bbo toke dew toju neje ke ke dɔgɔle ang, ngaa nja ke turu ndu tarje ke maji le Ebbejeje Jeju Krist ang ddem, ke turu ndu ne-toju wɔju dɔ bbel Lubba ang a, ⁴n̄-to dew ke oo rœ bo ngaa gere ne kara ang, n̄-to dew ke rɔ-to mayn tar ee rœ te ngaa n̄-to dew ke aw kɔl wɔju dɔ mare tarje. Neje ke baann aw ddee ke kunda-me ke naa, mayn tar, ne-taji, koo naa ke kem ke maji ang, ⁵mayn̄-tar ke kɔen goto ngaa, tar ke tɔkɔrɔ goto tade te. Dewje le ooje bbel Lubba to gusu ne-kinga lede.

⁶Tɔkɔrɔ, kunn me kare Lubba to ne-kinga ke bo toke dew unda mee ke dɔ ne te ke nee ne njaa. ⁷Mba, n̄-ddeeje ke ne kara dɔ nange te ang, ddew kara baa ja telje ke ne kara ang. ⁸Yeenn a, toke jingaje nekusa ke taje te, ke kubbu ke rɔje

te a, yeenn njaa ase. ⁹ A dewje ke ndikije ta ddee to nje-ne-kingaje osoje me ne-kere te, bbo neje ke maji ang dang dang ddade are dosoje me bande te ngaa dosoje me bbo neje te ke maji ang dang dang ke aw tuju dewje ngaa aw unda dewje ta yo te. ¹⁰ Mba bbo nare a to gel neje te ke maji ang tɔyn. Mare dewje ke isije ke bbo nare inyaje ddew ko-me-te lede ddew ew. Yeenn a, dede njaa n̄-darje dode ne-wunguje te dang dang.

E-dda ddo ke maji woju do mei ke unn

¹¹ A ei dew le Lubba, e-mbete ne-jeenn ddew ew, ngaa e-sange ddew ta to gate gate, ta bbel Lubba, ta kuwa koo-mete kare ngeng, ta ndiki ngamarije, ta to wuri ngaa e-ddee to dew ke wul pe ke dewje. ¹² E-ngem me-kunn lei toke dew ke aw dda ddo. Uwa tebbe ke ke ndo ke ndo ke Lubba bbari ari do ndo te ke e-pa ke tai no dewje te ke banya banya to unn mei are Jeju kiriste. ¹³ Munn ndu neenn mari no-gol Lubba te ke are tebbe neje tɔyn ddem no-gol Jeju-Kiriste te ke pa tar-naji ke tokoro no-gol Ponse Pilate te. ¹⁴ E-ngem ndu le are ne-yerew ori ang. Are tar to doi te ang ndereng ndo tel le Ebbejeje Jeju-Kiriste. ¹⁵ Na tel ke ndo ke Lubba oju. Lubba ke to nje-kare dewje isije ke koko, ne ke non do neje tɔyn, ne ke n̄-to Mbay-do-toku-mbayje, ke Ebbe-dewje ke uta ebbe-dewje tɔyn. ¹⁶ Lubba ke nje-kisi ke ndo ke ndo, nisi lo te ke ndoko ke dew tee te ang. Dew kara ooe ang ddem, dew kara ase ta kooe ang ddem. Maji kare dewje waleje, ngaa maji kare n̄-to nje-singa-mɔngu ke to ke ndo ke ndo. Amem.

Ndeje woju do nje-ne-kingaje

¹⁷ Unn ndu are nje-ne-kingaje ke bbokone neenn are dosuje gaji rɔde baa ang. Maji kare dundaje mede do ne-kingaje te ang, mba to neje ke a ndayje. A maji kare dundaje mede do Lubba te ke aw areje ne tɔyn toke

bo kare jumaje ne roje. ¹⁸ E-pa are n̄-ddaje maji, n̄-ddaje kula ke maji nya, are dosuje ngar ke me kara ngaa n̄-kaynje debbe ne-kingaje lede dewje. ¹⁹ Baann bba da moseje ne dam lede ke kura ddem ngeng ddem mba ndo ke bara, yeenn to bba da kingaje ne tebbe ke tokoro.

²⁰ Timote, aa lo ke kula te ke Lubba ari ta kare e-dda. E-mbete bulaje ke baa baa ke aw tila kem tar le Lubba. Nejeenn le inje ddew negere te ke dewje ooje to ne-gere ke tokoro. ²¹ Mare dewje ke njaje go ne-gereje te ke baann le, osoje ddew me-kunn lede. Maji kare me-maji le Lubba nayn kese!

Joo le maketuru ke Pɔl dda are Timote 2 Timote 2Ti Tar dɔ maketuru te le Timote

Joo le maketuru ke Pɔl ula ne are Timote pa tar dɔ dɔbɔyn nduje te ke Pɔl unn. Pɔl ee key kula te (2.9), dewje nya tuseje inyaeje, n̄-gere to mbɔr ang a na koy (4.6). N̄-pa dɔbɔn tar laa nare Timote, nje-buwa kula laa ke n̄-ndike to ngonne.

Maketuru neenn pa tar dɔ kisi te le Pɔl dɔ nange te: tar kula laa ke to nje-kayn kula, tar ne-tɔju laa, tar ndoo ke noo ddew kula te wɔju dɔ Tar ke maji. Nje-dda maketuru neenn are ndejeje Timote. Nula dingaw me Timote te kare ne njaa kara noo ndoo mba Kiriste bba (2.1-3). Goe te a, nunn ndu nare Timote ta kare n̄-pa tar le Lubba ke dɔgɔle.

Tar lapiya le Pɔl

¹ Ema Pɔl ke m-to nje-kayn-kula le Jeju Kiriste mba Lubba njaa ndiki te, ngaa bbarem kare mila mber-tar tebbe ke nunn ndue ta kare dewje ddew te le Jeju Kiriste,

² M-dda maketuru neenn mari ei ngonnum Timote ke m-ndikii nya. Maji kare Lubba ke Bɔ, de ke Jeju Kiriste ke to Ebbejeje n̄-ddaje sei me-maji, dooje kem-to-ndoo lei ngaa darije me-wul-lɔm.

Tar wooyo le Pɔl

³ Mare wooyo nya Lubba ke maw m-dda saa ke keje ke maji tɔyn turu kamjedede te til, ke kare. Kare tɔyn ke maw m-duju Lubba a, maw m-pa saa tar wɔju dɔi. ⁴ Meje dɔ nɔn te ke e-nɔn a, mee ke bbo nya ta tel kooi, baann bba ma kisi ke koko. ⁵ Maw mole mem dɔ mei te ke unn toke tɔkɔrɔ. Me-kunn le Loyise ke to kaije ke dene, ke koinje Enise ke dunnje kete. Meje toke ei njaa kara unn mei toke baann tɔ.

Pɔl ndeje Timote kare dda rɔ-kul ang

⁶ Yeenn le bba maw mole mei ta kare are ne-kare baa ke Lubba ari go jim te ke mila dɔi te nayn ke singa ke ndɔ tɔyn. ⁷ Mba Ndil ke dda are n̄-bbel a Lubba areje ang. A Ndil le to Ndil ke areje singa, dda are n̄-ndikije ngamarejeje ngaa dda are n̄-gere dɔjije.

⁸ E-dda rɔ-kul ta pa tar-naji le Ebbe-dewje kare dewje ang ddem e-dda rɔ-kul lem, ema ke dilam key-kula te wɔju dɔe ang. A oo sem ndoo wɔju dɔ Tar ke maji ddew singa te ke Lubba areje. ⁹ Lubba ke ajije njaa bbarje kare n̄-ddeeje to dewje laa. Wɔju dɔ kula ke maji ke n̄-ddaje bba n̄-bbar ne je ang. A n̄-bbarje wɔju dɔ ne ke n̄-mɔse ta dda ddem wɔju dɔ me-maji laa ddem. ¹⁰ N̄-tɔju me-maji laa le bbasine ddew te le Nje-kajije Jeju Kiriste ke ddee. Jeju njaa guru singa yo ngaa n̄-tɔju tebbe ke to ke ndɔ ke ndɔ ke ddaka ddew te le Tar ke maji.

¹¹ Mba yeenn bba Lubba unnum to nje-ne-tɔju ddem, to nje-kayn-kula ddem kare mila mber Tar ke maji le. ¹² Gele ke neenn le bba maw moo ne ndoo. A rɔ-kule ddam ang, mba m-gere dew ke munn mem mare le ke maje, ngaa m-gere ke maje to nee ke singa ta ngem ne ke ninya me jim te ndereng dduu ndɔ a kase. ¹³ E-nja turu ndu te ke tɔkɔrɔ ke m-pa mari ddew me-kunn te, ddew ndiki te ke e-ndikije naa ddew te le Jeju Kiriste. ¹⁴ E-ngem ne-tɔju ke maji ke n̄-tɔji ddew singa te le Ndil-me-nda ke isi meje te.

¹⁵ E-gere maji to dewje tɔyn ke nange te ke Aji tuseumje inyamje. Pijel de ke Emojoenn deeje horode te. ¹⁶ Maji kare Ebbe-dewje oo kem-to-ndoo le nje ke key le Onejipɔr, mba n̄-dda nare minga singa ke ndɔ tɔyn ngaa n̄-dda rɔ-kul wɔju dɔ kila ke dilam key-kula te ang. ¹⁷ Kake n̄-tee bbe te ke Rɔm be a, n̄-sangem ke ngɔru ningam. ¹⁸ Maji kare Ebbe-dewje oo kem-to-ndoo laa ndɔ te ke

Ebbe-dewje a gange sariya. E-gere neje ke maji toyn ke n̄-dda sem bbe te ke Epeje ke maje.

2

Nje-ddo le Jeju Kiriste ke tōkōrō

¹ Ei ngonnum, maji kare inga singa ddew me-maji te ke Lubba dda ke je ddew te le Jeju Kiriste. ² Tar ke tee tam te kem nje-tar-najije te ke banya banya le, e-pa are nje-me-kunnje ke unda mei dōde te kare dede njaa kara daseje ta pa kare mare dewje ke kete tō.

³ Oo sem ndoo toke le nje-ddo le Jeju Kiriste ke tōkōrō. ⁴ Dew ke unn rōe to nje-ddo ngaa ndiki ta dda kare rō dew ke ɔn dōe neele a, aa lo ke neje te le siwilje ang ngaa. ⁵ Ddew kara baa, dewje ke aw taje naa ddew mare neje te toke le kayn̄-ngōru, dew ke ayn ngōru le ke ddewe bba a kinga kuka laa. ⁶ Nje-ndoo ke oo ndoo ddew kula ndoo te laa njaa a kinga ko-ndoo laa le dōngōr bba kese dewje a kingaje. ⁷ Maji kare e-gere me tar ke maw m-pa neenn, mba Ebbe-dewje a dda kare e-gere kande tarje le toyn.

⁸ Ole mei dō Jeju Kiriste te ke Lubba are nin horo nje-yoje te. N̄-to dew ke gel Dabbiti te ddew kara baa toke Tar ke maji ke maw mila mbere le pa. ⁹ Wōju dō Tar ke maji le a moo ne ndoo ndereng n̄-tōm dilam key-kula te toke le nje-ne-dda ke maji ang. A tar le Lubba a n̄-tō ang. ¹⁰ Mba yeenn bba maw m-tō wurum neje te toyn wōju dō dewje ke Lubba mberede, mba kare dede njaa kara dingaje kaji ke Jeju Kiriste aw are dewje. Baann bba da kingaje piti ke a to ke ndo ke ndo. ¹¹ Tar neenn to tar ke tōkōrō:

Toke joyje saa kara baa a,
ja kisi ke tebbe saa kara baa tō.

¹² Toke juwaje jare ngeng a,
ja kōnje tōku-mbay saa.

Toke n̄-mbeteje a,
ne njaa kara na mbeteje tō.

¹³ Toke n̄-toje gate gate saa ke ndo toyn ang a,
ne n̄-to gate gate ke je ke ndo toyn,
mba na kase ta tel mbete tar ke tee tae te ang.

Ndeje wōju dō nje ke aw turuje tar le Lubba

¹⁴ Ole me dewje dō neje teenn toyn. E-dujude kem Lubba te kare n̄-mbeteje ta kōl naa wōju dō mare tarje. Kōl le dda mare ne kara are dew ang, kōl le aw tuju dewje ke aw tukaje mbide aw ooje. ¹⁵ Maji kare Lubba ooi to dew ke uwa are ngeng me ne-kereje te, maji kare e-to dew ke dda kula laa ke rō-kul ang, a e-to dew ke aw tōju tar ke tōkōrō ke ddewe. ¹⁶ E-mbete ta kunda bula ke baa, mba dewje ke aw undaje bula baa le aw inyaje Lubba jann jann. ¹⁷ Tar pa lede to ddew kara baa toke ngō-bayn ke usa dew ngaa aw ke kete kete. Imene de ke Pilete n̄-toje toke baann. ¹⁸ Dinyaje tar ke tōkōrō. N̄-paje na dewje ke oyje inje mban ngaa n̄-turuje me-kunn le mare dewje ddew tar te neenn le. ¹⁹ A gōl key ke Lubba unda nangê to ke lo toe. Tar ke n̄-dda gōl key te le na: «Ebbe-dewje gere nje ke toje to dewje laa», ngaa «Maji kare dew ke bbar ri Ebbe-dewje mban a, mbete majang.»

²⁰ Jo ke n̄-dda ke ande, ke nare dōrō a to me tōke key te ang. Jo ke n̄-dda ke kake, ke anji to me key te le tō. Mare joje to mba ndo kusu, a keseje to mba dda ne kula ke baa. ²¹ Dew ke inya ne-ddaje ke maji ang ke m-pa tare neenn a, na to jo ke daw ngem mba ndo kusu, da kundae dang mba kula le Lubba. Ebbe-dewje a kunne mba dda ne kula, na to ngōsi mba dda kulaje toyn ke maji.

²² Ayn neje ke maji ang ke aw nel basanje. E-sange ddew ta to gate gate, uwa me-kunn lei are ngeng, e-ndiki dewje, are me-wul-lōm to hori te ke dewje ke aw dujuje Ebbe-dewje ke me-nda. ²³ A e-mbete mayn̄-tar ke baa, ke mayn̄-tar mbe. E-gere

to mayn̄-tar ke baann aw uju kɔl.
²⁴ Maji kare nje-kula le Ebbe-dewje kɔl ke dew ang. A maji kare dewje tɔyn ndikeje, maji kare nase ta tɔju ne ngaa daw n̄-pa saa a, n̄-tɔ wure.
²⁵ Maji kare n̄-tɔju ddew dewje ke aw maynje saa tar ke gosu ke wul pe. A du ang Lubba a dda kare n̄-turuje ddew lede mba gere tar ke tɔkɔrɔ.
²⁶ Da telje kingaje keje ke maji guku ngaa, da teeje me bande te le Esu ke uwade are daw n̄-ddaje ne ke mee ndiki.

3

Ddutu ndɔ

¹ Maji kare e-gere ne neenn ke maje: ddutu ndɔ a, lo a ngeng.
² Yeenn a, dewje a toje to nje-ne-ndikije, da ndikije nare nya, da boroje ngaa da kooje rɔde bo, da tajije ri Lubba, da ddaje dɔ-ngeng ke nje-kujujede, da gereje go maji ke n̄-dda ke de ang, da bbelje ne le Lubba ang, ³ mede a ketere, da kooje kem-to-ndoo le dew ang, da tujuje ri dewje, da ddaje ne ke dɔgɔle ang, da keeje ke bbo dda dew maji ang, da toje to nje-baanji le nje-ne-ddaje ke maji, ⁴ da toje to nje-teeje ke gel dewje, da ddaje singa ke dewje, koo-ɔ-bo a dda kare dooje lo ang, rɔ-nel ke nangê neenn a da ndikije bbo da ndikije Lubba ang, ⁵ da ddaje rɔde to nje-bbelje Lubba, a da mbeteje singa-mɔngu ke dew inga ddew bbel Lubba te. Maji kare e-turu girii are dewjeenn le tɔ. ⁶ Mareje horode te aw andeje me keyje te ngaa aw ereje deneje ke keje lede ngaji baa ungude me bande te lede. Deneje le toje to nje-ne-ddaje ke maji ang ngaa bbo neje ke maji ang dang dang to mede te. ⁷ Deneje le aw ndoje ne ke ndɔ tɔyn, a ddew ke da kaseje ta gere ne tar ke tɔkɔrɔ goto. ⁸ Lew Janese de ke Jamberese n̄-taje naa ke Moyije, ddew kara baa dewje neenn aw mbeteje tar ke tɔkɔrɔ toke baann tɔ. N̄-toje to dewje ke keje lede tuju ngaa me-kunn lede to ne kara ang.

⁹ A da kawje ddew ew ang, mba dewje tɔyn a gereje woy lede toke lew dewje gereje woy le Janese de ke Jamberese.

¹⁰ A ei oo ne-tɔju ke m-tɔju, oo pa-nja ke m-nja, e-gere neje ke mee ke bbo ta dda, oo me-kunn lem ke munn, kore wur ke more wurum, oo ndiki ke m-ndiki dewje, ngaa oo kuwa ke muwa mare ngeng. ¹¹ Oo dda ke n̄-ddam, oo ndoo ke moo bbe te ke Antiyose, bbe te ke Ikoniyoɔm, ke bbe te ke Listere. Dda ke doso n̄-ddam. A Ebbe-dewje ɔrum me neje teenn tɔyn. ¹² Dewje ke ndikije ta nja gate gate ddew te le Jeju Kiriste a, da ddade. ¹³ A dewje ke mede maji ang, ke dewje ke toje to nje-kuwaje lo le dewje taaje, da ddaje majang ke kete kete, da kereje dewje ngaa dede njaa kara da keredede tɔ. ¹⁴ Ei, maji kare ne ke n̄-tɔji ngaa oo a, to tɔkɔrɔ bba e-ndiki te le uwa are ngeng, mba e-gere dewje ke tojije ne le ke maje. ¹⁵ Kare ke e-nayn ngonn bbay njaa e-gere Maketuru ke Maji tɔyn. Maketuru le ee ke singa mba toji kem-kare. Kem-kare le a kaw sei kare inga kaji ke Jeju Kiriste aw are dewje ke unnje mede areje. ¹⁶ Tar tɔyn ke n̄-dda Maketuru te le in rɔ Lubba te, ngaa Maketuru le to mba tɔju tar ke tɔkɔrɔ dewje, mba kare dew gere majang laa, mba mɔse pa-nja le dew kare to ke danna, mba tɔju ddew ke gate gate dew. ¹⁷ Baann bba kare dew le Lubba ubba singa ke maje, kare n̄-mɔse rɔe ke maje mba dda ne kulaje tɔyn ke maji.

4

Ila mber-tar le Lubba are dewje

¹ Maw m-duji kem Lubba te, ke kem Jeju Kiriste te ke a gange sariya dɔ dewje te ke isije kem baa, ke dɔ dewje te ke oyje. Maw m-duji ke ri Kiriste ke a tel ddee, ke ri tɔkum-bay laa ke na kɔn, ² ta kare ila mber tar le Lubba, e-tel dɔe te ke kare tɔyn, ke kare ke maji ddem ke kare ke maji ang ddem. Maji kare

e-tojude majang lede, e-ndangede, e-to wuri e-ndejede ngaa ee ke bbo ne-toju. ³ Mba mare kare aw ddee, kare teenn le ne-toju ke maji toyn a nel dewje ang ngaa. A da kaaje lo ke bbo ke da-rode te, bbo koo tar ke mede ndiki ta koo a ddade ke ndo toyn ngaa da bbarje nje-ne-tojuje ke do naa te do naa te. ⁴ Da kutu mbide kare tar ke tokoro ngaa da tukaje mbide ta koo ne esuje ke lew ke to tar ke tokoro ang. ⁵ A ei, maji kare e-gere do-jii ddew neje te toyn, e-to wuri me ne-wunguje te, ila mber Tar ke maji. E-dda kula le Lubba ke maje.

Pɔl ndeje Timote kete bba ta koy

⁶ Ema, dunnun to ne ke dunn ta polo ne ne ngaa kare koy lem ase mban. ⁷ M-dda ddo ke maji, mayn ngoru m-tee mban, m-ngem me-kunn lem. ⁸ Bbasine Lubba ngem ejokudo waju dom, ejokudo ke to waju do dewje ke gate gate. Ebbe-dewje ke to nje-gange sariya ke gate gate a karem ejokudo le ndo gange sariya te. Na karem ke karem baa ang, na kare dewje toyn ke aw ngebbeje ndo ddee laa to.

Do boyn tar le Pɔl

⁹ E-dda gan e-ddee ingam ke ngoru. ¹⁰ Mba Demase tusum inyam waju do bbo neje ke nangé ke bbokone neenn. Naw bbe te ke Tesalonike. Keresanse aw nange te ke Galasi ngaa Tite aw nange te ke Dalmasi. ¹¹ Luku ke kare baa a nayn sem. E-ddee ke Marke jii te, mba n-to dew ke ta kulae kare dda kula le Lubba. ¹² Mula Tisike bbe te ke Epeje. ¹³ Bbo a ta ddee a, e-ddee ke kubbu kul ke minya ro Karpusu te bbe te ke Torowase. E-ddee ke maketuruje to, uta toyn maketuru ke n-dda endaar te. ¹⁴ Alekejandre ke to nje-koru ddam maji ang nya. Ebbe-dewje a tel ke kuka laa kare ase kula-ddaje laa. ¹⁵ Ei kara aa roi roe te, mba n-mbete tarje leje ke n-pa ke me-kara. ¹⁶ Dongor tar-naji ke moru dom te ndo sariya te,

dew kara umam ang. Dede toyn n-tusumje dinyamje. Maji kare Lubba aa lo ke ne te ke n-ddajeenn ang. ¹⁷ A Ebbe-dewje njaa umam ngaa arem singa, mba kare mila mber-tar laa nya mare dewje ngaa ta kare dewje ke toje to Jiipije ang kara tar laa oso mbide te to. Ngaa norum ta tebeyn te. ¹⁸ Ebbe-dewje a korum ta neje te ke maji ang toyn ngaa na kajim kare mande me bbe-kon te laa dará. Maji kare piti to laa bbal ke bbal. Amem.

Tar lapiya le Pɔl

¹⁹ E-dda lapiya Pirisika de ke Akilase arem, e-dda lapiya nje ke key le Onejipor arem to. ²⁰ Erasete nayn bbe te ke Korente. Minya Toropim ke ro-to bbe te ke Mile. ²¹ E-dda gan e-ddee kete bba kare neyn kul tee. Ebul, ke Pudenn, ke Linn, ke Kolodiya, ke ngakonjeje toyn ddaije lapiya.

²² Maji kare Ebbe-dewje ngemi! Maji kare Ebbe-dewje dda ke se me-maji! Amem.

Maketuru ke Pɔl dda are Tite Tite mt3 Tt Tar dɔ maketuru te le Tite

Tite to nje-me kunn ke to Jiipi ang. N-to kara le nje-buwa-njaje le Pɔl ngaa n̂-dda kula nya mba tel kungu dewje bbe te Korente ke nje-kayn-kulaje naa te. Tite ee dɔ dere ba te Kerete kare te ke Pɔl dda maketuru neenn are. Naw numa nje-me-kunnje ke lo teenn kare n̂-mɔseje gɔl kulaje lede ke maje.

Pɔl ole me Tite dɔ pa-nja te le dewje ke dɔ Egilisi te. Naw nare ndeje Tite wɔju dɔ kisi te laa ke nje-me-kunnje kara kara : dewje ke tɔku, deneje ke nayn mande bbay, basanje, ke bbereje (2.1-15). Jeju Kiriste are tebbe laa mba kaji dewje me majang te tɔyn (2.14). Pa-nja ke siki ke ase kare nje-me-kunnje njaje le ar dɔ tar te neenn le.

Kare te ke Pɔl dda maketuru are Timote, ke Tite le, nje-me-kunnje ejeje to Jeju a tel ddee njange neenn ang bbay. Maji kare e-sangeje ddew ta kare pa-nja lede to ke maje ke lew.

Tar lapiya le Pɔl

¹ Ema Pɔl, m-to nje-kula le Lubba ddem nje-kayn-kula le Jeju Kiriste ddem. Lubba unnum to nje-dda kare dewje ke Lubba mberede un-nje mede ngaa kare n̂-gereje tar ke tɔkɔrɔ bba ta n̂-ngemje rɔde mba Lubba. ² Yeenn bba da kundaje mede to dingaje tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ. Lubba ke ere ngem ndɔ kara ang unn ndue lew baa ta kareje tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ le. ³ Kare ase a, Lubba tee ke tar laa le ke ddaka ddew tar te ke n̂-pa narem. Lubba ke nje-kajije le inya tar le me jim te ngaa nunn ndu narem ta kare mila mber-tar le.

⁴ Mula ke maketuru neenn mari, ei Tite ke e-to ngonnum ke tɔkɔrɔ ddew me-kunn te ke mɔnje. Maji

kare Lubba ke Bɔ, ke Nje-kajije Jeju Kiriste ddaje sei me-maji ngaa dareje mei wul lom.

Tar le dewje ke dɔ Egilisi te

⁵ Minyai dɔ dere maann te, bbe te ke Kerete kare e-mɔse gɔl neje ke nayn bbay e-tunga ngaa ta kare unda ansiyenje me bbeje te kara kara toke m-pa mari. ⁶ Maji kare ansiyenje to dew ke tar to dɔe te kara ang, n̂-to nje-dene ke kara, maji kare nganne unnje mede ngaa dewje undaje tar dɔde te wɔju dɔ pa-nja lede wase dɔ-ngeng lede ang. ⁷ Dew ke dɔ Egilisi te to nje-ngem ne le Lubba are maji kare tar to dɔe te kara ang. Maji kare noo rɔe bo ang, n̂-to nje-wungu ang, n̂-to bbere le koto ang, n̂-to nje-kunda dew ang, maji kare bbo kinga nare hɔy hɔy baa ddae ang. ⁸ A maji kare n̂-gere ta ngem nje-mbaje ngaa keje dda ne ke maji dɔrɔ a to mee te. Maji kare n̂-to dew ke gere dɔ jia, n̂-to gate gate, n̂-to dew ke ndiki ne-yerew ang ngaa n̂-gere ta to bbo ke da-rɔ te. ⁹ Maji kare nuwa tar ke tɔkɔrɔ ke to ddew kara baa ke ne ke n̂-toje le nare ngeng. Yeenn bba na kase kɔsu kutu dewje ke kete ddew ne-tɔju te ke maji tɔyn ngaa na kase tɔju dewje ke aw maynje saa tar ne ke ulade naa te.

Tar ne-tɔju ke ke dɔgole ang

¹⁰ Tɔkɔrɔ nje-dɔ-ngengje, nje-kundaje bula baa, ke nje-kereje dewje banyaje nya, uta tɔyn, n̂-banyaje nya horo Jiipije te ke ooje mede te. ¹¹ Maji kare uwa tade, mba daw n̂-tujuje keje le dewje tɔyn ke eeje me nujuje te kara kara. Daw n̂-tujuje ne ke ase kare dew tɔju ang mba kinga ne nare hɔy hɔy baa. ¹² Mare kara horode te ke to nje-kila mber-tar lede pa na: « Nje ke dɔ dere maann te ke Kerete to nje-ngemje lew baa, n̂-toje to daje ke ddaje dingaw nya, n̂-toje to nje-dabbeje, keje ne-kusa dɔrɔ a to dɔde te.» ¹³ Tar laa le to tar ke tɔkɔrɔ njaa. Yeenn a, maji kare e-ndagede

ke singa, mba kare me-kunn lede to gate gate. ¹⁴ E-ndangede are daaje lo ke tar ngemje te ke lew ke Jiipije aw turaje ang ddem, daaje lo ke nduje te le dewje ke turuje giride are tar ke tɔkɔɔ ang ddem. ¹⁵ Ne tɔyn to maji wɔju dɔ dewje ke mede nda kayn. A dewje ke ne-yerew to mede te ngaa mbeteje ta kunn mede, ne kara to maji wɔju dɔde ang, mba ne-yerew tuju ne-gere lede ddem keje lede ddem. ¹⁶ N-paje na n̄-gereje Lubba, a kula ddade tɔju to n̄-gereje Lubba ang. N̄-majije ang, n̄-toje to nje-dɔngengje, daseje ta dda kula ke maji kara ang.

2

Ndeje wɔju dɔ bbukaje

¹ A ei Tite, maji kare e-tɔju ne ke to ddew kara baa ke ne-tɔju ke maji tɔyn. ² E-pa are bbukaje ngemje rɔde, n̄-ddaje dare dewje bbeelde ngaa dare keje lede to ke maje. Are darje dɔ me-kunn te lede ke tɔkɔɔ, are n̄-ndikije naa ngaa duwaje dare ngeng. ³ Ddew kara baa, e-pa are deneje ke tɔku ngemje pa-nja lede to dewje ke unnje rɔde dang mba dda kula le Lubba. Maji kare n̄-toje to nje-naneje ang ddem n̄-toje to bbereje le koto ang ddem. Maji kare ne ke maji a n̄-tɔjuje. ⁴ Maji kare n̄-tɔjuje deneje ke naynje mande bbay dare n̄-ndikije ngawdede, ke ngannde, ⁵ dare keje lede to ke maje, n̄-ngemje rɔde, n̄-ddaje kula ngaw lede, dare mede maji ngaa dooje ta ngawdede. Baann bba dewje a paje Tar ke maji ang dɔ tar te le Lubba ang.

Ndeje wɔju dɔ basanje

⁶ Ddew kara baa e-ndeje basanje are keje lede to ke maje ⁷ me neje te tɔyn. Ei njaa kara maji kare e-to ne-koju mare ddew kula ddai te ke maji. E-tɔju ne ke dɔgɔle ddem, e-ndam ne ang ddem. ⁸ Maji kare tar-pa lei to ke ddewe bba kare dew ase mayn sei tar le ang. Baann bba kare

rɔ-kul dda nje-baanji lei mba dingaje mare ne ke maji ang ten ta pa dɔje te ang.

⁹ Maji kare e-pa are bbereje ooje ta ebbedede me neje te tɔyn. Maji kare n̄-sangeje ddew mba maji kem ebbedede te, n̄-maynje ke de tar ang, ¹⁰ ngaa n̄-bbokoje mare ne lede ang. Maji kare n̄-toje gate gate kem ebbedede te ke ndɔ tɔyn. Baann bba da dda kare dewje bbeelje ne-tɔju le Lubba ke to Nje-kajije.

¹¹ Mba Lubba tɔju me-maji laa ke to ddew ke dewje tɔyn aseje ta kingaje ne kaji. ¹² Me-maji laa le tɔjuje kare jinyaje pa-nja leje ke maji ang, ke bbo neje ke nangê neenn, mba kare pa-nja leje to ke dɔgɔle ddem to ke danna ngaa to gate gate ddem nɔ Lubba te. ¹³ N-ddaje toke baann ta ngina ne ndɔ kisi ke koko leje ke jundaje meje dɔe te. To ndɔ ke tɔku Lubba leje ke to Nje-kajije Jeju Kiriste a ddee ke ndoko laa. ¹⁴ Nunn rɔe njaa nare yo wɔju dɔje mba kɔruje me majang te ngaa ta toko yerew leje kare n̄-toje to dewje laa njaa ddem, kare n̄-toje to dewje ke eeje ke bbo nya mba dda kulaje ke maji ddem.

¹⁵ Maji kare e-pa tar toke baann, are ndeje ngaa e-ndange ne ke singa. E-dda are dew kara dabbi ang.

3

Pa-nja le nje-me-kunnje

¹ Ole me nje-me-kunnje tɔyn are n̄-bbeel tɔku-mbayje, ke nje-kɔn bbeje. Maji kare dooje tade ta n̄-toje ngɔsi mba dda ne tɔyn ke maji. ² Maji kare n̄-tajije dew ang, n̄-toje to nje-ddoje ke dew ang, maji kare n̄-toje to nje-me-majije. Maji kare n̄-toje to dewje ke wul pee ke dewje tɔyn ke ndɔ tɔyn. ³ Mba jeje njaa kara lew n̄-toje to mbeje, n̄-toje to nje-kalje ta, n̄-ndeemje ddew, bbo neje ke maji ang, ke rɔ-neel dang dang uta dɔje. Pa-nja leje maji ang ngaa me ddaje, dewje mbetejeje ngaa n̄-mbeteje naa tɔ. ⁴ A kare ke Lubba ke to Nje-kajije

tɔju me-maji laa, ke ndiki ke n̂-ndiki dewje a, ⁵ najije. Najije wɔju dɔ ne ke gate gate ke n̂-ddaje ang. A najije mba noo kem-to-ndoo leje nare n̂-ddee to dewje ke siki ddew toko ke n̂-tokoje ddem ddew te le Ndil-me-nda ddem. ⁶ Lubba are Ndil le ddee dɔje te ke me-kara ddew te le Jeju-Kiriste ke to Nje-kajije. ⁷ Yeenn a, ddew me-maji te laa le n̂-dda nare n̂-ddeeye gate gate keme te ngaa kare jingaje tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ ke jundaje meje dɔe te le.

⁸ Tar neenn to tar ke ase kare dew unda mee dɔe te. M-ndiki ta kare ar dɔe te nya, mba kare dewje tɔyn ke undaje mede dɔ Lubba te unnje rɔde mba dda kulaje ke maji uta. Yeenn to ne ke kura ngaa aw dda maji ke dewje. ⁹ A e-mbete kuru gel neje ke baa baa, gel kajeje, ke mayn naa tarje ke baa, ke koo ta naa ang wɔju dɔ ndu: to neje ke dda maji ke dew ang ddem to neje ke baa ddem. ¹⁰ E-ndɔru mbi dew ke aw tin nje-me-kunnje gɔl kara, gɔl joo, a bbo goe te a, ilae ddaka. ¹¹ E-gere to dew ke baann ndeem ddew. Ne njaa naw n̂-gange sariya dɔ rɔe te ddew majang te ke n̂-nayn ddewe te naw n̂-dda.

Dɔbɔyn tar le Pɔl

¹² Bbo mula Aretemase wase Tisike rɔi te a, e-dda gan e-ddee ingam bbe te ke Nikopolisi, mba lo ke m-ndiki ta kaw kisi te dɔ neyn kul te ann. ¹³ Unda mei ta kuma Jenase ke to nje-gere ndu nya, de ke Apolose lo-kaw te lede are mare ne dude ang. ¹⁴ Maji kare kese nje-me-kunnje kara unnje rɔde tɔyn ddaje kulaje ke maji. Yeenn bba da kingaje neje ke mede ndiki ta kinga njange baa ngaa da toje to dewje ke kari baa ang.

¹⁵ Dewje tɔyn ke eeje sem neenn ddaije lapiya. E-dda lapiya nje ke ndikijeje ke toje to nje-me-kunnje tɔ areje.

Maji kare Lubba dda me-maji kese tɔyn!

Maketuru neje ke ddutu ndo te Ddutu ndo Ddn

Kunn-kutu tar

¹ Maketuru neenn pa tar do neje te ke Lubba are Jeju-Kiriste toju Jan, kare n-toju nje-kulaje laa, kare n-gereje ne ke nayn ngosi baa ta ddee. Kiriste ula anji laa are nje-kula laa Jan kare toje nejeenn le kare n-gere. ² Jan pa tar-naji neje toyn ke noo le. N-pa na, ne ke noo le to tar le Lubba njaa a Jeju-Kiriste tee ne ke ddaka. ³ Ro-neel to le dew ke tura maketuru neenn. Ro-neel to le dewje ke ooje tarje ke Lubba tee ne ke ddaka neenn, ngaa ngemje tarje ke n-dda maketuru te le. Mba kare ke nejeenn le a teeje ne le nayn ngosi.

Jan ula ke lapiya are Egilisije ke Aji siri

⁴ Ema Jan, mula ke maketuru neenn mare dewje ke Egilisije te siri ke nange te ke Aji.

Maji kare Lubba ke to bbokone neenn, ke n-to lew baa, ngaa naw ddee, n-dda ke se me-maji, ngaa narese me-wul-lom. Maji kare ndilje ke siri ke arje no ngende-mbay te laa ddaje ke se toke baann. ⁵ Maji kare Jeju-Kiriste ke to nje tar-naji ke gate gate, ne ke n-to dongor dew ke ndol horo dewje te ke oy ddem, n-to mbay do mbayje te ke nangê neenn ddem, n-dda ke se me-maji, ngaa narese me wul-lom to.

N-ndikije ngaa noruje me mangje te leje ddew mese te. ⁶ N-ddaje to dewje ke ne a n-to toku-mbay lede ddem, toje to nje-poloje Boeje Lubba ddem. Maji kare piti, ke singa-mongu to laa, bbal ke bbal. Amem.

⁷ Ooje, naw n-ddee me mum te! Dewje toyn a koojeje.

Nje ke oseje ke ninga njaa kara a koojeje to.

Gel-dewje toyn a nonje waju doe. A to toke baann njaa! Amem.

⁸ Ebbe-dewje Lubba pa na: «M-to Alpa ke Omega.

M-to ne ke n-to bbokone, ne ke n-to lew, ke ne ke naw n-ddee.

M-to nje-singa-mongu.»

Jan oo Kiriste me piti te laa

⁹ Ema ngokonse Jan, moo ndoo ke se kara baa. Je ke se toyn n-ddee to dewje ke me Bbe-kon te le Jeju ngaa jaw juwa jare ngeng ddew te laa. Duwam dulam do dere-ba te ke ria na Patemoso waju do tar le Lubba ke mila mbere ddem, waju do tar-naji le Jeju ke maw m-pa ddem. ¹⁰ Ke ndo le Ebbe-dewje, Ndil-me-nda uwam a, moo mare ndu bbar ke singa gom te guku. Ndu le bbar toke le tebbe ke dew aw to. ¹¹ Ndu le pa na: «Ne ke aw oo neeenn, e-dda maketuru te ta ula ne are Egilisije ke siri neenn: Ula ne are Egilisi ke Epeje, Isimirni, Pergam, Tiyatir, Sarde, Piladelpi, ke Lawodise.»

¹² M-turu rom ta koo dew ke aw pa sem tar le a, moo ne-kunda lambeje siri ke n-dda ke ande. ¹³ Horo ne-kunda lambeje te le, moo mare ne ke unda ro dew. Nula kubbu ke ngal ngaa n-to kare ke ne-kuwa-bbere ke n-dda ke ande. ¹⁴ Biin-doe nda bal bal toke le bin, ang a, toke le eel ke ria na ekew. Kande keme to toke le puru ke aw on. ¹⁵ Gole toke le nare ke dula poro dare ndoren, ngaa ndue bbar toke le toku ba ke aw ula. ¹⁶ Nuwa endeterendeje siri jia te ke kol. Toku kiya ke tae joo kem ate tee tae te, ngaa keme ndoko toke le kare ke osu nya. ¹⁷ Kake mooe a, m-tee moso ko gole te toke dew ke oy. A, nila jia ke kol dom te ngaa n-pa na: «E-bbeel ang, m-to dongor ne ddem, dobyn ne ddem. ¹⁸ M-to nje-kisi kem baa. Moy lew, a bbasine misi kem baa ke ndo ke ndo. Mee ke singa do yo te ddem, do lo te le dewje ke oy ddem. ¹⁹ Mba yeenn a, e-dda ne ke oo neenn maketuru

te, ne ke aw to neenn, ke ne ke a ddee goe te. ²⁰ Ne ke iya rœ ke wɔju dɔ endeterendeje siri ke oo jim te ke kɔl, ke ne-kunda lambeje siri ke n̂-dda ke ande le gele toke be: Endeterendeje ke siri le toju anjije ke Egilisije te ke siri le, a ne-kunda lambeje ke siri le toje to Egilisije ke siri le tɔ.

2

Maketuru wɔju dɔ Egilisi ke Epeje

¹ «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Epeje e-pa na:

‹Tar ke dew ke uwa endeterendeje siri jia te ke kɔl ngaa aw nja horo ne-kunda lambeje te siri ke n̂-dda ke ande pa a neenn: ² M-gere kula-ddai, ndoo ke aw oo, ke wuri ke aw tɔ. M-gere to a kase ta tɔ wuri dɔ nje-me-majangje te ang. E-na dewje ke aw ddaje rɔde to nje-kayn-kulaje, a n̂-toje to nje-kayn-kulaje ang, ngaa e-tee ke gel ngem lede ke ddaka.

³ E-tɔ wuri nya, ngaa oo ndoo wɔju dɔ rim, a rɔi nyai ddewe te ang.

⁴ A ne ke m-mbete sei a neenn: ‹E-ndikim toke ye ke dɔngɔr ang. ⁵ Ole mei dɔ pa-nja te lei ke dɔngɔr. E-turu ddew lei bbo e-tel kula-ddai te ke dɔngɔr le. Bbo baann ang a, ma ddee rɔi te, ta ma kɔru ne-kunda lambe lei lo te ke to te ke ddang. ⁶ A ne ke maji ke e-dda a neenn:

‹ E-mbete kula-ddaje le dewje ke unnje go Nikola, ddew kara baa toke ema tɔ.

⁷ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

Dew ke tete dɔ a, ma kare kande kake ke aw are dew tebbe kare nusa. Kake le to me Paradisi te le Lubba.

Maketuru wɔju dɔ Egilisi ke Ismirni

⁸ E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Smirni:

‹Tar ke dew ke to dɔngɔr dew ddem, dɔbɔyn dew ddem, ne ke noy, ngaa n̂-tel nisi kem baa n̂-pa a neenn: ⁹ M-gere ne-singaje ke aw ingai, ke ndoo ke aw ndoo. A ke

tɔkɔrɔ te, e-to nje-ne-kinga. M-gere tarje ke maji ang maji ang ke dewje ke toje to Jiipije ang, a aw ddaje rɔde to Jiipije aw paje dɔi te. N̂-toje to dewje le Satan. ¹⁰ A koo ndoo, a, are bbeele ddai ang. Esu a kila mare dewje lese key-kula te mba na ne se. Da dda singa ke se ndɔ dɔku. Uwa are ngeng ndereng oy ne. A ma kari tebbe ke ke ndɔ ndɔ to ejɔkudɔ.

¹¹ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije. Dew ke tete dɔ a koy yo ke gɔl joo laa ang ngaa.

Maketuru wɔju dɔ Egilisi ke Pergam

¹² «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Pergam e-pa na:

‹Tar ke dew ke uwa tɔku kiya ke tae joo ngaa ate pa a neenn: ¹³ M-gere lo ke e-dda bbe te ke maje: Ngende-mbay le Satan to teenn. A e-nayn gom te nyɔm bbo e-tusu mei ke unn arem le inya ang. Dɔ ndɔ te ke n̂-tɔl ne Antipase ke to nje-tarnaji lem ke ke dɔgɔle bbe lese, ke to lo-kisi le Satan le njaa kara, inya ddew me-kunn lei le ang. ¹⁴ A mare neje ke m-bete sei a neenn: Mare dewje ke unnje go ne-toju le Balam eeje rɔi teenn. Lew, Balam le tula Balak kare ta ere ngann Ijarayelje are usaje da ke n̂-polo ne kɔrje, ngaa kare n̂-ddaje ne kayaje. ¹⁵ Ddew kara baa, dewje ke unnje go ne-toju le Nikola eeje rɔi teenn tɔ. ¹⁶ E-turu ddew lei. Baann ang a, ma ddee rɔi te njange baa, ta dɔ ke dewjeenn le ke tɔku kiya ke tee tam te neenn.

¹⁷ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije. Dew ke tete dɔ a, ma kare maann* ke to lo-kiyae te, ngaa ma kare ernda ke n̂-dda mare ri ke siki dœ te. To ri ke dew kara gere ang. Dew ke dunda ri le dœ te a, a gere ri le.

Maketuru wɔju dɔ Egilisi ke Tiyatir

¹⁸ E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Tiyatir: ‹Tar

* 2:17 OO Ekejode 16.31

ke Ngonn le Lubba, ne ke keme aw ndoko toke le puru, ngaa gole ndonren to ndoren toke le ande pa a neenn: ¹⁹ M-gere kula-ddai, ndiki lei, me-kunn lei, maji ke aw dda ke dewje, ke wuri ke aw to. Kulaje ke aw dda guku neenn uta yeje ke kete. ²⁰ A ne ke m-mbete sei a to kake inya Jejabel ke oo roe to nje-kila mbertar le Lubba are toju ddew ke maji ang nje-kulaje lem. Nerede nare n-ddaje kaya, ngaa dusaje da ke n-polo ne korje. ²¹ Minya mare kare mare kare n-turu ddew laa. A n-ndiki ta kinya ddew kaya laa le ang. ²² Mba yeenn a, ma kunne kila tuwa-ro-to te kare noo ndoo nya, ne de ke nje ke aw ddaje kaya saa. Toke dinyaje n-ddaje laa ang a, neenn le a kingade. ²³ Ma tol nganne. Yeenn bba Egilisije toyn a gereje to m-to dew ke aw gere kejeje le dewje ddem, bbo neje ke to me dewje te ddem. Ma dda ke se kara kara toyn ase kem kula-ddase.

²⁴ A see kese dewje ke Tiyatir, sese ke e-mbeteje ta kunn go ne-toju ke maji ang le, ngaa e-mbeteje ta ndoo ne ke dewje le aw bbarje na <neje le Satan ke iyaje rode> le, ma kunda mare ne-koto dose te ang. ²⁵ A maji kare uwaje are ngeng ndereng ndo ke ma ddee ne. ²⁶ Dew ke tete ddo, ngaa dda kulaje lem ndereng osu koen a, ma kare no do gel-dewje. ²⁷ Na kon dode ngeng nya, ngaa na gurude toke le dew aw guru jo ke dubba ke anji. ²⁸ Ma kare singa le ddew kara baa toke bomje arem le, ngaa ma kare endeterenden ke ta-lo-kare te.

²⁹ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

3

Maketuru waju do Egilisi ke Sarde

¹ «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Sarde e-pa na:

<Tar ke dew ke ee ke ndilje le Lubba ke siri, ke endeterendeje siri pa a neenn: M-gere kulaje ke aw dda, dewje ooje to isi kem baa, a

oy mban. ² Are kemi ngeng, e-dda are kese bbo kulaje ke nayn roi te le nayn ke singa, mba a ta koy to koy. Moo a, ne-ddaje lei maji toyn kem Lubba te lem ang. ³ Ole mei do tar te ke n-pa darese, ke gusu ke ooje ne tar le. E-ngem tar le, ngaa e-turu ddew lei. Bbo e-ndol ang a, ma ddee kuwai do jii te toke le nje-bboko. A gere gol kare ke ma ddee kosi ne busu ang. ⁴ A mare dewje ke eeje horose te Sarde le ngemje rode are ne-yerew oru kubbu lede ang. Da kulaje kubbu ke nda bba da njaje ne sem, mba daseje njaa. ⁵ Yeenn a, dewje ke teteje ddo a, da kula kubbuje ke nda, ma tuju ride maketuru-tebbe te ndo kara ang. Ma pa no bomje te, ke no anjije te laa to n-toje to dewje lem.

⁶ «Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

Maketuru waju do Egilisi ke Piladelpi

⁷ «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Piladelpi e-pa na: <Tar ke Dew ke maji toyn, ne ke n-pa tar ngem ang, ne ke nee ke ngaw kele le Dabbiti, ne ke n-teyn ta ne a, dew kara ase ta kutu ang, ne ke nutu ta ne a, dew kara ase ta teyn ang n-pa na:

⁸ M-gere kula-ddai. M-gere to ee ke singa nya ang njaa. A e-ngem tar lem bbo e-mbetem ang. Mba yeenn a oo, moru ta key noi te, a dew kara a kase kutu ta key le ang. ⁹ Dewje ke eeje me key-mbon-naa te le Satan aw ddaje rode to Jiipije, a n-toje to Jiipije ang. N-toje to nje-ngemje. Ma kungude me jii te, ngaa ma dda kare n-ddee dosuje mekeji golde noi te. Bann bba da gere to m-ndikii. ¹⁰ E-ngem ndeje lem ke mari kare uwa are ngeng le. Yeenn a, ema njaa kara ma ngemi kare te ke ne-naje a ddeeje mba na me dewje toyn ke do nange te. ¹¹ Maw m-ddee bbasine baa. Uwa ne ke ee ne le are ngeng na kare mare dew taa ejoku-do lei jii te. ¹² Dew ke tete ddo a, ma ddae

to kake gaji me key-key-polo Lubba te lem, ngaa na tee ddaka ndo kara ang ngaa. Ma dda ri Lubba lem, ke ri bbe le Lubba lem doe te. Ri bbe le Lubba lem le na «Jerusalem ke siki» ke in ro Lubba te lem darâ ddisi ke nangê. Ma kunda rim ke siki doe te to.

¹³ Dew ke ee ke mbi a, oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

Maketuru waju do Egilisi ke Lawodise

¹⁴ «E-dda maketuru ula ne are anji ke ee Egilisi te ke Lawodise e-pa na: <Tar ke Dew ke ria na Amem, ne ke n-to nje-tar-naji ke gate gate ddem, ke tokoro ddem, ne ke nee kunn-kutu neje te ke Lubba dda n-pa a neenn: ¹⁵ M-gere kula-ddai, m-gere to e-wul ang ddem, e-tunga ang ddem. Bbo e-wul wase, e-tunga jeenn a, a maji. ¹⁶ A e-wul ang ddem, e-tunga ang ddem. E-tunga ro baa be, are ma tomi ke tam kilai nangê. ¹⁷ E-pa na: <M-to nje-ne-kinga, minga ne nya, mare ne kara dum ang> a e-gere ang. E-to ndoo ddem, ee ke mare ne kara ang ddem. E-to nje-ndoo ddem, nje-kem-to ddem, ngaa kubbu goto roi te. ¹⁸ Mba yeenn a, m-pa mari kare e-ndoko ande ke n-leke poro dare yerew goto te jim te, kare e-ddee to nje-ne-kinga ke tokoro. E-ndoko kubbuje ke nda ula, mba bbo roi to baa a, roi a wul. E-ndoko kuma ungu kemi te are ta e-tel oo lo. ¹⁹ Dewje toyn ke m-ndikide, maw m-tel ke de ddew te ke maji ddem, maw mundade ddem. Yeenn a, e-dda kula le ke me-kara bbo e-turu ddew lei. ²⁰ Oo, mar ta key te, maw munda. Bbo dew oo ndum ngaa oru ta key le a, ma kande key laa, ngaa ja kusa ne ke naa. ²¹ Dew ke tete ddo a, ma kare ddew kare nisi sem do ngende-mbay te lem, ddew kara baa toke m-tete ddo, ngaa maw misi ke Bomje do ngende-mbay te laa.

²² Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

4

Dosu gaji Lubba darâ

¹ Goe te a, moo ta key ke toke koru me dara te. Ndu ke pa sem tar kete, ngaa bbar toke le tebbejeenn le, pa na: «Aal ke neenn, ma toji ne ke a ddee goe te.»

² Njange baa njaa a, Ndil-me-nda uwam, a moo mare ngende-mbay me dara te. Mare dew isi doe te.

³ Dew le ndoren toke erje ke gate ngeng nya, ke ria na jasepe, ke sarduwann. Ngaburandi ke ndoren toke le er ke ria na emerode guku do ngende-mbay le. ⁴ Mare ngende-mbayje dojoo gire so gukuje do ngende-mbay le, ngaa tokuje dojoo gire so isije doe te kara kara toyn. Dulaje kubbu ke nda, ngaa dundaje ejokudo ke n-dda ke ande dode te. ⁵ Teelje le ndi, koru neje, ke ndangeje le ndi inje ngende-mbay te ke to dana le aw teeje. Puru ngelje siri ke aw onje ke singa toje no ngende-mbay te le. Puru ngeljeenn le toje to ndilje le Lubba ke siri le ann. ⁶ Mare ne toke le bajeenn, keme are yerere toke er ke dew unda keme te a oo ne lo to no ngende-mbay te le.

Mare neje ke toje kem baa so, kemde to rode te toyn kete ddem guku ddem gukuje ngende-mbay ke to dana le. ⁷ Dongor ne ke to kem baa le unda ro tebeyn, joo laa unda ro ngonn mange, muta la unda kem dew, a so laa unda ro tende ke aw in. ⁸ Bake neje ke so ke toje kem baa le ee misan misan. Kemdeje to do bakedeje te le ddem, koy bakedeje te le ddem. Daw dosuje pa til ke kare, n-paje na:

«Ebbe-dewje Lubba ke Nje-singamongu maji toyn, maji toyn, maji toyn

Ne ke n-to lew, n-to bbasine neenn ngaa naw n-ddee.»

⁹ Ke kare toyn, toke neje ke so le aw osuje pa ta wal ne, ta piti ne, ta kare ne wooyo ne ke nisi do ngende-mbay te le ngaa nisi kem baa ke ndo ke ndo le a, ¹⁰ tokuje ke dojoo gire so

le unguje mekeji golde nœ te, ne ke nisi ngende-mbay te le, n̂-waleje ne, ne ke nisi ke ndo ke ndo le. Dungguje ejokedoje lede no ngende-mbay te le ngaa n̂-paje na:

¹¹ Ebbe-dewje Lubba leje, ase ta kare dewje pitije, kare dewje walije, ase ta kinga singa-mõngu, mba ei njaa e-dda neje toyn, ei njaa e-ndiki bba neje le toje.

5

Ngonn bate a ase ta kõru ta maketuru

¹ Goe te a, dew ke isi ngende-mbay te le, moo maketuru ke n̂-ke to jia te ke kol. Duja maketuru me te ddem, gire te ddem. N̂-lete tae, loe siri*.

² Moo mare anji ke nje singa-mõngu aw ila mber ke singa na: «Na ase ta kõru ne ke n̂-lete ne ta maketuru neenn ngaa ta teyn wa?»

³ A me dara te, wase do nange te, wase gel nange te, dew kara ke ase teyn maketuru le ta kaa mee koo goto. ⁴ M-no nya, mba dew ke ase ta teyn maketuru le ta kaa koo goto.

⁵ A kara le tokuje le pa arem na: «E-no ang. Oo, tebeyn ke gel Juda te, ne ke n̂-to dew ke gel Dabbiti te n̂-tete ddo, nase ta kõru ta maketuru ke toke lete loe siri le ddem, ta teyn maketuru le ddem.

⁶ Maa lo, ngaa moo mare Ngonn bate ar danna mbõr ngende-mbay te le, horo neje te so ke toje kem baa le, ke horo tokuje te le. Ngonn bate le ar toke bate ke n̂-tole to ne-polo. Gaje ee siri, ngaa keme ee siri to. Keme ke siri le toje to ndilje le Lubba ke siri ke Lubba ulade do nange te toyn le.

⁷ Ngonn bate le nja ke kete aw taa maketuru le ji dew te ke isi ngende-mbay te le, jia te ke kol. ⁸ Kake n̂-taa maketuru le a, neje so ke toje kem baa le, ke tokuje ke dojoo gire so le osuje mekeji golde nangê nœ te. Konde, ke engo-nareje ke yambo ddusu toje jide te kara kara toyn.

Yambo le to duju le dewje le Lubba.

⁹ Daw dosuje pa ke siki na:

Ase ta taa maketuru le, ta kõru ne ke n̂-lete ne tae.

Mba n̂-toli to ne-polo.

Are e-ndoko do dewje toyn ke mesi are Lubba,

dewje ke gelde to dang dang toyn, nje ke ndõn-tarje lede to dang dang toyn,

ke nje ke isije nangeje te lede kara kara toyn.

¹⁰ E-ddade to dewje ke me Bbe-kõn te le Lubba, ke nje-poleje, kare n̂-ddaje kula laa.

Da kõn mbay do nange te.

¹¹ Maa lo bbay a, moo ndu anjije banya banya. Kõrde ase doro doro ase tura ang. N̂-gukuje do ngende-mbay le, ke do neje so ke toje kem baa le, ke do tokuje le. ¹² Dosuje pa ke singa na:

Ngonn bate ke n̂-tole le, ase ta kinga singa-mõngu, ne-kinga, ke kem-kare,

nase ta kinga singa, piti, kõsu gaji, nase kare dewje waleje.

¹³ Moo ndu neje toyn ke Lubba ddade ngaa toje me dara te, do nange te, gel nange te, do ba-kate te, ke me ba-kate te. Dosuje pa na:

«Maji kare piti, wal, kõsu-gaji, ke singa-mõngu,

toje to le ne ke nisi ngende-mbay te le ddem,

le Ngonn bate le ddem, ke ndo ke ndo.»

¹⁴ Neje ke so ke toje kem baa le paje na: «Amem!» A tokuje le osuje mekeji golde nangê ngaa poloje ne ke nisi ngende-mbay te le ddem, Ngonn bate le ddem.

6

Ngonn bate õru neje misan ke n̂-lete ne ta maketuru le

¹ Goe te a, moo Ngonn bate le õru dõngõr ne ke n̂-lete ne ta maketuru loe siri le. A neje ke toje kem baa le, moo ekii le mare kara bbar toke

* 5:1 5.1 Daw n̂-lete ta ne ke tibbi ngaa dunda endaji dœ te ta toju to n̂-to ta ne le mban

ndange le ndi na: «E-ddee!» ² Ma koo a, moo sunda ke nda. Dew ke aal sunda le uwa giri-kondoro jia te. Dare ejokudo, ngaa naw to nje-teteddo njaa ta tete ddo.

³ Kake Ngonn bate le oru joo le ne ke n-lete ne ta maketuru le a, neje ke toje kem baa le, moo ekii le joo lede na: «E-ddee!» ⁴ A mare sunda ke kase toke le purujeenn tee. Dew ke aal sunda le, dare singa kare noru kisi ddekeke ke ddang do nange te, are ta dewje tolje naa. Dare toku kiya ke ngal to.

⁵ Kake Ngonn bate le oru muta le ne ke n-lete ne ta maketuru le a, neje ke toje kem baa le, moo ekii le mota lede na: «E-ddee!» A moo mare sunda ke ndul. Dew ke aal sunda le uwa kilo jia te. ⁶ Moo koru ne toke ndu dew horo neje te ke so ke toje kem baa le na: «Nare kula le dew ke ndo kara ase ndoko Kilo bele kara baa, a ase ndoko kilo orje muta. A inyan wubbu, ke ben ke lo toe.»

⁷ Kake Ngonn bate le oru so le ne ke n-lete ne ta maketuru le a, neje ke toje kem baa le, moo ekii le so lede na: «E-ddee!» ⁸ A moo mare sunda ke roe toke le kamjeenn. Ri dew ke aal sunda le na Yo. Ngaa lo le dewje ke oy aw unn goe. Toke n-kayn do nange loe so a, darede singa kare n-tolje dewje ke debbe te kara. Da tol dewje le ke toku kiya, ke bbo, ke ro-to ke maji ang, ngaa da kare daje ke mu ke do nange te tolde to.

⁹ Kake Ngonn bate le oru mi le ne ke n-lete ne ta maketuru le a, moo koy bann te, ndil dewje ke n-tolde waju do tar le Lubba, ke tar-naji ke n-paje waju do tar le. ¹⁰ Daw duruje ekii ke taar na: «Ebbe-dewje, ei ke e-maji toyn, ngaa e-to dew ke tokoro, a ngina ndereng ndo ke dda bba a gange sariya do dewje te ke do nange te neenn, ta kila bare leje waju do tol ke n-tolje le wa? ¹¹ Yeenn ngaa, darede, dede kara kara toyn toku kubbu ke nda, ke ngal. Ngaa, n-pa darede kare n-nginaje ngaji, kare kor nje-kula maredeje, ke kor

ngakondeje utu naa bba. Mba dede kara da tolde toke lede to.

¹² Maa lo, ngaa moo Ngonn bate le ddee oru misan le ne ke n-lete ne ta maketuru le. A nange yeke ke singa. Kare tuka ndul toke kubbu kuwa ndoo, a neyn ddee toke le mese. ¹³ Endeterendeje inje darâ gaynje nangê toke kande Pige ke nayn sangeje ang bbay, ngaa toku yel aw yeke kake are aw gaynje. ¹⁴ Dara nday toke rake ke daw n-ke. Ddingirije, ke do-dere-maannje gotoje loje te lede. ¹⁵ Toku mbayje ke do nange te, nje-kon-bbeje, nje-kon do mbambaje, nje-ne-kingaje, nje-singa-monguje, bbereje, ke dewje ke toje to bbereje ang, diyaje rode bolo ddingirije te, ke horo erje te. ¹⁶ N-paje dare ddingirije, ke erje na: «Osoje doje te, onnje doje areje ne ke nisi do ngende-mbay te nooje ang, are n-tee ne ta wungu te le Ngonn bate le.» ¹⁷ Mba toku ndo wungu lede ase ngaa. Na a nayn wa?

7

Lubba uja endaji engo-non dewje te 144 000

¹ Goe te a, moo anjije so. Darje kekel nange te ke so. Duwaje lelje ke so ke aw ulaje do nange te, dare kara kara ula do nange te ang ddem, do ba-kate te ang ddem, do kakeje te ang ddem. ² Moo mare anji dang in er lo tee te le kare, ngaa uwa nekuja endaji le Lubba ke nje-kisi kem baa jia te. Nila ko nare anjije so ke darede ddew kare n-tujuje nange ddem, ba-kate ddem. N-pa na: ³ «E-tujuje nange ang ddem, ba-kate ang ddem, kakeje ang ddem. E-nginaje are juja endaji engo-non nje-kulaje te le Lubba leje bba.» ⁴ Moo kor dewje ke duja endaji engo-node te le. Deeje doro kor kara, ke doso gire so (144 000). To dewje ke inje horo geldewje te toyn ke Ijarayel. ⁵ Nje ke gel Juda te eeje doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Rubenn te doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Gade te doro doku gire joo (12 000), ⁶ nje ke

gel Aser te doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Nepetali te doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Manase te doro doku gire joo (12 000), ⁷ Nje ke gel Simeyon te doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Lebi te doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Isakar te 12 000, ⁸ nje ke gel Jabulon te doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Jejebbe te doro doku gire joo (12 000), nje ke gel Benjamin te doro doku gire joo (12 000).

Dewje banya banya arje no ngende-mbay te

⁹ Goe te maa lo bbaya a, moo dewje banya banya. Dew ase turade ang. Dinje horo dewje te ke gelde dang dang toyn, horo nje ke bbeje te dang dang, horo nje ke nangeje te dang dang, ke horo nje te ke ndon-tarje lede to dang dang. Darje no ngende-mbay te, no Ngonn bate te le. Dulaje toku kubbu ke nda, ngaa duwaje kam mburu jide te. ¹⁰ Daw duruje ekii na: «Lubba leje ke isi ngende-mbay te, de ke Ngonn bate a dajije.»

¹¹ Yeenn ngaa, anjije toyn ke gukuje do ngende-mbay le ddem, do tokuje le ddem, do neje ke toje kem baa ke so le ddem, dosoje nangê no ngende-mbay te le, n-debbeje kemde nangê, ngaa n-poloje Lubba. ¹² N-paje na: «Amem!

Piti, kosu gaji, kem-kare, wooyo, wal, singa-mongu, ke singa toje to le Lubba leje ke ndo ke ndo. Amem!»

¹³ Yeenn ngaa, mare kara le tokuje le dujum na: «Dewje ke ulaje kubbu ke nda neenn toje to na wa? Dinje dda wa?»

¹⁴ Milae te m-pa na: «Ebbemje, ei a e-gere.» Yeenn ngaa n-pa narem na: «To dewje ke inje me toku ne-singaje te baa teeje ann. N-tokoje kubbuje lede ke mese ngonn bate dare nda.

¹⁵ Mba yeenn a, darje no ngende-mbay te le Lubba daw n-poleje, til ke kare me key te ke daw n-pole te. Ne ke

nisi ngende-mbay te le, na ngemde.

¹⁶ Bbo a ddade ang ngaa ddem, kunda a konde ang ngaa ddem. Kare a kosude ang ngaa ddem, lo a nungade ang ngaa ddem.

¹⁷ Mba ngonn bate ke ar dann ngende-mbay te le a ngemde toke le ne-kuulje, ngaa na kaw ke de loje te ke maannje ke aw are tebbe inje ke te bba aw teeje. Ngaa Lubba a boru maann-no kemde te toyn.

8

Ngonn bate oru siri le neje ke n-lete ne ta maketuru

¹ Kare ke Ngonn bate le oru siri le ne ke n-lete ne ta maketuru le a, lo to nyenene me dara te ngosi ke goju gol kare kara. ² Moo anjije ke siri ke arje no Lubba te le. Darede tebbeje siri.

³ Mare anji dang bbay ddee ar mbor bann te le. Nuwa mare ngonn jo ro yambo ke n-dda ke ande jia te. Dare yamboje toke banya kare n-ro do bann te ke n-dda ke ande ke to no ngende-mbay te le ddem, kare n-ddee ke duju le dewje le Lubba toyn no Lubba te le ddem. ⁴ Sa yamboje le, ke dujuje le dewje le Lubba le inje ji anji te le ubba no Lubba te. ⁵ Anji le unn ngonn jo ro yambo le ungu puru ke do bann te le me te ddusu, ngaa bi ila do nange te. Njange baa a, ndi ndange, koru ndu neje bbar, ndi teel, ngaa nange yeke.

Dongor tebbeje so bbarje

⁶ Anjije siri ke uwaje tebbeje siri jide te le aw moseje røde ta to.

⁷ Anji ke dongor to tebbe laa. A koju, ke puru, poleje naa ke mese ngaa gaynje do nange te. Toke n-kayn nange, ke kakeje ke do nange te loe mota a, puru on debbe nange le kara, on debbe kakeje le kara, ngaa on kamje ke muje ke tebbe toyn.

⁸ Anji ke to joo laa to tebbe laa. A mare ne toke toku ddingiri ke aw on

puru tee oso me ba-kate te. Debbe ba-kate le tel to mese. ⁹ Toke n̄-kayn horo neje ke Lubba dda ke toje me maannje te loe mota a, debbe ke kara oy, ngaa debbe t̄oku toje ke kara tuju.

¹⁰ Anji ke to mota laa to tebbe laa. A mare t̄oku endeterenden ke aw ɔn puru toke puru ngel in darâ oso. Toke n̄-kayn horo baje ke d̄o nange te loe mota a, endeterenden le oso d̄o debbe ba te le kara, ke d̄o loje te ke maannje aw inje ke te aw teeje. ¹¹ Ri endeterenden le na «Ne ke ate.» Debbe maannje ke noso d̄oe te le ate, ngaa dewje nya ke ayje maannje ke ate le oyje.

¹² Anji ke to s̄o laa le to tebbe laa. Toke n̄-kayn me kare, me neyn, ke me endeterendenje loe mota mota a, dunda debbe kare le kara, debbe neyn kara, ke debbe endeterendenje kara kare n̄-ndokoje ang. Yeenn a, kara wase til te kara, lo a ndoko t̄oyñ ang.

¹³ Maa lo bbay a, moo k̄oru mare tende ke aw in me dara te taar nu. Eel le uru ekii ke singa na: «Ne-wungu, ne-wungu, ne-wungu a to le dewje ke d̄o nange te, toke kese anjije ke mota toje tebbeje lede.»

9

Mi le tebbe bbar

¹ Anji ke to mi laa to tebbe, a moo mare endeterenden in darâ oso nangê. Dare ngaw kele ta t̄oku buwa ke suren goto. ² Endeterenden le ɔru ta t̄oku buwa ke suren goto le. Sa ubba te toke sa t̄oku puru. Sa ke ubba buwa te le dda are kare, ke kem dara tuka ndul biti biti. ³ Ebeteje inje me sa te le teeje, ngaa gaynje nangê. Darede singa kuta dewje toke engan nyije ke d̄o nange te. ⁴ Darede ndu kare n̄-tujuje muje, ke kamje, ke kakeje ang. A dewje ke endaji le Lubba goto engo-n̄ode te a ta n̄-ddajede maji ang. ⁵ Dare ddew ebeteje le kare n̄-tolje dewje le ang, a ta kare dulaje kemde ndoo neyn mi. Da t̄osu dewje le kare tode toke le to le nyi. ⁶ Kare teenn, dewje a

sangeje yo, a da kingaeje ang nyom. Da ndikije ta koy, a yo a kaynde kaw ddew ew.

⁷ Ebeteje le undaje r̄o sundaje ke n̄-m̄osedede ta dda ne d̄d̄o. Mare ne to d̄ode te toke le ej̄okud̄o ke n̄-dda ke ande, ngaa kemde unda kem dew. ⁸ Biin-d̄ode toke le biin-d̄o dene, ngaa ngangede toke le ngange tebeyn. ⁹ N̄o-gu ebeteje le toke le d̄o-kubbu d̄d̄o ke n̄-dda ke ande-nare a dula ke te. K̄oru bakede bbar toke k̄oru sarete d̄d̄o ke sundaje banya banya aw nd̄oruje awje ne ke ta d̄d̄o te. ¹⁰ Bb̄ongude toke bb̄ongu nyi, ngawe to te. Singa kula kem dewje ndoo mba neyn mi le to bb̄ongude te le. ¹¹ T̄oku mbay lede to anji ke t̄oku buwa te ke suren goto. Ria ke nd̄ontar le Ebereje na Abad̄on, a ke nd̄ontar le Gerekeje na Apoliȳon. Kande ri le na «Nje-ne-tuju».

¹² D̄onḡor ne-wungu le nday mban. A mare ne-wunguje joo aw d̄deeje goe te bbay.

Misan le tebbe bbar

¹³ Misan le anji le to tebbe laa. A, baann ke n̄-dda ke ande, ngaa to n̄o Lubba te le, moo mare ndu bbar, er kekeleje te s̄o kem. ¹⁴ Ndu le pa are misan le anji ke uwa tebbe jia te le na: «E-tutu anjije ke s̄o ke n̄-tode mb̄or t̄oku ba te ke ria na Eparate le.» ¹⁵ N̄-tutu anjije ke s̄o le. Toke n̄-kayn horo dewje ke d̄o nange te loe mota a, n̄-toje nḡosi ta t̄ol debbe dewje ke debbe te kara, kare teenn, nd̄oe teenn, me neyn teenn, ke bbale teenn. ¹⁶ K̄or nje-dd̄oje ke toje to nje-sundaje ke n̄-bbar dare moo to million k̄or joo. ¹⁷ Me ni te lem le, moo sundaje, ke nje ke aw aalje sundaje le a, n̄-toje toke be: Dulaje d̄o-kubbu-dd̄oje ke kase toke le purujeenn d̄dem, ndul toke le kem dara d̄dem, ngaa to bu mate toke le ne ke daw n̄-bbar na supere d̄dem n̄o-gude te. D̄o sundaje le toke le d̄o tebeyn. Puru, ke sa, ke supere in tade aw tee. ¹⁸ Ne-kem-to-ndooje ke muta neenn le: Puru, sa, ke supere ke aw teeje ta sundaje te le t̄olje

debbe dewje kara horo debbe dewje te ke mota. ¹⁹ Mba singa sundaje le to me kilde te ddem, bbongude te ddem. Bbongude undaje ro li. Bbongude le doe to are ye a daw n-ddaje ne dewje maji ang.

²⁰ A kese dewje ke ne-kem-to-ndooje neenn le toljede ang le inyaje ddew polo korje ke n-ddaje ke jide le ang. N-naynje daw n-poloje ndilje ke maji ang, daw n-poloje korje ke n-ddaje ke ande, ke nare, ke tungu, ke er, ke kake. Korje ke aw ooje lo ang ddem, aw ooje tar ang ddem, aw njaje ang ddem le. ²¹ Dinyaje ddew tol dew ang ddem, ddew kumaje lede ang ddem, ddew lo-to-majang ang ddem, ddew bbokoje lede ang ddem.

10

Tar ngonn maketuru

¹ Goe te a, m-tel moo mare anji nje-singa-mongu in darâ aw ddisi. Mum taa roe toyn toke le kubbu, ngaa ngabburandi guku dangara doe. Keme ndoko toke le kare, ngaa gole kase toke le ndon puru. ² Nuwa mare ngonn maketuru ke toke teyn jia te. Nila gole ke kol do ba-kate te, a nila gole ke gel do nange te. ³ Nuru ekii ke taar toke le tebeyn ke aw no. Goe te a, ndi ndange tae siri. ⁴ Kare te ke ndi le ndange tae siri le a, m-ndiki ta kuja tar ke ndije le paje le maketuru te a, moo mare ndu ke in darâ na: «E-ngem mei te bbo uja maketuru te ang.»

⁵ Anji ke mooe ar do ba-kate te ddem, do nange te ddem le ula jia ke kol ke darâ, ⁶ ngaa unda yo ke ri Lubba ke isi ke ndo ke ndo, ne ke n-dda dara ke neje toyn ke toje me, nange ke neje toyn ke toje te, ba-kate ke neje toyn ke toje te. Anji le pa na: «Kare ase ngaa. ⁷ Kare te ke anji ke to siri laa to tebba a, a to ndo ke ne le Lubba ke iya roe a ddee to ne ke tokoro, ddew kara baa toke Lubba pa tare are bbere-kulaje laa ke toje to nje-kilaje mber-tar laa.»

⁸ Ndu ke bbar darâ ke moo le tel pa tar arem bbay na: «Aw taa ngonn maketuru ke toke teyn ke to ji anji te ke ar do ba-kate ddem, do nange te ddem le.» ⁹ Maw ngosi ke ro anji te le, ngaa m-duje kare narem ngonn maketuru le. Nilam te na: «E-taa usa. A kate kang kang mei te. A, a neel tai te toke le keme teje.» ¹⁰ M-taa ngonn maketuru le ji anji te le, ngaa musa, a neel tam te toke keme teje. A kake muru a, ate mem te nu kang kang. ¹¹ Ngaa n-pa darem na: «Maji kare e-tel ila mber-tar ke Lubba pa do dewje te ke banya bbay: Dewje ke bbeje te, dewje ke gelde dang dang, nje ke ndon-tarje lede to dang dang, ke toku mbayje.»

11

Tar le nje-tar-najije ke joo

¹ Darem mare kabbara ke to toke kake koju ne, ngaa n-pa darem na: «In taar bbo oju key-polo-Lubba, ke bann ke to me te. E-tura kor dewje ke aw poloje Lubba me te. ² A inya ndake lo ke ddaka, bbo oju ang. Mba dare ndake lo le gel-dewje ke gereje Lubba ang. Da mboynje bbe ke maji toyn le ke golde neyn doo gire joo. ³ Ma kare nje-tar-najije lem ke joo ilaje mber tar lem, ke kubbu ndoo rode te ndo doro kara, kor joo, ke do misan (1 260).

⁴ Nje-tar-najije lem ke joo le toje to kake olibeje ke joo, ke ne kunda lambeje ke joo ke toje nom te, ema Ebbe-dewje ke do nange te. ⁵ Bbo dew ndiki ta ddade maji ang a, puru tee tade te ro nje-baanje lede le. Tokoro njaa, bbo dew ndiki ta ddade maji ang a, maji kare dew le oy toke baann. ⁶ Deeje ke singa ta kutu kem dara kare ndi ere ang me ndoje te ke daw dilaje ne mber-tar le Lubba. Deeje ke singa ta dda kare maannje telje to mese, ngaa ta dda kare nekem-to-ndooje dang dang osoje do nange te toke mede ndiki.

⁷ Toke n-paje tar naji le n-tungaje a, da ke a kin me toku buwa te ke suren goto le a dda ddo ke de, singae

a kutade, ngaa na tolde. ⁸ Ninnde a nayn do nange te nata, me toku bbe te ke n-tol Ebbedede te, do kake-dese te le. Ddew Ndil te, dewje undaje ri toku bbe le na Sodom, Gomor ddem. ⁹ Dewje ke me bbeje te dang dang, gel-kujude dang dang, nje ndon-tarje lede to dang dang, dewje ke gelde dang dang a ddeje ta koo ninnde mba ndo muta ke gaen. Da kinyaje ddew kare n-dubbu ninnde le ang. ¹⁰ Dewje ke do nange te a ddaje roneel waju do koy lede le. Da ddaje kusu, da kulaje ke neje baa kare naa, mba nje-kilaje mber-tar ke joo neenn le ddaje are dewje ooje ndo nya.

¹¹ A go ndo te ke muta ke gaen le a, mare yel ke aw are tebbe in ro Lubba te ddee ande ninnde le, ngaa dinje darje taar. Yeenn a bbeel dda dewje ke aw oojede le nya. ¹² Nje-kilaje mber-tar le Lubba le ooje mare ndu ke in dara, ngaa pa arede ke singa na: «Inje ke taar neenn.» Dinje ke darâ me mum te kem nje-baanje te lede le. ¹³ Kare teenn njaa, nange yeke ke singa. Are bbo e-kayn me toku bbe le doku a, debbe kara njaa guru are dewje doro siri (7 000) oyje mba nange ke yeke le. Bbeel dda kese dewje ke naynje kem baa, ngaa do suje gaji Lubba ke darâ.

¹⁴ Joo le ne-wungu le nday mban. A mota le ne-wungu aw ddee mbor ang baa.

Siri le tebbe bbar

¹⁵ Goe te a, anji ke to siri laa to tebbe. Nduje bbarje ke singa darâ na:

«Bbasine, kon-mbay do nange te neenn tel me ji Ebbejeje te, ke me ji Mesi te laa.

Na kon-mbay ke ndo ke ndo.»

¹⁶ Tokuje dojoo gire so ke isije ngende-mbay te lede no Lubba te le teeje osoje nangê, debbeje kemde nangê no Lubba te, ngaa walje Lubba, ¹⁷ n-paje na:

«Ebbejeje Lubba ke nje singa-mongu, ei ke e-to bbasine

neenn ddem, e-to lew baa, jari wooyo, mba ddew toku singa-mongu te lei, e-dda are kon-mbay to lei ngaa.

¹⁸ Gel-dewje ke toje to lei ang ddaje wungu, a bbasene, kare wungu lei ase ngaa.

Kare gange sariya do dewje te ke oy ase ngaa.

To kare ke a kuka ne nje-kulaje lei ke toje to nje-kilaje mber-tar lei, nje ke toje to dewje lei, ke nje ke aw bbelje rii,

dede ke n-toje to dewje ke ngaji, ke dede ke n-toje to dewje ke bo.

To kare ke a tuju ne dewje ke aw tujuje nange.»

¹⁹ Ta key-polo-Lubba ke to me dara te oru, ngaa sanduku dono ubba me key-polo te laa le. Ndi teel, nduje bbarje, ndi ndange, nange yeke ngaa kaju gayn ke singa.

12

Tar le dene, ke tar le da ke unda ro mar

¹ Mare toku ne ubba me dara te. Mare dene ula kare roe te toke kubbu, neyn to ko gole te, ngaa endeterendeje doku gire joo toje doe te to ejokudo. ² Nuwa sem, naw nduru ndo, are naw nuru ekii mba aw toe nya.

³ Mare ne dang tel ubba me dara te. Mare toku da ke toke le mar, roe kase toke le puru, doe siri, a gaje doku. Ejokudoje siri toje doeje te ke siri le. ⁴ Toke n-kayn endeterendeje ke darâ me mota a, bbonge toku da le saa debbe endeterendeje kara tilade nangê. Toku da le ddee ar no dene te ke aw nduru ndo le aw ngina, ta bbo nuju taar a, kunn ngonn le kuse ke loe baa. ⁵ Dene le uju ngonn ke dingaw. Ngonn le a, a konn gel-dewje toyn ke singa ke ngeng nya. Dunn ngonn le daw saa mbor Lubba te, mbor ngende-mbay te laa. ⁶ A dene le ayn aw me kor te, lo te ke Lubba mose are, kare n-ngeme ke ne-kusa ke te mba ndo

doro kara, k̄or joo gire d̄omisan (1 260).

⁷ Dd̄o in me dara te. Misel* de ke anjije laa n̄-dd̄oje ke t̄oku da ke unda r̄o mar le. A da le, ke anjije laa n̄-dd̄oje ke de t̄o. ⁸ A singa da le uta le Misel le ang. Yeenn a, da le ke anjije laa, deej̄e ke ddew ta nayn me dara te ang ngaa. ⁹ Yeenn ngaa dunn t̄oku da le, ne li ke lew baa ke daw n̄-bbare to Esu, to Satan, ne nje-kere dewje ke d̄o nange te t̄oyn le dilae d̄o nange te, de ke anjije laa.

¹⁰ Moo mare ndu bbar ke singa me dara te na: «Bbasine Lubba ajije ngaa, n̄-t̄oju singa-m̄ongu, ke k̄on-bbe laa ngaa. Mesi laa t̄oju singa laa ngaa. Mba duta ne nje-kunda tar d̄o ngak̄onje te le, ne ke naw nunda tar d̄ode te n̄o Lubba te, til, ke kare le dilae nanḡe mban.

¹¹ A ngak̄onje le teteje dd̄o d̄oe te, w̄oju d̄o mese Ngonn Bate d̄dem, w̄oju d̄o tar le Lubba ke n̄-paje tar-naje d̄dem. Dooje tebbe lede njaa to ne ke baa d̄dem, n̄-bbeelje yo ang d̄dem. ¹² Mba yeenn a, see daraje, ke see dewje ke isije dar̄a d̄dem, e-ddaje r̄o-neel. A see nange, ke ba-kate, kem-to ndoo a ddase. Mba Esu d̄disi ke d̄ose te ke wungu ke bo nya, mba n̄-gere to nd̄o laa nayn nya ang ngaa.

¹³ Toke t̄oku da le oo to duta ne dilane d̄o nange te mban a, unn kutu tubba dene ke uju ngonn ke dingaw le. ¹⁴ A dare dene le ubba bake joo toke le bake t̄oku tende kare nin ne naw ne me k̄or te, lo te ke n̄-m̄ose w̄oju d̄oe, kare dare ne-kusa ke te n̄-geme ne ddew ew ke li le. Na nayn baann lo teenn mba bbal muta ke gaen. ¹⁵ Yeenn ngaa li le t̄om̄o maann toke le ba go dene te le kare maann le uwae ōtu saa. ¹⁶ A nange d̄dee uma dene le. Nange teyn tae uru ne ba ke t̄oku da le t̄om̄o le. ¹⁷ Wungu on da le d̄o dene te le, ngaa tel ke d̄o kese dewje te ke gel dene te le, aw d̄da dd̄o ke de. To dede

ke daw n̄-ngemje nduje le Lubba, ke tar-najije le Jeju.

¹⁸ Goe te a, t̄oku da le aw ar d̄o enangara ba-kate te.

13

Tar d̄o d̄aje te ke joo

¹ Goe te a, moo mare da in me ba-kate te tee. Gaje ee d̄oku, a d̄oe ee siri. Ejokud̄o d̄oku toje d̄o gajeje te le kara kara, ngaa n̄-dda rije ke toje to ri taji Lubba d̄oje te le kara kara t̄oyn. ² Da ke mooe le unda r̄o kake. Gole toke le ḡol enjakemnjar, a tae toke ta tebeyn. T̄oku da ke unda r̄o mare le are singa-m̄ongu laa, ke ngende-mbay laa, ke singa ke ngeng nya. ³ Mare d̄oe le kara toke ne ke dare d̄o ke ase kare noy ne. A do ke ase kare noy ne le ere. Dewje ke d̄o nange te t̄oyn ooje neenn le a gange singade, ngaa unnje go da le. ⁴ Dewje t̄oyn ōsuje mekeji ḡolde nanḡe n̄o da te ke unda r̄o mar te le, mba singa ke nare da ke in me ba-kate te tee le. Dede t̄oyn d̄osuje mekeji ḡolde nanḡe n̄o da te ke in me ba-kate te tee le, ngaa n̄-paje na: «Na ase naa ke da le wa? Na ase ta dd̄o saa wa?»

⁵ Dare ddew da le kare pa tar-boroje d̄dem, kare taji Lubba d̄dem. Dare singa kare n̄-dda nejeenn mba neyn d̄oso gire joo. ⁶ Nunn kutu taji Lubba, taji ria, taji lo-kisi laa, taji dewje t̄oyn ke isije dar̄a. ⁷ Dare ddew kare n̄-dda dd̄o ke dewje le Lubba, ngaa ta kutade ke singa. Dare singa d̄o dewje te ke gel-kujude dang dang t̄oyn, d̄o dewje ke bbeje te t̄oyn, ke d̄o dewje te ke nd̄on-tarje lede toje dang dang t̄oyn, ke d̄o dewje te ke gelde dang dang t̄oyn. ⁸ Dewje t̄oyn ke d̄o nange te a poloje da ke in me ba-kate te tee le. To nje ke lew baa ke Lubba d̄da neje, ride goto maketuru tebbe te le Ngonn Bate ke n̄-t̄ole to ne-polo le.

⁹ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar neenn!

¹⁰ Dew ke Lubba w̄oju kare duwae to bbere a, da kuwae to bbere.

Dew ke Lubba wəju kare n̂-tole ke tōku kiya a, da tole ke tōku kiya.

Kare neenn to kare ke ta kare dewje le Lubba toje wurde, ngaa uwaje koo me te lede are ngeng.

Tar dō da te ke in me nange te tee

¹¹ Goe te a, moo mare da dang unda lo me nange te tee. Gaje ee joo toke gaji ngonn bate. A naw n̂-pa tar toke tōku da ke unda rō marjeenn. ¹² Naw n̂-dda kula ke singa ke da ke in me maann te tee ee ne le dō-keme te njaa. N̂-dda nare nange, ke dewje ke isije dō nange te aw ɔsuje mekeji gōlde nō da te ke in me maann te tee, ke do laa ase kare noy ne bba do le ere le. ¹³ N̂-dda tōku ne-mōrije ndereng, nare puru in darā oso dō nange te kem dewje te. ¹⁴ Nere dewje ke dō nange te, ddew ne-mōrije te ke dare singa kare n̂-dda dō-kem da te ke in me maann te tee le, nare n̂-ddaje mare kōr ke unda rō da ke inga do tōku kiya, a oy ang le.

¹⁵ Dare singa kare nula kewn me kōr te ke unda rō da ke in me maann te tee le. Kōr le a pa tar, ngaa a dda kar n̂-tōl dewje tōyn ke a mbeteje ta kōsu mekeji gōlde nange nō kōr te le. ¹⁶ Da le uwa dewje tōyn njaa ke singa are n̂-dda mare endaji me jide te ke kōl, wase engo-nōde te: Nje ke bo, ke nje ke ngaji, nje-ne-kingaje, ke nje-ndooje, bbereje, ke nje ke toje to bbereje ang. ¹⁷ Dew ke endaji le to rōe te ang a, a kase ndoko ne ang ddem, a kase labbe ne ang ddem. Endaji le to ri da le wase nimōrō ria.

¹⁸ Kare te neenn, maji kare kem dew are. Dew ke to nje-ne-gere a, a gere kande nimōrō le da le, mba to nimōrō le mare dew. Nimōrō le to kōr misan, ke dōmisan gire misan.

14

Pa ke nje ke Ngonn bate uka dōde ɔsuje

¹ Maa lo bbay a, moo Ngonn bate le ar dō ddingiri te ke Siyōn*. Dewje

doro kōr kara, ke dōsō gire sō (144 000) eeje mbōre te. N̂-dda ri Ngonn bate le, ke ri bōeje engo-nōde te.

² Moo mare ndu bbar me dara te toke kōru tōku ba ke aw ula ddem, toke ndi ke aw ndange ke singa ddem. Ndu ke moo le bbar toke kōru konde ke dewje aw em. ³ Dewje le aw ɔsuje pa ke siki nō ngende-mbay te le, nō neje te ke toje kem baa ke sō le, ke nō tōkuje te le. Dew kara ke a kase ndo pa le goto. Bbaye njaa to dede ke doro kōr kara ke dōsō gire sō (144 000) ke Ngonn bate uka dōde dō nange te le.

⁴ Dede le dulaje rōde ne-yerew te ddew te le deneje ang, mba n̂-gereje dene ang. Daw dunnje go Ngonn bate le loje te tōyn ke naw naw te. Lubba uka dōde horo dewje te, kare n̂-ddeeje to dōngōr dewje laa ddem, le Ngonn bate le ddem. ⁵ Dereje ngem ndō kara ang. Tar kara to dōde te ang.

Anjje muta ilaje mber sariya le Lubba

⁶ Goe ta a, moo mare anji dang ke aw ila me dara te taar nu. Nee ke Tar ke maji ke to ke ndō ke ndō ta pa kare dewje ke dō nange te: Dewje ke gelde dang dang tōyn, dewje ke gel-kujude dang dang, dewje ke ndō-tarje lede dang dang, ke dewje ke bbeje te dang dang tōyn. ⁷ Anji le pa tar ke singa na: «E-bbeelje Lubba, ngaa ɔsuje gaje. Mba kare ke na gange ne sariya dō dewje te ase ngaa. E-poloje nje-dda dara ke nange, ke tōku-ba, ke loje ke maannje aw inje ke te aw teeje.»

⁸ Mare anji ke to joo laa ddee go ye te ke dōngōr le ngaa pa na: «Babilōnn bbe-bo le oso mban, noso mban. Ne a nare dewje ke gelde dang dang tōyn ayje ben kaya laa ke won to puru le.»

⁹ Mare anji ke dang ke to muta laa ddee go nje ke joo te le, ngaa pa ke singa na: «Bbo dew ɔsu mekeji gōle nange nō da te le, ke nō kōr te ke unda rō da le, ngaa dōsu endaji da le engo-nōe te, wase me jia te a,

¹⁰ ne kara na kay ben tōku wungu le Lubba, ke n̄-pole ang a dungu me engo wungu te laa. Ngaa na koo ndoo kem puru te, ke kem supere te, kem anjije te ke maji tōyn ddem, kem Ngonn bate te ddem. ¹¹ Puru ke aw ula kemde ndoo le sae a kubba bbal ke bbal. Ngaa dewje ke aw poloje da le, ke kōr ke unda rō da le, ke dede ke dōsu endaji ri da le rōde te, til ke kare, da kuwaje rōde ang.

¹² Kare neenn to kare ke dewje le Lubba ke aw ngemje nduje laa, ngaa naynje ddew koo me te te ke Jeju a kuwaje kare ngeng ann. ¹³ Moo mare ndu ke in darâ, ngaa pa arem na: «Uja tar neenn maketuru te: <Rō-neel to le dewje ke naynje ddew te le Ebbe-dewje ndereng oyje ne, bbasene neenn. Ndil-me-nda pa na: Tōkōrō njaa, maji kare duwaje rōde go kula te ke ngeng ke n̄-ddaje, mba kulaje ke n̄-ddaje a kunnje gode.> »

Tar kuja ko ndō ke dō nange te

¹⁴ Maa lo bbay a, moo mare mum ke nda to nda. Mare ne ke unda rō dew isi dō mum te le. Nunda ejokedō ke n̄-dda ke ande dōe te, ngaa nuwa kiya ke ate jia te. ¹⁵ Mare anji dang in key-polo-Lubba te tee, ngaa uru ekii ke singa are dew ke isi dō mum te le na: «Ula kiya lei bbo uja ko le, mba kare kuja ko le ase ngaa. Kande ko ke dō nange te sange ngaa.» ¹⁶ Yeenn ngaa, dew ke isi dō mum te le ula kiya laa le dō nange te, ngaa uja ko ke dō nange te tōyn.

¹⁷ Goe te a, mare anji dang in key-polo-Lubba te darâ tee. Ne njaa kara nuwa kiya ke ate jia te tō. ¹⁸ Mare anji dang bbay in er bann te tee. Nee ke singa kunn ndu kare puru dda ne ne. Nuru ekii ke singa nare anji ke uwa kiya ke ate le na: «Ula kiya lei ke ate le bbo uja ne jinga binye ke dō nange te, mba kande binye le oy mban. ¹⁹ Anji le ula kiya laa le dō nange te, ngaa tuja jinga binye ke dō nange te le ungu me ne-kore maann binye te ke toju tōku wungu le Lubba. ²⁰ Dore binye me ne-kore

maann binye te le giri bbe te ddaka. Mese in me ne-kore maann binye te le tee, ngaa siri ke taar ndereng taa lo ase kilometere kōr mota (300). Bbo sunda uru me mese te le a, mese le a kuwae ka-tae te taar.

15

Tar le anjije ke siri, ke tar dōbōyn ne-kem-to ndooje

¹ Goe te a, moo mare ne ke bo ddem, ke kura laa dum dō dewje ddem me dara te: Anjije siri uwaje ne-kem-to ndooje siri jide te. To dōbōyn ne-kem-to-ndooje, mba ddew te lede a, wungu le Lubba ddee dō dewje te.

² Moo mare ne toke bajeenn, keme are yerere toke er ke dew unda keme te a oo ne lo, pole naa ke puru. Dewje ke teteje dō dō da te le, ke dō kōr ke unda rō da te le, ke dō nimōrō ria te le arje dō ba-kate te le. Duwaje kondeje le Lubba jide te.

³ Daw dōsuje pa le Mōyije ke to nje-kula le Lubba ddem, pa le Ngonn bate ddem na:

« Ebbe-dewje Lubba ke Nje-singamōngu,
neje ke e-dda boje nya ddem, kuraje lede dum dō dewje ddem!

Tōku mbay le gel-dewje,
Aw dda neje ke dōgole ddem, aw dda ne ke tōkōrō ddem.

⁴ Ebbe-dewje, na a bbeel rii ang, ngaa a kōsu gaji rii ang wa?

Mba ei kara baa a, e-maji tōyn.
Gel-dewje tōyn a ddee kōsuje golde nangê noi te,
mba dede tōyn dooje ne-ddaje lei ke gate gate.

⁵ Goe te a, moo key-polo-Lubba me dara te, tae toke teyn. Key tande ke Lubba de ke dewje laa daw dingaje naa me te, to me te. ⁶ Anjije ke siri ke uwaje ne-kem-to ndooje siri jide te le inje key-polo-Lubba te le teeje. Dulaje kubbu ke nda ngaa ndōren. N-tōje endaar-kuwa-bber ke n̄-dda ke ande karde te. ⁷ Kara le neje ke toje kem baa ke sō le are engoje ke n̄-dda ke ande anjije ke siri le

kara kara. Wungu le Lubba ke Njekisi ke ndo ke ndo ddusu engoje le. ⁸ Sa ke toju piti le Lubba, ke singamõngu laa taa me key-polo-Lubba le toyn. Dew kara ase ta kande key-polo-Lubba te le ang ndereng ta nekem-to-ndooje ke siri ke ji anjije te ke siri le tunga bba.

16

Tar do engoje te ke siri

¹ Moo mare ndu bbar toke bo key-polo-Lubba te le, ngaa pa are anjije ke siri le na: « Awje e-mbelje engo wunguje le Lubba ke siri le do nange te!» ² Anji ke to dongore aw mbel wungu ke me engo te laa do nange te. Do ke maji ang ddem, aw to nya ddem oso ro dewje te ke endaji le da le to rode te, ngaa aw poloje kor ke unda ro da le. ³ Joo le anji mbel wungu ke me engo te laa le me bakate te. Ba-kate le tel toke le mese dew ke oy, are neje ke kem toyn ke eeje me ba-kate te le oyje. ⁴ Mota le anji le mbel wungu ke me engo te laa me baje te, ke loje te ke maannje inje te bba aw aynje are mannje le turuje to mese. ⁵ Moo ndu anji ke on do maannje pa na: « Ei ke e-to bbokone ddem, e-to lew ddem, e-maji toyn ddem, e-to gate gate wõju do sariyaje ke e-gange neenn. ⁶ Nkaynje mese dewje lei ddem, mese nje-kilaje mber-tar lei ddem. Mba yeenn a arede mese kare dayje. Ne ke ase ta dda ke de ann. ⁷ Goe te a, moo mare ndu ke bbar bann te le na: « Tokoro njaa, Ebbe-dewje Lubba ke nje-singa-mõngu, sariyaje lei to sariyaje ke tokoro ddem, gate gate ddem. ⁸ So le anji le mbel wungu ke engo te laa do kare te. Dare ddew kare le kare puru laa on dewje. ⁹ Puru kare ke tunga nya le on dewje le. N-tajije ri Lubba ke ee ke singa do ne-kem-to-ndooje te neenn toyn le. A n-turuje ddew lede mba kosu gaje ang.

¹⁰ Mi le anji le mbel wungu ke me engo te laa do ngende-mbay te le da le. Yeenn ngaa, lo tuka ndul

do bbe-kon te le da le. Kem-tondoo uta do dewje are dewje ngerje ngangede. ¹¹ N-tajije ri Lubba ke darâ mba ndoo ke daw dooje ddem, mba do ke maji ang ke oso rode te le ddem. A n-tusuje kula-ddadeje ke maji ang dinyaje ang.

¹² Misan le anji le mbel wungu ke me engo te laa me toku ba te ke riana Eparate. Maann le ii mba kinya ddew kare toku mbayje ke inje er lo tee te le kare aw ddeeje. ¹³ Ngaa, moo ndilje ke maji ang mota, kare in me kil da te ke unda ro mar le tee, kara in me kil da te le, kara in me kil nje-kila mber-tar te ke to nje-ngem le aw teeje. Ndilje ke maji ang ke mota le undaje ro enginaynje. ¹⁴ To ndilje ke maji ang ke aw ddaje nemorije. Dawje ta kinga toku mbayje ke do nange te toyn ta mbonde ngina ne ddo ke toku ndo te le Lubba ke nje-singa-mõngu.

¹⁵ Ebbe-dewje pa na: « Oo, maw m-ddee toke nje-bboko. Ro-neel to le dew ke isi kem baa bbo tibbi ang, ngaa ngem kubbu roe te. Baann bba na nja roe baa kare dew ooe a to ne-ro-kul ang.» ¹⁶ Ndilje ke maji ang le mbonje mbayje le lo te ke daw n-bbar ke tar Ebere na Armagedon.

¹⁷ Anji ke to siri laa mbel wungu ke me engo te laa me yel te. Mare ndu bbar ke singa ngende-mbay te ke key-polo-Lubba te le na: « Bbaye ngaa!» ¹⁸ Ndi teel nya nya, nduje bbar, ndi ndange nya nya, ngaa nange yeke ke singa. Lew baa ke dewje toje do nange te, ndo kara nange naye yeke toke baann ang bbay. ¹⁹ Babilonn, toku bbe le kayn loe mota, ngaa toku bbeje le gel-dewje osoje. Yeenn ngaa Lubba ole mee do Babilonn bbe-bo te le, ngaa are ben ke to wungu laa ke aw won to puru me engo te dewje ke me bbe te le ayje. ²⁰ Do-dere-maannje toyn aynje ngaa ddingirije gotoje. ²¹ Kõjuje ke boje nya, ngaa oyje ase ne ke kilo dõõ inje darâ gaynje do dewje te, ngaa dewje le tajije ri Lubba mba ne ndoo ke kõju

le dda ke de le, mba to ndoo ke to bbeel nya.

17

Sariya ke do Babilonn te

¹ Goe te a, mare anji kara horo anjije te ke siri ke uwaje engoje siri jide te le, ddee ngaa pa arem na: «E-ddee, ma toji sariya ke da gange do dene te ke to toku nje-kaya ke isi mbor toku baje te le. ² Ne a toku mbayje ke do nange te ddaje ne-kaya doe te, ngaa dewje ke do nange te ayje ben kaya laa are ddade.»

³ Goe te a, Ndil uwam, ngaa anji le unnum aw sem me kor te, a moo mare dene isi do mare da te ke kase to kase. Roe toyn to ri ne-tajije ke ta taji ne Lubba doru. Doe ee siri ngaa gaje doku. ⁴ Dene le ula kubbu ke kase, ke kura, ngaa ndoren to ndoren. Nula ne-mandeje ke n-dda ke ande, ke kor erje ke gate ngeng, ke mereje. Nuwa engo ande jia te. Ne-yerewje, ke ne-kayaje laa ke ase koo ke kem ang ddusuje me engo le. ⁵ N-dda mare ri engo-noe te, to ri ke dew gere kande ang. Ri le na: «Babilonn bbe-bo, kon dene nje-kayaje, kon neje ke do nange te ke ase ta koo ke kem ang.» ⁶ Moo dene le a, mese dewje le Lubba, ke mese nje-tar-najije le Jeju ke nay le aw ddae toke le koto.

Koo ke mooe a, mem unda do binya nya. ⁷ Yeenn ngaa anji le pa arem na: «Mei aw unda do binya mba ddi wa? Ma pa ne ke iya roe ke do dene te neenn, ke ye ke do da te ke doe ee siri, ngaa gaje ee doku ke nisi doe te neenn kari. ⁸ Da ke ooe le to lew, a n-to ang ngaa. Na kin buwa te ke suren goto le tee, ta kaw nayn ke koru nyom. Bbo dewje ke do nange te, ke kunn kutu neje te nu duja ride maketuru tebbe te ang, ooje da le a, mede a kunda do binya. Mba n-to lew, a n-to ang ngaa, a na tel kunda lo tee bbay.

⁹ Kare te neenn, maji kare nje-negere ee ke kem-kare to bba: Do da ke siri le toje to ddingirije siri ke dene le

isi doe te, n-toje to toku mbayje siri to. ¹⁰ Nje ke mi osoje mban. Misan lede aw on mbay, a siri lede nayn ddee ang bbay. A bbo n-ddee a, na kisi mba goju kare baa. ¹¹ Da ke to lew, a goto ngaa le, ne njaa n-to jijoo le toku mbayje le. N-to kara le nje ke siri le to. Naw ta nayn ke koru baa nyom.

¹² Gaji da ke doku ke oo le to toku mbayje doku ke nayn onje mbay ang bbay. A da kinga singa ke ta kon ne mbay mba gol kare kara ke da le. ¹³ Dede doku toyn keje lede kara baa: Ta kare da le singa-mongu lede, ke singa lede. ¹⁴ Da ddaje ddo ke Ngonn bate le, a Ngonn bate le a kutade ke singa, mba n-to Ebbe ebbe-dewje ddem, n-to Mbay do mbayje ddem. Nje ke Lubba bbarde, ke nje ke n-mberede, ke dewje laa ke eeje saa, a kutade ke singa to. ¹⁵ Goe te a, anji le pa arem bbay na: Maannje ke dene nje-kaya le isi mbore te, ke oo le to dewje dang dang, to dewje ke banya, nje ke gelde dang dang, ke dewje ke ndon-tarje lede to dang dang. ¹⁶ Gaji da ke doku ke oo le, ke da le, da mbeteje dene nje-kaya le, da taa neje laa toyn, ngaa da kinyaeje roe baa. Da kusaje taal roe ngaa da roeje ke puru. ¹⁷ Mba Lubba ula keje laa mede te kare n-ddaje ne ke mee ndiki. Da ddaje ne ke kara baa. Da kinya singa kon mbay lede ji da te le ndereng ta kare tarje le Lubba ddeeje to ne ke tokoru.

¹⁸ Dobonye, dene ke ooe le to toku bbe ke on do toku mbayje ke do nange te.

18

Koso le Babilonn

¹ Goe te a, moo mare anji dang in darâ aw ddisi. Nee ke singa ke ngeng, ngaa ndoko laa uru do nange te. ² Nuru ekii ke singa na:

«Noso mban, noso mban, Babilonn bbe-bo le! N-ddee to lo dda bbe, ke lo kiya ro le ndilje ke maji ang dang dang toyn, le eelje ke maji ang dang dang

tɔyn ke dewje ndikije ang.
³ Mba gel-dewje tɔyn ayje ben kaya laa ke wɔn to puru le. Tɔku mbayje ke dɔ nange te ddaje ne-kaya dɔe te. Ngaa nje-ne-labbeje ke dɔ nange te ingaje ne nya wɔju dɔ ne-kingaje ke gate ngeng ke n̂-dda bboe nya le.»

⁴ Goe te a, moo mare ndu me dara te na:

« See dewje lem, e-teeje me tɔku bbe te neenn ke ddang, mba kare e-ddaje saa majang laa ang, bba kare ne kem-to-ndoo oso dɔse te saa tɔ ang. ⁵ Mba majangje laa bayanje ke dɔ naa te dɔ naa te ndereng ɔru dara, are Lubba ole mee dɔ ne-ddaje te laa ke toje gate gate ang le. ⁶ E-ddaje saa ne ddew kara baa toke ye ke n̂-dda ke nje-mareje.

Ne ke n̂-dda ke dew gɔl kara a, e-ddaje saa gɔl joo. Engo ke nungu ben me te a, unguje te gɔl joo areje. ⁷ N̂-ndiki kɔsu gaji rɔe nya ddem, n̂-ndiki ne-kinga nya ddem.

Yeenn a, ulaje keme ndoo, areje nuwa ndoo ddew kara baa toke baann tɔ. Mba n̂-pa mee te na: <Misi to dene-mbay, m-to dene-ndubba ang, ngaa ma kuwa ndoo ndɔ kara ang.> ⁸ Mba yeenn a, ne-kem-to-ndooje ke toje wɔju dɔe a kosoje dɔe te ndɔ kara baa njaa. Neje le toje to: Yo, ndoo, ke tɔku bbo, ngaa puru a kɔen. Mba Ebbe-dewje Lubba ke gange sariya dɔe te le to nje singa-mɔngu.»

⁹ Yeenn ngaa, tɔku mbayje tɔyn ke dɔ nange te, ke ddaje ne-kaya dɔe te ddem, ddaje saa bbo ne-kingaje ddem le a nɔnje, ngaa da ndinga rɔde kare te ke da kooje sa puru ke aw ɔen le. ¹⁰ Ndo ke naw noo le a ddade bbeel, ngaa da karje ddew ew bba da paje na:

« Ne kem-to-ndoo bbo!, Ne kem-to-ndoo ke baann bba be wa! Tɔku bbe, Babilɔnn, tɔku bbe ke ngeng! Me gɔl kare te kara baa njaa sariya ddee dɔi te toke be wa!»

¹¹ Nje-ne-labbeje ke dɔ nange te nɔnje ngaa uwaje ndoo mbae, mba nje-ndoko neje lede goto ngaa.

¹² Neje toke ande, ande-nare, kɔr erje ke gate ngeng, mereje, kubbuje ke n̂-dda ke len, ke kase, ke ndɔren, ke yeje ke n̂-dda ke sowa, kakeje tɔyn ke eteje maji, neje ke n̂-dda ke ngange kere, neje tɔyn ke n̂-dda ke kake ke gate ngeng, neje ke n̂-dda ke tungu, ke ande-nare wase, ke er ke kura ke ria na marebere. ¹³ Neje ke maji dang dang ke daw njiri ne ne, yamboje, ne ke ria na mir, nɔn kakeje ke ete maji, ben, ubbu, nduju, bele, mangeje, bateje, sundaje ke sareteje, bbereje, ke dewje ke duwade ta ddɔ te to bbereje.»

¹⁴ Nje-ne-labbeje le paje na: « Neje ke aw dda bboe nya lew le aynje awje ddew ew sei ngaa. Ne-kingaje lei ke maji wase ndɔren le gotoje tɔyn jii te ngaa. Da tel kinga ture te ang ngaa.»

¹⁵ Nje-ne-labbje ke ingaje ne wɔju dɔe le a kooje ndoo ke naw noo le a, bbeel a ddade, ngaa da karje ddew ew a da nɔnje ddem, da kuwaje ndoo ddem. ¹⁶ Da paje na:

«Ne kem-to-ndoo bbo! Ne kem-to-ndoo bbo! Dɔngɔr, tɔku bbe neenn aw ula kubbuje ke kura, ke kase, ke ndɔren. Naw nula ne-mbije, ke ne-jije ke n̂-dda ke ande, ke kɔr erje ke gate ngeng, ke mereje le!

¹⁷ A me gɔl kare te kara baa njaa ne-kingaje laa ke banya le tɔyn tujuje ne wa?»

Ngaa nje-kuwa tɔku toje tɔyn, ke dewje ke aw ddaje kula dɔ ba-kate te, ke nje ke aw njaje dɔ ba-kate te ke tɔku to, ke dewje ke aw ingaje ne-kusa tade ddew kula te ke dɔ ba-kate te, areje ddew ew, ¹⁸ ngaa ooje sa puru ke aw ɔen le a, uruje ekii na: «Tɔku bbe ke dda bba ase naa ke

bbe-bo wa?» ¹⁹ Daw n̂-jinje ebaburu nange dunguje dode te, n̂-nonje, n̂-ndingaje ndoo n̂-paje na:

«Ne kem-to-ndoo bbo! Ne kem-to-ndoo bbo! Bbe-bo, bbe ke ddew ne-kinga te laa ke banya, nje toku toje toyn ingaje ne ne le, me gol kare te kara baa njaa n̂-tel to dō-ndubba wa!»

²⁰ Dewje ke darâ, e-ddaje rō-neel mba koso le Babilonn le. See dewje le Lubba, see nje-kayn-kulaje, ke nje-kilaje mber-tar le Lubba, e-ddaje rō-neel to, mba Lubba gange sariya dōe te waju dō ne ke n̂-dda ke se le.

²¹ Mare anji ke nje-singa-mōngu unn mare toku biri er ke ooy, ila me ba-kate te, ngaa pa na:

«Da kila Babilonn bbe-bo ke singa toke be to: Da tel kingae ang ngaa. ²² Dew a koo kōru nekem le nje-kondeje bbe lei ang ngaa ddem, ndu nje-nō paje ang ngaa ddem, kōru ne-to le nje-kōlje mbula, ke nje-toje tebbe ang ddem. Dew a kinga nje-gusu ke aw dda mare kula kara bbe lei ang ngaa ddem, dew a koo kōru ne ke daw duru biri-er te bbe lei ang ngaa ddem. ²³ Puru lambe a ndoko me bbe te lei ang ngaa ddem,

dew a koo ndu basan de ke ngonn mande

ke n̂-taaje naa toke siki bbe lei ang ngaa ddem,

mba nje-ne-labbeje ke bbe lei toje to dewje ke ngeng ke dō nange te,

ngaa ne-kumaje lei ke aw dda ereje gel-dewje toyn. ²⁴ Mba bbê lei a n̂-kayn mese dewje toyn ke n̂-tolde dō nange te, ke mese nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke le dewje le Lubba.»

19

Pa wal Lubba bbar me dara te

¹ Goe te a, moo mare ndu bbar bo toke ndu dewje ke banya me dara te na:

«Aleluya! Kaji, piti, ke singa-mōngu toje to le Lubba leje. ² Mba sariyaje laa ke naw n̂-gange toje ke dōgole ddem, toje gate gate ddem. N̂-gange sariya dō toku dene nje-kaya te ke tuju dō nange ke kaya laa, ngaa nila bare mese nje-kulaje laa ke n̂-tolde le dōe te.»

³ Ngaa n̂-tel n̂-paje bbay na:

«Aleluya! Sa puru ke on toku bbe le aw tu ke ndō ke ndō.»

⁴ Tokuje ke dōjoo gire so le, ke neje ke toje kem baa ke so le ojuje mekeji golde nangê ngaa poloje Lubba ke isi ngende-mbay te laa. N̂-paje na: « Amem! Aleluya!»

⁵ Ngaa, mare ndu bbar ngende-mbay te le na:

«Osuje gaji Lubba leje, see nje-kulaje laa toyn, sese ke ngaji, ke nje ke bo ke aw bbeeje!»

⁶ Moo mare ndu toke ndu dewje ke banya ddem, toke kōru toku maann ddem, toke kōru ndi ke ndange ke singa ddem. Ndu le na:

«Aleluya! Mba Ebbe-dewje Lubba, Nje-singa-mōngu aw on bbe ngaa. ⁷ N-ddaje rō-neel, jareje rōje neelje, n-piteje, mba kare kusu taa-naa le Ngonn bate le ase ngaa, ngaa dene laa le mōse rōe mban. ⁸ Dare nula kubbu len ke ndoren ngaa neyerew oru ang.»

Mba kubbu len le to kula-ddaje ke gate gate ke dewje le Lubba ddaje.

⁹ Anji le pa arem na: «Uja tar neenn maketuru te: <Rō-neel to le dewje ke n̂-bbarde kusu taa-naa te le Ngonn bate!» » Goe te a, n̂-pa narem na: «To tarje le Lubba njaa.»

¹⁰ M-tee moso kō gole te ta poloe, a n̂-pa narem na: « E-dda neenn ang! M-to nje-kula mari ddem, nje-kula mare ngakoinje ke aw ngemje tar-najije le Jeju ddem. Lubba a maji kare e-poloe!»

Tar-najije le Jeju toje to tarje ke ddeje do nje-kilaje mber-tarje te le Lubba bba aw paje.

Dew ke aal sunda ke nda

¹¹ Goe te a, moo dara teyn, a moo sunda ke nda. Dew ke aal sunda le ria na Dew ke aw dda ne ke dogole, Dew ke tokoro. Naw n-gange sariya, ngaa naw n-dda ddo ddew ne te ke gate gate. ¹² Keme to toke puru ke aw on. Ejokudo banya banya toje doe te. N-dda mare ri roe te, a ne ke kare baa njaa n-gere ri le. ¹³ Ngaa nula kubbu ke ngal ke to mese toyn. Ria na Tar le Lubba. ¹⁴ Nje-ddoje ke darâ isije do sundaje te ke nda, ngaa aw oruje goe. Dulaje kubbu len ke kura, ke nda, ngaa ne-yerew oru ang. ¹⁵ Mare toku kiya ke ate in ta dew te ke aal sunda le tee ta tuka ne gel-dewje. Na kon dode ngeng nya. Na toju wungu le Lubba ke nje singa-mongu, wungu laa ke aw won to puru ddew mboyn te ke na mbojde ke gole toke le kande binye me ne kore maann binye te. ¹⁶ N-dda mare ri kubbu te laa ke ngal le ddem, benge te ddem na: «Mbay-do-mbayje, ke Ebbe ebbe-dewjeje.»

¹⁷ Goe te a, moo mare anji ar taar me kare te. Nuru ekii ke singa nare eelje toyn ke aw ilaje me dara te na: «E-ddee e-mbonje naa mba toku kusu le Lubba, ¹⁸ mba kon tal toku mbayje, tal mbayje le mbambaje, ke tal nje-singa-monguje. Tal sundaje, ke tal nje-kaalje sundaje le, tal dewje toyn, dewje ke toje to bbereje, ke dewje ke toje to bbereje ang, tal dewje ke ngaji, ke dewje ke bo.

¹⁹ Goe te a, moo da le, ke toku mbayje ke do nange te, ke mbambaje lede. N-mbonje naa ta ddo ke dew ke isi do sunda te le, ne ke mbambaje laa. ²⁰ Duwa da le, ke nje-kila mber-tar ke to nje-ngem ke dda ne-morije noe te bba ere ne nje ke endaji da laa to engo-node te, ngaa aw poloje kor ke unda ro da le. Dungude joo kem ndake puru supere te ke aw on. ²¹ N-tol keseje ke toku kiya ke in ta dew

te ke isi do sunda te tee le, ngaa eelje toyn onje talde are mede ndann.

20

Tar kon-mbay bbal doro kara (1000)

¹ Goe te a, moo mare anji in darâ aw ddisi. Nuwa ngaw kele ta toku buwa ke suren goto le, ke kula njamji ke ooy jia te. ² Nuwa da ke unda ro mar, ke to li ke lew, ke to esu, ke to Satan le, ngaa n-toe ke kula njamji mba bbal doro kara (1 000). ³ Nilae toku buwa te ke suren goto le, ngaa nutu ta buwa le n-lete doe te, mba kare nere gel-dewje ang ngaa, ndereng mba bbal doro kara le. Goe te a, da tute mba mare kare ngaji.

⁴ Goe te a, moo ngende-mbayje. Dare singa dewje ke isije doe te kare n-gangeje sariya. Moo ndil dewje ke n-tolde mba tar-naji le Jeju ke n-paje ddem, mba tar le Lubba ddem. Moo ndil dede ke n-mbeteje ta kosuje mekeje golde no da te le, ke no kor te ke unda ro da le, are dosu endaji engo-node te ang ddem, me jide te ang ddem le to. N-ndolje ngaa donje mbay ke Kiriste ase bbal doro kara (1 000). ⁵ Kese dewje ke oyje ndolje ang, ndereng bbal doro kara le ase. Yeenn to dongor ndol le dewje ke oy. ⁶ Ro-neel to le dewje ke eeje horo dewje te ke ndolje dongor ndol te le dewje ke oy. N-toje to dewje le Lubba njaa! Yo ke gol joo laa ee ke singa dode te ang. Da toje to nje-poloje le Lubba ddem, le Kiriste ddem, ngaa da konje saa mbay bbal doro kara le.

Koso le Esu

⁷ Toke bbal doro kara le tunga a, da koru Satan key-kula te, ⁸ ngaa na kaw kere gel dewje koy nange te ke so toyn, yeenn pa na Goge, ke Magoge**. Na mbon dewje le mba dda ne ddo. Korde banya toke enangara ta ba-kate.

⁹ N-taaje do nange toyn, ngaa n-gukuje do gong le dewje le Lubba, ke do toku bbe ke Lubba ndiki nya.

A puru in darâ ddisi, ngaa ɔnde.
¹⁰ Ngaa dila esu ke nje-kerede le me ndake puru te ke supere to me te, lo te ke da le, ke nje-kila mber-tar ke to nje-ngem le eeje te. Da koo ndoo nya, kare, ke til, bbal ke bbal.

Dɔbɔyn Sariya

¹¹ Goe te a, moo tɔku ngende-mbay ke nda, ke dew ke isi te. Nange, ke dara ɔtuje aynje nɔe te ke ddang, are dew tel oode ang ngaa. ¹² Ngaa moo dewje ke oy, nje ke ngaji, ke nje ke bo, darje taar nɔ ngende-mbay te le. N-teyn maketuruje, a n̂-tel n̂-teyn mare maketuru bbay, to maketuru tebbe. Ngaa n̂-gange sariya dɔ dewje te ke oy ase kem kula ddade, ddew kara baa toke ye ke n̂-dda maketuruje te le. ¹³ Bakate tee ke ninn dewje ke naynje mee te. Ngaa yo, ke lo le dewje ke oy teeje ke ninn dewje ke toje mee te, are n̂-gange sariya dɔde te kara kare ase kem kula ddade. ¹⁴ Goe te a, dungu yo, ke lo le dewje ke oy me ndake puru te. Ndake puru le to yo ke gɔl joo laa. ¹⁵ Dew ke dingaria maketuru tebbe te le ang a, dilae ndake puru te le.

21

Dara ke siki, ke nange ke siki

¹ Goe te a, moo dara ke siki, ke nange ke siki. Mba dara ke dɔngɔr, ke nange ke dɔngɔr ikije, ngaa bakate goto ngaa. ² Ngaa moo tɔku bbe ke maji tɔyn, ke to Jurusalam ke siki ke in rɔ Lubba te darâ aw ddisi. Tɔku bbe le to toke le dene ke dda mande ngaa ar dɔ gɔle te aw ngina ngaweje. ³ Moo ndu bbar ke singa ngende-mbay te le na: «Bbasine, key le Lubba to horo dewje te ngaa. Na dda bbe ke de, ngaa da toje to dewje laa. Ne Lubba njaa na kisi ke de, ngaa na to Lubba lede. ⁴ Na bɔru maann-nɔ tɔyn kemde te. Yo a goto ngaa. Ndoo, ekii, ke ne-wungu a gotoje, mba konn neje ndayje mban.»

⁵ Ngaa dew ke isi ngende-mbay te le pa na: «Oo! M-dda neje tɔyn toke siki ngaa.» N-pa na: «Uja tarje neenn maketuru te. Mba tarje lem to tarje ke tɔkɔrɔ, ngaa aseje kare dew unda mee dɔe te.» ⁶ Ngaa n̂-pa narem na: «Bbaye ngaa! M-to Alpa, ke Omega, m-to kunn kutu ne ddem, dɔbɔyn ne ddem. Dew ke kunda ɔen a, ema, ma kare maann ke aw are tebbe nay baa. To maann ke aw in me nange te aw tee. ⁷ Dew ke tete dɔ a, ma kare nejeenn le ddeeje to laa. Ma to Lubba laa, ngaa na to ngonnum. ⁸ A nje-bbeelje, nje ke tusuje me-kunn inyaje, nje-ne-ddaje ke maji ang, nje-tɔl dewje, nje-ddaje lo-to-majang, nje-kumaje, nje-poloje kɔr, ke nje-ngemje tɔyn, lo lede to me ndake puru ke supere to me te. Yeenn to yo ke gɔl joo laa.

Jurusalam ke siki

⁹ Goe te a, anji kara horo nje ke siri te ke uwaje engo ne-wunguje ke siri jide te le ddee pa arem na: «E-ddee are m-toji nje-ngaw le, dene le Ngonn bate le.»

¹⁰ Ndil uwam, ngaa anji le unnum aw sem dɔ ddingiri te ke bo, ngaa ndew. N̂-tojum Jurusalam, tɔku bbe ke maji tɔyn ke in darâ rɔ Lubba te aw ddisi le. ¹¹ Ndoko le Lubba dda are Jurusalam le ndɔren. Ndɔnre laa le toke ndɔren le kɔr er ke gate ngeng, ke le kɔr er ke ria na jasepe ke are yerere. ¹² Ndoko ke dila n̂-guku ne dɔ tɔku bbe le ndeer ddem, ndew ddem. Ta ndoko le dɔku gire joo. Anjije dɔku gire joo arje ta ndokoje te le kara kara. N-dda riye ta ndokoje te le. To ri gel ngann Ijarayelje ke dɔku gire joo. ¹³ Ta ndokoje le mota toje er lo tee te le kare, mota toje er kande te le kare, mota er dagoo, mota er beer. ¹⁴ Dɔsu ndoko le dɔ erje te dɔku gire joo ke dungu ne gɔle, ngaa n̂-dda ri nje-kayn-kulaje le Ngonn bate ke dɔku gire joo kare erje te ke dɔku gire joo le kara kara.

¹⁵ Anji ke aw pa sem tar le uwa mare ne ke daw doju ne ne jia te. Ne le toke le kare waa. N-dda ke ande. Nuwa ne le ta kaju ne toku bbe le, ta ndokoje le, ke ndoko le. ¹⁶ Mbo-kare bbe le ee so. Ngal laa, ke tate laa ase naa. Anji le oju bbe le ke ne-koju ne ke jia te le, a ngal laa, tate laa, ke ndew laa ase kilometere doro joo gire kor so (2 400). ¹⁷ Noju ndoko le ddew kara baa toke gusu ke dewje aw oju ne ne a, ngal ase meren ji dew do-siri gire joo. ¹⁸ Dosu ndoko le ke er ke ria na jasepe, a n-dda toku bbe le ke ande ke yerew oru ang ngaa keme are yerere. ¹⁹ N-dda kare er ke dosu ne gol ndoko le ke erje dang dang ke gate ngeng dare kura. N-dda kar dongor er ke dosu ne gol ndoko le ke er ke ria na jasepe, joo laa ke sapir, mota laa ke kalseduwann, so laa ke emerode, ²⁰ mi laa ke saredonikisi, misan laa ke sarduwann, siri laa ke kirijolite, jijoo laa ke beril, jikara laa ke topaje, doku laa ke kirijoparaje, doku gire kara laa ke yasente, doku gire joo laa ke ametisite. ²¹ Ta ndokoje ke doku gire joo le toje to mereje doku gire joo. Ta ndoko kara a, n-dda ke mere kara baa. N-dda nate toku bbe le ke ande ke yerew oru ang, ngaa keme are yerere.

²² A moo key-polo-Lubba me toku bbe te le ang. Mba, Ebbe-dewje Lubba ke Nje-singa-mongu njaa, de ke Ngonn bate a n-toje to key-polo-Lubba ke me toku bbe te le. ²³ Duju kare, kare osu, wase kare neyn nda, bba kare me toku bbe le ndoko ang. Mba ndoko le Lubba a aw dda are mee aw ndoko, ngaa Ngonn bate le a to puru ngel me toku bbe te le. ²⁴ Gel-dewje a njaje lo-kare te le toku bbe le, ngaa toku mbayje ke do nange te a ddeje ke ne-pitije lede me te. ²⁵ Ta ndokoje le a kutuje ndo kara ang, mba lo teenn til a goto ngaa. ²⁶ Dewje a ddeje ke ne-pitije, ke ne-kingaje le gel dewje me bbe te le. ²⁷ Ne-yerew kara a kande me bbe te le ang nyom. Dew ke nje-dda

ne ke ase koo ke kem ang, wase nje-ngem a kande me bbe te le ang to. Nje ke n-dda ride maketutu tebbe te le Ngonn bate njaa ke karede baa a, a kandeje me bbe te le.

22

¹ Goe te a, anji le tojum ba ke maanne aw are tebbe dew, keme are yerere. Maann le ubba ngendem-bay te le Lubba de ke Ngonn bate le aw tee, ² ngaa aw ula dann nate toku bbe te le. Mbor maann te le er joo kem, kake ke aw are tebbe dew to te. Me bbal te kara a, kake le ande gol doku gire joo. Neyn kara a, nande gol kara kara. Kame to kuma kaji gel-dewje. ³ Mare ne ke ndundool le Lubba a to doe te a to ang ngaa.

Ngende-mbay le Lubba, ke le Ngonn bate a toje me bbe te le. Nje-kulaje le Lubba a poleje. ⁴ Da kooje keme ngaa ria a to engo-node te. ⁵ Til a goto ngaa. Dew a duju puru lambe, wase a ngina kosu le kare bba ta koo ne lo ang. Mba ndoko le Ebbe-dewje Lubba njaa a kuru doode te, ngaa da konje mbay bbal ke bbal.

Jeju pa tar ddee laa

⁶ Goe te a, anji le pa arem na: «Tarje neenn to tarje ke tokoro, ngaa ase kare dew unda mee doe te. Ebbe-dewje Lubba ke are Ndil laa ddee do nje-kilaje mber-tar te laa, ula anji laa kare toju nje-kulaje laa ne ke nayn ngosi baa ta ddee.

⁷ Jeju pa na: Oo, maw m-ddee ngosi baa ngaa. Ro-neel to le dewje ke aw ngemje tarje ke dila mbere me maketuru te neenn!

⁸ Ema Jan njaa, moo neje neenn ke mbim ddem, ke kem ddem. Ngaa, goe te ke moo neje le ke mbim ddem, ke kem ddem le a, m-tee moso no gol anji te ke aw tojum neje le ta poloe. ⁹ A n-pa narem na: «E-dda neenn ang! M-to nje-kula mari, ke nje-kula mare ngakoinje ke toje to nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke nje-kula mare dewje ke ngemje tarje ke maketuru te neenn. Lubba a maji kare e-pole.»

¹⁰ Goe te a, n̂-pa narem na: « E-kusu tarje le Lubba ke dila mbere me maketuru te neenn ang. Mba kare nayn ngosi baa ngaa. ¹¹ Maji kare dew ke to gate gate ang, to gate gate ang ke kete kete bbay. Ngaa, nje-ne-yerew ddee to nje-ne-yerew ke kete kete bbay. A maji kare dew ke to gate gate, dda ne ke gate gate ke kete kete bbay. Ngaa maji kare dew ke sange rœ mba Lubba a, sange rœ ke kete kete bbay.»

¹² Jeju pa na: « Oo, maw m-ddee ngosi baa. Maw m-ddee ke kuka le dew kara kara ase kula-ddae. ¹³ M-to Alpa, ke Omega. M-to dew ke dngɔr ddem, dɔbɔyn dew ddem. M-to kunn kutu ne ddem, dɔbɔyn ne ddem. ¹⁴ Rɔ-neel to le dewje ke aw tokoje kubbuje lede, ta kee ke ddew kusa kande kake ke aw are tebbe dew ddem, ta kande ke tandoko me bbe te le ddem. ¹⁵ See dewje ke e-toje toke le bisije, nje-kumaje, ke nje-ddaje lo-to majang, nje-tɔlje dewje, nje-poloje kɔr, nje ke ndikije ngem ddem, aw ereje ngem ddem, e-naynje ddaka nunn.

¹⁶ « Ema Jeju, mula anji lem kare pa tar najije neenn tɔyn arese me

Egilisije te. M-to dew ke gel nuju te le Dabbiti. M-to endeterende ke ta lo-kare te ke ndoko nya.»

¹⁷ Ndil de ke dene ke nje-ngaw le, n̂-paje na: «E-ddee!»

Maji kare dew ke oo tar neenn pa to na: «E-ddee!»

Maji kare dew ke kunda ɔen ddee. Dew ke ndiki a, taa maann ke aw are tebbe dew le baa njaa ay!

Dɔbɔyn tar

¹⁸ Ema Jan, m-pa mare dew tɔyn ke oo tarje le Lubba ke dila mbere me maketuru te neennn: Bbo dew ɪla mare tar dœ te a, Lubba a kare ne-kem-to-ndooje ke n̂-pa tare maketuru te neenn oso dœ te. ¹⁹ A bbo dew ɔru mare tarje ke dila mbere me maketuru te neenn ke ddang a, Lubba a kɔru kande kake ke aw are tebbe, ke tɔku bbe ke maji tɔyn ke n̂-mɔse wɔju dœ, ngaa n̂-dda tare maketuru te neenn jia te ke ddang.

²⁰ Dew ke pa tar-naji neje neenn le, pa na: «Tɔkɔrɔ, maw m-ddee ngosi baa.»

Amem! E-ddee, Ebbe-dewje Jeju!

²¹ Maji kare Ebbe-dewje Jeju dda ke se me-maji tɔyn.